

ÖTÖDIK RÉSZ

1

Scserbackaja hercegnőnek az volt a véleménye, hogy a böjt előtt, ami már csak öthétnyire volt, az esküvőt nem lehet megtartani, hisz addigra a kelengye fele sem készülhet el; egyet kellett azonban értenie Levinnel, hogy böjt után meg már túl későn volna, Scserbackij herceg öreg nagynénje ugyanis nagybeteg, és hamarosan meghalhat, akkor pedig a gyász késleltetné az esküvőt. A hercegnő épp ezért úgy döntött, hogy a kelengyét két részre osztja, nagy és kis kelengyére, s beleegyezett, hogy még a böjt előtt megesküdjenek. Úgy határozott, hogy a kelengye kisebbik felét most mindjárt elkészítteti, a nagyobbikat meg majd utánuk küldi, s igen megharagudott Levinre, amiért sehogy sem tudott komoly választ adni, beleegyeznek-e ebbe vagy sem. Ez az intézkedés annál helyesebb volt, mert a fiatalok rögtön az esküvő után falura utaznak, s ott a nagy kelengyéhez tartozó holmira úgysem lesz szükségük.

Levin továbbra is ugyanabban az eszelős állapotban volt; úgy tűnt föl neki, hogy ő és boldogsága minden létező dolog egyetlen s legfőbb célja, s neki nincs miről gondolkodnia és gondoskodnia, úgymint elintéződik minden: a többiek elintézik majd helyette. Még jövőre életére sem volt semmiféle terve s célja; rábízta, döntsenek ők, tudva, hogy minden kitűnően fog menni. Abban, amit tennie kellett, a bátyja, Sztjepan Arkagyics s a hercegnő voltak az irányítói. Ő nem tett mást, csak tökéletesen egyetértett mindazzal, amit ajánlottak. A bátyja pénzt vett föl neki; a hercegnő azt ajánlotta, hogy az esküvő után utazzanak el Moszkvából; Sztjepan Arkagyics külföldi utat javasolt. Ő mindennel egyetértett. „Csináljatok, amit akartok, ha ez nektek örömet okoz. Én boldog vagyok - gondolta -, s a boldogságom, akármit csináltok, sem nagyobb, sem kisebb nem lehet.” Nagyon elcsodálkozott, hogy amikor Sztjepan Arkagyics tanácsát, hogy külföldre utazzanak, Kittynek elmondta, ő nem egyezett bele; neki határozott igényei voltak az ő jövőre életükkel kapcsolatban. Tudta, hogy Levinnek olyan munkája van falun, amit szeret. Ő maga, ahogy Levin észrevette, nemcsak hogy nem értette, mi ez a munka, de nem is akarta megérteni. Ez azonban nem akadályozta meg benne, hogy igen fontosnak ne tartsa. Ezért azt is tudta, hogy az otthonuk falun lesz, s így nem is kívánt külföldre utazni, ahol nem fog élni, hanem oda akart menni, ahol az otthonuk lesz. Ez a határozott akaratnyilvánítása csodálatba ejtette Levint. De minthogy neki egészen mindegy volt, rögtön megkérte Sztjepan Arkagyicsot, mintha annak kötelessége lett volna, hogy utazzék le falura, mindenre kiterjedő intézkedésével rendezzen el mindent, amit csak tud.

- Hanem hallod-e - mondta Sztjepan Arkagyics Levinnek, amikor a faluból, ahol a fiatalok leutazására mindent elkészíttetett, visszatért -, van neked bizonyítványod arról, hogy meggyóntál?

- Nincs. Minek az?

- Enélkül nem esketnek meg.

- Jaj, jaj, jaj! - kiáltott fel Levin. - Vagy kilenc éve nem áldoztam, úgy rémlik. Nem is gondoltam rá.

- Szép dolog! - mondta Sztjepan Arkagyics nevetve. - S rám mondod, hogy nihilista vagyok! Csakhogy ez nem megy ám. Meg kell áldoznod.

- De mikor? Már csak néhány nap van hátra.

Sztyepan Arkagyics ezt is elrendezte, s Levin hozzáfogott az áldozási előkészülethez. Hitetlen ember lévén, aki ugyanakkor a más hitét tiszteli, igen terhes volt neki bármiféle templomi ceremónián jelen lennie vagy részt vennie. Mostani ellágyult, érzékeny lelkiállapotában pedig a színlelés kényszere nemcsak hogy terhes volt, de teljesen lehetetlennek is érezte. Ebben a dicső és virágzó állapotában most kell vagy hazudnia, vagy a vallásból gúnyt üznie. Úgy érezte, sem ezt, sem azt nem képes megtenni. De akármennyit faggatta Sztyepan Arkagyicsot, nem lehetne-e áldozás nélkül bizonyítványt kapni, Sztyepan Arkagyics kijelentette, hogy ez lehetetlen.

- De hát mi neked az a két nap? Olyan kedves, okos öregecske. Úgy kihúzza ezt a fogad, hogy észre se veszed.

Az első mise alatt Levin megpróbálta fölfrissíteni annak az ifjúkori, erős vallásosságnak az emlékét, amely tizenhat-tizenhét éves kora közt élt benne; de hamarosan meggyőződött, hogy ez teljesen lehetetlen. Megpróbálta úgy nézni az egészet, mint jelentőség nélküli pusztaszkodást, amilyen például az udvariassági látogatás, de érezte, hogy ezt sem képes megtenni. Mint legtöbb kortársa, a vallás dolgában ő is a legbizonytalanabb helyzetben volt. Hinni nem tudott, ugyanakkor arról sem volt igazán meggyőződve, hogy az egész nem igaz. S mert annak, amit tett, a jelentőségében nem tudott hinni, de üres formaságként, közönyösen sem tudta nézni, az áldozásra való felkészülés egész ideje alatt szégyent és kényelmetlenséget érzett, hisz olyasmit csinált, amit maga sem értett, tehát ahogy egy belső hang mondta, hazug és csúnya dolgot.

Az istentisztelet alatt az imákat hallgatta, s olyan értelmet igyekezett találni bennük, ami a nézeteivel nem áll ellentétben, majd érezve, hogy nem tudja megérteni, s így kárhoztatnia kell őket, iparkodott nem hallgatni rájuk; a maga gondolataival, megfigyeléseivel, emlékeivel foglalkozott, amelyek a tétlen templomi ácsorgás alatt rendkívül elevenül peregettek az elméjében.

Végigállta a déli misét, a vecsernyét, az esti imádságot, másnap a szokásosnál korábban kelt, nem teázott, s reggel nyolcra a templomban volt, hogy meghallgassa a reggeli istentiszteletet, és meggyónjon.

A templomban nem volt senki, csak egy koldus katona, két öregasszony s a templomszolgák.

Egy fiatal diakónus jött elé, vékony karinge alatt élesen rajzolódott ki hosszú hátának két fele; a falnál levő asztalhoz ment, s azonnal olvasni kezdte az imádságot. Ahogy olvasott, főként pedig a sűrűn és gyorsan ismételt „Uram, irgalmazz” szavakra, amelyek „umazz-umazz”-nak hangzottak, Levinnek olyan érzése támadt, mint akinek az esze be van zárva, le van pecsételve, s érinteni, megmozdítani nem szabad, mert abból csak zavar támad; épp ezért a diakónus mögött állva, anélkül, hogy odafigyelt s az ima értelmébe próbált volna hatolni, továbbra is a maga dolgaira gondolt. „Csodálatosan kifejezők a kezei” - gondolta, ahogy eszébe jutott, hogy ültek tegnap a sarokasztalnál Kittyvel. Beszélniük, mint mostanában majd mindig, nem volt miről; Kitty odatette a kezét az asztalra, s hol kinyitotta, hol becsukta, közben maga is nevetett a mozdulatán. Eszébe jutott, hogy csókolta meg ezt a kezét, hogy nézegette utána a rózsaszín tenyér összeérő vonalkáit. „Megint umazz” - gondolta Levin, mialatt keresztet vetett, s a hajbókoló diakónus hajlékony hátmozgását nézve, maga is meghajolt. „Aztán ő fogta a kezem, s a vonalakat nézegette: - Nagyszerű kezed van - mondta.” S a kezére nézett, majd a diakónus kurta kezére. „Most már nemsokára vége lesz. Nem, úgy látszik, újrakezdi - gondolta az imákat hallgatva. - De vége, lám, már földig hajlik. Ez mindig a vége előtt van.”

Miután a háromrubelest bársonyhajtokás kezével észrevétlenül elvette, a diakónus azt mondta neki, hogy bejegyzí, s új csizmáiban az üres templom kövén fűgén végigkopogva az oltárhoz ment. Egy perc múlva kikukkantott, s intett Levinnek. Az idáig elzárt gondolatok mcorogni kezdtek Levin fejében, de ő gyorsan elkergette őket. „Valahogy majd csak lesz” - gondolta, s az emelvényhez ment. Ahogy a lépcsőn fölment s jobbra fordult, meglátta a papot.

A pap, egy őszes, ritkás szakállú, fáradt, jóságos szemű öreg, a könyvtartónál állt, s a szertartáskönyvet forgatta. Egy kissé meghajolt Levin előtt, s rutinos hangon rögtön az imát kezdte el olvasni. Ahogy bevégezte, földig hajolt, s arccal Levin felé fordult.

- Krisztus áll itt láthatatlan, ő hallgatja a gyónását - mondta a feszületre mutatva. - Hisz-e mindenben, amire a mi szent apostoli egyházunk tanít? - folytatta a pap, szemét Levin arcáról elfordítva, s kezét az *epitrachelion*⁷⁹ alatt összekulcsolva.

- Mindenben kételkedtem, és most is kételkedem - mondta Levin magának is kellemetlen hangon, és elhallgatott.

A pap várt néhány pillanatot, nem mond-e még valamit, aztán a szemét behunyva, gyors, vlagyimiri, „ó”-zó kiejtéssel így szólt:

- A kételkedés emberi gyengeségünkkel jár, de imádkoznunk kell, hogy a kegyelmes szívű Isten megerősítsen bennünket. Milyen különös bűnei vannak? - tette hozzá a legkisebb szünet nélkül, mint aki nem akar időt veszteni.

- Legfőbb bűnöm a kételkedés. Mindenben kételkedem, s többnyire a kétely állapotában vagyok.

- A kételkedés emberi gyengeségünkkel jár - ismételte a pap ugyanazokat a szavakat. - Főként miben kételkedik?

- Mindenben kételkedem. Néha még Isten létezésében is - mondta Levin önkéntelenül, s maga is elszörnyedt, mekkora illetlenséget mondott. De a papra Levin szavai, úgy látszik, nem voltak hatással.

- Miféle kételye lehet Isten létezésében? - mondta sebesen, alig észrevehető mosollyal.

Levin hallgatott.

- Hogy kételkedhet a Teremtőben, amikor teremtményeire néz? - folytatta a pap, szokott, gyors beszédmodorában. - Ki díszíthette föl csillagokkal az égboltot? Ki öltöztette a földet szépségébe? Hogy lehetséges mindez Teremtő nélkül? - mondta, kérdőn pillantva Levinre.

Levin érezte, hogy illetlenség lenne egy pappal filozófiai vitába kezdeni, ezért hát azt felelte csak, ami közvetlenül a kérdésre tartozott.

- Nem tudom.

- Nem tudja? Akkor hogy kételkedhetik benne, hogy Isten alkotta mindezt? - kérdezte a pap vidám csodálkozással.

- Nem értek semmit az egészből - mondta Levin elvörösödve; érezte, hogy a szavai ostobák, s nem is lehetnek mások ebben a helyzetben.

- Imádkozzék Istenhez, fohászkodjék hozzá. Még az egyházatyáknak is voltak kétségeik, és hitük megerősítését kérték Istentől. Nagy a sátán ereje, de nem szabad megadnunk magunkat neki. Imádkozzék Istenhez, fohászkodjék hozzá. Imádkozzék Istenhez - ismételte gyorsan.

---

⁷⁹ Stóla. (görög)

A pap hallgatott egy kicsit, mint aki tűnődik.

- Úgy hallottam, hogy ön az én hívem és lelki fiam, Scserbackij herceg lányával készül házasságra lépni - mondta aztán mosolyogva. - Kitűnő leánya.

- Igen - felelte Levin, a pap helyett pirulva. „Mért kell neki gyónás közben - gondolta - ilyesmit kérdezni?”

S a pap, mintha csak a gondolatára felelne, így szólt:

- Házasságra készül lépni, s Isten, lehetséges, ugyebár, utóddal áldja meg. Milyen nevelést adhat kicsinyeinek, ha nem győzi le magában a hitetlenségre csábító sátán kísértését? - mondta szelíd korholással. - Ha szereti magzatát, mint jó atya nemcsak gazdagságot, pompát és tiszteletet kíván majd sarjának, hanem azt is, hogy az üdvösség útjára lépjen, s lelkét az igazság fénye világítsa meg. Ugyebár? De mit felel majd neki, ha az ártatlan gyermekecske megkérdi: „Apukám! Ki alkotta mindazt, ami ebben a világban engem gyönyörködtet: földet, vizeket, napot, virágokat és füveket?” Azt mondja talán: „Nem tudom?” Nem lehet nem tudnia, amikor Isten végtelen irgalmában önnek is kinyilatkoztatta. Vagy azt kérdi majd a gyermek: „Mi vár énrám a síron túl?” Mit mond neki, ha nem tud semmit sem? Hogy felel meg neki? Átengedi őt a világ és a sátán csábításainak? Ez nem szép dolog ám! - mondta, és megállt, s fejét oldalt hajtva, jóságos, szelíd szemmel pillantott Levinre.

Levin semmit sem felelt - nem azért, mert nem akart a pappal vitába bocsátkozni, hanem mert eleddig senki sem tette föl neki ezeket a kérdéseket; majd ha a kicsinyei fölteszik, lesz ideje meggondolni, hogy mit feleljen.

- Abba az életkorba jutott - folytatta a pap -, amikor meg kell választania az útját, s ahhoz tartani magát. Imádkozzék Istenhez, hogy kegyességében könyörüljön és segítsen önön - fejezte be. - „A mi Urunk Istenünk Jézus Krisztus kegyelme és az ő ember iránti szerelmének bővelkedése révén bocsásson meg neked, gyermekem!” - És a feloldozó imát befejezve, a pap megáldotta és elbocsátotta Levint.

Ezen a napon, amikor hazaért, Levin örült, hogy a feszélyező helyzetnek vége, s úgy ért véget, hogy nem kellett hazudnia. Arról is maradt egy homályos emlék benne, hogy amit ez a jóságos és kedves öreg mondott, egyáltalán nem olyan ostoba dolog, mint kezdetben gondolta, s hogy itt lappang valami, amit tisztázni kell.

„Természetesen nem most - gondolta Levin -, majd valamikor később.” Úgy érezte, most még inkább, mint azelőtt, hogy valami homályos és tisztázatlan a lelkében, s a vallás dolgában ő is abban a helyzetben van, amit másoknál olyan világosan látott s nem szeretett, amiért Szvijaszkij barátját is elítélte.

Ezt az estét Dollyéknál töltötte a menyasszonyával, különös vidámságban. Sztjepan Arkagyicsnak úgy magyarázta az ajzottságát, hogy jókedve van, akár a kutjának, amelyet abroncson át tanítanak ugrani, s miután azt, amit kívántak tőle, végre megértette és megcsinálta, nyüszít, a farkát csóválja, s gyönyörűséggel ugrál asztalra, ablakokra.

2

Az esküvő napján, ahogy az már szokás (a hercegnő s Darja Alekszandrovna ragaszkodtak hozzá, hogy minden szokást szigorúan betartsanak), Levin nem látta a menyasszonyát; a szállodájában ebédelt, három véletlenül odavetődött agglegénnyel. Az egyik Szergej Ivanovics volt; a másik: Katavaszov, tanulótársa az egyetemen, most a természettudományok professzo-

ra, akit az utcán fogott el, s cipelt be magához; a harmadik: a násznagya, Csirikov, moszkvai békebíró, aki a medvevadászatokon volt cimborája. Az ebéd igen vidáman folyt; Szergej Ivanovics a legjobb hangulatban volt: mulatott Katavaszov eredetiségén, Katavaszov pedig, érezve, hogy eredetiségét értik és értékelik, tetszelgett is benne. Csirikov jókedvűen és kedélyesen szekundált minden társalgásnak.

- Hanem tudjátok - mondta Katavaszov, a szavakat, ahogy a katedrán megszokta, elnyújtva -, milyen tehetséges fiú ez a mi Konsztantyin Dmitrics barátunk? Távollevőről beszélek, minthogy ő nincs többet. Amikor az egyetemről kijött, a tudományt is szerette, s az emberiség dolgai is érdekelték, most azonban képességei egyik felét arra fordítja, hogy magát elámítsa; a másikat, hogy ámitását igazolja.

- Nem találkoztam még a házasságnak elszántabb ellenségével, mint ön - mondta Szergej Ivanovics.

- Nem, nem gyűlölöm a házasságot, a munkamegosztásnak vagyok csak barátja. Az olyan embereknek, akik nem valók másra, embereket kell csinálniuk, a többi pedig dolgozzék a kiművelésükön és boldogságukon. Ez az, amit én gondolok. Van egy sereg ember, aki szíves örömet szerez az embernek, én azonban nem vagyok közülük való.

- Milyen boldog leszek, ha azt hallom, hogy beleszeretett valakibe! - mondta Levin. - Hívjon meg, kérem, a lakodalmára.

- Én máris szerelmes vagyok.

- Igen, a tintahalba... Tudod - fordult Levin a bátyjához -, Mihail Szemjonovics könyvet ír a táplálkozásról, és...

- Csak ne kavarja össze! Mindegy, miről. Úgy van, csakugyan szerelmes vagyok a tintahalba.

- De a tintahal nem akadályozza meg, hogy a feleségét szeresse.

- Ő nem, de a feleségem megakadályoz.

- Miért?

- Majd meglátja. Maga a gazdálkodást, a vadászatot szereti. Csak figyelje meg!

- Az ám, itt volt ma Arhip; azt mondja, Prudnojében rengeteg jávorszarvas van s két medve - mondta Csirikov.

- No, azokat már nélkülem ejti el.

- Az már igaz - mondta Szergej Ivanovics. - Búcsúzz el a medvevadászattól; az asszony nem fogja engedni.

Levin elmosolyodott. Az, hogy az asszony nem fogja engedni, olyan jólesett neki, hogy kész volt örökre lemondani az örömről, hogy medvét lásson.

- De azért mégiscsak kár - mondta Csirikov -, hogy azt a két medvét maga nélkül ejtik el. Emlékszik, Hapilovóban, legutóbb? Csuda vadászat lenne.

Levin nem akarta kiábrándítani, hogy vadászat nélkül valahol valami esetleg jobb lehet; nem szólt inkább semmit.

- Nemhiába terjedt el a legénybúcsú szokása - mondta Szergej Ivanovics. - Akármilyen boldog is az ember, a szabadságát csak sajnálja.

- Csak vallja be, úgy van maga is, mint a vőlegény Gogolnál.⁸⁰ ki szeretne ugrani az ablakon.
- Persze hogy úgy, csak nem vallja be! - mondta Katavaszov, s hangosan fölkacagott.
- Nos, az ablak nyitva... Gyerünk azonnal Tverbe! Van egy nőtény medve, odamehetünk a barlangjához. Csakugyan, gyerünk az ötórassal! Itt meg csinálják, ahogy kedvük tartja - mondta Csirikov elmosolyodva.
- Bizony isten - mosolyodott el Levin is -, én nem tudok a lelkemben erre a bánkódásra a szabadságomért rátalálni!
- A maga lelkében most olyan káosz van, hogy semmit sem talál meg benne - mondta Katavaszov.
- Várja meg, amíg egy kicsit tisztába jön magával, s majd megtalálja!
- Nem, valamelyest mégiscsak érezném, hogy a mostani érzésem (nem akart előttük szerelmet mondani)... és boldogságom ellenére is fáj a szabadságom elvesztése... De épp ellenkezőleg, örülök neki, hogy elvesztem.
- Szörnyű! Reménytelen eset! - mondta Katavaszov. - Na, igyunk a gyógyulására, vagy kívánjuk, hogy ábrándjainak legalább a századrésze valóra válják. Az is olyan boldogság lesz, amilyen nem volt még a földön.

Ebéd után a vendégek csakhamar elmentek, hogy legyen idejük az esküvőre átöltözni.

Ahogy magára maradt, s az agglegény-beszédre visszagondolt, Levin még egyszer megkérdezte magát, van-e, ahogy ezek mondták, a lelkében sajnálkozás a szabadsága elvesztése miatt. Elmosolyodott ezen a kérdésen. „Szabadság? Minek a szabadság? A boldogság épp az, hogy az ember a szerelmese vágyaival, gondolataival szeret, kíván, gondolkozik, azaz semmi szabadság - ez éppen, ami boldoggá tesz.”

„De ismerem-e én az ő gondolatait, vágyait, érzéseit?” - súgta neki hirtelen egy hang. A mosoly eltűnt az arcáról; elgondolkozott. S hirtelen furcsa érzés vett erőt rajta. Félelem és kételkedés tört rá; mindenben kételkedett.

„Hátha nem is szeret? Hátha csak azért jön hozzám, hogy férjhez menjen? Hátha maga sem tudja, mit tesz? - kérdezte magától. - Fölocsúdhat, s csak akkor érti meg, amikor hozzám jött már, hogy nem szeret, nem szerethet.” S a legfurcsább, legcsúnyább dolgokat gondolta Kittyről. Olyan féltékeny volt Vronszkijra, mintha az az egy évvel ezelőtti este, amikor együtt látta őket, csak tegnap lett volna. Gyanakodni kezdett, hogy Kitty nem mondott el neki mindent.

Egyszer csak fölugrott. „Nem, ez lehetetlen! - gondolta kétségbeesetten. - Elmegyek hozzá, megkérdem, megmondom neki, utolszor: most még szabadok vagyunk, nem jobb, ha hagyjuk az egészet? Minden jobb, mint az örökös boldogtalanság, szégyen, hűtlenség!” Kétségbeesett szívvel ment ki a szállodából, s indult - haraggal mindenki, maga és Kitty iránt is - öhozzá.

A hátsó szobákban találta. Egy lánán ült, s a szobalányával rendezett valamit; a székek hátán és a padlón heverő tarka ruhái közt válogattak.

- Ah! - kiáltotta Kitty fölsugárzó örömmel, ahogy meglátta. - Hogy kerülsz, hogy kerül ide? (Az utolsó napokig hol tegezte, hol magázta.) Nem is vártam! A lányruháim válogatom, kinek melyiket.

- Nagyon helyes! - mondta Levin, s komor pillantást vetett a szobalányra.

---

⁸⁰ Célzás Gogol *Háztűznéző* című vígjátékának főalakjára.

- Menj, Dunyasa, majd behívlak később - mondta Kitty. - Mi lelt? - tért át, hogy a lány kiment, végképp a tegezésre. Észrevette furcsa, fölzaklatott, komor képét, és megijedt.

- Kitty! Én gyötrődöm, és nem bírok egyedül gyötrődni - állt elé kétségbeeséssel a hangjában, s könnyörögve nézett a szemébe. A Kitty szerelmes, becsületes arcáról látta már, hogy abból, amit mondani szándékozik, nem sülni ki semmi, de azért mondania kellett, hogy Kitty maga győzze meg. - Azt akarom mondani, hogy még semmi sem késő. Mindent visszacsinálhatunk és jóvátehetünk.

- Mit? Nem értek semmit. Mi lelt?

- Amit ezerszer mondtam már, s amire nem tudok nem gondolni... hogy nem vagyok méltó rád. Nem, te nem egyezhettél bele, hogy hozzám jöjj. Gondold meg! Tévedtél. Gondold meg jól. Nem szerethetsz. Ha... jobb, hogyha megmondod - szólt rá sem nézve. - Boldogtalan leszek. Beszéljenek, amit akarnak, minden jobb a boldogtalanságnál. Még mindig jobb most, amikor nem késő.

- Nem értem - felelte Kitty ijedten. - Ez azt jelenti, hogy vissza akarsz lépni? Hogy nem akarsz?

- Nem, ha nem szeretsz.

- Elment az eszed! - kiáltott föl Kitty a bosszúságtól elpirulva. De Levin arca olyan szánalomra méltó volt, hogy türtőztette a bosszúságát; ledobta a karosszékről a ruhát, s közelebb ült hozzá.

- Mire gondolsz? Mondj el mindent!

- Azt gondolom, hogy nem szerethetsz. Miért is szeretnél?

- Istenem! Hogy miért? - mondta Kitty, és elsírta magát.

- Jaj, mit tettem! - kiáltott föl Levin, s elébe térdelt, úgy csókolta a kezét.

Amikor a hercegnő öt perc múlva a szobába lépett, teljes békességben találta őket. Kitty nemcsak arról győzte meg Levint, hogy szereti, de a kérdésre is megfelelt, s megmagyarázta, miért. Azt mondta, azért szereti, mert egészen érti; tudja, hogy Levinnek mit kell szeretnie, s az, amit szeret, mind jó is. S ezt Levin is egész világosnak találta. Amikor a hercegnő bejött, ott ültek egymás mellett a lánán, a ruhákat válogatták s vitatkoztak; Kitty Dunyásának akarta adni fahéjbarna ruháját, amelyben akkor volt, amikor Levin megkérte, Levin pedig azon erősködött, hogy ezt a ruhát senkinek sem szabad odaadnia, Dunyásának adja inkább a kéket.

- Hát nem érted? Ő barna, nem illik neki... Én ezt mind meggondoltam.

Amikor megtudta, hogy Levin miért jött, a hercegnő félig tréfásan, félig komolyan megharagudott rá, s hazaküldte, hogy öltözzék fel: Charles azonnal itt lesz, ne zavarja Kittyt a fészülködésben.

- Úgysem eszik semmit mostanában, egész megcsúnyult, te meg még az ostobaságaiddal is izgatod - mondta neki. - Hordd el, hordd el magadat, kedvesem.

Levin büntudattal és megszégyenülten, de nyugodtan tért vissza a szállodájába. A bátyja, Darja Alekszandrovna és Sztjepan Arkagyics teljes gálában várták már, hogy az ikonnal megáldják. Sietni kellett; Darja Alekszandrovna még haza kellett hajtatnia, s fölvennie kipomádézott és kibodorított fiát, aki a menyasszonnyal viszi a szentképet, aztán az egyik kocsit a násznagyért küldeni; a másik, amelyik Szergej Ivanovicsot hozza, visszamegy... Nagyon sok és bonyolult tennivaló volt még. Egy azonban kétségtelen volt: fél hét, késlekedni már nem szabad.

A megáldás az ikonnal elég komolytalanul ment. Sztyepan Arkagyics mulatságosan ünnepélyes pózban állt a felesége mellett, fogta a képet, s fölszólította Levint, hogy hajoljon a földre: jószágos és tréfás mosollyal megáldotta, és háromszor megcsókolta; ugyanezt tette Darja Alekszandrovna, s már ment is, a fogatok irányításába megint belezavarodva.

- Akkor hát ezt tegyük: te menj el a kocsinkon érte, Szergej Ivanovics meg, ha lenne olyan jó odahajtani, s visszaküldeni a kocsit.

- Hogyne, nagyon szívesen.

- Mi meg mindjárt vele megyünk. A holmit elküldték? - kérdezte Sztjepan Arkagyics.

- El - felelte Levin, s kiadta Kuzmának a parancsot az öltözködésre.

3

Az esküvőre kivilágított templomot nagy néptömeg vette körül, főképpen asszonyok. Akiknek nem sikerült a középre nyomulniuk, az ablak köré sereglettek, ott lökdösődtek, veszekedtek, és tekingettek be a rácsokon.

A csendőrök több mint húsz fogatot helyeztek el az utca hosszában. Egy csendőrtiszt oda sem hederítve a fagyra, egyenruhájában ragyogva állt a bejáratnál. Szüntelenül újabb és újabb fogatok érkeztek; majd virágos, uszályukat fölfogó hölgyek, majd a sapkájukat és fekete kalapjukat levevő férfiak léptek a templomba. Benn már mind a két csillár égett; a templom ikonjai előtt az összes gyertyákat meggyújtották. Az ikonosztáz⁸¹ vörös mezőjében az arany ragyogása, a szentképek aranyozott faragása, a csillárok és a gyertyatartók ezüstje, a padló kőkockái, a szőnyegek, a templomi zászlók a kóruson, az emelvény lépcsői, a vén, megfeketedett könyvek, miseruhák, karingek: mindet fény öntötte el. A fűtött, meleg templom jobb felében, a frakkok és fehér nyakkendők, egyenruhák, damasztok, bársonyok, atlaszok, frizurák, virágok, meztelen vállak, karok és hosszú szárú kesztyűk tömegében fojtott, de eleven beszélgetés folyt, amelyet furcsán vert vissza a magas kupola. Valahányszor a nyíló ajtó nyikorgása hallott, a beszéd elcsendesült; mindenki megfordult, azt várva, hogy a belépő vőlegényt s menyasszonyt pillantja meg. Az ajtó több mint tízszer nyílt ki már, de mindannyiszor vagy egy elkésett vendég jött - férfi vagy nő -, aki jobbra, a meghívottak csoportjába vegyült, vagy egy-egy kíváncsiskodó, aki a csendőrtisztet kijátszva vagy megnyerve jutott be, s bal felől az idegenek csoportjához csatlakozott. Mind a rokonok, mind az idegenek a várakozás minden fázisán átestek már.

Kezdetben azt gondolták, hogy a vőlegény és a menyasszony bármely pillanatban megérkezhetnek, s nem tulajdonítottak a késésnek semmi jelentőséget. Aztán mind sűrűbben kezdtek az ajtó felé pillantgatni, s arról beszéltek, nem történt-e valami. Aztán a várakozás kényelmetlenné kezdett válni; a rokonok és vendégek olyan képet iparkodtak vágni, mintha nem is gondolnának a vőlegényre, s beszélgetésbe merülnének.

A protodiakónus, mint aki a drága idejére emlékeztet, türelmetlenül köhögött, úgyhogy az ablaküveg is belerezzent. A kórusról próbálkozó hangok hallatszottak, majd az unatkozó énekesek orrfúvása. A pap hol a sekrestyést, hol a diakónust küldte ki, megtudni, megjött-e már a vőlegény; himzett öves, lila reverendájában a vőlegényt várva, maga is mind sűrűbben ment ki az oldalajtóhoz. Az egyik hölgy végül az órájára nézett, és így szólt: „Ez mégiscsak furcsa!” S a vendégek egyszerre mind nyugtalanná váltak, és hangosan adtak csodálkozásuk-

---

⁸¹ Ikonokkal díszített válaszfal az oltár és a szentély belső része között.

nak és elégedetlenségüknek kifejezést. A vőfélyek egyike elment megnézni, mi történt. Kitty ezalatt rég elkészült már; Lvova nővérével, aki a nyoszolyóasszonya volt, fehér ruhában, hosszú fátyolban, narancsvirágkoszorúsan állt a Scserbackij-ház nagytermében, s az ablakon kipillantva több mint félórája már hasztalan várta, hogy a násznagy a vőlegény templomba érkezéséről hírt hozzon.

Levin közben nadrágban, mellény és frakk nélkül járt föl-alá a szobájában; ki-kidugta az ajtón a fejét, s a folyosót figyelte. De akit várt, a folyosón nem volt látható, s ő kétségbeesetten húzódott vissza, s fordult hadonászva a nyugodtan szivarozó Sztjepan Arkagyicshez.

- Volt ember valaha - kérdezte - ilyen szörnyű, ostoba helyzetben?

- Csakugyan ostoba - erősítette meg Sztjepan Arkagyics, csillapítóan mosolyogva. - De légy nyugodt, mindjárt hozzák.

- Dehogyan hozzák! - mondta Levin visszafojtott dühvel. - S ezek az ostoba, kivágott mellények! Kész lehetetlenség - folytatta gyűrött ingmellére pillantva. - És ha már kivitték a holmit a vasútra? - kiáltott föl kétségbeesetten.

- Akkor az enyémet veszed föl.

- Már rég föl kellett volna...

- Nem jó nevetségesnek lenni... Várj csak! Majd eligazodik.

Az történt, hogy amikor Levin az öltözködéshez hozzá akart látni, régi szolgája, Kuzma, behozta a frakkot, a mellényt s mindazt, amire szüksége volt.

- Hát az ing? - kiáltott föl Levin.

- Az ing rajta van! - felelte Kuzma nyugodt mosollyal.

Kuzma nem gondolt rá, hogy tiszta inget tegyen félre, s minthogy azt a parancsot kapta, hogy csomagoljon össze s vigyen át mindent Scserbackijékhez, ahonnét a fiatalok még az este elutaznak, úgy is tett, a frakkon kívül mindent összecsomagolt. Az ing, amit Levin még reggel vett föl, összegyűrődött; az újabban divatba jött kivágott mellényhez nem használhatta. Scserbackijékhez küldeni messze volt. Elküldték hát a boltba. Az inas visszajött: minden zárva, vasárnap. Elküldték Sztjepan Arkagyicshez, hoztak is egy inget, lehetetlenül bő volt és rövid. Végül Scserbackijékhez küldtek el, hogy csomagolják ki a holmit. A templomban várták a vőlegényt, ő meg mint a ketrecbe zárt vad, föl-alá járkált a szobában, ki-kinézett a folyosóra, s rémülten és kétségbeesetten emlékezett vissza, mit beszélt Kittynek, s az mit gondolhat most.

A bűnös Kuzma végre beröpült, elfulladva, az inggel a szobába.

- Éppen hogy ott értem. Már tették is föl a kocsira - mondta.

Három perc múlva, meg sem nézve az óráját, nehogy a sebeit föltépje, Levin a folyosón rohant már.

- Ezzel már nem segítesz - mondta Sztjepan Arkagyics mosolyogva, s minden sietség nélkül iparkodott utána. - *Eligazodik, eligazodik...* ha mondom.

- Megjötték! - Ott a vőlegény! - Melyik? - A fiatalabbik? - A menyasszony, matuska, sem élő, sem halott - mondták a tömegben, amikor Levin a feljárónál a menyasszonyával találkozott, s vele együtt belépett a templomba.

Sztyepan Arkagyics elmondta a feleségének a késlekedés okát, s a vendégek mosolyogva suttozták tovább. Levin semmit és senkit nem vett észre; a menyasszonyát nézte, le nem véve róla a szemét.

Mind azt mondták, hogy Kitty az utolsó napokban nagyon megcsúnyult, s a koszorú alatt korántsem volt olyan szép, mint rendesen; Levin azonban nem így látta. Hosszú, fehér fátyolos és fehér virágos, magas frizurájára nézett, a felálló, plisszírozott gallérra, amely oldalról különös szűziesen fedte be; s elől fedetlenül hagyta hosszú nyakát, meglepően karcsú derekára, s úgy rémlett neki, szebb, mint valaha. Nem mintha ez a virág, a fátyol, a Párizsból rendelt ruha szépségéhez valamit is hozzáadott volna, hanem mert kedves arcán, a tekintetében, az ajkán - öltözetének mesterkélt pompája ellenére - ártatlan becsületességének jellemző kifejezése ült.

- Már azt hittem, el akartál szökni - mondta, s rámosolyodott Levinre.

- Olyan ostoba dolog történt velem; szégyellem elmondani - szólt Levin elvörösödve, miközben az odalépő Szergej Ivanovicshoz kellett fordulnia.

- Csinos történet azzal az inggel! - csóválta Szergej Ivanovics mosolyogva a fejét.

- Hogyne - felelte Levin, nem értve, miről beszélnek neki.

- No, Kosztja, most döntened kell - mondta Sztyepan Arkagyics tettetett, ijedt képpel -, fontos kérdés. Most épp olyan állapotban vagy, hogy méltányolni tudod a fontosságát. Azt kérdik tőlem, megkezdett gyertyákat vagy épeket gyűjtsanak-e meg. Tíz rubel különbség - fűzte hozzá, ajkát mosolyra húzva. - Én határoztam, de félek, nem egyezel bele.

Levin elértette, hogy ez tréfa, de nem tudott mosolyogni.

- Tehát mi legyen? Kezdett vagy kezdetlen? Ez a kérdés.

- Kezdetlen.

- Nagyon örülök. A kérdés el van döntve! - mondta Sztyepan Arkagyics mosolyogva. - Hogy mennyire elbutul ilyenkor az ember - mondta Csirikovnak, amikor Levin, zavartan ránézve, a menyasszonyához húzódott.

- Vigyázz, Kitty, elsőül állj a szőnyegre - lépett oda Nordstone grófnő. - Szép kis alak maga! - fordult Levinhez.

- No, nem félsz? - kérdezte Darja Dmitrijevna, az öreg nagynéni.

- Nem fázol? Sápadt vagy. Várj, hajolj csak le! - szólt Lvova, Kitty nővére, s gyönyörű, telt karját behajlítva, mosolyogva igazította meg húga fején a virágokat.

Dolly is odajött, szólni akart, de képtelen volt rá; elsírta magát, s természetellenesen fölnevetett.

Kitty éppolyan szórakozott szemmel nézett mindnyájukra, akárcsak Levin. A hozzá intézett szavakra a boldogság mosolyával tudott csak felelni, amely most olyan természetes volt számára.

Eközben a templomi énekesek felvették ornátusukat; a pap a diakónussal kijött a templom csarnokában álló *analogeion*-hoz;⁸² Levinhez fordult, és mondott valamit, Levin nem értette, hogy mit.

- Fogja kézen a menyasszonyt, s vezesse - mondta neki a násznagy.

Levin jó soká nem tudta megérteni, mit kívánnak tőle. Soká igazgatták, s ott is akarták már hagyni - vagy nem azt a kezét fogta meg Kittynek, vagy nem azzal a kezével, amellyel kellett volna -, míg végre megértette, hogy a jobb kezével a menyasszony jobb kezét kell, anélkül, hogy helyzetén változtatna, megfognia. Amikor úgy, ahogy kell, végre kézen fogta, a pap előrejött néhány lépést, s megállt az *analogeion*-nál. A rokonok és ismerősök tömege beszéd-moraj és uszálysuhogás közt nyomult utánuk. Valaki lehajolt, s megigazította a menyasszony uszályát. A templomban olyan csönd lett, hogy a viasz csöppenése is hallatszott.

Az öreg pap, a kúpforma sapkában, kétoldalt a füle mögé fésült, ezüstösen ragyogó, ősz fűrtjeivel, kivette kicsi, öreges kezeit a súlyos, aranykeresztes hátú, ezüst miseruha alól, s valamit igazgatott az *analogeion*-on.

Sztyepan Arkagyics óvatosan odament hozzá, suttogott valamit, ráhunyorított Levinre, s megint hátralépett.

A pap meggyújtott két, virággal díszített gyertyát, s úgy fogta ferdén a bal kezében, hogy a viasz lassan csepegett róla; majd arccal a mátkapár felé fordult. Ugyanaz a pap volt, aki Levint gyóntatta. Fáradt, szomorú szemmel nézett a vőlegényre és a menyasszonyra. Fölsóhajtott, kidugta jobb kezét a miseruha alól, és megáldotta vele a vőlegényt; ugyanígy, csak az óvatos gyöngédség egy árnyalatával Kitty meghajtott fejére is rátette összefont ujjait. Aztán odaadta nekik a gyertyákat, fogta a füstölőt, s lassan eltávolodott tőlük.

„Hát igaz?” - gondolta Levin, s a menyasszonyára nézett. Valamelyest felülről látta az arcélét: ajka és szempillája alig észrevehető mozdulatáról észrevette, hogy Kitty megérezte a tekintetét. Nem nézett arra, de magas, plisszírozott gallérja megmoccan, s rózsás kis füléhez ért. A sóhaj, látta, megáll a mellében, gyertyát tartó kis keze a hosszú kesztyűben megremegett.

Az egész ing-cécó, a késés, az ismerősök, rokonok szavai, bosszúságuk s a maga nevetséges helyzete - egyszerre mind elmúlt; csak örült és rettegett.

A szálás, szép protodiakónus, ezüst karingében, oldalt fésült bodorított fűrtjeivel, fűrgén előrelépett; a megszokott mozdulattal két ujjával felemelte az *orárium*-ot⁸³ s szembeállt a pappal.

„Áldd meg, ha-tal-mas Úr!” - hangzottak föl lassan, egymás után, a levegő hullámain megingatva, az ünnepélyes hangok.

„Áldassék a mi Istenünk most és örökkön-örökké” - felelte az öreg pap szelíden, éneklőn, s tovább rakosgatott az *analogeion*-on. S a templomot az ablaktól a bolthajtásig megtöltve, szélesen és egyenletesen szállt föl, erősödött, állt meg egy pillanatra s halt el halkan a láthatatlan kar telt akkordja.

Imádkoztak, mint mindig, a mennyei békéért és a megváltásért, a Szinódusért,⁸⁴ az uralkodóért; imádkoztak Isten most eljegyzett szolgálóiért, Konsztantyinért és Jekatyerináért.

---

⁸² Könyvtartó emelvény. (görög)

⁸³ A miseruha kiegészítő része (a római katolikus egyházban: stóla).

„Terjeszd le rájuk a Te tökéletes szeretetedet, békédet, segedelmedet; imádkozzunk az Úrhoz”
- lélegzett föl szinte az egész templom a protodiakónus hangjában.

Levin hallotta a szavakat, s megdöbbszent rajtuk. „Hogy találták ki, hogy segedelmedet, éppenséggel segedelmedet? - gondolta, s eszébe jutott iménti félelme és kétsége. - Mit tudok én? Segedelem nélkül mit tehetek ebben a félelmes dologban? Épp a segedelem, amire most szükségem van.”

Amikor a diakónus az éneket befejezte, a pap a jegyesekhez fordult a könyvével.

- „Örök Isten, az elválasztottakat egyesítő - olvasta jámbor, éneklő hangon - s a szeretet bonthatatlan kötését rájuk adó, aki megáldottad Izsákot és Rebekát, bemutatom neked a te ígéreted örököseit, áldjad meg magad Konsztantint és Jekatyerinát, a te szolgálóidat, akiket én minden üdvös dologra elkészítettem. Mert irgalmas és embereket szerető Isten vagy te; dicsőség hát neked, az Atyának, Fiúnak, Szentlélek Istennek nevében, most és örökkön-örökkéig.” - „Á-ámen!” - ömlött szét a levegőben megint a láthatatlan kar.

„Az elválasztottakat egyesítő, a szeretet kötését rájuk adó! - Milyen mély értelműek ezek a szavak; mennyire megfelelnek annak, amit az ember ebben a pillanatban érez! - gondolta Levin. - Vajon azt érzi-e Kitty is, amit én?”

Odanézett, s tekintete találkozott a tekintetével.

Ebből a tekintetből arra következtetett, hogy Kitty is úgy értette, ahogyan ő. De nem úgy volt; Kitty az istentisztelet szavaiból szinte semmit sem értett, oda sem figyelt az esketés alatt. Nem is hallgathatta, nem is érthette, olyan erős volt az az egyre növekvő érzés, amely a lelkét eltöltötte. Öröm volt ez, hogy ami a lelkében másfél hónapja eldőlt már, s ez alatt a hat hét alatt boldoggá tette és gyötörte, végleg beteljesedett. Aznap, amikor fahéj színű ruhájában az arbati ház szalonjában némán Levinhez lépett s átadta magát neki, aznap és abban az órában teljesen szakított a korábbi életével, s lelkében egészen más, tökéletesen ismeretlen, új élet vette kezdetét; a valóságban azonban a régi folytatódott. Ez a hat hét életének a legboldogabb és leggyötrelmesebb szaka volt. Egész élete, minden óhaja, reménye erre az egyelőre érthetetlen emberre összpontosult, akihez egy hol vonzó, hol taszító érzés fűzte, magánál az embernél is érthetlenebb; ugyanakkor továbbra is ott élt korábbi életkörülményei közt. Régi életét élve, elszörnyedt magán, teljes és leküzdhetetlen közönyösségén minden múlt: dolgok és szokások, a szeretett és őt szerető emberek, sőt az anyja iránt is, akit ez a közöny elkésérített, gyöngéd apja iránt, akit idáig a világon mindennél jobban szeretett. Hol a közönyösségén szörnyedt el, hol meg annak örült, ami közönyössé tette. Azon kívül, hogy ezzel az emberrel éljen, sem gondolni, sem kívánni nem tudott semmit sem. Az új élet azonban nem volt még itt, s el sem tudta képzelni világosan; várakozás volt csak, az új és ismeretlen félelmes öröme. S a várakozás, az ismeretlenség, az előbbi élet megtagadásának a bűnbánata, most íme, mind véget ér, s kezdődik az új. Ismeretlensége miatt ez az új nem lehetett más, csak félelmetes, de félelmetes vagy sem, lélekben hat héttel ezelőtt döntött; az szenteltetett csak meg, ami a lelkében réges-rég megtörtént.

A pap megint az emelvény felé fordult; lehúzta nagy nehezen Kitty apró gyűrűjét, s Levin kezét kérve, első ujjizére erőltette. „Isten szolgálja, Konsztantint, eljegyeztetik Jekatyerinával, Isten szolgálólányával.” S a nagy gyűrűt Kitty vékony, rózsaszín, gyengeségében szánalmas ujjára húzva, ugyanezt mondta.

---

⁸⁴ A Szent Szinódus a legfelsőbb egyházi szerv, amely a cári Oroszországban a pravoszláv egyházat irányította. I. Péter hozta létre 1721-ben a pravoszlávia autonómiájának megszüntetésére. A Szent Szinódus által az egyház alárendelődött az államnak.

A jegyesek néhányszor ki akarták találni, mit kell tenniök, de tévedtek; a pap suttogva igazította ki őket. Végül megtéve, amit kell, a gyűrűvel keresztet vetett rájuk, s megint odaadta Kittynek a nagyot, Levinnek a kicsinyt; ők megint összezavarodtak, s kézből kézbe adták kétszer is a gyűrűt, s mégsem ment úgy, ahogy kellett volna.

Dolly, Csirikov, Sztyepan Arkagyics előrelépett, hogy eligazítsák őket. Zavar támadt, suttogás, mosolygás, de a jegyesek ünnepélyesen meghatott arckifejezése nem változott meg, ellenkezőleg, miközben a kezükkel megtévedtek, még komolyabban és ünnepélyesebben néztek, mint előbb, s a mosoly, amellyel Sztyepan Arkagyics odasúgta, hogy most mindenikük a maga gyűrűjét húzza föl, akaratlanul is az ajkára fagyott. Úgy érezte, minden mosoly megbántja őket.

- „Te, aki a férfinemet s az asszonyit kezdettől alkotád - olvasta a pap a gyűrűcsere után -, te párosítod össze a férfival a nőt, a férfi segítségére s az emberi nem fönntartására. Az igazságot, Urunk és Istenünk, te magad küldted el, örökségedül a te ígéreted szerint, nemzedékről nemzedékre, a te kiválasztottaidnak, szolgálóidnak, a mi apáinknak. Nézz hát le a te szolgádra, Konsztantyinra, és szolgálólányodra, Jekatyerinára, s erősítsd meg frigyüket a hitben, egyetértésben, igazságban és szeretetben.”

Levin egyre erősebben érezte, hogy gondolatai a házasságról, ábrándjai, hogy az életét mi módon rendezi be, merő gyerekességek; hogy ez olyasvalami, amit idáig nem értett, s most, annak ellenére, hogy a házasságkötése tény, még kevésbé ért. Mellében a reszketés mind följebb és följebb emelkedett, s leküzdhetetlen könnyek szöktek a szemébe.

5

A templomban ott volt „egész Moszkva”, rokonok, ismerősök. A jegyváltás szertartása alatt a ragyogóan kivilágított templomban a kicsipett asszonyok és lányok, a frakkos, fehér nyakkendő, egyenruhás férfiak körében nem állt el az illedelmesen csendes beszéd, főként a férfiak társalogtak sokat, az asszonyok viszont elmerülve álltak, s minden részletét megfigyelték a szertartásnak, mely mindig úgy megilleti őket.

A menyasszonyhoz közvetlen közel álló körben ott volt két nővére: Dolly s az idősebbik, egy nyugodt szépség, a külföldről hazaérkezett Lvova.

- Mit akar ez a Marie abban a lila ruhában, majdhogynem fekete, esküvőn? - kérdezte Korunszkaja.

- Az ő arcszínével ez az egyetlen menekvés... - felelt Drubeckaja. - Csodálom, miért rendezték este az esküvőt. Ez kupectempó...

- Szebb. Én is este esküdtem - felelte Korunszkaja, s fölsóhajtott; eszébe jutott, milyen bájos volt ezen a napon, s milyen nevetségesen szerelmes volt az ura, s mennyire másképp van most.

- Aki tíznél többször volt násznagy, azt mondják, sose nőül meg. Ma akartam tizedszer az lenni, hogy biztosítsam magam, de elfoglalták a helyemet - mondta Szinyavin gróf a csinos Csarszkaja hercegnőnek, aki pályázott rá.

Csarszkaja csak egy mosollyal felelt, Kittyre nézett, s arra gondolt, mikor és hogyan áll majd itt Kitty helyén Szinyavin gróffal; akkor majd eszébe juttatja a mostani tréfáját.

Scserbackij arról beszélt Nyikolajevának, egy öreg udvarhölgynek, hogy az esküvői koronát, hogy boldoggá legyen, Kitty vendéghajára szándékozik tenni.

- Nem kellett volna vendéghaját feltűznie - felelt Nyikolajeva, aki rég eldöntötte, hogy ha az az öreg özvegyember, akit igyekezett megfogni, elveszi, az esküvő a lehető legegyszerűbb lesz.
- Nem szeretem ezt a pompát.

Szergej Ivanovics Darja Dmitrijevna-val beszélgetett; a nászút szokása, bizonygatta tréfásan, azért terjedt el, mert az új házasságok mindig restelkednek egy kicsit.

- Az öccse büszke lehet; csoda, milyen kedves a menyasszonya. Irigyli, gondolom.
- Ezen én túl vagyok már, Darja Dmitrijevna - felelte ő, s arca hirtelen szomorú és komoly kifejezést öltött.

Sztyepan Arkagyics a válási szójátékát mondta el sógornőjének.

- Meg kell igazítani a koszorút - felelte Lvova, oda se hallgatva.
- Milyen kár, hogy ennyire megcsúnyult - mondta Nordstone grófnő Lvovának. - De azért a vőlegény annyit se ér, mint Kitty kisujja. Igaz?
- Nem, énnekem nagyon tetszik. Nem azért, mert a *beau-frère*-em lesz - felelt Lvova. - Most is milyen szépen tartja magát. Pedig ebben a helyzetben nehéz úgy viselkedni, hogy nevetséges ne legyen az ember. De ő nem az, nem feszes, látni, hogy meg van hatva.
- Maga, úgy látszik, várta ezt.
- Majdnem. Kitty mindig szerette.
- Vajon ki lép előbb a szőnyegre? Figyelmeztettem Kittyt.
- Egyre megy - felelt Lvova. - Mi mind engedelmes asszonyok vagyunk, ilyen a természetünk.
- Én azért készakarva Vaszilij előtt álltam rá. És maga, Dolly?

Dolly ott állt mellettük, hallotta őket, de nem felelt. Meg volt illetődve. Könnyek ültek a szemében; nem tudott volna szólni, hogy el ne sírja magát. Örült Kittynek s Levinnek, felidézte a maga esküvőjét, s ahogy a ragyogó Sztyepan Arkagyicsra nézett, egészen elfeledte a jelent; első, ártatlan szerelme volt csak az eszébe. De nemcsak magára gondolt, minden asszonyra, rokonokra, ismerősökre; egyetlen diadalmas korszakuk jutott az eszébe, amikor, mint Kitty is, szívükben szerelemmel, reménnyel s félelemmel álltak itt, fejükön menyasszonyi koronával, lemondtak a múlttól, s a titokzatos jövőbe léptek.

Az emlékezetében fölmerülő menyasszonyok közt ott volt az ő kedves Annája is, akinek a tervbe vett válásáról nemrég hallott egyet-mást. Ő is éppilyen tisztán állt ott, narancs virágosan, fátyolban. És most?

„Rettentő, furcsa” - mondta magában.

De nemcsak a nővérek, barátnők, rokonok követték figyelemmel a szertartás minden részletét; az idegen asszonyok, a kíváncsiskodók is izgatottan, visszafojtott lélegzettel figyelték a vőlegény és menyasszony arcát, félve, hogy elmulasztanak egy mozdulatot; bosszúságukban nem is feleltek, gyakran oda sem hallgattak a közömbös férfiak beszédére, akik tréfás vagy oda nem illő megjegyzéseket tettek.

- Miért van úgy agyonsírva? Nem akart hozzámenni?
- Egy ilyen legényhez már mért ne akart volna? Herceg, ugye?
- Az, a fehér atlaszban, a nénje? Hallod, hogy bőgi a diakónus: „Hogy félje az ő urát.”
- Csudovszkiak?
- Szinódusiak.

- Megkérdeztem az inast. Úgy mondja, rögtön hazaviszi a birtokára. Rettenetesen gazdag, azt beszélük. Azért is adták hozzá.

- Hanem szép pár ám!

- Marja Vlaszjevna, maga azon vitatkozott, hogy a krinolint szabadon hordják. Nézzen arra a selyemruhára; azt mondják, egy követ felesége; milyen összeállítás... Így, aztán meg emígy.

- Milyen kedves kis menyasszony, mint az áldozati bárány! Akármit beszél, megesik rajta az ember szíve.

Ilyen beszéd folyt a nézők tömegében, akiknek sikerült a templom ajtaján beszökniük.

6

Amikor a gyűrűváltás véget ért, a templomszolga a templom közepén az emelvény előtt egy rózsaszínű selyemszőnyeget terített ki; a kar mives, bonyolult zsoltárra zendített, amelyben a basszus és a tenor egymásnak felelgetett; a pap pedig megfordult, s a kiterített, rózsaszínű szőnyegre mutatott. Akármilyen sűrűn és sokat hallották is mind a ketten a babonát, hogy aki elsőül lép a szőnyegre, az lesz a családban a fő, mialatt ezt a néhány lépést megtették, sem Levin, sem Kitty nem tudott ilyesmire gondolni. A hangos megjegyzéseket és a vitát sem hallották, hogy egyesek megfigyelése szerint Levin lépett rá előbb a szőnyegre, mások szerint mindketten egyszerre.

A szokásos kérdések, kívánnak-e házasságra lépni, nem ígértek-e másnak házasságot, s maguknak is furcsán hangzó feleleteik után új szertartás vette kezdetét. Kitty hallgatta az ima szavait, szerette volna megérteni, de nem tudta. Ünnepegyesség és fénylő öröm töltötte be a lelkét, s növekedett benne a szertartás előrehaladtával egyre, s lehetetlenné tette, hogy figyeljen.

Imádkoztak, hogy „adassék nekik erényesség, s méhe haszonnal gyümölcsözzék, s hogy fiaik és lányaik látásán vidámodhassanak”. Elmondták, hogy Isten a nőt Ádám bordájából teremtetten, azért hagyja ott a férfiú az ő apját és anyját, s ragaszkodik feleségéhez, s lesznek egy test, egy lélek, és hogy „ez nagy titok”. Kérték, hogy Isten adjon rájuk áldást és termékenységet, miként Izsákra és Rebekára, Józsefre, Mózesre és Cipórára, s hogy meglássák fiaiknak a fiait. „Ez mind nagyszerű - gondolta Kitty, ahogy ezeket a szavakat hallgatta -, és nem is lehet másképp”, s ragyogó arcán az öröm mosolya sugárzott föl, amely akaratlanul is áttérjedt azokra, akik nézték.

- Tegye rá egészen! - hallatszottak a tanácsok, amikor a pap a koronát rájuk tette, de Scserbackij reszkető keze a háromgombos kesztyűjében magasan Kitty feje fölött tartotta a koronát.

- Tegye rám - suttogta Kitty is mosolyogva.

Levin ránézett, s elcsodálkozott arca örömteli ragyogásán, s Kitty érzése önkéntelenül is áttérjedt rája is. Ő is éppolyan derült és vidám lett.

Vidám dolog volt hallgatniuk az apostoli levél olvasását, a protodiakónus hangjának zengését az utolsó versnél, melyet az idegen közönség már türelmetlenül várt. Vidám dolog volt a lapos kehelyből a langyos, vizezett vörös bort inni, s még vidámabb, amikor miseruháját a pap hátravetve, kettőjük kezét a magáéba fogta, s az „Ujjongj, Ézsaiás”-t éneklő basszus dörgése közben az *analogeion* körül vezette őket. Scserbackij és Csirikov, akik a koronát tartották, beleakadtak a menyasszony uszályába, és szintén mosolyogtak és örültek, s majd elmaradtak,

majd pedig, ha a pap megállt, a mátkapárba ütődtek. Az öröm szikrája, amely Kittyben kigyúlt, átterjedt, úgy látszik, a templomban levőkre. Levinnek úgy tetszett, hogy még a pap és a diakónus is mosolyogni szeretett volna, akárcsak ő.

A pap leemelte a fejük fölül a koronát, felolvasta a záróimát, és gratulált a fiataloknak. Levin Kittyre nézett; sosem látta még ilyen elragadónak. A boldogság új sugárzása gyönyörűvé tette. Mondani szeretett volna neki valamit, de nem tudta, szabad-e már. A pap segítette ki zavarából. Jóságos szájával rámosolygott, s csendesen azt mondta: „Csókolja meg a feleségét; maga meg a férjét”; s kivette a gyertyát a kezükből.

Levin megcsókolta nagy vigyázatosan Kitty mosolygó száját; odanyújtotta a kezét, s összetartozásuk új, furcsa átérzésével ment ki a templomból. Nem hitte, nem tudta elhinni, hogy mindez igaz. Csak amikor félénk, csodálkozó pillantásuk találkozott, akkor hitte el, mert érezte, hogy valóban egyek már.

A fiatalok a vacsora után, még ezen az éjszakán falura utaztak.

7

Vronszkij három hónapja utazgatott már Annával Európában. Bejárták Velencét, Rómát, Nápolyt, s épp most érkeztek meg egy kisebb itáliai városba; egy időre itt akartak megtelepedni.

A szép főpincér - sűrű, pomádés hajában a nyaknál kezdődő választék, frakk, széles, batiszt-mellű fehér ing, kerekedő hasán zsuzsufüzér - nadragzsebbe süllyesztett kézzel, megvető hunyorgások közt, ridegen válaszolgatott az ott álló úrnak. A bejáró másik oldaláról a lépcső felé tartó lépéseket hallva, a főpincér megfordult, s látva, hogy az orosz gróf az, aki a legszebb szobáikat lakta, tisztelettudóan kihúzta zsebéből a kezét, meghajolt, s közölte, hogy a küldönc itt volt, a palotabérlet ügye rendben van. A házgondnok kész a megállapodást aláírni.

- Á, nagyon örülök - mondta Vronszkij. - Az úrnő itthon van?

- Sétálni volt, de megjött - felelte a pincér.

Vronszkij levette fejéről a széles karimájú puhakalapot, kendőjével megtörölte izzadt homlokát és füle közepéig csüngő hátrafésült haját, mely kopaszságát eltakarta, aztán egy szórakozott pillantást vetett az úrra, aki még mindig ott állt, és feléje tekingetett, s tovább akart menni.

- Ez az úr is orosz, ön felől érdeklődik - mondta a főpincér.

Vronszkij még egyszer ránézett az odább menő s megint megálló úrra; bosszúságába, hogy az ismerősök elől sehol sincs menekvés, egy kis vágyódás is keveredett, hogy élete egyhangúságában valamilyen szórakozáshoz jusson. Mindkettőjük szeme ugyanabban a pillanatban ragyogott föl.

- Golenyiscsev!

- Vronszkij!

Valóban Golenyiscsev volt, Vronszkij katonaiskolai társa. Golenyiscsev az iskolában a liberális szárnyhoz tartozott, az iskolából polgári ranggal jött ki, de nem szolgált sehol sem. A két bajtárs, az iskolát otthagya, elvált, s azóta csak egyszer találkozott.

Akkori találkozásuk során Vronszkij megtudta, hogy Golenyiscsev valami fellengős liberális munkakört választott, s az ő munkakörét és hivatását épp ezért le akarja nézni. Együttlétük alatt tehát olyan hidegen és gögösen bánt vele, ahogy csak ő tudott emberekkel bánni; mintha

azt mondaná: „Az életmódom tetszhet vagy nem tetszhet neked, az énnekem tökéletesen mindegy, de ha érintkezni akarsz velem, megkövetelem a tiszteletet.” Golenyiscsev Vronszkij modora iránt akkor megvető közönyösséget mutatott. Ez a találkozásuk, úgy látszott, még jobban el fogja választani őket. Most azonban, ahogy felismerték egymást, mindkettő fölsugárzott, s elkiáltotta magát az örömtől. Vronszkij sehogy sem várta volna, hogy Golenyiscsevnek ennyire megörüljön; valószínűleg maga sem tudta, mennyire unatkozik. Utolsó együttlétük kellemetlen emlékét egész elfeledte, s nyílt, örvendező arccal nyújtott kezét hajdani iskolatársának. Ugyanilyen öröm váltotta föl Golenyiscsev előbbi nyugtalan arckifejezését is.

- Mennyire örülök, hogy találkoztunk - mondta Vronszkij, erős, fehér fogait barátságos mosolyban villantva ki.

- Vronszkij: hallom; de melyik, nem tudtam. Nagyon, nagyon örülök!

- Gyerünk hát be. Te mit csinálsz itt?

- Már második éve, hogy itt élek; dolgozom.

- Á - mondta Vronszkij érdeklődéssel. - Gyerünk hát.

S ahelyett, hogy oroszul mondta volna, amit a személyzet elől el akart titkolni, orosz szokás szerint franciául kezdett el beszélni.

- Ismered Kareninát? Együtt utazunk. Hozzá készülök - mondta franciául, s figyelmesen pillantott Golenyiscsev arcába.

- Á! Nem is tudtam - (noha tudta) felelte Golenyiscsev közönyösen. - Rég vagy itt? - tette hozzá.

- Én? Negyedik napja - felelte Vronszkij, még egy figyelmes pillantást vetve barátja arcába.

„Rendes ember; úgy fogja föl a dolgot, ahogy kell - mondta magában Vronszkij, Golenyiscsev arckifejezését s a témaváltoztatást elérve. - Összeismertethetem Annával, úgy fogja föl, ahogyan kell.”

Vronszkij ebben a három hónapban, amit Annával külföldön töltött, ha új emberrel került össze, mindig föltette a kérdést, hogy ez az új ember a kettőjük viszonyát hogy nézi, s a férfiakban nagyjából meg is találta ezt az „ahogy kell” megértést. De ha megkérdezték volna őt s azokat, akik a dolgot úgy fogták föl, „ahogy kell”, hogy mi is hát ez a fölfogás, ő is meg azok is a legnagyobb zavarban lettek volna.

Akik Vronszkij szerint úgy fogták fel a dolgot, „ahogy kell”, lényegében egyáltalán nem fogták fel sehogy, hanem úgy viselkedtek, ahogy jól nevelt emberek az életet övező bonyolult és megoldhatatlan kérdésekkel szemben viselkedni szoktak - azaz illedelmesen, minden célzást, kellemetlen kérdést elkerülve. Úgy tettek, mint akik teljesen tudatában vannak a helyzet jelentőségének és értelmének; tudomásul is veszik, sőt helyeslik is, de ésszerűtlennek és fölöslegesnek tartják, hogy beszéljenek róla.

Vronszkij rögtön látta, hogy Golenyiscsev is ezek közül való: épp ezért kétszeresen örült neki. Amikor Kareninához bevitte, Golenyiscsev valóban úgy viselkedett, ahogy csak kívánhatta. Szemmel láthatólag a legkisebb erőfeszítés nélkül került el minden témát, ami kínossá válhatott volna.

Azelőtt nem ismerte Annát, s szépsége, de még inkább természetessége, amellyel helyzetét viselte, meglepte. Amikor Vronszkij Golenyiscsevet bevitte hozzá, Anna elpirult, s ez a szép és nyílt arcát elborító gyermeki pír rendkívül megtetszett neki. A leginkább mégis az kapta meg, hogy Vronszkij, szándékosan szinte, nehogy az idegen előtt félreértés támadhasson, rögtön egyszerűen Alekszejnek szólította, s elmondta, hogy egy újonnan bérelt házba költözik vele,

amelyet itt *palazzó*-nak hívnak. Az, hogy a helyzetét ilyen egyenesen és természetesen viselte, Golenyiscsevnek rendkívül megtetszett. Ahogy Anna kedélyesen vidám, energikus modorát figyelte, ismerve Vronszkijt és Alekszej Alekszandrovicsot, úgy tetszett, teljesen megérti őt. Úgy tetszett, megérti, amit Anna maga egyáltalán nem értett, hogy miután a férjét boldogtalanná tette s őt és a fiát is elhagyta, a maga jó hírét pedig elvesztette, hogy érezhette ilyen erőteljesen vidámnak és boldognak magát.

- Bent van a *guide*-ban⁸⁵ - mondta Golenyiscsev a palotára, amelyet Vronszkij kibérelt. - Van ott egy gyönyörű Tintoretto. Az utolsó korszakából.

- Tudja, mit? Az idő gyönyörű, menjünk el - mondta Vronszkij, Annához fordulva. - Még egyszer megnézzük.

- Nagyon szívesen, rögtön jövök, csak kalapot veszek. Azt mondja, meleg van? - szólt az ajtóban megállva, s kérdően Vronszkijra nézett. És ragyogó pír futotta el megint az arcát.

Vronszkij elérte a tekintetét; nem tudta, milyen viszonyba akar Golenyiscsevvvel kerülni, s fél, úgy viselkedik-e, ahogy ő várja.

Vronszkij gyöngéd, hosszú pillantással nézett rá.

- Nem, nem nagyon - mondta.

Annának úgy rémlett, hogy mindent megértett, s ami a legfőbb, Vronszkij meg van elégedve vele; rámosolyodott hát, és gyors léptekkel kiment.

A barátok egymásra néztek; mindkettőjük arcán zavar jelent meg. Golenyiscsev, aki Annában szemmel láthatóan gyönyörködött, mintha mondani akart volna valamit róla, de nem találta el, mit mondjon, Vronszkij pedig mintha kívánta meg félt is volna ugyanettől.

- Így vagyunk - szólt Vronszkij, hogy valamiféle társalgást kezdjen. - Tehát te itt telepedtél le? S még mindig ugyanazzal foglalkozol? - folytatta, mert eszébe jutott, amit hallott, hogy Golenyiscsev ír valamit.

- Igen, a *Két alapelv* második részét írom - gyúlt ki Golenyiscsev a gyönyörűségtől erre a kérdésre -, azaz hogy pontos legyek, nem írom még, csak készülődöm hozzá; az anyagot gyűjtöm. Ez a rész sokkal terjedelmesebb lesz, szinte minden kérdést átfog. Nálunk, Oroszországban, nem akarják megérteni, hogy mi Bizánc örökösei vagyunk - kezdett bele egy hosszú, heves fejtegetésbe.

Vronszkij kezdetben kényelmetlenül érezte magát, hogy a *Két alapelv* első részét, amelyről a szerző mint valami ismert dologról beszélt, nem olvasta. De később, ahogy Golenyiscsev gondolatait kifejtette, ha a *Két alapelv*-et nem is ismerte, követni tudta, s minthogy Golenyiscsev jól beszélt, nem minden érdeklődés nélkül hallgatta. Hanem az az ideges ingerültség, amellyel Golenyiscsev könyve tárgyáról beszélt, meglepte s lehangolta. Minél tovább beszélt, a szeme annál jobban kigyúlt, annál sűrűbben mondott ellent vélt ellenfeleinek, arckifejezése annál izgatottabbá vált. Vronszkij mint sovány, eleven, kedélyes és nemes természetű fiúra emlékezett rá, aki az iskolában mindig legelső volt, s ezt az ingerültséget sem megmagyarázni, sem helyeselni nem tudta. Különösen az nem tetszett neki, hogy Golenyiscsev, a jó társaságból való ember egy porondra került holmi firkászokkal, akik fölingerelték, s ő haragudott rájuk. Megéri ez? Ez nem tetszett neki, de érezte, hogy Golenyiscsev boldogtalan, s megszánta. Ahogy Anna belépett észre sem véve, gondolatait hevesen és sebesen tovább magyarázta, mozgékony s elég szép arca boldogtalanságot, majdnemhogy háborodottságot fejezett ki.

---

⁸⁵ Útikönyv. (francia)

Amikor Anna kalapban és pelerinben kijött, s szép keze gyors mozdulatával a napernyőjén játszva megállt mellette, Vronszkij megkönnyebbülten szakadt el Golenyiscsev merőn rátapadt, panaszos szemétől, s új szerelemmel pillantott gyönyörű, élettel és örömmel teli barátnőjére. Golenyiscsev nagy nehezen magához tért; eleinte csüggedt és komor volt, de Anna, aki mindenki iránt nyájasságra volt hangolva (mostanában ilyen volt), közvetlen, vidám modorával csakhamar fölűdítette. Különféle beszéd tárgyakat próbált végig, végül a festészetre vitte a szót, amelyről Golenyiscsev igen szépen beszélt; ő pedig figyelmesen hallgatta. Gyalog mentek a kibérelt házig, s meg is tekintették.

- Egynek örülök - mondta Anna Golenyiscsevnek, amikor már visszajöttek. - Alekszejnek jó *atelier*-ja lesz. Azt a szobát válaszd fölöttlen - mondta Vronszkijnak oroszul, tegezve, hisz látta már, hogy Golenyiscsev magányukban bizalmas emberükké lesz, s nincs szükség titkolózniuk előtte.

- Hát te festesz? - fordult Golenyiscsev gyorsan Vronszkijhoz.

- Igen, azelőtt foglalkoztam vele, most megint elkezdtem egy kicsit - mondta Vronszkij elvörösödve.

- Nagy tehetség - mondta Anna örömteli mosollyal. - Én persze nem vagyok kritikus, de a műértők is azt mondják.

8

Anna megszabadulásának és gyors gyógyulásának ebben az első idejében megbocsáthatatlanul boldognak érezte magát, és teli volt életörömmel. Férje boldogtalanságának az emléke nem mérgezte meg boldogságát. Ez az emlék egyrészt túlságosan szörnyű volt ahhoz, hogy rágon-doljon; másrészt férje boldogtalansága olyan nagy boldogsághoz juttatta, hogy képtelen lett volna a bűnbánatra. Annak az emléke, ami betegsége után történt vele: a kibékülés férjével, a szakítás, Vronszkij sebesülésének a híre, megjelenése, a válás előkészülete, elutazása a férje házából, búcsúja a fiától: mindez lázalomnak tetszett, amelyből csak külföldön, Vronszkij oldalán ocsúdott föl. A rossznak az emléke, amit a férjével tett, az undorhoz hasonló érzést keltett benne, amelyet a vízbe esett érezhet, amikor a belekapaszkodott letépi magáról. Az ember elsüllyedt. Ez persze csúnya dolog, de ez volt az egyetlen menekvés. A rettenetes részletekre jobb nem emlékezni.

Tette felől az egyetlen megnyugtató gondolat még akkor, a szakítás pillanatában ötlött föl benne, s most, ha a történeteken gondolkozott, megint ez az egy jutott az eszébe: „Én kikerülhetetlenül boldogtalanná tettem ezt az embert - gondolta -, de nem akarok a boldog-talanságából hasznot húzni; én is szenvedek, s szenvedni is fogok: megfosztom magamat attól, ami mindennél drágább nekem, a becsületes nevetől s fiamtól. Rosszat tettem, épp ezért nem akarok boldog lenni, nem akarok válni, a gyalázattal szenvedek meg érte, s azzal, hogy a fiamtól elszakadtam.” De akármilyen őszintén akart is szenvedni, nem szenvedett; gyalázat pedig nem volt. Tapintatukkal, amelyből mindkettőjükben annyi volt, az orosz hölgyeket elkerülve, hamis helyzetbe idekinn sohasem jutottak, s mindenütt találtak emberekre, akik úgy tettek, mintha kölcsönös helyzetüket tökéletesen értenék, sokkal jobban, mint maguk. Hogy a fiától, akit szeretett, elszakadt, az első időben ez sem kínoztta még. A kislány, Vronszkij gyereke, oly kedves volt; amióta csak ez a kislány maradt meg neki, úgy magához láncolta Annát, hogy a fia ritkán jutott az eszébe.

Az életszomj, amit a felgyógyulás csak fokozott, olyan erős volt, életkörülményei annyira újak és kellemesek, hogy megbocsáthatatlanul boldognak érezte magát. Vronszkijt minél jobban

megismerte, annál jobban megszerette. Szerette önmagáért, és szerette, mert Vronszkij szerette őt. Az, hogy most már teljesen az övé volt, állandó örömet okozott neki. Közelléte mindig kellemes volt; jellemvonásai, amelyeket mindjobban megismert, kimondhatatlanul kedvesek. Külseje, mely a civil ruhában megváltozott, vonzotta, mint a fiatal szerelme. Mindabban, amit mondott, gondolt és csinált, valami különösen nemest és emelkedettet érzett. Elragadtatása sokszor magamagát is megrémítette: keresett és nem tudott semmi nem szépet találni benne. Nem merte kimutatni, mennyire semminek érzi magát hozzá képest. Ha megtudja, úgy rémlett, hamarabb kiábrándul belőle. És semmitől sem félt most úgy, bár semmi oka sem volt rá, mint hogy szerelmét elveszítse. De nem tudott nem hálás lenni a férfinak azért, ahogyan viselkedett vele, s nem tudta nem kimutatni, hogy milyen sokra tartja. Ő, akinek Anna véleménye szerint olyan határozott tehetsége volt az államférfiúi tevékenységre, amelyben kiemelkedő szerepet kellene játszania, föláldozta érte a becsvágyát, és soha a legkisebb sajnálkozást sem mutatta miatta. Vronszkij szerelmében még több volt a tisztelet, mint azelőtt. A gond, hogy Anna helyzete kényelmetlenségét ne érezze, egy percre sem hagyta el soha. Ő, aki annyira férfias volt, nemcsak hogy soha nem mondott ellent neki, de nem is volt vele szemben akarata, mintha csak az lett volna a foglalkozása, hogy vágyait kitalálja. S Anna ezt nem tudta nem méltányolni, noha a megfeszített figyelmesség, az az aggodalmas légkör, amellyel körülvette, néha terhére volt.

Vronszkij ugyanakkor - hiába valósult meg teljesen, amire oly soká vágyódott - nem volt egészen boldog. Vágyainak a megvalósulás, hamar megérezte, egy homokszemet adott csak a boldogságnak abból a hegyéből, amelyre számított. A beteljesülés megmutatta az örök tévedést, amelybe azok esnek, akik a boldogságot vágyaik teljesüléseként képzelik el. Az első időben, amikor összeköltöztek, s civil ruhát vett föl, élvezte az odáig nem ismert szabadság örömeit, a szerelem szabadságát is, és meg volt elégedve, de nem soká. Lelkében - hamar megérezte - a vágyak iránti vágy, az unalom kezdett föltámadni. Akaratától függetlenül, minden futó szeszélynek utánkapott, s vágnak és célnak tette meg. A nap tizenhat óráját el kellett tölteni valamivel, hisz külföldön éltek, teljes szabadságban, kívül a társas élet körén, amely Pétervárott az idejüket elfoglalta. A legényélet örömeire, amelyek régebbi külföldi útjai alatt lekötötték, gondolni sem lehetett; egyetlen ilyenfajta kísérlete Annánál olyan váratlan letörést idézett elő, amely sehogy sem állt arányban egy ismerőssel eltöltött kései vacsorával. A helybeli társaságokba vagy oroszok közé helyzetük bizonytalansága miatt nem járhattak. A nevezetességek megtekintésének, nem beszélve arról, hogy már mindent láttak, mint okos ember és orosz, nem tulajdonított olyan megmagyarázhatatlan jelentőséget, amelyet az angolok tudnak tulajdonítani ennek.

S ahogy az éhes állat kap mindenben, ami elébe kerül, azt remélve, hogy táplálékot talál benne, egész öntudatlanul ő is majd a politika, majd az új könyvek, majd a festmények felé kapott.

Minthogy a festésre fiatal korától volt némi tehetsége, s pénzét nem tudta mire vesztegetni, metszeteket kezdett gyűjteni, s a festészetnél kötött ki, azzal kezdett foglalkozni, abba temette kielégülést követelő vágyainak szabad tartalékait.

Volt némi képessége rá, hogy a művészetet megértse, s híven és ízléssel utánozza; azt gondolta hát, megvan benne, amire a festőnek szüksége van. Rövid habozás után, hogy a festészet melyik nemét válassza, a vallásosat, a történelmit, az életképet vagy a realiztikusat, hozzáfogott a festéshez. Mindenik műfajt megértette, tudott lelkesedni ezért is, azért is, azt azonban el sem tudta képzelni, hogy lehetséges nem is tudni, milyen ágai vannak a festészetnek, s közvetlenül abból meríteni ihletet, ami a lelkében van, nem törődve vele, hogy amit fest, valamely ismert irányzathoz tartozik-e. Minthogy ezt nem tudta, s nem a közvetlen élet ihlette, hanem a közvetett, a művészetben már megörökített, igen könnyen és gyorsan

ihletődött, s éppolyan gyorsan és könnyen érte el, hogy amit festett, erősen hasonlított ahhoz, amit utánozni akart.

Az összes festői modorok közül a kecses és hatásos francia tetszett neki a legjobban; ebben kezdte Anna arcképét is olasz viseletben megfesteni, s ezt az arcképet ő is, meg aki csak látta, nagyon sikerültnek tartotta.

9

Az elhanyagolt, öreg *palazzo*, magas, stukkós mennyezetével és falfreskóival - a mozaikpadlók, a magas ablakokon a súlyos sárga posztófüggönyök, a *console*-okon és kandallókon a vázák, a faragott ajtók, a képekkel teliaggatott, komor terem -, ez a palota, amikor átköltöztek bele, külsőségeivel is fönn tartotta Vronszkijban a kellemes tévedést, hogy ő nem is annyira orosz földesúr, szolgálaton kívüli fővadászmester, hanem felvilágosult műértő, a művészetek pártfogója, sőt maga is szegény művész, aki a szeretett asszonyért társaságról, összeköttetésről, becsvágyról lemondott.

A szerep, amelyet Vronszkij kiválasztott, átköltözésükkel tökéletessé vált; Golenyiscsev révén néhány érdekes embert ismert meg, s első időben nyugodt is volt. Egy olasz festőtanár vezetésével természet után festett tanulmányokat, s a középkori olasz életben mélyedt el. A középkori olasz élet az utóbbi időben annyira vonzotta, hogy alapját s a vállán átvett útítakarót is középkorisan kezdte viselni, ami igen jól is állt neki.

- Mi csak élünk, és nem tudunk semmit sem - mondta Vronszkij egy reggel a hozzá érkező Golenyiscsevnek. - Láttad Mihajlov képét? - mondta, s egy frissen érkezett orosz újságot adott oda neki, s megmutatta az orosz festőről szóló cikket, aki itt él, ugyanebben a városban, s most végzett be egy képet, amelyet rég emlegetnek már, s előre meg is vásároltak. A cikk korholta a kormányt s az akadémiát, hogy a kiváló művész nem kap semmiféle biztatást és segílyt.

- Láttam - felelte Golenyiscsev. - Nem tehetségtelen, persze, de az iránya teljesen hamis. Még mindig Ivanov-Strauss-Renan módján fogja fel Krisztust és az egyházi festészetet.

- Mit ábrázol a kép? - kérdezte Anna.

- Krisztust Pilátus előtt. Krisztust mint zsidót állítja oda, az új iskola minden realizmusával.

S minthogy a kép tárgya egyik kedvenc témájára vezette, Golenyiscsev mindjárt fejtegetni is kezdte:

- Nem értem, hogy követhetnek el ilyen goromba hibát. Krisztusnak a régi nagyok művészetében megvan a határozott ábrázolásmódja. Ha nem az Istent, hanem a forradalmárt vagy a bölcsét akarják tehát ábrázolni, vegyék elő a történelemből Szókratészt, Franklint, Charlotte Cordayt, csak Krisztust ne. De épp azt az alakot választják ki, akit a művészet nem választhat, és aztán...

- S csakugyan igaz, hogy ez a Mihajlov olyan szegénységben él? - kérdezte Vronszkij, azt gondolva, hogy neki mint orosz mecénásnak mindegy, jó vagy rossz-e a kép, a művészt támogatnia kell.

- Aligha. Kitűnő arcképfestő. Nem látta Vaszilcsikova arcképét? De úgy látszik, nem akar többé arcképet festeni; meglehet tehát, hogy most éppen szükségben van. Azt mondom, hogy...

- Nem lehetne megkérni, készítse el Anna Arkagyevna arcképét?

- Mért az enyémet? - mondta Anna. - A tied után énnekem nem kell senki képe. Inkább Annie-ét (így hívta a kisleányát). Itt is van - tette hozzá, az ablakon át a szép olasz dajkára tekintve, aki a gyereket épp kivitte a kertbe, s orvul azonnal Vronszkijra pillantott. A szép dajka, akinek a fejét Vronszkij egy képéhez megfestette, Anna életének egyetlen titkos bánata volt. Vronszkij, amikor festette, elgyönyörködött a szépségében és középkoriasságában. Anna pedig magának sem merte bavallani, hogy fél, nem lesz-e féltékeny erre a dajkára, épp ezért hevesen becézte s kényeztette őt is meg a kisfiát is.

Vronszkij az ablakra nézett, aztán Anna szemébe, s rögtön Golenyiscsevhez fordult:

- S te ismered ezt a Mihajlovot?

- Találkoztam vele. De külön, s nincs semmiféle műveltsége. Egyike, tudják, azoknak az elvadult új embereknek, akikből mostanában annyi találkozok. Azok közül a szabadgondolkodók közül való, akik *d'émblée*⁸⁶ a hitetlenség, tagadás és materializmus fogalomkörében nőttek fel. Régebben - mondta Golenyiscsev, aki nem vette vagy nem kívánta észrevenni, hogy Anna és Vronszkij is beszélni szerettek volna - a szabadgondolkodók olyan emberek voltak, akik a vallás, a törvény, az erkölcs fogalmaiban nevelkedtek, harc és munka árán jutottak el a szabadgondolkodásig. Most azonban új típus jelenik meg, a törölmetszett szabadgondolkodó; felnőtt, és nem is hallott róla, hogy vannak erkölcsi és vallási törvények, s vannak tekintélyek; rögtön a teljes tagadásban cseperedik fel, egyszóval, mint a vadak, ő is ilyen. Úgy rémlik, hogy egy moszkvai komornyiknak a fia, és semmiféle nevelést nem kapott. Amikor az akadémiára került, s egy kis tekintélyre tett szert, mint nem buta ember, művelődni szeretett volna. S afelé fordult, amit a műveltség forrásának tartott, a folyóiratokhoz. Régebben, ha az ember - egy francia, tegyük fel - művelődni akart, végigtanulmányozta a klasszikusokat, teológusokat, tragédiáírókat, történészeket, bölcselőket; elgondolhatja, hogy mekkora szellemi munka állt előtte. De ez az ember egyenest a tagadás irodalmába pottyant, egykettőre elsajátította a tagadás tudományának a kivonatát, és kész. S ez még semmi: húsz évvel ezelőtt a tekintélyekkel, százados nézetekkel vívott harc nyomait fedezte volna fel ebben az irodalomban, s ebből a harcból megértette volna, hogy van valami más is; most azonban rögtön abba esik bele, amely a régi világnézetet már vitára sem érdemesíti; azon kezdi, hogy nincs semmi, csak *évolution*,⁸⁷ kiválasztás, harc a létért, és kész. Én az én tanulmányomban...

- Tudja, mit? - mondta Anna, aki lopva rég össze-összenézett már Vronszkijjal, s látta, hogy azt nem érdekli a festő műveltsége; csak a segítség módján gondolkodik, és képet szeretne rendelni nála. - Tudja, mit? - szakította félbe határozottan a beszédessé vált Golenyiscsevet: - Gyerünk el hozzá!

Golenyiscsev fölcúsodott, s készséggel beleegyezett. De minthogy a festő egy távoli negyedben lakott, elhatározták, hogy kocsit fognak.

Egy óra múlva Anna, mellette Golenyiscsev, szemben a hintó kis ülésén Vronszkij, egy távoli negyed csúnya, új háza elé értek. A házmester feleségétől, aki kijött elébük, megtudták, hogy Mihajlov műtermét meg lehet tekinteni, most azonban épp otthon van, két lépésre innen, a lakásán; őt küldték el hozzá a névjegyeikkel, kérve, engedje meg, hogy a képeit megnézhessék.

---

⁸⁶ Mindjárt. (francia)

⁸⁷ Fejlődés. (francia)

Mihajlov festő, mint mindig, most is dolgozott, amikor Vronszkij gróf és Golenyiscsev névjegyét behozták. Délelőtt a műtermében a nagy képen dolgozott. Hazaérve, megharagudott a feleségére, amiért a pénzt követelő háziasszonyt nem tudta leszerelni.

- Hússzor is megmondtam, ne keveredj vitákba. Úgyis ostoba vagy, s ha elkezdesz olaszul civakodni, háromszor olyan ostoba leszel - mondta hosszas veszekedés után.

- Akkor hát ne hanyagolj el mindent; én nem vagyok hibás benne. Ha pénzem lenne...

- Hagyj engem békén, az Isten szerelmére! - kiáltott föl Mihajlov könnyes hangon, s fülét befogva bement a válaszfal mögé, a dolgozószobájába, s magára zárta az ajtót. „Esztelen teremtés!” - mondta magában, s leült az asztalhoz, kinyitotta a mappát, s rendkívüli hévvel rögtön hozzálátott a megkezdett vázlatához.

Mindig akkor ment neki legjobban a munka, ha nehéz helyzetben volt, s leginkább ha a feleségével veszett össze. „Csak eltűnhetnék valahová!” - gondolta, tovább dolgozva. Egy dűhrohamban levő emberi alakhoz készített vázlatot. A rajzot már előbb megcsinálta, de nem volt megelégedve vele. „Nem, a másik jobb volt... Hol van?” Bement a feleségéhez, s nagy mogorván, rá se nézve, a nagyobbik lányát kérdezte meg, hol a papír, amit odaadott neki. A papír s a rávetett rajz előkerült, de elmocskoltan, sztearinnal telicsöpögtetve. De ő azért fogta, az asztalára tette, eltolta magától, ráhunyorított, s nézni kezdte. Hirtelen elmosolyodott, s örömeiben összezsugorította a kezét.

- Úgy, úgy! - mondta, s már vette a ceruzát, s gyorsan rajzolni kezdett. A sztearinfolt új pózt adott az alaknak.

Ezt az új pózt rajzolta most, s hirtelen annak a boltosnak kiugró állú, energikus arca jutott az eszébe, akinél a szivarjait vette, s ezt az arcot, ugyanezt az állat rajzolta oda az emberének. Fölnevetett az örömtől. A halott, kigondolt alak egyszerre élővé vált; nem lehetett rajta többet változtatni. Élt, világosan és egyértelműen meg volt határozva. A rajzon, az alak igényei szerint, lehetett javítani; a lábát másképp lehetett, sőt kellett is állítani, bal keze helyzetét egészen megváltoztathatta, a haját hátravethette. De ezekkel az igazításokkal az alakon nem változtatott; azt dobta csak el, ami eltakarta; mintegy levette róla a lepleket, amelyek miatt nem volt egészen látható. Minden új vonás csak még jobban kiemelte az alakot, ereje teljességében, amilyenné a sztearinfolt következtében vált.

Épp ezt az alakot fejezte be nagy vigyázatosan, amikor a névjegyet hozták.

- Rögtön, rögtön!

Bement a feleségéhez.

- No, rendben van, Szása, ne haragudj! - mondta neki, s félénken és gyengéden rámosolygott. - Hibás voltál. Hibás voltam. Majd mindent elintézek. - S miután kibékült a feleségével, fölvette bársonygalléros olajzöld kabátját és kalapját, s ment a műterembe. A sikerült alakot már elfeledte. Ezeknek a hintón jött tekintélyes oroszoknak a műteremlátogatása tartotta örömben s izgalomban.

Festményéről, amely ott állott a festőállványon, a lelke mélyén egyetlen véleménye volt: hogy hasonló képet soha senki sem festett még. Nem hitte, hogy a képe jobb az összes Raffaellónál, de tudta, hogy amit el akart mondani s ezen a képen ki is fejezett, senki soha nem fejezte még ki. Ezt határozottan tudta, már régen, azóta, hogy festeni kezdte; de az emberek véleményének, akármiféle volt, mégis igen nagy jelentősége volt a szemében, s lelke mélyéig

izgatta. Minden megjegyzés, a legjelentéktelenebb is, amely arra vallott, hogy a bírálók csak kis részét is látják annak, amit ő látott a képen, lelke mélyéig fölhevítette. Kritikusaiban a hozzáértés nagyobb mélységét tételezte föl, mint önmagában, s mindig valami olyasmit várt tőlük, amit maga nem látott meg a képében. S a nézők ítéletében ezt, úgy rémlett, sokszor meg is kapta.

Gyors léptekkel ment a műterem ajtaja felé, s noha izgatott volt, Anna lágyan megvilágított alakja, amint a bejárat árnyékában állva a hevesen magyarázó Golenyiscsevet hallgatja, s ugyanakkor nyilván a feléjük tartó festőt is meg akarja nézni, meglepte őt. Maga sem vette észre, de ahogy hozzájuk lépett, már elfogta és magába itta ezt a benyomást, éppen úgy, mint a szivaráros állat, s eldugta valahová, ahonnan, ha szüksége lesz rá, majd előveszi. A látogatók, akiket Golenyiscsev elbeszélése kiábrándított már a festőből, külseje láttán még jobban kiábrándultak. Közepes termetű, zömök, nyugtalan járású ember volt; fahéjbarna kalapja, olajszín kabátja, szűk pantallója, amikor már rég bővet viseltek, különösen pedig széles, közönséges arca, amely egyszerre fejezett ki félénkséget s azt a vágyat, hogy megőrizze méltóságát, nem tett kellemes benyomást.

- Kérem alássan - igyekezett közönyös maradni, s az előcsarnokba lépve kihúzta zsebéből a kulcsot, és kinyitotta az ajtót.

11

Ahogy a műterembe léptek, Mihajlov még egyszer végignézett a vendégein, s képzeletében Vronszkij arcát is följegyezte, főként az arccsontját. Noha művészösztöne szakadatlanul dolgozott és gyűjtötte az anyagot, maga pedig a perc közeledte miatt, amelyben művéről véleményt mondanak, egyre nagyobb felindulást érzett: észrevétlen jelekből, gyorsan és finoman, a három alakról is fogalmat alkotott. Az (Golenyiscsev) itteni orosz. Mihajlov nem emlékezett már sem a nevére, sem arra, hogy hol találkozott vele, vagy miről beszéltek; csak az arcára emlékezett, aminthogy emlékezett minden arcra, amit valaha látott, de emlékezett arra is, hogy ez az arc azok közé tartozik, amelyeket képzeletben a falsul fontoskodó, kifejezésszegény arcok hatalmas raktárába utalt. Nagy haja és túlságosan nyílt homloka látszólagos jelentőséget adott az arcának, amelyen a szűk ornyeregére összpontosulva némi gyermeki nyugalanság is volt. Vronszkij és Karenina, Mihajlov elképzelése szerint, gazdag, tekintélyes oroszok voltak, akik, mint a gazdag oroszok mind, a művészethez semmit sem értenek, de műértőknek és műpártolóknak játsszák meg magukat. „A klasszikusokon bizonyosan végigmentek már - gondolta -, most az újak műhelyeit járják be, a német sarlatánt s a bolond angol preraffaelitát, s csak a teljesség kedvéért jöttek el hozzám.” Nagyon jól ismerte a dilettánsok szokását (minél okosabbak, annál rosszabb); a kortárs festőket csak azért nézik meg, hogy joguk legyen azt mondani: „A művészet hanyatlik, minél tovább nézi az ember az újakat, annál jobban látja, hogy a régi mesterek milyen utánozhatatlanul nagyok.” Ezt várta, ezt látta az arcukon, a közönyös hanyagságon, amivel egymás közt beszélgettek, a próbabábukat s a mellszobrokat nézték, fesztelen járkálásukon, amivel a festmény felfödését várták. Ennek ellenére, mialatt a vázlatait forgatta, a függönyöket felhúzta, a lepedőt levette, erős felindulást érzett, annál inkább, mert bár felfogása szerint az előkelő és gazdag oroszok mind marhák és bolondok, Vronszkij, különösképpen pedig Anna megtetszett neki.

- Íme, parancsoljanak - állt földre sürgő járásával, s a képre mutatott. - Pilátus intelme. Máté huszonhetedik rész - mondta, s érezte, hogy ajka a felindulástól reszketni kezd. Félrehúzódott, s mögéjük állt.

Az alatt a néhány másodperc alatt, amíg látogatói némán nézték a képet, Mihajlov is rápillantott; egy idegen pillantásával, közönyösen. Ebben a néhány másodpercben meg volt győződve, hogy épp ezek a látogatók, akiket egy perccel előbb annyira megvetett, a legmagasabb, legigazságosabb ítéletet mondják majd ki. Elfelejtett mindent, amit régebben, az alatt a három év alatt gondolt a képről, ameddig festette. Elfelejtette érdemeit, amelyek kétségtelenek voltak a szemében; az ő közönyös, idegen, új pillantásukkal nézte, és semmi jót sem talált benne. Az előtérben ott látta Pilátus bosszús és Krisztus nyugodt arcát, a háttérben Pilátus szolgáinak az alakját és János arcát, amint lesi, mi történik. S ez a sok arc, amely annyi keresés, annyi hiba és javítás árán nőtt ki benne, mindegyik a maga külön jellegével, annyi gyötrelmet és örömet okozva, ezek az alakok, akiket az összehatás kedvéért annyszor cserélt föl, a klorit és tónus árnyalatai, amelyeket annyi fáradság árán ért el: mindez együtt most, hogy az ő szemükkel nézte, ízetlennek, ezerszer elismételtnek tetszett. A számára legdrágább arc, Krisztusé, a kép középpontja, amely fölfedezése közben annyi örömet szerzett neki, ahogy az ő szemükkel nézett a képére, egészen elveszett a számára; Tiziano, Raffaello, Rubens Krisztusainak jól, sőt nem is jól megfestett másolatát látta (tisztán állt előtte egy csomó tökéletlensége), ugyanazokat a katonákat és ugyanazt a Pilátust. Minden ízetlen, szegényes, ódivatú, sőt rosszul megfestett volt, rikító és gyenge. Igazuk lesz, ha a festő jelenlétében mesterkéltan udvarias mondatokat mondanak, s amikor magukra maradnak, szánakoznak rajta, és kinevetik.

A hallgatásuk, noha egy percnél nem tartott tovább, túlságosan nyomasztóvá lett a számára. Hogy megszakítsa, s megmutassa, hogy nem ideges, erőt vett magán, és Golenyiscsevhez fordult.

- Azt hiszem - mondta -, volt már szerencsém. - Közben nyugtalanul nézett hol Annára, hol pedig Vronszkijra, hogy arcuk egy rezdülését se szalassza el.

- Hogyne! Rossinál, azon az estélyen, tán emlékszik, amelyiken az olasz kisasszony szavalt, az új Rachel⁸⁸ - fordult Golenyiscsev fesztenül a festőhöz, a legkisebb sajnálkozás nélkül, hogy szemét elvonják a képtől.

Majd észrevéve, hogy Mihajlov a véleményüket várja, így szólt:

- A képe nagyot haladt, amióta utoljára láttam. S mint akkor, engem most is nagyon lenyűgöz Pilátus alakja. Az ember megérti őt: jó, derék fiú, de a lelke mélyéig hivatalnok; nincs tudatában, hogy mit tesz. De nekem úgy tetszik...

Mihajlov mozgékony arca fősugárzott; a szeme ragyogott. Mondani akart valamit, de a felindulástól nem tudta kimondani, úgyhogy köhögést tettetett. Akármilyen csekélyre becsülte is Golenyiscsev művészi ízlését, hozzáértését, akármilyen jelentéktelen volt is ez a helyes észrevétel a Pilátus arcának hűséges hivatalnok-kifejezéséről, és akármilyen sértő lehetett is, hogy elsőül, mielőtt a fontosabbakról szó lett volna, egy ilyen haszontalan megjegyzést tesznek, Mihajlovot elragadta ez az észrevétel. Pilátus alakjáról maga is azt gondolta, amit Golenyiscsev mondott. Hogy ez az észrevétel egy csak a millió többi közül, amelyek, mint azt Mihajlov nagyon jól tudta, mind igazak, nem csökkentette Golenyiscsev megjegyzésének a jelentőségét. Beleszeretett Golenyiscsevbe ezért a megjegyzéséért, s a csüggedés állapotából egyszerre elragadtatásba csapott. Képe egyszerre az élet egészének kifejezhetetlen bonyolultságában elevenedett meg előtte. Azt próbálta megint mondani, hogy Pilátust ő is így gondolta el, de az ajka engedetlenül reszketett, s nem tudta kimondani. Vronszkij és Anna is mondtak valamit, azon a halk hangon, amin a képkiallításokon szokás beszélni, részben hogy a művészt meg ne sértsék, részben pedig hogy hangosan ostobaságot ne mondjanak, ami művészetről

---

⁸⁸ Nagy francia színésznő.

szólva oly könnyen megesik. Mihajlovnak úgy rémlett, hogy a kép rájuk is mély benyomást tett. Hozzájuk lépett.

- Milyen csodálatos Krisztus arckifejezése! - mondta Anna. Mindabból, amit látott, ez az arc tetszett meg neki a legjobban; a képnek, érezte, ez a középpontja, a művésznak is ez a dicséret eshet legjobban. - Látszik, hogy sajnálja Pilátust.

Ez megint egy volt a millió igaz elgondolás közül, aminek képében s Krisztus alakjában megvolt az alapja. Anna azt mondta, hogy Krisztus sajnálja Pilátust, s Krisztus arcában csakugyan a szájalom vonásának is ott kellett lennie, amint ott volt a szereteté, a mennyei nyugalomé, a halálraszántság s a szavak hiábavalóságának tudata. Pilátusban persze hogy ott van a hivatalnok, Krisztusban pedig a szájalom, hisz egyik az anyagi, másik a szellemi élet megtestesítője. Mihajlov tudatában ez s még sok más is felmerült. S az elragadtatástól megint felragyogott az arca.

- S hogy van megfestve ez az alak, milyen levegős. Körül lehet járni - mondta Golenyiscsev; ezzel a megjegyzésével nyilván azt akarta jelezni, hogy az alak tartalmát s jelentését nem helyesli.

- Igen, csodálatos mestermű! - mondta Vronszkij. - Hogy kiemelkednek a háttérben azok az alakok. Ez aztán a technika - fordult Golenyiscsevhez, egy beszélgetésükre célozva arról, hogy Vronszkij kétségbe van esve: elsajátíthatja-e ezt a technikát.

- Igen, igen, csodálatos! - hagyták helyben Golenyiscsev és Anna is. Ez a megjegyzés a technikájára, akármilyen lelkesült állapotban volt, megkarmolta Mihajlov szívét, haragosan pillantott Vronszkijra, s hirtelen összehúzta a szemöldökét. Gyakran hallotta a technika szót, s végképp nem tudta, mit értenek rajta. Ezen a szón, annyit tudott, a festés és rajzolás gépies ügyességét értik, teljesen függetlenül a tartalomtól. Gyakran megfigyelte, hogy a technikát, mint a mostani dicséretben is, a mű belső értékével állították szembe; mintha azt, ami rossz, meg lehetne jól festeni. A leplek levétele közben, tudta, sok figyelemre és óvatosságra van szükség, hogy az ember magát a művet meg ne sértse, s a lepleket mind levegye; de a festőmesterségnek, a technikának ebben nem volt része. Ha egy kisfiú vagy a szakácsnője előtt, amit ő látott, feltárná, azok is ki tudnák hámozni azt, amit látnak. Viszont a legtapasztaltabb, legmesterségtudóbb festőtechnikus sem tud a pusztá, gépies ügyességével semmit megfesteni, ha a tartalom határai előbb fel nem tárulnak előtte. Azonkívül azt is látta, hogy ha már technikáról beszélnek, akkor őt nem is lehet dicsérni érte. Abban, amit most fest vagy megfestett, szembeötlő fogyatékokat látott, abból a vigyázatlanságból eredőket, amellyel a lepleket vette le, s ezeket most már anélkül, hogy az egész művet el ne rontsa, nem is lehetett kijavítani. Csaknem minden ablakon és arcon ott látta még a képet rontó, teljesen le nem vett leplek maradványát.

- Egyet mondanék, ha megenged egy észrevételt... - jegyezte meg Golenyiscsev.

- Á! Nagyon örülök, s kérem is rá - mondta Mihajlov tettetett mosollyal.

- Ez az, hogy Krisztus önnél emberisten, s nem istenember. Különben tudom, hogy a szándéka is ez volt.

- Nem festhetem meg azt a Krisztust - mondta Mihajlov komoran -, amelyik nincs ott a lelkemben.

- De ebben az esetben, ha megengedi, hogy a véleményemet kimondjam... A képe olyan szép, hogy a megjegyzésem nem árthat neki, különben is egyéni vélemény. Meg önnél másként is áll a dolog. Maga a motívum más. De vegyük akár Ivanovot is. Ha Krisztust történeti alakká

fokozzuk le, szerintem Ivanov is jobban tette volna, ha más történeti tárgyat választ - frissebbet, érintetlent.

- De ha ez a legfenségesebb tárgy, amit a művész találhat!

- Ha keresünk, találunk mást is. A dolog úgy áll, hogy a művészet nem tűr vitát és okoskodást. Ivanov képe előtt pedig hívőben és hitetlenben is felmerül a kérdés: Isten ez vagy sem? S ez szétdúlja az élmény egységét.

- De miért? - mondta Mihajlov. - Művelt emberek közt, én úgy látom, ebben nem lehet vita.

Golenyiscsev nem értett egyet ezzel; kitartott előző gondolata mellett, hogy a művészet megköveteli az élmény egységét, s lehengerelte Mihajlovot. Mihajlov ideges lett, de eszméje védelmében nem tudott semmit sem mondani.

12

Anna és Vronszkij már rég össze-összепillantottak, bántotta őket barátjuk tudós beszédessége. Vronszkij végül is nem várta be a házigazdát, hanem egy másik, kisebb kép elé lépett.

- Ó, milyen szép, milyen gyönyörű! Csuda! Hogy milyen szép! - szólaltak meg Anna és Vronszkij egyszerre.

„Mi tetszett meg nekik annyira?” - gondolta Mihajlov. El is felejtette már ezt a három évvel ezelőtt festett képét, el a szenvedést, elragadtatást, amit ezzel a képpel átélt, amikor néhány hónapon át éjjel-nappal szakadatlanul vele foglalkozott, mint ahogy bevégzett képeit mindig el szokta felejtetni. Még csak rá sem szeretett nézni; azért tette csak ki, mert egy angolra várt, aki meg akarta venni.

- Egy régi tanulmányom - mondta.

- Milyen szép! - mondta Golenyiscsev is, akit a kép szépsége őszintén megejtett.

Két fiú horgászott egy fűzfabokor árnyékában. Az egyik, az idősebb, éppen most vetette ki a horgot, s egészen elmerülve a dolgában, iparkodva húzta ki a bokor mögül a beleakadt úszót. A másik, a fiatalabb, a fűvön feküdt; kócos, szőke fejét a kezébe támasztotta, s elgondolkozó kék szemmel nézte a vizet. Min gondolkozott?

Az elragadtatás, amelyet a kép keltett, Mihajlovban is megmozgatta a hajdani izgalmat, de félt, nem szerette ezt az üres, múltba vivő érzést, épp ezért, bár örült a dicsőretnek, egy harmadik képre akarta látogatói figyelmét terelni.

Vronszkij azonban megkérdezte, eladó-e a kép. Mihajlovnak most, hogy látogatói izgalomba hozták, kellemetlen volt pénzügyekről beszélni.

- Eladásra van kitéve - felelte, szemöldökét komoran összehúzza.

Amikor a látogatói elmentek, Mihajlov leült Pilátus és Krisztus képe elé, s gondolatban elismételte, amit a látogatók mondtak, azt is, amit nem mondtak, csak sejtettek vele. És különös, aminek akkor súlya volt, amíg itt voltak, s gondolatban az ő szemszögükbe helyezkedett, egyszerűen minden jelentőségét elvesztette.

A maga teljes művészpillantásával kezdte a képet nézni, s abba az állapotba került, amelyben teljesen meg volt a tökéletességéről és így jelentőségéről is győződve; erre szüksége is volt ahhoz a minden más érdeklődést kizáró feszültséghez, amely nélkül dolgozni nem tudott.

De Krisztus egyik lába, amelyet rövidülésben festett, nem volt mégsem az igazi. Vette a palettát, s hozzáfogott a munkához. Mialatt a lábat javította, János alakját nézte egyre a háttérben; a látogatói nem vették észre, pedig ez volt, tudta, a tökéletesség teteje. Ahogy a lábat befejezte, ehhez az alakhoz akart fogni, de túlságosan izgatottnak érezte magát. Hidegen éppolyan képtelen volt dolgozni, mint amikor nagyon ellágyult, s túlságosan meglátott mindent. A hidegségtől a lelkesedés felé haladva csak egyetlen lépcsőfok volt, amelyen képes volt dolgozni. S most túlságosan izgatott volt. Le akarta fedni a képet, de megállt, kezét a lepedőn tartva, boldogan elmosolyodott, és sokáig nézte János alakját. Végül is, szomorúan szakadva el tőle, leeresztette a lepedőt, s fáradtan, de boldogan a szobájába ment.

Vronszkij, Anna és Golenyiscsev hazafelé menet különösen elevenek és vidámak voltak. Mihajlovról beszélgettek s a képéről. A tehetség szó, amin ők az észről és szívtől független, vele született, majdnemhogyan testi képességet értettek - ezzel akartak megnevezni mindent, amit a művész átélt -, különösen gyakran fordult elő beszélgetésükben, hisz elkerülhetetlen volt, hogy amiről semmit sem tudtak, de mégis beszélni akartak, megnevezzék. A tehetséget, azt mondták, nem lehet megtagadni tőle, de hiányos műveltsége miatt a tehetsége nem fejlődhet ki - orosz művészeink közös szerencsétlensége. De a fiúk képe az emlékezetükben maradt, s újra meg újra rátértek.

- Milyen gyönyörű! Milyen jól sikerült neki, és milyen egyszerű! Nem is tudja, milyen jó. Úgy van, nem szabad elszalasztani - mondta Vronszkij -, meg kell venni.

13

Mihajlov eladta Vronszkijnek a képet, s vállalta, hogy megfesti Anna portréját.

A kitűzött napon elment, s megkezdte a munkát.

Az arckép az ötödik ülésre mindenkit meglepett, Vronszkijt különösen, nemcsak a hasonlóságával, a rendkívüli szépségével is. Furcsa volt, hogy tudott Mihajlov rájönni Anna különös szépségére. „Ismernie és szeretnie kellett volna, ahogy én szerettem, hogy ezt a kedves, bensőséges kifejezést fölfedezze” - gondolta Vronszkij, holott ezt a bensőséges, kedves kifejezést ő maga is csak az arckép révén ismerte föl. Ez a kifejezés azonban annyira igaz volt, hogy neki s másoknak is úgy tetszett, mintha réges-rég ismerték volna.

- Én annyi ideje vergődöm, és semmire sem megyek - mondta a maga képéről -, ő pedig ránézett s megfestette. Ez a technika.

- Majd megjön - vigasztalta Golenyiscsev, akinek a fogalmai szerint Vronszkijnek tehetsége is volt, de ami a fő, a művészet emelkedettebb megértéséhez szükséges műveltsége. Golenyiscsev hitét Vronszkij tehetségében az is élesztette, hogy cikkeihez és gondolataihoz szüksége volt az érdeklődésére és dicséretére, s a dicséretnek és bátorításnak, úgy érezte, kölcsönösnek kell lennie.

Idegen házban, különösen pedig Vronszkij *palazzo*-jában, Mihajlov egészen más ember volt, mint otthon a műtermében. Ellenségesen tisztelettudó, mintha félne közelebb kerülni ezekhez az emberekhez, akiket becsülni nem tudott. Vronszkijt ökegyelmességének nevezte, s hiába hívták meg ebédre, sosem maradt ott, s másképp nem jött, csak az ülésekre. Anna kedvesebb volt hozzá, mint másokhoz, a képéért hálát érzett iránta; Vronszkij több, mint udvarias, nyilván érdekelte, mi a festő véleménye a képéről; Golenyiscsev pedig nem mulasztott el egyetlen alkalmat sem, hogy Mihajlovnak helyes fogalmakat ne sugalmazzon a művészetről. De Mihajlov egyformán hűvös maradt mindhármuk iránt, Anna a pillantásából érezte, hogy szereti

nézni őt, a beszédet azonban kerülte vele. Vronszkij beszédére a maga festősködéséről makacsul hallgatott; éppilyen makacsul hallgatott, amikor Vronszkij megmutatta a képét. Golenyiscsev társalgása szemmel láthatólag terhére volt, s nem mondott ellent neki.

Tartózkodó, kellemetlen, szinte ellenséges viselkedésével, amikor közelebből megismerték, Mihajlov általában nagyon ellenszenves lett nekik, s boldogok voltak, amikor az ülések véget értek; kezükben ott maradt a gyönyörű arckép, s a festő nem jött többé.

Golenyiscsev elsőül mondta ki mindnyájuk gondolatát, hogy Mihajlov egyszerűen irigylí Vronszkijt.

- Nem azért irigylí, mondjuk, mert tehetsége van, de bosszantja, hogy egy gazdag, udvarképes ember (hozzá gróf, ők ezt mind gyűlölik) minden különös veszély nélkül csinálja meg ugyanazt, ha nem jobbat, amit ő, aki az egész életét szentelte rá. A legfőbb, a műveltség, az hiányzik belőle.

Vronszkij védte Mihajlovot, de a lelke mélyén ő is elhitte, amit Golenyiscsev mondott, hisz egy más, alsóbb világ emberének, fogalmai szerint, irigyelnie kellett őt.

Anna képének - ugyanaz a tárgy, melyet mindketten természet után festettek - meg kellett volna Vronszkijnak mutatnia kettejük közt a különbséget, ő azonban nem látta meg. Éppen csak a kép festését hagyta a Mihajlové után abba; úgy döntött, hogy az most már felesleges. A középkori képét azonban folytatta, s ő maga, Golenyiscsev, de különösképpen Anna, mint-hogy sokkal jobban hasonlított más híres képekre, mint a Mihajlové, nagyon szépnek is találták.

Mihajlov, noha Anna portréján gyönyörűséggel dolgozott, még jobban örült, mint ők, amikor az ülések véget értek, s nem kellett többé Golenyiscsev okoskodásait hallgatnia a művészetről, Vronszkij festészetét pedig elfelejthette. Vronszkijnak, tudta, nem lehet megtiltani, hogy a festészettel bohóskodjék, s mint minden dilettánsnak, neki is megvan a joga azt festeni, ami jólesik; őt azonban bosszantotta. Nem lehet senkinek megtiltani, hogy egy nagy viaszbabát csináljon és csókolgassa. De ha ez az ember jön, a babájával egy szerelmes elé ül s cirógatni kezdi, ahogy a szerelmes cirógatja akit szeret, akkor a szerelmesnek ez kellemetlen. Ilyen kellemetlen érzése volt Mihajlovnak Vronszkij festészete láttán; nevetséges is volt, bosszantó is, szánalomra méltó és sértő is.

Vronszkij szórakozása a festészettel és a középkorral nem tartott soká. Volt annyi festői ízlése, hogy nem tudta a képet befejezni. A kép félbemaradt. Homályosan olyasmit érzett, hogy tökéletlenségei, amelyek kezdetben nem voltak nagyon észrevehetőek, ha folytatja, szembeszökők lesznek. Vele is az történt, ami Golenyiscsevvél; az is úgy érezte, hogy nincs mondanivalója, s állandóan csalta magát, hogy a gondolata még nem ért meg, ki kell hordani, anyagot gyűjteni. De Golenyiscsevet ez feldühítette és elgyötörte; Vronszkij azonban nem tudta csalni és gyötörni magát, legfőképpen pedig nem tudott haragudni. Jelleme sajátos határozottságával, minden magyarázat és önigazolás nélkül, egyszer csak abbahagyta a festegetést.

De e nélkül a foglalatosság nélkül az élete - s Annáé is, aki kiábrándulásán nem győzött csodálkozni - egy olasz városban igen unalmasnak tetszett. A palota egyszerre olyan nyilvánvalóan vén lett és mocskos; a függöny foltja, a padlók repedése, a párkányok leverte vakolata olyan kellemetlen a szemnek; a mindig egy és ugyanaz Golenyiscsev, olasz professzor és német utazó - annyira unalmas, hogy változtatni kellett az életükön. Elhatározták, hogy Oroszországba utaznak, falura. Péterváron, Vronszkij úgy tervezte, elintézi fivérével az örökség felosztását. Anna pedig meg akarta látogatni a fiát. A nyarat Vronszkij nagy, ősi birtokán szándékoztak tölteni.

Levin harmadik hónapja volt nős. Boldog volt, de egyáltalán nem úgy, ahogy várta. Lépten-nyomon kiábrándult régi ábrándjaiból, s új, nem várt örömök érték. Boldog volt, de a családi életbe lépve folyvást látnia kellett, hogy egészen más, mint aminek elképzelte. Lépten-nyomon azt tapasztalta, amit az az ember, aki a tavon egy csónak sima, boldog futásában gyönyörködik, utána pedig maga ül bele a csónakba. Nem elég, azt látta, nyugodtan ülni és nem fészkelődni, neki kell feszülnie, nem feledve egy percre sem, hogy hová tart, hogy a lába víz alatt van, hogy eveznie kell, hogy a gyakorlatlan kéz belesajdul, s hogy csak nézni könnyű, de csinálni, ha igen öröndetes is, nagyon nehéz.

Amíg legényember volt, s a mások házasesetére gondolt, az apró gondokra, veszekedésekre, féltékenységre, megvetően mosolygott magában; az ő jövendő házasesetében ilyesmi, meggyőződése szerint, nemcsak hogy elő nem fordulhat, de még a külső formáknak sem szabad, úgy tűnt föl neki, a mások életére hasonlítani. S ehelyett, íme, házasesete nemcsak hogy rendkívülien nem alakult, hanem, épp ellenkezőleg, ugyanazokból a haszontalan semmiségek-ből tevődött össze, amelyeket régebben annyira megvetett, most azonban, akarata ellenére, szokatlan és vitathatatlan jelentőséget nyertek. És ezeknek a semmiségeknek az elintézése, úgy látta, egyáltalán nem olyan könnyű, mint ahogy korábban képzelte. Bár a házasesetről, feltevése szerint, a legpontosabb fogalmai voltak, házasesetét, mint minden férfi, önkéntelenül is csak a szerelem gyönyöröként képzelte el, amelyet semminek sem szabad megzavarni, s amelytől apró gondok nem vonhatják el. Neki, felfogása szerint, végeznie kellett a munkáját, s utána a szerelem boldogságában megpihennie. A feleségének engednie kell, hogy ő szeresse, és kész. De mint minden férfi, ő is elfeledte, hogy a feleségének is dolgoznia kell. Elcsodálkozott, amikor ő, a gyönyörűséges, poétikus Kitty, házasesetüknek nemhogy az első heteiben, de már az első napján abrosszal, bútorral, vendégmatracal, tálcával, szakáccsal és ebéddel volt képes gondolni, törődni, vesződni. Már mint vőlegény megdőbbent azon a határozottságon, amivel Kitty a külföldi utat elutasította, s úgy határozott, hogy falura menjenek, mint aki tudja, mire van szükségük, s szerelmükön kívül másra is képes még gondolni. Akkor bántotta ez, s apró vesződségei és gondjai néha most is bántották. De látta, hogy Kittynek szüksége van erre. S minthogy szerette, ha nem is értette, mire jók, s mulatott is a gondjain, nem tudott nem gyönyörködni bennük. Mulatott rajta, ahogy a Moszkvából hozott bútorokat a helyükre állígtatta; a vendégek és Dolly jövendő elhelyezését megszabta, új szobalányát elszállásolta, az öreg szakácsnál az ebédet megrendelte; Agafja Mihajlovnával, akit a kamra éléről eltávolított, összekapott. Látta, hogy az öreg szakács mosolyog s gyönyörködik, amint ügyetlen és értelmetlen utasításait hallgatja, s Agafja Mihajlovna a fiatal úrnő új kamara-rendjére elgondolkozva és szeretetteljesen csóválja a fejét; azt is látta, hogy Kitty rendkívül bájos volt, amikor sírva és nevetve odajött hozzá, s elmagyarázta, hogy a lány, Mása, megszokta, hogy kisasszonynak nézze, s ezért rá senki se hallgat. Mindezt kedvesnek találta, de furcsának is; arra gondolt, hogy sokkal jobb lenne ilyen vesződségek nélkül az élet.

Nem ismerte a változás érzését, amely Kittyt elfogta, aki, ha otthon kvaszos káposztát vagy édességet akart, sem ezt, sem azt nem kaphatta meg, itt pedig megrendelhetette, ami csak tetszett neki, garmadaszám vehette a csemegét, annyi pénzt adhatott ki, amennyi jólesett, s olyan tésztát kérhetett, amelyet kívánt.

Örömmel ábrándozott Dolly s a gyerekei lejöveteléről; különösképp azért, hogy akkor mindenik gyereknek a kedves süteményét rendelheti; Dolly pedig méltányolni fogja az új berendezkedését. Maga sem tudta, miért és mi célból, de a háztartás ellenállhatatlanul vonzotta, ösztönében érezte a tavasz közeledtét, s tudva, hogy esős napok is lesznek, rakta, ahogy tudta, a fészket, s azon iparkodott, hogy amikor rakja, tanulja is, hogy kell rakni.

Kittynek ez az aprólékos gondterhessége - amely Levin eszményével az első idők emelkedett boldogságáról olyan ellentétben állt - volt az egyik csalódás, s ez a kedves gondterhesség, amelynek az értelmét nem értette, de szeretni nem tudta, az új örömök egyike.

A másik csalódás és öröm a veszekedés volt. Levin nem tudta sohasem elképzelni, hogy közte s a felesége közt más viszony is lehet, mint gyengéd, tiszteletteljes és szerető, s mindjárt az első napok egyikén hirtelen úgy összevesztek, hogy Kitty azt mondta, Levin nem is szereti őt, csak saját magát, sírva fakadt, és hevesen hadonászott.

Az első veszekedésük amiatt tört ki, hogy Levin kiment az új tanyára, s félórával tovább maradt, mert rövidebb úton akart átvágni, s eltévedt. Hazajövet folyton Kittyre gondolt, a szerelmére, boldogságára, s minél közelebb került, annál több gyöngédség gyűlt föl benne iránta. Olyan érzéssel szaladt, vagy még erősebbel talán a szobába, amilyenell Scserbackijékhöz ment el megkérni a kezét. S váratlanul komor, addig sosem tapasztalt arckifejezéssel találta magát szemben. Meg akarta csókolni a feleségét, de Kitty eltolta.

- Mi az?

- Jókedved van - kezdte Kitty, aki szeretett volna epésen nyugodt maradni.

De alig nyitotta ki a száját, szemrehányások özöne formájában dőlt belőle az esztelen féltékenység, mindaz, ami abban a félórában kínoztta, amit az ablaknál ülve, mozdulatlanul töltött el. Levin most értette meg először világosan, amit akkor az esküvő után, amikor a templomból kivezette, még nem értett. Most látta, hogy Kitty nemcsak hozzá tartozik, de azt sem tudja, hol végződik a felesége, s hol kezdődik ő. Abból a kínos kettősségből értette meg, amit ebben a percben érzett. Az első pillanatban megsértődött; ugyanabban a pillanatban azonban már azt is érezte, hogy nem lehet megsértve, hisz a felesége - ő maga. Az első percben olyasmit érzett, mint aki hátulról hirtelen erős ütést kap; dühös bosszúvággal fordult meg, hogy elkapja a bűnöst, s arról győződik meg, hogy maga ütötte meg véletlenül önmagát; nincs kire haragudnia, a fájdalmat el kell viselni s le kell csendesíteni.

Soha többé nem érezte ezt ekkora erővel, de most, első alkalommal, sokáig nem tudott magához térni. A természetes érzés azt követelte, hogy igazolja magát, bebizonyítsa Kittynek, hogy ő a hibás, de ezt bebizonyítani annyi lett volna, mint még jobban fölingerelni, s még nagyobbá tenni a szakadást, amely az egész bánat oka volt. Egy megszokott érzés arra készítette, hogy ledobja magáról s ráhárítsa a bűnt; egy másik, erősebb, hogy ne engedje a keletkezett repedést tovább szélesedni, s hamar, minél hamarabb elsimítsa. Ilyen igazságtalan vád alatt kínos volt megmaradni, de igazolnia magát, fájdalmat okozni: még rosszabb. Mint akit félálomban fájdalom gyötör, ki akarta tépni, elhajítani a fájó helyet, fölébredve azonban azt érezte, hogy a fájó hely - ő maga. Azon kell lennie, hogy a fájdalmat elviselje; s Levin ezt is igyekezett tenni.

Kibékültek. Kitty belátta a hibáját, de nem vallotta be, csak gyöngédebb lett, s a szerelem új, kettőzött boldogságát érezték. Ez azonban nem akadályozta meg, hogy az efféle összeütközések a legváratlanabb és -haszontalabb ürügyekkel, mégpedig igen sűrűn, meg ne ismétlődjenek. Az összeütközések sokszor abból eredtek, hogy maguk sem tudták, a másiknak mi fontos, s hogy ebben az első időben mindketten igen gyakran voltak rossz hangulatban. Amikor csak az egyikük volt rosszkedvű, nem dőlt össze a világ, de ha történetesen mind a ketten rosszkedvűek voltak, olyan érthetetlenül kicsinyes okokon kaptak össze, hogy később sehogy sem tudtak visszaemlékezni rá, min is vesztek össze. Igaz, hogy amikor mindketten jó hangulatban voltak, az életörömük megkettőződött. Ez az első korszak mégis mindkettőjüknek nehéz volt.

Az egész idő alatt különösen elevenen éreztek valami feszültséget, mintha hol ebbe, hol abba az irányba rángatták volna azt a láncot, amellyel egymáshoz kötözték őket. Általában a mézes-hetek, azaz az esküvő utáni hónap, amelytől Levin a hagyomány alapján annyit várt, nemcsak hogy mézesek nem voltak, de mindkettőjük emlékezetében életük legnehezebb, legmegalázóbb idejeként maradtak meg. Életük későbbi során mindketten egyformán azon voltak, hogy ennek az egészségtelen időnek, amikor ritkán voltak normális lelkiállapotban, ritkán voltak hűek önmagukhoz, torz és szégyenletes mozzanatait az emlékezetükből kitöröljék.

Csak házasságuk harmadik hónapjában, amikor Moszkvából, ahova egy hónapra felmentek, visszajöttek, lett az életük egyenletesebb.

15

Most jöttek csak meg Moszkvából, s örültek a magányosságuknak. Levin a dolgozójában ült az íróasztalnál, és írt. Kitty is ott ült, abban a sötétlila ruhában, amit házassága első napjaiban hordott, s most újra fölvetett, s amely az urának különösen emlékezetes és drága volt, ugyanazon az ócska bőrdíványon, amely már a Levin nagyapja s apja szobájában is mindig ott volt, s egy *broderie anglaise-en*⁸⁹ dolgozott. Levin gondolkozott és írt; de közben állandóan ott érezte a felesége örvendeztető jelenlétét. A gazdálkodással s a könyvével, amelyben az új gazdaságtudomány alapelveit kellett volna kifejtenie, nem hagyott föl, de míg régebben ezek a foglalatosságok és gondolatok kicsinyeknek és jelentékteleneknek tunkak föl az egész életét elborító homályhoz képest, most a boldogság ragyogó fényével előntött reá váró élethez viszonyítva látszottak kicsinyeknek és mellékesnek. Nem hagyott föl a foglalatosságaival, de figyelmének a súlypontja, úgy érezte, most másra ment át, s ennek következtében másképp és világosabban is nézi a dolgát. Régebben a munka megváltás volt az élettől, az élet, azelőtt úgy érezte, nagyon komor lett volna nélküle. Most azért volt föltétlen szüksége rá, hogy az élete túl egyhangúan fényes ne legyen. Ahogy megint elővette a papírjait, s elolvasta azt, amit írt, meglepéddel látta, hogy a dolog megérdemli a vesződséget. Új volt és hasznos. Régibb gondolatai közül sok fölöslegesnek és túlzottnak tetszett, de sok elintézetlen kérdés, amikor emlékezetében az egészet fölfrissítette, világossá vált előtte. Most éppen az orosz földművelés kedvezőtlen helyzetének az okairól írt egy új fejezetet. Kimutatta, hogy Oroszország szegénysége nemcsak a földtulajdon rossz elosztásából s a téves irányzathól ered, hanem az utóbbi időben az Oroszországra kívülről, természetellenesen ráerőszakolt civilizáció is hozzájárult ehhez; különösen a műutak és vasutak, amelyek a városi központosítást, a fényűzés növekedését, ezek következményeként pedig a gyáripár, hitel s kísérotársá: a tőzsdejáték fejlődését vonták a földművelés kárára maguk után. Úgy látta, hogy ha egy állam gazdasági élete normálisan fejlődik, ezek a jelenségek akkor lépnek csak fel, amikor a földművelésbe már elég jelentős munkát öltek, s helyes vagy legalább meghatározott feltételei megvannak; hogy egy ország gazdaságának egyenletesen kell növekednie, főként úgy, hogy a gazdasági élet más ágai a földművelésnek elébe ne vágjanak; hogy a földművelés bizonyos állapotához bizonyos, neki megfelelő közlekedési utaknak kell tartozniok, a mi helytelen földkihasználásunk mellett tehát a vasutak, amelyeket nem gazdasági, hanem politikai kényszer hívott életre, idő előttiék, s ahelyett, hogy amint várták, a földművelést serkentették volna, ipart és hitelt támasztva, elébe vágta és megállították, s épp ezért, ahogy egy állat egyik szervének egyoldalú és idő előtti fejlődése is megakasztaná az általános fejlődést, a hitel, a közlekedés, az erőltetett gyáripár, amelyek Európában, ahol időszerűek, kétségtelenül szükségesek voltak, Oroszország gazdasági

---

⁸⁹ Angol hímzés. (francia)

életében, a napirenden levő fő kérdést, a földművelés rendbe szedését félretolván, csak kárt okoztak.

Mialatt Levin a könyvét írta, Kitty arra gondolt, milyen természetellenesen figyelmes volt a férje a fiatal Csarszkij herceghez, aki elutazásuk előestéjén olyan tapintatlanul kedveskedett vele. „Féltékenykedik, Istenem! Milyen kedves és ostoba. Féltékeny rám! Ha tudná, hogy annyit számítanak nekem, mint Pjotr szakács - gondolta, a birtoklás furcsa érzésével nézve az ura tarkójára és vörös nyakára. - Sajnálom ugyan elszakítani a munkájától (bár ráér!), de látnom kell az arcát; megérzi-e, hogy nézem. Azt akarom, hogy megforduljon... Akarom, nos!” És tágra nyitotta a szemét, ezzel akarta pillantása hatását erősebbé tenni.

- Úgy van, minden nedvet magukhoz szívnak, s hamis fényt árasztanak - morogta Levin az írásban megállva, s érezve, hogy Kitty nézi és mosolyog, hátrapillantott.

- Mi az? - kérdezte elmosolyodva, s fölállt.

„Visszanézett” - gondolta Kitty.

- Semmi, azt akartam, hogy rám nézz - mondta Kitty rápillantva. Ki szerette volna találni, bosszantja-e vagy sem, hogy elvonta a munkától.

- Milyen jó is így kettesben! Nekem legalább az - mondta Levin, ahogy boldogságtól sugárzó mosollyal hozzálépett.

- Nekem is olyan jó! Nem megyek innét sehova, legfőként Moszkvába.

- S te mire gondoltál?

- Én? Én arra... Nem, nem, menj és írd, ne szórakozz - mondta Kitty az ajkát elfintorítva -, nekem is ki kell vágnom ezeket a lyukacsákat, látod?

Fogta az ollót, és vágni kezdte.

- Nem, mondd meg, mire? - ült Levin melléje, a kisolló kör alakú mozgását figyelve.

- Hogy mire gondoltam? Moszkvára, a te tarkódra.

- Miért is épp én kaptam ezt a boldogságot? Nem természetes. Túlságosan szép - mondta Levin, a kezét megcsókolva.

- Nekem épp fordítva, minél szebb, annál természetesebb.

- Itt egy kis fürtöcské van - mondta Levin, Kitty fejét óvatosan megfordítva. - Fürtöcske. Ez, látod. De gyerünk, dolgozzunk.

A munka azonban nem ment, s ők, mint a bűnösök, úgy ugrottak el egymástól, amikor Kuzma belépett, s jelentette, hogy a teát már beadták.

- A városból megjöttek már? - kérdezte Levin Kuzmától.

- Éppen most, most pakolnak ki.

- Gyere minél előbb - mondta neki Kitty, a szobájából kilépve -, különben nélküled olvasom el a leveleket. Utána majd négykezesezünk.

Amikor magára maradt, elrakta az új irattartóba, amit már Kitty vásárolt, a füzeteket; a kezét megmosta az új mosdóban, az új, finom mosdószerszámmal, ami mind Kittyvel jelent meg a házban, s gondolatain elmosolyodva, rosszállólag csóválta rájuk a fejét; a büntudathoz hasonló érzés kínoztta. Volt valami szégyenletes, elpuhult - szibarita, ahogy magában nevezte - a mostani életben. „Nem jó így ez az élet. Három hónapja lesz hamarosan, s szinte semmit sem csinálok. Most először fogtam komolyan munkához, s mi lett belőle? Elkezdtem, s

abbahagytam. Még a mindennapi teendőimmal is majdnem hogy föl hagytam. A gazdaság, oda sem járok ki. Hol én sajnálom Kittyt otthagyni, hol neki unalmas, azt látom. S még azt gondoltam, hogy az élet a házasságig valahogy nem is számít, a nősülés után jön csak az igazi. S itt van, három hónapja hamarosan és soha ilyen henyén és haszontalanul nem töltöttem az időm. Nem, ez nem megy tovább, hozzá kell látnom. Ő persze nem hibás. Nincs mit a szemére hánynom, magamnak kellett volna keményebbnek lennem, a férfiúi függetlenségemet megőriznem. Erre különben még rászoktathatom magam, s őt is ránevelhetem. Kitty természetesen nem hibás” - mondotta magában.

De az elégedetlen embernek nehéz épp azt, aki legközelebb áll hozzá, azért, ami miatt elégedetlen, nem hibáztatni. Levinnek is ott derengett a fejében, hogy Kitty, ha nem is hibás (hibás ő nem lehet semmiben), de hibás a felületes és frivol nevelése. „Ez az ostoba Csarszkij; Kitty, tudom, akarta, de nem tudta visszaparancsolni... A háztartáson (az iránt érdeklődik), a toalettjén és a *broderie anglaise*-én kívül nincs komoly érdeklődés benne. Sem az én munkám nem érdekli, sem a gazdaság, sem a parasztok, sem a zene, pedig elég erős benne. Az olvasás sem. Semmit sem csinál, és tökéletesen elégedett.” Levin magában elítélte ezért, nem értette, hogy Kitty arra a korszakára készülődik, amikor egyidőben lesz majd feleség és háziasszony, s hordja, táplálja és neveli a gyerekeit. Nem gondolt rá, hogy Kitty ösztönösen már tudja ezt, s erre a roppant munkára készül elő, s ezért nem tesz szemrehányást magának a percnyi gondtalanság, a szerelem boldogsága miatt, amit most élvez, vígan rakva jövőendő fészket.

16

Amikor Levin fölment, a felesége már ott ült az új ezüstsamovárnál, az új teáskészlet mellett; a kisasztalhoz odaültette Agafja Mihajlovna is egy csésze tea mellé, s Dolly levelét olvasta, akivel sűrűn levelezett.

- Lám, ideültetett a maga asszonykája; rám parancsolt, hogy melléüljek - mosolygott Agafja Mihajlovna barátságosan Kittyre.

Levin Agafja Mihajlovna szavaiból egy dráma megoldását olvasta ki, amely az utóbbi időben közte és Kitty közt zajlott le. Akármennyi keserűséget okozott is Agafja Mihajlovnának az új háziasszony, aki a kormányzat gyepölőjét a kezéből kivette, Kitty mégiscsak diadalmaskodott, s reábirta, hogy szeresse.

- Itt van a te leveled is, elolvastam már - mondta Kitty egy helyesírási hibákkal teli levelet nyújtva oda neki. - Úgy látszik, attól az asszonytól jön, a bátyádnak a... - mondta. - Nem is olvastam el. Ez meg az enyémetől van és Dollytól. Képzeld! Dolly elvitte Grisát és Tányát a Szarmatszkijék gyermekbábjába, Tanya márkinő volt.

De Levin nem hallgatott rá; elvörösödött, fogta bátyja volt kedvesének, Marja Nyikolajevnának a levelét, s olvasni kezdte. Ez már a második levél volt. Az elsőben arról írt, hogy a bátyja minden ok nélkül elkergette magától; s megható naivsággal tette hozzá, hogy bár most megint nyomorban van, nem kér, nem kíván semmit, az a gondolat nyomasztja csak, hogy Nyikolaj Dmitrijevics a gyenge egészségével tönkremegy nélküle; az öccsét kérte, nézzen utána. Most írta a másodikat. Rátalált Nyikolaj Dmitrijevicsére Moszkvában, s megint együtt éltek; vele ment egy kormányzósági székhelyre is, ahol hivatalnoki állást kapott. De összeveszett a főnökével, s visszament Moszkvába; az úton azonban megbetegedett, s aligha áll már lábra. „Mindig önt emlegeti, aztán meg pénze sincs már.”

- Olvasd; Dolly rólad is ír - kezdte volna Kitty mosolyogva, de hirtelen megakadt, észrevette férje arcán a változást.

- Mi bajod? Mi az?

- Azt írja, hogy Nyikolaj bátyám halálán van. Utazom.

Kitty arca egyszerre megváltozott. A márkinő Tanya és Dolly egyszeriben kiment a fejéből.

- Mikor még? - kérdezte.

- Holnap.

- Veled mehetek én is?

- Kitty! Mire jó ez? - szólt Levin szemrehányóan.

- Hogy mire? - bántódott meg Kitty, hogy ilyen kelletlenül és bosszankodva fogadja az ajánlközását. - Miért ne mennék? Nem foglak zavarni. Én...

- Én azért megyek, mert a bátyám haldoklik - mondta Levin. - De te miért...

- Miért? Azért, amiért te.

„Ilyen, számomra fontos pillanatokban is csak arra gondol, hogy unatkozni fog magában” - gondolta Levin, s ez az ürügy, ilyen fontos ügyben, megharagította.

- Lehetetlen - mondta szigorúan.

Agafja Mihajlovna, látva, hogy veszekedésre kerül sor, letette csöndben a csészéjét, s kiment. Kitty észre sem vette. A hang, amivel az ura az utolsó szavakat mondta, megbántotta; főként, hogy nyilván nem hitte el, amit mondott.

- Én pedig azt mondom, hogy ha elmegy, én is veled megyek, föltétlenül veled - mondta gyorsan és mérgesen. - Miért lehetetlen? Miért mondod, hogy az?

- Mert isten tudja, hova kell mennem, miféle utakon, miféle szállodákba. Csak terhemre lennél - mondta Levin, s azon volt, hogy megőrizze hidegvérét.

- Egyáltalán nem. Nincs semmire szükségem. Ahol te meglehetsz, én is...

- Már csak azért sem jöhetsz, mert ott van ez a nő, akivel te nem érintkezhetsz.

- Én nem tudom és nem is akarom tudni, hogy ki és mi van ott. Azt tudom, hogy a férjem bátyja haldoklik, a férjem hozzáutazik, én pedig vele utazom, hogy...

- Kitty! Ne haragudj. De gondold meg, ez olyan nagy dolog: fáj azt feltételeznem, hogy gyengeséget keversz bele, csak mert nem akarsz magadban maradni. Ha egyedül unatkozol, utazz föl Moszkvába.

- Te *mindig* csak gonosz és aljas gondolatokat tulajdonítasz nekem - mondta Kitty a megbántódás és harag könnyein át. - Én semmit sem... itt szó sincs gyengeségről... Azt érzem, hogy ha az uramnak bánata van, kötelességem vele lennem; de te szándékosan fájdalmat akarsz okozni; készakarva nem értesz meg...

- De ez már borzasztó! Rabszolgaélet! - kiáltott föl Levin, s fölállt, nem volt ereje többé a bosszúságát türtőztetni. De abban a percben érezte is már, hogy magát üti.

- Akkor miért nősültél meg? Szabad lehetnél. Mért, hogyha bánod? - ugrott föl Kitty, s a szalonba futott.

Amikor az ura utánament, könnyek közt fuldokolt.

Levin elkezdett beszélni, kereste a szót, ami ha nem is győzi meg, de megnyugtató. De Kitty nem hallgatott rá, nem nyugodott bele semmibe. Az ura föléje hajolt, megfogta a makacszkodó kezét. Megcsókolta; aztán a haját csókolta meg, aztán megint a kezét, de Kitty még mindig

hallgatott. Hanem amikor két kezébe fogta az arcát, s azt mondta: „Kitty!” - egyszeriben magához tért, elsírta magát, és kibékült.

Elhatározták, hogy másnap együtt mennek el. Levin a feleségének azt mondta, elhiszi, hogy csak azért kíván jönni, hogy segítségére legyen, elismerte, hogy Marja Nyikolajevna ottlétében nincs semmi megbotrántoztató; a lelke mélyén azonban mindkettőjükkel elégedetlenül indulnak útnak. Kittyvel azért nem volt megelégedve, mert nem tudta elszánni magát, hogy amikor szükség lett volna rá, elengedje (s milyen különös volt arra gondolnia, hogy ő, aki nemrég nem is mert hinni a boldogságban, hogy Kitty szeretheti, most azért érezte boldogtalannak magát, mert túlságosan szereti!); magával meg azért, hogy nem tudott határozottan fellépni. Még kevésbé értett egyet a lelke mélyén azzal, hogy Kittynek nincs semmi köze ahhoz a nőhöz a bátyjánál, s borzalommal gondolt minden előfordulható összeütközésre. Már arra a gondolatra, hogy az ő felesége, Kittyje, egy szobában lesz egy rossz nővel, megreszketett az undortól és borzalomtól.

17

A kormányzósági város szállodája, amelyben Nyikolaj Levin feküdt, egyike volt azoknak a kormányzósági szállodáknak, amelyeket új, tökéletes mintaképek szerint rendeznek be, a tisztaság, a komfort, sőt elegancia legjobb szándékával, a beszálló közönség jóvoltából azonban rendkívüli gyorsasággal alakulnak át piszkos lebujaikká, amelyek ugyanakkor korszerű tökéletességre tartanak igényt, s épp ezzel az igényükkel a régimódi, egyszerűen mocskos szállodáknál is rosszabbá válnak. Ez a szálloda ebben az állapotban volt már, a bejáratában a piszkos egyenruhájú, cigarettázó katona, akinek a portást kellett megszemélyesítenie, a komor, kellemetlen, huzatos vaslépcső, a fesztelen, piszkos frakkú pincér, a nagyterem az asztalt díszítő poros viaszcsokraival, a szenny, por, rendtelenség mindenütt, s ugyanakkor az egész szálloda újsütetű, önelégült, mozdonyfütyös gondterheltsége gyengéd házaseletük után Levinékre a legnyomasztóbb hatást tette, annál is inkább, mert a talmi benyomás, amit a szálloda tett, sehogy sem illett ahhoz, ami várta őket.

Mint mindig, most is az derült ki, hogy miután megkérdezték, milyen árú szobát parancsolnak, egyetlen jó szoba sem volt; az egyik jó szobát egy vasúti revizor foglalta el, a másikat egy moszkvai ügyvéd, a harmadikat a faluról berándult Asztafjeva hercegnő. Csak egy mocskos szoba maradt; estére, azt ígérték, egy másik szabadul majd föl mellette. Levin bosszankodott a feleségére, hogy amit várt, bekövetkezett; azaz már a megérkezés percében, amikor arra a gondolatra, hogy a bátyjával mi lesz, izgalom szorította össze a szívét; ahelyett, hogy hozzáfuthatott volna, Kittyről kellett gondoskodnia. Levin bevezette a feleségét a kijelölt szobába.

- Menj, menj! - mondta Kitty, félénk, büntudatos pillantást vetve rá.

Levin némán ment ki az ajtón, s mindjárt bele is ütközött Marja Nyikolajevnába, aki tudta már, hogy megjött, s nem mert benyitni hozzá. Éppen olyan volt, amilyennek Moszkvában látta; ugyanaz a gyapjúruha, meztelen kar és nyak, ugyanaz a jólelkűn tompa, valamennyire kitellett, ragyás arc.

- No, mi az? Hogy van?

- Nagyon rosszul. Nem kel föl többé. Egyre csak önt várta. Ön... ön... a feleségével van.

Levin nem értette meg első percben, mi hozta zavarba, de Marja Nyikolajevna felvilágosította.

- Én majd kimegyek, kimegyek a konyhába - mondta. - Nagyon fog örülni. Hallotta s ismeri: emlékszik rá külföldről.

Levin elértette, hogy a feleségéről beszél, s nem tudott mit felelni.

- Gyerünk akkor! - mondta.

De alig mozdult meg, a szobaajtajuk kinyílt, és Kitty pillantott ki. Levin elpirult a szégyentől s bosszúságtól, hogy a felesége őt s magát ilyen nehéz helyzetbe hozza. Marja Nyikolajevna azonban még jobban elpirult. Egész összehúzódott, és sírásig pirult, kendője csücskét mindkét kezével megfogva, kivörösödött ujjjaival tekergette, s nem tudta, mit mondjon, mit tegyen.

A tekintetben, amellyel Kitty erre a neki érthetetlen, rettenetes nőre nézett, Levin az első pillanatban mohó kíváncsiságot látott; ez azonban csak egy pillanatig tartott.

- No, mi az? Hogy van? - fordult az urához, azután a nőhöz.

- Nem lehet a folyosón beszélgetni! - mondta Levin, s bosszúsán pillantott egy úrra, aki lábát hányva, mintha dolga lett volna, épp akkor ment végig a folyosón.

- Akkor hát jöjjenek be - fordult Kitty a lassan magához térő Marja Nyikolajevnához; majd az ura ijedt arcát észrevéve: - Vagy nem, menjenek, s küldjenek majd értem - mondta a szobájába visszahúzódva. Levin bement a bátyjához.

Egyáltalán nem azt várta, amit a bátyján látott és megérezett. Ő azt várta, hogy ugyanabban az önáltató állapotban találja, amely, mint hallotta, tüdővészeseknél olyan gyakori, és ami bátyja őszi látogatásakor úgy meglepte. A halál közeledtének testi jelei, azt várta, határozottabbak lesznek: nagyobb gyengeség, nagyobb soványság, az állapot mégis csaknem ugyanaz. S azt várta, hogy maga is ugyanazt a szánalmat és iszonyt érzi majd szeretett bátyja pusztulásán s a halál előtt, amit akkor, csak még nagyobb mértékben. Erre készült, de egészen mást talált.

A mocskos kis szállodai szobában, amelynek festett falkárpitja össze volt köpködve, vékony válaszfalán áthallatszott a beszéd, a faltól elhúzott ágyon, a tisztátalanság fojtó szagával átítatott levegőben egy takaróval lefödött test feküdt. Egyik keze a takaró fölött; ennek a kéznek hatalmas, gereblyeforma feje megfoghatatlan módon egy hosszú, vékony, közepéig egyforma nyélhez volt erősítve. A fej a párnán oldalvást feküdt. Levin láthatta halántékán a ritka, verejtékes haját s a feszes bőrű, szinte áttetsző homlokot.

„Nem lehet, hogy ez a rettenetes test az én Nyikolaj bátyám” - gondolta Levin. De közelebb ment, meglátta az arcát, s nem lehetett kételkednie. Akármilyen rettenetesen elváltozott is ez az arc, Levinnek elég volt a belépőre emelt eleven szemekbe néznie, szája kis mozdulatát az odatapadt bajusz alatt megfigyelni, s megértette a rettenetes igazságot, hogy ez a halott test az ő élő bátyja.

Ragyogó szeme szigorúan és korholón nézett belépő öccsére. S ez a pillantás mindjárt helyre is állította az élők közt az élő kapcsolatot. Levin rögtön fölfogta a ráirányított szemben a korholást, s bűnbánatot érzett boldogsága miatt.

Amikor Konsztantyin megfogta a kezét, Nyikolaj elmosolyodott; a mosoly bágyadt volt, alig észrevehető, de szemének szigorú kifejezése a mosoly ellenére sem változott meg.

- Nem vártad, hogy így találj - mondta ki nagy nehezen.

- De... nem - mondta Levin, belegabalyodva a szavakba. - Mért nem értesítettél előbb, az esküvőm idejében? Mindenütt tudakozódtam utánad.

Beszélnie kellett, hogy ne hallgasson, s nem tudta, mit beszéljen; annál kevésbé, mert a bátyja nem felelt, csak nézte, le nem véve róla a szemét, s nyilván minden szónak fölmérte a

jelentőségét. Levin közölte vele, hogy a felesége is eljött. Nyikolaj örült neki, de azt mondta, fél, hogy megijeszti az állapotával. Elhallgattak. Nyikolaj hirtelen megmozdult, s elkezdett beszélni. Levin az arckifejezése láttán valami különös jelentőségteljeset és fontosat várt, de Nyikolaj az állapotáról beszélt. Hibáztatta az orvost, sajnálta, hogy nincs itt a híres moszkvai doktor; Levin megértette, hogy még mindig reménykedik.

A hallgatás első percét fölhasználva fölállt; ha csak egy pillanatra is, szabadulni akart a kínos érzéstől; azt mondta, megy, s behozza a feleségét.

- No jó. Én meg kitakarítottatok. Piszkos és bűz van itt, úgy hiszem. Mása, takaríts ki! - mondta nagy nehezen a beteg. - S ha kitakarítottál, menj ki - tette hozzá, s kérdően nézett az öccsére.

Levin nem felelt. A folyosóra kiérve megállt. Azt mondta, behozza a feleségét, de most, ahogy a tulajdon érzéséről számot adott magának, úgy döntött, hogy épp ellenkezőleg, igyekszik lebeszélni Kittyt, hogy a beteghez menjen. „Mit kínozza magát - gondolta -, úgy, mint én?”

- Mi az? Hogy van? - kérdezte Kitty ijedt arccal.

- Ó, ez szörnyű, szörnyű! - mondta Levin. - Miért is jöttél el?

Kitty néhány másodpercig hallgatott, s félénken és szánakozva nézett az urára. Aztán odament hozzá, s mind a két kezével megragadta a könyökét.

- Kosztya! Vigyél be hozzá, kettesben könnyebb lesz. Csak vigyél be, vigyél be, kérlek, s menj ki - mondta neki. - Téged látnom s őt nem, értsd meg, sokkal nehezebb. Ott talán hasznotokra lehetek, neki is, neked is. Engedd meg, kérlek! - könyörgött az urának, mintha az élete boldogsága függne tőle.

Levinnek bele kellett egyeznie. Összeszedte magát, s Marja Nyikolajevnáról tökéletesen megfeledkezve, megint bement a bátyjához Kittyvel.

Kitty könnyű léptekkel lépett a beteg szobájába, közben bátor és együttérző arcot mutatva, állandóan az urára nézett; majd sietség nélkül megfordult, s nesztelenül betette az ajtót. Halk lépteivel gyorsan odament a beteg fekhelyéhez, s úgy állt oda, hogy annak ne kelljen megmozdítania a fejét; hatalmas kezének a vázát a maga friss, fiatal kezébe vette, megszorította, s azzal a csendes, nem bántó, részvevő elevenséggel kezdett beszélgetni vele, amire csak asszonyok képesek.

- Találkoztunk már, csak nem ismerkedtünk össze, Sodenben - mondta. - Akkor nem hitte volna, hogy a húga leszek.

- Nem ismert meg, ugye? - mondta a beteg, akinek az arcán Kitty beléptére mosoly sugárzott fel.

- De igen. Milyen jól tette, hogy értesített minket! Nem volt nap, hogy Kosztya ne említette volna, s ne nyugtalankodott volna.

De a beteg elevensége nem sokáig tartott.

Kitty még nem fejezte be a beszédet, s Nyikolaj Levin arcára már megint az a szigorú, korholó pillantás ült ki, a haldokló irigysége az élő iránt.

- Félek, hogy nem egészen jó itt magának - mondta Kitty, a beteg merő tekintetétől elfordulva, s körülnézett a szobában. - Más szobát kell kérni a gazdától - mondta férjének -, hogy hozzánk is közelebb legyen.

Levin nem tudott nyugodtan pillantani a bátyjára, nem tudott természetes és nyugodt lenni a jelenlétében. Amikor a beteghez bement, szeme és figyelme öntudatlanul elfátyolosodott, a beteg helyzetét részleteiben nem látta és nem figyelte meg. Érezte az iszonyú szagot, látta a mocskot, rendetlenséget, a kínos állapotot, hallotta a nyögéseket, s érezte, hogy erre nincs segítség. Eszébe sem jutott arra gondolni, hogy a beteg állapotát apróra megfigyelje, azzal törődni, hogy fekszik ott a takaró alatt a test, hogy helyezkednek el összegömbülve a lesóványodott lábszárak, hát, keresztcsont, vagy hogy nem lehetne-e valahogy jobban elhelyezni, tenni valamit, hogy ha nem is jobban, de kevésbé rosszul legyen. A hideg futott végig a hátán, ha az efféle részletekről gondolkozni kezdett. Nem volt semmi kételye, hogy sem az élet megnyújtására, sem a szenvedések könnyítésére semmit sem lehet tenni. De a beteg érezte, hogy Levin minden segítséget lehetetlennek tart, ez fölingerelte. S épp ezért még rosszabbul érezte magát. A beteg szobájában lennie kínos volt, ott nem lenni még kínosabb. A legkülönbébbb ürügyekkel szüntelenül kiment, s minthogy egyedül maradni nem volt ereje, megint csak bejött.

Kitty egészen másképp gondolkozott, érzett és tett. A beteg láttára szájalom fogta el. S ez a szájalom az ő női lelkében egyáltalán nem azt a borzadást és undort váltotta ki, amit az urában; neki cselekednie kellett, a beteg állapotának minden részletét kiismerni, segíteni. S minthogy a legkisebb kételye sem volt, hogy segítenie kell rajta, abban sem kételkedett, hogy ez lehetséges, s rögtön hozzá is fogott a munkához. Ugyanazok a részletek, melyeknek már a gondolata is undort keltett az urában, az ő figyelmét rögtön magukra vonták. Orvosért, patikába küldött, a magával hozott lányt és Marja Nyikolajevnát söprésre, mosásra, portörülésre fogta; maga is elmosott, kiöblített valamit, valamit a takaró alá rakott. Parancsára valamit behoztak, mást meg kivittek a beteg szobájából. Ő maga többször is átment a maguk szobájába; nem hederített a szembejövő urakra; lepedőt, huzatot, törülközőt, inget szerzett és hozott be.

Az inas, aki az étteremben a mérnököknek az ebédet szolgálta föl, egypárszor haragos arccal jött föl Kitty hívására, de nem tudta a parancsot nem teljesíteni, olyan nyájas állhatatossággal adta ki, hogy sehogy sem lehetett faképnél hagyni. Levin mindezt nem helyeselte. Nem hitte, hogy a betegre ebből bármiféle jó származhat. A legjobban attól félt, hogy Nyikolaj megharagszik érte. De a beteg, bár látszólag közönyös volt iránta, nem haragudott, csak szégyellte magát; egészben véve mintha inkább érdekelte volna, mit csinálnak körülötte. Amikor Levin a doktortól, akihez Kitty elküldte, visszajött, épp abban a percben nyitott a betegre, amikor Kitty rendelkezései szerint a fehérműt cserélték rajta. Hátának hosszú, fehér váza, a hatalmas, kiugró lapockák, a kilátszó bordák és csigolyák meztelenek voltak. Marja Nyikolajevna meg az inas belegabalyodtak az ingujjba, s nem tudták hosszú, lógó karjára ráigazítani. Kitty becsukta Levin mögött nagy sietve az ajtót: nem nézett arra, de a beteg felnyögött, s ő gyorsan feléje indult.

- Siessenek már - mondotta.

- Ne jöjjön ide - szólt rá a beteg haragosan. - Majd magam.

- Mit mond? - kérdezte Marja Nyikolajevna.

De Kitty meghallotta, s elértette, hogy szégyelli magát; kellemetlen neki, hogy meztelen előtte.

- Nem nézek oda, nem nézek! - mondta a karját megigazítva. - Menjen át, Marja Nyikolajevna, a másik oldalra - tette hozzá -, s igazítsa meg.

- Menj át, kérlek, van a kis útitáskámban egy kis üvegcsém - fordult a férjéhez -, az oldalsó rekeszben, tudod: hozd ide, kérlek, addig mindent elrendezünk.

Amikor az üvegcsével visszatért, Levin a beteget már rendben találta, s körülötte minden teljesen megváltozott. A nehéz szagot ecet és parfüm szaga váltotta fel, amelyet Kitty ajkát kicsucsorítva s piros arcát felfújva egy csövön át fűjt ki. Port nem lehetett látni; az ágy előtt szőnyeg volt. Az asztalon szép rendben álltak az üvegek, pohárkák, összehajtva a szükséges fehérnemű, Kitty *broderie anglaise* kézimunkája. A másik asztalon, a betegágy mellett, ott volt az ital, egy gyertya s a porok. A beteg megmosdva, megfésülve feküdt a tiszta lepedőn, a magasra fölrakott párnákon, tiszta ingben természetellenesen vékony nyaka körül a fehér kihajtóval, s szemét le nem véve róla, a remény új kifejezésével tekintett Kittyre.

Az orvos, akire Levin a klubban talált rá, nem az volt, aki Nyikolaj Levint addig gyógyította, s akivel elégedetlenkedett. Az új orvos fogta a hallgatósövé, meghallgatta a beteget, megcsóválta a fejét, orvosságot írt; különös aprólékossággal magyarázta el először azt, hogy miképp vegye be, aztán, hogy milyen diétát tartsanak. Nyers vagy alig főtt tojást ajánlott, ásványvizet bizonyos hőfokú, frissen fejt tejjel. Amikor a doktor elment, a beteg mondott az öccsének valamit, de Levin csak az utolsó szavakat hallotta: „a te Kátyád,” a szeméből azonban, ahogy Kittyre nézett, megértette, hogy dicsérte.

Oda is hívta Kátyát, ahogy Kittyt nevezte.

- Sokkal jobban vagyok - mondta -, maga mellett már rég meggyógyultam volna. Milyen jó! - Megfogta Kitty kezét, az ajka felé húzta, de mintha félt volna, hogy kellemetlen lesz neki, meggondolta, elengedte, s csak megcirógatta. Kitty mindkét kezével megfogta ezt a kezet, s megszorította.

- Most fektessetek át a bal oldalamra - mondta -, s menjetek aludni.

Senki sem értette meg, mit mondott, egyedül Kitty. Megértette, mert az esze szüntelenül azon járt, hogy mire van szüksége.

- A másik oldalára - mondta a férjének -, mindig azon alszik. Fektesd át. Kellemetlen a személyzetet hívni. Én nem bírom. Maga sem? - fordult Marja Nyikolajevnához.

- Én félek - felelte Marja Nyikolajevna.

Akármilyen szörnyű volt is Levinnek ezt a rettenetes testet átnyalábolni, a takaró alatt azokra a helyekre, amelyekről tudni sem akart, odanyúlni, alárendelte magát Kitty befolyásának, s azt az elszánt arcát vette fel, amit a felesége már ismert; kinyújtotta a karját, és hozzálátott; de akármilyen erős volt, ezeknek a lefogyott tagoknak a rendkívüli súlya megdöbbenetett. Mialatt a beteget átfordította, s hatalmas, lesóványodott karjai ölelését a nyakán érezte, Kitty a párnát forgatta meg s rázta föl gyorsan, nesztelen, s a beteg fejét s ritka haját igazította meg, mely megint a halántékához tapadt.

A beteg ott tartotta az öccse kezét a kezében. Levin érezte, hogy csinálni szeretne a kezével valamit, s húzza valahová. Elszoruló szívvel engedte oda neki. Igen, a szájához húzta és megcsókolta. Levin megrázkódott a zokogástól: nem volt ereje semmit sem mondani, kiment a szobából.

„Elrejtetted ezeket a bölcsek és az értelmesek elől, s a kisdedeknek megjelentetted.” Így gondolkozott Levin a feleségéről, amikor ezen az estén beszélgetett vele.

Nem azért gondolt az evangélium ígéire, mert magát bölcsnek tartotta. Nem tartotta magát bölcsnek, de lehetetlen volt nem tudnia, hogy a feleségénél s Agafja Mihajlovnáénál okosabb, tudnia kellett azt is, hogy amikor a halálra gondolt, ezt lelke minden erejével tette. Azt is tudta, hogy sok igen okos férfi, akinek a gondolatait olvasta, szintén gondolkozott rajta, s egy századát sem tudták annak, amit a felesége és Agafja Mihajlovna tudott. Akármennyire különbözött a két nő, Agafja Mihajlovna és Kátya, ahogy Nyikolaj hívta - s most Levinnek is rendkívül jólesett így hívnia -, ebben tökéletesen egyformák voltak. Mind a ketten kétségen kívül tudták, mi az élet és mi a halál, s ha a Levinre meredő kérdésekre nem is tudtak volna semmiképp megfelelni, sőt meg sem értették volna, egyiküknek sem volt kételye, hogy ez a jelenség micsoda, s nemcsak ők tekintettek rá tökéletesen egyformán, de nézetükben millió emberrel osztoztak. A bizonyíték rá, hogy biztosan tudták, mi a halál, az volt, hogy egy percig sem haboztak, tudták, hogy kell a haldoklóval bánni, és nem féltek tőle; Levin és mások pedig, akik sokat tudtak volna a halálról mondani, nyilván nem ismerték, mert féltek, s egyáltalán nem tudták, mit kell tenni, ha valaki haldoklik. Ha Levin egyedül lett volna Nyikolaj bátyjával, elborzadva nézi, s még nagyobb borzalommal vár, s semmi mást nem tud tenni.

Sőt mi több, azt sem tudta, mit beszéljen, hogy nézzen, hogy járjon. Mellékes dolgokról beszélni bántónak tűnt föl, lehetetlen volt; a halálról, komor dolgokról, éppolyan lehetetlen. Hallgatni se szabad. „Ha nézem, azt hiszi, tanulmányozom, félek; ha nem nézem, azt gondolja, másra gondolok. Lábujjhegyen járok: bosszankodni fog, zajosan: szégyelleném.” Kitty azonban nyilván nem gondolt, nem volt ideje magára gondolnia; ő tudott valamit, s a betegre gondolt, és minden kitűnően ment. Mesélt magáról is, az esküvőjéről is, mosolygott, sajnálkozott, becézte, gyógyulási esetekről beszélt, s minden jól ment; tudása volt tehát. A bizonyosság arra, hogy sem az ő tevékenysége, sem Agafja Mihajlovnáé nem volt ösztönös, állati, értelmetlen, az volt, hogy a testi gondozáson, a szenvedések enyhítésén kívül Agafja Mihajlovna és Kitty is még valamit követeltek a haldoklónak, fontosabbat, mint a testi gondozás, olyasmit, aminek a testi dolgokhoz semmi közük. Agafja Mihajlovna egy elhalt öregről beszélve azt mondta: „Hála Isten, megáldoztatták, feladták rá az utolsó kenetet; Isten adjon ilyen halált mindenkinek.” Kátya éppen így; akármennyi gondja volt fehérműre, fölfekvésre, italra, már az első nap sikerült rábeszélnie a beteget a feltétlen szükséges áldozásra és utolsó kenetre.

Amikor éjszakára a betegről a maguk két szobájába visszamentek, Levin csak ült lehorgasztott fejjel, s nem tudta, mit tegyen. Sem vacsorázni, sem lefeküdni, sem átgondolni, mit tegyenek másnap, de még beszélgetni sem volt képes a feleségével; rossz volt a lelkiismerete. Kitty, épp ellenkezőleg, a megszokottnál is tevékenyebb volt. Elevenebb, mint rendesen. Vacsorát hozatott, maga csomagolta ki a holmijukat, ágyazni segített, a perzsaporról sem feledkezett meg, amivel az ágyakat behintse. Olyan lelkeség és gyors találékonyság volt benne, amilyen férfiakban az ütközet előtt, az élet félelmetes, döntő perceiben szokott jelentkezni, amikor a férfiember egyszer s mindenkorra mutatja meg az értékét: hogy a múltja nem volt hiábavaló, erre a percre készült vele.

A munka égett a kezében; nem volt még tizenkettő, s minden holmi ki volt rakva, tisztán, pontosan, úgy valahogyan, hogy a szállodai szoba olyan lett, mint az otthonuk; az ágyak megvetve, kefék, fésűk, tükör mind kirakva, az asztal leterítve.

Levin úgy találta, hogy enni, aludni, sőt még beszélni is megbocsáthatatlan dolog most; minden mozdulatát illetlenségnek érezte. Kitty meg a kefécskéit csomagolta ki, de ezt is úgy csinálta, hogy semmi bántó nem volt benne.

Hanem enni azért nem tudtak semmit sem, elaludni sem soká, sőt soká még lefeküdni sem.

- Nagyon örülök, hogy rábeszéltem a holnapi utolsó kenetre - ült Kitty réklijében az összehajtható tükre elé, lágy, illatos haját a sűrű fésűvel kibontva. - Én ugyan sohasem láttam még ilyet, de mama, tudom, mondta, hogy a felgyógyulásért is imádkoznak.

- S te csakugyan azt hiszed, hogy felgyógyulhat még? - mondta Levin, amint kerek fejecskején hátul a keskeny választékra nézett, amely, ahogy a fésűt előrehúzta, újra és újra bezáródott.

- Megkérdeztem az orvost, azt mondja, három napnál nem élhet tovább. De hát tudhatják azt ők? Én nagyon örülök mégis, hogy rábeszéltem - mondta a haja alól az urára sandítva. - Minden megtörténhetik - tette hozzá azzal a különös, némileg ravasz kifejezéssel, ami mindig ott volt az arcán, amikor a vallás dolgairól beszélt.

Amikor vőlegény-menyasszony korukban a vallásról szó volt köztük, egyikük sem hozta soha többé elő; Kitty azonban azzal az egyformán nyugodt öntudattal végezte el a templomba menetel és az imádság szertartását, mint aminek így kell lennie. S noha Levin az ellenkező meggyőződésben élt, Kitty biztos volt benne, hogy az ura éppen olyan jó, sőt még jobb keresztény, mint ő, s mindaz, amit erről mond, egyike az ő mulatságos férfikiszólásainak, mint ahogy a *broderie anglaise*-ről is azt mondta: okos emberek bestoppolják a lyukat, ő meg szántszándékkal kivagdossa stb.

- Itt van ez a nő, Marja Nyikolajevna, ez nem tudta mindezt elrendezni - mondta Levin. - És... be kell vallanom, hogy nagyon, nagyon boldog vagyok, amiért velem jöttél. Olyan tisztaság árad belőled... - Megfogta a kezét, de nem csókolta meg (a kezét csókolni a halál közelében illetlennek látszott), bűnbánó arccal csak megszorította, s fölfénylő szemébe nézett.

- Magadnak olyan keserves lett volna - mondta Kitty, s örömtől elpiruló arcát eltakarva vele, karját a magasba emelte, s kontyát, a tarkójára csavarva, feltűzte. - Nem - szólt -, ő nem tudta... Én szerencsére Sodenben sokat tanultam.

- Ott csakugyan ilyen betegek is voltak?

- Súlyosabbak.

- Nekem szörnyű, hogy nem láthatom olyannak, amilyen fiatalon volt... Nem is hiszed, milyen nagyszerű fiatalember volt; de én nem értettem meg akkor.

- Nagyon, nagyon is elhiszem. Mi ketten, úgy érzem, jó barátok *lettünk volna* - mondta Kitty; majd elijedve attól, amit mondott, az urára nézett, s könny csordult ki a szemén.

- Igen, *lettünk volna* - mondta Levin szomorúan. - Egy ő valóban azok közül, akikről azt mondják, nem erre a világra valók.

- Csakhogy előttünk még sok nap van, muszáj lefeküdnünk - mondta Kitty az órácskájára nézve.

20 A HALÁL

Másnap a beteg megáldozott, s fölvette az utolsó kenetet. A szertartás alatt Nyikolaj Levin buzgón imádkozott. Nagy szemébe, melyet a virágos abrosszal letakart kártyaasztalon a szentképre meresztett, olyan szenvedélyes könyörgés és remény ült ki, hogy Levinnek szörnyű volt néznie. Ez a szenvedélyes könyörgés és remény, tudta, csak még nehezebbé teszi, hogy elváljon az élettől, amelyet annyira szeretett. Ismerte a bátyját, a gondolkodását; hitetlensége, tudta, nem onnét eredt, hogy könnyebb volt hit nélkül élnie; a világ jelenségeinek korszerű, tudományos magyarázata szorította ki lépésről lépésre a hitét, azt is tudta hát, hogy mostani megtérése sem volt természetes, nem ugyanannak a gondolatmenetnek a vágányán ment végbe, pillanatnyi volt, számító, a gyógyulás esztelen reménye váltotta ki. Azt is tudta, hogy a csodálatos gyógyulások elbeszélésével, Kitty csak tovább erősítette ezt a reményt. Mindezt tudta, s kínos és fájdalmas volt az esdeklő, reménnyel telt pillantást, ezt a lesóványodott kézfejet látnia, amely nagy nehezen emelkedett föl, s vetette a kereszt jelét a feszülő homlokra, a kiugró vállra, az üres, hörgő mellre, amely nem tudott már helyet adni az életnek, amiért a beteg esdekelt. A szentség föladása alatt Levin is imádkozott; azt tette, amit ő, a hitetlen, ezerszer is megtett már: Istenhez fordult: „Tedd meg, ha vagy, hogy ez az ember meggyógyuljon, hiszen ilyesmi már sokszor megtörtént. Megmented őt is és engem is.”

A beteg a kenet föladása után hirtelen sokkalta jobban lett. Egy óra leforgása alatt egyszer sem köhögött; mosolygott, Kitty kezét csókolta, könnyek közt adott hálát neki, s azt mondta, jobban van, semmije sem fáj, étvágyat és erőt érez magában. Amikor a levest odahozták neki, maga ült fel, s a kotlettből másodszor is kért. Akármennyire reménytelen állapotban volt is, akármilyen nyilvánvaló, csak rá kellett nézni, hogy nem gyógyulhat meg - Levin és Kitty ezt az órát egy és ugyanabban az izgatottságban töltötték, boldogan s reszketve is, nehogy tévedjenek.

- Jobban van? - Igen, sokkal. - Csodálatos. - Semmi csodálatos. - Azért mégis jobban van - suttogták egymásra mosolyogva.

Ez az altatás nem tartott soká. A beteg nyugodtan aludt el, de egy fél óra múlva köhögés ébresztette fel. S hirtelen minden remény eltűnt a körülötte levőkben s benne magában is. A szenvedés valósága egyszerre szétdúlta a korábbi reményeknek az emlékét Levinben, Kittyben s magában a betegben is.

A beteg nem is emlékezett már, mit hitt egy fél órával előbb; mintha szégyellne visszaemlékezni rá, azt követelte, adják oda az átluggatott papírú üvegben a jódot, amit be kellett lélegeznie. Levin odaadta az üveget. Ugyanaz a szenvedélyes, reménykedő pillantás, amellyel az utolsó kenetet vette fel, most az öccsére meredt; a doktor szavainak a megerősítését követelte, hogy a jód belélegzése csodát tesz.

- Mi az? Kátya nincs itt? - hörögte körülnézve, miután Levin nagy kelletlenül megerősítette az orvos szavát. - Akkor megmondhatom... Csak érte csináltam végig ezt a komédiát. Olyan kedves, mi ketten azonban nem csálhatjuk magunkat. Látod, ebben itt hiszek - szorította meg csontos kezével az üveget, s fölé hajolt, hogy beszívja.

Este nyolckor Levin és felesége a szobájukban teáztak, amikor Marja Nyikolajevna elfulladva szaladt át hozzájuk. Sápadt volt, az ajka remegett.

- Haldoklik! - suttogta. - Attól félek, mindjárt meghal.

Mind a ketten átfutottak hozzá. Ő föltápáskodott, s ott ült az egyik karján könyökölve az ágyon; hosszú háta előrehajolt, a fejét mélyen lelógatta.

- Mit érzel? - kérdezte suttogva Levin, egy kis hallgatás után.

- Azt érzem, elmegyek - mondta ki Nyikolaj nagy nehezen, de lassan, rendkívüli határozottsággal préselve ki magából a szót. Nem emelte föl a fejét, csak a szemét irányította fölfelé, de így sem érte el az öccse arcát. - Kátya, menj ki! - mondta még.

Levin fölszökött, s parancsoló suttogással készítette Kittyt kifelé.

- Elmegyek - mondta megint a beteg.

- Miért gondolod? - kérdezte Levin, hogy mondjon valamit.

- Mert elmegyek - mondta megint, mintha megszerette volna ezt a kifejezést. - Vége.

Marja Nyikolajevna odament hozzá.

- Feküdne le - mondta -, úgy könnyebb volna.

- Úgyis csendben fekszem nemsokára - szólt ő. - Holtan - mondta gúnyosan, haragosan. - Fektessetek hát le, ha jólesik.

Levin a hátára fektette, melléje ült, s a lélegzetét visszafojtva nézett az arcába. A haldokló ott feküdt, becsukta a szemét, de a homlokán időnként megmozdultak az izmok, mint annak, aki mélyen és feszülten gondolkodik. Levin önkéntelenül vele gondolkozott, azon, hogy mi megy most végbe benne, de akárhogy erőltette az eszt, hogy kövesse, ennek a nyugodt, szigorú arcnak a kifejezésén, a homlokizmok játékán azt látta, hogy a haldokló előtt megvilágosodik valami; épp az, ami öelötte változatlanul sötét maradt.

- Igen, igen, úgy van - mondta a haldokló szaggatottan. - Maradjatok. - S megint elhallgatott. - Úgy - nyújtotta el hirtelen s megnyugtatón; mintha egyszerre csak minden megoldódott volna a számára. - Ó, Istenem! - mondta, s mélyet sóhajtott.

Marja Nyikolajevna megtapogatta a lábát. - Hidegedik - suttogta.

A beteg soká, Levinnek úgy rémlett, igen soká feküdt mozdulatlan. De még mindig életben volt, s néha felsóhajtott. Levin belefáradt már a szellemi erőfeszítésbe. Hiába minden erőfeszítés, azt érezte, nem tudja megérteni, mi az az „úgy”. Érezte, hogy rég elmaradt már a haldokló mellől. Magán a halálon nem tudott már gondolkozni; akaratlanul is olyan gondolatok ötlöttek az eszébe, mint hogy mit kell most rögtön csinálnia: lefogni a szemét, felöltöztetni, koporsót rendelni. És furcsa dolog, tökéletesen hidegnek érezte magát, nem volt benne sem bánat, sem veszteségérzet, még kevésbé szánalom a bátyja iránt. Ha érzett iránta most valamit, hát legfeljebb irigységet a tudásért, aminek a haldokló most birtokában van, ő pedig nincs.

Még soká ült így mellette, a véget várva. De a vég nem jött. Az ajtó kinyílt, Kitty jelent meg. Levin fölkel, hogy megállítsa. De abban a pillanatban, amikor fölkel, a haldokló, hallotta, megmoccan.

- Ne menj el - mondta Nyikolaj, s kinyújtotta a kezét. Levin odaadta neki a magáét, s bosszúsan intett a feleségének, hogy menjen ki.

Fél órát, egyet, aztán még egyet ült ott, a haldokló keze a kezében. Egyáltalán nem gondolt már a halálra. Arra gondolt, mit csinál Kitty, ki lakik a szomszéd szobában, a doktornak van-e tulajdon háza. Enni és aludni szeretett volna. Kiszabadította óvatosan a kezét; megtapogatta a beteg lábait. A lábak hidegek voltak, de a beteg még lélegzett. Levin megint lábujjhegyre állt, ki akart menni, de a beteg megint megmozdult.

- Ne menj el - mondta.

Pirkadt. A beteg még mindig ugyanúgy volt. Levin lopva kiszabadította a kezét; rá se nézett a haldoklóra, átment a szobájába, s elaludt. Amikor fölébredt, bátyja várt halálhíre helyett azt hallotta, hogy a beteg úgy van, mint korábban volt. Megint felült, köhög, megint enni és beszélni kezd; föl hagyott vele, hogy a halált emlegetse, a felgyógyulásban kezd újra reménykedni, s még ingerlékenyebb és komorabb, mint volt. Senki, sem az öccse, sem Kitty nem tudta megnyugtatni. Mindenkire haragudott, mindenkinek kellemetlenségeket mondott, szenvedéseiért szemrehányást tett, s követelte, hogy hozzák el neki Moszkvából azt a híres orvost. S ahányszor megkérdezték, hogy érzi magát, haragos és szemrehányó arccal ugyanazt felelte:

- Rettenetesen szenvedek, elviselhetetlen!

A beteg mind jobban és jobban szenvedett, különösen a felfekvései miatt, amelyeket nem lehetett már begyógyítani, s egyre jobban és jobban haragudott a környezetére; különösen azt hánysa a szemükre, hogy a moszkvai doktort nem hívták el hozzá. Kitty mindenféle módon próbált segíteni rajta, csillapítani; de minden hiába volt, s Levin látta, hogy ha nem is vallja be, ő is el van már testileg, lelkileg gyötörve. A halál érzése, ami azon az éjszakán, amikor a beteg az öccsét hívta s az élettől búcsúzott, mindnyájukban föltámadt, elenyészett. Tudták mind, hogy hamarosan és elkerülhetetlenül meghal; félig meg is halt már. Egyet kívántak csak, hogy amilyen gyorsan csak lehet, meghaljon, de ezt mindnyájan eltitkolták. Üvegcsékből orvosságokat adtak neki, gyógyszert, doktort kerestek; csalták őt, magukat és egymást. Mindez hazugság volt, undorító, sértő, szentségtörő hazugság. S ezt a hazugságot jelleme szerint is, de azért is, mert a haldoklót ő szerette a legjobban, Levin különös fájoan érezte.

Levin, aki rég foglalkozott a gondolattal, hogy két bátyját, ha csak a halál előtt is, kibékítse, írt Szergej Ivanovicsnak, s amint a választ megkapta, a betegnek is fölolvasta a levelet. Szergej Ivanovics azt írta, nem jöhet, de megható szavakban kérte bátyja bocsánatát.

A beteg nem szólt semmit.

- Mit írjak neki? - kérdezte Levin. - Remélem, nem haragszol rá?

- Nem, egyáltalán! - felelt Nyikolaj bosszúsan. - Írd meg, hogy küldje le a doktort.

Három gyötrelmes nap telt még el; a beteg még mindig ugyanabban az állapotban volt. Aki csak látta, mind a halálát kívánta - a szálloda inasai, a gazda, az összes lakók, a doktor, Marja Nyikolajevna, Levin és Kitty is. Csak a beteg nem adott kifejezést ennek az érzésnek, ellenkezőleg, haragudott, hogy nem hívták ide azt a bizonyos orvost, tovább szedte az orvosságot, s az életről beszélt. Csak azokban a ritka percekben, amikor az ópium elfeledtette szakadatlan szenvedését, akkor mondta ki néha félálomban, ami az ő lelkében mélyebben volt, mint a többiekében: „Jaj, csak már vége lenne!” vagy: „Mikor lesz vége!”

De az egyenletesen növvő szenvedés megtette a magáét, s előkészítette a halálra. Nem volt már helyzet, amelyben ne szenvedett volna, nem volt perce, amelyben megnyugodhatott, testének tagja, amely ne sajgott, ne gyötörte volna. Ennek a testnek már az emlékei, benyomásai, gondolatai is éppen olyan undort keltettek most benne, mint maga a test. Más emberek látása, a beszédjük, a maga emlékei, mindez csak gyötrelme volt neki. A környezete érezte ezt, s anélkül, hogy elhatározták volna, egy szabadabb mozdulatot, szót, akaratnyilvánítást sem engedtek meg maguknak. A beteg egész élete a szenvedés egyetlen érzésébe folyt össze, s abba a kívánságba, hogy megszabaduljon tőle.

Az az átalakulás ment nyilván végbe benne, amely arra kellett, hogy készítse, hogy úgy várjon a halálra, mint vágyai teljesülésére, valami boldogságra. Régebben minden külön kívánság, amit szenvedése vagy valami hiányérzet: éhség, fáradtság, szomjúság támasztott, egy

testműködés elintézésével kielégülést nyert, s enyhületet talált; most azonban a hiányérzet s a szenvedés nem kapta meg többé kielégülését, s minden kísérlet csak új szenvedést idézett fel. S éppen ezért minden vágy egybe folyt össze, hogy szenvedéseitől s forrásuktól, a testtől megszabaduljon. De erre a szabadulásvágyra nem volt szava, nem is beszélt hát róla; szokása szerint azoknak a vágyainak a kielégítését követelte, amelyeket nem lehetett már teljesíteni. „Fektessek a másik oldalra” - mondta, s rögtön utána azt kívánta, fektessék, ahogy az előbb volt. „Adjatok húslevest. Vigyétek el ezt a húslevest. Beszéljete valamit, mit hallgattok?” De mihelyt beszélni kezdtek, becsukta a szemét, s fáradtság, közöny és undor ült ki az arcára.

Tizednap azután, hogy a városba érkeztek, Kitty megbetegedett. A feje fájt, hányt, s egész délelőtt nem tudott az ágyból felkelni.

Az orvos a kifáradással és az izgalommal magyarázta a betegségét, és lelki nyugalmat ajánlott.

De ebéd után mégiscsak fölkel, s bement, mint mindig, kézimunkájával a beteghez. A beteg, ahogy belépett, szigorúan nézett rá, s amikor azt mondta, beteg volt, megvetően elmosolyodott. Ezen a napon szünet nélkül az orrát fújta, s panaszosan nyögött.

- Hogy érzi magát? - kérdezte tőle Kitty.

- Rosszabbul - felelte erőlködve. - Fáj.

- Hol fáj?

- Mindenhol.

- Most már vége lesz, meglátják - mondta Marja Nyikolajevna, ha suttogva is, de úgy, hogy az érzékeny fülű betegnek, amint Levin észre is vette, meg kellett hallania. Levin rápisszegett, s a betegre pillantott. Nyikolaj meghallotta, de semmiféle hatást sem tett rá. Tekintete ugyanolyan szemrehányó és merev maradt.

- Miből gondolja? - kérdezte Levin az asszonyt, amikor kiment, s az a folyosóra utánajött.

- Tépní kezd magát - mondta Marja Nyikolajevna.

- Hogy tépní?

- Hát így - mondta, gyapjúruhája redőit cibálgatva.

Valóban, Levin is észrevette, hogy a beteg egész nap maga felé kapkodott, mintha le akart volna tépní valamit.

Marja Nyikolajevna jóslata igaznak bizonyult. A betegnek éjszaka felé nem volt már ereje a kezét fölemelni; csak maga elé nézett, s tekintetének egy pontra szegezett figyelő kifejezése nem változott meg. Amikor az öccse vagy Kitty úgy hajoltak fölé, hogy láthatta őket, még akkor sem nézett rájuk.

Kitty elküldött a papért, hogy az búcsúimát mondjon fölötte.

Míg a pap imádkozott, a haldokló nem adott semmiféle életjelet; a szeme is le volt csukva. Levin, Kitty és Marja Nyikolajevna ott álltak az ágy mellett. A pap még nem mondta végig az imát, amikor a haldokló kinyúlt, főlőhajtott, s fölnyitotta a szemét. A pap befejezte az imát, a hideg homlokra tette a keresztet, aztán lassan begöngyölte az *epitrachelion*-ba. Vagy két percig némán állt még ott, aztán a hidegülő, vértelen, óriás kezekhez ért.

- Vége - mondta, s el akart menni. De a halott letapadt bajusza hirtelen megmozdult, s a csöndben tisztán hallatszott a mell mélyéből jövő, határozott élességű hang:

- Nem egészen... Mindjárt.

Az arc egy perc leforgása alatt megvilágosodott; a bajusz alá mosoly ült ki, s az ott levő gondterhelt képű asszonyok a boldogult öltöztetéséhez láttak.

Bátyja képe s a halál közelsége újra fölidézte Levin lelkében a borzadást, amely a halál megfoghatatlansága s ugyanakkor közelsége és kikerülhetetlen volta miatt fogta el azon az őszi estén, amikor a bátyja megérkezett hozzá. Ez az érzés most még erősebb volt, mint akkor; most még kevésbé volt képes a halál gondolatát megérteni, kikerülhetetlenségét még szörnyűbb volt elképzelnie; de hála felesége közelségének, ez az érzés nem ejtette most kétségbe; ha van is halál, a kényszert is érezte, hogy éljen és szeressen. Úgy érezte, hogy a szerelem megmentette a kétségbeeséstől, s hogy a kétségbeesés fenyegetésében ez a szerelem még erősebbé és tisztábbá vált.

Alig játszódtott le szeme előtt a halál megfejthetetlenül maradt titka, egy másik merült föl, éppen olyan megfejthetetlen, de szerelemre és életre hívó.

A doktor megerősítette a gyanúját: Kitty rosszulletét terhesség okozta.

21

Attól a perctől, amelyikben Betsy és Sztjepan Arkagyics felvilágosításaiból megértette, hogy tőle egyet kívánnak csak, hogy hagyja békében s ne terhelje jelenlétével többé a feleségét, s maga a felesége is csak ezt óhajtja, Alekszej Alekszandrovics Karenin annyira elvesztette a fejét, hogy magától semmiben sem tudott határozni, sőt azt sem tudta, mit is akar voltaképpen, s azok kezére adta magát, akik olyan szívesen foglalkoztak a dolgaival; ő mindenre csak a beleegyezésével felelt. Csak amikor Anna már elment a házából, s az angol nevelőnő oda küldött hozzá, hogy vele ebédeljen-e vagy külön, akkor értette meg először világosan a helyzetét, és szörnyedt el rajta.

A legnehezebb az volt ebben a helyzetben, hogy a múltját azzal, ami most volt, sehogy sem tudta összeegyeztetni és kibékíteni. Nem az a múlt zavarta meg, amelyikben boldogan élt a feleségével. Az átmenetet ebből a múltból abba, amelyikben hűtlenségéről már tudott, végigszenvetde már; súlyos állapot volt, de érthető. Ha a felesége akkor, amikor a hűtlenségét bevallotta, elmegy tőle, elkeseredett és boldogtalan lett volna, de nem kerül abba a kiüttalan, érthetetlen helyzetbe, amiben most érezte magát. Sehogy sem tudta múltkori megbocsátását, ellágyulását, szeretetét beteg felesége s az idegen gyermek iránt azzal, ami most volt, összebékíteni; azaz, hogy mindennek jutalmaképp magányra, gyalázatra és gúnnyra ébred, nincs senkinek szüksége rá, s mindenki megveti.

Felesége elutazása után az első két nap Alekszej Alekszandrovics fogadta a kérvényezőket, az irodafőnökét, elment a bizottságba, hazajött, kijött az ebédlőbe az ebédhez, csakúgy, mint rendesen. Nem magyarázta meg magának, miért teszi; lelke minden erejét megfeszítette ebben a két napban, hogy nyugodtnak, sőt közönyösnek lássék. Amikor arra kellett felelnie, mit kezdjenek Anna Arkagyevna holmijával és szobáival, a legnagyobb erőfeszítést tette, hogy olyan embernek lássék, akit a bekövetkezett esemény nem ért váratlanul, nincs semmi benne, ami a megszokott események rendjéből kiütközne; és célját el is érte: senki sem vette észre rajta a kétségbeesés tüneteit. De az Anna elutazását követő másodnap, amikor Kornyej a divatárusbolt számláját, amelyet Anna elfeledett kifizetni, odaadta neki, s jelentette, hogy a segéd maga van itt, Alekszej Alekszandrovics behívatta a segédet.

- Bocsásson meg, kegyelmes uram, hogy háborgatni merészeltem. De ha úgy tetszik rendelkezni, hogy a kegyelmes asszonyhoz forduljunk, szíveskedjék megadni a címét.

Alekszej Alekszandrovics, a segéd legalább úgy látta, elgondolkozott, majd hirtelen megfordult, az asztalhoz ült. Fejét kezébe temette, és sokáig ült ebben a helyzetben, néhányszor szólni is próbált, de elakadt.

Korney megértette ura érzéseit, s megkérte a segédet, jöjjön el máskor. Magára maradva Alekszej Alekszandrovics belátta, hogy nincs ereje többé a szilárdság és nyugalom szerepében kitartani. Kifogatta a várakozó kocsit; szólt, hogy nem fogad senkit, s ebédre sem jött ki.

Úgy érezte, nem bírja elviselni a megvetés és kíméletlenség egyetemes nyomását, amelyet ennek a segédnek, Korneynek, s akivel csak ebben a két napban találkozott, kivétel nélkül mindenkinek az arcán ott látott. Megérezte, hogy az emberek gyűlöletét nem fordíthatja el magáról, hisz ennek a gyűlöletnek nem az az oka, hogy rossz ember (akkor iparkodott volna jobbá lenni), hanem hogy szégyenletesen és undorítóan boldogtalan. Éppen azért, mert a szíve olyan elgyötört, tudta, könyörtelenek lesznek hozzá. Az emberek, érezte, megsemmisítik őt, ahogy a kutyák is megfojtják az elgyötört, fájdalomtól nyüzszítő kutyát. Egyetlen menekvése az emberektől, tudta, az, ha elrejtí a sebeit előlük; ebben a két napban öntudatlanul is ezt próbálta, de most már úgy érezte, nincs ereje folytatni az egyenlőtlen harcot.

Kétségbeesését növelte még a tudat, hogy teljesen egyedül maradt a bánatával. Nemcsak Pétervárott, de sehol a világon nem volt egy ember, akinek elmondhatta volna, amit érzett, aki nem mint magas rangú hivatalnokot, a társaság tagját, hanem egyszerűen mint szenvedő embert sajnálta volna meg, de hát sehol sem ismert ilyen embert.

Alekszej Alekszandrovics árvaként nőtt fel. Ketten voltak fivérek. Az apjukra nem emlékeztek, az anyjuk meghalt, mikor Alekszej Alekszandrovics tízesztendős volt. A vagyonuk kicsiny volt. Karenin nagybátyjuk nevelte őket, egy tekintélyes tisztviselő, a megboldogult cár egykori kedvence.

Miután a gimnáziumot és az egyetemet kitüntetéssel elvégezte, Alekszej Alekszandrovics nagybátyja támogatásával azonnal a tekintélyt szerző hivatalnoki pályára lépett, s ettől fogva kizárólag hivatali becsvágyának szentelte magát. Sem a gimnáziumban, sem az egyetemen, sem később, hivatalnoksága alatt, senkivel sem lépett baráti viszonyba. Testvére állt a legközelebb hozzá, de az a külügyminisztériumnál szolgált, folyton külföldön élt, ahol Alekszej Alekszandrovics házassága után csakhamar meg is halt.

Kormányzósága idején Anna nagynénje, egy gazdag kormányzóságbeli úrhölgy, a nem fiatal embert, de fiatal kormányzót összeismertette az unokahúgával, s olyan helyzetbe hozta, hogy vagy nyilatkoznia kellett, vagy elmennie a városból. Alekszej Alekszandrovics sokáig habozott. Ahány érv szólt e mellett a lépés mellett, ugyanannyi ellene, s hiányzott a döntő érv, amely arra sarkallta volna, hogy alapelvén - kétség esetén tartózkodni - változtasson; de Anna nagynénje egy ismerősükön keresztül tudtára adta, hogy a lányt kompromittálta már, becsületbeli kötelessége megkérni. Megkérte, s menyasszonyának és feleségének érzelmekben megadta mindazt, amire képes volt.

Az a ragaszkodás, amelyet Anna iránt érzett, az igényt is kioltotta a lelkéből, hogy más emberekkel meghitt kapcsolatra lépjen, így most ennyi ismerős közt nem volt egyetlen közeli embere. Olyan, amit „összeköttetés”-nek neveznek, volt sok; barát azonban senki. Akit ebédre hívhatott, akit egy folyamodó támogatására vagy egy szívéhez nőtt ügyben részvételre megkérhetett, akivel más emberek vagy a magas kormány működését őszintén megvitathatta, volt bőven; de kapcsolata ezekkel az emberekkel a gyakorlattól és szokástól szorosan megszabott területre korlátozódott, amelyből lehetetlen volt kilépnie. Volt egy egyetemi barátja, akivel később is összejárt, s egyéni bánatáról beszélhetett volna, de az egy távoli tankerületnek volt a gondnoka. A péterváriak közül az irodavezetője és a doktor jöhettek számba, mint legközelebb állók.

Mihail Vasziljevics Szljugin, az irodavezető, egyszerű, okos, jó és erkölcsös ember volt, Alekszej Alekszandrovics személyes hajlandóságot is érzett benne maga iránt; de ötéves hivatali működésük akadályá lett minden bensőséges megnyilatkozásnak.

Alekszej Alekszandrovics, amikor az iratok aláírásával végzett, sokáig hallgatott. Mihail Vasziljevicsre pillantott, néhányszor próbált, de nem tudott megszólalni. Elkészítette már a mondatot: „Hallott a bánatomról?” De a végén azt mondta, amit szokás szerint; „Ezt tehát készítse elő, kérem” - s elbocsátotta.

A másik ember, a doktor, szintén jóindulattal volt iránta, köztük azonban régi, hallgatag megegyezés állt fenn, hogy mind a ketten el vannak munkával halmozva, és mindegyiküknek sietős a dolga.

Asszony barátaira, köztük elsősorban Ligyija Ivanovna grófnőre, Alekszej Alekszandrovics nem gondolt. A nőktől, már csak azért is, mert nők, borzadt és undorodott.

22

Alekszej Alekszandrovics megfélemezte Ligyija Ivanovna grófnőről, de ő nem feledkezett meg róla. A magányos kétségbeesés legsúlyosabb perceiben jött el hozzá, s bejelentés nélkül lépett a dolgozószobájába. Ugyanabban a helyzetben találta, ott ült, fejét a kezére támasztva.

- *J' ai forcé la consigne*⁹⁰ - mondta, ahogy az izgalomtól és sebes mozgástól nehezen lélegezve, gyors léptekkel bement. - Mindent tudok! Alekszej Alekszandrovics! Kedves barátom! - folytatta jól megszorítva mindkét kezével a kezét, s gyönyörű tűnődő szemét a szemébe mélyesztve.

Alekszej Alekszandrovics elkomorodva emelkedett föl, s kezét kiszabadítva széket tolt alá.

- Parancsoljon, grófnő. Nem fogadok, beteg vagyok - mondta, s ajka megremegett.

- Barátom! - ismételte Ligyija Ivanovna grófnő, nem véve le róla a szemét: szemöldökei hirtelen fölrandultak, a belső ívükkel a homlokán egy háromszöget képezve. Nem szép, sárga arca ettől még csúnyább lett, de Alekszej Alekszandrovics érezte, hogy sajnálja, s kész elsírni magát. S ellágyulás jött rá, megfogta a puffadt kezét, s csókolgatni kezdte.

- Barátom! - mondta a grófnő az izgalomtól szaggatott hangon. - Nem szabad átadnia magát a bánatnak. A maga bánata nagy, de vigaszt kell találnia.

- Szét vagyok zúzva, össze vagyok törve, nem vagyok ember sem már! - mondta Alekszej Alekszandrovics, a grófnő kezét elengedve, de úgy, hogy még mindig könnyel telt szemébe nézett. - A helyzetemben az az iszonyú, hogy sehol, önmagamban sem találok támaszra.

- Talál, de ne bennem keresse, bár higgyen, kérem, a barátságomban - mondta a grófnő föl-sóhajtva. - A szeretet a mi támaszunk, amelyet Ő hagyott reánk. Könnyű az Ő terhe - mondta azzal az elragadtatott pillantással, amelyet Alekszej Alekszandrovics olyan jól ismert. - Ő ad erőt, Ő segít magán is.

Ezekben a szavakban volt egy kis meghatódás a maga nemes érzelmein, s ott volt az új, elragadtatott, Pétervárott nemrég elterjedt misztikus hangulat, amelyet Alekszej Alekszandrovics túlzottnak tartott; most mégis jólesett hallgatnia.

---

⁹⁰ Megszegtem a tilalmat. (francia)

- Gyenge vagyok. Meg vagyok semmisítve. Semmit sem láttam előre, és most nem értek semmit sem.

- Barátom - ismételte meg Ligijja Ivanovna.

- Nem az, hogy elvesztettem, ami most már nincs, nem az - folytatta Alekszej Alekszandrovics. - Azt nem sajnálom. De nem bírok az emberek elé szégyenkezés nélkül állni a helyzet miatt, amelyben vagyok. Csúnya dolog, de nem bírok, nem bírok.

- A megbocsátásnak azt a magasztos tettét, amelytől én és mi valamennyien úgy el voltunk ragadtatva, nem maga vitte végbe. Ő, aki a szívében lakik! - emelte föl Ligijja Ivanovna grófnő elragadtatottan a szemét. - Épp ezért nincs mit szégyellnie magát a tette miatt.

Alekszej Alekszandrovics összevonta a homlokát, s kezét begörbítve, megreccsentette az ujjait.

- Ismernie kell a részleteket - mondta vékony hangján. - Az ember erejének van határa, grófnő, és én a magamét elértem. Ma egész nap intézkedéseket kellett tennem, ház körüli intézkedéseket, az én új, magányos helyzetemből eredőket. (Az „eredőket” szót jól megnyomta.) Személyzet, nevelőnő, számlák. Ez a kicsi tűz megégetett; nem bírtam ki. Az ebédnél... tegnap az ebédnél majdnemhogy kimentem. Nem tudtam elviselni, ahogy a fiam nézett. Nem kérdezte, hogy mit jelent mindez, de meg szeretne volna kérdezni, s én nem bírtam a tekintetét elviselni. Félt rám nézni; de ez még semmi...

A számlát akarta fölemlíteni, amit neki adtak át, de a hangja megremegett és elakadt. Erre a kék papirosú számlára a kalapról, szalagokról, nem tudott úgy gondolni, hogy magamagát meg ne szánja.

- Értem, drága barátom - mondta Ligijja Ivanovna grófnő. - Mindent értek. Segélyt és vigaszt nem bennem fog találni, de én mégis azért jöttem, hogy segítek, ha tudok. Ha levehetném magáról ezeket a kicsinyes, lealacsonyító gondokat... Megértem, hogy itt asszonyi szóra, asszonyi intézkedésre van szükség! Megbíz vele?

Alekszej Alekszandrovics némán és hálásan szorította meg a kezét.

- Együtt foglalkozunk majd Szerjozsával. Gyakorlati dolgokban nem vagyok erős. De vállalom, hogy a házvezetőnője leszek. Ne köszönje. Nem magamtól csinálom...

- Nem lehet meg nem köszönnöm.

- Csak ne engedje át magát, barátom, annak az érzésnek, amiről beszélt: hogy szégyelli azt, ami a legfennköltebb kereszténység: *Aki megalázza magát, felmagasztaltatik*. Maga énnekem nem köszönhet semmit. Neki kell köszönnie. Őt kell segítségül hívnia, egyedül Őbenne találunk nyugodalmat, vigaszt, menedéket és szeretetet - mondta, s szemét az égre emelve, imádkozni kezdett; a némaságáról Alekszej Alekszandrovics legalább úgy látta.

Alekszej Alekszandrovics hallgatta, s a kifejezések, amelyek azelőtt, ha nem is voltak éppen kellemetlenek, de túlzottnak látszottak, most természetesnek és vigasztalónak tűntek föl. Alekszej Alekszandrovics nem szeretette ezt az új, elragadtatott szellemet. Hívó ember volt, de a vallás elsősorban politikai szempontból érdekelte, ez az új tanítás azonban, amely több új magyarázatot engedett meg magának, éppen azzal, hogy a vitának és az elemzésnek ajtót nyitott, elvből ellenszenves volt neki. Az új tannal szemben azelőtt hidegen, sőt ellenségesen viselkedett, Ligijja Ivanovnával, aki híve volt, sohasem vitatkozott róla, de szándékos hallgatással tért ki kezdeményezései elől. Először történt meg, hogy gyönyörűséggel hallgatta a szavait, s belül nem mondott ellent neki.

- Nagyon, nagyon hálás vagyok, azért is, amit tett, és azért is, amit mondott - szólt, amikor a grófnő az imájával végzett.

A grófnő még egyszer megszorította barátjának mind a két kezét.

- Most pedig dologhoz látok - mondta egy kis hallgatás után mosolyogva, a könny nyomát az arcáról letörölve. - Szerjocsához megyek. Csak végső esetben fordulok magához. - S fölkel és kiment.

Ligyija Ivanovna grófnő átment Szerjozsa lakosztályába, a megijedt gyerek orcáit könnyekkel áztatta, s azt mondta neki, hogy az apja szent, az anyja pedig meghalt.

Ligyija Ivanovna grófnő beváltotta az ígéretét. Valóban magára vette a gondját, hogy Alekszej Alekszandrovics házát rendben tartsa és vezesse. De amikor azt mondta, hogy gyakorlati dolgokban nem erős, nem túlzott. Rendelkezéseit, minthogy kivihetetlenek voltak, meg kellett változtatni. Alekszej Alekszandrovics komornyikja, Kornyej változtatta meg. Anélkül, hogy bárki észrevette volna, ő vezette most az egész Karenin-házat; mialatt a gazdáját öltöztette, nyugodtan és óvatosan bejelentette, mi az, amire szüksége van. Ligyija Ivanovna grófnő segítsége mégis a legnagyobb mértékben hatásos volt; szeretetének és tiszteletének a tudata erkölcsi támaszt adott Alekszej Alekszandrovicsnak, s ami a fő, s amire a grófnőnek olyan vigasztaló volt gondolnia, ő térítette meg szinte a kereszténység számára; közönyös és tunya hívőből a Pétervárott utóbbi időben elterjedt új, keresztény hitmagyarázat tüzes és szilárd párthívévé tette. Alekszej Alekszandrovicsnak könnyű volt meggyőződésessé válnia. Mint Ligyija Ivanovnából és másokból is, akik világnézetükben osztoznak, belőle is teljesen hiányzott a képzelet mélysége, az a lelki képesség, amely a képzelet képeit annyira valóságossá teszi, hogy azok más képzeletekkel s a valósággal is összhangba igyekeznek kerülni. Ő nem látott semmi lehetetlent és ellentmondót abban az elképzelésben, hogy a halál, amely a hitetlen számára van, az ő számára nincs; s a legteljesebb hit birtokában lévén - s a mérték bírása ő maga -, bűn sincs a lelkében, s már itt a földön a teljes megváltást élvezi.

Ennek az elképzelésnek a felületességét és ingatagságát homályosan, igaz, Alekszej Alekszandrovics is érezte; tudta, hogy amikor egyáltalán nem gondolt rá, hogy a feleségének egy magasabb erő hatására bocsát meg, hanem átadta magát közvetlen érzésének, nagyobb boldogságot érzett, mint most, amikor minden percben arra gondolt, hogy Krisztus ott él a lelkében, s mialatt aktákat ír alá, az ő akaratát teljesíti. Alekszej Alekszandrovicsnak azonban muszáj volt így gondolkoznia; megaláztatásában akkora szüksége volt erre a - mindegy, hogy csak képzelt - magasságra, amelyről ő, a mindenkitől megvetett, másokat megvetett, hogy megváltásként kapaszkodott vélt megváltásába.

23

Ligyija Ivanovna grófnőt nagyon fiatal, rajongó leányként adták hozzá egy gazdag, előkelő és jólelkű, de léha és züllött emberhez. Férje a második hónapban otthagya; s rajongó gyöngétségének a bizonygatására csak gúnnyal, sőt ellenségeséggel felelt, amit azok, akik a gróf jó szívét ismerték, s a rajongó Ligyijában semmiféle fogyatkozást nem láttak, sehogy sem tudtak megmagyarázni maguknak. Attól fogva, ha nem is váltak el, külön éltek, s a férj, ha a feleségével találkozott, mindig azzal a nem változó, epés gúnnyal bánt vele, amelynek az okát lehetetlen volt megérteni.

Ligyija Ivanovna grófnő már régen nem volt az urába szerelmes, de azóta sosem volt úgy, hogy valakibe szerelmes ne lett volna. Rendszerint több barátjába volt egyszerre szerelmes, férfiakba és nőkbe; szerelmes csaknem mindenkibe, aki valamiben különösképp kitűnt. Szerel-

mes volt minden új hercegbe és hercegnőbe, aki a cári családdal rokonságba került; szerelmes egy metropolitába, egy vikáriusba s egy lelkészbe. Szerelmes volt egy újságíróba, három szlavofilbe, Komiszarovba, egy miniszterbe, egy orvosba, egy angol misszionáriusba és Kareninba. Mindezek a hol erősödő, hol gyengülő szerelmek nem akadályozták meg benne, hogy a legbonyolultabb és legkiterjedtebb udvari és társaságbeli kapcsolatokat tartsa fenn. De azóta, hogy Karenint szerencsétlensége után különös pártfogásába vette, a házában szorgoskodott, jólétével törődött, többi szerelmei, úgy érezte, nem az igaziak, igazán most csak az egy Kareninba volt szerelmes. Az az érzés, amit iránta érzett, most erősebbnek tűnt föl minden korábbinál. Ahogy elemezte s a korábbiakkal összevetette, világosan látta, hogy Komiszarovba, ha az uralkodó életét meg nem menti, soha szerelmes nem lett volna; Risztics-Kudzsickijbe sem szeret bele, ha a szlávkérdés nincsen; Karenint azonban önmagáért szerette, nemes, meg nem értett lelkéért, hangja finom, számára kedves csengéséért és elnyújtott hangsúlyozásáért, a fáradt tekintetéért, jelleméért, lágy, fehér kezéért, a duzzadt erekek rajta. Nemcsak hogy örült, amikor találkozott vele, de a hatás nyomát is kereste az arcán, amelyet maga tett rá. Nemcsak a beszédével, az egész lényével akart tetszeni neki. A kedvéért többet törődött az öltözetével, mint bármikor azelőtt. Ábrándozáson érte magát: mi lenne, ha nem volna férjnél, s ő szabad lenne. Elpirult a fölindulástól, ha Alekszej Alekszandrovics a szobába lépett, s nem tudta a rajongás mosolyát türtőztetni, ha Karenin kellemeset mondott neki.

Ligyija Ivanovna grófnő már néhány nap óta a legnagyobb izgalomban volt. Megtudta, hogy Anna Vronszkijjal Pétervárott van. Alekszej Alekszandrovicsot meg kell óvni a viszontlátástól, még attól a gyötrő tudattól is, hogy ez a rettenetes nő egy városban él vele, s bármelyik percben találkozhatnak.

Ligyija Ivanovna az ismerősein keresztül kifürkészte, hogy ezek a *gyalázatos emberek* (így hívta Annát és Vronszkijt) mit szándékoznak tenni, s barátja minden mozdulatát úgy igyekezett ezekben a napokban irányítani, hogy ne találkozhassék velük. Egy fiatal segédtsízt, Vronszkij barátja, akitől a tudósításokat kapta, s aki egy koncessziót remélt Ligyija Ivanovna grófnőn át megszerezni, azt mondta, végeztek a dolgaikkal, s másnap elutaznak. Ligyija Ivanovna kezdett már megnyugodni, amikor másnap délelőtt egy levelet hoztak neki, amelyen borzalommal ismerte föl a kézvonásokat: Anna Karenina írása volt. A boríték papírja, mint a fakéreg, vastag, a hosszúkás, sárga lapon hatalmas monogram, a levélből pompás illat áradt.

- Ki hozta?

- Egy küldönc a szállodából.

Ligyija Ivanovna grófnő jó ideig nem tudta rászánni magát, hogy a levelet elolvassa. Az izgalomtól a szokásos fulladási rohama jött rá. Amikor megnyugodott, a következő francia levelet olvasta:

*Madame la Comtesse!*⁹¹

A szívét eltöltő keresztényi érzület indít arra az, érzem, megbocsáthatatlan merészségre, hogy írjak önnek.

Boldogtalanná tesz, hogy a fiamtól távol kellennem. Könyörgök, engedjék meg, hogy elutazásom előtt láthassam egyszer. Bocsásson meg, hogy eszébe juttatom magam. Azért fordultam önhöz s nem Alekszej Alekszandrovicshoz, mert nem akarok szenvedést okozni a rám való emlékezősséggel ennek a nagylelkű embernek. Ismerem barátságát iránta; meg fog érteni. Önök küldik-e el Szerjocsát hozzám, vagy én megyek hozzá egy bizonyos meghatározott órában, vagy ön tudatja majd, mikor és hol láthatom őt házon kívül? Ismerve annak a nagylelkűségét,

---

⁹¹ Grófnő. (francia)

akitől mindez függ, nem tételezem föl, hogy visszautasítanak. Nem tudja elképzelni, hogy szomjazom ezt a találkozást; épp ezért a hálát sem képzelheti el, amelyet támogatása ébreszt bennem.

Anna

Ligyija Ivanovna grófnőt ebben a levélben minden ingerelte: a tartalma, a célzás Alekszej Alekszandrovics nagylelkűségére, különösképp pedig a - neki legalább úgy rémlett - fesztelen hang.

- Mondja, hogy nincs válasz - szólt Ligyija Ivanovna grófnő, s a mappát kinyitva tüstént írt Alekszej Alekszandrovicsnak, hogy egy órákor a palotában, az üdvözlésnél, reméli, találkozik vele.

„Fontos és szomorú dolgot kell megbeszélnem magával. Ott majd megállapodunk, hol. A legjobb lesz nálam, majd elkészíttetem a *maga* teáját. Föltétlenül szükséges. Ő adja ránk a keresztet, de Ő ad erőt is” - tette hozzá, hogy Karenint egy kicsit felkészítse a bajra.

Ligyija Ivanovna grófnő napjában rendszeren két-három levelet írt Alekszej Alekszandrovicsnak. Szerette az érintkezésnek ezt a módját; volt benne valami elegancia és titokzatosság, ami személyes kapcsolatukból hiányzott.

24

Az üdvözlés véget ért. A távozók, összeverődve, a nap legfrissebb híreiről, az újonnan kapott kitüntetésekről, a magasabb rangú tisztviselők áthelyezéséről beszélgettek.

- Marja Boriszovna grófnőt tán hadügyminiszterré, Vatkovszkaja hercegnőt a vezérkar főnökévé - mondta egy őszes, arannyal hímzett egyenruhás öregember a szép, magas udvarhölgyhöz fordulva, aki az áthelyezések után érdeklődött.

- Engem meg adjutánssá? - felelte az udvarhölgy mosolyogva.

- Magának van már hivatala. Az egyházi ügyek vezetése. A helyettese meg Karenin.

- Jó napot, herceg! - mondta az öreg, egy odalépő kezét megszorítva.

- Mit beszél Kareninről? - kérdezte a herceg.

- Ő és Putyatov Alekszandr Nyevszkijt kaptak.

- Azt hittem, megvolt már neki.

- Nem. Nézzon csak rá - mondta az öreg, s hímzett kalapjával Kareninra mutatott, aki udvari egyenruhájában, vállán az új, vörös szalaggal, az államtanács egyik befolyásos tagjával akkor állt meg a terem ajtajában. - Boldog és elégedett, mint egy rézgaras - tette hozzá, s megállt, hogy kezét szorítson egy atlétatermetű, szép kamarással.

- Szerintem megöregedett - mondta a kamarás.

- A gondtól. Folyton tervezeteket ír. Most sem engedi el addig a boldogtalant, amíg pontonként mindent el nem magyaráz neki.

- Hogy megöregedett volna? *Il fait des passions.*⁹² Ligyija Ivanovna grófnő, gondolom, féltékenykedik most a feleségére.

---

⁹² Sikerei vannak. (francia)

- Ejnye már! Ligyija Ivanovna grófnőről, kérem, ne mondjon rosszat.
- Az tán rossz, hogy szerelmes Kareninba?
- És igaz, hogy Karenina itt van?
- Azazhogy nem itt, a palotában, de Pétervárott. Tegnap találkoztam velük, Alekszej Vronszkijjal ment, *bras dessus, bras dessous*⁹³ a Morszkaján.
- *C' est un homme qui n' a pas...*⁹⁴ - kezdte a kamarás, de elakadt; a cári család egyik arra jövő tagjának adott meghajolva utat.

Így folyt szünet nélkül Alekszej Alekszandrovicsról a beszéd; megszólták és gúnyolódtak rajta, mialatt ő az elcsípett államtanács tag útját elállva, fejtegetéseit - nehogy elszökjön tőle - egy percre sem hagyva abba, pénzügyi tervét pontról pontra előadta neki.

Csaknem ugyanabban az időben, amikor a felesége otthagyta, Alekszej Alekszandrovicsot hivatalnokember számára a legfájdalmasabb esemény érte: hivatali pályájának az emelkedése elakadt. Ez az elakadás már megtörtént, mindenki világosan látta, maga Alekszej Alekszandrovics azonban nem volt még tudatában, hogy pályafutása véget ért. Az okozta-e, hogy Sztremovval összeütközött, vagy hogy a feleségével szerencsétlenség érte, vagy egyszerűen elérte a számára kiszabott határt - ebben az évben mindenki előtt nyilvánvalóvá vált már, hogy hivatali pályája véget ért. Fontos helyet foglalt még el, sok bizottságnak és választmánynak volt tagja, de lejárt ember, akitől többé semmit sem vártak. Akármit beszélt, akármit javasolt, úgy hallgatták, mintha az, amit javasol, rég ismeretes volna, s pontosan az, amire nincs szükség.

De Alekszej Alekszandrovics nem érezte ezt; épp ellenkezőleg, amióta a kormányzati teendőkben közvetlenül nem vehetett részt, tisztábban látta, mint régen, mások működésében a fogyatkozásokat és hibákat, s kötelességének tartotta, hogy kiigazításuk módjára rámutasson. Hamarosan azután, hogy feleségétől különvált, az új bíraskodási eljárásról kezdett emlékiratot írni, az elsőt a közül a számtalan, senkinek sem kellő, a kormányzat minden ügykörére kiterjedő emlékirat közül, amelynek a megírására rendeltetve volt.

Alekszej Alekszandrovics nemcsak hogy nem vette észre, hogy helyzete a hivatali világban milyen reménytelen, s nemcsak hogy nem keseredett el rajta, de működésével jobban meg volt elégedve, mint valaha.

„Aki házasság nélkül van, arra visel gondot, ami az Úré, mi módon kedveskedhessek az Úrnak, aki pedig feleséget vett, a világiakra visel gondot, mi módon kedveskedhessek a feleségének” - mondja Pál apostol, és Alekszej Alekszandrovicsnak, akit most minden dolgában az Írás vezetett, gyakran eszébe jutott ez a textus. Úgy tűnt föl neki, hogy amióta asszony nélkül maradt, épp ezekkel a tervezetekkel többet szolgált az Istennek, mint előbb.

A tanács tag szemmel látható türelmetlensége, aki szabadulni szeretett volna, nem zavarta Alekszej Alekszandrovicsot; fejtegetését csak akkor hagyta abba, amikor hallgatója, a cári család tagjának arra jöttét felhasználva, elsiklott mellőle.

Ahogy magára maradt, Alekszej Alekszandrovics lehorgasztotta a fejét, és összeszedte a gondolatait, majd szórakozottan körülnézett, és az ajtó felé indult, amelynél, úgy remélte, Ligyija Ivanovna grófnőre talál.

---

⁹³ Karonfogva. (francia)

⁹⁴ Olyan ember, akinek nincs... (francia)

„És fizikailag milyen erősek és egészségesek mind - gondolta Alekszej Alekszandrovics, ahogy a hatalmas, illatos, szétfésült pofaszakállú kamarásra és a hercegnek az egyenruhából kifeszülő vörös nyakára nézett, akik mellett el kellett mennie. - Jól mondják, hogy a világban minden rossz” - gondolta, s orvul a kamarás lábikrájára nézett.

A lábát szép kényelmesen rakva, Alekszej Alekszandrovics a szokott fáradt és méltóságteljes módon köszönt oda ezeknek a róla beszélő uraknak, s az ajtóra pillantva, Ligijja Ivanovna grófnőt keresgélte a szemével.

- Á, Alekszej Alekszandrovics! - mondta gonoszul villogó szemmel az öreg, ahogy Karenin egy vonalba került vele, s hideg mozdulattal fejet hajtott. - Még nem is gratuláltam - mondta újonnan kapott szalagjára mutatva.

- Köszönöm - felelte Alekszej Alekszandrovics. - Milyen *remek* nap ez a mai - tette hozzá, a „remek” szót szokása szerint különösképpen megnyomva.

Tudta, hogy nevetnek rajta, de ellenségeségen kívül nem is várt tőlük egyebet; megszokta.

Ahogy az ajtón kilépő Ligijja Ivanovna grófnőt, a vállfűzéből kisugárzó sárga vállát s gyönyörű, magához hívogató, tűnődő szemeit meglátta, Alekszej Alekszandrovics, ép, fehér fogait kivillantva elmosolyodott, s odalépett hozzá.

Ligijja Ivanovnának a toalettje, mint ebben az utóbbi időben minden toalettje, nagy fáradságába került. Öltözködésének a célja most éppen a fordítottja volt annak, amire harminc évvel ezelőtt törekedett. Akkor azon volt, hogy valamiképp földísztse magát, minél jobban, annál jobb. Most épp ellenkezőleg, éveihez és alakjához annyira nem illően volt kénytelen cicomázni magát, hogy minden gondja az volt, hogy külsejének és ezeknek a díszeknek az ellentmondása túlságosan szörnyű ne legyen. Ami Alekszej Alekszandrovicsot illeti, ezt el is érte: ő vonzónak találta. A környező gúny és ellenségeség tengerében számára ez az asszony volt a jóindulat, de a szeretet egyetlen szigete is.

A gúnyos pillantások sora közt végigmenve, egész természetes, hogy az ő szerelmes pillantása felé húzódott, mint növény a nap felé.

- Gratulálok - mondta a grófnő, szemével a szalagra mutatva.

Alekszej Alekszandrovics visszatartotta a boldogság mosolyát, vállat vont, s behunyta szemét, mintha azt mondaná, hogy nem tud örülni neki. Ligijja Ivanovna grófnő azonban nagyon jól tudta, hogy ha nem is vallja be, ez az egyik legnagyobb öröme.

- Mit csinál a mi angyalunk? - szólt Ligijja Ivanovna grófnő, Szerjozsára célozva.

- Nem mondhatom, hogy teljesen meg vagyok elégedve vele - mondta a szemöldökét felhúzva s a szemét kinyitva Alekszej Alekszandrovics. - Szitnyikov sincs megelégedve. (Szerjozsa világi nevelését Szitnyikov tanárra bízta.) Amint említettem már, van benne valami hidegség épp a legfontosabb kérdések iránt, amelyeknek minden ember és minden gyermek lelkét meg kellene indítaniuk - kezdte Alekszej Alekszandrovics fia neveléséről, az egyetlen kérdésről, amely a szolgálatán kívül érdekelte, a gondolatait kifejtteni.

Mikor Alekszej Alekszandrovics Ligijja Ivanovna segítségével az életbe és munkakörébe újra visszatért, kötelességének érezte, hogy fia nevelésével, aki az ő kezén maradt, foglalkozzék. Nevelési kérdésekkel azelőtt soha nem foglalkozott, s most a tárgy elméleti tanulmányozására szentelt bizonyos időt. Átolvasott néhány antropológiai, pedagógiai és didaktikai könyvet, elkészítette a maga nevelési tervét, a legjobb pétervári pedagógust hívta meg irányítónak, s munkához látott. És ez az ügy azóta állandóan foglalkoztatta.

- Igen, de a szíve? Az apja szívét érzem benne, s ilyen szívvel egy gyerek nem lehet rossz - mondta rajongva Ligyija Ivanovna grófnő.

- Igen, lehetséges... Ami engem illet, én teljesítem a kötelességemet. Ez minden, amit tehetek.

- Jöjjön el majd hozzám - szólta Ligyija Ivanovna grófnő egy kis hallgatás után. - Meg kell beszélünk egy magára nézve szomorú ügyet. Mindent odaadnék, hogy bizonyos emlékektől megkíméljem, de mások nem így gondolkoznak. Levelet kaptam *tőle*. Itt van Pétervárott.

Alekszej Alekszandrovics a felesége említésére összerezett; az a halálos mozdulatlanság ült ki tüstént az arcára, amely teljes tehetetlenségét árulta el ebben az ügyben.

- Vártam ezt - mondta.

Ligyija Ivanovna grófnő rajongó pillantást vetett rá; lelki nagysága előtt az elragadtatás könnyei szöktek a szemébe.

25

Amikor Alekszej Alekszandrovics Ligyija Ivanovna grófnő régi porcelánokkal telerakott, arcképekkel teleaggatott, otthonos szobáscájába lépett, a háziasszony még nem volt ott. Átöltözött.

A kerek asztal felterítve; rajta kínai készlet, ezüst spiritusz-teafőző. Alekszej Alekszandrovics szórakozottan nézegette a szobát díszítő számtalan, ismerős arcképet; aztán az asztalhoz ült, s az ott fekvő evangéliumot nyitotta ki. A grófnő selyemruhájának a suhogása riasztotta föl.

- Úgy, most szép nyugodtan leülhetünk - mondta Ligyija Ivanovna grófnő, s izgatott mosollyal csúszott át gyorsan az asztal és a dívány közt -, s teánk mellett elbeszélgetünk majd.

Néhány előkészítő szó után Ligyija Ivanovna grófnő pirulva, elnehezedett lélegzettel Alekszej Alekszandrovics kezébe adta a kapott levelet.

Alekszej Alekszandrovics elolvasta a levelet, és sokáig hallgatott.

- Úgy találom, nincs jogom megtagadni - mondta, a szemét félénken fölemelve.

- Barátom! Maga nem lát senkiben sem rosszat!

- Épp ellenkezőleg, azt látom, minden rossz. De helyes lenne-e?

Az arcán határozatlanság volt, mint aki egy érthetetlen dologban tanácsot, támogatást és vezetést keres.

- Nem! - szakította félbe Ligyija Ivanovna grófnő. - Mindennek van határa. Megértem az erkölcstelenségét - ezt nem egészen őszintén mondta, mert sohasem tudta megérteni, mi az, ami a nőt erkölcstelenségbe viszi -, de a kegyetlenségét nem. És kivel szemben? Magával! Hogy szállhat meg abban a városban, amelyikben maga van? Az ember, amíg él, tanul. Én is megtanulom a maga emelkedettségét és az ő aljasságát megérteni.

- Ki vethet követ? - mondta Alekszej Alekszandrovics, aki szemmel láthatóan meg volt elégedve a szerepével. - Én mindent megbocsátottam, s így nem foszthatom meg attól, ami számára a szeretet követelése: hogy a fiát szerethesse.

- De szeretet ez, barátom? Őszinte érzés? Tegyük föl, hogy maga megbocsátott, megbocsát... De van-e jogunk ennek az anyagnak a lelkét ilyesminek kitenni? Ő úgy tudja, hogy az anyja

meghalt. Imádkozik érte, kéri az Istent, bocsássa meg a bűneit... És jobb is így. S most mit gondol majd?

- Ezen még nem gondolkoztam - mondta Alekszej Alekszandrovics szemmel látható egyetértéssel.

Ligyija Ivanovna grófnő eltakarta az arcát a kezével, s elhallgatott. Imádkozott.

- Ha a tanácsomat kéri - mondta, miután imádkozott, s az arcát fölfedte -, nem tanácsolom, hogy megengedje. Nem látom talán, hogy szenved? Hogy újra felszakadtak a sebei? De tegyük föl, hogy maga, mint mindig, most sem gondol önmagára. Mire vezethet ez? Magánál új szenvedésekre, a gyereknél gyötrődésekre. Ha maradt volna benne valami emberi, ő maga sem kívánhatná. Nem, én nem ingadozom, lebeszélem róla, s ha fölhatalmaz, meg is írom neki.

Alekszej Alekszandrovics beleegyezett, s Ligyija Ivanovna grófnő a következő francia nyelvű levelet írta:

Nagyságos Asszonyom!

Az emlékezés Önre a fia részéről olyan kérdésekre vezethet, amelyekre nem lehet anélkül felelni, hogy a gyermek lelkébe a kárhoztatás szellemét ne oltuk az iránt, aminek szentélynek kell a számára maradnia, épp ezért arra kérem, hogy férje elutasítását fogja fel a keresztényi szeretet szellemében. Kérem a Magasságost, irgalmazzon Önnek.

Ligyija grófnő

Ez a levél elérte azt a rejtett célt, amelyet Ligyija Ivanovna grófnő maga elől is eltitkolt. A lelke mélyéig megsértette Annát. Alekszej Alekszandrovics viszont, amikor Ligyija Ivanovna grófnőtől hazament, aznap nem tudta már szokott foglalatosságának átadni magát, s a hívő és megváltott ember lelki nyugalomát, amelyet azelőtt érzett, megtalálni.

Felesége emlékének, aki akkorát vétett ellene, s akivel szemben, ahogy Ligyija Ivanovna grófnő helyesen mondta, ő olyan szent volt, nem lett volna szabad megzavarnia; ő azonban nem volt nyugodt; nem tudta az olvasott könyvet megérteni; viszonyuk s a hibák gyötrő emlékeitől, amelyeket vele kapcsolatban, úgy rémlett, elkövetett, nem tudott szabadulni. Az emlék, ahogy a lóversenytérről jövet hűtlensége bevallását fogadta (különösen, hogy csak az illendőség külső látszatát követelte meg tőle, nem állt ki párbajra), lelkiismeret-furdalásként gyötörte. A levél emléke is kínoztá, amit akkor írt neki; különösen pedig bocsánata, amely senkinek sem kellett, s gondoskodása az idegen gyerek iránt perzselte szégyennel és megbánással a szívét. S a szégyennek és megbánásnak csaknem ugyanilyen érzése támadt föl benne, ahogy kettejük múltján végigment, s eszébe jutottak az ügyetlen szavak, amelyekkel hosszas habozás után megkérte.

„De hát miben vagyok én hibás?” - kérdezte önmagát. S ez a kérdés mindannyiszor egy másikat váltott ki benne, hogy a többi emberek, a Vronszkijok, Oblonszkijok, ezek a kövér lábikrájú kamarások, másképp éreznek, másképp szeretnek, másképp nősülnek-e. Egész sora jelent meg előtte ezeknek a pirosposzgás, erős, sohasem kételkedő embereknek, akik figyelmes kíváncsiságát mindig és mindenütt akaratlanul is magukra irányították. Elűzte ezeket a gondolatokat, iparkodott meggyőzni magát, hogy ő nem a földi, múlandó életnek, hanem az örök életnek él, hogy lelkében béke és szeretet van. De az, hogy ebben a múlandó, hitvány, földi életében, ahogy látta, néhány jelentéktelen hibát követett el, annyira gyötörte, mintha az az örök megváltás, amelyben hitt, nem is létezett volna. Ez a kísértés azonban nem sokáig tartott, s Alekszej Alekszandrovics lelkében megint helyreállt az a nyugalom és emelkedettség, amelynek jóvoltából azt, amire nem akart emlékezni, el is feledhette.

- Mi újság, Kapitonics? - kérdezte Szerjozsa, amikor születésnapja előestéjén a sétától kipirulva és jókedvűen hazatért, s miközben vetette le a zekéjét, föl nézett a magas, öreg portásra, aki lemosolygott a kicsi emberre. - Az a föl kötött karú hivatalnok ma is itt volt? Papa fogadta?

- Fogadta. Ahogy az irodafőnök kijött, bejelentettem - mondta a portás, jókedvűen hunyorítva.

- Majd lesegítem, kérem.

- Szerjozsa! - mondta a fiú orosz nevelője a lakásba vezető ajtóban megállva. - Vesse csak le maga.

De Szerjozsa, noha hallotta a nevelő gyenge hangját, nem hederített rá. Ott állt; a portás övét fogta, s az arcába nézett.

- S a papa teljesítette a kérését?

A portás igent intett a fejével.

A fel kötött karú hivatalnok, aki már hétszer járt itt, hogy Alekszej Alekszandrovicstól kérjen valamit, Szerjozsát és a portást is érdekelte. Szerjozsa ott érte egyszer az előcsarnokban, s hallotta, amint panaszosan kérte a portást, hogy jelentse be; azt mondta, el kell gyerekestül pusztulnia.

Szerjozsa, aki még egy alkalommal ott találta az előcsarnokban, ettől fogva mindig tudakozódott felőle.

- No és boldog volt? - kérdezte.

- Meghiszem! Majdnemhogy ugrált, amikor elment innen.

- Hoztak valamit? - kérdezte Szerjozsa némi hallgatás után.

- Ej, úrfi - suttogta fejét csóválva a portás -, hoztak a grófnőtől.

Szerjozsa rögtön kitalálta, hogy amiről a portás beszél, Ligyija Ivanovna grófnő születésnapjára ajándéka.

- Mit nem mondasz? Hol van?

- Kornej bevitte papához. Szép kis portéka lehet!

- Milyen nagy? Van ekkora?

- Kisebb, de szép.

- Könyv?

- Nem, más. De menjen már, Vaszilij Lukics hívja - mondta a portás, a nevelő közeledő lépteit hallva; s a gyermek kis kezét, amely félig kesztyűben még, az övszalagját fogta, vigyázatosan lefejtve, fejével a nevelőre bökött.

- Egy picurkát várjon, Vaszilij Lukics - felelte Szerjozsa, azzal a jókedvű, szeretetteljes mosollyal, amely a pedáns Vaszilij Lukicsot mindig meghódította.

Szerjozsa túlságosan vidám és túlságosan boldog volt ahhoz, hogy portás barátjával még egy családi örömet ne közöljön, amit a Nyári-kertben tudott meg séta közben Ligyija Ivanovna grófnő unokahúgától. Ez az öröm annál fontosabbnak tűnt föl neki, mert egybeesett a hivatal-

nok örömeivel s a magáéval, hogy játékot hoztak neki. A mai nap - úgy tűnt föl neki - olyan, amelyiken mindenkinek boldognak és jókedvűnek kell lennie.

- Tudod, hogy papa Alekszandr Nyevszkijt kapott?

- Hogyne tudnám. Már voltak itt gratulálók.

- No és örül?

- Hogyne örülne a cár kegyességének. Hiszen megszolgálta - mondta a portás szigorúan és komolyan.

Szerjozsa elgondolkozott; a portás legapróbb részletekig kitanulmányozott arcára pillantott, ősz pofaszakála közt az állára különösen, amelyet Szerjocsán kívül soha senki sem látott, minthogy ő máshonnet, mint lentről, sohasem nézett rá.

- Hát a leányod rég volt nálad?

A portás lánya balett-táncosnő volt.

- Mikor jönne, hétköznap? Neki is tanulnia kell. De magának is, úrfi, menjen csak.

A szobájába lépve Szerjozsa, ahelyett, hogy a leckéjéhez ült volna, elmondta a nevelőjének, hogy amit hoztak, feltevése szerint bizonyára valami gép. - Maga mit gondol? - kérdezte.

De Vaszilij Lukics csak azt gondolta, hogy el kell készülni a nyelvtanleckével, mert kettőkor megérkezik a tanár.

- Csak azt mondja még meg, Vaszilij Lukics - kérdezte hirtelen, amikor a könyvvel a kezében a munkaasztalánál ült már -, mi nagyobb az Alekszandr Nyevszkijnél? Tudja, hogy papa Alekszandr Nyevszkijt kapott?

Vaszilij Lukics azt felelte, hogy az Alekszandr Nyevszkijnél a Vlagyimir a nagyobb.

- És annál?

- A legnagyobb az Andrej Pervozvannij.

- S még az Andrejnél is?

- Nem tudom.

- Hogyan, maga sem tudja? - és Szerjozsa a könyökére támaszkodva tünődésbe merült.

A legszövevényesebb és legkülönbélebb dolgokon tünődött. Elképzelte, hogy apja hirtelen a Vlagyimirt s az Andrejt is megkapja, ezért ő az órán ennek következtében sokkal jobb lesz; aztán hogy ő maga, ha nagy lesz, hogy kap meg minden rendjelet, azt is, amit az Andrej fölött kigondolnak. Mihelyt kigondolják, ő megszolgálja. Még magasabbat eszelnek ki - ő azt is megszolgálja.

Ilyen tünődések közt telt el az idő, s amikor a tanár megérkezett, Szerjozsa leckéje az idő- és helyhatározókról s a cselekvés módjairól nem volt még készen, úgyhogy a tanár nemcsak elégedetlen volt, de el is keseredett. A tanár elkeseredése meghatotta Szerjocsát. Abban, hogy a leckét nem tanulta meg, ártatlannak érezte magát; akárhogy igyekezett is, sehogy sem tudta megtanulni: amíg a nevelője magyarázta, elhitte s mintha értette is volna, de ahogy magára maradt, semmiképpen sem akart az eszébe jutni; meg nem is értette, hogy ez a rövidcske s olyan jól érthető szó, „hirtelen”, a cselekvés módjának a határozója. Azt azonban mégiscsak sajnálta, hogy a tanítójának keserűséget okozott, s meg akarta vigasztalni.

Azt a percet szemelte ki, amikor a tanár némán nézte a könyvet.

- Mihail Ivanics, mikor van a névnapja? - kérdezte hirtelen.

- Jobb volna, ha munkájára gondolna; okos ember szemében a névnapnak nincs semmi jelentősége. Olyan nap, mint a többi, azon is dolgozni kell.

Szerjozsa figyelmesen pillantott a tanárára, ritka szakállára, a szemüvegére, amely az orrán levő hegnél is lejjebb csúszott, s úgy elgondolkozott, hogy nem hallott semmit sem abból, amit a tanár magyarázott. Láta, hogy a tanár nem azt gondolja, amit mond; ezt megérezte a hangján, ahogy mondta: „De miért beszéltek mind össze, hogy ezt mondják, mindig egyformán, mindig ugyanazt az unalmas, haszontalan dolgot? Miért lök el magától, miért nem szeret?” - kérdezte szomorúan, s nem tudott rá választ találni.

27

A tanár után az apa órája következett. Amíg az apja jött, Szerjozsa odaült az asztalhoz, a kiskésével játszott, s elgondolkozott. Kedves foglalkozása volt, hogy séta közben az anyját keresse. A halálban általában nem hitt, az anyjában meg - noha Ligyija Ivanovna mondta, s az apja megerősítette - különösen nem; hiába mondták hát, hogy meghalt, a sétái alatt folyton őt kereste. Minden telt, kecses, sötét hajú nő az anyja volt. Ha ilyet látott, a lelkében gyengédség támadt, olyan, hogy a lélegzete elállt, s könnyek szöktek a szemébe. Egyre csak azt várta, hogy odalép hozzá, s fölemeli a fátyolát. Az arca láthatóvá válik, rámosolyog, átöleli, érzi az illatát, a keze gyöngédségét, s fölsír a boldogságtól, mint egyszer este, amikor a lábához feküdt, az anyja csiklandozta, ő meg nevetett, s a gyűrűs fehér kezét harapdálta. Amikor aztán a dajkától véletlenül megtudta, hogy az anyja nem halt meg, az apja és Ligyija Ivanovna pedig megmagyarázták, hogy csak az ő számára halt meg, mert rossz asszony (amit ő, minthogy szerette, sehogy sem tudott elhinni), éppen úgy kereste és várta, mint azelőtt. Ma a Nyári-kertben egy lila fátyolos hölgyet látott, akit, ahogy az utcácskán felé jött, szorongó szívvel követett, azt várta, hogy ez most ő lesz. A hölgy nem ért el hozzájuk, eltűnt valamerre. S Szerjocsában ma erősebb volt, mint valaha a szeretetnek ez az áradása, s amíg az apját várta - elfeledkezve magáról -, kiskésével az asztal egész szélét összefarigcsálta, s közben ragyogó szemekkel nézett maga elé, és órá gondolt.

- Jön a papa! - riasztotta föl Vaszilij Lukics.

Szerjozsa felszökött, odament az apjához, kezét csókolt, s figyelmesen tekintett föl rá; az öröm jelét kereste rajta, hogy Alekszandr Nyevszkijt kapott.

- Szép volt a séta? - kérdezte Alekszej Alekszandrovics a karosszékbe ülve, s maga elé húzta az Ótestamentumot, és fölnyitotta. Alekszej Alekszandrovics annak ellenére, hogy nemegyszer mondta Szerjocsának, hogy minden keresztény köteles kívülről tudni a Szentírást, ő maga az Ótestamentumról beszélve nemegyszer szorult a könyvre, és Szerjozsa észrevette ezt.

- Igen, papa, nagyon mulatságos volt - mondta Szerjozsa, oldalvást ülve a székre, s noha ez meg volt tiltva, meghimbálta rajta magát. - Találkoztam Nagyenkával. (Nagyenka Ligyija Ivanovna unokahúga volt, s a nagynénjénél nevelkedett.) Azt mondta, új csillagot kapott. Örül neki, papa?

- Először is, kérlek, ne himbálózz - mondta Alekszej Alekszandrovics. - Másodszor pedig nem a jutalom az értékes, hanem a munka. Azt szeretném, ha ezt megértened. Ha azért dolgozol, tanulsz, hogy jutalmat kapj, a munka nehéznek látszik majd; de ha azért fáradsz - mondta Alekszej Alekszandrovics, s eszébe jutott, hogy ma délelőtti unalmas munkájában, a száz-tizenhatsz ügyszer aláírása közben hogy erősítette őt is a kötelességtudat -, mert szereted a munkát, megtalálod benne a jutalmadat.

Szerjozsa gyöngédségtől és jókedvtől ragyogó szeme az apai tekintet alatt kialudt, s a földre szegeződött. Az a rég ismert hang volt ez, amit az apja, ha vele beszélt, használni szokott, s amelyhez Szerjozsa megtanult már alkalmazkodni. Az apja - érezte Szerjozsa - mindig úgy beszél vele, mintha egy elképzelt fiúhoz fordulna, azok egyikéhez, akik a könyvekben szoktak lenni, hozzá azonban egyáltalán nem hasonlítanak. S Szerjozsa, ha az apja ott volt, igyekezett úgy viselkedni, mintha az a könyvbeli fiú volna.

- Remélem, megérted ezt? - mondta az apja.

- Igen, papa - felelte Szerjozsa, a képzelte fiút játszva.

Leckéül az evangélium néhány versét kellett könyv nélkül megtanulnia s az Ótestamentum elejét elismételni. Az evangéliumi verseket Szerjozsa egész rendesen tudta, de abban a percben, amikor felmondta őket, az apja homlokcsontjára nézett, hogy milyen meredeken kanyarodik a halántékának, s belezavarodott; az egyik vers végét, amely ugyanolyan szóra végződött, átvitte a másik elejére. Alekszej Alekszandrovics látta, hogy nem érti, mit mond, s ez felingerelte.

Összeráncolta a homlokát, s elkezdett magyarázni valamit, amit Szerjozsa sokszor hallott már, de éppen mert nagyon is világosan értette, sehogy sem tudta megjegyezni - éppen úgy, mint azt, hogy a „hirtelen” a cselekvés módhatározója. Szerjozsa ijedt pillantással nézett az apjára, s egyre gondolt csak: elismételteti-e vele, amit mondott, ahogy néha szokása volt? S ez a gondolat úgy megijesztette, hogy most már semmit sem értett. De az apja nem ismételtette el, s az ótestamentumi leckére tért át. Szerjozsa elmondta szépen a történeteket, de amikor arra kellett felelnie, hogy az egyes történeteknek mi a jelentősége, nem tudott semmit sem, pedig ezért a leckéért meg is büntették már. Az a hely, ahol már semmit sem tudott mondani, elakadt, az asztalt farigcsálta, s a széken himbálta magát, az volt, ahol az özönvíz előtti pátriárkákról kellett beszélnie. Énokhon kívül, akit élve vittek a mennybe, nem ismert egyet sem közülük. Régebben emlékezett a nevükre, de most egészen elfeledte őket, különösképpen azért, mert Énokh volt az egész Ótestamentumból a kedvence, s Énokh mennybemeneteléhez egész hosszú gondolatsor kapcsolódott a fejében, s mialatt szeme az apja óraláncán s a félig begombolt mellénygombján akadt meg, ennek engedte át magát.

A halálban, amelyről olyan sűrűn beszéltek neki, Szerjozsa egyáltalán nem hitt. Nem hitte, hogy azok, akiket szeret, meghalhatnak, s még kevésbé, hogy ő maga is meghal. Ez teljesen lehetetlen és érthetetlen volt. De őneki azt mondták, hogy mindenki meghal; megkérdezett olyanokat, akiknek hitt, azok is megerősítették, még a dajka is ezt mondta, ha kényszeredetten is. De Énokh nem halt meg, tehát nem hal meg mindenki. „S miért ne lehetne bárkinek olyan érdeme Isten előtt, hogy élve vigyék föl az égbe?” - gondolta Szerjozsa. A rossz emberek, vagyis azok, akiket Szerjozsa nem szeretett, meghalhatnak, de a jókkal megtörténhet, ami Énokhhal.

- No, kik hát a pátriárkák?

- Énokh, Énos.

- Ezt mondtad már. Rosszul van ez, Szerjozsa, nagyon rosszul. Ha azt sem igyekszel megtanulni, ami egy kereszténynek a legszükségesebb - mondta az apja fölállva -, mi érdekelhet egyáltalán? Nem vagyok megelégedve veled, és Pjotr Ignatics sem. (Így hívták a vezető tanárát). Meg kell, hogy büntesselek.

Az apa és a tanár elégedetlen volt Szerjozsával, aki valóban nagyon rosszul tanult. Pedig egyáltalán nem lehetett azt mondani, hogy tehetségtelen gyerek. Ellenkezőleg, sokkal jobb eszű volt, mint azok a fiúk, akiket a tanár példaként állított eléje. Az atyja szemszögéből nézve: egyszerűen nem akarta megtanulni, amire tanították. Valójában képtelen volt meg-

tanulni. Képtelen volt, mert a lelkében követelőbb igények voltak, mint amilyeneket az apja és a pedagógus támasztottak vele szemben. A kétféle igény ellentmondott egymásnak, s ő valósággal harcolt a nevelőivel.

Kilencéves volt, gyermek még, de a lelkét ismerte már, drága volt neki, őrizte, mint szemháj a szemet, s a szeretet kulcsa nélkül senkit sem engedett belé. Nevelői panaszkodtak, hogy nem akar tanulni, pedig a lelke teli volt tudásvágygal. És tanult is Kapitonicstól, a dajkától, Nagyenkától, Vaszilij Lukicstól, csak a tanítóitól nem. Az a víz, amit az apja és a pedagógus a maguk kerekeire vártak, rég szétszivárgott, s másutt dolgozott már.

Az apja azzal büntette meg Szerjocsát, hogy nem engedte el Nagyenkához, Ligijja Ivanovna unokahúgához, de ez a büntetés szerencsésen ütött ki. Vaszilij Lukics jókedvében volt, s megmutatta, hogy kell szélalmot csinálni. Az egész este munkában s ábrándokban telt el, hogy lehetne olyan malmot csinálni, hogy az ember vele forogjon; a szárnyakba kapaszkodik, vagy hozzáköti magát, és forog. Az anyjára egész este nem gondolt, de amikor lefeküdt, hirtelen eszébe jutott, s csak úgy, a maga szavaival azért imádkozott, hogy holnapra, a születésnapjára, az anyja hagyja abba a bujkálást, s jöjjön el hozzá.

- Vaszilij Lukics, tudja, hogy ma külön még miért imádkoztam?

- Hogy jobban tanuljon?

- Nem.

- Játékokért?

- Nem, nem találja ki. Nagyszerű, de titok! Ha bekövetkezik, megmondom majd. Nem találta ki?

- Nem, nem találgatok. Majd megmondja - mondta Vaszilij Lukics mosolyogva, ami ritkán esett meg vele. - No, feküdjék csak le, eloltom a gyertyát.

- De gyertya nélkül még jobban látom, amit látok, s amiért imádkoztam. Lám, majdnem hogy megmondtam a titkom! - nevette el magát Szerjocsza jókedvűen.

Amikor a gyertyát kivitték, Szerjocsza ott érezte, hallotta maga körül az anyját. Ott állt fölötte, szerető pillantásával becézte. De aztán jöttek a szélalmok, a kiskés, minden összezavarodott, s ő elaludt.

28

Vronszkij és Anna, Pétervárra érkezve, a legjobb szállodák egyikében szálltak meg; Vronszkij külön a földszinten, Anna a gyerekekkel, a dajkával és a komornával fölötte, egy nagy, négy szobából álló lakosztályban.

Vronszkij már ott-tartózkodása első napján elment a bátyjához. Az anyját is ott találta, aki az ügyei miatt jött Moszkvából. Az anyja és sógornője úgy fogadták, mint rendesen, kikérdezték külföldi útjáról, közös ismerősökről beszéltek, de a viszonyát Annával egy szóval sem említették. A bátyja azonban, aki másnap reggel feljött hozzá, maga érdeklődött felőle, s Alekszej Vronszkij kereken kijelentette neki, hogy kettőjük viszonyát ő házasságnak tekinti; a válást, reméli, el tudja intézni. Annát akkor nőül is veszi, addig azonban éppúgy a feleségének tartja, mint akármilyen más feleséget, s arra kéri a bátyját, közölje ezt az anyjukkal és a feleségével is.

- Ha a világ nem helyesli, az énnekem mindegy - mondta Vronszkij -, de ha a rokonaim rokoni viszonyban akarnak maradni velem, a feleségemmel is rokonként kell viselkedniük.

A bátyja, aki mindig tisztelte az öccse véleményét, amíg a világ nem döntött ebben a kérdésben, nem is tudta jóformán, hogy igaza van-e vagy sincs; a maga részéről nem volt ellene kifogása, s Alekszejel együtt föl is ment Annához.

Vronszkij, mint mindenki előtt, a bátyja előtt is magázta Annát, s úgy kezelte, mint közeli ismerőst, de hallgatólag ott volt köztük, hogy a bátyja tud a viszonyukról, s arról is szó esett, hogy Anna lemegy Vronszkij birtokára.

Vronszkij, minden nagyvilági jártassága ellenére, új helyzete következtében furcsa tévedésben volt. Tudnia kellett volna - az ember azt várta -, hogy a társaság Anna előtt és előtte bezárult, az ő fejében azonban most homályos elképzelések születtek, hogy ez csak a régi világban volt így, most, a gyors haladás korában (maga sem vette észre, de egyszerre mindenféle haladás hívévé vált) a társaság felfogása megváltozott, s az a kérdés, hogy befogadják-e őket, nincsen még eldöntve. „Az udvarhoz bejáratos társaság - gondolta - természetesen nem fogadja Annát; de a barátaink fogadhatják, s úgy kell a dolgot fölfogniuk, ahogyan illik.”

Az ember ülhet néhány órát keresztbe vetett lábbal, egy és ugyanabban a helyzetben; csak azt kell tudnia, hogy ha a helyzetén változtatni akar, nem akadályozza semmi sem; de ha azt tudja, hogy így kell keresztbe vetett lábakkal ülnie, görcsöt kap, a lábai megrándulnak, s arra nyomulnak, amerre nyújtani szeretné őket. Ugyanígy volt Vronszkij a társasággal. Lelke mélyén tudta, hogy a társaság bezárult előttük, de azért megpróbálta, nem változott-e meg, s nem fogadják-e őket. De nagyon hamar rájött, hogy bár a világ őelőtte, személy szerint, nyitva áll, Anna számára bezárult. Mint a kinn a farkas játékban, a karok, amelyek előtte felemelkedtek, Anna előtt rögtön leereszkedtek.

A pétervári hölgyek közül az első egyike, akit Vronszkij meglátogatott, unokatestvére, Betsy volt.

- Végre! - jött örömmel elé. - És Anna? Mennyire örülök! Hol szálltak meg? A gyönyörű utazás után, képelem, milyen szörnyű a mi Pétervárunk; elképzelem a mézesheteket Rómában. S a válasz? Rendben?

Betsy lelkesedése, Vronszkij észrevette, csökkent, amikor megtudta, hogy a válasz még nem történt meg.

- Követ dobnak rám, tudom - mondta -, de én azért elmegyek Annához, igen, föltétlen elmegyek. Nem sokáig lesznek itt, ugye?

S valóban, még aznap elment Annához, de a modora egészen más volt, mint azelőtt. Szemmel láthatólag büszkélkedett a merészségével, s azt kívánta, hogy Anna méltányolja baráti hűségét.

Nem töltött ott tíz percnél többet; társaságbeli újságokról beszélt; induláskor pedig így szólt:

- Nem is mondta, mikor lesz meg a válasza. Én, mondjuk, túlteszem magam a dolgon, de a többi vaskalapos, amíg össze nem házasodnak, megdermeszti magukat a hidegségével. S minden olyan egyszerű mostanában. *Ça se fait.*⁹⁵ Szóval pénteken utaznak? Sajnálom, hogy nem látjuk egymást többet.

Betsy modorából Vronszkij láthatta volna, hogy a világtól mit várhatnak; ő azonban még egy próbát tett a maga családjában. Az anyjától nem várt semmit. Róla, aki megismerkedésükkor annyira el volt Annától ragadtatva, tudta, hogy most könnyörtelen iránta, hisz ő volt az oka,

---

⁹⁵ Így van ez. (francia)

hogy a fia karrierje derékba tört. De nagy reménysége volt Varjában, a bátyja feleségében. Az volt az érzése, hogy Varja nem vet követ rájuk, s a maga egyszerű és határozott módján elmegy Annához, és ő is fogadja.

Ott-tartózkodásuk második napján el is ment Varjához; épp egyedül találta, s egyenest kimondta, mit kíván.

- Tudod, Alekszej, mennyire szeretlek - válaszolta Varja, miután végighallgatta -, s kész vagyok mindent megtenni érted. De hallgattam, mert tudtam, hogy nem lehetek neked és Anna Arkagyevnáknak a segítségetekre - mondta, az „Anna Arkagyevná”-t különös gonddal ejtve ki.
- Ne hidd, kérlek, hogy elítélem. Soha; az ő helyében, lehet, ugyanezt tettem volna. Nem megyek bele és nem is mehetek a részletekbe - mondta, s félénken pillantott Vronszkij komor arcába. - De nevükön kell a dolgokat nevezni. Te azt akarod, hogy elmenjek hozzá, aztán fogadjam, s ezzel mintegy rehabilitáljam a társaságban, de ezt, értsd meg, *nem tudom* megtenni. Nőnek a lányaim; az uram kedvéért társasági életet kell folytatnom. Jó, elmegyek Anna Arkagyevnához, ő azonban megérti, hogy magamhoz nem hívhatom meg; vagy úgy kell rendeznem, hogy ne találkozzék azokkal, akik a dolgot másként nézik; ez pedig megbántaná. Én nem tudom fölemelni őt...

- Csakhogy én nem hiszem, hogy ő nagyobbat bukott, mint száz más nő, akit fogadtok! - szakította félbe Vronszkij még komorabban, s megértve, hogy sógornőjének az elhatározása megmászhatatlan, némán fölállt.

- Alekszej! Ne haragudj rám. Lásd be, kérlek, nem vagyok hibás - pillantott rá Varja félénk mosollyal.

- Nem haragszom - mondta Vronszkij ugyanolyan komoran -, de kétszeresen fáj. Fáj azért is, hogy barátságunkat ez szétszakítja. Nem szakítja, mondjuk, szét, de: gyengíti. Nálam ez, beláthatod, nem lehet másképp.

S ezzel elment tőle.

Vronszkij látta már, hogy minden kísérlet hiábavaló; ezt a néhány napot úgy kell Pétervárott eltölteniök, mint egy idegen városban, régi társaságával minden érintkezést elkerülve, nehogy kellemetlenségnek és megbántásnak tegyék ki magukat, ami most olyan kínos lett volna neki. Pétervári helyzetük egyik fő kényelmetlensége az volt, hogy Alekszej Alekszandrovics és a neve, úgy rémlett, mindenütt ott volt. Lehetetlen volt bármiről beszédbe kezdeni, hogy a beszélgetés Alekszej Alekszandrovicsra ne forduljon. Elmenni se lehetett sehová, hogy az ember ne találkozzék vele. Vronszkijnek legalábbis úgy tetszett most, mint ahogy a fájós ujjú ember is azt hiszi, hogy készakarva szinte, mindenbe beleüti azt az ujját, amelyik fáj.

Pétervári tartózkodásuk annál is inkább nehezebbnek tűnt fel, mert Annában az egész idő alatt valami új, érthetetlen hangulatot figyelt meg. Majd mintha szerelmes lett volna belé, majd hideggé vált, ingerlékennyé, kifürkészhetetlenné. Gyötrődött valamin, és titkolt előle valamit, s mintha észre sem vette volna a sérelmeket, amelyek Vronszkij életét megmérgezték, őt pedig, aki olyan érzékeny volt, még kínosabban kellett volna érinteniük.

29

Anna egyik célja, amiért Oroszországba utazott, az volt, hogy a fiát viszontlássa. Attól a naptól, hogy Olaszországot elhagyta, ennek a viszontlátásnak a gondolata tartotta állandó izgalomban. Minél közelebb ért Pétervárhoz, a találkozás öröme s jelentősége annál nagyobbak tűnt föl neki. Azt a kérdést, hogy ütik nyélbe ezt a találkozást, föl sem tette magában.

Természetesnek és egyszerűnek tűnt föl, hogy ha egy városban vannak, találkozzék a fiával; de amint Pétervárra érkezett, egyszerre tisztán állt előtte mostani társasági helyzete, s belátta, hogy ezt a találkozást mégsem lesz könnyű megrendeznie.

Két napja volt már Pétervárott. A fia minden percben ott volt az eszében, de látni még nem látta. Ahhoz, hogy egyenest bemenjen a házba, ahol Alekszej Alekszandroviccsal találkozhat, érezte, nincs joga. Esetleg be sem engedik, megsértik. Arra gondolni is kín volt, hogy az urának írjon, s érintkezésbe lépjen vele; hisz nyugodt csak akkor tudott lenni, ha az ura nem jutott eszébe. Hogy séta közben találkozzék a fiával, kitudva, hova jár s mikor, nem volt neki elég; úgy készült erre a találkozásra, annyi mondanivalója volt, úgy szeretne volna megölelni, összecsókolni. Szerjozsa öreg dajkája segíthetne, kezére járhatna. De a dajka nem volt már Alekszej Alekszandrovics házában. Ilyen habozások közt, a dajka keresésében telt el két nap.

Megtudva, milyen közeli viszonyban van Alekszej Alekszandrovics Ligyija Ivanovna grófnővel, a harmadik nap Anna elhatározta, hogy megírja azt a nagy erőfeszítésbe kerülő levelet, amelybe szándékosan vette bele, hogy a döntés, láthatja-e a fiát, férje nagylelkűségétől függ. Tudta, hogy ha a levelet az urának megmutatják, ő tovább játssza a nagylelkűt, s nem utasítja el.

A küldönc, aki a levelet elvitte, a legkegyetlenebb és legváratlanabb választ hozta, hogy nincs válasz. Sohasem érezte magát annyira megalázva, mint abban a percben, amikor a küldöncöt behívta és végighallgatta, amint nagy részletesen elbeszélte, hogy várakozott, s hogy mondták aztán neki, hogy nincs válasz. Megalázottnak és megbántottnak érezte magát; de Ligyija Ivanovna szempontjából, belátta, igaza van. A bánata annál hevesebb volt, mert magára volt hagyva. Nem tudta és nem is akarta Vronszkijjal megosztani. Vronszkij szemében, bár boldogtalanságának legfőbb oka ő volt, a fia viszontlátása; tudta, a lehető legjelentéktlenebb dolog. Szenvedései egész mélységét nem lesz képes sohasem fölfogni, s hideg hangjáért, ha szóba kerül a dolog, tudta, meggyűlöli. És ettől félt a világon legjobban, s épp ezért, a fiával kapcsolatban, mindent eltitkolt előtte.

Egész nap otthon kuksolt, és módokat eszelt ki, hogy találkozhatnék a fiával, végül is abban állapodott meg, hogy az urának ír. Már meg is szerkesztette a levelet, amikor Ligyija Ivanovna levelét meghozták. A grófnő hallgatása megalázta és letörte; ez a levél azonban, s mindaz, amit a sorok közül kiolvasott, annyira fölingerelte, és ezt a rosszaságot, a fia iránti jogos és szenvedélyes szeretetével egybevetve, olyan fölháborítónak érezte, hogy föllázadt az emberek ellen, s magát nem vádolta tovább.

„Ez a hidegség az érzés képmutatása - mondta magának. - Ők csak engem akarnak sértegetni, és a gyereket kínozni, én pedig alázkodjam meg előttük! Hát erről szó se lehet! Ez a nő rosszabb nálam. Én legalább nem hazudok.” S tüstént eltökélte, hogy másnap, Szerjozsa születésnapján, bemegy egyenesen az ura házába, megvesztegeti a személyzetet, cselhez folyamodik, de akármibe kerül, találkozik a fiával, és szétdúlja ezt a rút csalást, amellyel a boldogtalan gyereket körülvették.

Elment a játékboltba, vett egy halom játékot, s elkészítette a haditervét. Korán reggel megy, nyolckor; Alekszej Alekszandrovics akkor még biztosan nem kelt föl. Kezében ott lesz a pénz, amit a portásnak s az inasnak ad, hogy beengedjék, a fátyolát föl sem emeli majd, azt mondja, hogy Szerjozsa keresztapjától hozott gratulációt, s meghagyás szerint a fiú ágyához kell a játékot tennie. Csak azokra a szavakra nem készült föl, amiket a fiának mond majd. Akármennyit gondolkozott rajta, semmit sem tudott kigondolni.

Másnap reggel nyolc órakor kiszállt a bérkocsiból, s becsöngetett hajdani otthonának a főbejáratán.

- Menj, nézd meg, mit akar! Valami úriasszony - mondta Kapitronics, ahogy öltözetlen, kabátban, sárcipőben, az ablakon át az ajtó előtt álló, lefátyolozott hölgyre kipillantott.

A portás helyettese, egy fiatal legény, akit Anna nem ismert, éppen csak hogy kinyitotta a kaput, s ő már be is lépett; kivette muffjából a háromrubeles bankót, és sietve a kezébe nyomta.

- Szerjossa... Szergej Alekszejics - mondta, s gyorsan továbbment. A portás segédje megnézte a bankót, s a belső üvegajtónál megállította.

- Kit tetszik keresni? - kérdezte.

Anna nem hallotta, mit mond, s nem felelt semmit sem.

Az ismeretlen nő zavarát észrevéve, maga Kapitronics is kijött hozzá, beengedte az ajtón, s megkérdezte, mit parancsol.

- Szkorodumov hercegtől - mondta - Szergej Alekszejicshez.

- Még nem kelt fel - mondta a portás, figyelmesen megnézve.

Anna egyáltalán nem várta, hogy annak a háznak, ahol kilenc évet töltött, a teljesen változatlan berendezésű előcsarnoka olyan mély hatással lesz rá. A boldog és gyötrelmes emlékek egymás után támadtak föl a lelkében; egy pillanatra el is feledte, miért van itt.

- Várni méltóztatik? - mondta Kapitronics, Anna bundáját levéve.

Ahogy a bundáját levette, Kapitronics az arcába nézett, megismerte, s némán és mélyen meghajolt.

- Parancsoljon, kegyelmes asszonyom - mondta neki.

Anna szólni akart, de hangja fölmondta a szolgálatot; nem tudott egy szót sem ejteni, bűnbánó esdekléssel nézett az öregre, s gyors, könnyű léptekkel ment föl a lépcsőn. Kapitronics egész előrehajolt, a sárcipői a lépcsőkbe akadtak, úgy futott utána, azon igyekezve, hogy beérje.

- Ott a tanító, és lehet, hogy még nem öltözött fel. Majd bejelentem.

Anna továbbment az ismerős lépcsőkön, nem értette, amit az öreg mondott.

- Erre, balra tessék. Bocsánat a rendetlenségért. Most a régi pamlagos szobában lakik - mondta a portás kifulladásra. - Engedelmet, egy pillanatra, kegyelmes asszonyom, csak benézek - mondta, s megelőzve őt, benyitott s eltűnt egy magas ajtó mögött.

Anna megállt és várt. - Most ébredt csak föl - mondta a portás, amikor megint kijött.

S ugyanabban a pillanatban, amikor a portás ezt mondta, Anna egy gyermeki ásítást hallott. Ennek az ásításnak a hangja egymaga elég volt, hogy a fiát megismerje; s mintha elevenen állna előtte.

- Eressz már, eressz, eridj! - mondta, és bement a magas ajtón. Az ajtótól jobbra ott állt az ágy; az ágyon föltápáskodva, egy szál kigombolt ingecskében s testével előrehajolva ott ült a fia; éppen most fejezte be nyújtózkodva az ásítást. Az ajkai, ahogy újra összeértek, álmos-boldog mosolyra csukódtak, s ezzel a mosollyal szép lassan és édesen megint hátradőlt.

- Szerjossa - suttogta Anna, nesztelen hozzálépve.

Távollétük alatt, annak a szeretetnek az áradásában, amit az utolsó időben érzett iránta, négyéves fiúnak képzelte, amilyen akkor volt, amikor a legjobban szerette. Most pedig nem is olyan volt már, mint ahogy itthagytá; még távolabb került a négyévestől, még jobban megnőtt és megsoványodott. Mi ez! Milyen sovány az arca, milyen rövid a haja! Milyen hosszúak a

karjai! Hogy megváltozott, amióta itthagyta! De ő volt, az ő fejformája, az ajkai, a puha nyaka, a széles vállacskaí.

- Szerjzsa! - mondta újra egész közel a gyerek füléhez.

A gyerek megint felkőnyökölt; megzavart fejcskáját, mintha keresne valamit, jobbra, balra forgatta, s kinyitotta a szemét. Néhány másodpercig csendben, kérdőn nézett az anyjára, aki mozdulatlanul állt előtte, aztán egyszerre boldogan elmosolyodott, összeragadó szemét megint becsukta, s eldőlt, de nem hátra, hanem őfeléje, a karjaiba.

- Szerjzsa! Édes kisfiam! - mondogatta ő elfűlva, puha testét átölelve.

- Mama - mondta a gyerek, ide-oda fészkelődve a kezei alatt, hogy minél több helyen érintse a testét.

A szeme még mindig be volt csukva; álmosan mosolygott; pufók kezcskájával elengedte az ágy hátát, s az anyja vállába kapaszkodott, hozzábűjt azzal a kedves, álmos illattal és meleggel véve őt körül, ami csak gyerekek körül szokott lenni, hozzábűjt, s arcát a nyakához, a vállához kezdte dörgölgetni.

- Tudtam - mondta szemét kinyitva. - Ma van a születésnapom. Tudtam, hogy eljősz. Rögtön felkelek.

S ahogy ezt mondta, elszundított.

Anna mohón nézegette, látta, hogy a távollétében mennyire megnőtt s megváltozott. Megismerte meg nem is a takaró alól kiálló csupasz, most már nagyocskára lábait, a lesóványodott arcocskát, tarkóján, ahol annyit csókolt, a lenyírt, rövid hajfürtöket. Végigtapogatott mindent, s nem tudott semmit sem mondani - könnyek fojtogatták.

- Miért sírsz, mama? - mondta a gyerek egészen fölébredve. - Mama, miért sírsz? - kiáltott föl pityergő hangon.

- Én? Nem sírok többet... Az örömtől sírok. Olyan rég nem láttalak. Nem sírok, nem - mondta, s elfordult könnyeit nyelve. - Hanem ideje felöltöznöd - tette hozzá összeszedve magát; egy kicsit hallgatott, s anélkül, hogy a kezét elengedte volna, odaült az ágyához a székre, amelyen a ruhája volt előkészítve.

- Hogy öltözködjél nélkülem? Hogy... - akarta természetesen és jókedvűen kezdeni, de nem bírta, s megint elfordult.

- Nem mosakodok hideg vízben, papa nem engedi. Vaszilij Lukicsot nem láttad? Mindjárt jön. De ráültél a ruhámra!

Szerjzsa föl kacagott; Anna ránézett és elmosolyodott.

- Mama, lelkecském, galambocskám! - kiáltott föl Szerjzsa, s megint rávetette magát, és átölelte. Mintha csak most értette volna meg egész világosan, amint a mosolyát látta, hogy mi történt. - Ez nem kell - mondta az anyja kalapját levéve, s mintha csak most, kalap nélkül pillantaná meg először, megint odadobta magát, és csókolgatni kezdte.

- De hát mit gondoltál rólam? Nem hitted, ugye, hogy meghaltam?

- Nem, soha!

- Nem hitted, drágám?

- Tudtam, tudtam! - hajtogatta a kedvenc szavát, s az anyja kezét, amellyel a haját cirógatta, elkapva, tenyerét a szájához szorította és megcsókolta.

Vaszilij Lukics eleinte nem értette, ki ez a hölgy, majd amikor a beszédből rájött, hogy ez az az asszony, aki a férjét otthagya, s akit ő, minthogy később került a házba, nem ismert, habozott, bemenjen-e, vagy pedig Alekszej Alekszandrovicsal közölje a dolgot. Meggondolva végül, hogy az ő kötelessége Szerjocsát egy bizonyos órában felkelteni, s eszerint nem tartozik latolgatni, ki ül ott, az anyja-e vagy másvalaki, egyedül a kötelességét kell teljesítenie, felöltözött, az ajtóhoz lépett, és benyitott.

De anya és fia gyöngédkedése, hangjuk csengése, az, amit beszéltek, mind arra készítette, hogy a szándékán változtasson. Megcsóválta a fejét, felsóhajtott, és becsukta az ajtót. „Várok még tíz percet” - mondta magában köhécselve s a könnyét törölve.

A személyzet közt ezalatt nagy volt az izgalom. Mindnyájan tudták már, hogy az úrnő itt van, Kapitonics beeresztette, a gyermekszobában van; az úr pedig minden reggel kilenckor maga is bemegy a gyerekhez; a házastársak találkozása, tudták, lehetetlen, s meg kell akadályozni valahogy. Kornyej, a komornyik, bement a portásfülkébe, megkérdezte, ki s hogy engedte be. S megtudva, hogy Kapitonics fogadta s vezette be, megszidta az öreget. A portás makacsul hallgatott, de amikor Kornyej azt mondta neki, hogy ezért el kéne kergetni, Kapitonics odaugrott elé.

- Te aztán nem eresztetted volna be! - mondta Kornyej arca előtt hadonászva. - Tíz évet szolgáltam itt, s mást, mint kedvességet, nem kaptam tőle, de te odamennél hozzá, s azt mondanád: „Kifelé, kérem!” Te aztán ugyancsak érted a politikát! Hogyne! Tudnád, hogy foszd ki az urad, a mosómedve bundát is lerángatnád róla!

- Katona! - mondta Kornyej megvetően, s a belépő dajka felé fordult. - Ítéld meg, Marja Jefimovna, beengedte, s nem szólt senkinek. Alekszej Alekszandrovics rögtön kijön, és megy a gyerekszobába.

- Szép história! - mondta a dajka. - Maga, Kornyej Vasziljevics, az urat tartóztassa föl valahogy, én meg futok, s őt viszem el valamiképp. Micsoda eset!

Amikor a dajka a gyerekszobába belépett, Szerjocsa épp arról mesélt az anyjának, hogy estek el Nagyenkával, ahogy a hegyről szánkáztak, hármat bukfenceztek. Anna hallgatta a hangja csengését, látta az arcát, arcjátékát, a kezét tapogatta, de nem értette, mit mond. El kell mennie, itt kell hagynia; ezt az egyet gondolta, érezte. Hallotta a Vaszilij Lukics lépteit is, de csak ült, megkövülten, nem volt ereje sem megszólalni, sem fölkelni.

- Úrnőm, galambocskám! - szólalt meg a dajka Annához lépve, kezét és vállát megcsókolva. - Örömet adott Isten a mi ünnepeltünknek. De maga nem változott ám semmit.

- Nem tudtam, dadus kedves, hogy itt van a házban - mondta Anna egy percre fölöcsúdva.

- Nem is lakom itt, a lányommal élek, gratulálni jöttem, Anna Arkagyevna, galambom!

A dajka egyszer csak elsírta magát, s megint csókolgatni kezdte a kezét.

Szerjocsának ragyogott a szeme, a mosolya; egyik kezével az anyját fogta, a másikkal a dajkát; meztelen, kövércs lábacskaival ott topogott a szőnyegen. Szeretett dajkájának a gyöngédsége az anyja iránt egész föllekesítette.

- Mama! Gyakran eljön ám hozzám, s mikor eljön... - kezdte, de megállt; észrevette, hogy a dajka súgott az anyjának valamit; annak az arcára rémület ült ki, s valami szégyenféle, az anyjához annyira nem illő.

Anna Szerjoszához lépett.

- Kedvesem! - mondta.

Nem tudta azt mondani, hogy *Isten veled*, az arckifejezése azonban azt mondta, s a fia elérte. - Kedves kis Kutyikom - mondta ki a nevet, ahogy kicsi gyerekként hívta -, nem felejtess el, ugye? Te... - de többet nem tudott mondani.

Mennyi mindent gondolt ki később, hogy mit mondhatott volna! De most semmit sem tudott és nem is volt képes mondani. De Szerjozsa megértett mindent, amit mondani akart. Megértette, hogy boldogtalan, és szereti. Sőt azt is megértette, amit a dajka suttogott. Hallotta a szavakat: „kilenczor mindig”, és megértette, hogy az apjáról beszélnek, megértette, hogy az anyjának nem szabad az apjával találkoznia. Ezt mind megértette; egyet nem tudott csak megérteni: miért jelent meg az anyja arcán rémület és szégyenkezés... Hisz nem bűnös; mégis fél tőle, és szégyell valamit. Kérdést akart föltenni, ami a kételyét eloszlatja, de nem merte; látta, hogy az anyja szenved, és megsajnálta. Némán simult hozzá, majd azt suttogta:

- Ne menj még el! Még nem jön!

Az anyja eltolta magától, hogy lássa, azt gondolja-e, amit mond; ijedt arckifejezéséből azt olvasta ki, hogy nemcsak hogy az apjáról beszél, de szinte kérdi is, mit gondoljon róla.

- Szerjozsa, kis barátom - mondta neki -, szeresd őt; ő jobb és különb nálam, s én vétkeztem ellene. Ha nagy leszel, majd megítélheted.

- Nálad nincs jobb! - kiáltott föl a gyerek kétségbeesetten, a könnyein át, s az anyja vállát megragadva, az erőfeszítéstől reszkető kezével, ahogy csak tudta, magához szorította.

- Lelkem, kicsikém! - szakadt ki Annából, s ugyanolyan elgyengülten, gyerekesen kezdett el sírni, akár a fia.

Ebben a pillanatban kinyílt az ajtó, Vaszilij Lukics jött be. A másik ajtónál is léptek hallatszottak. „Jön” - suttogta megrémültén a dajka, s Annának odaadta a kalapját.

Szerjozsa visszaereszkedett az ágyába, s arcát a kezével elfödve, felzokogott. Anna elvette ezeket a kezeket, még egyszer megcsókolta a nedves arcot, és sebes léptekkel kiment. Alekszej Alekszandrovics szembejött vele. Ahogy Annát meglátta, megállt, és meghajtotta a fejét.

Noha csak most mondta, hogy az ura jobb és különb nála, a gyors pillantás, amit, alakját minden részletében fölmérve, rávetett, elég volt, hogy undor, harag és a fia miatt irigység fogja el. Egy hirtelen mozdulattal leengedte a fátylát, s lépteit meggyorsítva, szinte futott ki a szobából.

Még a játékokat, amelyeket tegnap annyi szeretettel és szomorúsággal válogatott össze a boltban, sem volt ideje előszedni; hazavitte őket.

31

Akármennyire kívánta Anna, hogy a fiát viszontlássa, akármilyen rég gondolt és készült is rá, azt mégsem várta, hogy ez a találkozás ilyen erős benyomást tesz rá. Ahogy magányos szállodai lakosztályába visszatért, meg sem tudta sokáig érteni, miért is van itt. „Igen, mindennek vége; megint egyedül vagyok” - gondolta magában, s kalapját le sem véve, a kandalló melletti karosszékre ült. Mozdulatlan tekintetét a két ablak közt az asztalon álló bronzóra függesztette, s elgondolkozott.

A külföldről hozott francia szobalány bejött; az átöltözködéshez ajánlotta a segítségét.

Anna csodálkozva nézett rá.

- Majd később - mondta. Az inas a kávét tette elé.

- Később - mondta neki is.

Az olasz dada felöltöztette a kislányt, bejött vele, s odaadta Annának. A pufók, jól táplált leányka, ahogy az anyját meglátta, meztelen kis kezét, a fonalként körbefutó ráncsal, szokása szerint tenyérrel lefelé fordította, fogatlan szájacskája elmosolyodott, s a himzett szoknya kikeményített ráncait zörgetve, kezecskéivel, mint a hal az uszonyával, evezni kezdett. Nem lehetett el nem mosolyodni, meg nem csókolni, oda nem adni neki az ujját, amibe ő, az egész testét föl-földobva, visítózva kapaszkodott bele; nem lehetett oda nem adni az ajkát, amit aztán csókformán a szájacskájaiba vett. Anna meg is tette mindezt, a karjára vette, ugráltatta, friss arcocskáját, meztelen könyökét összecsókolgatta, de a gyerek láttán csak még világosabb lett, hogy amit iránta érzett, ahhoz képest, amit Szerjozsa fia iránt érez, nem is szeretet. Ezen a lánykán minden kedves volt, de nem tudta, mért, nem fért a szívéhez. Első gyerekébe, ha az apját nem is szerette, a kielégítetlen szeretet minden erejét beleadta. A kislány a legnehezebb körülmények közt született, s a századrészét sem adta belé a gondnak, amit az elsőbe. Ez a kislány azonkívül még csak ígéret volt. Szerjozsa pedig majdhogynem ember már, mégpedig szeretni való ember: benne már gondolatok, érzések tusakodtak, megértette, szerette az anyját, véleménye volt róla - gondolta, ahogy a szava, tekintete eszébe jutott. S most már nemcsak testileg, lelkileg is el volt választva tőle mindörökre, és segíteni ezen többé nem lehetett.

Odaadta a lánykát a dadának, s elküldte, aztán kinyitotta az érmet, amelyben Szerjozsa arcképe volt - csaknem akkora volt rajta, mint a kislány most. Fölkelt, levetette a kalapját, s fölvette a kisasztalról az albumot, amelyben a fia különböző korából való fényképei voltak. Össze akarta hasonlítani a képeket, s kiszedte őket az albumból. Kiszedte mind. Egy maradt benne, az utolsó, a legjobb. Egy szál fehér ingecskében lovagol a széken, a szemét összehúzza, a szája meg mosolyog. Ez volt a legjellemzőbb, legkedvesebb arckifejezése. Ügyes kis kezével, amelynek finom, fehér ujjai most különös izgatottan jártak, Anna megtapintotta a kép sarkát néhányszor, de a kép beszakadt, nem tudta kivenni. Papírvágó kés nem volt az asztalon: kivette a mellette levő képet (Vronszkij Rómában csináltatott képe volt, kerek kalapban, hosszú hajjal), a fiát avval tolta ki. „Igen, ez ő!” - mondta Vronszkij képére pillantva, s eszébe ötlött, ki volt mostani bánatának az oka. Az egész délelőtt egyszer sem gondolt rá. De most, ahogy férfias, nemes vonású, annyira ismerős és kedves arcát hirtelen meglátta, a szeretet váratlan áradását érezte iránta.

„De hol van hát? Miért hagy magamra szenvedéseimben?” - gondolta egyszerre szemrehányóan; elfelejtette, hogy maga titkolt el előle mindent, ami a fiára vonatkozott. Leküldött hozzá, kérte, jöjjön mindjárt, s szorongó szívvel várt rá; szavakat eszelt ki, amelyekkel mindent elmond majd, s a szerelem kifejezéseit, amelyekkel Vronszkij vigasztalja majd meg. A küldönc azzal a válasszal tért vissza, hogy vendég van nála, de azonnal jön; kérdezteti, fölhozhatja-e Jasvin herceget, aki most érkezett meg Pétervárra. „Nem egyedül jön - gondolta -, pedig a tegnapi ebéd óta nem látott. Nem úgy jön, hogy mindent elmondhassak neki; Jasvinnal.” És hirtelen furcsa gondolata támadt: hátha ki is ábrándult már belőle?

S ahogy az utolsó napok eseményeit sorra vette, úgy rémlett neki, minden ezt a szörnyű gondolatot igazolja; az is, hogy tegnap nem ebédelt otthon, az is, hogy ragaszkodott ahhoz, hogy Pétervárott külön lakjanak, az is, hogy most sem jön egyedül hozzá, mintha csak kerülné a négy szemközti találkozást.

„De akkor meg kell mondania nekem! Tudnom kell! Ha tudom, azt is tudni fogom, mit csináljak” - mondta magának, s nem volt ereje elképzelni, milyen helyzetbe kerül, ha Vronszkij közömbösségéről meggyőződik. Arra gondolt, hogy Vronszkij kiábrándult már belőle, s közel járt a kétségbeeséshez, és rendkívüli izgatottság vett erőt rajta. Becsöngette a szobalányt, s az öltözőjébe ment. Öltözés közben több gondot fordított a toalettjére, mint az utóbbi napokban, mintha attól, hogy a legjobban illő ruhát és frizurát viseli, Vronszkij, ha ki is ábrándult már, megint beleszerethetne.

Még nem volt kész, amikor a csengetést meghallotta.

Ahogy a fogadószobába lépett, nem Vronszkij, hanem Jasvin tekintetével találkozott. Vronszkij a fia képeit nézegette, amelyeket Anna az asztalon felejtett, s nem nagyon sietett rápillantani.

- Hisz ismerjük már egymást - mondta Anna, kis kezét a zavart Jasvin óriási kezébe téve (hatalmas termetét és durva arcát látva, ez a zavar olyan különös volt). - Tavaly találkoztunk a lóversenyen. Adja ide - mondta, a fia képeit, amelyeket nézett, egy gyors mozdulattal Vronszkijtól elkapva, s sokat sejtetően rápillantott. - Szépek voltak az idei futtatások? Én Rómában a korzón néztem helyettük a versenyeket. Maga különben nem szereti a külföldi életet - mondta kedveskedő mosollyal. - Ha ritkán találkozunk is, azért ismerem ám az ízlését.

- Ezt nagyon sajnálom, mert az ízlésem nem valami jó - mondta Jasvin a bajsztát harapdálva.

Jasvin elbeszélgetett egy kicsit, de észrevette, hogy Vronszkij az óráját nézi, megkérdezte Annát, hogy soká marad-e Pétervárott, s hatalmas alakját kiegyenesítve, a sapkája után nyúlt.

- Úgy látszik, nem soká - mondta Anna zavartan, s Vronszkijra pillantott.

- Akkor hát nem is találkozunk többet? - állt föl Jasvin, és Vronszkijhoz fordult. - Te hol ebédelsz?

- Jöjjön énhozzám ebédre - mondta Anna elszántan, mint aki haragszik magára a zavaráért, de azért elpirult, mint mindig, ha új ember előtt kellett a helyzetét fölfednie. - Az ebéd itt nem jó, de legalább együtt lesz vele; Alekszej az ezredbeli bajtársai közül senkit sem szeret úgy, mint magát.

- Nagyon örülök - mondta Jasvin olyan mosollyal, melyből Vronszkij látta, hogy Anna nagyon megtetszett neki.

Jasvin meghajolt s kiment. Vronszkij visszamaradt.

- Te is elmegy? - kérdezte Anna.

- Így is elkéstem már - felelte. - Menj csak! Rögtön utolérlek! - kiáltott Jasvinnak.

Anna kézen fogta, s úgy nézte, le nem véve róla a szemét; a gondolatai közt keresgélte, mit mondhatna, hogy visszatartsa.

- Várj, mondanom kell valamit - s Vronszkij kurta kezét megfogva, a nyakához szorította. - Mond, nem baj, hogy meghívtam ebédre?

- Nagyon jól tetted - mondta Vronszkij a sűrű fogait fölillantó, nyugodt mosolyával, s megcsókolta a kezét.

- Alekszej, nem lettél más hozzám? - kérdezte Anna, Vronszkij karját mind a két kezével megszorítva. - Én annyit gyötrődöm itt, Alekszej! Mikor utazunk?

- Nemsoká, nemsoká. Nem hiszed, nekem is milyen nehéz az itteni élet - mondta Vronszkij a kezét nyújtva.

- No, menj csak, menj! - mondta Anna megbántottan, s gyorsan elment mellőle.

Amikor Vronszkij hazaért, Anna nem volt még otthon. Ahogy mondták, kevéssel azután, hogy ő elment, valami hölgy jött hozzá, azzal hagyta el a szállodát. Hogy elment, s nem mondta meg, hova, hogy még most sem volt itthon, s hogy már reggel is elment valahova, anélkül, hogy szólt volna neki - mindez, s délelőtti furcsa, zaklatott arckifejezése meg az ellenséges modor, amellyel Jasvin jelenlétében a fia képét szinte kirántotta a kezéből, elgondolkoztatta Vronszkijt. Elhatározta, hogy föltétlenül beszélniük kell egymással. Ott várta Annát a fogadó-szobájában. De Anna nem egyedül jött, magával hozta nagynénjét, a vénlány Oblonszkaja hercegnőt. Ő járt itt délelőtt, Anna vele ment el bevásárolni. Anna, mintha észre sem vette volna Vronszkij gondterhelt és kérdő arckifejezését, vígan mesélgette neki, mit vásárolt délelőtt. Vronszkij látta, hogy valami különös ment végbe benne; csillogó szemében, ha futólag rátévedt, feszült figyelem volt; beszédében és mozgásában az az ideges gyorsaság és kecsesség, amely ismeretségük első idejében annyira csábította, most azonban nyugtalanította és megijesztette.

Az ebédhez négy személyre terítettek. Mind együtt voltak már, hogy a pici ebédlőbe átvonuljanak, amikor Tuskevic megjelent; Betsy hercegnőtől hozott Annának üzenetet. Betsy hercegnő bocsánatát kérte, hogy nem jött el búcsúzni, de beteg, arra kérte Annát, jöjjön el hozzá fél hét és kilenc között.

Vronszkij Annára pillantott, ez az időpont azt mutatta, gondoskodás történt, hogy senkivel ne találkozassék; de Anna mintha észre se vette volna.

- Nagyon sajnálom, hogy pont fél hét és kilenc között nem mehetek - mondta éppen hogy elmosolyodva.

- A hercegnő nagyon fogja sajnálni.

- Én is.

- Bizonyára Pattit⁹⁶ megy meghallgatni - mondta Tuskevic.

- Pattit? Jó gondolat. Elmennék, ha lehetséges lenne páholyt kapni.

- Szerezhetek - válaszolta Tuskevic.

- Rendkívül hálás volnék érte - mondta Anna. - De nem akar velünk ebédelni?

Vronszkij alig észrevehetően vállat vont, végképp nem értette, hogy Anna mit csinál. Miért hozta ide ezt az öreg hercegnőt, miért tartja itt ebédre Tuskevicset, s ami a legcsodálatosabb, miért küldi páholyért? Hát el lehet képzelni, hogy az ő helyzetében a Patti-bérletre, ahol az egész ismerős társaság ott van, ő is elmenjen? Komoly pillantást vetett rá, de Anna ugyanazzal a kihívó, részben vidám, részben kétségbeesett tekintettel felelt, amelynek az értelmét Vronszkij nem tudta fölfogni. Ebéd alatt Anna kihívóan jókedvű volt; Tuskeviccsel és Jasvinnal mintha csak kacérkodott volna. Amikor az ebédetől felálltak, Tuskevic elment páholy-jegyért, Jasvin rá akart gyűjtani, Vronszkij lement vele a maga lakásába. Egy ideig ott ült vele, aztán megint fölszaladt. Annán rajta volt már a Párizsban varratott, világos, bársonydíszes, mélyen dekoltált selyemruha - arcát drága, fehér csipke keretezte, amely rendkívül előnyösen emelte ki ragyogó szépségét.

- Csakugyan elmegy a színházba? - mondta Vronszkij, s azon volt, hogy ne tekintsen rá.

---

⁹⁶ Híres olasz énekesnő.

- Miért kérdi olyan ijedten? - mondta Anna, újra megsértődve, hogy nem néz rá. - Miért ne mennék?

Mintha nem értette volna, mit jelentenek Vronszkij szavai.

- Nincs, természetesen, semmi oka - mondta Vronszkij a homlokát ráncolva.

- Én is ugyanezt mondom - szólt Anna, aki Vronszkij hangjában készakarva nem vette észre az iróniát; s nyugodtan tűrte vissza hosszú, illatos kesztyűjét.

- Anna, az Isten szerelmére, mi lelte? - mondta Vronszkij, mint aki magához akarja téríteni; úgy, mint valamikor a férje.

- Nem értem, mit akar.

- Tudja, hogy nem lehet elmennie.

- Miért? Nem egyedül megyek. Varvara hercegnő velem jön. Csak öltözni ment.

Vronszkij elképedése és kétségbeesése jeléül vállat vont.

- Nem tudta tán, hogy... - kezdte volna.

- De amikor nem akarom tudni! - mondta Anna majdnem fölkiáltva. - Nem akarom! Megbántam, amit tettem? Nem, nem és nem. S ha még egyszer előről kezdhetném, megint csak azt tenném. Minekünk, nekem, magának, egy a fontos: szeretjük-e egymást. A többen nincs mit gondolkozni. Miért élünk mi itt külön, miért nem látjuk egymást? És miért nem mehetek én el? Szeretlek, s ha te nem változtál meg - mondta oroszul, különös, Vronszkij előtt érthetetlen fénnel pillantva rá -, énnekem minden mindegy. Miért nem nézel rám?

Vronszkij ránézett. Láta arca szépségét, az öltözetet, amely olyan jól állt neki. De most épp a szépsége, az eleganciája volt, ami fölingerelte.

- Az én érzéseim, tudja, nem változhatnak meg, de kérem, könyörgök, ne menjen - mondta megint franciául; a hangjában gyengéd esdeklés csendült, de a tekintete hideg maradt.

Anna nem hallotta a szavakat, csak a tekintet hidegségét látta, s ingerülten felelt:

- Kérem, mondja ki nyíltan, miért nem szabad mennem.

- Mert az arra vezethet, hogy... - Vronszkij elakadt.

- Nem értek semmit. Jasvin *n'est pas compromis*,⁹⁷ és Varvara hercegnő másoknál semmivel sem rosszabb. De itt is van.

33

Vronszkij először érzett bosszúságot, majdnemhogy haragot Anna miatt, amiért a helyzetét szántsándékkal nem akarta megérteni. Ez az érzése attól, hogy bosszúsága okát nem mondhatta ki, még erősebb lett. Ha megmondja egyenesen, amit gondol, azt mondja: „Ebben az öltözetben, a hercegnővel, akit mindenki ismer, a színházban megjeleni nemcsak azt jelenti, hogy vállalja a bukott nő szerepét, de ki is hívja maga ellen a világot, azaz örökre lemond róla.”

Ezt nem mondhatta neki. „De hogy nem tudja ezt megérteni, és mi megy végbe benne?” - kérdezte magában. Érezte, hogy csökken benne a tisztelet, s ugyanakkor nő szépségének

---

⁹⁷ Jasvin nem kompromittálhat. (francia)

elismerése. Elkomorodva tért vissza szállodai szobájába, odaült Jasvinhoz, aki hosszú lábait egy széken kinyújtva, konyakot ivott szeltersz-vízzel; ő is azt adatott magának.

- Lankovszkij Mogucsija? Jó ló, azt tanácsolom, vedd meg - mondta Jasvin, barátja komor arcába pillantva. - A fara csapott, de a lába meg a feje... jobbat nem kívánhatsz.

- Azt hiszem, megveszem - felelt Vronszkij.

Ez a beszélgetés a lovakról elszórakoztatta, de Anna egy pillanatra sem ment ki az eszéből; akaratlanul is a folyosón fülelt a lépések zajára, s az órát nézegette a kandallón.

- Anna Arkagyevna meghagyta, jelentsem, hogy indul a színházba.

Jasvin még egy pohár konyakot öntött a gyöngyöző vízbe, kiitta, fölkel és begombolkozott.

- Nos, megyünk? - mondta, a bajusza alatt éppen hogy elmosolyodva; ezzel a mosollyal mutatta, hogy érti, mi Vronszkij komorságának az oka, de nem tulajdonít jelentőséget neki.

- Én nem megyek - felelte komoran Vronszkij.

- De nekem mennem kell, megígértem. No, viszontlátásra. Ha mégis eljössz, Kraszinszkij zsöllyéjét foglald el - tette hozzá Jasvin kimenőben.

- Nem, dolgom van.

„Feleséggel gond, nem feleséggel még rosszabb” - gondolta Jasvin, ahogy a szállodából kiment.

Vronszkij, ahogy magára maradt, felállt a székéről, s járkálni kezdett a szobában.

„Mi is van ma? Négyes bérlet... Jegor a feleségével ott van, az anyám is valószínűleg. Az egész Pétervár, egyszóval. Most lépett be, levetette a bundáját, kiment a világosságra. Tuskevics, Jasvin, Varvara hercegnő - képzelte maga elé. - Hát én? Akárhogy nézem, ostoba, ostoba dolog... De miért is hoz ilyen helyzetbe?” - mondta, legyintve egyet.

Ezzel a mozdulatával beleakadt a kisasztalba, amin a szeltersz-víz s a konyakosüveg állt, s majdnem feldöntötte. El akarta kapni, de kicsúszott a kezéből, s bosszúságában fölrúgta az asztalt, és csöngetett.

- Ha meg akarsz maradni nálam - mondta a bejövő komornyiknak -, gondoldj a dolgoddal. Ne forduljon elő többet. Most szedd össze.

A komornyik, ártatlansága tudatában, mentegetőzni akart, de ahogy az urára nézett, látta az arcáról, hogy csak hallgatnia lehet. Gyorsan a szőnyegre hajolt, s szedegetni kezdte az egészben maradt és széttört poharakat és palackokat.

- Nem a te dolgod, küldd be az inast, hogy szedje föl, te meg készítsd ki a frakkomat.

Vronszkij fél kilenckor lépett a színházba. Az előadás javában folyt. Az öreg színházi szolga lesegítette róla a bundát, s ahogy ráismert, „kegyelmességed”-nek szólította, s azt ajánlotta, ne vegyen ruhatári jegyet, szólítsa csak Fjodort. A kivilágított folyosón nem volt senki, csak a színházi szolga s két inas, akik bundával a karjukon az ajtóban hallgatóztak. A betett ajtón át az óvatos zenekari kíséret staccatója hallatszott s egy női hang, amint érthetően, szabatosan énekel egy zenei frázist. Az ajtó kinyílt, egy színházi szolga surrant ki rajta, s a vége felé tartó mondat egész tisztán csapta meg Vronszkij fülét. De az ajtó tüstént becsukódott, s Vronszkij sem a frázis végét, sem a kádenciát nem hallotta, az ajtó mögül jövő hangos tapsból azonban megértette, hogy a kádencia véget ért. Amikor a csillárokkal és bronz gázlámpákkal fényesen megvilágított terembe belépett, a zaj még mindig tartott. A színen ott volt a meztelen vállával s a gyémántjaival tündöklő énekesnő; a kezét fogó tenor segélyével épp nagy hajlongások közt

szedte össze a rámpán ügyetlenül átröpített csokrokat, majd odament a pomádétól fényes, középen választott hajú úrhoz, aki hosszú karjával a rámpán át valamit fölnyújtott neki. A közönség pedig, a földszinten éppúgy, mint a páholyokban, ide-oda szaladgált, előrenyúlt, kiabált, tapsolt. A karmester az emelvényről az átnyújtásban segédkezett, s fehér nyakkendőjét igazgatta. Vronszkij a földszint közepére ment, megállt s körülnézett. Figyelme most még kevésbé fordult, mint valaha, a megszokott, ismerős környezetre: a színpadra, a zajra, a nézők jól ismert, érdektelen, tarka nyájára a zsúfolásig megtömött színházban.

A páholyokban most is ott voltak ugyanazok a hölgyek, valamiféle tisztekkel a páholy hátterében; ugyanazok az isten tudja, miféle, tarka nők, egyenruhák, zakók; a karzaton ugyanaz a mocskos nép; s ebben az egész tömegben, a páholyokban és az első sorokban vagy negyven *igazi* férfi és nő. Vronszkij figyelme rögtön erre az oázisra fordult, velük lépett tüstént kapcsolatba.

A felvonásnak vége volt, amikor belépett, be sem ment hát a bátyja páholyába, hanem előresétált az első sorig, s a rámpánál állt meg Szerpuhovszkojjal, aki a térdét behajtva, a sarkával dörömbölt a rámpán, s ahogy messziről meglátta, a mosolyával hívta magához.

Vronszkij nem látta még Annát, szándékosan nem nézett arrafelé. De a tekintetek irányából tudta már, hol van. Lopva körülnézett, de nem Annát kereste. A legrosszabbra volt elkészülve, Alekszej Alekszandrovicsot kutatta a szeme. Szerencséjére Alekszej Alekszandrovics ezúttal nem volt a színházban.

- Milyen kevés maradt benned a katonából! - mondta neki Szerpuhovszkoj. - Diplomata, művész, valami efféle.

- Igen, ahogy hazaértem, frakkba bújtam - felelte mosolyogva Vronszkij, a látcsövét lassan elővéve.

- Bevallom, irigyellek érte. Amikor külföldről megjövök és fölveszem ezt, ni - a vállpántjához ért -, fáj a szívem a szabadságért.

Szerpuhovszkoj már rég legyintett Vronszkij szolgálati működésére, de szerette, mint azelőtt, s most különösen kedves volt hozzá.

- Kár, hogy az első felvonást lekésted.

Vronszkij csak az egyik fülével hallgatta, látcsövét a földszinti páholyról a félemeletre irányította, s a páholyokat nézegette. A turbános hölgy s a kopasz öreg mellett, aki haragosan pillantott a továbbmenő látcső üvegébe, Vronszkij egyszerre csak Anna büszke, megdöbbenően szép fejét pillantotta meg, a csipkék keretében, mosolyogva. Az ötös páholyban volt, húsz lépésre tőle. Elöl ült, s könnyedén hátrafordulva Jasvinnak mondott valamit. Fejének állása a szép, széles vállakon, szemének és egész arcának türtőztetetten izgatott ragyogása tökéletesen olyan volt, amilyennek Moszkvában látta, a bálon. De most egészen másképp hatott rá ez a szépség. A mostani érzésében nem volt semmi titokzatos: szépsége, bár jobban vonzotta, mint régebben, ugyanakkor sértette is. Anna nem nézett fel, de Vronszkij érezte, hogy észrevette már.

Amikor Vronszkij megint abba az irányba fordította a látcsövét, feltűnt, hogy Varvara hercegnő feltűnően vörös, erőltetetten nevet, s folyton a szomszéd páholyba tekinget. Anna is összecuskta a legyezőjét, a vörös bársonyon dobolva vele másfelé néz, s nem látja, nyilván nem is akarja látni, ami a szomszéd páholyban történik. Jasvin arcán az a kifejezés volt, ami kártyázás közben szokott lenni, ha vesz. Szemöldökét összeráncolta, s a bal bajszát mind mélyebben és mélyebben szívtá a szájába; ő is a szomszéd páholyba sandított.

Ebben a páholyban, balra tőlük, Kartaszovék ültek. Vronszkij ismerte őket, s tudta, hogy Anna is ismeretségben van velük. Kartaszova, egy kicsiny, sovány asszony, a páholyban állt, s háttal Anna felé a köpenyét vette épp magára, amelyet az ura segített föl rá. Az arca sápadt volt és haragos; fölindultan beszélt valamit. Kartaszov, egy kövér, kopasz úr, folyton Annára pislogott, s azon volt, hogy a feleségét megnyugtassa. Amikor az asszony kiment, a férfi soká késlekedett; Anna szemét kereste a tekintetével, nyilván oda akart köszönni neki. Anna azonban, bizonyára szántsándékkal, nem vette észre, hátrafordult, s a nyírt fejével feléje hajoló Jasvinnak mondott valamit. Kartaszov úgy ment ki, hogy nem hajolhatott meg, a páholyuk pedig üres maradt.

Vronszkij nem értette, hogy Anna és Kartaszovék közt mi történt voltaképp, de azt látta, hogy olyasmi, ami Annát megalázta. Ezt érezte a látottakból is, de Anna arcából még inkább, aki, tudta, utolsó erejét szedi össze, hogy a magára vállalt szerepben kitartson. S ez a szerep, a külső nyugalomé, tökéletesen sikerült is neki. Aki nem ismerte sem őt, sem a társaságát, nem hallotta az asszonyi szánakozás, méltatlankodás és csodálkozás szavait, hogy a világban meg merészelt jelenni, mégpedig ilyen feltűnően, csipkedésben és teljes szépségében: az gyönyörködött ennek a nőnek a nyugalomban és szépségében, s nem gyanította a pellengérré állított ember gyötrelmeit.

Tudva, hogy történt valami, de nem tudva, mi is voltaképp, Vronszkijt kínzó izgalom fogta el, s abban a reményben, hogy megtud valamit, elindult a bátyja páholya felé. Szándékos kerülőt téve, az Anna páholyával szemben levő földszinti közön ment át. Ott a volt ezredparancsnokába ütdött, aki két ismerőseivel beszélgetett. Vronszkij hallotta, amint a Karenin nevet említették, s észrevette, hogy az ezredparancsnok, jelentős pillantást vetve a beszélgetőkre, mennyire sietett őt hangosan a nevére szólítani.

- Á, Vronszkij! Mikor jössz el az ezredhez? Nem engedhetünk el búcsúlakoma nélkül. Te vagy a legtörzsökösebb közöttünk - mondta az ezredparancsnok.

- Nagyon sajnálom, nem érek rá, majd máskor - mondta Vronszkij, és felszaladt a lépcsőn a bátyja páholyába.

Az öreg grófnő, Vronszkij anyja, ott ült acélszínű fürtjeivel a bátyja páholyában.

Varja és Szorokina hercegnő a félemeleti folyosón találkoztak Vronszkijjal.

Varja, miután Szorokina hercegnőt az anyjához bekísérte, kezét fogott a sógorával, s rögtön arról kezdett el beszélni, ami érdekelte. Olyan fölindult volt, amilyennek Vronszkij ritkán látta.

- Én azt mondom, aljas és undorító dolog, Mme Kartaszovának erre nem volt semmiféle joga. Mme Karenina... - kezdte.

- De mi az? Nem tudok semmit.

- Hogyan? Nem hallottad?

- Gondolhatod, hogy én hallom meg utoljára.

- Van komiszabb teremtség ennél a Kartaszovánál?

- De mit csinált hát?

- Az uram mondta el... Megsértette Kareninát. Az ura a páholyukból beszédbe ereszkedett vele, s Kartaszova jelenetet rendezett. Jó hangosan valami sértőt mondott oda, azt beszélük, s kiment.

- Gróf, a *maman*-ja hívja - mondta Szorokina hercegnő, a páholy ajtaján kinézve.

- Én meg mind várlak - mondta az anyja gúnyosan mosolyogva. - Egyáltalán nem lehet látni téged.

A fia észrevette, hogy képtelen az öröm mosolyát visszatartani.

- Jó estét, *maman*. Magához jöttem - mondta hidegen.

- Miért nem mégy, *faire la cour à madame Karenina*? - mondta az anyja, amikor Szorokina hercegnő kiment. - *Elle fait sensation. On oublie la Patti pour elle.*⁹⁸

- *Maman*, kértem, hogy nekem ne beszéljen erről - felelt Vronszkij elkomorodva.

- Csak azt mondom, amit mindenki.

Vronszkij nem felelt semmit, néhány szót váltott Szorokina hercegnővel, és kiment. Az ajtóban a bátyjával találkozott.

- Á, Alekszej! - mondta a bátyja. - Micsoda undokság! Bolond az a nő, egyebet nem mondhatok... Most akartam hozzá menni. Menjünk együtt.

Vronszkij nem hallgatott rá. Gyors léptekkel ment le; érezte, hogy tennie kell valamit, de nem tudta, mit. A bosszúság, hogy magát és őt is olyan ferde helyzetbe hozta, ugyanakkor a szánalom, hogy szenved, fölzaklatta. Lement a földsintre, s egyenest Anna páholya felé indult. A páholynál ott állt Sztremov, s Annával beszélgetett.

- Nincs tenor többé. *Le moule en est brisé.*⁹⁹

Vronszkij odaköszönt, s megállt, hogy Sztremovot üdvözlje.

- Úgy látszik, későn jött. A legszebb áriát nem hallotta - mondta Anna Vronszkijnak, s közben, neki legalább úgy rémlett, gúnyosan pillantott rá.

- Rossz műértő vagyok - nézett rá Vronszkij szigorúan.

- Mint Jasvin herceg - szólt Anna mosolyogva -, aki szerint Patti túlságosan hangosan énekel.

- Köszönöm - mondta kis, hosszú kesztyűs kezébe véve a műsort, amelyet Vronszkij a földről vett föl, s szép arca ebben a pillanatban hirtelen megrándult. Fölállt, s a páholy háttérébe húzódott.

Amikor látta, hogy Anna páholya a következő felvonásra üresen marad, Vronszkij nem törődött vele, hogy a *cavatina* hangjaira elcsöndesedő színházban pisszegést kelt, kiment a földszintről, és hazahajtatott.

Anna otthon volt már. Amikor Vronszkij bement hozzá, egyedül volt, ugyanabban az estélyi ruhában, amiben a színházban. Ott ült a legelső karosszékben, a fal mellett, s maga elé meredt. Fölnézett Vronszkijra, de tüstént az előbbi helyzetét foglalta el.

- Anna - mondta Vronszkij.

- Te, te vagy az oka mindennek! - kiáltott föl Anna, a kétségbeesés és düh könnyeivel a hangjában, s fölállt.

- Kértem, könyörögtem, hogy ne menj el; tudtam, hogy kellemetlen lesz.

- Kellemetlen! - kiáltott Anna. - Iszonyú! Akármeddig élek, nem felejttem el. Azt mondta, gyalázat mellettem ülni.

---

⁹⁸ Karenina asszonynak udvarolni? Feltűnést kelt. Elfelejtik Pattit miatta. (francia)

⁹⁹ Elfajzottak. (francia)

- Egy ostoba asszony beszéde - mondta Vronszkij. - De minek megkockáztatni, kihívni...

- Gyűlölöm a nyugodtságot. Nem lett volna szabad idejuttatnod. Ha szeretnél...

- Anna! Mi köze ehhez az én szerelmemnek?

- Ha szeretnél, mint én, s gyötrődnél, mint én... - mondta Anna, s rémülettel nézett föl rá.

Vronszkij sajnálta, de mégis neheztelt rá. Bizonygatta a szerelmét, mert látta, hogy csak ez csillapíthatja, de ha szóval nem is, a lelkében szemrehányást tett neki.

S ezeket a szerelmi fogadkozásokat, amelyek Vronszkij előtt olyan ízetlennek tűntek fel, hogy szégyellte kimondani, Anna magába itta, s lassan megnyugodott. Másnap, tökéletesen megbékülve, falura utaztak.

HATODIK RÉSZ

1

Darja Alekszandrovna a nyarat gyerekeivel együtt a húgánál, Kittynél töltötte Pokrovszkojében. Az ő birtokán a ház egészen tönkrement, és Levin meg a felesége rábeszéltek, hogy töltsék náluk a nyarat. Sztjepan Arkagyics nagyon helyeselte ezt a tervet. A hivatal, mint mondta, nagy sajnálatára nem engedi, hogy a nyarat családjával falun töltsék, ami pedig a legnagyobb boldogság lenne a számára, s Moszkvában maradván, csak nagy ritkán, egy-két napra utazott le hozzájuk. Oblonszkijékon kívül, akik gyerekestül, nevelőnőstül jöttek, az öreg hercegnő is Levin vendége volt ezen a nyáron. Tapasztalatlan lányára, aki *olyan állapotban* is volt, úgy tartotta, kötelessége ügyelni. Kitty külföldi barátnője, Varenyka is beváltotta ígéretét, hogy ha Kitty férjhez megy, eljön hozzá, s barátnőjénél vendégeskedett. Ezek mind Levin feleségének voltak a rokonai és barátai, Levin szerette őket, de a szíve mégis fájt egy kicsit az ő levini világaért és rendjéért, amely a „Scserbackij-elem” áradásában, ahogy magában nevezte, egészen elmerült. Az ő rokonai közül csak Szergej Ivanovics volt ezen a nyáron náluk, de ő sem Levin-, hanem Koznisev-fajta ember volt, úgyhogy a levini szellem tökéletesen elenyészett.

A valamikor üres Levin-házban így most annyian voltak, hogy majdnem minden szoba el volt foglalta, s az öreg hercegnőnek, amikor asztalhoz ültek, csaknem mindennap meg kellett számolnia őket, s a tizenharmadikat, az egyik unokát, külön asztalhoz ültetni. Kittynek is, aki szenvedélyes háziasszonnyá vált, nem kis veszélyébe került a tyúkokat, pulykákat, kacsákat, amiből a vendégei és a gyerekek nyári étvágya bőven pusztított, előteremteni.

Az egész család ebédnél ült. Dolly gyerekei, a nevelőnővel és Varenykával, épp azt tervezték, hova menjenek gombázni. Szergej Ivanovics, akinek az eszéte és tudományát a vendégek majdnem hódolatig fokozódó tisztelettel övezték, mindnyájukat csodálkozásba ejtette, amikor a gombákról szóló beszélgetésbe beleelegyedett.

- Vigyenek engem is magukkal. Nagyon szerettem a gombaszedést - mondta Varenykára nézve -, szerintem nagyon szép időtöltés.

- Hogyne, nagy örömmel - felelte Varenyka elpirulva. Kitty jelentőségteljes pillantást váltott Dollyval. A tudós és nagyszerű Szergej Ivanovics ajánlata, hogy Varenykával gombázni megy, megerősítette Kitty egynémely feltevését, amely az utóbbi időben erősen foglalkoztatta. Az anyjával kezdett gyorsan beszélgetni, nehogy észrevegyék a pillantását. Ebéd után Szergej Ivanovics a kávécsészéjével a szalon ablakához ült, s folytatta öccsével a megkezdett eszmecserét, közben az ajtót nézegette, amelyen a gombázni készülő gyerekeknek ki kellett jönniök. Levin odaült a bátyja mellé.

Kitty az ura mellett állt, nyilván a számára érdektelen beszélgetés végét várta, hogy mondjon valamit.

- Amióta megöcsültél, sok tekintetben megváltoztál, mégpedig előnyödre - mondta Szergej Ivanovics, akit a megkezdett beszélgetés szemmel láthatólag nem nagyon érdekelt, és rámosolygott Kittyre. - De hű maradtál ahhoz a szenvedélyedhez, hogy a legparadoxabb állításokat védelmezd.

- Kátya, nem jót tesz, ha állsz - szólt rá az ura, s jelentősen pillantva rá, egy széket húzott oda.

- Nos, igen, különben hagyjuk, nincs időm - tette hozzá Szergej Ivanovics, a kifutó gyerekeket megpillantva.

Fesztes harisnyában, Szergej Ivanovics kalapját s a kosarat lóbálva, elsőül Tanya futott oda, galoppban, egyenest őhozzá. Bátran szaladt oda, szeme, amely annyira hasonlított apja gyönyörű szeméhez, ragyogott, ahogy Szergej Ivanovicsnak a kalapot odaadta; közben úgy tett, mint aki a fejére is szeretné tenni, félénk, gyöngéd mosollyal enyhítve merészségét.

- Varenyka várja már - mondta, s amikor Szergej Ivanovics mosolyán látta, hogy megteheti, óvatosan a fejére is rakta a kalapot.

Varenyka sárga kartonruhába öltözve állt az ajtóban; fejére fehér kendőt kötött.

- Megyek már, megyek, Varvara Andrejevna - mondta Szergej Ivanovics, s kávéját kihörpintve, kendőjét és szivartárcáját a zsebébe rakta.

- Milyen bájos ez az én Varenykám! Ugye? - mondta Kitty az urának, mihelyt Szergej Ivanovics felállt. Úgy mondta, hogy Szergej Ivanovics is hallhatta, nyilván ez volt a szándéka is. - És milyen szép, olyan nemes szépség! Varenyka! - kiáltotta oda neki. - A malomerdőben lesznek? Maguk után megyünk.

- Kitty, te teljesen megfélemedkezel az állapotodról - szólt rá az öreg hercegnő, az ajtón gyorsan kilépve. - Nem szabad így kiabálnod.

Varenyka, Kitty hangját s az anyai szemrehányást hallva, könnyű léptekkel a barátnőjéhez sietett. Mozgásának a gyorsasága, az élénk arcát elborító pír mind azt mutatta, hogy valami szokatlan megy végbe benne. Kitty tudta, mi ez a szokatlan, s figyelemmel kísérte őt. Most is csak azért hívta vissza, hogy gondolatban áldását adja a fontos eseményre, amelynek Kitty szerint az erdőben ma délután végbe kell mennie.

- Varenyka, én nagyon boldog leszek, ha egy bizonyos dolog megtörténik - súgta oda neki, megcsókolva.

- Maga is velünk jön? - kérdezte Varenyka zavartan Levint, s úgy tett, mintha nem hallaná, mit mondtak neki.

- Magukkal, de csak a szérűig, s ott maradok.

- Ugyan mit passziózol ott? - kérdezte Kitty.

- Az új szekereket kell megnéznem s átszámolnom - mondta Levin. - Te hol leszel?

- A teraszon.

2

Az egész asszonytársaság a teraszon gyűlt össze. Különben is szerettek ott ülni ebéd után, de ma még dolguk is volt. A mindnyájukat elfoglaló ingvarráson és pólyakötésen kívül ma lekvárt főztek Agafja Mihajlovna számára, új módon, víz hozzáadása nélkül. Ezt az otthon, náluk szokásos eljárást Kitty vezette be. Agafja Mihajlovna, akire ez a dolog régebben bízva volt, azt tartva, hogy amit a Levin-házban csináltak, rossz nem lehet, az eperhez és szamócahoz mégiscsak hozzáöntötte a vizet, s azt bizonygatta, hogy másképpen nem lehet: rajtaérték, s a málnát most mindnyájan jelenlétében főzték be, s Agafja Mihajlovnának meg kellett győződnie, hogy a lekvár víz nélkül is jó lesz.

Agafja Mihajlovna arca kihevült és nekikeseredett, a haja összezilálódott; könyökig feltúrt sovány karjával úgy forgatta az üstöt a hordozható tűzhely fölött; közben komoran nézte a málnát, s teljes szívéből kívánta, hogy hűljön ki, s ne főjön föl. A hercegnő érezte, hogy Agafja Mihajlovna dühének, mint aki a málnafőzésben a fő tanácsadó volt, öellene kell irányulnia; olyan képet iparkodott hát vágni, mint aki mással van elfoglalva, s a málna nem érdekli; egyéb dolgokról beszélt, orvul azonban oda-odapillantott a vaskályhára.

- Én mindig magam veszek a szolgálók ruhájához valami olcsóbb anyagot - folytatta a hercegnő a megkezdett beszélgetést. - Ne vegyük le most a habját, galambocskám? - mondta azután, Agafja Mihajlovnához fordulva. - Egyáltalán nem szükséges, hogy te csináld - állította meg Kittyt -, forró is.

- Majd én - állt föl Dolly, s óvatosan merni kezdte a felhabzott cukrot; a kanalat, hogy ami rátapadt, leverje, időnként egy tányérkához koccantotta, amely tarka, sárgásrózsaszín habbal és nyúlós, vérszínű sziruppal volt már tele. „Hogy fogják nyalni a tea mellé” - gondolt a gyerekeire, visszaemlékezve, hogy ő mint gyerek mennyire csodálkozott, hogy a nagyok épp a legjobbat, a habot nem eszik meg.

- Sztyiva azt mondja, sokkal okosabb pénzt adni - folytatta közben Dolly a megkezdett beszélgetést arról, hogyan okosabb a személyzetet megajándékozni -, de...

- Pénzt hogy lehet! - szólalt meg a hercegnő s Kitty egyszerre. - Ezt jobban megbecsülik.

- Én például a múlt évben a mi Matryjona Szemjonovnáknak - mondta a hercegnő - nem épp puplint, de valami olyasfélét vettem.

- Emlékszem, mama neve napján is abban volt.

- Nagyon kedves a mintája. Olyan egyszerű és finom. Magamnak is csináltatnék, ha neki nem lenne már. Olyasféle, mint Varenkáé. Olyan kedves és olcsó.

- No, most úgy látszik, kész - mondta Dolly, a szirupot a kanálról lecsorgatva.

- Ha gyűrűzik, akkor van készen. Csak főzze még, Agafja Mihajlovna.

- Ezek a legyek! - szólt Agafja Mihajlovna haragosan. - Egyre megy az - tette azután hozzá.

- Ó, milyen kedves, ne ijesszék el! - mondta váratlanul Kitty a verébre pillantva, amely a korlátra ült, s egy málnacsutkát megforgatva csipegetni kezdte.

- Jól van, de te menj messzebb a tűzhelytől - mondta az anyja.

- *A propos*, Varenka - mondta Kitty franciául; ha azt akarták, hogy Agafja Mihajlovna ne értse, mindig így beszéltek. - Tudja, mama, hogy én, nem tudom, miért, de ma döntést várok. Érti, milyen. De jó volna!

- Hanem micsoda mesteri házasságszerző vagy te! - mondta Dolly. - Milyen ügyesen és vigyázva hozza össze...

- De mondja már, *maman*, maga mit szól hozzá?

- Mit szólnék? Ő („ő”-n Szergej Ivanovicsot értette) a legjobb partit csinálhatja, ami Oroszországban lehetséges; már nem egészen fiatal, de mégis sokan utánavetnék magukat, tudom... Varenka nagyon helyes, de ő kaph...

- De kérem, mama, lássa be, hogy nem lehet egyiküknek sem jobbat kitalálni. Először - mondta Kitty egy ujját behajtván - Varenka remek lány!

- Nagyon tetszik neki, ez igaz - erősítette meg Dolly is.

- Szergej Ivanovics társaságbeli helyzete olyan, hogy a feleségétől se vagyont, se pozíciót egyáltalán nem kell kívánnia. Egyre van szüksége: egy szép, kedves, nyugodt asszonyra.

- Igen, vele aztán nyugodtan élhetne - mondta Dolly.

- A harmadik, hogy a felesége szeresse. Ez is megvan... Vagyis olyan szép lenne! Azt várom, hogy előjönnek az erdőből, s már el is dőlt minden. Mindjárt meglátom a szemükön. Olyan boldog lennék! Dolly, mi a véleményed?

- Csak ne izgasd föl magad. Semmi szükség sincs rá, hogy izgasd magad - mondta az anyja.

- De hisz nem izgulok, mama. De úgy érzem, most kéri meg.

- Ó, az olyan furcsa, hogy a férfiak hogyan és mikor kéri meg az embert... Van valami gát, s egyszer csak átszakad - mosolyodott el Dolly elgondolkozva, mert Sztjepan Arkagyics jutott az eszébe.

- Mama, magát hogy kérte meg a papa? - kérdezte hirtelen Kitty.

- Semmi különös; nagyon egyszerűen történt - felelt a hercegnő, de az arca felsugárzott az emléktől.

- Mégis, hogy? Szerette, mielőtt megengedték, hogy beszéljenek?

Kittynek különös gyönyörúsége telt benne, hogy az asszonyi élet legfontosabb kérdéseiről mint egyenrangú beszélgethet az anyjával.

- Persze hogy szerettem, lejött hozzánk a falunkba.

- No és hogy dőlt el, mama?

- Te persze azt hiszed, ti valami újat találtatok ki? Mindig egy és ugyanaz; a pillantások, a mosolyok, azok döntötték el...

- Milyen jól mondta, mama! Csakugyan a pillantások és a mosolyok - hagyta helyben Dolly.

- De mégis, milyen szavakat mondott?

- Kosztya milyen szavakat mondott neked?

- Ő krétával írta fel - mondta Kitty. - Csudálatos volt... Mintha olyan rég lett volna már!

S a három asszony ugyanazon gondolkozott el. Kitty elsőül törte meg a hallgatást. Eszébe jutott az utolsó tél a házassága előtt, vonzalma Vronszkijhoz.

- Csak... Varenjának az a régebbi szerelme - jutott eszébe természetes gondolatársítással. - El szerettem volna mondani valahogy Szergej Ivanovicsnak, előkészíteni rá. Ők, a férfiak, mind - tette hozzá - olyan szörnyű féltékenyek a múltunkra.

- Nem mind - mondta Dolly. - Te a saját férjedről ítélsz. Őt még mindig gyötri Vronszkij emléke. Ugye? Ugye, igaz?

- Igaz - felelte Kitty elgondolkozva, mosolygó szemmel.

- Csak azt nem tudom - vette védelmébe a hercegnő a maga anyai felügyeletét -, miféle múltad van neked, ami őt nyugtalaníthatja? Hogy Vronszkij udvarolt neked? Minden lánynak udvarolnak.

- De hiszen nem erről beszélünk - mondta Kitty elpirulva.

- De bocsáss meg - folytatta az anya -, éppen te nem akartad megengedni, hogy Vronszkijjal beszéljek. Emlékszel?

- Jaj, mama! - mondta Kitty szenvedő arccal.

- Csakhogy tiveletek most nem lehet bírni... A te dolgod övele nem is mehetett tovább, mint szabad; magam kértem volna számon. Különb is, lelkem, neked most nem szabad felizgatnod magad. Erről ne feledkezz meg, s légy nyugton, kérlek.

- De hisz én tökéletesen nyugodt vagyok, mama.

- Milyen szerencséje volt Kittynek, hogy Anna odajött akkor - mondta Dolly -, és milyen szerencsétlenség neki. Épp a fordítottja - tette hozzá gondolatától meglepve. - Akkor Anna volt boldog, s Kitty hitte magát boldogtalannak. Hogy megfordult minden! Én gyakran gondolkok Annára.

- Van is kin gondolkozni! Undok, visszataszító, szívtelen teremtés - mondta az anya, aki nem tudta elfeledni, hogy Kitty nem Vronszkijhoz, hanem Levinhez ment.

- Micsoda passzió: erről beszélni - mondta bosszúsan Kitty. - Én nem gondolok rá, és nem is akarok rágondolni. Nem akarok - ismételte meg férje ismerős lépteit hallva a teraszlépcsőkön.

- Mi az, mit nem akarsz? - kérdezte Levin a teraszra lépve. De senki sem felelt, s ő nem ismételte meg a kérdést.

- Sajnálom, hogy megzavartam a női birodalmatokat - nézett végig rajtuk elégedetlenül, megértve, hogy olyanról beszélgettek, amiről előtte nem beszéltek volna.

Egy pillanatra, úgy érezte, osztozik Agafja Mihajlovna érzelmeiben, ő is elégedetlen a víz nélkül befőzött málnával, általában az idegen Scserbackij-befolyással. De csak mosolygott, s odament Kittyhez.

- No, mi az? - kérdezte, s ugyanazzal a kifejezéssel nézett rá, amivel mindenki mostanában.

- Semmi, nagyszerűen érzem magam - mondta Kitty elmosolyodva. - Hát te?

- Háromszor annyit hordtunk be, mint a szekereken. Akkor hát gyerünk a gyerekekért? Már be is fogattam.

- Csak nem akarod Kittyt a bricskán vinni? - kérdezte szemrehányóan a hercegnő.

- Majd lépésben megyünk, hercegnő.

Levin sohasem hívta, ahogy a vők szokták, a hercegnőt *maman*-nak; a hercegnőt ez bántotta is. De Levin, annak ellenére, hogy nagyon szerette és tisztelte, nem tudta így nevezni; megsértette volna vele boldogult anyja iránti érzéseit.

- Jöjjön velünk, *maman* - mondta Kitty.

- Nem akarok tanúja lenni ennek az esztelenségnek.

- Akkor hát gyalog megyek, hisz jót tesz nekem - s fölállva az urához lépett, s karjába öltötte a karját.

- Jót tesz, de azért mindent mértékkel - mondta a hercegnő.

- No, Agafja Mihajlovna, kész a lekvár? - mosolygott Levin Agafja Mihajlovnára. Föl szerette volna őt deríteni. - Jó az új mód?

- Jónak kell lennie. Miszerintünk túlfőtt.

- Jobb is úgy, Agafja Mihajlovna - mondta Kitty -, legalább nem savanyodik meg. A jég úgyis elolvadt, nincs hol eltartani. - Tüstént elérte az ura szándékát, s ugyanazzal az érzéssel fordult az öregasszonyhoz: - Hanem a sózott húsa remek; mama azt mondja, sehol sem evett olyat - tette mosolyogva hozzá, az öregasszony fejkendőjét megigazítva.

Agafja Mihajlovna bosszúsan nézett Kittyre.

- Engem ne vigasztaljon az úrnő. Ha *vele* együtt így elnézem, úgyis jókedvem lesz - mondta. Ez a goromba *vele*, az *úrral* helyett, meghatotta Kittyt.

- Jöjjön velünk gombázni, megmutatja a jó helyeket.

Agafja Mihajlovna mosolyogva csóválta meg a fejét, mintha azt mondaná: „Szívesen megharagudnék magára, de nem lehet.”

- Csinálja, kérem, ahogy tanácsoltam - mondta az öreg hercegnő -, a lekvárra tegyen rumba áztatott papírt: és nem kell jég, mégsem lesz rajta penész.

3

Kitty rendkívül örült, hogy négyszemközt maradhatott az urával. Abban a pillanatban, amikor a teraszra lépett, s megkérdezte, miről beszélnek, s nem feleltek neki, mindent olyan élénken tükröző arcán, úgy vette észre, a bosszúság árnyéka futott át.

Most, hogy a többiek előtt sétálva, a ház tájékaról a kitaposott, rozskalással és -maggal beszórt poros útra értek, Kitty erősebben támaszkodott rá, s magához szorította karját. Levin megfélekedezett már a percnyi kellemetlen benyomásról, s egyedüllétükben - mialatt terhességének gondolata egy pillanatra sem hagyta el - a szeretett asszony közelségének örömteli, teljesen tiszta, minden érzékiségtől mentes enyhületét érezte, amely még mindig új volt a számára. Beszélni nem volt mit, de Levin hallani szerette volna a hangja csengését, amely, éppúgy, mint a tekintete, terhességével egészen megváltozott.

Hangjában és tekintetében is lágyság, komolyság volt, amilyen azokéban szokott lenni, akik állandóan egy kedves dologra összpontosítják a figyelmüket.

- Nem fáraszt? Támaszkodj rám jobban - mondta Levin.

- Nem, olyan boldog vagyok, hogy egyedül lehetek veled. Akármilyen jó is velük, sajnálom a mi kettesben töltött téli estéinket.

- Az is jó volt, ez pedig még jobb. Mind a kettő jobb - szorította meg Levin a kezét.

- Tudod, miről beszélünk, amikor bejöttél?

- A befőzésről?

- Igen, a befőzésről is, utána meg arról, hogy kéri meg az embert.

- Á - mondta Levin, aki inkább a hangját, mint a mondott szavakat hallgatta; közben pedig állandóan az útra vigyázott, amely most már az erdőben haladt, igyekezett elkerülni a helyeket, ahol Kitty megbotolhatott volna.

- És Szergej Ivanovicsról meg Varenkáról. Észrevetted?... Én nagyon szeretném - folytatta. - Mi a véleményed róla? - S az ura arcába nézett.

- Nem tudom, mit gondoljak - felelte Levin mosolyogva. - Szergejt ebben a tekintetben nagyon különösnek tartom. Hiszen elmeséltem...

- Igen, hogy szerelmes volt abba a lányba, aki meghalt...

- Még akkor történt, amikor gyermek voltam; csak mások elbeszéléséből tudom. Emlékszem rá abból az időből. Bámulatosan szelíd volt. Azóta figyelem őt nők közt: kedves velük, egyik-másik meg is tetszik neki, de az ember érzi, hogy csak emberek neki, nem asszonyok.

- De most Varenykával... Úgy látom, van valami...

- Lehet, hogy van... De ismerni kell őt. Egész különös, csodálatos ember. Csak szellemi életet él. Túlságosan is tiszta és emelkedett lelkületű.

- Miért? Ez talán lealacsonyítja?

- Nem, de annyira hozzászokott a pusztán szellemi élethez, hogy nem tud a valósággal összebecsülni, Varenyka pedig mégiscsak valóság.

Levin megszokta már, hogy bátran mondja ki Kitty előtt a gondolatait; nem fáradt vele, hogy szabatos szavakba burkolja. Tudta, hogy az ilyen szerelmes pillanatokban, mint a mostani, a felesége egy szóból megérti, mit akar mondani; ahogy most is megértette.

- Igen, de Varenykában nincs az a valóság, ami énbennem; engem, úgy érzem, sosem szeretett volna meg. De Varenyka csupa lélek...

- Dehogy, nagyon is szeret, s nekem olyan jó látnom, hogy az enyéme mindnyájan szeretnek...

- Igen, ő jó hozzám, de...

- De nem úgy, ahogy a boldogult Nyikolenykával voltál... ti ketten beleszerettetek egymásba - fejezte be Levin. - Mért ne mondjuk meg? - tette hozzá. - Néha szemrehányást is teszek magamnak; a vége az lesz, hogy az ember elfelejti. Milyen rettenetes és milyen nagyszerű ember volt... Miről is beszéltünk? - kérdezte Levin egy kis hallgatás után.

- Te azt hiszed, hogy Szergej Ivanovics nem tud szerelmes lenni - mondta Kitty, a maga nyelvére fordítva.

- Nemhogy nem tud - mosolyodott el Levin -, de nincs meg benne a szükséges gyöngesség... Mindig irigyeltem, sőt még most is irigylem, amikor annyira boldog vagyok.

- Irigyled, hogy nem tud szerelmes lenni?

- Irigylem, hogy jobb nálam - mondta Levin mosolyogva. - Nem magának él. Egész életét a kötelességének szenteli. Azért olyan nyugodt és megelégedett.

- És te? - mondta Kitty tréfás, szeretetteljes mosollyal.

A gondolatmenetet, amely mosolyra készítette, sehogyan sem tudta volna szavakba foglalni; a végeredménye azonban az volt, hogy férje, amikor a bátyjáért lelkesedett s magát megalázta előtte, nem volt őszinte. Kitty tudta, hogy ennek az őszinteség hiányának a bátyja iránti szeretet volt az oka, meg a lelkifurdalás, hogy túlságosan boldog; a legfőképpen azonban a sohasem szűnő vágy, hogy jobbá legyen. Kitty szerette ezt benne, s ezért mosolyodott el.

- És te? Te mivel nem vagy megelégedve? - kérdezte ugyanazzal a mosollyal.

Levinnek örömet szerzett, hogy Kitty nem hisz az ő elégedetlenségében önmagával, s ez öntudatlanul is arra sarkallta, hogy kimondja hitetlensége okát.

- Én boldog vagyok - mondta -, de elégedetlen magammal.

- Hogy lehetsz elégedetlen, ha egyszer boldog vagy?

- Hogy mondjam el?... Énnekem, azon kívül, hogy meg ne botolj, nincs semmiféle szívbeli kívánságom. Jaj, nem szabadna, látod, így ugrálnod - szakította meg beszélgetésüket szemrehányón, mert Kitty, ahogy az úton fekvő ágat átlépte, túl gyors mozdulatot tett. - De ha ítéletet tartok magam fölött, s másokkal, különösképp a bátyámmal hasonlítom össze magam, érzem, hogy rossz vagyok.

- De miért? - folytatta Kitty ugyanazzal a mosollyal. - Te talán nem dolgozol másokért? Hát a majorságaid, a gazdaságod, a könyved?

- Nem, érzem, s most különösen - mondta Kitty kezét megszorítva -, hogy te vagy a bűnös, ha nem úgy megy, ahogy kellene. Mindent félvállról veszek. Ha úgy tudnám szeretni a dolgomat, ahogy téged... De az utóbbi időben csak föladott leckeként végzem.

- Mit szólna a papához akkor? - kérdezte Kitty. - Ő is rossz ember, amiért a közügy érdekében semmit sem tett?

- Ő? Nem. De ahhoz olyan egyszerűségnek, derűnek, jósnak kell az emberben lennie, mint apádban, és hol van az énbennem? Nem dolgozom, és szenvedek tőle. S ezt mind te csináltad. Amikor még nem voltál te, s nem volt még ő - mondta egy pillantással a testére, amelyet Kitty azonnal elértett -, minden erőmet a munkába temettem; most nem tudom, s szégyellem. Pontosan úgy csinálom, mint valami föladott leckét; tettetem magam.

- No és volna kedved most mindjárt Szergej Ivanovicssal cserélni? - mondta Kitty. - Volna kedved a közügyet szolgálni; azt a föladott leckét, s csak azt, úgy szeretni, mint ő?

- Persze hogy nem - mondta Levin. - Különben is oly boldog vagyok, hogy nem is értek már semmit sem... Szóval te azt hiszed, megkéri most? - tette hozzá kis hallgatás után.

- Hiszem is meg nem is. De borzasztóan szeretném. Várj csak. - Előrehajolt, s egy szál margarétát tépett az útszélről. - No, számold ki, megkéri, nem kéri - mondta, odaadva a virágot.

- Megkéri, nem kéri - mondta Levin egymás után tépve le a keskeny, erezett, fehér szirmokat.

- Nem, nem! - állította meg Kitty, izgalommal lesve az ujjait, s keze után kapott. - Kettőt szakítottál.

- De az a picinyke nem számít - mondta Levin a rövid, ki nem fejlett szirmot leszakítva. - Lám, a bricska utolért bennünket.

- Nem fáradtál el, Kitty? - kiáltott oda hozzá a hercegnő.

- Egyáltalán nem.

- Ülj föl hát, ha a lovak nyugodtak, de lépésben menjetek.

De nem volt érdemes fölülni. Közel voltak már, s mind gyalog mentek.

4

Fekete haján fehér kendőjével, körülötte a kedélyesen és jókedvűen foglalkoztatott gyereksereg, a lehetőségtől, hogy egy férfi, aki tetszik is, vallomást tehet neki, szemmel látható izgalomban, Varenka vonzó volt; Szergej Ivanovics ott ment mellette, s folyton őbenne gyönyörködött. Ahogy ránézett, eszébe jutott a sok kedves beszéd, amit hallott tőle, mindaz a jó, amit tudott róla, s egyre inkább tudatára ébredt, hogy amit iránta érez, valami különös, réges-rég, akkor is csak egyszer, első ifjúságában tapasztalt érzés. Az öröm, hogy közel lehet hozzá, mind erősebb lett, annyira, hogy amikor egy vékony szárú, lehajtott karimájú, hatalmas vargányát talált s a Varenka kosarába tette, Szergej Ivanovics Varenka szemébe nézett. S az örvendező és ijedt izgalom arcát elfutó pírját látva, maga is zavarba jött, s nem szólt, de olyan mosollyal mosolygott rá, ami nagyon is sokat mondott.

„Ha így van - mondta magának -, meg kell fontolnom s határoznom; nem adhatom oda magam, mint egy kölyök, a perc hevületének.”

- Elmegyek most, a többiektől külön szedem a gombát, különben nem látszik meg a szerzeményem - mondta, s az erdőszélről, ahol az alacsony, selymes fűvön ritkás, öreg nyírfák közt lépdelték, az erdő közepébe ment, ahol a fehér nyírtörzsek közt nyárfasudarak szürkéltek, s mogyoróbokrok sötétedtek. Vagy negyven métert ment, egy kecskerágóbokor mögé, amely piros barkáival épp teljes virágzásban volt, s tudva, hogy itt nem látják, megállt. Körülötte teljes volt a csend. Csak a nyírfák fölött, amelyeknek a tövében állt, zümmögtek el nem némulóan, mint egy raj méh, a legyek, s a gyerekek hangja ért időnként oda. Hirtelen, nem messze az erdőszéltől, Varenyka alt hangja hangzott föl, amint Grisát hívja, s Szergej Ivanovics arcára örvendő mosolygás ült ki. Ahogy ezen a mosolyon rajtaérte magát, rosszállóan csóválta meg a fejét állapota miatt, aztán egy szivart vett ki, és megpróbált rágyújtani. A nyírfa törzsén soká nem tudta meggyújtani a gyufáját. A fehér kéreg gyöngéd hártyája a foszforra tapadt, s a tűz elaludt. Az egyik gyufa végre meggyúlt, s a szivar illatozó füstje ide-oda imbolyogva széles abroszként terült ki, határozott körvonalakkal, a bokor fölött, a nyírfa lecsüggő ágai alatt előre s fölfelé. Szemével a füstsávot követve, Szergej Ivanovics csendesen lépkedett, s a maga lelkiállapotán gondolkozott.

„De hát miért ne? - gondolta. - Ha csak föllobbanás volna vagy szenvedély, ha csak ezt a vonzalmat érezném, ezt a kölcsönös (mondhatom: *kölcsönös*) vonzalmat, de közben azt érezném, hogy mindez ellentétben van életem természetével, azt érezném, hogy ha e vonzalomnak átadom magamat, hivatásomat és kötelességemet elárulom... de nem így van. Az egyetlen, amit ellene szegezhetek, hogy amikor Marie-t elvesztettem, azt mondtam magamban, hű maradok az emlékéhez. Ezt az egyet hozhatom fel az érzésem ellen... És ez fontos” - mondta magában Szergej Ivanovics, azt is érezve mindjárt, hogy ennek a megfontolásnak az ő számára semmiféle fontossága nem lehet, legföllebb más ember szemében rontja el költői szerepét. „Ezenkívül azonban akármennyire keresem, nem találok semmit, ami érzésem ellen szólana. Ha pusztá eszemmel választanék, nem találhatnék jobbat.”

Akárhány ismerős asszony és leány jutott az eszébe, nem emlékezett egyre sem, akiben ilyen mértékben együtt lettek volna épp azok a tulajdonságok, amelyeket ő, hidegen mérlegelve, a feleségében együtt kívánt látni. Megvolt benne az ifjúság minden szépsége és frissesége, de nem volt már gyermek, s ha szerette, tudatosan szerette, ahogy egy nőnek szeretnie kell: ez volt az egyik. A másik: nemcsak hogy távol állt tőle a nagyvilági modor, de nyilván undorodott is a társaságtól; amellet azonban ismerte, s megvoltak benne a jó társasági nő szokásai, ami nélkül Szergej Ivanovics az élettársát nem tudta elképzelni. A harmadik: vallásos volt, de nem mint egy gyermek, mint Kitty például, aki ösztönösen vallásos és jó; a vallásos meggyőződés volt életének az alapja. Egész az apróságokig mindent együtt talált benne, amit a feleségétől várt: szegény volt és magányos, nem hoz egy csomó rokont s vele a befolyásukat, mint Kittynél látta, a férje házába; teljesen az urához lesz kötve, ahogy jövőendő családi életétől mindig is kívánta. S ez a lányka, akiben ezek a tulajdonságok mind együtt voltak, szerette őt. Szergej Ivanovics szerény volt, de ezt lehetetlen volt nem látnia. És ő is szerette a lányt. Az egyetlen ellenérv: a maga életkora. De az övék hosszú életű fajta, még egyetlen ősz hajszála sem volt; senki sem becsülte volna negyvenre: Varenyka mondása is eszébe jutott, hogy az emberek csak Oroszországban tekintik magukat ötvenesztendőskorukban aggastyánnak, Franciaországban az ötvenéves ember azt tartja, hogy *dans la force de l'âge*¹⁰⁰ van, a negyvenéves pedig - *un jeune homme*.¹⁰¹ De mit számítanak az évek, amikor a lelkében

¹⁰⁰ Legjobb korában. (francia)

¹⁰¹ Fiatal ember. (francia)

fiatalnak érezte magát, olyannak, amilyen húsz évvel ezelőtt volt? Vagy nem az ifjúság volt, amit most érzett, amikor kiért az erdő túlfelére, s a napsugarak ragyogó fényében Varenyka kecses alakját pillantotta meg, amint sárga ruhájában könnyű léptekkel halad kosarával az öreg nyírtörzs mellett, s a benyomás, amelyet az ő képe keltett, a ferde sugarakkal elöntött, sárgás zabföld meglepő szépségű képével, túl a zabon pedig a távoli sárgával tarkázott öreg erdő látványával olvad össze, amint a messzeség kékjébe enyészik? A szíve összeszorult az örömtől. Ellágyulás fogta el. Érezte, hogy döntött. Varenyka, aki éppen akkor guggolt le egy gombáért, fürgé mozdulattal emelkedett föl, és körülnézett. Szergej Ivanovics a szivarját eldobva, eltökélt léptekkel indult felé.

5

„Varvara Andrejevna, amikor még nagyon fiatal voltam, egy női eszményképet alkottam magamnak, akit majd megszeretek, s boldog leszek, ha feleségemnek mondhatom. Egy hosszú életet éltem le, s most először találkozom azzal, akit kerestem, magában. Szeretem, és kérem, legyen a feleségem.”

Szergej Ivanovics akkor mondta ezt magában, amikor már csak tíz lépésre volt Varenykától, aki a térdére ereszkedve, a kezével óvta Grisától a gombát, s a kis Mását szölongatta.

- Ide, ide! Kicsinyek! Itt sok van! - mondta kedves, mélyen csengő hangján.

Ahogy az odalépő Szergej Ivanovicsot észrevette, nem emelkedett föl, és nem változtatott a helyzetén; de minden arról beszélt, hogy érzi a közeledését, s örül neki.

- Nos, talált valamit? - kérdezte fehér kendője alól feléje fordítva szép, csendesen mosolygó arcát.

- Egyetlenegy sem - mondta Szergej Ivanovics. - És maga?

Varenyka nem felelt, el volt foglalva a köréje gyűlő gyerekekkel.

- Ezt még az ágak mellett - mutatott a kis Másának egy apró kékhátút, amelynek ruganyos, rózsás kalpagját, ahogy kinőtt alóla, egy száraz fűszál metszette ketté. Amikor Mása a kék-hátút két fehér félbe törve fölvette, maga is fölállt. - Ez a gyermekkoromra emlékeztet - mondta aztán, ahogy Szergej Ivanovics mellett lépegetve a gyerekektől eltávolodott.

Hallgatagon mentek néhány lépést. Varenyka látta, hogy Szergej Ivanovics beszélni akar. Kitalálta, miről, s a szíve elszorult az örömtől és félelemtől. Olyan messze mentek, hogy senki sem hallhatta már őket, de Szergej Ivanovics még mindig nem kezdett beszélni. Varenykanak okosabb volt hallgatnia. Hallgatás után könnyebben lehetett, amit mondani akart, elmondani, mintha előtte már gombákról beszéltek volna, de akarata ellenére, véletlenül szinte, Varenyka mégiscsak megszólalt:

- Szóval semmit sem talált? Az erdő közepén különben mindig kevesebb van.

Szergej Ivanovics fölsóhajtott, és nem felelt semmit sem. Bosszantotta, hogy Varenyka a gombákról beszélt. Vissza akarta téríteni ahhoz, amit először a gyerekekről mondott, de rövid hallgatás után, akarata ellenére, ő is az utóbbi szavaira tett megjegyzést:

- Én csak azt hallottam, hogy a nyirokgomba főleg az erdőszélen fordul elő, megkülönböztetni azonban nem tudom.

Néhány perc telt el, még messzebb mentek a gyerekektől, s tökéletesen magukra maradtak. Varenyka szíve annyira vert, hogy hallotta a dobbanását, s érezte, hogy pirul, sápad, majd megint elpirul.

Az után, ahogy Stahlénál élt, olyan ember feleségévé lenni, mint Koznisev, a legnagyobb boldogságnak tetszett neki. Azonkívül meg is volt győződve szinte, hogy szerelmes belé. S azonnal el kell az egésznek dőlnie. Rettegés fogta el. Rettegés attól is, hogy szól, attól is, hogy nem.

Most kellett vagy soha nyilatkoznia, ezt Szergej Ivanovics is érezte. Varenyka tekintete, a pirossága, a lesütött szeme, mind fájdalmas várakozásról beszélt: Szergej Ivanovics látta ezt, s megszánta. Azt is érezte, hogy semmit sem mondani annyi, mint megbántani. Gondolatban gyorsan elismételte az elhatározás mellett szóló érveket. Elismételte a szavakat is, amelyekkel meg akarta kérni, de helyettük, valami váratlan jött ötletből, hirtelen ezt kérdezte:

- Mi a különbség a nyirokgomba és a vargánya közt?

Varenyka ajka, ahogy felelt, megremegett az izgalomtól:

- A kalapjukban alig van különbség, csak a szárukban.

S alig mondták ki ezt, mindketten érezték, hogy az ő dolguknak vége, amit mondani kellett volna, nem fogják kimondani, s izgalmuk, amely az előbb tetőpontot ért, csillapodni kezdett.

- A vargánya... annak a szára olyan, mint a kétnapos, nem borotvált barna szakáll - mondta Szergej Ivanovics nyugodtan már.

- Ez igaz - felelte Varenyka mosolyogva, s sétájuk iránya, anélkül, hogy akarták volna, megváltozott. A gyerekek felé közeledtek. Varenyának fájt a szíve, és szégyellte magát, de ugyanakkor meg is könnyebbült.

Ahogy hazaért, s az érvein még egyszer végigment, Szergej Ivanovics úgy találta, nem ítélte helyesen. Nem tudja Marie emlékét elárulni.

- Lassabban, gyerekek, lassabban! - kiáltott Levin haragosan a gyerekekre, s felesége elé állt, hogy megvédje, amint a gyereksereg nagy örömvísítással elébük rohant.

A gyerekek után Szergej Ivanovics és Varenyka is kijött az erdőből. Kittynek nem kellett Varenykát megkérdeznie; a két ember nyugodt, kissé szégyenkező arcáról megértette, hogy tervei megghiúsultak.

- No? - kérdezte tőle a férje, ahogy hazaindultak.

- Nem fogta meg - mondta Kitty; mosolya s beszédmódja, mint azt Levin sokszor jólesően figyelte meg, az apjára emlékeztetett.

- Hogy nem fogta meg?

- Hát így! - mondta Kitty, s az ura kezét megfogva, a szájához vitte, s az el nem nyílt ajkaihoz érintette. - Ahogy a püspök kezét csókolják.

- És ki nem fogta meg? - mondta Levin mosolyogva.

- Egyikük sem. Így kellene...

- Parasztok jönnek erre...

- Nem, nem látták meg.

Mialatt a gyerekek teáztak, az öregek az erkélyen ültek, s úgy társalogtak, mintha semmi sem történt volna, bár mindnyájan jól tudták, Szergej Ivanovics és Varenyka pedig különösen, hogy ha nemlegesen is, de igen fontos esemény történt. Ugyanaz az érzés volt mindkettőjükben; olyanféle, mint amit a tanuló érez a nem sikerült vizsga után, amikor ismételnie kell, vagy végleg kizárják az intézetből. Érezve, hogy történt valami, a jelenlevők más, közömbös témákról beszélgettek nagy elevenen. Levin és Kitty különösen boldognak és szerelmesnek érezték magukat ezen az estén. S az, hogy szerelmükben boldogok voltak: kellemetlen célzás volt azoknak, akik ugyanezt akarták és nem tudták - s most röstelkedtek.

- Emlékezzetek szavamra: Alekszandr nem jön le - mondta az öreg hercegnő.

Sztyepan Arkagyicsot az esti vonattal várták, s az öreg herceg azt írta, lehet, hogy ő is lejön.

- Tudom is, miért nem - folytatta a hercegnő. - Azt mondja, a fiatalokat az első időben egyedül kell hagyni.

- No, papa hagyott is minket. Nem is láttuk még - mondta Kitty. - Pedig hát miféle fiatalok vagyunk mi? Olyan öregek vagyunk már.

- Csakhogy ha nem jön, és is elbúcsúszom tőletek, gyerekek - mondta a hercegnő, bánatosan fölsóhajtva.

- Mi történt magával, mama? - esett neki mind a két lánya.

- Gondold el, ő is hogy érzi magát? Hiszen most már...

S az öreg hercegnő hangja egész váratlanul megremegett. A lányok elhallgattak, s összenéztek. „*Maman* mindig talál bánkódni valót” - mondta a tekintetük. Nem tudták, hogy akármilyen jól megvolt a hercegnő a leányánál, s akármilyen nélkülözhetetlennek érezte itt magát, amióta utolsó, legkedvesebb lányukat is férjhez adták, s a családi fészek üresen maradt, magáért is meg az uráért is tele volt gyötrellemmel és bánattal.

- Mi kéne, Agafja Mihajlovna? - fordult Kitty a jelentős arccal, titokzatosan megálló Agafja Mihajlovnához.

- A vacsorát kérdeném.

- No, jó is lesz - mondta Dolly -, menj és intézkedj. Én is megyek, s elismétlem Grisával a leckét. Úgyse csinált ma semmit.

- Ez nekem szól! Majd megyek én, Dolly - mondta fölugorva Levin.

Grisának, aki a gimnáziumba került már, nyáron ismételnie kellett. Darja Alekszandrovna már Moszkvában is a fiával együtt tanulta a latin nyelvet, s most, hogy Levinékhez jött, föltette magában, hogy napjában legalább egyszer a legnehezebb számtan- és latinleckéket átismétli vele. Levin ajánlkozott, hogy föl váltja: de az anya végighallgatta Levin óráját, s azt látta, hogy nem úgy tanít, ahogy a moszkvai tanító. Ez megzavarta, iparkodott meg nem sérteni Levint, de azért határozottan kijelentette, hogy haladni a könyv szerint kell, ahogy a tanító szokta, s jobb lesz, ha maga csinálja megint. Levin bosszús volt Sztyepan Arkagyicsra, amiért gondatlanságában nem ő, hanem az anya ügyel föl az oktatásra, amelyhez pedig nem ért, bosszús a tanítóra, amiért olyan rosszul tanítja a gyerekeket; a sógornőjének azonban megígérte, hogy úgy folytatja a tanítást, ahogyan kívánja. S tovább foglalkozott Grisával, de most már nem a maga módján, hanem a könyv szerint, kedvetlenül tehát, meg is feledkezve sokszor a lecke idejéről, így történt most is.

- Nem, Dolly, megyek már, maradj csak - mondta. - Mindent rendesen csinálunk, a könyv szerint. Hiszen ha Sztjiva itt lesz, s vadászni megyünk, úgylis reád marad.

S Levin elment Grisához. Ugyanígy beszélt Varenjka is Kittynek. Varenjka még a Levinék boldog, jól berendezett házában is hasznossá tudta magát tenni.

- Én majd megrendelem a vacsorát, maga maradjon csak ülve - mondta, s Agafja Mihajlovnához lépett.

- Csirkét biztosan nem kaptak - mondta Kitty. - Akkor a magunkéból...

- Majd megbeszéljük Agafja Mihajlovnával. - S Varenjka a dajkával együtt eltűnt.

- Milyen kedves lányka - mondta a hercegnő.

- Nemcsak kedves, *maman*, olyan gyöngyszem, amilyen nincs is több.

- Sztjepan Arkagyicsot eszerint mára várják - mondta Szergej Ivanovics, aki nyilván nem kívánt tovább beszélni Varenjkaról. - Nehéz két sógort találni, akik ennyire nem hasonlítanak egymásra mondta finom mosollyal. - Az egyik mozgékony, s mint a hal a vízben, csak a társaságban él; a másik, a mi Kosztyánk, eleven, gyors, mindenre fogékony, de mihelyt társaságba kerül, megdermed, vagy értelmetlenül vergődik, mint hal a szárazon.

- Igen, ő nagyon is könnyelmű - mondta a hercegnő Szergej Ivanovicsához fordulva. - Éppen kérni akartam, hogy beszéljen vele; lehetetlen őt (Kittyre mutatott) itthagyni; föltétlenül Moszkvába kell utazniuk. Azt mondja, majd hívat ő doktort...

- *Maman*, Kosztya mindent megtesz, mindenbe beleegyezik - mondta Kitty bosszúsan, hogy az anyja ebben a dologban Szergej Ivanovicsot hívja meg bírónak.

Beszélgetésük közepén a fasorból lónyerítés hallatszott s kerek hangja a kavicson. Dolly még föl sem állhatott, hogy az ura elé menjen, lenn, ahol Grisa tanult, Levin már ki is ugrott a szobaablakon, s Grisát leszedte.

- Sztjiva az! - kiáltott az erkély alól Levin. - Befejeztük, Dolly, ne félj! - tette hozzá, s mint valami fiú, nekieredt, s a fogat elé futott.

- *Is, ea, id, eius, eius, eius!*¹⁰² - kiáltotta Grisa, ugrándozva a fasorban.

- S még valaki. Bizonyosan a papa! - kiáltott Levin a fasor elején megállva. - Kitty, ne azon a meredek lépcsőn, menj körbe!

De Levin tévedett, amikor azt, aki a hintóban ült, az öreg hercegnek nézte. Ahogy a hintóhoz közelebb ment, Sztjepan Arkagyics mellett nem a herceget pillantotta meg, hanem egy szép, jó húsban levő fiatalembert, a fején skót sapka, hátul hosszú szalagokkal. Vaszenjka Veszlovskij volt, Scserbackijék másodunokatestvére, pétervár-moszkvai aranyifjú, „kitűnő fiú és szenvedélyes vadász”, ahogy Sztjepan Arkagyics bemutatta...

Veszlovskijt egyáltalán nem zavarta a csalódás, amit azzal keltett, hogy az öreg helyett érkezett, vidáman üdvözölte Levint; emlékeztetett, hogy ismerik egymást, felkapta Grisát, s a vizslán át, amelyet Sztjepan Arkagyics hozott magával, a hintóba emelte.

Levin nem ült bele a hintóba, mögötte ment. Egy kicsit bosszankodott, amiért nem az öreg herceg jött el, akit minél jobban megismert, annál jobban megszeretett, meg azért is, hogy ez a Vaszenjka Veszlovskij teljesen idegen s fölösleges ember létére beállított. Annál idegenebbnek és fölöslegesebbnek találta, mert amikor a ház elé ért, ahol a nagyok és gyerekek meg-

---

¹⁰² A birtokos névmás ragozása. (latin)

elevenedett csapata összegyűlt, látta, hogy Vaszenyka Veszlovskij a Kitty kezét milyen különös, hízelgő és gáláns módon csókolja meg.

- A feleségével *cousin*-ok s régi ismerősök vagyunk - mondta Vaszenyka Veszlovskij, Levin kezét megint jó keményen megszorítva.

- Hát vad van-e? - fordult Levinhez Sztjepan Arkagyics, aki alig győzött mindenkit üdvözölni. Minekünk a legkegyetlenebb szándékaink vannak. Egész biztos, *maman*, azóta sem voltak Moszkvában. Nesze, Tánya, ez a tiéd! Vedd ki, kérlek, ott van hátul a kocsiban - beszélt mindenfelé. - Hogy felfrissültél, Dollenya - mondta feleségének, s kezét az egyik kezébe fogva, a másikkal meg fönről megpaskolva, még egyszer kezét csókolt neki.

Levin, aki egy perccel előbb a legvidámabb hangulatban volt, most mindenkre komoran nézett, és semmi sem tetszett neki.

„Kit csókolt meg tegnap ugyanezzel az ajakkal?” - gondolta, ahogy a feleségével kedveskedő Sztjepan Arkagyicsra pillantott. Dollyra nézett, de most ő sem tetszett neki.

„Hiszen nem hisz a szerelmében. Akkor minek örül úgy? Undorító!” - gondolta.

A hercegnőre tekintett, egy perccel előbb még olyan kedves volt, de most az ő modora sem tetszett; úgy üdvözlöi ezt a pántlikás Vaszenyát, mintha otthon, a maga házában volna.

Még a tornácra kilépő Szergej Ivanovics is kellemetlennek tűnt föl, ahogy színlelt nyájassággal Sztjepan Arkagyics elé ment; hisz jól tudta, hogy a bátyja nem szereti és nem is becsüli Oblonszkijt.

Varenyka is ellenszenves volt, amint az ő *saint nitouche*¹⁰³ képével ezzel az úrral ismerkedik, miközben egyében sem jár az esze, mint hogy hogyan mehetne férjhez.

A legellenszenvesebb azonban Kitty volt, ahogy úgy behódolt a vidámságnak, amellyel ez az úr, mintha az neki s a többieknek is ünnep volna, a maga falura rándulását nézi; az a furcsa mosoly, amellyel Kitty a mosolyára felelt, különösen kellemetlen volt.

Lármásan beszélgetve mentek be a házba; de alig ültek le, Levin megfordult s kiment.

Kitty látta, hogy az urával történt valami. Szeretett volna szakítani egy percceskét, hogy négy-szemközt beszélhessen vele, de Levin elsietett, azt mondta, az irodába kell mennie. Gazdasági dolgai rég nem tűntek fel neki olyan fontosaknak, mint most. „Ezeknek persze csupa ünnep a világ, de itt egy csomó hétköznapi ügy van, ami nem vár, s ami nélkül nem lehet élni.”

7

Levin csak akkor jött haza, amikor vacsorázni hívták. Kitty Agafja Mihajlovnával a lépcsőn állt, a vacsoraborokon tanakodtak.

- Mit csináltok akkora *fuss-t*?¹⁰⁴ Adjatok, amit máskor.

- De Sztjiva nem issza... Kosztya, várj meg már, mi lelt? - szólt rá Kitty utánasielve, de Levin kíméletlenül, be sem várva, nagy léptekkel az ebédlőbe ment, s rögtön beleelegyedett az általános, élénk társalgásba, amelynek Vaszenyka Veszlovskij és Sztjepan Arkagyics volt a lelke.

---

¹⁰³ Álszent. (francia)

¹⁰⁴ Hühó. (angol)

- No, megyünk holnap vadászni? - szólt Sztjepan Arkagyics.
  - Menjünk, kérem - szólt Veszlovskij, s kövér lábát maga alá szedve, oldalvást egy másik székre ült.
  - Menjünk, nagy örömmel. Vadászott már az idén? - mondta Levin Veszlovskijnek, a lábát figyelmesen megszemlélve, de azzal a tettetett nyájassággal, amelyet Kitty olyan jól ismert, s amely annyira nem illett hozzá. - Erdei szalonkát, nem tudom, találunk-e, de sárszalonka van bőven. Hanem korán kell indulni. Nem lesztek fáradtak? Sztjiva, nem vagy fáradt?
  - Én fáradt? Még sosem voltam fáradt. Tudjátok mit, ne is feküdjünk le aludni! Menjünk sétálni!
  - Csakugyan, kitűnő! Ne aludjunk! - hagyta helyben Veszlovskij is.
  - Ó, azt elhisszük, hogy te tudsz nem aludni, s mást sem hagysz - mondta Dolly az urának, azzal az alig észrevehető iróniával, amellyel mostanában majd mindig kezelte. - Szerintem már most is ideje volna... Megyek is, nem vacsorázom.
  - Ne, maradj, Dollenka - mondta Sztjepan Arkagyics, s a nagy asztal körül, amelynél vacsoráztak, a felesége oldalára került. - Annyi mesélnivalóm van még.
  - Nyilván semmi.
  - Tudod, hogy Veszlovskij volt Annánál, és újból elmegy hozzá? Csak hetvenversztányira vannak tőletek. Én is elmegyek feltétlen. Veszlovskij, gyere csak ide!
- Vaszenyka átment a hölgyekhez, s Kitty mellé ült.
- Ah, beszélje el, kérem, volt Anna Arkagyevnánál? Hogy van? - fordult hozzá Darja Alekszandrovna.
- Levin az asztal másik végén maradt, s nem hagyta abba a hercegnővel és Varenkával a beszélgetést, de közben látta, hogy Sztjepan Arkagyics, Dolly, Kitty és Veszlovskij közt élénk és titokzatos beszélgetés szövődött. De nem elég, hogy a beszélgetés titokzatos volt, a felesége arcán, ahogy a szemét le nem véve, az éléken mesélő Vaszenyka szép arcába nézett, komoly érzést látott.
- Nagyon szép náluk - mesélte Vaszenyka Vronszkijról s Annáról. - Én természetesen nem óhajtok ítélkezni, de az ember, ha ott van, családban érzi magát.
  - Mi a szándékuk, mihez fognak?
  - Télire, azt hiszem, Moszkvába készülnek.
  - Milyen jó volna együtt menni el hozzájuk! Te mikor mégy? - kérdezte Sztjepan Arkagyics Vaszenykától.
  - A júliust töltöm náluk.
  - Te is eljössz? - fordult Sztjepan Arkagyics a feleségéhez.
  - Már rég készülök, s feltétlen elmegyek - mondta Dolly. - Sajnálom Annát, és ismerem. Nagyszerű asszony. Egyedül megyek, majd ha te elutazol, és senkit sem terhelek vele. Nélküled jobb is.
  - Nagyszerű - mondta Sztjepan Arkagyics. - És te, Kitty?
  - Én? Én miért mennék? - mondta Kitty kigyúlva. S a férjére pillantott.
  - Maga ismeri Anna Arkagyevnát? - kérdezte tőle Veszlovskij. - Nagyon vonzó asszony.

- Igen - felelte Kitty még jobban elpirulva, és fölkelte és az urához ment.

- Holnap eszerint vadászatra mégy? - kérdezte.

Levin féltékenysége ez alatt a néhány perc alatt, különösen a pirulás óta, amely Kitty arcát az alatt lepte el, míg Veszlovskijjal beszélt, már nagyra nőtt. Akármilyen furcsa volt később visszagondolnia rá, most bizonyos volt benne, hogy ha Kitty azt kérdi, elmegy-e vadászni, ez csak azért érdekli, hogy megszerzi-e Vaszenyka Veszlovskijnak, akibe szerinte bele is szeretett már, ezt az élvezetet.

- Igen, elmegyek - felelte Levin mesterkélte, magának is ellenszenves hangon.

- De jobb lesz, ha a holnapi napot még itt töltitek, Dolly még nem látta itt az urát - mondta Kitty -, menjetek holnapután.

Levin a Kitty szavait most így fordította le: „Ne válassz el tőle. Hogy te elmegy-e, énnekem mindegy; de én hadd élvezzem ennek az elragadó fiatalembernek a társaságát.”

- Hát ha ez az óhajod, a holnapi napot még itt töltjük - felelte Levin különös kedvességgel.

Vaszenyka, eközben nem is gyanítva, hogy a jelenlétével mekkora szenvedést okoz, rögtön Kitty után fölállt az asztaltól, s gyönyörködően mosolygó pillantással követve, utánament.

Levin látta ezt a pillantást. Elsápadt, s egy percig nem jutott lélegzethez. „Hogy merészel így nézni a feleségemre!” - forrt benne.

- Tehát holnap? Menjünk, kérem - mondta Vaszenyka az asztalhoz ülve, s lábát, szokása szerint, megint maga alá húzta.

Levin féltékenysége még messzebb száguldott. Látta már magát mint megcsalt férjet, akit a felesége s a szeretője arra használ föl, hogy életük kényelmét és szórakozásaikat előteremtse... Ennek ellenére nyájas vendégszeretettel kérdezgette ki Vaszenykát a vadászatai, fegyvere, csizmája felől, s beleegyezett, hogy másnap induljanak.

Az öreg hercegnő, Levin szerencséjére, megrövidítette szenvedéseit, s fölállt; Kittynek is azt tanácsolta, hogy feküdjék le. De most sem került el az újabb szenvedéseket. Ahogy a háziasszonytól elbúcsúzott, Vaszenyka megint kezét akart csókolni neki, Kitty azonban elpirult, s goromba naivitással, melyért az anyja később meg is rótt, a kezét elhúzva azt mondta:

- Nálunk ez nem szokás.

Levin szemében Kitty hibás volt, amiért ilyen viszony alakulhatott ki, s még hibásabb, hogy nemtetszését ilyen ügyetlenül mutatta ki.

- Kinek van kedve ilyenkor aludni? - mondta Sztjepan Arkagyics, aki vacsora alatt megivott néhány pohár bort, s most a legkedvesebb és legköltőibb hangulatban volt. - Nézd, Kitty - mutatott a hársfák mögül fölemelkedő holdra -, milyen gyönyörű! Veszlovskij, most kell szerenádod adni. Tudod, hogy nagyszerű hangja van, az úton énekeltünk. Gyönyörű románcokat hozott magával, kettő egészen új. Varvara Andrejevna-nál elénekelhetnénk.

Amikor mind elszéledtek, Sztjepan Arkagyics még sokáig járkált Veszlovskijjal a fasorban, s hallani lehetett, ahogy kettesben az új románcokat énekelték.

Levin ezekre a hangokra fülvélve, összevont szemöldökkel ült egy fotelben a felesége hálószobájában, s kérdéseire, hogy mi lelte, makacsul hallgatott; de amikor félénken mosolyogva végre maga Kitty kérdezte meg: talán Veszlovskijjal nem tetszett valami? - kitört belőle, s mindent kitálalt; s az, hogy kitálalta, bántotta s még ingerültebbé tette.

Ott állt Kitty előtt, szeme az összehúzott szemöldöke alatt félelmetesen villogott, erős kezét a mellére szorította, mintha minden erejét megfeszítené, hogy türtőztesse magát. Arc kifejezése nyers, sőt vad lett volna, ha ugyanakkor szenvedést nem fejez ki, amely Kittyt meghatotta. Az arccsontja reszketett, a hangja elakadt.

- Értsd meg, nem vagyok féltékeny: undorító szó. Nem tudok féltékenykedni, azt hinni, hogy... Nem tudom megmondani, mit érzek, de iszonyú... Nem vagyok féltékeny, de meg vagyok sértve, meg vagyok alázva, hogy valaki így mer rád gondolni, ilyen szemekkel rád nézni...

- De miféle szemekkel? - mondta Kitty, aki a lehető leglelkismeretesebben próbált minden ma esti szóra, mozdulatra, még az árnyalatokra is, visszaemlékezni.

A lelke mélyén, úgy érezte, hogy abban az egy pillanatban, amelyikben Veszlovskij az asztal túlsó végére utánament, csakugyan volt valami, de ezt még magának sem merte bevallani; annál kevésbé szánta rá magát, hogy Levinnek megmondja, s a szenvedéseit fokozza.

- De mi is lehet vonzó bennem, amilyen most vagyok?

- Ah! - kiáltott fel Levin a fejéhez kapva. - Inkább ne szóltál volna!... Szóval ha vonzó lennél...

- Ugyan, Kosztja, várj már, és hallgass meg! - mondta Kitty, és szenvedő-részvevő kifejezéssel nézett rá. - Hogy tudsz ilyesmit gondolni? Amikor számomra nincs senki, senki, de senki!... Azt akarod, hogy ne is találkozzam senkivel?

Az első pillanatban sértette az ura féltékenysége; bosszantotta, hogy a legkisebb szórakozás, a legártatlanabb is, tilos neki; de most nem semmiségeket, hanem mindent szívesen föláldozott volna az ura nyugalmaért, azért, hogy szenvedéseitől megszabadítsa.

- Értsd meg a helyzetem borzalmát és komikumát - folytatta Levin kétségbeesett suttogással. - Itt van a házamban, a fesztelenségén kívül, meg hogy a lábát maga alá húzogatja, tulajdonképpen semmi illetlent nem követett el. Ő ezt a legjobb modernak tartja, s nekem épp ezért kedvesnek kellennem hozzá.

- De Kosztja, te túlzol - mondta Kitty, s a lelke mélyén örült, hogy a férje ilyen erősen szereti, még ha féltékenységben fejeződött is most ki a szerelme.

- A legborzasztóbb, hogy te olyan vagy, mint mindig; s most, amikor nekem ilyen szent vagy, s mi ennyire boldogok, ilyen rendkívül boldogok vagyunk, egyszer csak jön egy ilyen rongy... De mit rongy, mért szidom? Nincs hozzá közöm. De az én boldogságom, a tied, mért...

- Én értem már. Tudod, hogy történt az egész? - kezdte Kitty.

- Hogyhogya?

- Láttam, hogy néztél, amikor vacsora alatt beszélgettünk.

- Nohát, igen, igen! - mondta Levin ijedten.

S Kitty elmesélte, miről beszélgettek. S amíg mesélte, elfúlt az izgalomtól. Levin hallgatott, aztán a felesége sápadt és ijedt arcára nézett, s hirtelen a fejéhez kapott.

- Kátya, hogy elgyötörtelek! Galambom, bocsáss meg! Órűtség! Kátya, én vagyok mindenben a hibás! Hát lehet ilyen ostobaság miatt ennyire gyötörődni?

- Én csak sajnállak érte.

- Engem? Engem? Mi vagyok én? Órűlt!... És tégedet miért...? Szörnyű, hogy akármilyen jöttment idegen így szétdúlhatja a boldogságunkat.

- Hiszen épp ez a bántó.

- De én most már csak azért is, egész nyárra itt tartom magunknál, s olvadozni fogok a nyájasságtól - mondta Levin Kitty kezét csókolgatva. - Majd meglátod... igen, holnap vadászni megyünk.

8

A hölgyek még nem keltek fel másnap, amikor a vadászfogatok, a homokfutó s a könnyű szekér már a bejárat előtt állt, és Laszka, aki reggel óta érezte, hogy vadászatra mennek, kedvére kinyűszítve és kiviháncsolva magát, a kocsi mellett ült a homokfutón, s a késlekedés miatt izgatottan és rosszállón pillantott az ajtóra, amely mögül a vadászok még mindig nem jöttek ki. Először Vaszenyika Veszlovskij jelent meg; nagy, új csizmája vastag combjának a közepéig ért, zöld blúza körül új, bőrszagú patrontáska, fejében a pántlikás skót sapka, új angol fegyverén sem kakas, sem vállsúly. Laszka odaszökött hozzá, üdvözölte, ráugrott, a maga módján megtudakolta, jönnek-e már a többiek, de minthogy választ nem kapott, visszatért az őrhelyére; fejét oldalt fordította, s egyik fülével neszelve, megint megmeredt. Végre is megnyílt nagy robajjal az ajtó, s a levegőben forogva s bukfencezve Krak, Sztjepan Arkagyics foltos vizslája röpködött ki. Utána, fegyver a kezében, szivar a szájában: Sztjepan Arkagyics maga is megjelent. - *Tout beau, tout beau*, Krak!¹⁰⁵ - kiáltott rá kedvesen a kutyájára, aki vadásztáskájába akaszkodva, a hasára s mellére rakta a mancsát. Sztjepan Arkagyicson bocskor és kapca volt, szakadt pantalló és kurta felöltő. A fején valami kalapnak a roncsa, de új rendszerű puskája, mint egy kis játékszer; vadásztarisznyája és tölténytáskája, ha elnyúlt is, a legjobb minőségű.

Vaszenyika Veszlovskij eddig nem értette a valódi vadászeleganciát: az ember rongyokban, de a vadászfelszerelés a legjobb minőségű. Most azonban, hogy Sztjepan Arkagyics rongyokból kiragyogó elegáns, jól táplált, vidám úri alakjára nézett, egyszerre megértette, s elhatározta, hogy a következő vadászatnak maga is így készül neki.

- Hát a házigazdánk? - kérdezte.

- Fiatal az asszony - mondta Sztjepan Arkagyics elmosolyodva.

- És milyen gyönyörű!

- Már felöltözött. Nyilván beszaladt még a feleségéhez.

Sztjepan Arkagyics eltalálta, Levin a feleségéhez futott vissza, hogy még egyszer megkérdezze, megbocsátotta-e a tegnapi butaságát, meg azért is, hogy megkérje, az Isten szerelmére, legyen vigyázatos. Főként a gyerekektől maradjon minél messzebb - mindig meglökhetik. Aztán biztosítékot kellett még egyszer kapnia, hogy nem haragszik, amiért két napra elmegy, meg még arra is megkérni, hogy holnap reggel föltétlenül küldjön egy lovassal levelet, ha csak két szót is, hogy megtudja, jól van-e.

Kittynek, mint mindig, most is fájt, hogy az urától két napra el kell válnia, de ahogy virgonc alakját, amely a vadászcsizmában s a fehér blúzban különösen nagynak és erősnek tetszett, s arcán a vadászizgalom számára érthetetlen sugárzását meglátta, az ura öröméért elfeledte a maga keservét, s jókedvűen búcsúzott el tőle.

- Bocsánat, uraim! - mondta Levin a tornácra kifutva. - Reggelit tettek be? A sárga mért van jobb felől? No, mindegy. Laszka, elég már, ülj fel.

---

¹⁰⁵ Jól van, jól, Krak! (francia)

- Csapjátok a rideg gulyába - fordult a teheneshez, aki a tornácon várt rá az üszők dolgában. - Itt jön, bocsanat, még egy jómadár.

Levin leugrott a homokfutóról, amelyre fölült már, s a vállalkozó-ácsmesterhez lépett, aki mérőszalagjával a tornác felé tartott.

- Tegnap nem jött be az irodába, s most föltart. No, mi az?

- Csináltasson, kérem, még egy fordulót. Csak három lépcsőcskét kell hozzáragasztani. Majd szépen odaillesztjük. Sokkal kényelmesebb lesz.

- Hallgattál volna meg engem - felelte Levin bosszúsan. - Megmondtam, állítsd föl előbb a vázat, aztán vágd bele a fokokat. Most már nem javítod ki. Csináld, ahogy parancsoltam: vágj újat.

Arról volt szó, hogy a készülő szárnyépületben a vállalkozó ács elrontotta a lépcsőt; külön vágta ki, s nem számította ki az emelkedést; úgyhogy amikor a helyére állította, a fokok mind lejtettek. Az ács most azt akarta, hagyják meg ugyanazt a lépcsőt, s ő három fokot még hozzátesz.

- Sokkal jobb lesz.

- Csakhogy hova jön majd ki azzal a három fokkal?

- Már engedelmet kérek - mondta az ács lenéző mosollyal. - Pont a díványhoz jön ki. Szóval így emelkedik majd alulról - mondta meggyőző mozdulattal. - Megy, megy, és odaér.

- Csakhogy az a három fok a hosszában is hozzáad ám... Hová ér az majd?

- Hát szóval ahogy jön lentről, épp odaér - mondta makacsul és meggyőzően a vállalkozó.

- A mennyezet alá meg a falba, odaér.

- Már engedelmet. Jön lentről. Megy, megy, és odaér.

Levin vette a puszkavesszőjét, s a porban rajzolni kezdte neki a lépcsőt.

- Látod már?

- Ahogy parancsolni méltóztatik - mondta az ács hirtelen felcsillanó szemmel. Nyilván megértette végre. - Látni való, hogy újat kell faragni.

- Hát csak csináld, ahogy meghagytam! - kiáltott Levin a homokfutóra felülve. - Gyerünk! Tartsd a kutyákat, Filipp!

Most, hogy a család és a gazdaság gondját maga mögött hagyta, Levin annyira teli volt életörömmel, várakozással, hogy nem volt kedve beszélgetni. Azonkívül azt az összpontosított izgalmat érezte, ami minden vadászt elfog, amikor a tett helyéhez közeledik. Ha foglalkoztatta valami, hát csak az, talál-e valamit a Kolpenszkij-mocsárban, hogy vizsgálják majd Laszka Krak mellett, ő maga jut-e majd lövéshez, nem szégyenül-e meg az új ember előtt? Még az is eszébe ötlött, Oblonszkij nem főzi-e le.

Oblonszkij hasonlóképpen érzett, és ő is szótlan volt. Csak Vaszenyika Veszlovskij nem hagyta abba a vidám beszélgetést. Ahogy most hallgatta, Levin szégyenkezve emlékezett, hogy tegnap milyen igazságtalan volt hozzá. Igazán derék fiú volt, egyszerű, jólelkű s rendkívül vidám. Ha Levin legényember korában találkozik vele, összebarátkoznak. Csak henye életfelfogása, egy bizonyos elegáns fesztelenség volt kicsit kellemetlen benne, mintha a hosszú körmei, a sapkája s a többi hasonló dolog miatt kétségbevonhatatlan, nagy jelentőséget tulajdonított volna magának, de a jólelkűsége s a deréksége miatt ezt meg lehetett bocsátani

neki. Jó nevelése, kitűnő francia és angol kiejtése, meg hogy az ő világának az embere, megnyerte Levin tetszését.

Vaszenyának rendkívül megtetszett a bal oldali lógós s doni sztyeppi ló. Egyre azért lelkesedett.

- Milyen jó a sztyeppén egy ilyen sztyeppi lovon nyargalászni. Ugye? Így van?

Valami vad, költői dolognak képzelte el a sztyeppi lovon a lovaglást, amiben persze nem sok igazság volt, de naivsága, különösen a szépségével, kedves mosolyával, mozgásának a gráciájával együtt, nagyon vonzóvá tette. A természete volt-e rokonszenves neki vagy tegnapi bűne vezekléséül talált mindent jónak benne: Levin jól érezte magát vele.

Vagy három versztát mentek, amikor Veszlovskij hirtelen a szivarjai és a pénztárcája után kapott; nem tudta, elvesztette-e vagy az asztalon hagyta. A tárcában háromszázhetven rubel volt; lehetetlen volt annyiban hagyni.

- Tudja mit, Levin, én ezen a doni lógóson hazanyargalok. Kitűnő lesz. Igaz? - mondta, s már készült leugrani.

- De miért? - felelte Levin, megbecsülve, hogy Vaszenyka legalább hat pudot nyom. - Elküldöm a kocsist.

A kocsis elment a lógóson, s Levin maga hajtotta tovább a lovakat.

9

- No, mi a haditervünk? Mondd csak el szépen! - szólt Sztyepan Arkagyics.

- Az én tervem az, hogy most elmegyünk Gvoznyevojig. Gvoznevónál van ezen az oldalon egy sárszalonkás mocsár. Gvoznevón túl meg nagyszerű mocsarak jönnek, rétiszalonkával, de sárszalonka is akad. Most meleg van, de estére (húsz verszta) odaérünk, s kimegyünk esti lesre; meghálunk, holnap aztán ki a nagy mocsarakra.

- S útközben semmi sincs?

- Van, de csak időt veszünk, meg meleg is van. Van két jó kis helyecske, de aligha találunk most ott valamit.

Levin egyedül szeretne volna bejárni ezeket a helyecskéket, mert ezek a helyecskék közel voltak hozzá; bármikor odamehetett, de három vadász számára egyiken sem lenne elegendő szalonka. Azért alamusziskodott hát, amikor azt mondta, aligha találnak valamit. Ahogy a kis mocsárral egy vonalba kerültek, Levin el akart hajtani mellette, de Sztyepan Arkagyics tapasztalt vadászszeme rögtön észrevette az útra kilátszó kis lápot.

- Nem megyünk neki? - mondta a kis mocsárra mutatva.

- Levin, kérem! Olyan remek! - kezdte kérni Vaszenyka Veszlovskij is, és Levinnek lehetetlen volt bele nem egyeznie.

Alig álltak meg, a két kutya, egyik a másik nyomán, már a mocsár felé iramodott.

- Krak! Laszka!

A kutyák visszafordultak.

- Háromnak szoros lesz. Én itt maradok - mondta Levin, bízva benne, hogy néhány bíbicen kívül, amelyek a kutyák elől rebtentek föl, s röptükben ide-oda ingva, panaszosan sírtak a bozót fölött, mást nem találnak.

- Nem! Gyerünk, Levin, gyerünk együtt! - hívta Veszlovskij.

- De csakugyan, szoros. Laszka, vissza! Ugye, nincs szükségetek még egy kutyára?

Levin ott maradt a kocsinál, s irigyen nézte a vadászokat. A vadászok bejárták az egész kis lápot. Szárcsán és bíbicen kívül, amiből Vaszenyka egyet le is lőtt, nem volt semmi a mocsárban.

- Most már láthatjátok, hogy nem a mocsarat sajnáltam - mondta Levin -, csak az időt veszítjük.

- Nem, így is jó volt. Láttátok? - mondta Vaszenyka Veszlovskij, amint a fegyverrel s a bíbicel a kezében a kocsira ügyetlenül fölmászott. - Remekül eltaláltam! Ugye? Az igazihoz soká érünk még oda?

A lovak hirtelen rántottak egyet, Levin a fejét valakinek a fegyverébe verte, s egy lövés dördült el. A lövés tulajdonképpen előbb dördült el, csak Levinnek rémlett fordítva. Az történt, hogy Vaszenyka Veszlovskij, ahogy a kakasokat leengedte, az egyik ravaszt meghúzta, de a másik kakast fogta. A lövés a földbe fűrődött, baja nem történt senkinek. Sztyepan Arkagyics a fejét csóválta, s szemrehányóan nevetett Vaszenykára. Levinnek azonban nem volt lelke szemrehányást tenni. Elsősorban is úgy tűnt volna föl, hogy az elmúlt veszély s a homlokán támadt daganat miatt szidja; aztán meg Veszlovskij eleinte olyan naivul el volt keseredve; utóbb meg olyan kedélyesen és magával ragadón mulatott az általános felforduláson, hogy magának Levinnek is muszáj volt nevetnie.

Amikor a második mocsárhoz értek, amely elég nagy volt, úgyhogy sok időt vett volna el, Levin rábeszélte őket, hogy ne szálljanak le. De Veszlovskij megint kikönyörögte. Minthogy a mocsár keskeny volt, Levin mint vendégszerető házigazda megint a fogatnál maradt.

Ahogy odaértek, Krak nekivetette magát a zsombékoknak. Vaszenyka Veszlovskij elsőnek futott a kutyák után. Sztyepan Arkagyics még oda sem ért, s már fölrepült egy sárszalonka. Veszlovskij elhibázta, s a szalonka átrepült a kaszálatlan rétre. De ez a szalonka már Veszlovskijnak volt szánva. Krak újra rátalált, megállt, Veszlovskij lelőtte, s visszatért vele a fogathoz.

- Menjen most maga - mondta -, én itt maradok a lovakkal.

Levint már kezdte rágni a vadászirigység. Átadta Veszlovskijnak a gyeplőt, s ment be a mocsárba.

Laszka, aki már rég nyüsztetett és panaszkodott az igazságtalanság miatt, előreszánguldott, egyenest neki a reményteljes, Levin által rég ismert zsombékosnak, amelyet Krak még nem vert fel.

- Mi az, nem tartod vissza? - kiáltott rá Sztyepan Arkagyics.

- Nem riaszt az föl semmit - felelt Levin, a kutyájában gyönyörködve, s utánsietett.

Laszka keresése, minél közelebb jutott az ismerős zsombékokhoz, annál komolyabbá és komolyabbá vált. Egy kicsiny mocsári madár csak egy pillanatra terelte el a figyelmét. Körözött egyet a bucka körül, nekifogott a második körnek; majd hirtelen megremegett és megmeredt.

- Arra, arra, Sztyiva! - kiáltott Levin, érezve, hogy a szíve mint kezd erősebben verni; mintha csak valami retesz mozdult volna el a megfeszült hallásában, a hangok rendetlenül, a távolság

mértékét veszítve, de egész tisztán hatolnak be a fülébe. Hallotta Sztjepan Arkagyics lépéseit, s távoli lódobogásnak vélte, hallotta a gyökereiről leszakadó zsombéksaroknak, amelyre rálépett, a huppanását; ezt a hangot meg a szalonka röptének vélte. Valami csobogást is hallott a háta mögött, amiről nem tudott magának számot adni.

A lábának helyet keresve, a kutya felé indult.

- Rajta!

Nem sárszalonka, csak réti rebbent föl a kutya előtt. Levin kapta a puskáját, de abban a pillanatban, amikor célzott, ugyanaz a csobogó hang még erősebb lett és közelebb jött, s Veszlovskij hangja vegyült bele, amint feltűnő hangosan kiabál valamit. Levin érezte, hogy a szalonka fölé lő, de azért csak elsütötte a puskát.

Miután meggyőződött, hogy elhibázta, körülnézett; a lovak s a kocsi, azt látta, már nem az úton vannak, hanem a mocsárban.

Veszlovskij látni akarta a lövést, nekihajtott a mocsárnak, s belesüppesztette a lovakat a sárba.

- Az ördög vinné el! - mondta Levin, ahogy a beragadt fogathoz visszatért. - Miért hajtott be? - szólt rá szárazon, s a kocsist odakiáltva, hozzálátott a lovak kiszabadításához.

Levint az is bosszantotta, hogy a lövésben megzavarták, meg az is, hogy a lovait kátyúba vitték, de legfőként, hogy amikor a lovakat, hogy kiszabadítsák, kifogták, sem Sztjepan Arkagyics, sem Veszlovskijt nem segített neki s a kocsisnak, egyiküknek sem lévén leghalványabb sejtelve sem róla, mi az a lószerszám. Vaszenyika erősködésére, hogy ott már teljesen száraz, nem felelt egy szót sem; dolgozott csendben a kocsissal, hogy a lovakat kiszabadítsák. Hanem amikor a munkától kimelegedve meglátta, hogy Veszlovskij olyan nekikeseredetten tolja, hogy el is törte a kocsi sárhányóját, szemrehányást tett magának, hogy az előző napi érzés hatása alatt túl hideg Veszlovskijhoz, és különös nyájassággal próbálta a ridegségét enyhíteni. Miután mindent rendbe tettek, s a fogatot kihozták az útra, Levin előadatta a reggelit.

- *Bon appétit - bonne conscience! Ce poulet va tomber jusqu'au fond de mes bottes*¹⁰⁶ - alkalmazta Vaszenyika, akinek megint megjött a kedve, a második csirke után, a tréfás francia mondást. - A bajaink most már véget értek, minden szerencsésen folyik. Bűnöm vezekléséül nekem kell a bakon ülnöm! Igaz? Nem, nem, én egy Automedon¹⁰⁷ vagyok. Nézzék csak, hogy viszem magukat - felelte, el nem engedve a gyeplőt, amikor Levin kérte, hogy bizza a kocsisra a hajtást.

- Le kell vezekelnem a bűnömet, és nagyszerűen érzem magam a bakon. - S továbbhajtott.

Levin félt egy kicsit, hogy elcsigázza a lovakat, különösen a bal oldali sárgát, amelyet nem tudott kézben tartani, de önkéntelenül is átengedte magát Veszlovskij jókedvének, hallgatva a románcokat, amelyeket a bakon ülve egész úton dalolt, elbeszéléseit, meg ahogy megjátszotta, hogy kell angolosan *four in hand*¹⁰⁸ hajtani; úgyhogy a villásreggeli után mindnyájan a legvidámabb hangulatban értek a gvozgyevói mocsarakhoz.

¹⁰⁶ Akinek tiszta a lelkiismerete, jó az étvágya! Ez a csirke a csizmám aljáig esik. (francia)

¹⁰⁷ Akhilleusz kocsisa Homérosz *Iliász*-ában.

¹⁰⁸ Négyes fogat. (angol)

Vaszenyka olyan hevesen hajtott, hogy túl korán értek a láphoz; annyira, hogy egész meleg volt még.

Ahogy a nagy láphoz, útjuk fő céljához értek, Levin önkéntelen is arra gondolt, hogy szabaduljon meg Vaszenykától, s járjon kolonc nélkül. Sztjepan Arkagyics szemmel láthatólag ugyanezt óhajtotta, az arcán Levin azt a gondterheltséget látta, amely az igazi vadászon a vadászat kezdete előtt mindig meg szokott lenni, s egy bizonyos kedélyes ravaszságot, amely jellemző volt rá.

- Hogy haladjunk? A mocsár kitűnő, látom, héja is van fölötte - mutatott Sztjepan Arkagyics a nád fölött lebegő két madárra. - Ahol héja van, vadnak is kell lenni.

- Hó, nézzétek, urak! - mondta Levin, kicsit komor arccal húzogatva a csizmáját s fegyverén a gyutacsot vizsgálgatva. - Látjátok ezt a sást? - A folyó jobb partján, a hatalmas, lekaszált, nyirkos rét közepén egy fekete-zölden sötétlő szigetre mutatott. - A mocsár itt kezdődik, egyenest előttünk. Látjátok, ahol kissé zöldebb? Onnét jobb fele halad, ahol a lovak jönnek; ott az a zsombékos, abban szokott a sárszalonka lenni; aztán a nádas körül, ott ni, addig az égerfáig s föl, egész a malomig. Ott, ahol az öböl van, látod. Az a legjobb hely. Ott egyszer tizenhét rétszalonkát lőttem. A két kutyával két különböző irányban indulunk, a malomnál találkozunk.

- No, ki megy jobbra, ki balra? - kérdezte Sztjepan Arkagyics. - Jobbra szélesebb, menjetek ti ketten arra, én majd balra megyek - mondta, látszólag minden mellékgondolat nélkül.

- Nagyszerű! Majd megmutatjuk, hogy többet lövünk. No, gyerünk hát, gyerünk! - kapott rajta Vaszenyka.

Levinnek nem lehetett bele nem egyezni, s szétváltak.

Alig mentek bele a mocsárba, a két kutya keresni kezdett, s az iszapnak tartott. Levin ismerte Laszkának ezt az óvatos, határozatlan keresését, Laszka ismerte ezt a helyet, és szalonkacsapatot keresett.

- Veszlovskij, mellém, ide mellém! - szólt rá fojtott hangon a vízben mögötte cuppogó társára; fegyverének az iránya, az után a váratlan lövés után a Kolpenszkij-mocsárnál, akaratlanul is érdekelte Levint.

- Nem, nem zavarom, velem ne is törődjék.

De Levin, akarva, nem akarva, törődött; Kitty szava jutott az eszébe, amikor elengedte: „Aztán vigyázzatok, le ne lőjétek egymást!”

A kutyák, egymást el-elkerülve, mindenik a maga útján, mind közelebb húzódtak. Levin annyira várta a szalonkát, hogy sarka cuppanását, ahogy az iszaptól kihúzta, szalonkahangnak hitte; a puskaagyhöz kapott s megmarkolta.

- Csett! Csett! - dördült el a füle mellett. Vaszenyka lőtt rá a mocsár fölött keringő vadkacsa-csapatra, amely messze, abban a pillanatban még lőtávolon túl röpült a vadászok felé. Levin alig nézhetett körül; egy sárszalonka cuppanása hallott, aztán még egy, a harmadik; utána még vagy nyolc darab szállt föl, egyik a másik után.

Sztjepan Arkagyics abban a pillanatban durrantott le egyet, amikor a cikcakkját kezdte volna; a szalonka gombolyagként esett az ingoványba. Oblonszkij jó kényelmesen egy másikat is célba vett, amely lenn repült még a sás fölött; a lövés zajával egyidőben ez a szalonka is

lehullt; látni lehetett, amint a levágott sásból, épen maradt, alul fehér szárnyával csapkodva kiugrott.

Levin nem volt ilyen szerencsés; az első szalonkát nagyon közről vette célba, s elhibázta, amikor már emelkedni kezdett, ráemelte a puskát, de ebben a pillanatban egy másik repült ki a lába alól, s elvonta a figyelmét, úgyhogy még egyet hibázott.

Mialatt a fegyvert töltötték, még egy szalonka szállt fel, s Veszlovskij, aki már másodszor is töltött, még két apró söréttöltést eresztett a vízen át utána. Sztjepan Arkagyics felszedte a szalonkáit, s ragyogó szemmel pillantott Levinre.

- No, most váljunk szét - mondta, s a bal lábát húzva kissé, a fegyvere készenlétben, oda-fütyentette a kutyáját, s elindult az egyik irányba, Levin Veszlovskijjal a másikba.

Levin mindig úgy volt vele, hogy ha az első lövései nem találtak, izgatott és bosszús lett, s egész nap rosszul lőtt. Most is így járt. Rétiszalonka volt igen sok. A kutyák előtt, a vadászok lába alól, minduntalan föl-fölcsapott egy; Levin helyrehozhatta volna a hibáját, de minél többet lőtt, annál jobban szégyellte Veszlovskij előtt, aki lőtávolon innen és túl vidáman puskázott, s egyáltalán nem zavarta, hogy semmit sem lőtt. Levin kapkodott, nem várta ki a vadat, mind jobban és jobban nekihevült, annyira, hogy lőtt, s nem is remélte szinte, hogy talál. Úgy látszik, Laszka is észrevette ezt. Lustább lett a keresésben, s szinte tanácstalanul vagy korholóan nézett a vadászokra. Lövés követett lövést. Puska porfüst vette körül őket, s a nagy, tágas vadásztarisznya hálójában csak három könnyű, piciny szalonka volt. Az egyiket abból is Veszlovskij lőtte, egy pedig közös volt. Ezalatt a mocsár másik oldaláról Sztjepan Arkagyics ritkább, de ahogy Levinnek rémlett, jelentőségteljes lövései hallatszottak, s majd mindenik után: „Krak, Krak, aport!”

Ez még jobban földidegesítette Levint. A szalonkák állandóan ott keringtek a sás fölött, a levegőben. A cuppanás a földön, a kurrogás a levegőben minden oldalról szüntelen hallatszott; az imént felszállt, a levegőben röpdöső szalonkák is odatelepedtek a vadászok elé. Két héja helyett most tucatnyi körözött és vijjogott a mocsár fölött.

Levin és Veszlovskij a mocsár nagyobb felét bejárták már, s most ahhoz a helyhez értek, ahol egy felosztott parasztkaszáló nyúlt hosszú sávokban a sásig; hol kitaposott csíkok, hol lekaszált rendek jelezték a mezsgyét. A pászták fele le volt már kaszálni.

Noha kevés remény volt rá, hogy a kaszálatlanban annyit találjanak, mint a lekaszáltban, Levin megígérte Sztjepan Arkagyicsnak, hogy találkozik vele, s útitársával továbbment, a kaszált sávokon éppúgy, mint a kaszálatlanon.

- Hé, vadászok! - kiáltott rájuk a kifogott szekéren ülő parasztok egyike. - Gyertek ide hozzánk, falatozni! Vodkát inni.

Levin körülnézett.

- Gyere csak, no! - kiáltott rájuk fehér fogait kivicsorítva egy vörös képű, vidám, szakállas paraszt, a napfényben megcsillanó zöldes üveget megemelve.

- *Qu'est ce qu'ils disent?*¹⁰⁹ - kérdezte Veszlovskij.

- Pálinkázni hívnak. A rétet osztották nyilván. Én innék is - mondta Levin, nem minden ravaszág nélkül, mert azt remélte, hogy Veszlovskijt elcsábítja a pálinka, s elmegy hozzájuk.

- Mért akarnak megvendégetni?

---

¹⁰⁹ Mit mondanak? (francia)

- Csak úgy, jókedvükben. Menjen oda hozzájuk. Érdekes lesz.

- *Allons, c'est curieux.*¹¹⁰

- Menjen, csak menjen, az utat a malomhoz majd megtalálja! - kiáltotta Levin, s visszanézve meglepődéssel látta, hogy Veszlovskij hajlottan, fáradtan, botladozó lábbal, a fegyver a kinyújtott kezében, a parasztok felé kászálódik a mocsárból.

- Gyere te is! - kiáltott a paraszt Levinre. - Ne félj, kapsz pirogocskát is!

Levinnek nagy kedve lett volna pálinkázní, s egy darab kenyeret bekapni. Gyengült már, s leragadt lábait, érezte, erővel húzza ki a sárból. Egy pillanatig habozott. De a kutya vadat állt. Azonnal megszűnt minden fáradtsága, könnyedén ment az ingoványon a kutya felé. A lába elől egy szalonka repült fel, rálőtt, eltalálta - a kutya továbbállt. „Eriggy!” Egy másik szállt föl a kutya elől. Levin erre is rálőtt. De szerencsétlen napja volt, elhibázta, s amikor a lelőtt keresésére indult, nem találta azt sem. Összemáskálta a sást, de Laszka nem hitte el, hogy lelőtte, s amikor keresni küldte, tette magát, hogy keresi, de nem kereste.

A dolog nem ment jobban Vaszenyka nélkül sem, hiába okolta őt a kudarcaiért. Itt is sok szalonka volt, de ő egymás után hibázta el őket.

A nap ferde sugarai még melegek voltak; az izzadságtól átnedvesedett ruha a testéhez tapadt, a vízzel telt bal csizma nehéz volt és cuppogott; a puskaapor kormával bemocskolt arcán cseppekben ömlött az izzadság; szájában keserű íz, orrában puskaapor- és sárszag, fülében a szalonkák szakadatlan cuppogása; a puskaövet nem lehetett megfogni, úgy megforrósodott; a szíve gyorsan és rövideket vert; keze remegett az izgalomtól, fáradt lába a zsombékba, ingoványba botlott és fonódott; de ő csak ment és lőtt. Végül egy utolsó hiba után földhöz vágta a fegyverét és kalapját.

„Nem, magamhoz kell térnem!” - mondta magának. Fölemelte a puskaövet és kalapját, odahívta Laszkát, s kiment a mocsárból. Ahogy szárazra ért, leült egy zsombékra, lehúzta a csizmát, kiöntötte belőle a vizet, aztán odament a mocsárhoz, teleíta magát a sárízű vízből; meglocsolta a megforrósodott puskaövet, leöblítette az arcát és kezét. Felfrissülten megint odament arra a helyre, ahova a szalonka átrepült, azzal a szilárd elhatározással, hogy nem fog heveskedni.

Nyugodt akart lenni, de minden a régiben maradt. Ujjával előbb nyomta meg a ravaszt, mint ahogy a madarat célba vette. Mind rosszabbul és rosszabbul ment a dolog.

Amikor a mocsárból az égerfás felé tartott, melynél Sztjepan Arkagyiccsal találkoznia kellett, csak öt darab volt a vadásztáskájában.

Mielőtt Sztjepan Arkagyiccsot megpillantotta volna, a kuttyáját látta meg. Krak a mocsár iszapjából egész feketén ugrott elő a kifordult gyökerű égerfa mögül, s győztesen szimatolta körül Laszkát. Krak után Sztjepan Arkagyics délceg alakja is feltűnt az égerfa árnyékában. Vörösén, izzadtan, kigombolt gallérral jött szembe, még mindig bicegve kicsit.

- No, mi az? - mosolygott jókedvűen. - Sokat lövöldöztetek!

- És te? - kérdezte Levin. De nem kellett kérdeni, látta már a teli vadásztarisznyát.

- Megjárja.

---

¹¹⁰ Gyerünk, ez érdekes. (francia)

Tizennégy darab volt benne.

- Jó kis mocsár! Téged bizonyára Veszlovskij zavart. Kettőnek egy kutyával bajos - mondta Sztjepan Arkagyics, hogy a győzelmét mérsékelje.

11

Amikor Levin Sztjepan Arkagyiccsal annak a parasztnak, akinél meg szokott szállani, a házához ért, Veszlovskij ott volt már. A szoba közepén ült, két kezével a lócába kapaszkodott; egy katona, a gazdáné bátyja, Veszlovskij iszapos csizmáját próbálta lerángatni, ő meg a ragadós nevetésével nevetett.

- Csak az imént jöttem meg. *Ils on été charmants.*¹¹¹ Képzelfe el, megittattak, megetettek. Micsoda kenyér, csuda! *Délicieux!*¹¹² S a pálinka - soha jobb ízűt nem ittam. És a világ minden kincséért sem akartak pénzt elvenni. Egyre csak azt mondták: „Ne sérts meg bennünket” - vagy így valahogy.

- Mért vennének el pénzt? Meg akarták tisztelni. Pénzért árulták tán a pálinkát? - mondta a katona, aki az átnedvesedett csizmát a megfeketedett harisnyával együtt végre is lerántotta.

Noha a házikó piszkos volt, a vadászcsizmák és a csatakos, magukat nyalogató kutyák elsározták, s mocsár- és puskaporszag terjengett benne, azonkívül kés és villa sem volt, a vadászok olyan jóízűen itták mégis a teájukat s költötték el a vacsorát, ahogy csak vadászatón eszik az ember. Kimosdva, megtisztálkodva a felsöpört szénáspajtába mentek, ahol a kocsisok fekhelyet készítettek az uraknak.

Noha besötétedett már, nem akaródzott aludniuk.

A beszélgetés egy ideig ingadozott, lövésekről, kutyákról, régebbi vadászatokról emlékeztek és meséltek, majd egy mindnyájukat érdeklő témára tértek át. Annak a kapcsán, hogy Vaszenyika többször is elragadtatással nyilatkozott az éjjeli szállás, a szénaszag, a törött szekér szépségéről (csak azért gondolta töröttnek, mert az eleje le volt szedve), a pálinkával itató parasztok jólelkűségéről, a kutyákról, hogy mindegyik a maga gazdája lábánál fekszik - Oblonszkij elmesélte, milyen nagyszerű vadászatón volt ő Maltuszéknál a múlt évben. Maltusz ismert, gazdag vasútmágnás volt. Sztjepan Arkagyics elmondta, milyen mocsarakat vásárolt ez a Maltusz a tveri kormányzóságban, hogy őrizteti őket; milyen fogatok, vadászbricskák vitték ki oda a vadászokat, s a reggelihez milyen sátort húztak föl a mocsár mellett.

- Nem értelek - mondta Levin, a szénaaljon, föltápaszkodva -, hogy nem utálod ezeket az embereket. Megértem, hogy a villásreggeli s a Lafite hozzá nagyon jólesik, de csakugyan nem undorít épp ez a fényűzés? Ezek az emberek, mint régen az árendásaink, úgy szerzik a pénzt, hogy megszerzése közben az emberek megvetését is meg szolgálják; akkor nem törődnek vele, később meg becstelen szerzeményükkel a korábbi megvetést is lemoszák magukról.

- Tökéletesen igaz! - jegyezte meg Veszlovskij. - De tökéletesen! Oblonszkij persze *bonhomie*-ből¹¹³ teszi, de a többiek azt mondják, „Oblonszkij is eljön”.

¹¹¹ Nagyon kedvesek voltak. (francia)

¹¹² Elragadó! (francia)

¹¹³ Jóságosból. (francia)

- Egyáltalán nem - s Levin érezte, hogy Oblonszkij, amíg ezt mondja, elmosolyodik. - Én egyszerűen nem tartom becstelenebbnek őt, mint bárkit a gazdag kereskedők és nemesek közül. Azok is csak munkával s ésszel gazdagodtak meg.

- De miféle munkával? Munka az, koncessziókat szerezni s továbbadni?

- Persze hogy munka. Munka abban az értelemben, hogy ha ők vagy a hozzájuk hasonlóak nem volnának, vasút sem lenne.

- De ez a munka nem olyan, mint a paraszté vagy a tudósé.

- Mondjuk; abban az értelemben azonban igen, hogy megvan az eredménye: a vasút. Te persze azt tartod, hogy a vasutak haszontalanok.

- Nem, ez más kérdés; kész vagyok elismerni, hogy hasznosak. De minden olyan szerzemény, amely nem felel meg a ráfordított munkának, becstelen.

- De ki határozza meg, mi felel meg?

- Amit becstelen úton, ravaszsággal szereztek - mondta Levin, érezve, hogy becsületes és becstelen közt nem tud világos határvonalat húzni -, mint például a bankok szerzeménye - folytatta. - Hatalmas vagyont szerezni munka nélkül: ez a rossz, ugyanaz, mint ami a bérletekkel folyt, csak a forma változott meg. *Le roi est mort, vive le roi!*¹¹⁴ Alig törölték el az árendás-intézményt, itt vannak a vasutak, bankok: ugyanaz a munka nélküli meggazdagodás.

- Igen, ez mind igaz lehet és szellemes... Feküdj, Krak! - kiáltott Sztjepan Arkagyics a vakaródzó s közben az egész szénát fölkavaró kutyára, mint aki szemmel láthatóan bízik tétele igazságában, és nyugodtan és kényelmesen vitatkozhat. - De nem határozta meg becsületes és becstelen munka közt a határt. Hogy én több fizetést kapok, mint az irodafőnököm, noha ő az ügyeket jobban ismeri, ez tisztességtelen?

- Nem tudom.

- Nos, akkor hát rád fordítom a szót: tegyük fel, hogy kapsz a magad személyes munkájáért a gazdaságodból ötezret; a mi paraszt házigazdánk meg, akármennyit fárad, ötven rubelnél nem többet. Ez éppolyan tisztességtelen, mint az, hogy én többet kapok, mint az irodafőnököm, s Maltusz többet a pályamesternél... Épp ellenkezőleg, én inkább azt látom, hogy a társadalom teljesen alaptalan ellenségességgel viseltetik ezek iránt az emberek iránt; s itt, úgy látom, az irigység...

- Nem, ezt nem jól mondod - szólt Veszlovszkij. - Irigység nem lehet; valami nem tiszta van ebben a dologban.

- De engedd meg - folytatta Levin. - Te azt mondod, nem helyes, hogy én ötezret kapok, a paraszt meg ötvenet; ez igaz, nem igazságos, érzem is, de...

- Hanem csakugyan, miért van az, hogy mi eszünk, iszunk, vadászunk, semmit sem csinálunk, ők meg örökkön-örökké dolgoznak? - mondta Vaszenyika Veszlovszkij, aki életében nyilván először gondolkozott ezen világosan, s épp ezért egészen őszintén is.

- Igen, te érzed, de azért nem adod oda a birtokodat - mondta Sztjepan Arkagyics, mintegy szántsándékkal ingerelve Levint.

A két sógor közt az utóbbi időben titkos ellenségeskedés állt fenn; mintha azzal, hogy két testvérnek lettek a férjei, versengés támadt volna köztük, ki rendezi be jobban az életét, s ez az ellenségesség most abban nyilvánult meg, hogy beszélgetésük személyes szint kezdett ölni.

---

¹¹⁴ Meghalt a király, éljen a király! (francia)

- Azért nem adom, mert senki sem követeli tőlem, s ha akarnám, akkor sem adhatnám - felelte Levin -, nincs kinek.
- Add ennek a parasztnak; nem utasítja vissza.
- Igen, de hogy adjam? Menjek el, kössek adásvételi szerződést vele?
- Nem tudom, de ha meg vagy győződve, hogy nincs jogod...
- Egyáltalán nem vagyok meggyőződve. Ellenkezőleg, azt érzem, hogy odaadni nincs jogom; kötelességeim vannak a föld, a család iránt...
- De engedd meg, ha azt tartod, hogy ez az egyenlőtlenség nem igazságos, miért nem jársz el aszerint?
- Úgy járok el, csak negative; azaz igyekszem nem növelni a kettőnk helyzete közt levő különbséget.
- Már megbocsáss; ez paradoxon.
- Igen, ez némileg szofista magyarázat - hagyta helyben Veszlovszkij. - Nicsak, gazda! - fordult a paraszthoz, aki az ajtót nyikorgatva a pajtába lépett. - Mi az, nem alszol még?
- Hogy aludnék? Azt hittem, uraságodék alusznak, de beszélgetést hallok. Ki kell vinnem innen a horgot. Nem harap? - tette hozzá, óvatosan lépdelve meztelen lábával.
- S hol alszol majd?
- Éjszakai legelőre hajtjuk a lovakat.
- Micsoda éjszaka! - mondta Veszlovszkij, amint a kinyílt ajtó keretében a gyenge derengésben láthatóvá vált házvégre s a kifogott kocsira nézett. - Hallják? Nők; énekelnek, s mondhatom, nem rosszul. Ki nótázik, gazda?
- Cselédlányok, a szomszédban.
- Gyerünk, sétáljunk egyet! Úgysem alszunk el. Oblonszkij!
- Hogy lehetne feküdni is meg menni is? - mondta Oblonszkij kinyújtózva. - Jólesik ám a fekvés.
- Akkor egyedül megyek - mondta Veszlovszkij; virgoncan fölállt, s csizmát húzott. - A viszontlátásra, urak. Ha jól mulatok, hívlak majd. Ti vaddal vendégeltetek meg; én sem feledkezem meg rólatok.
- Derék fiú, igaz? - mondta Oblonszkij, amikor Veszlovszkij kiment, s a paraszt becsukta mögötte a kaput.
- Az, derék - felelte Levin, s tovább gondolkozott az iménti beszélgetés tárgyán. Úgy érezte, hogy amennyire tudta, világosan fejezte ki a gondolatait s az érzéseit, s ugyanakkor két nem buta és őszinte ember, mindkettő egyhangúan, azt mondta, hogy szofizmákkal vigasztalja magát. Ez megzavarta.
- Így van ez, barátom. Egyik a kettő közül; vagy elismered, hogy a mostani társadalmi rend igazságos, s akkor kiállsz a jogaidért, vagy azt ismered be, hogy igazságtalan előnyöket élvezel, ahogy én is teszem, s gyönyörűséggel élvezed őket.
- Nem, hogyha igazságtalan lenne, nem tudnád ezeket a javakat élvezni, én legalább nem. Nekem ez a legfőbb: éreznem kell, hogy nem vagyok bűnös.
- No, ne menjünk ki? - mondta Sztjepan Arkagyics, akit a szellemi erőfeszítés nyilván kifárasztott már. - Úgysem alszunk el. Gyerünk, csakugyan.

Levin nem felelt. Az a beszélgetés közben elejtett szó, hogy csak negatív értelemben jár el igazságosan, nem hagyta nyugodni. „Valóban csak negatív lehet igazságos az ember?” - kérdezte magát.

- Hanem milyen erős illata van ennek a friss szénának! - mondta Sztjepan Arkagyics, fölemelkedve. - Sehogy sem tudok aludni. Vaszenyika már kifőzött valamit. Hallod a kacagást s az ő hangját benne? Ne menjünk? Gyerünk.

- Én nem megyek - felelte Levin.

- Talán ezt is elvből? - mondta Sztjepan Arkagyics elmosolyodva, mialatt a sötétben a sapkáját keresgélte.

- Nem elvből, de mért mennék?

- Hanem tudod-e, te magadnak csinálod a bajt - mondta Sztjepan Arkagyics, hogy a sapkáját megtalálta és fölállt.

- Mért?

- Nem látom tán, hogy rendezkedsz be a feleségeddel? Nálatok, hallottam, elsőrendű fontosságú kérdés, hogy elmegy-e vagy sem két napra vadászni. Idillnek ez szép, de az egész életre nem elég. A férfinak függetlennek kell lennie; megvan a maga férfi érdekköre. A férfinak férfiasnak kell lennie - mondta Oblonszkij a kaput kinyitva.

- Ez mit jelent? Cseléd lányok után mászkálni? - kérdezte Levin.

- Miért ne, ha mulattat? *Ça ne tire pas à conséquence.*¹¹⁵ A feleségemnek ettől nem lesz rosszabb dolga, én meg szórakozom. A fő: vigyázz házad szentségére. Hogy a házban ne történjék semmi. De a kezedet ne kösd meg.

- Lehet - mondta Levin szárazon, s az oldalára fordult. - Holnap korán kell indulnunk. Én nem keltek föl senkit: virradatkor megyek.

- *Messieurs, venez vite!* - hallatszott a visszatérő Veszlovskij hangja. - *Charmante!*¹¹⁶ Én fedeztem fel. *Charmante*, tökéletes Gretchen, már összeismerkedtünk. Igazán nagyon csinos! - mesélte olyan helyeslő képpel, mintha kifejezetten neki csinálták volna olyan csinosra, s most meg volna elégedve azzal, aki készítette.

Levin úgy tett, mintha aludna, Oblonszkij azonban könnyű félcipőbe búj, szivarra gyújtott, s kiment a pajtából, nemsokára a hangjuk is elnémult.

Levin sokáig nem tudott elaludni; hallotta, ahogy a lovai a szénát rágják, majd ahogy a gazda az idősebb fiával szedelődzködik, s indul az éjszakai legelőre; ahogy a katona a pajta másik felében a kis unokaöccsével, a gazda kisfiával lefekszik; a fiú vékonyka hangon a kutyákról szerzett élményeit közli a bátyjával, hogy milyen szörnyűnek és hatalmasnak tűnnek föl neki; aztán ahogy elkérdezgeti, kit fognak meg majd ezek a kutyák, a katona meg rekedtes-álmos hangon arról beszél, hogy a vadászok holnap a mocsarakba mennek, a puskájukból tüzelnek majd, s hogy a fiú kérdéseitől szabaduljon, azt mondja: „Aludj, Vaszka, aludj; különben baj lesz” - s maga csakhamar horkol is; minden elcsendesül, az hallatszott, ahogy a szénát ropogatják a lovak, s a szalonkák kurrogtak távolabb. „Valóban csak negatív? - ismétli meg magában. - No és azután? Nem vagyok bűnös benne.” S a másnapi napról kezdett gondolkozni.

---

¹¹⁵ Nincs következménye. (francia)

¹¹⁶ Uraim, jöjjenek gyorsan!... Bájos! (francia)

„Holnap korán reggel nekivágok; azt szabom magamra, hogy nem izgulok föl. Szalonka van bőven. Mocsár is akad. Aztán hazajövök, levél Kittytől. Igen, Sztjivának csakugyan igaza van; nem vagyok férfias vele, elasszonyosodtam... De mit tegyek? Megint csak: negatíve!”

Félálomban hallotta még Veszlovszkij és Sztjepan Arkagyics nevetését s vidám társalgását. Egy pillanatra kinyitotta a szemét. A hold följött, s ők ott álltak a holdfény éles világában, a nyitott kapuban, s beszélgettek. Sztjepan Arkagyics a kislány frissességéről mondott valamit; a most tisztított friss mogyoróhoz hasonlította; Veszlovszkij meg az ő ragadós kacagásával újra elismételt valamit, amit bizonyára a paraszt mondott neki: „Te csak azon légy, hogy magadnak szerezz!” Levin az álmából rájuk szólt:

- Urak, holnap napfelkelte előtt! - és elaludt.

12

Amikor kora hajnalban fölébredt, Levin megpróbálta a társait fölkelteni. Vaszenyka az egyik, harisnyás lábát kinyújtva a hasán feküdt, s olyan mélyen aludt, hogy lehetetlen volt választ kapni tőle. Oblonszkij félálomban tiltakozott, hogy ilyen korán menjen. Még Laszka is, aki összecsaparodva aludt a széna végében, kényszeredetten állt föl, s lustán nyújtóztatta s egyenesítette ki a hátsó lábait, egyiket a másik után. Levin felhúzta a csizmáját, fogta a puskát, s a pajta nyikorgó ajtaját nagy óvatosan kinyitva, kiment az utcára. A kocsisok a fogatokon aludtak; a lovak szunyókáltak. Csak az egyik ette lustán s fűtta szét horkantásával az abrakos lábában a zabot. Az udvaron még szürkesség volt.

- Ilyen korán felkelt, galambom? - fordult hozzá barátságosan, mint régi ismerőshöz, a parasztházból kilépő öreg háziasszony.

- Vadászni megyek, nénike. A mocsárhoz erre jutok?

- Csak egyenesen hátra, a szérűnek, kedvesem; aztán a kenderföldnek, ott az ösvény.

Az öregasszony a lesült, meztelen lábával óvatosan lépegetve lekísérte Levint, s kinyitotta neki a szérű kerítését.

- Erre egyenest, s a mocsárhoz jut. A gyerekeink is oda hajtottak le az este.

Laszka jókedvűen futott az ösvényen előre; Levin gyors, könnyű léptekkel haladt utána, egyre az eget nézve. Azt szerette volna, hogy a nap, amíg a mocsárhoz nem ér, ne keljen föl. De a nap nem késett. A hold, amely süttött még, amikor kilépett, most mint egy darab higany, épp csak hogy fénylett, a reggeli villogást, amelyet előbb lehetetlen volt nem látni, most keresni kellett; azok a bizonytalan foltok a távoli földeken pedig már tisztán láthatóvá lettek. Rozsasztagok voltak. A magas, illatos kenderben, melyből a hímkendert kiválogatták már, a napfény nélkül még láthatatlan harmat Levin lábát s a blúzát övön fölül átmedvesítette. A reggel áttűnő csendjében a legkisebb hang is hallható volt. Egy méh golyófütyülésszerű hanggal repült el a füle mellett. Arra nézett, még egyet s még egy harmadikat vett észre. A méhes sövénye mögül repültek ki, s a kenderföld fölött, a mocsár irányában vesztegettek el. A csapás egyenest a mocsárnak vitt. Meg lehetett a párákról ismerni, amelyek hol sűrűbben, hol ritkábban emelkedtek fölé, úgyhogy a sás és a fűzfabokrok szigetekként ingtak a kipárolgásban. A mocsár szélén, az út végében, ott heverték a legeltető fiúk és parasztok; pitymallat előtt aludtak még egyet a kaftánjuk alatt. Nem messze tőlük három megbéklyózott ló legelészett. Az egyik a béklyójával csörgött; Laszka, aki a gazdája mellett ment, vissza-visszatekingetve, előre kéredzett. Ahogy az alvó parasztok mellett elment, s az első tócsával egy vonalba került, Levin megnézte a gyutacsait, s elengedte a kutyát. Az egyik ló, egy jól táplált, hároméves

barna, ahogy a kutyát meglátta, megbokrosodott; fölemelte a farkát, és fölhorkantott. A többi ló is megriadt, béklyós lábukkal a vizet cuppogtatták, s a sűrű iszapból kirángatott patájukkal tapsoláshoz hasonló hangot adva kiugráltak a mocsárból. Laszka megállt, gúnyosan nézett a lovakra és kérdően Levinre. Levin megszimogatta, s annak a jeléül, hogy hozzáláthat, füttyentett egyet.

Laszka vidáman és ügybuzgón futott neki az alatta hullámzó ingoványnak.

Ahogy a mocsárba beszaladt, a gyökerek, lápi füvek, a sár ismerős s a lótrágya idegen szaga közt azonnal megérezte az egész területen szétoszlott madárszagot, pont azét a madárét, amely minden másnál jobban felizgatta. A mohán és a mocsári lapun ez a szag néhol igen erős volt, de nem lehetett megállapítani, melyik irányban erősödik vagy gyengül. Hogy az irányt megtalálja, messzebb kellett mennie, szél ellen. Nem is érezve a lába mozgását, feszült ügetésben szökdelt el, úgyhogy ha a szükség megkívánta, minden ugrásnál megállhatott, s a kelet felől lengő, hajnal előtti fuvalomtól jobb felé, a szél irányába fordult. Ahogy kitágult orrlíkával a levegőt beszívta, rögtön érezte, hogy nemcsak a nyomuk, hanem ők maguk is itt vannak előtte, nem is egy, sokan. Lelassította a futását; itt voltak, de hogy hol, még nem tudta meghatározni. Hogy megtalálja magát a helyet, épp körözni kezdett, amikor a gazdája hangja megzavarta. „Laszka! Ide!” - mondta a másik irányba mutatva. Laszka megállt, nem jobb-e úgy csinálni - kérdezte -, ahogyan elkezdte. De a gazdája szigorú hangon ismételte a parancsot, s egy vízzel előntött zsombékra mutatott, ahol semmi sem lehetett. Ő engedelmeskedett neki, úgy tett, mint aki keres, bemászkalta, hogy kedvében járjon, a zsombékot, s visszatért az előbbi helyére; ott megint azonnal megérezte őket. Most, amikor a gazdája nem zavarta, tudta, mit kell tennie; a lába alá sem nézve, a magas zsombékokon bosszúsán botladozva, a vízbe esve, hajlékony, de erős lábaival mindjárt föl is egyenesedve, kört kezdett, amelynek mindent föl kellett deríteni. Az ő szaguk mind határozottabban és határozottabban csapta meg, s egyszerre egész világossá lett előtte, hogy egyikük itt van, e mögött a bucka mögött, ötlépésnyire előtte; erre megállt, és egész testében megmeredt. Alacsony lábairól nem láthatott semmit maga előtt; a szagról azonban tudta, hogy itt ül, ötlépésnyinél nem messzebb. Állt, egyre jobban érezte őt, s élvezte a várakozást. Megfeszült farka kinyúlt, csak a legvége rándult meg. A szája elnyílt egy picit, a füle megemelkedett. Egyik füle még a futás irányába volt fordulva, nehezen, de vigyázatosan lélegzett, s még figyelmesebben tekingetett, inkább a szemével, mint a fejével a gazdája felé. Az a megszokott arcával, de mindig rettenetes szemeivel, botladozva jött a buckákon, ahogy neki rémlett, szokatlan csendesen.

Úgy rémlett, pedig hát szaladt.

Laszka sajátos keresését észrevéve - ilyenkor egészen a földhöz lapult, hátsó lábai a nagy lépések közben eveztek szinte, a szája is elnyílt egy picit -, Levin látta, hogy szalonka felé nyújtózik, s fölfohászkodva magában, hogy különösen most, az első madárnál sikere legyen, odafutott hozzá. Ahogy szorosan mellé ért, s a saját magasából nézett maga elé, a szemével látta, amit Laszka csak az orrával látott meg. Két zsombék közt, a kis közben, az egyiken egy sársalonka tűnt fel. A fejét félrefordítva hallgatózott. A szárnyait éppen hogy kitérta, majd megint összecusukta, s hátulját ügyetlen forgatva, eltűnt a szöglet mögött.

- Eriggy, eriggy! - kiáltott Levin, Laszkát farba lökve.

„De hiszen nem mehetek - gondolta Laszka. - Hova is mennék? Innét jól érzem őket, ha előrevetem magam, nem tudok többé semmit, hogy hol vannak, s kicsodák.” De a gazdája a térdével tolt, s izgatottan suttozta: „Eriggy, Laszka, eriggy!”

„Hát ha csak ezt akarja, megteszem, de most már nem felelek magamért” - gondolta, s teljes iramban tört előre a zsombékok között. Most már semmit sem érzett; csak látott és hallott, de nem értett semmit sem.

Vagy tizlépésnyire az előbbi helytől zsíros kurrogással, szárnyai sajátságos, öblös szalonka-hangjával, egy szalonka röpült fel. S rögtön a lövés után, fehér mellével súlyosan cuppant a nedves ingoványba. A másik nem várta be, riasztás nélkül repült föl Levin mögött.

Amikor Levin feléje fordult, már messze volt. De a lövés utolérte. Még vagy húsz lépést repült; akkor karikába fölcsapott s bukfencet vetett, s mint az eldobott labda, egy száraz helyre puffant.

„Ez már teszi! - gondolta Levin, a kövér, meleg szalonkákat vadásztarisznyájába téve. - Ez már teszi, ugye, Laszocska?”

Amikor Levin fegyverét megtöltve továbbindult, a nap, habár a felhők miatt nem volt még látható, fölkelte már. A hold, fényét veszve, kis felhő gyanánt fehérlett az égen, csillag egy sem volt látható. A tócsa, amely a harmattól előbb még ezüstlött, most aranyos volt. A sár, mint a tiszta borostyánkő. A füvek kékje sárgászöldbe ment át. A bozót madarai ott nyüzsögtek az ér mellett, harmattól ragyogó s hosszú árnyat vető bokrocskákban. A héja felébredt, s asztagra ült, egyik oldalról a másikra fordította a fejét, s rosszkedvűen nézett a mocsárra. A földeken csókák repültek, a mezítlábas gyerek a kaftánja alól vakaródzva tápáskodó öreg felé hajtotta már a lovakat. A lövések füstje tejként fehérlett a fű zöldje fölött.

Az egyik fiú odafutott Levinhez.

- Bátyó - kiáltotta -, tegnap kacsák voltak itt! - S messziről követte őt.

Levinnek dupla öröm volt ennek az elismerését kifejező fiúnak a jelenlétében lőni le még három rétiszalonkát.

13

A vadászbabona, hogy ha az ember az első vadat, első madarat nem szalasztja el, szerencsés vadászat lesz, igaznak bizonyult.

Levin délelőtt tíz felé, harminc verszta gyaloglás után, tizenkilenc darab szalonkával s egy kacsával, fáradtan, éhesen és boldogan tért vissza a szállására; a kacsát, minthogy a tarisznyában nem volt már hely, az övére kötötte. A cimborák rég fölkeltek, és meg is éheztek, meg is reggeliztek már.

- Várjatok csak, tudom, hogy tizenkilenc - mondta Levin, s újra átszámolta a rétiszalonkákat, amelyek most meggörbülten, kiszáradva, oldalra fordított fejcskéikkel, a rájuk alvadt vérben korántsem voltak olyan imponálók, mint amikor fölropptek.

A számolás helyes volt, s Sztjepan Arkagyics irigysége jólesett Levinnek. Jólesett az is, hogy kvártélyára visszatérve, Kitty küldöncét a levéllel már ott találta.

Teljesen egészséges vagyok és jókedvű. Ha féltesz, még nyugodtabb lehetsz, mint előbb. Új testőröm van, Marja Vlaszjevna. (A szülésznő, új, fontos személy Levin családi életében.) Eljött megnézni. Teljesen egészségesnek talált; itt tartjuk, amíg nem jössz. Mindnyájan vidámak, egészségesek vagyunk, kérlek, ne siess haza; ha jól vadásztok, maradj még egy napot.

Ez a két öröm, a szerencsés vadászat s felesége levele, olyan nagy volt, hogy a két utána következő kis kellemetlenségen könnyen esett át. Az egyik az volt, hogy a lógós pej, amelyet tegnap nyilván túlajtottak, nem evett, s kedvetlen volt. A kocsis azt mondta: megerőltette magát.

- Agyonzavarták tegnap, Konsztantyin Dmitrics. Hogy is ne, tíz versztát úttalan utakon!

A másik kellemetlenség, ami a jó hangulatát első pillanatra egészen tönkretette, később azonban sokat nevetett rajta, hogy az eleségből, amit Kitty olyan sokat küldött, hogy úgy látszott, egy hét alatt sem lehet elfogyasztani, nem maradt semmi sem. Ahogy a vadászatból fáradtan s éhesen megjött, olyan bizonyossággal ábrándozott a pirogról, hogy tanyájukra érve szinte a szájában érezte az ízét, a szagát, ahogy Laszka érezte, szimatolta a vadat, s szólt is azonnal Filippnek, hogy adja föl neki. De kiderült, hogy nemcsak a pirog, de a csirke sem volt már meg.

- Ez aztán étvágy! - mondta Sztjepan Arkagyics nevetve, Veszlovskijra mutatva. - Én sem szenvedek étvágytalanságban, de az ő étvágya bámulatra méltó...

- Akkor hát mit tegyünk? - nézett Levin komoran Veszlovskijra. - Filipp, a marhahúst!

- A marhahúst megették, a csontját a kutyáknak adtam - felelte Filipp.

Levin meg volt bántva, bosszankodva mondta:

- Valamit hagyhattatok volna nekem is! - És sírni szeretett volna. - Akkor belezd ki a vadat - mondta reszkető hangon Filippnek, s azon volt, hogy ne nézzen Veszlovskijra -, és tégy hozzá csalánt. És kérj nekem egy kis tejet legalább.

Amikor a tejet megitta, szégyellte már, hogy egy idegen ember előtt a bosszúságát elárulta, s nevetett az éhes nekikeseredésén.

Este még egyszer elmentek vadászni, Veszlovskij is lőtt néhány darabot, s éjszaka hazamentek.

Az út hazafelé éppolyan vidám volt, mint jövet. Veszlovskij hol dalolt, hol a kalandját emlegette nagy élvezettel: hogy a parasztok hogy pálinkáztatták meg, s mondták: „Ne sérts meg bennünket”; aztán éjjeli kalandját a mogoróval s a cselédlánnyal; a parasztot, aki megkérdezte, nős-e, s megtudva, hogy nem, azt mondta neki: „Akkor ne járj a más asszonya után, inkább azon légy, hogy magadnak szerezz.” Ez a mondás Veszlovskijt különösen mulattatta.

- Általában nagyon meg vagyok a kirándulásunkkal elégedve. Maga, Levin?

- Én is, nagyon - mondta Levin őszintén, s különös öröme telt benne, hogy nemcsak az otthoni ellenségesség nem volt meg benne Vaszenyika Veszlovskijjal szemben, hanem épp ellenkezőleg egész baráttan érzett már iránta.

14

Másnap tíz órára Levin körüljárta már a gazdaságát, s bekopogtatott a szobába, ahol Vaszenyika hált.

- *Entrez!*¹¹⁷ - kiáltott Veszlovskij. - Bocsásson meg, csak most fejeztem be *mes ablutions*¹¹⁸ - mondta mosolyogva, ahogy egy szál alsóruhában ott állt előtte.

- Ne zavartassa magát - ült Levin az ablakhoz. - Jól aludt?

- Mint a bunda. Milyen vadászatra való nap ez a mai is, ugye?

---

¹¹⁷ Szabad! (francia)

¹¹⁸ Mosakodásomat. (francia)

- Mit iszik? Teát vagy kávét?

- Egyiket sem. Majd villásreggelizem. Igazán restellem. A hölgyek, úgy hiszem, fölkeltek már. Nagyszerű volna jární egyet. Megmutatja a lovait? - Végimentek a kerten, voltak az istállóban, a korlátón még tornáztak is. Aztán visszajöttek, s Levin a vendégével bement a szalonba.

- Nagyszerűen kivadásztuk magunkat; mennyi élmény! - mondta Veszlovskij a számovárnál ülő Kittyhez lépve. - Milyen kár, hogy a hölgyek meg vannak fosztva ettől az élvezettől!

„Mi van ebben? Valahogy csak kell a háziasszonnyal beszélgetnie” - mondta magában Levin. De a mosolyban, abban a győztes kifejezésben, amellyel a vendég Kittyhez fordult, megint látott valamit...

A hercegnő, aki Marja Vlaszjevnaival és Sztjepan Arkagyiccsal az asztal másik oldalán ült, odahívta magához, s Kitty szülésével kapcsolatban a moszkvai útról, lakásuk előkészítéséről kezdett Levinnek beszélni. Levinnek már az esküvőjekor is kellemetlen volt minden előkészület; jelentéktelenségükkel sértették a beteljesedő esemény nagyságát, de a mostani készülődés a bekövetkező szülésre, melynek az idejét az ujjukon számolták ki, még bántóbbnak tetszett. Amikor a jövődó gyerek pályázásáról beszélgettek, mindig azon volt, hogy ne hallgasson oda, és igyekezett elfordulni s észre nem venni bizonyos titokzatos, végtelen hosszú, kötött csikokat, vászon háromszögeket stb., amiknek Dolly különös fontosságot tulajdonított. Fiának a szüetése (meg volt győződve, hogy fiú lesz), amit megígértek neki, de amiben hinni - olyan különösnek tűnt föl - mégsem tudott, egyrészt nagyon is nagy s épp ezért lehetetlen boldogság volt a szemében, másrészt olyan titokzatos esemény, hogy minden képzelt tudás, hogy mi lesz, s épp ezért minden készülődés is rá, mint valami megszokott, emberektől eredő dologra, főlháborítónak és megalázónak tűnt föl előtte.

De a hercegnő nem értette ezeket az érzéseket; a kelletlenséget, amellyel beszélt és gondolkozott róla, könnyelműségre és egykedvűségre magyarázta, s nem hagyott nyugtot neki. Sztjepan Arkagyicsot megbízta már, hogy nézzen lakást nekik, most meg Levint szólította oda magához.

- Én nem értek semmihez, hercegnő, csinálják - mondta -, ahogy tetszik.

- El kell döntení, mikor költöztök föl.

- Igazán nem tudom. Csak azt tudom, hogy milliónyi gyerek születik Moszkva és doktorok nélkül... tehát miért...

- Ha így van...

- De nem, ahogy Kitty akarja.

- Kittyvel nem lehet beszélni róla! Mit akarsz, megijesszem? Natalja Golicina a tavaszon meghalt, mert rossz volt a szülésznő.

- Ahogy mondja, én úgy teszek - szólt Levin komoran.

A hercegnő beszélni kezdett neki, de ő nem hallgatott oda. Már ez a beszélgetés is elkedvetlenítette; komorrá mégsem ettől vált, hanem attól, amit a számovárnál látott.

„Nem, ez lehetetlen” - gondolta, hol a Kittyhez hajló Vaszenykára pillantva, aki szép mosolyával valamit magyarázott neki, hol a piros és izgatott Kittyre.

Volt valami tisztátalan a Vaszenyka tartásában, pillantásában, mosolyában. Sőt Levin már a Kitty tartásában és tekintetében is valami tisztátalant látott. S a világ megint elhomályosult előtte. A legkisebb átmenet nélkül, mint a múltkor, hirtelen úgy érezte magát, mint akit

boldogsága, nyugalma, méltósága magaslatáról a kétségbeesés, düh, megaláztatás örvényébe hajítottak. Megint minden és mindenki ellenszenves lett neki.

- Csak csinálja, hercegnő, ahogyan akarja - mondta ismét, körülnézve.

- Nehéz a Monomah sapkája!¹¹⁹ - mondta neki Sztjepan Arkagyics tréfálkozva; nyilván nemcsak a hercegnővel folytatott beszélgetésre célzott, hanem Levin izgalmának az okára is, amelyet észrevett. - Milyen későn jössz ma, Dolly.

Mind fölkeltek, hogy Darja Alekszandrovnát üdvözljék. Vaszenyka is fölállt egy percre; modern fiatal emberek módjára, akik a hölgyekkel nem udvariaskodnak, éppen csak meghajolt, s tovább folytatta nevetgélve a beszélgetést.

- Másával kínlódtam. Rosszul aludt, és iszonyú szeszélyes volt ma - mondta Dolly.

A beszélgetés, melyet Vaszenyka Kittyvel kezdett, megint a múltkori tárgyról folyt, Annáról, s hogy a szerelem fölötte állhat-e a társadalmi konvencióknak. Kittynek kellemetlen volt ez a beszélgetés, a tartalma is idegesítette, de a mód is, ahogyan Vaszenyka beszélt, különösen pedig az, hogy tudta, hogy hat az urára. De túlságosan egyszerű és ártatlan volt még, hogy el tudja vágni a beszélgetést, sőt ahhoz is, hogy elrejtse az öröm külső jeleit, amit ennek a fiatalembernek a szemmel látható figyelme szerzett neki. Abba akarta hagyni a beszélgetést, de nem tudta, hogy tegye. Akármit csinál, az ura, tudta, észreveszi, s rosszra magyarázza. S csakugyan, amikor Kitty Dollytól megkérdezte, hogy Másával mi baj, Vaszenyka pedig várta, mikor ér véget ez az unalmas beszélgetés, s közönyösen pillantgatott Dollyra, Levin erőltettnek és undorítóan ravasznak találta ezt a kérdést.

- No, megyünk ma gombázni? - kérdezte Dolly.

- Gyerünk; én is megyek - mondta Kitty, és elpirult. Udvariasságból meg akarta kérdezni Vaszenykat, eljön-e ő is, de nem kérdezte. - Te hová mégy, Kosztja? - kérdezte bűnét tudó arccal az urától, amikor az eltökélt lépteivel elment mellette. Ez a büntudatos arckifejezés megerősítette Levin gyanúját.

- Amíg nem voltam itthon, megjött a gépész, nem is láttam még - mondta, rá se nézve.

Lement, de alig ért ki a dolgozósobájából, a felesége ismerős lépteit hallotta, amint vigyázatlan gyorsasággal feléje tart.

- Mit akarsz? - mondta neki szárazon. - Dolgunk van.

- Bocsásson meg - fordult Kitty a német gépészhez -, néhány szót kell az urammal váltanom.

A német ki akart menni, de Levin rászólt:

- Ne zavartassa magát.

- A vonat háromkor megy? - kérdezte a német. - Le ne késsem. - Levin nem felelt, ment ki a feleségével.

- Mi mondanivalója van? - szólt rá franciául.

Nem nézett az arcára, nem akarta látni, hogy Kittynek a mostani állapotában az egész arca reszket, s olyan dült és szánsalomra méltó.

- Én... én azt akarom csak mondani, hogy így nem lehet élni; ez kín, nem élet... - rebegte.

- Itt az ebédlőben mások is vannak - mondta Levin haragosan -, ne csináljon jelenetet.

---

¹¹⁹ III. Iván moszkvai nagyfejedelem koronája, prémszegélyű, drágakövekkel ékesített főveg. A hagyomány szerint Vlagyimir Monomah kijevi fejedelem (1113-1125) kapta a hasonló nevű görög császártól.

- Akkor menjünk be oda!

Egy átjárószobában álltak. Kitty a szomszédos szobába akart menni. De ott az angol nevelőnő tanította Tányát.

- Gyerünk a kertbe!

A kertben az utacskát tisztogató paraszta ütköztek, de már nem is gondoltak vele, hogy az egyikük agyonsírt s a másikuk felingerült arcát megláthatja: nem érdekelte őket, hogy olyanok, mint akik valami szerencsétlenség elől futnak; gyors léptekkel mentek előre, érezve, hogy ki kell magyarázkodniuk és meg kell győzniük egymást, magukban maradniuk, s megszabadulniuk a gyötrelemtől, amely mindkettőjüket elfogta.

- Így nem lehet élni. Ez kín, nem élet! Én is szenvedek, te is. Miért? - mondta Kitty, amikor a hársfasor sarkán végre egy magányos padhoz jutottak.

- Csak azt az egyet mondd meg: volt-e a modorában valami illetlen, tisztátalan, megalázóan szörnyű? - mondta Levin, s megint abban a pózban állt előtte, a két ökle a mellén, ahogy akkor éjjel.

- Volt - mondta Kitty reszkető hangon. - De Kosztya, hát nem látod, hogy én nem vagyok hibás? Már reggel olyan modort akartam fölvenni, de ezek az emberek... Minek is jött ide? Milyen boldogok voltunk! - mondta a telő testét rázó zokogástól fuldokolva.

A kertész csodálkozva látta, hogy noha senki sem hajtotta őket, s nem volt mi elől futniuk, a padon pedig semmi különösképp örvendetesre nem akadhattak, mégis megnyugodva, ragyogó arccal mentek be mellette a házba.

15

Levin fölkísérte a feleségét, utána a Dolly lakosztályába ment. Darja Alekszandrovna is nagyon el volt ezen a napon keseredve. Föl-alá járt a szobában, s haragosan beszélt a sarokban álló bögő leánykának.

- Itt fogsz állni a sarokban egész nap, ebédelni is egyedül fogsz, a babáidat sem látod, új ruhát sem varrok - mondta, nem is tudva már, mivel büntesse.

- Undok kislány! - fordult Levinhez. - Hogy honnan veszi ezeket a csúf hajlamokat?

- De mit csinált hát? - mondta Levin elég közönyösen. Ő a maga ügyében akart tanácsot kérni, s bosszantotta, hogy rosszkor csöppent ide.

- A málnásba mentek Grisával, s ott... meg sem merem mondani, mit csinált. Ezerszer megsiratom Miss Eliotot. Ez a mostani semmire sem ügyel; egy gép. *Figurez vous, que la petite*¹²⁰... - S elmesélte Mása vétjét.

- Ez nem vall semmi rosszra, egyáltalán nem undok hajlam, csak csintalanság - nyugtatta meg Levin.

- De te mintha rosszkedvű volnál. Miért jöttél? - kérdezte Dolly. - Mi történik ott lenn?

A kérdés hangjából Levin látta már, hogy könnyű lesz megmondania, amit mondani akar.

- Nem voltam ott, lenn voltam Kittyvel a kertben. Másodszor veszünk össze, mióta... Sztyiva megjött.

---

¹²⁰ Képzelve el, a kislány... (francia)

Dolly az okos, megértő szemével ránézett.

- Mondd, kezed a szívedre, volt-e... nem Kittynek, ennek az úrnak a modorában, ami egy férjre kellemetlen, nem kellemetlen, de iszonyú, vérig sértő lehet?

- Hogy mondjam neked?... Maradj csak, maradj a sarokban! - fordult Másához, aki anyja arcán az alig észrevehető mosolyt látva, megfordult. - A világ véleménye az lenne, hogy úgy viseli magát, ahogy minden fiatalember. *Il fait la cour à une jeune et jolie femme;*¹²¹ egy társaságbeli férjnek ez még hízelegget is.

- Igen, igen - mondta komoran Levin. - De te is észrevetted?

- Nemcsak én, Sztjiva is. Szólt is mindjárt a tea után: *Je crois que Veszlovskij fait un petit brin de cour à Kitty.*¹²²

- Akkor remek, most már nyugodt vagyok. Kikergetem - mondta Levin.

- Micsoda, elment az eszed? - kiáltott föl Dolly elszörnyedve. - Térj észre, Kosztja! - mondta nevetve. - No, mehetsz Fannihoz - szólt Másának. - Ha akarod, szólok Sztjivának. Ő elviszi. Azt lehet mondani, vendéget vársz. Egyáltalán nem illik ide a házunkba.

- Nem, majd én magam.

- Veszekedni akarsz?

- Egyáltalán nem. Nagyon jól fogok mulatni közben - mondta Levin, valóban vidáman csillogó szemekkel. - Bocsáss meg neki, Dolly! Nem teszi többet - mondta a kis bűnös helyett, aki nem ment Fannihoz, hanem bizonytalanul állt az anyja előtt, alattomban várva s keresve is a tekintetét.

Az anyja ránézett. A kisleány fölzokogott, az anyja térde közé tette az arcát, Dolly meg a fejére tette sovány, finom kezét.

„Mi is a közös bennünk és benne?” - gondolta Levin, s ment Veszlovskijt keresni.

Ahogy az előszobán átment, meghagyta, hogy fogják be a hintót; az állomásra kell mennie.

- A rugója eltört tegnap - felelte az inas.

- Akkor a tarantászt, de hamar. A vendég hol van?

- A szobájába ment.

Levin éppen úgy találta Vaszenyát, amint a holmiját pakolta a bőröndjéből; az új románcait rakta szét, s a lábszárvédőjét próbálgatta, mint aki lovagolni készül.

Levin arcán volt-e valami különös, vagy maga Vaszenyka érezte, hogy az a *ce petit brin de cour*,¹²³ amelyet szőni kezdett, nem volt a helyén ebben a családban, Levin beléptekor kicsit zavarba jött, már amennyire egy társaságbeli ember zavarba jöhet.

- Lábszárvédőben lovagol?

- Igen, sokkal tisztább - mondta Vaszenyka, és kövér lábát, hogy az alsó kapcsolatot bekapcsolja, egy székre tette, s jókedvűen és nyájasan mosolygott.

---

¹²¹ Egy fiatal, csinos asszonynak udvarol. (francia)

¹²² Azt hiszem, hogy Veszlovskij udvarol kicsikét Kittynek. (francia)

¹²³ Egy kis flört. (francia)

Kétségkívül jó fiú volt; amikor pillantásában a félénkséget észrevette, Levin megsajnálta, s házigazda létére el is szégyellte magát.

Az asztalon egy bot csonkja hevert, amelyet ma reggel a tornán, amikor a lesüllyedt korlátot föl próbáltak emelni, együtt törtek el. Levin fogta a csonkot, és tördelni kezdte a szétforgácsolódott végét, maga sem tudva, hogy kezdje el.

- Azt akartam... - Elhallgatott, de hirtelen eszébe jutott Kitty s mindaz, ami történt, s elszántan a szemébe pillantva kimondta: - Befogattam magának.

- Hogyan? - kezdte Vaszenyika elbámulva. - Hova megyünk?

- Magának, az állomásra - mondta Levin komoran, a bot végét tördösve.

- Elutazik, vagy történt valami?

- Történt, vendégeket várok - mondta Levin, erős ujjaival egyre gyorsabban tördelve a szétfeszülő bot végét. - Azaz nem is várok vendégeket, és nem is történt semmi, de kérem, utazzék el. Az udvariatlanságomat magyarázhatja, ahogy jólesik.

Vaszenyika kiegyenesedett.

- Önt kérem, magyarázza meg - mondta, megértve végre, méltósággal.

- Nem magyarázhatom - mondta Levin lassan és halkán, s azon volt, hogy arccsontja rángását elrejtse. - Jobb, hogyha nem kérdi.

S minthogy a szétfeszült botvégek már egészen le voltak tördösve, Levin ujjaival a vastagjába akaszkodott, szétszaggatta a botot, a leesett darabokat gondosan fölszedte.

Ezek a megfeszült kezek, ezek az izmok, amelyeket reggel a tornán meg is tapogatott, a szikrázó szem, a csendes hang, reszkető arccsont, valószínűleg minden szónál meggyőzőbben hatottak Vaszenykára. Felhúzta a vállát, s megvetően elmosolyodva, meghajolt.

- Találkozhatnék Oblonszkijjal?

A vállrándítás és a mosoly Levint nem ingerelte föl. „Mit is tehet mást?” - gondolta.

- Rögtön ideküldöm.

- Micsoda esztelenség! - mondta Sztjepan Arkagyics, amikor barátjától megtudta, hogy kikergették a házból, s a kertben sétáló Levinre, aki a vendég elutazását várta ott, rátalált: - *Mais c'est ridicule!* Miféle légy csípett meg? *Mais c'est du dernier ridicule!*¹²⁴ Mit találsz abban, ha egy fiatalember...

De a hely, amelyen Levint a légy megcsípte, nyilván fájt még, mert amikor Sztjepan Arkagyics a tett okát akarta magyarázni, megint elsápadt, s gyorsan félbeszakította:

- Ne magyarázd, kérlek, hogy mi az oka. Nem tehetek másként! Nagyon szégyelltem magam előtted s előtte. De neki, azt hiszem, nem okoz nagyobb bánatot, ha elutazik, nekem és a feleségemnek pedig kellemetlen a jelenléte.

- Csakhogy ez sértés! *Et puis c'est ridicule.*

- Engem meg sért is és gyötör is. De nem vagyok bűnös, és nincs miért szenvednem!

- Nahát, ezt nem vártam tőled. *On peut être jaloux, mais à ce point, c'est du dernier ridicule!*¹²⁵

¹²⁴ De ez nevetséges! A legnagyobb mértékben nevetséges! (francia)

¹²⁵ Az ember lehet féltékeny, de ennyire - ez a legnagyobb mértékben nevetséges! (francia)

Levin sarkon fordult, a fasor mélyébe ment, s maga járkált föl-le. Hamarosan hallotta a tarantász zörgését, s a fák mögül látta is, amint Vaszenyka a szénán ülve (a tarantászon, sajnos, nem volt ülés), a zöttyenésekre föl-fölszökve, skót sapkájában a fasoron végighaladt.

„Hát ez meg mi?” - gondolta, amikor a házból kifutó inas a tarantászt megállította. A gépész volt, akiről Levin egészen megfélekedezett. Meghajolt, és mondott valamit Veszlovszkijnak, aztán fölmászott a kocsira, s együtt elrobogtak.

Sztyepan Arkagyicsot és a hercegnőt felháborította Levin eljárása. Maga is nemcsak hogy a legnagyobb mértékben *ridicule*-nek érezte magát, de vétkesnek és megszégyenültnek is, hanem amikor eszébe jutott, hogy ő és a felesége mit szenvedtek, s megkérdezte magát, más esetben mit tenne, azt felelte, hogy ugyanezt.

De ugyanennek a napnak a vége felé - a hercegnőt kivéve, aki nem bocsátotta meg Levin eljárását -, mindezek ellenére, akár a gyermekek valami büntetés vagy a nagyok egy súlyos hivatalos fogadás után, mindnyájan nagyon elevenek és jókedvűek lettek, úgyhogy estére a hercegnő távollétében Vaszenyka kiűzéséről már úgy beszéltek, mint valami régi eseményről, Dolly, aki az apjától örökölte, hogy mulatságosan tudott mesélni, halálra nevette Varenykát, amikor új és új, humoros hozzátoldásokkal már harmadszor vagy negyedszer mondta el, hogy készült az új szalagsokrocskáját a vendégek tiszteletére föltűzni, ki is ment a szalonba, amikor egyszer csak valami kordézörgést hall. S ki van a kordéban? Maga Vaszenyka, ő ül a szénán, skót sapkájával, a románcaival és a lábszárvédőjével.

- Legalább hintóba foghattál volna! De egyszer csak hallom ám: „Állj!” Azt gondolom, megsajnálták. Odanézek, azt a kövér németet ültették föl mellé, s továbbmentek. A csokraim kárba vesztek...

16

Darja Alekszandrovna megvalósította a szándékát: elment Annához. Nagyon fájt neki, hogy megbántja húgát, s kellemetlenséget okoz az urának; belátta, mennyire igazuk van Levinéknek, amikor Vronszkijjal semmiféle kapcsolatban nem kívánnak lenni; de kötelességének tartotta, hogy elmenjen, s megmutassa neki, hogy bármekkorát változott is a helyzete, az ő érzései nem változtak meg.

Hogy az útjában ne függjön Levinéktől, beküldött a faluba lovakért; de Levin tudomást szerzett róla, s szemrehányást tett neki.

- Miért hiszed, hogy az utad kellemetlen nekem? De ha kellemetlen lenne is, még kellemetlenebb - mondta -, ha nem az én lovamon mégy. Nem mondtad soha, hogy elszántad magad az indulásra. Hogy a faluban fogadj lovat, először is kellemetlen nekem, de ami a fő, elvállalják ugyan, de nem visznek el odáig. Lovam van nekem is. Ha nem akarsz megbántani, menj azokon.

Darja Alekszandrovna bele kellett nyugodnia, s a mondott napra Levin az ígás- és nyerges lovakból össze is állított egy négyest s a pótlovakat a sógornőjének; cseppet sem volt szép, de Darja Alekszandrovna egy nap alatt odajuthatott vele. Most, amikor a ló a hercegnő elutazásához s a szülésznőnek is kellett, Levinnek ez elég nehézséget okozott, de a kötelező vendégszeretet nem engedte, hogy Darja Alekszandrovna, amikor nála van, lovakat béreljen, meg azt is tudta, hogy az a húsz rubel, amit ezért az útért kérnének, nagyon jelentős összeg neki. Márpedig Darja Alekszandrovna pénzügyeit, amelyek nagyon is rosszul álltak, Levin éppúgy a szíven viselte, mint a magát.

Darja Alekszandrovna Levin tanácsára napkelte előtt elindult. Az út jó volt, a hintó kényelmes, a lovak vígan szaladtak, a bakon a kocsison kívül ott ült az irodás az inas helyett, akit Levin a biztonság kedvéért küldött vele. Darja Alekszandrovna elszunnyadt, s csak akkor ébredt föl, amikor a fogadóhoz értek, ahol lovakat kellett cserélniük.

Ugyanannál a gazdag parasztgazdánál téázta meg, amelyiknél Levin is megállt, amikor Szvijazsszkijhoz ment; az asszonyokkal a gyerekeiről beszélgetett, az öreggel Vronszkij grófról, akit az nagyon dicsért, s tíz órakor továbbhajtattott. Otthon, a gyerek gondok miatt, sohasem volt ideje eltűnődni. Épp ezért most, ezen a négyórás úton, minden eddig visszatartott gondolata a fejébe tódult, a legkülönbébb oldaláról gondolta át az egész életét, mint azelőtt soha. Maga is furcsállta a gondolatait. Kezdetben a gyerekei voltak az eszében, noha a hercegnő, főként pedig Kitty (benne több reménye volt) megígérte, hogy törődik majd velük, mégis nyugtalankodott miattuk. „Csak Mása újból haszontalankodni ne kezdjen, Grisát meg ne rúgja a ló, Lily még jobban el ne rontaná a gyomrát.” A jelen kérdéseit később a közeljövő kérdései váltották fel. Arra gondolt, hogy Moszkvában erre a télre új lakást kell venniük, a szalonbútorokat kicserélni, az idősebb leánynak bundát csináltatni. Aztán a távolabbi jövő kérdései jelentek meg előtte; hogy nevel embert a gyerekeiből. „A lányok még hagyján - gondolta -, de a fiúk?”

„Most még jó, elveszödöm Grisával, de ez csak azért van, mert magam szabad vagyok, és nem szülök. Sztjivára persze nem számíthat az ember. Jó emberek segítségével valahogy majd csak fölnevelem őket, de ha megint szülnöm kell...” S eszébe jutott, milyen helytelenül mondják, hogy az az átok az asszonyon, hogy kínok közt kell ivadékait szülnie.

„Szülni semmi, de hordani - az, ami kínos” - gondolta, s emlékezetébe idézte utolsó terhességét s ennek az utolsó gyermekének a halálát. S eszébe jutott, amit megállóhelyükön a fiatal-asszonnyal beszélt. Arra a kérdésre, van-e gyereke, a szép menyecske jókedvűen így felelt:

- Volt egy kislány, de elvette az Isten; bőjtör temettem el.

- Sajnálta, ugye, nagyon? - kérdezte Darja Alekszandrovna.

- Mit sajnáljam? Az öregnek így is sok az unokája. Gond csak. S nem dolgozhat az ember tőle, se semmi. Csak leköti.

Ezt a választ Darja Alekszandrovna, noha a menyecske olyan nyájas és szelíd képű volt, undorítónak találta, de most önkéntelenül is eszébe jutott. A cinikus szavakban volt egy kis igazság.

„Csakugyan - gondolta Darja Alekszandrovna, tizenöt évi házasesetén végigtekintve -: terhesség, hányinger, szellemi tompaság, közönyösség minden iránt s főként elformátlanodás. Kitty, a fiatal, szép kis Kitty, ő is hogy megcsúnyult; én meg a terhesség alatt egészen torz leszek, tudom. Aztán a szülés, a szenvedés, az idétlen szenvedés, az az utolsó perc; utána a szoptatás, az álmatlan éjek, az iszonyú fájdalmak...”

Elég volt a bimbórepedés gyötrelmére visszaemlékezni, amelyen majd minden gyereknél átesett, s máris összerezzen. „Aztán a gyerekbetegségek, az örökös félelem; a nevelés, rossz hajlamok (eszébe jutott a kis Mása vétke a málnásban), a tanítás, a latin - az egész olyan érthetetlen és nehéz. S a tetejébe: ugyanezeknek a gyerekeknek a halála.” Emlékezetében újra fölmerült az anyai szívét összeszorító kegyetlen emlék, az utolsónak a halála, a torokgyíkban elhalt kis csecsemőé, a temetés, az általános közönyösség a kis rózsás koporsó előtt, s az ő magányos, szívszaggató fájdalma a fehér homlok, bodor halánték, a csodálkozó, elnyílt szájacska előtt, amint abban a percben, amikor a paszománykeresztes rózsaszín koporsófedelelet reáborítják, a koporsóból visszanéz rá.

„S az egész miért? Mi lesz mindebből? Az, hogy egy perc nyugalom nélkül, hol teherben, hol szoptatva, örökös haragban, zsémbességben, elgyötörtén és másokat gyötörve, a férjemtől megutáltan éltem le az életemet, s boldogtalan, rosszul nevelt, szűkölködő gyerekek nőnek föl mellettem. Most is, ha nincs ez a nyár Levinéknél, nem tudom, hogy boldogulunk; Kosztja és Kitty persze olyan tapintatosak, hogy nem vesszük észre; de ez nem folyhat így tovább. Nekik is meglesznek a gyerekeik, nem segíthetnek rajtunk; most is szorosan vannak már. Papa segítsen tán, aki magának szinte semmit sem hagyott meg? Ilyesformán még fölnevelni sem tudom a gyermekeimet magam, legföljebb mások segítségével, megaláztatásban. De tegyük föl a legszerencsésebb esetet, nem hal meg több gyerek, s valahogy fölnevelem őket. A legjobb esetben nem lesznek semmirekellők. Ennyi, amit kívánhatok. S mennyi kín, fáradtság, ennyiért. Az egész életem belepusztult!” Újra eszébe jutott, amit a menyecske mondott; megint utálatos volt erre gondolni, de lehetetlen volt be nem ismernie, hogy van egy rész durva igazság a szavaiban.

- Messze van-e még, Mihail? - kérdezte Darja Alekszandrovna az irodást, hogy az ijesztő gondolatoktól megszabaduljon.

- Ettől a falutól, azt mondják, hét verszta.

A hintó a falu utcáján egy hídra ért. A hídon hangos, jókedvű beszélgetésben, vidám asszony-csapat haladt; a vállukon kévéhez gúzs. Az asszonyok a hídon félreálltak, s kíváncsian nézték a hintót. A feléje forduló arcok mind egészségesnek és vidámnak látszottak, s az élet-örömmükkel fölingerelték. „Mind él, élvezi az életet - gondolta tovább, ahogy az asszonyokat elhagyták, s a hegyre kiérve, az öreg hintó lágy rugóin az ügetés ütemére megint kellemesen himbálódzott tovább -, én meg, mint a börtönből szabadult, úgy jövök ki a gondjaival agyonnyomó világból, s most ocsúdok csak egy pillanatra. Mindenki él: ezek az asszonyok, Natalja nővérem, Varenka, Anna is, akihez most megyek; csak én nem.”

„Nekiesnek Annának. Miért? Én tán jobb vagyok? Nekem legalább van férjem, akit szeretek. Nem ahogy akarnám, de szeretem, Anna azonban nem szerette az övét. Mi hát a bűne? Élni akar. Ezt is Isten adta a szívünkbe. Könnyen lehet, hogy én is megtettem volna. Máig sem tudom, jól tettem-e, hogy azokban a szörnyű időkben, amikor Moszkvában eljött hozzám, hallgattam rá? Akkor kellett volna az uramat otthagynom, s az életet előről kezdeni. Tán még tudtam volna szeretni, s engem is megszeret valaki igazán. Most tán jobb? Sztyivát nem tisztelem. Szükségem van rá - gondolt az urára -, s elszenvedem. Jobb így? Akkor még megtetszhettem volna, még nem vesztettem el a szépségemet” - gondolta tovább Darja Alekszandrovna, s bele szeretett volna nézni a tükrebe. Volt a tarsolyában egy útitükör, ki szeretne volna venni, de a kocsis s az ide-oda ingó irodás hátára nézett; érezte, hogy ha az egyikük visszanéz, elszégyelli magát, s nem vette elő a tükröt.

De ha nem is nézett a tükörbe, azt gondolta, nem késő még most sem; Szergej Ivanovics jutott az eszébe, aki különösen kedves volt hozzá, aztán Sztyiva barátja, a jó Turovcin, aki a vörheny idején a gyerekeit vele ápolta, és szerelmes volt belé. Volt még egy egészen fiatal ember is; annak, ahogy a férje tréfálkozva mondta, az volt a véleménye, hogy szebb a húgainál. S a legszenvedélyesebb s a leghetetlenebb regények merültek fel a képzetében. „Anna nagyon helyesen járt el, nem fogom soha kárhozni. Boldog, boldoggá tesz egy másikat, és nem ilyen elnyomorított, mint én, s bizonyára most is friss és okos, mint mindig, s a lelke mindenre fogékony” - gondolta Darja Alekszandrovna, és huncut mosoly ráncolta össze az ajkait; főként azért, mert miközben Anna regényén gondolkozott, azzal párhuzamosan a képzeletbeli férfival, aki öbelé volt szerelmes, csaknem ugyanolyan regényt eszelt ki magának. Mint Anna, ő is bevallott mindent az urának. Sztyepan Arkagyics elbámulása és zavara, amivel a hírt fogadta, volt az, ami mosolyra készítette.

Ilyen ábrándok közt ért oda, ahol az országútról Vozdvizenszkoje felé kell fordulni.

17

A kocsis megállította a négyest, s jobb felé nézett a rozsföldre, amelyen parasztok ültek egy szekér mellett. Az irodás le akart ugrani, de aztán meggondolta magát, parancsolóan oda kiáltott, s magához intette az egyik parasztot. A szellő, amely az útjukat kísérte, ahogy megálltak, elült; a dühösen védekező, kiizzadt lovakat bögölyök lepték el. A szekér felől jövő fémes, kaszafenő hang elcsöndesedett. Az egyik paraszt fölkel, s a hintó felé indult.

- Nem tudsz idebotorkálni, hé? - kiáltott az irodás haragosan a parasztra, aki a járatlan, cserepes út hepehupáin lassan lépegetett meztelen lábával. - Gyere már, te!

A göndör öreg, akinek a haja hánccsal volt hátrakötve, s görbe háta izzadságtól sötétlett, meggyorsította lépteit, a hintóhoz jött, s napbarnított kezével a hintó sárhányójába kapaszkodott.

- Vozdvizenszkojéba, az urasági kastélyba, a grófhöz? - ismételte. - Csak ki itt a lejtőn. Balra egy forduló lesz. Aztán egyenesen a fasoron, épp beleütődnek. Kihez jönnek? Őhozzá magához?

- Aztán otthon vannak-e, galambom? - kérdezte Darja Alekszandrovna bizonytalanul; nem tudta, hogy kérdezze a parasztot Anna felől.

- Otthon kell lenniük - cserélgette a paraszt meztelen lábait, öt ujja világos nyomát hagyva a porban. - Otthon bizony - mondta újra, nyilván társalogni való kedve volt. - Tegnap is jöttek vendégek. Borzasztó, mennyi a vendég!... Mi kell? - fordult a szekérről kiáltozó fiúhoz. - Az előbb lovagoltak erre, az aratógépet nézték. Már otthon kell lenniük. Hát maguk hova valók?

- Messzire - mondta a kocsis, s visszamászott a bakra. - Szóval nincs messze?

- Mondom, itt közel. Ahogy kiér az ember... - mondta, kezével a hintó sárhányóján babrálva.

Egy fiatal, egészséges, tömzsi legény is odajött.

- Maguknál nincs aratómunka? - kérdezte.

- Nem tudom, galambom.

- Egyszóval balra tér az ember, s épp nekimegy - mondta a paraszt. Szemmel láthatólag nem szívesen engedte tovább az utasokat, beszélgetni szeretett volna.

A kocsis indított, de alig fordultak meg, a paraszt már rájuk kiáltott.

- Állj! Hé, kedves! Állj már! - kiáltotta két hang. A kocsis megállt.

- Épp jönnek! Ott vannak! - kiáltott a paraszt. - De sokan vannak - mutatott az úton jövő négy lovasra s a kettőre, aki a kétkerekűn ült.

A négy lovas: Vronszkij a zsokéjával, meg Anna és Veszlovszkij; a kétkerekűben Varvara hercegnő és Szvijazsszkij. Sétalovagláson voltak; az újonnan beszerzett aratógép munkáját nézték meg.

Amikor a fogat megállt, a lovasok lépésben jöttek. Anna volt elől Veszlovszkijjal. Egy zömök, alacsony angol lovon jött - a sörénye nyírott, a farka kurta -, nyugodtan, lépésben. Szép feje, a magas kalap alól kiugró fekete haja, telt vállai, vékony dereka a fekete lovaglóruhában s egész nyugodt és kecses tartása meglepte Dollyt.

Első percben illetlennek találta, hogy Anna lovagol. A női lovaglás képzele Darja Alekszandrovna fejében a fiatalos és könnyed kacérság képzetével függött össze, s véleménye szerint nem illett Anna helyzetéhez. De ahogy közelebből is megnézte, tüstént megbékült a lovaglásával. Eleganciája ellenére minden olyan egyszerű, nyugodt és méltóságteljes volt rajta: tartása, a ruhája, mozgása; természetesebb már nem is lehet semmi.

Anna mellett, kövér lábát előrenyújtva, Vaszenyika Veszlovskij jött, szemmel látható tetszélgeccsel, egy szürke fölhevült lovassági lovon; skót sapkáján ide-oda lengtek a szalagok; Darja Alekszandrovna, ahogy megismerte, nem tudott egy vidám mosolygást visszatartani. Mögöttük Vronszkij jött. Egy sötétpej telivéren ült, amely nyilván a vágóban hevült ki. A gyeplőjét rángatta, hogy visszatartsa.

Utánuk egy apró ember lovagolt zsokéruhában, Szvizjazzskij és a hercegnő a vadonatúj kétkerekűn, egy nagy, hollószínű ügetővel akkor érték be a lovasokat.

Anna arra abban a percben, ahogy a vén hintó sarkába szoruló kicsiny alakban Dollyt fölismerte, egyszeriben örvendő mosolyra derült. Fölkiáltott, összerándult a nyergében, s vágára fogta a lovát. Ahogy a hintóhoz ért, segítség nélkül szökött le, s lovaglóruháját fölfogva, Dolly elé futott.

- Hittem is, meg nem is mertem hinni! Micsoda öröm! Nem tudod elképzelni az örömet! - mondta, s hol a Dollyéhoz szorította az arcát, úgy csókolgatta, hol meg visszahúzódott, és mosolyogva nézegette.

- Ez aztán öröm, Alekszej! - nézett vissza Vronszkijra, aki a lováról leszállt, s odajött hozzájuk.

Vronszkij levette magas, szürke kalapját, s Dollyhoz lépett.

- Nem hiszi, mennyire örülünk, hogy eljött - mondta, különös nyomatékot adva a kiejtett szavaknak, mosolyában erős, fehér fogait kivillantva.

Vaszenyika Veszlovskij nem szállt le a lóról, csak a sapkáját vette le, azzal köszöntötte a vendéget, örömmel lóbálva szalagjait a feje fölött.

- Varvara hercegnő - válaszolta Anna Dolly kérdő tekintetére, amikor a kétkerekű is odaért.

- Á! - mondta Darja Alekszandrovna, s arra, akaratlan ellenére, nemtetszést fejezett ki.

Varvara hercegnő az ura nagynénje volt, rég ismerte, s nem sokra becsülte. Tudta, hogy egész életét gazdag rokonok élõsdijeként élte; de az, hogy most Vronszkijnál, egy neki idegen embernél lakik, az ura rokonsága miatt is sértette. Anna észrevette Dolly arc kifejezését; zavarában elvörösödött, lovaglós szoknyáját kiengedte a kezéből, s belebotlott.

A kétkerekű megállt, Darja Alekszandrovna odalépett, s hidegen üdvözölte a hercegnőt. Szvizjazzskij is ismerős volt. Mindjárt azt kérdezte, hogy éldegél az ő külön barátja a fiatal feleségével, s futó pillantást vetve az össze nem illő lovakra, a foltos sárhányójú hintóra, azt ajánlotta a hölgyeknek, menjenek ők a kétkerekűn.

- Én meg majd átszállok - mondta - abba az alkotmányba. A ló szelíd, s a hercegnő kitűnően hajt.

- Nem, maradjanak csak, ahogy voltak - mondta Anna odalépve -, mi majd elmegyünk a hintón - és karon fogta s elvitte Dollyt.

Darja Alekszandrovna szeme végigfutott az elegáns, soha nem látott fogaton, a gyönyörű lovakon, körülötte az elegáns, ragyogó alakokon. De a legjobban az a változás lepte meg, ami az ő kedves, jól ismert Annáján ment végbe. Más nő, aki nem ilyen jó megfigyelő, s nem ismerte előbb, főként pedig nem gondolta végig azt, amit Darja Alekszandrovna az úton,

semmi különösét nem vesz rajta észre. De Dolly meg volt lepve; azt a tűnő szépséget érte ott Anna arcán, amely csak a szerelem perceiben szokott az asszonyokon lenni. Ezen az arcon minden: az arcgödrök és az áll határozottsága, az ajkak, a mosoly, amely szinte ott röpdösött az arc körül, szemének a fénye, mozgásának kecses gyorsasága, hangja telt csengése, még a modora is, ahogy kedveskedő civódással felelt Veszlovskijnak, aki engedélyét kérte, hogy a lovára ülhessen s jobblábas vágára tanítsa - minden rendkívül vonzó volt rajta, s ezt, úgy látszott, maga is tudta, és örült neki.

Amikor a két asszony beült a hintóba, hirtelen mind a kettő zavarba jött. Anna a figyelő-kérdő pillantás miatt, amellyel Dolly nézte, Dolly meg, mert azóta, hogy Szvizjazzskij alkotmányának nevezte, akarata ellenére is szégyenkezni kezdett a mocskos, vén hintóért, amelybe Anna beült vele. Filipp kocsis és az irodás ugyanezt érezték. Az irodás, hogy zavarát elrejtse, izgett-mozgott, a hölgyeket segítette föl, Filipp kocsis azonban komorrá vált, s előre fölkészült rá, hogy nem hódol be ennek a külsőséges fensőbbiségnek. Ahogy a hollószínű ügetőre nézett, gúnyosan elmosolyodott, az eszében eldöntötte, hogy ez a fekete a kétkerekűben csak *promináz*sra való; hőségben nem menne el negyven versztát egyfolytában.

A parasztok a szekérnél mind föltápaszkodtak; kíváncsian és jókedvűen nézték a vendégfogadást, s megjegyzéseket tettek rá.

- Ők is örülnek, rég nem látták egymást - mondta a göndör hajú öreg, a hársháncsal.
- Az ám. Geraszim apó, az a fekete csődör volna ám jó kévét hordani, hamar menne!
- Nézzed csak! Az a nadrágban, asszony ott? - mondta egyikük, a női nyeregben ülő Vaszenyika Veszlovskijra mutatva.
- Férfi az. Nézd csak, milyen ügyesen ugrat.
- Mi az, gyerekek, alvás nem lesz?
- Most akarsz aludni? - kérdezte az öreg, ferdén a napra nézve. - Dél, nézd már, elmúlt. Fogd a kaszád, aztán gyerünk!

18

Anna Dolly sovány, elkínzott arcára nézett, a porlepte ráncokra, s azt akarta mondani, amit épp gondolt is, azazhogy Dolly lefogyott; de aztán eszébe jutott, hogy ő maga meg megszépült, a Dolly szeme is ezt mondta - fölsóhajtott hát, s magáról kezdett el beszélni.

- Rám nézel - mondta -, s azt gondolod, lehetek-e boldog a helyzetemben. És itt van, látod! Szégyellem bevallani, de megbocsáthatatlanul boldog vagyok. Valami varázslat történt rajtam, mint amikor az ember álmában fél, szorong, aztán hirtelen fölébred, s azt érzi, hogy a félelmei nincsenek többé. Én is fölébredtem. Átéltam a gyötrelmeket, a rettenetést, s most már rég, különösen mióta itt vagyunk, olyan boldog vagyok! - S félénk, kérdő mosollyal pillantott Dollyra.

- Mennyire örülök! - mondta Dolly, de a mosolya akarata ellenére hidegebb lett, mint szeretne volna. - Nagyon örülök, hogy így van. De miért nem írtál?

- Miért? Mert nem mertem... Megfeledkezel a helyzetemről.

- Nem mertél? Nekem? Ha tudnád, hogy én... Azt tartom...

Darja Alekszandrovna a reggeli gondolatait akarta elmondani, de valamiért, most úgy tűnt föl, nem lenne helyénvaló.

- Erről különben később. Miféle épületek ezek itt? - kérdezte, mert másról akart beszélni, s az élő akác- és orgonakerítés zöldje mögül odalátszó vörös és zöld tetőkre mutatott. - Egész kis város.

De Anna nem válaszolt neki.

- De igazán - kérdezte -, mi a véleményed a helyzetemről, mit gondolsz róla?

- Fölteszem, hogy... - kezdte Darja Alekszandrovna, de ebben a pillanatban Vaszenyka Veszlovskij nyargalt el mellettük. Beleszoktatta a lovát a jobblábas galoppba, s most rövid kabátjában úgy nyargalt el mellettük, nagyokat huppanva a női nyereg irháján.

- Megy már, Anna Arkagyevna! - kiáltotta.

Anna rá se hederített; Darja Alekszandrovna azonban megint csak úgy találta, hogy a hintó nem alkalmas a hosszabb beszélgetésre, s rövidre fogta, amit gondolt.

- Semmit sem gondolok - mondta. - Mindig szerettelek, s ha szeretünk, az egész embert szeretjük, amilyen, nem amilyennek akarom, hogy legyen.

Anna elfordította barátnője arcáról a szemét; hunyorított (ez a hunyorítás új szokása volt, amelyet Dolly nem ismert még), s elgondolkozott, mint aki föl akarja mérni ezeknek a szavaknak jelentőségét. Nyilván úgy fogta föl, ahogy akarta, s most Dollyra pillantott.

- Ha vannak bűneid - mondta -, amiért idejöttél és ezt mondtad, megbocsáttatnak.

S Dolly látta, hogy könnyek szöknek a szemébe. S megszorította némán a kezét.

- De mik hát ezek az épületek? És mennyi! - ismételte meg Dolly egy perc hallgatás után a kérdését.

- A személyzet házai, a gyár, az istállók - felelte Anna. - Itt kezdődik a park. El volt hagyatva mind, de Alekszej mindent kitatarozott. Nagyon szereti ezt a birtokot, s amit sosem vártam volna, szenvedélyesen érdekli a gazdaság. Különben is olyan gazdag természet! Akármire fog, mindent kitűnően csinál. Nemcsak hogy nem unatkozik, de mindent szenvedéllyel tesz. Amennyire ismerem: kitűnő, számító gazda lett, a gazdaságában még fukar is. De csak a gazdaságban. Ahol tízezrekről van szó, nem számol - mondta azzal az örvendőn furfangos mosolygással, amellyel asszonyok szoktak beszélni kedvesük egyedül ismert, titkos tulajdonságairól. - Látod ott azt a nagy épületet? Az új kórház. Azt hiszem, többre fog kerülni százezernél. Ez most a vesszőparipája. S tudod, miért fogott hozzá? A parasztok, úgy látszik, olcsóbban kértek valami réteket, ő megtagadta, s én szemrehányást tettem a fősvénységéért. Természetesen nem azért, de mégis ezzel egyidőben nekikezdett ennek a kórháznak, így mutatja meg, érted, hogy nem fősvény. Ha akarod, *c'est une petitesse*,¹²⁶ de én csak még jobban szeretem érte. Mindjárt meglátod a házat. Ez még a nagyapai; kívül semmit sem változott.

- Milyen szép! - mondta Dolly, akaratlan bámulattal nézve a gyönyörű, oszlopos házra, amint a kert öreg fáinak sokszínű zöldjéből előtűnt.

- Ugye, hogy szép? Fönről, a házból, gyönyörű kilátás van.

Behajtottak a kavicsal fölhintett, virágágyakkal díszített udvarba - két munkás épp lyukacsos nyerskövel rakta körül a fölporhanyított virágágyakat -, s a fedett bejáró alá álltak.

- Ők már meg is érkeztek! - mondta Anna a nyerges lovakra nézve, amelyeket épp akkor vezettek el a feljáró elől. - Szép ló, igaz? Cob. A kedvencem. Vezesd csak ide, s hozz egy

---

¹²⁶ Csekélység. (francia)

darab cukrot neki. A gróf hol van? - kérdezte a kiugró két parádés inastól. - De hisz ott van! - mondta, az eléjük jövő Vronszkijt és Veszlovskijt megpillantva.

- Hol helyezi el a hercegnőt? - fordult Vronszkij Annához franciául, s be sem várva a feleletet, még egyszer üdvözölte Darja Alekszandrovna-t, most még a kezét is megcsókolta. - Azt gondolom, a nagy erkélyes szobába?

- Nem, az messze van! Jobb lesz a sarokszoba, többet látjuk egymást. No, gyerünk - mondta, a cukrot, amit az inas kihozott, kedves lovának adva.

- *Et vous oubliez votre devoir*¹²⁷ - mondta Veszlovskijnek, aki szintén kijött a ház elé.

- *Pardon, j'en ai tout les poches*¹²⁸ - felelte Veszlovskij mosolyogva, ujjait a mellénye zsebébe süllyesztve.

- *Mais vous venez trop tard*¹²⁹ - mondta Anna, kezét, amelyet a ló a cukor elvétele közben benyálazott, egy kendővel megtörölve. Aztán Dollyhoz fordult: - Hosszabb időre jöttél? Egy napra? Az lehetetlen!

- Így ígértem, a gyerekek is... - mondta Dolly, s érezte, zavarba jön, attól is, hogy az útításkáját ki kell a hintóból vennie, meg attól is, hogy az arca bizonyára nagyon beporosodott.

- De Dolly lelkem... No, meglátjuk még. Gyerünk, gyerünk! - s bevezette Dollyt a szobájába.

Ez a szoba nem az a parádés szoba volt, amit Vronszkij ajánlott, olyan csak, amelyről Anna azt mondta, Dolly megbocsátja majd. De ez a szoba is, amelyért mentegetőztek, rendkívül fényűző volt; Dolly sohasem élt ilyenben, a legjobb külföldi szállodákra emlékeztetett.

- Milyen boldog vagyok, lelkecském! - mondta Anna, lovaglóruhájában egy percre Dolly mellé ülve. - Mesélj a tiedről. Sztyivával futólag találkoztam. De ő nem tud a gyerekeiről mesélni. Mit csinál Tánya, a kedvencem? Nagylány már, gondolom.

- Igen, nagyon nagy - felelte kurtán Darja Alekszandrovna. Maga is csodálkozott, hogy amikor a gyerekeiről kérdik, ilyen hidegen felel. - Nagyon jól megvagyunk Levinéknél - tette még hozzá.

- Ó, ha tudtam volna - mondta Anna -, hogy nem vetsz meg!... Idejöhettetek volna hozzánk mind. Hisz Sztyiva régi jó barátja Alekszejnek - tette hozzá, és hirtelen elpirult.

- Igen, de mi olyan jól... - felelte Dolly zavartan.

- Hát persze, ostobaságokat beszélek össze az örömtől. De hogy mennyire örülök is teneked, lelkecském! - mondta Anna, s újra megcsókolta. - Még nem mondtad el, hogy gondolkozol rólam; pedig tudni akarok mindent. Hanem örülök, hogy olyannak látsz, amilyen vagyok. Nem szeretném - ez a fő -, hogy azt higgyék, be akarok bizonyítani valamit. Nem akarok semmit sem bizonyítani; élni akarok, s magamon kívül senkinek nem ártani. Erre jogom van, igaz? Különb ez hosszú mese, s most majd mindent szépen megbeszélünk. De megyek is, öltözködöm; hozzád meg beküldöm a lányt.

---

¹²⁷ Megfeledkezik a kötelességéről. (francia)

¹²⁸ Bocsásson meg, tele van vele a zsebem. (francia)

¹²⁹ De nagyon későn jön. (francia)

Ahogy magára maradt, Darja Alekszandrovna háziasszonyi szemmel nézett körül a szobájában. Amit a házhoz érve s a házon végigmenve, most pedig a szobájában látott, a bőség és választékosság benyomását tette, azét az új európai fényűzését, amelyről ő csak angol regényben olvasott, Oroszországban azonban, hozzá még falun, nem látott soha. Az új francia kárpitoktól a szőnyegig, amellyel az egész szoba be volt borítva, minden új volt. Az ágy rugós, matracos, különös fejaljjal, a kispárnákon finom selyemhuzat. A márványmosdó, a toalett, heverő, asztalok, a kandallón a bronzóra, a függönyök, fényképek - mind drága és új.

A belépő s szolgálatait felajánló divathölgy-szobalánynak a frizurája és ruhája divatosabb, mint Dollyé, s ő maga is éppen olyan vadonatúj és drága, mint az egész szoba. Darja Alekszandrovának jólesett az udvariassága, tisztasága, szolgálatkészsége, de kényelmetlenül érezte magát vele, s szégyenkezett a hálóréklijéért, tévedésből, vesztére, egy foltozottat tettek be ugyanis. Ugyanazokat a foltokat és bestoppolt helyeket szégyellte, amelyekre otthon olyan büszke volt. Otthon világos volt, hogy hat réklire huszonnégy arsin hatvankopejkás vászon kell, ami a hozzávalót s a munkát nem számítva, tizenöt rubelt tesz ki; a tizenöt rubelt megtakarították. A szobalány előtt azonban, ha nem is szégyellte, de kényelmetlenül érezte magát.

Nagy megkönnyebbülést érzett, amikor régi ismerőse, Annuska lépett a szobába. A divathölgy-szobalánynak úrnőjéhez kellett menni, s Darja Alekszandrovnával Annuska maradt.

Annuska szemmel láthatólag nagyon örült az úrnő megérkezésének, s szünet nélkül beszélt. Dolly látta, hogy az asszonya helyzetéről, különösen pedig a gróf szerelméről és odaadásáról szeretné a véleményét elmondani, de mihelyt erről kezdett beszélni, Dolly szándékosan megállította.

- Anna Arkagyevnával nőttem fel, mindennél drágább nekem. Nem a mi dolgunk ítélkezni. De így szeretni már, úgy látszik...

- Add oda ezt, kérlek, ha lehet, hogy kimossák - szakította félbe Darja Alekszandrovna.

- Szolgálatára, két asszony van nálunk, külön a mosásra, a fehérnemű mind géppel megy. A gróf maga néz utána mindennek. Az ilyen férj...

Dolly örült, amikor Anna bejött, s jöttével elvágta Annuska fecsegését.

Anna igen egyszerű batisztruhát vett föl; Dolly figyelmesen megnézte ezt a ruhát. Tudta, mit jelent s mennyi pénzbe kerül ez az egyszerűség.

- Régi ismerős - mondta Anna Annuskára.

Anna most már nem jött zavarba. Tökéletesen fesztelen és nyugodt volt. Dolly látta, hogy abból az állapotból, amelyet az ő érkezése váltott ki, teljesen magához tért; azt a felületet, közönyös modort öltötte magára, amely zárt ajtóként őrizte érzéseit és legrejtettebb gondolatait.

- No és a kislányod, Anna? - kérdezte Dolly.

- Annie? (Így hívta Anna a leányát.) Egészséges. Nagyon szépen rendbe jött. Akarod látni? Gyerünk, megmutatom. Nagyon sok vesződés volt - kezdte mesélni - a dajkákkal. Egy olasz lány volt a szoptató. Szép, de olyan buta! El akartuk küldeni, de a kislány úgy megszokta, hogy még mindig tartjuk.

- De hát hogy intéztétek el? - kezdte el Dolly a kérdést, hogy mi lesz a neve a kislánynak; de észrevéve Anna elkomorodó arcát, megváltoztatta kérdése értelmét. - Hogy intéztétek el, elválasztottátok már?

Anna azonban elértette.

- Nem ezt akarod kérdeni. A nevét. Igaz? Alekszejt is ez gyötri. Nincs neve. Azaz Karenina - mondta Anna, s úgy hunyorított a szemével, hogy csak az összeérő szempilláit lehetett látni. - Különben - mondta hirtelen fölfénylő arccal - erről később beszélünk még. Gyerünk, megmutatom. *Elle est très gentille.*¹³⁰ Mászik már.

A fényűzés, amely Darja Alekszandrovnát az egész házban bámulatba ejtette, a gyerekszobában még meglepőbb volt. Angliából hozatott gyermekkocsik voltak itt, szerkezetek, amiken járni tanulhatott, egy különös, biliárdasztal-forma dívány, amit külön a mászkálásra készítettek, hinták s furcsa új fürdőkádak. Mindez angolos volt, egyszerű, jó minőségű és nyilván igen drága. A szoba nagy volt, igen magas és világos.

Amikor beléptek, a kislány egy szál ingecskében ült a pici karosszékekben, a húslevesét ette, amellyel az egész mellecskéjét leöntötte. A lánykát a gyerekszobában szolgáló orosz lány etette, aki a gyerekekkel együtt evett. Sem a szoptatós dada, sem a dajka nem volt benn; a szomszéd szobában voltak, onnan hallatszott ki különös francia beszédük; csak azon tudták egymással megértetni magukat.

Ahogy Anna hangját meghallották, a csinosan öltözött, magas angol nevelőnő - kellemetlen arc, tisztátalan vonások -, szőke fűrtjeit gyorsan megrázva, átjött, s tüstént mentegetőzni kezdett, noha Anna semmivel sem vádolta. Anna minden szavára néhány „yes, my lady”-t¹³¹ hadart el sebesen.

A fekete szemöldökű, fekete hajú, piros képű lányka erősöske, feszes bőrű, vörös kis testével, akármilyen morcul nézett is az új alakra, nagyon megtetszett Darja Alekszandrovnának; egészséges színéért még meg is irigyelte. Ahogy ide-oda kúszott, az is nagyon tetszett neki. Egyik gyereke sem kúszott így. Ez a kislány, amikor a szőnyegre ültették s a kis ruháját hátul föltűrték, csodálatosan kedves volt. Csillogó fekete szemével, mint egy kis állat, a nagyokra pislantott; szemmel láthatólag örült, hogy gyönyörködnek benne; aztán mosolyogva és a lábát oldalvást tartva, erélyesen a kezére nehezedett; a farát gyorsan fölhúzta, majd megint a kezecskéivel kapaszkodott előre.

De a gyerekszoba szelleme, különösen pedig az angol nő sehogy sem tetszett Darja Alekszandrovnának. Hogy Anna az emberismeretével csak ilyen ellenszenves, jelentéktelen angol lányt talált a lánya mellé, nem tudta mással megmagyarázni, mint hogy az ilyen törvénytelen családba, mint az övé, más nem jött volna el. Néhány szóból is azt látta, hogy Anna, a szoptatós dada, a dajka és a gyerek nem élnek együtt, s az anya látogatása itt szokatlan dolog. Anna oda akarta adni a gyerekeknek a játékát, de nem találta.

A legcsodálatosabb az volt, hogy amikor megkérdezte, hány foga van, Anna tévedett, az utolsó két fogáról egyáltalában nem tudott.

- Néha rosszul esik, hogy szinte felesleges vagyok itt - mondta Anna a gyerekszobából jövet, s hogy az ajtóban álló játékokat kikerülje, megemelte a szoknyáját. - Az elsővel nem így volt.

- Épp fordítva gondoltam - mondta félénken Darja Alekszandrovná.

---

¹³⁰ Nagyon kedves. (francia)

¹³¹ Igen, asszonyom. (angol)

- Ó, nem! Hanem tudod-e, láttam Szerjocsát - mondta hunyorítva Anna, mintha valami távolira nézne. - Erről különben majd beszélünk még. Nem is hiszed, olyan vagyok, mint a kiéhezett, aki elé dús ebédet tálnak, hirtelen nem tudja, mihez nyúljon. Ez a dús ebéd: te vagy és a rám váró beszélgetések, amiket senki mással végig nem beszélhetnék; s most nem is tudom, melyikbe kapjak előbb. *Mais je ne vous ferai grâce de rien.*¹³² Mindent el kell mondanom. Hanem hadd adok - kezdte - egy kis képet a társaságról, amelyet itt találsz. Kezdjük a hölgyekkel. Varvara hercegnő. Ismered, én meg a véleményedet ismerem, s Sztyiváét. Sztyiva szerint életének egyetlen célja: bebizonyítani, hogy többet ér Katyerina Pavlovna nagynéninénél. Ez mind igaz, de azért derék ember, és én olyan hálás vagyok neki. Pétervárott volt pillanat, mikor okvetlenül szükségem volt egy *chaperon*-ra.¹³³ Ekkor vetődött hozzám. De igazán jó lélek. Sokat könnyített a helyzetemen. Nem érted, látom - tette hozzá -, a helyzetem egész nehézségét ott Pétervárott. Itt teljesen nyugodt és boldog vagyok. De erről később. Most hadd sorolom el őket. Itt van még Szvijazsszkij, a nemesség vezetője és nagyon rendes ember; de akar valamit Alekszejtől. Most, hogy falura költöztünk, Alekszejnek, a vagyona révén - megérted - nagy befolyása lehet. Aztán Tuskevics: találkozta vele, ott volt Betsy mellett. Most otthagyták, s hozzánk jött. Ahogy Alekszej mondja, egy azok közül, akik nagyon kellemesek tudnak lenni, ha az ember annak veszi őket, aminek látszani akarnak; *et puis il est comme il faut*,¹³⁴ ahogy Varvara hercegnő mondja. Azután Veszlovskij... őt ismered. Nagyon kedves fiú - s huncut mosoly ráncolta össze az ajkát. - Micsoda vad história ez Levinnel? Veszlovskij elmesélte Alekszejnek, de mi nem hisszük. *Il est très gentil et naïf*¹³⁵ - mondta ismét ugyanazzal a mosollyal. - A férfiaknak szórakozásra van szükségük, és Alekszejnek publikum kell, ezért becsülöm meg ezt a társaságot. Élénkségnak és vidámságnak kell lenni a házuknál, hogy Alekszej ne vágyjon semmi újra. Az intézőt meglátod majd. Nagyon derék német, és tudja a dolgát. Alekszej sokra becsüli. Aztán a doktor, fiatal ember, nem akarom azt mondani, hogy egész nihilista, de szájába veszi, tudod, a kést... különben nagyon jó orvos. Aztán az építész... *Une petite cour.*¹³⁶

20

- Nos, hercegnő, itt van Dolly, akit annyira akart látni - mondta Anna, ahogy Darja Alekszandrovnával a nagy kőteraszra lépett, amelyen himzöráma mögött, az árnyékban, ott ült a hercegnő; egy karosszékhezátot himzett Alekszej Kirillovics grófnak. - Azt mondja, ebédig nem kér semmit, de csak hozasson neki villásreggelit, én meg elmegyek, s megkeresem Alekszejt; valamennyiüket idehozom.

Varvara hercegnő barátságosan, kicsit vállveregetve fogadta Dollyt. Rögtön magyarázni kezdte, hogy azért költözött Annához, mert mindig jobban szerette őt, mint a nővére, Katyerina Pavlovna, ugyanaz, aki Annát fölnevelte; s most, amikor Annát mindenki elhagyja, kötelességének érzi, hogy ebben a legnehezebb átmeneti korszakban segítségére legyen.

- A férje belemegy majd a válásba; akkor én is visszamegyek megint az én magányomba; most azonban hasznára lehetek, s akármilyen nehéz, megteszem, nem úgy, mint mások, a köteles-

¹³² Nem kegyelmezek meg neked. (francia)

¹³³ Kísérőre. (francia)

¹³⁴ Azonkívül ő rendes ember. (francia)

¹³⁵ Nagyon kedves és naiv. (francia)

¹³⁶ Egy kis udvar. (francia)

ségemet. De milyen kedves vagy, mennyire jól tetted, hogy eljöttél! Úgy élnek egészen, mint a legjobb házasok. Isten ítéli meg őket, nem mi. Hát Birjuzovszkij és Avenyeva... Aztán maga Nyikandro, vagy Vasziljev Mamonovával, meg Liza Nyeptunova... Hisz akkor senki sem szólt egy szót sem! S a vége az lett, hogy mindenki fogadta őket. És aztán *c'est un intérieur si joli, si comme il faut, tout-à-fait à l'anglaise. On se réunit le matin au breakfast et puis on se sépare.*¹³⁷ Ebédig mindenki azt csinál, amit akar. Ebéd hétkor. Sztyiva nagyon jól tette, hogy elküldött. Ki kell tartania mellettük. Tudod, hogy az anyján s a bátyján keresztül mindent el tud érni. Aztán meg annyi jót tesznek. Nem beszélt neked a kórházról? *Ce sera admirable*¹³⁸ - minden Párizsból való.

Beszélgetésüket Anna szakította félbe, a biliárdszobában rátalált a férfitársaságra, s együtt jött vissza velük a teraszra. Ebédig jó darab volt még - az idő gyönyörű; különféle módokat ajánlottak hát, hogy a hátralevő két órát hogy tölthetnék el. Vozdvizsenszkojében nagyon sok módja volt az időtöltésnek, nem azok, amiket Pokrovszkojében megszoktak.

- *Une partie de lawn tennis*¹³⁹ - ajánlotta Veszlovszkij szép mosolyával. - Mi megint együtt játszunk, Anna Arkagyevna.

- Nem, nagyon meleg van; menjünk inkább a kertbe, s csónakázzunk - ajánlotta Vronszkij. - Közben megmutatjuk Darja Alekszandrovnának a partot.

- Én mindenbe beleegyeztem - mondta Szvijaszkij.

- Dollynak, úgy hiszem, a legjobban egy kis séta esne - mondta Anna. - Utána lehet majd csónakázni.

Így is határoztak, Veszlovszkij és Tuskevics elmentek a fürdőházba; megígérték, hogy fölszerelik a csónakot, s bevárják őket.

Két párra szakadva mentek az utacskán; Anna Szvijaszkijjal, Dolly Vronszkijjal. Dollyt megzavarta egy kicsit s aggodalmassá tette az egész új környezet, amelybe került. Elméletben, elvonatkoztatottan nemcsak hogy mentette, de helyeselte is Anna tettét. Mint ahogy a gáncsolhatatlanul erkölcsös asszonyokkal, akik az erkölcsös élet egyhangúságába belefáradtak, általában gyakran megtörténik, a bűnös szerelmet távolról nemcsak hogy megbocsátotta, de irigyelte is. Azonkívül szívből szerette Annát. A valóságban azonban, ahogy itt látta, ezeknek a számára idegen embereknek a körében, akiknek a „jó modora” is olyan új volt neki, kényelmetlen érzése támadt. Különösen kellemetlen volt, hogy Varvara hercegnőt is itt kellett látnia, aki a kényelemért, amelyben része volt, mindent megbocsátott.

Elvonatkoztatva, Dolly helyeselte Anna lépését; azt az embert azonban, akiért ezt a ballépést elkövette, kellemetlen volt látnia. Vronszkij nem is tetszett neki sohasem. Nagyon gőgösnek tartotta, s a gazdagságán kívül nem látott semmi olyat benne, amire büszke lehetne. De itt, a házában, akarata ellenére, még jobban imponált neki, mint előbb, s nem tudott fesztelen lenni a társaságában. Hasonló érzése volt vele, mint a hálórékli miatt a szobalánnyal. Ahogy a szobalány előtt, ha nem is röstellte, de a foltok miatt kényelmetlenül érezte magát, Vronszkij előtt is, ha nem is szégyent, de állandó elfogódottságot érzett önmaga miatt.

Dolly zavarban volt, és beszéd tárgyát keresett; az ilyen büszke embernek, azt tartotta ugyan, kellemetlen lehet házának és kertjének a dicsérete, de minthogy más tárgyat nem talált, mégiscsak azzal kezdte, hogy a háza nagyon megtetszett neki.

¹³⁷ Olyan csinos és rendes környezet, teljesen angolos. A reggelihez összegyűlünk, aztán elszéledünk. (francia)

¹³⁸ Csodálatos lesz. (francia)

¹³⁹ Egy teniszparti. (francia)

- Igen, nagyon szép épület, a stílusa is szép, régies - mondta Vronszkij.
- Nekem nagyon megtetszett az udvar a feljáró előtt. Azelőtt is ilyen volt?
- Ó, nem! - mondta Vronszkij, s arca fölragyogott az örömtől. - Ha látta volna ezt az udvart most tavasszal!

S kezdetben óvatosan, később mindjobban belehevülve, a ház- és kertcsinosítás különféle részleteire kezdte Dolly figyelmét fölhívni. Látni való volt, hogy sok fáradságot ölt a ház kitatarozásába s megszépítésébe, s most szükségét érezte, hogy egy új ember előtt dicsekedjék vele, és szívből örült Darja Alekszandrovna dicséretének.

- Ha nem fáradt, s be óhajt nézni a kórházba, nincs messze. Gyerünk tán - mondta, Dolly arcába pillantva, hogy meggyőződjék, nem unja-e.

- Jössz, Anna? - fordult hozzá Vronszkij.

- Megyünk, ugye? - fordult Anna Szvijazsszkijhoz. - *Mais il ne faut pas laisser le pauvre Veszlovskij et Tuskevics se morfondre là dans le bateau.*¹⁴⁰ El kell küldeni értük. Igen, ez lesz az emlékmű, amit maga után hagy - fordult Anna azzal a furfangos, beavatott mosollyal Dollyhoz, amellyel előbb a kórházról beszélt.

- Ó, ez kapitális dolog! - mondta Szvijazsszkij, s hogy Vronszkij valami bólogatójánosnak ne tartsa, egy könnyed, helytelenítő megjegyzést is fűzött mindjárt hozzá: - Én csak azt bámulom, gróf - mondta -, hogy ön, aki annyit tesz egészségügyi téren a népért, az iskolaügyben annyira közömbös.

- *C'est devenu tellement commun, les écoles*¹⁴¹ - mondta Vronszkij. - Nem azért - megérti -, de ebben örömöm telt. Erre kell a kórház felé mennünk - fordult Darja Alekszandrovnához, s a fasor oldalkijáratára mutatott.

A hölgyek felnyitották a napernyőjüket, s az oldalútra tértek. Ahogy néhány fordulat után a kiskapun kimentek, Darja Alekszandrovna maga előtt látta egy dombon a nagy, vörös, cikornyás külsejű, csaknem kész épületet. A még festetlen vastető vakítóan csillogott a ragyogó napban; a befejezett épület mellett, állványokkal körülvéve, egy másik is készült: az állványokon kötényes munkások rakták a téglát, s vödreikből locsolták és színezőléceikkel egyengették a téglasort.

- Milyen gyorsan halad maguknál a munka! - mondta Szvijazsszkij. - Amikor utolszor itt jártam, a tető sem volt fönn.

- Őszre egészen kész lesz. Belülről már majdnem teljesen rendben van - mondta Anna.

- Ez az új meg itt mi?

- Itt helyezük el a doktorlakást és a gyógyszertárat - felelte Vronszkij, s a rövid felöltőjében hozzá tartó építész észrevéve, bocsánatot kért a hölgyektől, s elébe ment.

Megkerülte a gödröt, amelyből a munkások a meszet hordták, s az építész mellett megállva, hevesen kezdett beszélni valamiről.

- Az oromzat még mindig alacsonyra kerül - felelte Annának, aki megkérdezte, miről van szó.

- Mondtam, hogy föl kell az alapot emelni - szólt Anna.

¹⁴⁰ Nem illik otthagyni szegény Veszlovskijt és Tuskevicsét, hogy a csónakban elunják magukat. (francia)

¹⁴¹ Az iskolák már annyira közönséges dologgá lettek. (francia)

- Persze hogy jobb lett volna, Anna Arkagyevna - mondta az építész -, de most már elmulasztottuk.

- Igen, nagyon érdekel - felelte Anna Szvijaszkijnek, aki csodálkozott, hogy ennyire ért az építészethez. - Fontos lenne, hogy az új épület összhangban legyen a kórházzal. De ez csak később jutott eszünkbe, s terv nélkül láttunk hozzá.

Vronszkij végzett az építéssel, s a hölgyekhez csatlakozva, végigvezette őket a kórházon.

Kívül most fejezték csak be a párkányokat, a földszinten festettek, de fenn csaknem minden készen volt már. A széles, öntöttvas lépcsőn át egy kis térségre értek, s az első nagy szobába léptek. A falakon márványszerű vakolás, a hatalmas, egytáblás ablakokat berakták már; csak a parkettpadló nem volt befejezve; az asztalosok, akik egy fölemelt négyszögön gyalultak, otthagyták a munkájukat, hogy a hajukat fölfogó homlokszalagot levéve, az uraknak köszönjenek.

- Ez a várószoba - mondta Vronszkij. - Itt lesz a dobogó, az asztal, a szekrény s más semmi.

- Erre, itt gyérünk át. Ne jöjj az ablakhoz - mondta Anna, kipróbálva, hogy a festék megszáradt-e már. - Alekszej, a festés már száraz - mondta azután.

A váróból a folyosóra mentek. Vronszkij itt az új rendszerű szellőztetőt mutatta meg. Majd a márvány fürdőkádakat, a különös rugójú ágyakat. Aztán egymás után a termeket, raktárt, a fehérneműs szobát, majd az új szerkezetű kályhákat; a tolókocsikat, amelyek zajtalan viszik a folyosón a szükséges holmit és sok mást. Szvijaszkij úgy méltányolt mindent, mint aki ismeri a haladás vívmányait. Dolly egyszerűen csodálkozott az idáig nem látott dolgokon; mindent meg akart érteni, s apróra végigkérdezett mindent, ami Vronszkijnek szemmel látható örömet okozott.

- Oroszországban ez lesz, úgy hiszem, az egyetlen egész szabályszerűen berendezett kórház - mondta Szvijaszkij.

- Szülészeti osztály nem lesz? - kérdezte Dolly. - Falun olyan nagy szükség van rá. Én gyakran...

Vronszkij udvariassága ellenére félbeszakította.

- Ez nem szülőotthon - mondta -, hanem kórház, a járványos betegségeken kívül mindenféle betegséget gyógykezelnék majd benne. Itt van, ezt nézze meg... - s odagördítette Darja Alekszandrovná elé az újonnan rendelt lábadozó-karosszéket. - Ide nézzen! - Beleült a székbe, s mozgatni kezdte. - Nem tud még járni az illető, gyenge, vagy a lába beteg, de levegőre van szüksége, hát megy s gurul benne...

Darja Alekszandrovnát minden érdekelte, minden nagyon tetszett neki, a legjobban azonban Vronszkij tetszett a naiv, természetes lelkesedésével. „Igen, nagyon kedves, derék ember” - gondolta időnként, ahogy oda se hallgatott, nézte csak, az arckifejezésébe hatolva, s gondolatban Anna helyébe képzelte magát. Annyira tetszett neki a mostani elevenségével, hogy megértette szinte, Anna hogy szerethetett belé.

- De a hercegnő, úgy hiszem, fáradt már, s nem érdeklik a lovak - mondta Vronszkij Annának, aki azt ajánlotta, menjenek át a lóistállóba, ahol Szvijazsszkij az új csődört akarta megnézni.

- Maguk csak menjenek át, én meg hazakísérem a hercegnőt; közben beszélgetünk, ha úgy tetszik - mondta Dollyhoz fordulva.

- Nagyon szívesen; a lovakhoz úgysem értek semmit - mondta Darja Alekszandrovna kicsit elcsodálkozva.

Látta Vronszkij arcán, hogy akar valamit tőle. Nem tévedett. A kiskapun át alig értek megint a kertbe, arrafelé nézett, amerre Anna eltűnt, s meggyőződve, hogy nem hallhatja, nem láthatja őket, így kezdte:

- Kitalálta, ugye, hogy beszélhiválóm van magával? - nézett rá Vronszkij nevető szemmel. - Ha nem tévedek, barátnője Annának. - Levette kalapját, s a kendőjét kihúzva, megtörölte vele kopaszodó fejét.

Darja Alekszandrovna nem felelt, csak ijedten nézett rá.

Ahogy magukra maradtak, egyszerre szorongás fogta el; nevető szeme és szigorú arckifejezése megijesztette.

A legkülönbébb föltevések villantak föl a fejében, hogy mit készül mondani: „Megkér, hogy jöjjenek el hozzájuk a gyerekekkel együtt vendégségbe, s nekem vissza kell utasítanom; vagy hogy Moszkvában szervezzek egy kis kört Anna számára... Vagy tán erről a Vaszenyka Veszlovskijról; hogy Anna hogy van vele. Esetleg Kittyről, hogy bűnösnek érzi magát vele szemben.” Csupa kellemetlen dolgot várt, de azt, hogy miről akar beszélni, nem találta ki.

- Magának olyan nagy befolyása van Annára, annyira szereti magát - mondta -, segítsen nekem.

Darja Alekszandrovna kérdően és félénken nézett energikus arcába, amely a hársak árnyékában majd egészen, majd helyenként a nap fényébe került, majd megint árnyék felhőzte be, s várta, mit mond még; de Vronszkij nádbotját a kavicsba fúrva, halkan ment mellette.

- Varvara hercegnőt nem számítva, Anna régi barátnői közül maga az egyetlen, aki eljön hozzánk; ezt, tudom, nem azért tette, mert a helyzetünket normálisnak tartja, hanem mert megérti helyzetünk minden nehézségét, s ennek ellenére is szereti, és segíteni akar rajta. Jól értettem? - kérdezte rápillantva.

- Ó, igen - felelte Darja Alekszandrovna, a napernyőjét becsukva -, de...

- Nem - szakította őt félbe Vronszkij, s elfeledve, hogy ezzel beszélgetőtársát félszeg helyzetbe hozza, önkéntelenül megállt, úgyhogy Dollynak is meg kellett állnia. - Senki sem ismeri jobban és mélyebben Anna helyzetének az egész nehézségét, mint én. Ez érthető is, föltéve, hogy megtisztel és olyan embernek tart, akinek szíve van. Ennek a helyzetnek én vagyok az oka, s épp ezért érzem is.

- Értem - mondta Darja Alekszandrovna, s akarata ellenére is gyönyörködött benne, hogy milyen őszintén és határozottan mondta. - De éppen mert saját magát érzi az okának; attól félek, túlozza is. Azt megértem, hogy a társaságban nehéz a helyzete.

- A társaságban pokol! - mondta Vronszkij gyorsan, komoran összeráncolt arccal. - Erkölcsi gyötrelmet kegyetlenebbet lehetetlen elképzelni, mint amit Pétervárott az alatt a két hét alatt átélt... ezt higgye el, kérem.

- De itt, amíg sem Anna... sem maga nem érzi a társaság hiányát...

- Társaság! - mondta Vronszkij megvetően. - Mi szükségem lehet énnekem társaságra?

- Addig - s ez örökké tarthat - boldogok és nyugodtak lehetnek. Annán látom, hogy boldog, hogy tökéletesen boldog; már talált is alkalmat rá, hogy ezt közölje velem - mondta Darja Alekszandrovna mosolyogva, s ahogy mondta, akaratlanul is kétség fogta el, valóban boldog-e hát.

De Vronszkij, úgy látszik, nem kételkedett benne.

- Igen, igen - mondta. - A szenvedései után, tudom, föléledt, s most boldog. Boldog a jelenben. De én?... Én félek attól, ami ránk vár... Bocsánat, sétálni akar?

- Nekem egészen mindegy.

- Akkor ülünk hát le ide.

Darja Alekszandrovna leült a fasor sarkán a kerti padra, Vronszkij elébe állt.

- Látom, hogy boldog - ismételte, s Darja Alekszandrovna most még erősebb kétség lepte meg, hogy boldog-e valóban. - De mehet-e ez így tovább? Jól vagy rosszul jártunk-e el, más kérdés; a kocka el van vetve - mondta oroszról franciára térve át -, s mi egész életünkre össze vagyunk kötve, összekötve a szeretet legszentebb bogaival; van gyerekünk, és lehet még több is. De a törvény és körülményeink olyanok, hogy ezer bonyodalom merülhet föl, amit ő most, amikor annyi szenvedés és megpróbáltatás után a lelke végre megpihenhet, nem lát, és nem akar látni. Ezt meg lehet érteni. Nekem azonban nem lehet nem látnom. A lányom törvény szerint nem az én lányom, hanem Kareniné. Nem akarom ezt a csalást! - mondta a tiltakozás erőteljes mozdulatával, s kérdően és komoran pillantott Darja Alekszandrovnára.

Az nem felelt, csak nézte. Vronszkij tovább beszélt.

- Holnap fiam születik, az én fiam, s törvény szerint az is Karenin, sem a nevemet, sem a vagyonomat nem öröklí, s akármilyen boldog a családi életünk, akárhány gyerekünk van, köztem és köztük nem lesz kapocs. Kareninok. Megérti ennek a helyzetnek a súlyát és borzalmát?! Megpróbáltam beszélni róla Annával. Fölingerli. Nem érti meg, s én nem akarok *előtte* mindent a nevére nevezni. De nézze most a másik oldaláról. Én boldog vagyok a szerelmében, de elfoglaltságra van szükségem. Rátaláltam erre a foglalkozásra, és büszke vagyok rá: nemesebbnek tartom hajdani bajtársaim foglalkozásánál, udvarban, szolgálatban. Ma már, ez kétségtelen, nem cserélném el a helyzetemet az övével. Itt dolgozom, a magamén, s boldog vagyok és elégedett, a boldogsághoz semmi többre nincs szükségünk. Szeretem ezt a tevékenységet. *Cela n'est pas un pis-aller*,¹⁴² ellenkezőleg...

Darja Alekszandrovna látta, hogy Vronszkij vallomásának ezen a pontján elkalandozik, nem értette jól ezt a kitérőt, de érezte, hogy ha már egyszer a legmeghittebb dolgairól kezdett el beszélni, amikről Annával nem beszélhet, mindent kimond, s hogy falusi munkásságának a kérdése meghitt gondolatainak ugyanabba az osztályába tartozik, amibe a viszonya Annával.

- Hát akkor folytatom - mondta felocsúdva. - A fő az, hogy az embernek, mialatt dolgozik, meglegyen a föltétlen meggyőződése, hogy amit csinál, nem hal meg vele, lesz utódja - s ez az, ami énnekem nincs. Képzelje el annak az embernek a helyzetét, aki előre tudja, hogy az ő és szeretett asszonyának gyermekei nem lehetnek az övéi, hanem másvalakiéi, aki gyűlöli őket, és tudni sem akar róluk. Ez rettenetes!

Elhallgatott, nyilván az erős felindulástól.

---

¹⁴² És ez nem jobb híján. (francia)

- Ezt, természetesen, megértem. De mit tehet itt Anna? - kérdezte Darja Alekszandrovna.

- Nos, itt jutok beszédem céljához - mondta Vronszkij, nagy nehezen erőt véve magán. - Anna tehet, tőle függ... Ahhoz, hogy az uralkodótól az örökbefogadást kérhessem, okvetlenül szükséges a válás. S ez Annától függ. Az ura beleegyezett - a maga férje akkor ezt teljesen elintézte. S tudom, hogy most sem utasítaná el. Éppen csak írni kellene neki. Akkor azt a határozott választ adta, hogy ha Anna kívánja, ő nem tagadja meg. Ez persze - mondta komoran - egyike azoknak a farizeus kegyetlenségeknek, amelyekre csak ezek a szívtelen emberek képesek. Tudja, mekkora gyötrelmébe kerül csak emlékezni is rá, s épp azért követel levelet tőle, mert ismeri. Megértem, hogy Annának ez kínos. De olyan fontos érvek követelik; az ember kénytelen *passer pardessus toutes ces finesses des entiment. Il y va du bonheur et de l'existence d'Anna et des ses enfants.*¹⁴³ Nem beszélek magamról, noha nekem is nehéz, nagyon nehéz - mondta olyan kifejezéssel, mintha megfenyegetne valakit, amiért nehéz. - Épp ezért kapaszkodom, hercegnő, olyan lelkiismeretlenül magába is, mint valami mentőhorgonyba. Segítsen, és beszélje rá, hogy írjon az urának, s követelje a válást!

- Igen, magától értetődik - mondta elgondolkozva Darja Alekszandrovna, s élénken állt előtte utolsó találkozása Alekszej Alekszandroviccsal. - Magától értetődik - ismételte meg aztán határozottan, mert Anna jutott az eszébe.

- Használja föl a befolyását, érje el, hogy írjon. Én nem akarok, majdnemhogy nem is tudok vele erről a dolgról beszélni.

- Jól van, majd beszélek. De hogy van az, hogy ő maga nem gondol rá? - mondta Darja Alekszandrovna, s ki tudja, miért, hirtelen Anna új, különös szokása, a hunyorítás jutott eszébe. Visszaemlékezett, hogy Anna éppen akkor hunyorít így, amikor a beszéd az élet lelki oldalát érinti. „Mintha a maga életére hunyorítana, hogy ne lássa egészen”, gondolta Dolly. - Magamért és őerte is, föltétlenül beszélek vele - felelte Darja Alekszandrovna Vronszkij hálálkodására.

Fölálltak, s elindultak a ház felé.

22

Anna Dollyt a szobájában találta már, s most figyelmesen nézett a szemébe, mintha a beszélgetés felől faggatná, amit Vronszkijjal folytatott. Kérdést azonban nem intézett hozzá.

- Lassan itt van az ebéd ideje - mondta -, s még szinte nem is láttuk egymást. Az estére számítok. Most öltözködni kell mennem. Gondolom, neked is. Az építkezésnél egész összemocskoltuk magunkat.

Dolly bement a szobájába, s nevetnékje támadt. Átöltöznie nem volt mibe, a legjobb ruháját fölvette már, de hogy készülését az ebédre mégis jelezze valamivel, megkérte a szobalányt, hogy tisztítsa ki a ruháját, megcserélte rajta a mandzsettát, szalagot, s a fejére csipkedísz tett.

- Ennyi, amit tehettem - szólt mosolyogva, amikor Anna a harmadik, megint rendkívül egyszerű ruhában bejött hozzá.

- Igen, mi itt nagyon piperkőcök vagyunk - mondta Anna, mentegetőzve szinte a csinoságáért. - Alekszej annyira örül a látogatásodnak, mint ritkán valaminek. Határozottan beléd szeretett - tette hozzá. - Nem fáradtál el?

¹⁴³ Túltenni magát ezeken az érzelmi finomságokon. Anna és a gyermekei boldogságáról és sorsáról van szó. (francia)

Ebédig már nem volt idő beszélgetésre. Ahogy a fogadószobába bementek, ott találták Varvara hercegnőt s a férfiakat fekete zakóban. Az építész frakkban volt. Vronszkij bemutatta a vendégnek az orvost s az intézőt. Az építésszel a kórháznál ismertette még össze.

A borotvált, kerek képével és keményített csokrá, fehér nyakkendőjével ragyogó, kövér udvarmester jelentette, hogy tálalva van, s a hölgyek fölemelkedtek. Vronszkij megkérte Szvijaszkijt, nyújtsa Anna Arkagyevnának a karját, maga pedig Dollyhoz lépett. Veszlovskij megelőzte Tuskevicset, s Varvara hercegnőnek nyújtotta karját; úgyhogy Tuskevics az intézővel és a doktorral egyedül ment be.

Az ebéd, az ebédlő, az asztalnemű és a személyzet, bor, ételek, a ház új, fényűző stílusának nemcsak hogy megfelelt, de mintha még fényűzőbb s modernebb lett volna. Darja Alekszandrovna - noha nem remélte, hogy a látottakból magánál valamit felhasználhat, annyira fölötte volt ez az egész fényűzés az ő életmódjának - mint háziasszony, aki maga is háztartást vezet, megfigyelte s részleteiben is fölmérte önkéntelen ezt a számára új luxust, s azt a kérdést tette föl magában, hogy ki csinálja mindezt és hogyan. Vaszenyika Veszlovskij, a férje, sőt Szvijaszkij, s akiket ismert, még sokan, soha nem is gondoltak erre - szó szerint vették, amit a vendégeivel minden rendes házigazda elhitetni kíván, hogy mindaz, ami nála olyan szépen megy, neki, a házigazdának, semmi fáradságába nem kerül, hanem magától történik. Darja Alekszandrovna azonban tudta, hogy magától még a gyerekek reggeli kása sem készül el, az ilyen bonyolult és gyönyörű felszolgáláshoz tehát valakinek a megerőltetett figyelme szükséges. Alekszej Kirillovics pillantásából, ahogy az asztalon végignézett, az udvarmesternek a fejével jelt adott, Darja Alekszandrovnát a *botvinya*¹⁴⁴ és leves közt választásra szólította föl - látta, hogy itt minden magának a ház urának a gondoskodásából áll fönn és történik; Annának nyilván nem volt több köze hozzá, mint Veszlovskijnek. Ő, Szvijaszkij, a hercegnő és Veszlovskij egyformán vendégek voltak csak, s élvezték, amit a számukra elkészítettek.

Anna csak a társalgás vezetésében volt háziasszony. S ezt a nehéz társalgást, amely a háziasszonyt ugyancsak próbára tette, hisz az asztal elég kicsiny volt, s olyan emberek ültek mellette, mint az intéző és az építész, egy egészen más világ emberei, akik azon iparkodtak, hogy a szokatlan fényűzés elfogódottá ne tegye őket, s a közös beszédben nem tudtak sokáig részt venni - Anna ezt a nehéz társalgást a szokott tapintattal, természetességgel, sőt ahogy Darja Alekszandrovna megfigyelte, élvezettel is vezette.

A beszéd arról folyt, hogy Tuskevics és Veszlovskij magukban csónakáztak. Tuskevics a pétervári Jacht Klub utolsó evezősversenyéről kezdett mesélni. De Anna csak a beszéd szünetét várta, s rögtön az építészhez fordult, hogy kimozdítsa hallgatásából:

- Nyikolaj Ivanics meg volt lepve - mondta Szvijaszkijről -, mekkorát nőtt az új épület, amióta utolszor itt volt; én mindennap megfordulok ott, s mindennap elcsodálkozom, milyen gyorsan halad.

- A kegyelmes úrral könnyű dolgozni - mondta az építész mosolyogva (méltósága tudatában levő, tisztelettudó és nyugodt ember volt). - Nem mint amikor kormányzósági hatalmasságokkal van dolga az embernek. Azok egy halom papírt összeírkálnak, én meg csak jelentem a dolgot a grófnak, meghányjuk-vetjük, de azt is három szóban.

- Amerikai módszerek - mondta Szvijaszkij mosolyogva.

- Igen, ott racionálisan építkeznek...

---

¹⁴⁴ Spenótleves hallal.

A társalgás most az egyesült államokbeli hatalmi visszaélésekre fordult; de Anna, hogy az intézőt is előszólítsa hallgatásából, tüstént más témára tért.

- Láttál valaha aratógépet? - fordult Darja Alekszandrovnához. - Épp akkor voltunk megnézni, amikor veled találkoztunk. Magam is most láttam először.

- Hogy működik? - kérdezte Dolly.

- Pontosan, mint az olló. Egy deszka és sok pici olló. Így.

Anna a kést és a villát szép, fehér, gyűrűkkel elborított kezébe fogta, s mutatni kezdte. Nyilván látta, hogy a magyarázatból semmi sem derül ki, de azt is tudta, hogy beszéde kellemes, a keze szép, s tovább magyarázott.

- Inkább tollkések - mondta Veszlovskij játékosan, le nem véve róla a szemét.

Anna alig észrevehetően elmosolyodott, de nem felelt.

- Mint az olló, nem igaz, Karl Fjodorovics? - fordult az intézőhöz.

- O, ja! - felelt a német. - *Es ist ganz ein einfaches Ding*¹⁴⁵ - s elkezdte magyarázni a gép szerkezetét.

- Kár, hogy nem kötöz. A bécsi kiállításon láttam egyet, dróttal kötözött - mondta Szvijazszkij. - Az előnyösebb lett volna.

- *Es kommt drauf an... Der Preis vom Draht muss ausgerechnet werden.* - S a némaságból kicsalt német Vronszkijhoz fordult: - *Das lässt sich ausrechnen, Erlaucht.* - S már a zsebéhez kapott, ahol a ceruzája volt s a notesza, amelyben mindent ki szokott számolni, de eszébe jutott, hogy ebédnél ül. Vronszkij hideg tekintetét is észrevette, s türtőztette magát. - *Zu kompliziert macht zu viel Klopot*¹⁴⁶ - fejezte be.

- *Wünscht man Dochots, so hat man auch Klopots*¹⁴⁷ - mondta Vaszenyika Veszlovskij, kicsit csúfolódva a németen.

- *J'adore l'allemand*¹⁴⁸ - fordult ugyanazzal a mosollyal Annához.

- *Cessez*¹⁴⁹ - szólt rá Anna tréfás szigorral.

- Azt gondoltuk, a földeken találjuk, Vaszilij Szemjonovics - fordult oda a doktorhoz, egy beteges emberhez. - Ott volt?

- Ott voltam, de elillantam - felelte komor humorral a doktor.

- Nyilván jó testmozgást végzett.

- Nagyszerűt.

- No és hogy van az öregasszony? Remélem, nem tífusz?

- Tífusz vagy nem tífusz, javulni nem javul.

---

¹⁴⁵ Ó, igen... Egész egyszerű dolog... (német)

¹⁴⁶ A dolog úgy áll... ki kell a drót árát számítani... Ezt ki lehet számítani, kegyelmes uram... Nagyon bonyolult, sok vesződséggel jár. (német)

¹⁴⁷ Aki jövedelmet akar, a vesződséget is vállalnia kell. (német)

¹⁴⁸ Imádom a német nyelvet. (francia)

¹⁴⁹ Hagyja abba. (francia)

- Milyen kár - mondta Anna, s háza népének az udvariasság adóját ekként megadván, az övéihez fordult.

- A maga elbeszélése alapján, Anna Arkagyevna, mégiscsak nehéz lenne gépet szerkeszteni - tréfálkozott Szvijazsszkij.

- Dehogysis, miért? - mondta Anna; ő is tudta, a mosolya elárulta, hogy csevegésében a gép szerkezetéről volt valami kedves, amit Szvijazsszkij is észrevett. Ez az új vonás, a fiatalos kacérságé, kellemetlenül érte Dollyt.

- Hanem az építészetben aztán bámulatosak az Anna Arkagyevna ismeretei - mondta Tuskevics.

- Bizony, hallottam tegnap, amint azt mondja: a párkányzaton és az oszloptalpon - szólt Veszlovsszkij. - Jól mondom?

- Nincs benne semmi bámulatra méltó, amikor az ember annyit látja, hallja - mondta Anna. - Maga bizonyára azt sem tudja, miből csinálják a házat.

Darja Alekszandrovna látta, hogy Annát bántja a játékos hang közte s Veszlovsszkij közt, de azért önkéntelenül is belecsúszott.

Vronszkij ebben az esetben egyáltalán nem úgy viselkedett, mint Levin. Ő a Veszlovsszkij fecsegésének nyilván semmiféle jelentőséget nem tulajdonított, ellenkezőleg, szította a tréfálkozást.

- Mondja csak, Veszlovsszkij, mivel kötik össze a köveket?

- Cementtel, természetesen.

- Bravó! És mi az a cement?

- Valami kásaféle... nem, gitt inkább - mondta Veszlovsszkij, általános kacagást keltve.

Az ebédelők közt, a komor hallgatásba mélyedő doktort, az építészt s az intézőt kivéve, a társalgás nem némult el; hol könnyen siklott, hol akadozott, időnként elevenbe is szaladt. Egy alkalommal Darja Alekszandrovna-t találták szíven úgy, hogy a bosszúságtól elvörösödött; később gondolkozott is, nem csúszott-e ki valami fölösleges és kellemetlen a száján. Szvijazsszkij Levinről beszélt; elmondta furcsa véleményét, hogy a gépek kárára vannak csak az orosz gazdaságnak.

- Nincs szerencsém ismerni Levin urat - mondta Vronszkij mosolyogva -, de valószínűleg nem látta soha a gépeket, amelyeket elítél. S ha látta és próbálta, nem külföldieket, hanem holmi oroszokat. Akkor pedig miféle nézetei is legyenek?

- Általában török nézetei - fordult Veszlovsszkij Annához mosolyogva.

- A véleményeit nem tudom védelmezni - mondta Darja Alekszandrovna föllobbanva -, de mondhatom, hogy igen művelt ember, s ha itt volna, meg tudna felelni magának, nem úgy, mint én.

- Én is nagyon szeretem, jó barátok vagyunk - mondta Szvijazsszkij nyájasan mosolyogva. - *Mais pardon, il est un petit peu toqué,*¹⁵⁰ azt állítja például, hogy a zemsztvo és a békebírók szükségtelenek, s nem is akar részt venni semmiben.

---

¹⁵⁰ De bocsánat, egy kicsit bogaras. (francia)

- Ez a mi orosz közönyösségünk - mondta Vronszkij, a jeges palackból egy vékony, talpas pohárba vizet töltve. - Nem érzik, hogy a jogaink milyen kötelességeket rónak ránk; ezért tiltakoznak ellenük.

- Nem ismerek embert, aki kötelessége teljesítésében szigorúbb lenne - mondta Darja Alekszandrovna, Vronszkij fölényes modorától fölingerelve.

- Én épp fordítva - folytatta Vronszkij, akit ez a beszélgetés valamiért nyilván érzékenyen érintett -, én, ahogy itt lát, nagyon hálás vagyok a megtiszteltetésért, amelyben részesültem; Nyikolaj Ivanicsnak is (Szvijazsszkijra mutatott) köszönetet mondok, amiért tiszteletbeli békebírónak megválasztott. Az ülésekre kötelességemnek tartom, hogy eljárjak, s a paraszt lóüggyét éppolyan fontosnak tekintem, mint mindent, amit csinálhatok. S ha törvényhatósági taggá választanak, azt is megtiszteltetésnek veszem. Ezzel válthatom csak meg az előnyöket, amelyeket mint földesúr élvezek. Sajnos nem látják be, hogy a nagybirtokosságnak az államban milyen jelentőséggel kellene bírnia.

Darja Alekszandrovna furesa volt hallani, hogy Vronszkij otthon, a maga asztalánál milyen biztos az igazában. Eszébe jutott, hogy Levin, aki épp ellenkezőleg gondolkodott, a maga asztalánál éppilyen határozott volt a nézeteiben. De Levint szerette, s így az ő oldalán volt.

- Így tehát számíthatunk önre, gróf, a következő ülésen? - mondta Svijazsszkij. - De korábban kell jönnie, hogy nyolcadikán ott legyen már. Ha megtisztelne, és hozzám jönne?

- Én némileg egyetértek a *beau-frère*-eddel - mondta Anna. - Csak nem úgy, mint ő - tette hozzá mosolyogva. - Az utóbbi időben, félek, túlságosan sok nálunk az efféle közéleti kötelezettség. Ahogy régebben hivatalnokból volt annyi, hogy minden ügyre került egy hivatalnok, most teli vagyunk közéleti szereplőkkel. Alekszej hat hónapja van itt, s úgy rémlik, öt vagy hat társadalmi intézménynek a tagja már: gyámogondnok, bíró, bizottsági tag, esküdt, lótenyésztési nem tudom én, mi. *Du train que cela va*,¹⁵¹ minden ideje erre megy rá. Félek, hogy ahol ennyi ilyesmi van, ott mindez csak keret. Maga hány helyen tag, Nyikolaj Ivanics? - fordult Svijazsszkijhoz. - Úgy hiszem, több mint húszon.

Tréfálkozva beszélt, de a hangján ingerültség érzett. Darja Alekszandrovna, aki jól megfigyelte Annát és Vronszkijt, tüstént észrevette. Azt is észrevette, hogy Vronszkij arca ennél a beszélgetésnél azonnal komoly és makacs kifejezést öltött. Észrevette ezt, meg hogy Varvara hercegnő, csak hogy a szót elterelje, pétervári ismerőseikről kezdett el azonnal beszélni, majd eszébe idézve, amit imént a kertben Vronszkij melleleg a maga tevékenységéről mondott, Dolly megértette, hogy a közéleti tevékenység kérdése Anna és Vronszkij közt valami titkos civódással függ össze.

Az ebéd, a borok, a kiszolgálás - minden nagyon jó volt, de mind olyan, amelyet Darja Alekszandrovna meghívásos ebédeken és bálokon látott, amiktől elszokott már; ugyanaz a személytelen és feszes jellege is volt, s köznapon, kis körben, kellemetlen hatást tett rá.

Ebéd után a teraszra ültek ki. Később a krocketpályára mentek le játszani. A játékosok két csoportra oszolva álltak föl a gondosan kiegyengetett s ledöngölt pályán, az aranyozott cölöpökön kifeszített háló két oldalán. Darja Alekszandrovna is megpróbált volna játszani, de jó sokáig nem tudta a játékot megérteni, mire pedig megértette, annyira elfáradt, hogy Varvara hercegnő mellé ült, s csak nézte a játékosokat. Partnere, Tuskevics is elfáradt; a többiek azonban még sokáig játszottak. Svijazsszkij és Vronszkij is nagyon jól és komolyan játszott. Éles szemmel követték a feléjük ütött labdát, nem siettek, nem késtek meg, ügyesen szaladtak felé, kivárták a labda ugrását, kimérve és pontosan adták vissza, és ütötték át rakettjükkel a hálón.

---

¹⁵¹ Ha ez így megy tovább. (francia)

Veszlovskij rosszabbul játszott, mint a többiek. Túlságosan fölhevült, de vidámságával azért fölelevenítette a játszókát. Nevetése és kiáltozása nem állt el. Mint a többi férfi, a hölgyek engedelmével ő is levette a kabátját, fehér ingujjas, szép erős alakja, izzadt arcának a pirossága, heves mozgása az ember emlékezetébe vésődött.

Amikor Darja Alekszandrovna ezen az éjszakán lefeküdt, alig hunyta be a szemét, a krosztpályán labdázó Vaszenyka Veszlovskijt látta maga előtt.

A játék alatt Darja Alekszandrovna rosszkedve volt. Nem tetszett neki a Vaszenyka Veszlovskij és Anna közt folyó játékos viszony, azt is természetellenesnek találta, hogy felnőttek, magukban, gyerekek nélkül, gyerekjátékot játszanak. De hogy a többiek kedvét el ne rontsa s valahogy eltöltse az időt, kipihenve magát, újra belevegyült a játékba, s tette, mintha jókedve volna. Az egész nap olyan érzése volt, hogy valami színházban játszik, jobb színészekkel, mint maga, s rossz játékaival az egészet elrontja.

Azzal a szándékkal jött, hogy ha jól érzi magát, két napot tölt itt. De este, játék közben, eldöntötte már, hogy holnap hazamegy. A kínos anyai gondok, amelyeket az úton annyira meggyűlölt, most, hogy egy napot nélkülük töltött el, más fényben álltak, s már vonzótták.

Mikor az esti tea s az éjszakai csónakázás után Darja Alekszandrovna bement, egyedül végre, a szobájába, a ruháját levetette és leült, hogy gyér haját éjjelre megfésülje, nagy megkönnyebbulést érzett.

Szinte kellemetlen volt arra gondolnia, hogy Anna mindjárt bejön hozzá. Egyedül szeretett volna maradni a gondolataival.

23

Dolly már le akart feküdni, amikor Anna éjjeli öltözetben bement hozzá.

A nap folyamán néhányszor hozzáfogott már, hogy a megítéltebb dolgairól beszéljen Dollyval, de néhány szó után mindannyiszor megállt. „Később, majd magunkban, mindent megbeszélünk - mondta. - Annyi a mondanivalóm.”

Most magukban voltak, s Anna nem tudta, miről beszéljen. Ott ült az ablaknál, Dollyt nézte, emlékezetében végigment a bizalmas közlések kimeríthetetlennek hitt raktárán, s nem talált semmit sem. Ebben a percben úgy tűnt fel, hogy mindent elmondott már.

- No és Kitty? - mondta, és mélyet sóhajtva, bűnbánóan pillantott Dollyra. - Az igazat mondd, Dolly, nem haragszik rám?

- Hogy haragszik-e? Nem! - mondta Darja Alekszandrovna elmosolyodva.

- De gyűlöl, megvet?

- Ó, nem! De az ilyesmit, tudod, nem bocsátja meg az ember.

- Igen, igen - mondta Anna elfordulva, a nyitott ablakon kinézve. - De én nem voltam bűnös benne. Ki egyáltalán a bűnös? Mi az, hogy bűnös? Hát lehetett volna másképp is? Mit gondolsz? Megtörténhetett volna, hogy ne légy Sztjiva felesége?

- Igazán nem tudom. De azt mondd meg nekem...

- Jó, jó; nem végeztünk még Kittyvel. Boldog? A férje, mondják, kitűnő ember.

- Kevés, hogy kitűnő. Nem ismerek különbet nála.

- Milyen boldog vagyok! Igazán nagyon örülök! Kevés, hogy kitűnő - ismételte meg.

Dolly elmosolyodott.

- De most beszélj magadról. Hosszú számvetésem van veled. Beszéltünk... - Dolly nem tudta, hogy nevezze Vronszkijt. Kényelmetlen volt akár grófnak, akár Alekszej Kirillicsnek neveznie.

- Alekszejel - mondta Anna. - Tudom, hogy beszéltetek. De én azt akartam tőled kereken megkérdezni, hogy mit gondolsz rólam, az életemről?

- Hogy mondjam el így egyszerre? Igazán nem is tudom.

- De csak mondd... Látod az életemet. Ne felejtsd el, hogy nyáron jöttél ide, s most úgy látsz minket, hogy nem vagyunk magunk... De amikor tavasszal lejöttünk, tökéletesen egyedül voltunk, s így is leszünk majd; ennél jobbat nem is kívánhatnék. De képzelj el, amikor nélküle élek itt, magam - mert az is előfordul majd. S azt látom mindenből, hogy gyakran fordul elő; az ideje felét távol tölti majd - mondta fölállva, s közelebb húzódott Dollyhoz. - Én természetesen - szakította félbe Dollyt, aki valami ellenvetést akart tenni -, én természetesen nem fogom erővel visszatartani. Most sem tartom. Most vannak a lóversenyek, a lovai futnak, elmegy. Nagyon örülök neki. De gondolkozz csak rajtam, képzelj magad a helyzetembe... De mit is beszélek erről! - Elmosolyodott. - Szóval miről is beszélt veled?

- Arról, amiről magam is akarok, könnyű az ügyvédjének lennem: arról, hogy nincs-e rá lehetőség, nem lehetne-e... - Darja Alekszandrovna elakadt - igazgatni, javítani a helyzeteden... Tudod, hogy nézem a dolgot... De ha lehetséges, mégiscsak hozzá kell menned...

- Vagyis a válás? - szólt Anna. - Tudod, hogy az egyetlen asszony, aki Pétervárothoz eljött hozzám, Betsy Tverszkaja volt. Hisz ismered! *Au fond c'est la femme la plus dépravée qui existe.*¹⁵² Viszonya volt Tuskeviccsel, a legundorítóbb módon csalta az urát. S azt mondta, amíg a viszonyunk törvényesítve nem lesz, nem akar ismerni. Azt ne gondold, hogy hozzá hasonlítlak... Ismerlek, lelkem, önkéntelen jutott az eszembe... Szóval mit mondott neked? - ismételte meg.

- Azt mondta, hogy szenved miattad s magáért. Te, lehet, azt mondod, ez egoizmus, de olyan jogos és nemes egoizmus! Először is törvényesíteni szeretné a leányát, azt szeretné, hogy a férjed legyen, s joga legyen rád.

- Miféle asszony, rabnő lehet annyira a rabja, mint én, az én helyzetemben! - szakította félbe Anna elkomorodva.

- S ami a fő, azt akarja... azt akarja, hogy ne szenvedj.

- Az lehetetlen! No és?

- És ami a legjogosabb: hogy a gyerekeiteknek neve legyen.

- Miféle gyerekeknek? - mondta Anna, anélkül, hogy Dollyra nézett volna, hunyorítva.

- Annie-nak és akik lesznek még.

- Efelől nyugodt lehet, nem lesz több gyermekem.

- Hogy mondhatod, hogy nem?

- Nem lesz, mert nem akarom.

S Dolly arcán a kíváncsiság, elbámulás és elszörnyedés naiv kifejezését véve észre, Anna minden izgalma ellenére elmosolyodott.

---

¹⁵² Alapjában véve ez a lehető legromlottabb asszony. (francia)

- A doktor a betegségem után azt mondta...

- Nem lehet! - mondta Dolly tágra nyitott szemmel. Számára ez egyike volt azoknak a felfedezéseknek, amelyeknek a következményei és folyamányai olyan hatalmasak, hogy az ember az első pillanatban csak azt érzi, hogy az egész felfognia sem lehet, de sokat, igen sokat kell gondolkozni rajta.

Ez a felfedezés egyszeriben megfejtette neki az idáig érthetetlen családok életét, ahol csak egy vagy két gyerek volt, s annyi gondolatot, tűnődést, egymásnak ellentmondó érzést kavart föl benne, hogy szólni sem tudott, csak bámulta Annát tágra meresztett szemével. Ugyanaz volt, amiről ma, az úton ábrándozott, s megtudva most, hogy lehetséges, elszörnyedt rajta. Úgy érezte, hogy egy túlságosan bonyolult kérdésnek túlságosan egyszerű elintézése ez.

- *N'est ce pas immoral?*¹⁵³ - kérdezte, miután egy darabig hallgatott.

- Miért? Gondold el: kettő közt választhatok; vagy terhes leszek, tehát beteg - mondta azon a szándékosan felületes és könnyelmű hangon -, vagy barátja, társa a férjemnek, mert mégiscsak a férjem.

- Hát igen, igen - mondta Darja Alekszandrovna, ugyanazokat az érveket hallva, amelyeket maga is fölhozott magában, de most nem találta meg bennük a korábbi meggyőző erőt.

- Te vagy mások - mondta Anna, mintegy kitalálva a gondolatát -, ti még habozhattok, de én... Értsd meg: én nem vagyok feleség; engem addig szeret, ameddig szeret. S mivel tartsam ébren a szerelmét? Ezzel?

Fehér kezét a hasa elé tartotta.

A gondolatok és emlékek, ahogy az izgalom perceiben lenni szokott, rendkívüli gyorsasággal tolongtak Darja Alekszandrovna fejében. „Én - gondolta - nem tudtam Sztjivát lekötni, el is ment másokhoz; de az elsőt, akivel felcserélt, mert mindig szép volt és jókedvű, nem tartotta meg. Otthagytá azt is, és megint mást vett. S Anna valóban ezzel köti le és tartja meg Vronszkij grófot? Ha ezt keresi, talál még vonzóbb és vidámabb toaletteket és modort. S akármilyen fehérek s gyönyörűek a meztelen karjai, akármilyen szép is a telt alakja, a felhevült arca a fekete haj alatt, talál még szebbet, ahogy az én undorító, szánalomra méltó, kedves uram is talál.”

Nem felelt semmit, csak sóhajtott. Anna észrevette ezt az egyet nem értést kifejező sóhaj, s tovább beszélt. Más érvei is voltak tartalékban, olyan erősek, hogy semmit sem lehetett felelni rájuk.

- Azt mondod, hogy ez nem szép? De gondold csak meg - folytatta. - Te elfelejtetted a helyzetemet. Hogy kívánjak én gyereket? Nem beszélek a szenvedésekről, nem félek tőlük. De gondold meg, mik lesznek az én gyermekeim? Boldogtalanok, akik egy idegen nevét viselik. Már a születésük is olyan, hogy okvetlenül szégyellniök kelljen az anyjukat, apjukat, az eredetüket.

- Épp ezért van szükség a válasra.

De Anna nem figyelt oda. Végig kellett mondania az érveket, amelyekkel annyiszor győzte meg magát.

- Minek van eszem, ha nem használom föl rá, hogy ne hozzak boldogtalanokat a világra?

Dollyra nézett, s választ se várva, tovább beszélt.

---

¹⁵³ Nem erkölcsstelen ez? (francia)

- Mindig bűnösnek érezném magamat - mondta - ezekkel a szerencsétlen gyerekekkel szemben. Ha nincsenek, legalább nem szerencsétlenek; viszont ha boldogtalanok, abban én vagyok egyedül a bűnös.

Ugyanazok az érvek voltak ezek, amelyeket Darja Alekszandrovna önmagának is felhozott; most azonban hallgatta, s nem értette őket. „Hogy lehet az ember bűnös - gondolta - nem létező lényekkel szemben?” S egyszer ez a gondolata jött; elképzelhető olyan eset, hogy az ő kedvenc Grisájának jobb lenne, ha soha nem lett volna? Ez olyan vad dolognak tűnt föl, olyan különösnek, hogy meg kellett ráznia a fejét, hogy a benne keringő eszelős gondolatok zűrzavarát szétkergeesse.

- Nem tudom, de ez nem helyes - mondta undorral az arcán.

- Csakhogy ne feledd, mi vagy te, s mi én... És azonkívül is - tette hozzá Anna, mintha érvei gazdagsága és Dolly érveinek a szegénysége ellenére mégiscsak belátta volna, hogy ez nem helyes -, ne felejtsd el a legfontosabbat: én nem vagyok abban a helyzetben, amiben te. Neked az a kérdés, kívánod-e, hogy ne legyen több gyermeked, énnekem, kívánom-e, hogy legyenek. S ez nagy különbség. Érted már, hogy én az én helyzetemben ezt nem kívánhatom.

Darja Alekszandrovna nem mondott ellent. Egyszerre megértette, milyen messze került már Annától; olyan kérdések vannak már köztük, amelyekben soha meg nem érthetik egymást, s jobb nem is beszélniük róluk.

24

- Annál fontosabb - mondta Dolly -, hogyha lehet, rendezd a dolgodat.

- Igen, ha lehet - mondta Anna hirtelen, tökéletesen más, csendes és szomorú hangon.

- Miért nem lehet elválnod? Az urad, azt mondták, beleegyezett.

- Dolly! Nem szeretek beszélni erről.

- Jó, nem beszélünk - mondta sietve Darja Alekszandrovna, Anna arcán a szenvedő kifejezést észrevéve. - De azt látom, túl sötéten nézed a dolgokat.

- Én? Egyáltalán nem. Nagyon jókedvű vagyok és megelégedett. Láttad. *Je fais des passions*¹⁵⁴ Veszlovskij...

- Hogy az igazat megvalljam, a Veszlovskij modora - mondta Darja Alekszandrovna, mint aki másra akarja a beszédet terelni - nem is tetszett nekem!

- Ugyan! Egy kicsit csiklandozza Alekszejt, semmi több. Kölyök még, egészen a kezemben van; úgy vezetem, érted, ahogy akarom. Mint a te Grisád... Dolly! - fordított a beszédén hirtelen. - Te azt mondd, sötéten nézem a dolgokat. Te nem értheted ezt. Túlságosan szörnyű. Azon vagyok, hogy ne is jusson eszembe.

- De én úgy látom, muszáj. Meg kell tenni mindent, amit lehet.

- De mit lehet? Semmit. Te azt mondd, menjek hozzá Alekszejhez, s hogy én nem gondolok erre. Én nem gondolok! - ismételte meg, s az arcába pír szökött. Fölállt, kihúzta magát, mélyet sóhajtott, olykor meg-megállva könnyű léptekkel föl-alá kezdett a szobában járkálni. - Én nem gondolok? Nincs nap, nincs óra, hogy ne gondoljak, s szemrehányást ne tegyek magamnak, amiért erre gondolok - az ember az eszt veszti ezektől a gondolatoktól. Az eszt! - ismételte

---

¹⁵⁴ Sikereim vannak. (francia)

meg. - Ha ezen kezdek gondolkodni, nem alszom el morfium nélkül. De jól van. Beszéljünk nyugodtan. Azt mondják, a válás. Először is nem egyezik bele. Ő most Ligijja Ivanovna befolyása alatt van.

Darja Alekszandrovna főlegyenesezve ült a széken, s a fejét utánafordítva, szenvedőn részvevő arccal követte a föl-le járó Annát.

- Meg kell próbálni - mondta csendesen.

- Tegyük fel, megpróbálom. Mit jelent ez? - mondta a nyilván ézerszer végiggondolt s kívülről megtanult gondolatot. - Azt, hogy nekem, aki gyűlölöm, de mégiscsak beismerem, hogy vétkeztem ellene - és én őt nagylelkűnek is tartom -, meg kell aláznom magam, és írnom neki... De tegyük föl, erőt veszek magamon, megteszem. Vagy sértő választ kapok, vagy beleegyeznek. Megkapom, jó, a beleegyezést... - Anna ebben a pillanatban a szoba túlsó végén volt, ott megállt, s az ablakfüggönyön babrált valamit. - Megkapom a beleegyezést, de hát a fi... a fiam? Őt nem adják oda. Úgy nő föl, az apjánál, megvetve engemet, aki az apját elhagytam. Két lényt szeretek, értsd meg, azt hiszem, egyformán, mind a kettőt jobban, mint magamat: Szerjocsát s Alekszejt.

A szoba közepére jött, s Dolly elé állt, kezét a melléhez szorítva. Fehér pongyolájában az alakja különösen nagynak és szélesnek tűnt föl. Lehajtotta a fejét, s a homloka alól, könnytől fényes szemekkel nézett az izgalomtól egész testében remegő, stoppolt hálókabátjában és hálófölkötőjében oly szánalmas, sovány kis Dollyra.

- Ezt a két lényt szeretem csak, s egyik a másikat kizárja. Nem kapcsolhatom össze őket, pedig ez az egy, amire szükségem van. Ha ez nem megy, akkor mindegy. Minden mindegy. És valahogy majd csak vége lesz; ezért nem tudok és nem szeretek beszélni róla. Ne korholj hát, és ne ítéld meg. Te, a tisztaságodban, el sem tudod képzelni, amit én szenvedek.

Odament. Dolly mellé ült, büntudattal nézett az arcába, és megfogta a kezét.

- Mondd, mit gondolsz? Mit gondolsz rólam? Ne vess meg engem. Nem érdemlem meg a megvetést. Igazán boldogtalan vagyok. Ha valaki boldogtalan, én az vagyok - mondta ki, s elfordulva tőle, sírva fakadt.

Amikor magára maradt, Dolly imádkozott és lefeküdt. Amíg Annával beszélt, egész szívéből szánta, most azonban nem tudta rávenni magát, hogy rágondoljon. Az otthonának az emléke, a gyerekeié, különös, új gyönyörűségként, egész új sugárzásban merült föl a képzeletében. Olyan drágának és kedvesnek tűnt föl most ez az ő világa, hogy semmiért sem akart még egy napot távol tölteni, s eltökélte, hogy reggel föltétlen utazik.

Anna eközben a szobájába visszatérve, vette a poharat, s néhány csepp orvosságot cseppentett bele, amelyben a legfontosabb alkotórész a morfium volt; aztán kiitta, egy ideig mozdulatlan ült, majd megnyugodva, jó hangulatban ment be a hálósobába.

Amikor belépett, Vronszkij figyelmesen tekintett rá. A beszélgetés nyomát kereste rajta, amelynek, ha ilyen soká maradt Dolly szobájában, tudta, le kellett folynia köztük. De fojtottan izgatott, valamit rejtegető arckifejezésében nem talált semmit a szépségén kívül, amely még mindig rabul ejtette - bár megszokta már -, és szépsége tudatát s a vágyat, hogy hasson rá. Nem akarta megkérdezni, mit beszéltek; azt remélte, maga mond valamit. De Anna csak ennyit mondott:

- Örülök, hogy Dolly megtetszett neked. Igaz?

- Hiszen rég ismerem, nagyon derék nő, csak úgy látszik, *mais excessivement terre-à-terre*.¹⁵⁵
Mégis nagyon örültem neki.

Megfogta Anna kezét, s kérdően nézett a szemébe.

Ő másképp értette ezt a pillantást, s rámosolyodott.

Másnap reggel Darja Alekszandrovna - a háziak kérlelése ellenére - menni készült. Levin ócska kaftános kocsisa, a félig-meddig postakocsis kalapban, komoran és eltökélten hajtott föl a foltozott sárhányójú hintón, különböző színű lovaival, a homokkal fölszórt, fedett feljáróra.

A búcsú Varvara hercegnőtől s a férfiaktól kellemetlen volt Darja Alekszandrovának. Egy napot töltött ott, s mind ő, mind a háziak világosan érezték, hogy nem illenek egymáshoz, s jobb, ha nem is érintkeznek. Csak Anna búszulta el magát. Most, hogy Dolly is elment, tudta, senki sem kavarja föl benne többé az érzéseket, amelyek ez alatt a találkozás alatt föl támadtak benne. Ezeknek az érzéseknek a felkavarása fájt neki, de tudta azért, hogy lelkének ez a legjobb része; az, amelyet a mostani életében oly gyorsan lep be a burján.

Ahogy a földekre kiértek, Darja Alekszandrovna jóleső megkönnyebbülést érzett, s épp kedve jött kikérdezni az embereit, hogy tetszett Vronszkijnál, amikor Filipp kocsis egyszer csak maga szólalt meg:

- Gazdagoknak gazdagok, de zabot csak három mérőt adtak. Kakaskukorékolásig tisztára elfogyott. Mi az a három mérő? Csak kóstoló. A fogadósoknál a zab most negyvenöt kopejka. Mi az utasnak bezzeg annyit adunk, amennyit megesznek.

- Fukar úr - erősítette az irodás is.

- Hát a lovaik tetszettek-e? - kérdezte Dolly.

- A lovak... szó, ami szó. S az ennivaló is jó. De azért csak unalmas volt, Darja Alekszandrovna; nem tudom, hogy volt vele - mondta, szép, jószágos arcát felé fordítva.

- Nekem is. No, estére hazaérünk?

- Haza kell érkeznünk.

Miután hazaért, s mindenkit a legjobb egészségben s különösen kedvesnek talált, Darja Alekszandrovna nagy elevenséggel mesélte el az útját, hogy milyen szépen fogadták, milyen fényűzően és ízlésesen élnek, milyen mulatságos náluk, s nem engedte, hogy bárki bármi rosszat mondjon rájuk.

- Ismerni kell őket - Vronszkijt én is jobban ismerem már -, hogy az ember megértse, milyen kedvesek s meghatóak - mondta egészen őszintén, elfeledkezve arról a homályos elégedetlenségről és elfogódottságról, amit a közelükben érzett.

25

Vronszkij és Anna, ugyanazok közt a körülmények közt, a nyarat s az ősz egy részét is falun töltötték, még mindig nem téve semmit a válás érdekében. Megállapodtak, hogy nem mennek sehova; de minél tovább éltek magukban, különösen az ősszel, vendégek nélkül, egyedül, annál jobban érezték, hogy nem bírják ki ezt az életet, változtatni kell rajta.

---

¹⁵⁵ De túlságosan földhöztapadt. (francia)

Az életük látszólag olyan volt, hogy kívánni sem lehetett jobbat. Megvolt mindenük, egészségesek voltak, volt gyerekük, mindkettőjüknek megvolt az elfoglaltsága. Anna, ha nem is voltak vendégei, ugyanannyit törődött magával; rendkívül sokat olvasott, regényeket és komoly munkákat is, amiknek épp divatjuk volt. Minden könyvet megrendelt, amelyről a hozzájuk járó külföldi újságok és napilapok dicsérettel emlékeztek meg, s azzal a figyelemmel olvasta el őket, amelyre magányosságában képes csak az ember.

Könyvekből és szakfolyóiratokból azokat a tárgyakat is áttanulmányozta, amelyekkel Vronszkij épp foglalkozott, úgyhogy Vronszkij mezőgazdasági, építészeti, sőt lónevelési és sportkérdésekben is sokszor egyenest hozzá fordult; bámulta a tudását, emlékezetét; kezdetben, amikor kételkedett még benne, bizonyítékot kívánt, de Anna a könyvekben is megtalálta, amit kérdezett, s megmutatta.

A kórházépítés is elfoglalta. Anna nemcsak hogy segédkezett, de sok mindent ő maga rendezett el és gondolt ki. A fő gondja azonban mégis önmaga volt - hogy mennyire kedves Vronszkijnek, mennyire tudja pótolni, amit otthagytott érte. Vronszkij becsülte is ezt az óhaját, amely egyetlen életcéljává vált, hogy nemcsak tetszeni, de szolgálni is akar neki, ugyanakkor azonban terhére voltak a szerelmi hálók, amelyekkel körül igyekezett őt venni. Minél jobban telt az idő, annál gyakrabban látta, hogy ezek a hálók egészen befogják, s annál nagyobb kedve támadt, ha nem is kibújni belőlük, de megpróbálni, akadályozzák-e szabadságát. E nélkül a folyton erősödő vágy nélkül, hogy szabad legyen, s ne törjenek ki jelenetek, valahányszor gyűlésre, futtatásra a városba megy: Vronszkij teljesen meg lett volna elégedve az életével. Választott szerepe, a gazdag földesúré, amilyenekből az orosz arisztokrácia magvának állnia kell, nemcsak hogy egész az ízlése szerint volt, de most, hogy egy fél esztendőt töltött el így, mind nagyobb élvezetet szerzett neki. A munkája, amely egyre jobban lekötötte s vonzotta, nagyszerűen haladt; a hatalmas összegek ellenére, amikbe a kórház, a gépek, a Svájcból rendelt tehenek és sok egyéb kerültek - meg volt győződve, hogy a vagyonát nemcsak hogy nem csorbította, de megnövelte. Ahol bevételekről volt szó, erdő-, gabona-, gyapjúeladásról, földek bérbeadásáról, Vronszkij kemény volt, mint a tűzkő, s ki tudta várni a jó árakat. A gazdaság nagy dolgaiban, itt is meg a többi birtokán is, a legegyszerűbb, kockázat nélküli szokásokhoz tartotta magát, a gazdaság apró ügyeiben a legnagyobb mértékben takarékos és számító volt. Hiába volt a német minden ravaszsága, ügyessége, hogy vásárlásokba rántsa, hiába állított be minden számvetést úgy, hogy eleinte sokkal több kellett, de jól megfontolva ugyanazt olcsóbban is meg lehetett csinálni, s úgy, hogy mindjárt hasznot is láttak: Vronszkij nem engedett neki. Meghallgatta, kikérdezte az intézőjét, de beleegyezését csak akkor adta, ha a megrendelni- vagy berendeznivaló valami egészen új, Oroszországban nem ismert dolog volt, ami csodálatot gerjeszthetett. Nagy kiadásra ezenkívül csak akkor szánta el magát, ha fölösleges pénze volt, s ha egyszer már ki kellett adnia, minden apróságnak utánajárt, s azon volt, hogy pénzéért a legjobbat kapja. Ahogy az ügyeit vitte, világos volt tehát, hogy a vagyonát nem csorbítja, hanem növeli inkább.

A kasini kormányzóságban, ahol Vronszkij, Szvijazsszkij, Koznisev és Oblonszkij birtoka volt s Levinének egy kis része, október hónapban nemesi választások voltak.

Ez a választás számos okból és a részt vevő személyiségek miatt is az egész társadalom figyelmét magára irányította.

Sokat beszéltek róla, és készültek is rá. A moszkvaiak, péterváriak, sőt külföldön lakók is, akik választásokon soha meg nem jelentek, erre leutaztak.

Vronszkij is rég megígérte Szvijazsszkijnek, hogy elmegy.

Szvjazsszkij, aki gyakran fordult meg Vozdvizsenszkojében, a választások előtt eljött Vronszkijért.

Vronszkij és Anna ennek a napnak az előestjén a tervbe vett utazás miatt csaknem összevesztek. A legunalmasabb, falun oly nyomasztó őszidő volt, Vronszkij épp ezért, a harcra fölkészülve, olyan szigorú és hideg arccal jelentette be az utazását, amilyennel idáig sohasem beszélt vele. De Anna, csodálkozására, nagyon nyugodtan fogadta a hírt, azt kérdezte csak, mikor jön haza. Vronszkij figyelmesen pillantott rá, nem értette a nyugodtságát. Anna elmosolyodott ezen a pillantáson. Vronszkij ismerte már ezt a sajátságát, hogy néha magába húzódik; ez, tudta, akkor szokott csak megtörténni, amikor terveit nem közölve, elszánta magát valamire. Ilyenkor félt tőle; de el szeretne volna kerülni a jeleneteket, s úgy tett, mintha bízna, s részben csakugyan bízott is, amiben bízni kívánt: Anna józan eszében.

- Remélem, nem fogsz unatkozni?

- Remélem - mondta Anna. - Tegnap egy láda könyvet kaptam Gautier-től. Nem, nem fogok unatkozni.

„Ezt a modort akarja fölvenni, annál jobb - gondolta Vronszkij -, különben minden egy és ugyanaz volna.”

Így ment el, anélkül, hogy Annát szókimondásra bírta volna, a választásokra. Viszonyuk kezdete óta első ízben történt meg, hogy úgy vált el tőle, hogy nem beszéltek ki magukat. Ez egyrészt nyugtalanította, másrészt azt tartotta, hogy jobb így. „Kezdetben lesz, mint most is, valami homályos, titkolózó benne, de aztán hozzászokik. Én mindenesetre mindent odaadhatok neki - gondolta -, csak egyet nem: a férfiúi függetlenségemet.”

26

Szeptemberben, mivel közeledett Kitty születésének időpontja, Levin Moszkvába költözött. Egy egész hónapja élt már Moszkvában dologtalan, amikor Szergej Ivanovics, akinek a kasini kormányzóságban birtoka volt, s a közeli választások kérdését nagy érdeklődéssel kísérte, fölkészült, hogy a választásokra utazzék. Hívta az öccsét is, akinek a szeleznyevszkiji megye képviselőjében szavazata volt.

Levinnek külföldön élő nővére számára is el kellett intéznie egy rendkívüli fontos ügyet Kassinban a gyámhatóságnál, s el kellett járnia egy váltságdíjfölvétel dolgában is.

Levin még mindig habozott; Kitty azonban, látva, hogy Moszkvában unatkozik, azt ajánlotta, utazzék csak, s a háta mögött nyolcvan rubelért egy nemesi egyenruhát is rendelt neki. Ez a nyolcvan rubel, amit a ruháért kifizetett, volt a fő ok, ami Levint az utazásra ösztönözte. Le is utazott Kasinba.

Hatodik napja volt már ott, ellátogatott nap nap után a gyűlésekre; a nővére ügyében loholt, amely még mindig nem akart rendbe jönni. A vezetők a választásokkal voltak elfoglalva, s a gyámhatóságtól függő, igen egyszerű ügyet nem lehetett elintézni. A másik ügy - a pénz fölvétele - szintén nehézségekbe ütközött. Hosszú futkosás után, hogy a zárlatot feloldják, a pénz kiutalásra készen állt; de a jegyző, egy szolgálatkész ember, nem adhatta ki az utalványt, mert az elnök aláírása kellett hozzá; az elnök pedig, anélkül, hogy tisztét átadta volna, az üléseken volt. Ez a sok vesződség, járás-keles egyik helyről a másikra, a sok beszéd a kérvényező kellemetlen helyzetét teljesen belátó, igen derék és jóra való emberekkel, akik segíteni azonban nem tudtak rajta, ez az egész, eredményre nem vivő feszültség Levinben kínos érzést keltett, ahhoz a bosszantó erőtlenséghez hasonlót, amelyet álmában érez az ember, amikor testi erejét akarja használni. Amíg az ő jólelkű ügyvédjével beszélt, gyakran volt ez az érzése. Ez az ügyvéd, úgy látszott, minden lehetőt megtett, s minden szellemi erejét

megfeszítette, hogy Levint a nehézségeken átsegítse. „Ezt próbálja meg - mondta nemegyszer -, menjen el ide meg ide” - és egész tervet csinált, hogy kerülje meg a végzetes okot, amely mindent elakaszt. De mindjárt hozzá is tette: „Így is visszatartják, de azért próbálja meg.” És Levin próbálkozott, ment, futkosott. Mindenki jó volt, barátságos, de megint csak az derült ki, hogy amit megkerült, a végén megint csak ott volt, és elállta az útját. Főként az bántotta, hogy nem tudott semmiképp rájönni, kivel is harcol ő, kinek van haszna abból, hogy az ügye nem akar elintéződni. Ezt, úgy látszik, senki sem tudta, maga az ügyvéd sem. Ha Levin ezt megérthette volna, mint ahogy megértette, hogy a vasútnál miért nem lehet másképp, mint sorbaállással a kasszához odajutni, nem bántotta és bosszantotta volna a dolog; de hogy miért vannak azok az akadályok, amelyekkel az ő ügyében találkozott, senki sem tudta megmagyarázni.

De Levin a házassága óta nagyot változott; türelmessé vált, s ha nem is értett mindent, hogy miért van úgy, magában azt mondta, nem ismeri az egészet, nem ítélné hát, bizonyára így kell lennie, s igyekezett nem háborogni.

Most a választásokon is, ha már lejött s részt vett bennük, szintén azon volt, hogy ne ítélkezzék, ne vitatkozzék, hanem amennyire lehet, értse meg az ügyet, amely becsületes és derék embereket, akiket maga is tisztelt, ilyen komolyan és szenvedélyesen foglalkoztat. Amióta megnősült, Levin előtt annyi új és komoly oldala nyílt meg az életnek, ami előbb, amíg könnyelműen vette, haszontalannak tűnt föl, hogy most a választásokban is komoly jelentőséget tételezett föl és keresett is.

Szergej Ivanovics elmagyarázta neki a választásoktól várt fordulat értelmét és jelentőségét. A kormányzáság nemességének vezetője, akinek a kezében a törvény szerint annyi fontos közügy volt - gyámügyek is (azok, amelyekről Levin is szenvedett), a nemességtől származó nagy summa, a leány-, fiú- és katonai gimnázium, az új rendszerű népművelés és végül a zemsztvo -, Sznyetkov nemességi vezető régi vágású nemesember volt, aki hatalmas vagyont élt föl; jó ember, és becsületes is a maga módján, de az új idők követelményeit sehogy sem értette meg. Mindig és mindenben a nemesség pártján van, a népművelés kiterjesztésének egyenest ellene dolgozik, a zemsztvónak, amelynek olyan óriási jelentősége lenne, rendi jelleget tulajdonít. Egész új, friss, korszerű, tevékeny embert kell a helyére állítani, az ügyeket pedig úgy vinni, hogy a jogokból, amiket a nemesség nem mint nemesség, hanem mint zemsztvo-elem kapott, az önkormányzat annyi előnyét csikarják ki, amennyit csak lehet. A gazdag kasini kormányzáságban, amely mindig a többiek előtt járt, olyan erők gyűltek most össze, hogy ha itt úgy viszik az ügyeket, ahogy kell, az más kormányzáságoknak, egész Oroszországnak például szolgálhat. Ezért volt a dolgoknak akkora jelentősége. Vezetőül Sznyetkov helyébe Szvijaszkij, vagy ami még jobb, Nyevedovszkij, a volt professzort, híres, okos embert, Szergej Ivanovics jó barátját akarták állítani.

A gyűlést a kormányzó nyitotta meg, beszédet intézett a nemesekhez, hogy a tisztikart ne pártosság, hanem érdem alapján s a haza javára válasszák. Ő reméli, hogy a kasini kiváló nemesség, mint az előző választásokon, most is szentül teljesíti kötelességét, s igazolja az uralkodó magas bizalmát.

Beszédét befejezve, a kormányzó kiment a teremből, s a nemesek zajos élénkséggel, néhányan éppen elragadtatottan mentek a nyomába s fogták körül, mialatt a bundáját fölvette, s a kormányzásági nemesi vezetővel barátságosan elbeszélgetett. Levin mindennek a mélyére akart hatolni, és semmit el nem szalasztani, maga is odaállt hát a tömegbe, s hallotta, amint a kormányzó azt mondta: „Közlje, kérem, Marja Ivanovnával, a feleségem nagyon sajnálja, de el kell látogatnia a menhelyre...” A nemesek rögtön ezután vidáman kapkodták szét a bundáikat, s mentek a székesegyházba.

A székesegyházban Levin a többiekkel együtt fölemelte a kezét, elismételte a főpap szavait, s a legszörnyűbb esküvel esküdött meg, hogy mindannak, amit a kormányzó elvár, megfelel. Az istentisztelet mindig hatott Levinre, s amikor a „megcsókolom a keresztet” szavakat kimondta, s a fiatal és öreg emberek tömegére nézett, akik ugyanezt ismételték, meg volt illetődve.

A második és harmadik nap a nemesi pénzek s a leánygimnázium költségei voltak soron, ezeknek, ahogy Szergej Ivanovics elmagyarázta, semmiféle fontosságuk nem volt, és Levin, akinek a maga dolgai után kellett járkálnia, nem is kísérté figyelemmel. A negyedik nap a kormányzósági tanácskozással mellett a kormányzósági pénzkezelést vizsgálták felül. Az új és régi párt itt ütközött először össze. A bizottság, amelyre az összegek ellenőrzése volt bízva, jelentette a gyűlésnek, hogy a pénz hiánytalanul megvan. A nemesi vezető felállt, megköszönte a nemesség bizalmát, s könnyezni kezdett. A nemesek zajosan üdvözölték; a kezét szorongatták. De Szergej Ivanovics pártjából ekkor felszólalt egy nemes; ő azt hallotta, hogy a bizottság a nemesi vezető megsértésének tartotta volna a vizsgálatot, s nem számolta meg a pénzt. A bizottság tagjai közül az egyik elég óvatlan volt, s megerősítette ezt. Ekkor egy kicsiny, szemre igen fiatal, de igen epés úr kezdett el beszélni, azt mondta, hogy a nemesség vezetőjének bizonyára igen kellemes lett volna, ha ezekről az összegekről számot adhat; a bizottság tagjainak fölös tapintata azonban megfosztja őt ettől az erkölcsi elégtételtől. A bizottság tagjai erre visszavonták jelentésüket, Szergej Ivanovics pedig logikusan bebizonyította, hogy be kell ismerniük, megvizsgálták-e hát a pénzkezelést vagy nem vizsgálták meg, s részletesen kifejtette a dilemmát. Az ellenpárt szószólója vitába szállt Szergej Ivanovicsal. Aztán Szvijazsszkij beszélt, majd megint az az epés úr. A vita sokáig eltartott, és semmit sem végeztek. Levin különösen azért csodálkozott, hogy ezen oly hosszan vitatkoznak, mert amikor Szergej Ivanovicsot megkérdezte, fölteszi-e, hogy azt az összeget elsikkasztották, ő így felelt:

- Dehogy! Becsületes ember. De meg kell ingatni az ősi szokást, hogy a nemesség dolgait ilyen patriarkálisan intézzék.

Az ötödik napon a járási vezetőket választották meg. Ez a nap egyik-másik járásban elég viharos volt. A szeleznjevszkiji járásban Szvijazsszkijt szavazás nélkül, egyhangúan választották meg. Ezen a napon ebéd volt nála.

27

A kormányzósági választásokat a hatodik napra tűzték ki. A nagy- és kistermek különféle egyenruhájú nemesekkel teltek meg. Sokan csak erre a napra jöttek el. Ismerősök találkoztak itt, ki Krímből, ki Pétervárról, ki külföldről, akik régen nem látták egymást. A kormányzósági asztalnál az uralkodó arcképe alatt folyt a vita.

A nemesek a nagy- és kisteremben pártok szerint csoportosultak; a tekintetek ellenségességén és bizalmatlanságán, az idegenek közeledtére elnémuló beszéden, meg ahogy néhányan nagy suttogva még a folyosó távoli végébe is elhúzódtak, látni lehetett, hogy mindenik félnek titkai vannak a másik előtt. Külsőre a nemesek két élesen elváló fajtára oszlottak: a régiekre és az újakra. A régiek nagyobbbrészt vagy a régi, begombolt nemesi egyenruhában voltak, kardosan, kalapban, vagy a maguk külön kiszolgált tengerész-, lovas-, gyalogos-egyenruhájukban. A régi nemesek egyenruhái régiesen voltak varrva, a válluk buggyos, szemmel láthatólag kurták voltak, derékban rövidek és szűkek, mintha a viselőik kinőtték volna. A fiatalok vagy kigombolt nemesi egyenruhában voltak - a hosszú derék, széles váll, fehér mellény hozzá -, vagy az igazságügy-minisztérium fekete gallérú, babérleveles egyenruhájában. A fiatalok közé tartoztak a tömeget itt-ott tarkító udvari mundérok is.

De ez a felosztás, öregekre és fiatalokra, nem vágott egybe a pártfelosztással. A fiatalok közül, ahogy Levin megfigyelte, néhányan a régiiek pártjához tartoztak; a legöregebb nemesek közül egy pár viszont Szvijazsszkijjal sugdolózott, s az új pártnak volt szenvedélyes híve.

Levin ott állt a kisteremben, ahová dohányozni s falatozni jártak, a maga emberei mellett, s a beszédre fülelt, alaposan megfeszítve szellemi erejét, hogy megértse, mit mondanak. Szergej Ivanovics volt a központ, a többiek ökörlötte csoportosultak. Szvijazsszkijt és Hljusztovot hallgatta épp, egy másik járás vezetőjét, aki szintén pártjukhoz tartozott. Hljusztov nem akart ráállni, hogy a járása nevében menjen s fölkérje Sznyetkovot, hogy jelöltesse magát, Szvijazsszkij pedig rábeszélte, tegye csak meg, s Szergej Ivanovics is helyeselte a tervet. Levin sehogy sem értette, hogy az ellenséges pártnak miért kell a vezetőt, akit ki akar buktatni, a jelölés elfogadására kérni.

Sztyepan Arkagyics, aki épp most harapott s ivott valamit, s illatos, csipkeszegélyű batiszt zsebkendőjével a száját törölgette, kamarási egyenruhájában hozzájuk lépett.

- Tartjuk az állásunkat, Szergej Ivanovics - mondta, pofaszakállát igazgatva.

S végighallgatva a beszélgetést, helyeselte Szvijazsszkij véleményét.

- Elég egy járás; Szvijazsszkij úgyszemmel látható ellenzék - mondta, s szavait Levinen kívül mindenki megértette.

- Mi az, Kosztya, rájössz te is, látom, az ízére? - fordult utána Levinhez, s karon fogta. Levin boldog lett volna, ha rájön az ízére, de sehogy sem tudta megérteni, miről van hát szó, s ahogy a beszélgetőktől néhány lépésnyire eltávolodtak, be is ismerte Sztyepan Arkagyicsnak, hogy nem érti, miért kell hát a kormányzósági nemesi vezetőt felkérni.

- *O, sancta simplicitas!*¹⁵⁶ - mondta Sztyepan Arkagyics, s elmagyarázta röviden és világosan, miről is van szó.

- Ha a nemesi vezetőt, mint a múlt választáson, valamennyi járás felkéri, meg is választják egyhangúan. Erre nincs szükség. Nyolc járás most megegyezett, hogy fölkéri; ha a fölkérést kettő megtagadja, Sznyetkov esetleg lemond a jelölésről. A régi párt akkor egy másikat választhat az övéiből, s a számítás meghiúsul. De ha a Szvijazsszkij járása nem kéri fel, Sznyetkov jelölteti magát. Meg is választják, sőt ők is adnak rá szavazatot, hogy az ellenpárt elszámítsa magát, s amikor a mieinkből jelölnek majd, ők meg arra szavaznak.

Levin értette már, de nem egészen, s néhány kérdést akart még tenni, amikor egyszer csak mindenki beszélni, zajongani kezdett, s a nagyterembe tódult.

- Mi az? Mit, kit? - Meghatalmazás? Kinek? Mi? - Visszautasítják? - Nem kell meghatalmazás. - Florovot nem engedik szavazni. Miért? Mert vizsgálat alatt van? Akkor senkit sem engednek. Ez aljasság! - Törvény! - hallotta Levin innen is, onnan is, s a többiekkel együtt, akik félve, hogy valamit elmulasztanak, mind igyekeztek valahová, ő is a nagyterembe indult, s a nemesek közé szorultan a kormányzósági asztal felé nyomult, ahol a nemességi vezető, Szvijazsszkij s más nagyfejük valamin hevesen vitatkoztak már.

---

¹⁵⁶ Ó, szent együgyűség! (latin)

Levin elég távol állt. Mellette egy nehéz, ziháló lélegzetű nemes s egy másik, aki a vastag csizmatalpával nyikorgott, megzavarták a tiszta hallásban.

Messziről csak a nemesi vezető lágy hangját hallotta, aztán annak az epés nemesnek sipító hangját, majd a Szvijaszzskijét. Amennyire meg tudta érteni, egy törvénycikk értelmén s a „vizsgálat alatt álló” szavak jelentésén vitatkoztak.

A tömeg szétvált, hogy az asztal felé tartó Szergej Ivanovicsnak utat nyisson. Szergej Ivanovics kivárta a mérges képű nemes beszédének a végét, s azt mondta, ő úgy látja, a leghelyesebb volna a törvénycikkhez tartani magukat, s felkérte a titkárt, keresse meg azt a cikkelyt. A törvénycikkben az állt, hogy véleményeltérés esetén szavazásra kell a dolgot bocsátani.

Szergej Ivanovics elolvasta a cikkelyt, s magyarázni kezdte a jelentését; de erre egy magas, kövér, hajlott hátú birtokos - a bajusza festett, szűk mundérjában a gallér hátul a tarkójának feszült - félbeszakította. Az asztalhoz ment, gyűrűjével rávert, és nagyot kiáltott:

- Szavazzunk! Gyerünk a golyókkal! Nincs mit fecsegni. A golyókat ide!

Még néhány hang kezdett el beszélni; az a pecsétgyűrűs, magas nemes mind jobban és jobban nekivadult, s mind hangosabban kiáltozott. De hogy mit mond, nem lehetett érteni.

Ugyanazt mondta, amit Szergej Ivanovics ajánlott; de nyilván gyűlölte őt és az egész pártját, s gyűlöletének ez az érzése az egész pártra áterjedt, és ugyanolyan ellendühösködést váltott ki, ha illendőbbet is, a másik oldalból. Kiáltások harsantak föl, egy percre minden összekavarodott, úgy, hogy a nemesi vezetőnek a rend fenntartását kellett kérnie.

- Szavazzunk! Szavazzunk! Aki nemes, megérti ezt... Mi a vérünket ontjuk... Bizalom az uralkodó iránt... Ne törődjete a vezetővel, nem kasznár az!... Nem arról van most szó!... Engedelmet, a golyókat!... Disznóság! - hallatszottak mindenfelől a dühös, őrzöngő kiáltások. Az arcok és pillantások még dühösebbek és őrzöngőbbek voltak, mint a beszéd. Kibékíthetetlen gyűlöletet fejeztek ki. Levin sehogy sem értette, miről van szó, s csodálkozott a szenvedélyességen, amellyel Florov ügyét vitatták, hogy szavazzanak vagy ne szavazzanak fölötte. Ahogy Szergej Ivanovics később megmagyarázta neki, elfeledkezett arról a szillogizmusról, amely szerint a közjó érdekében a nemesi vezetőt meg kellett buktatni; a vezető megbuktatásához többség kellett; a többséghez meg kellett adni Florovnak a szavazati jogot; s hogy Florov jogát elismerjék, tisztázni kellett, hogy értendő a törvény.

- Egy szavazat is eldöntheti a dolgot, tehát ha a közügyet akarod szolgálni, komolynak és következetesnek kell lenned - vont le Szergej Ivanovics a következtetést.

De Levin megfeledkezett erről, s nehezére esett ezeket az általa is tisztelt, derék embereket ilyen kellemetlen, dühös gerjedelembe látnia. Hogy ettől a nyomasztó érzéstől megszabaduljon, nem várta ki a vita végét, átment egy olyan terembe, ahol nem volt senki, csak az inasok a büfé körül. Ahogy az edény törölgetésével, a tányérok és poharak szétrakásával vesződő inasokat, az ő nyugodt, eleven arcukat meglátta, Levin váratlan megkönnyebbülést érzett, mint aki egy bűzös szobából a tiszta levegőre jut. Föl és alá kezdett járni, és élvezettel nézte az inasokat. Nagyon megtetszett neki, ahogy egy ősz pofaszakállas inas, mély megvetéssel a fiatal társai iránt, akik meg őrajta mulattak, a szalvéta hajtogatására tanította őket. Éppen azon volt már, hogy beszélgetésbe elegyedik az öreggel, amikor a nemesi gyámhatóság titkára, egy kis öreg, akinek az volt a tudománya, hogy a kormányzóság minden nemesének tudta a kereszt- és atyai nevét, megzavarta.

- Konsztantyin Dmitrics, kérem - mondta -, a bátyja keresi. Szavazásra kerül a sor.

Levin bement a terembe, megkapta a fehér golyócskáját, s bátyja, Szergej Ivanovics nyomában az asztalhoz lépett, amelynél ironikus, jelentőségteljes képpel, markába fogott szakállát szaglászva, ott állt már Szvijaszkij. Szergej Ivanovics az urnába tette a kezét, s a golyóját berakva valahová, helyet adott Levinnek, de maga is ott maradt. Levin odalépett, de tökéletesen megfedkezett róla, miről is van szó; zavarában Szergej Ivanovicsához fordult: „Hova tegyem?” Csendben kérdezte, s mivel a közelben ezalatt beszélgettek, azt remélte, nem hallják meg a kérdést. De a beszélők elhallgattak, s illetlen kérdése hallhatóvá vált. Szergej Ivanovics elkomorodott.

- Meggyőződés dolga - mondta szigorúan.

Néhányan elmosolyodtak, Levin elvörösödött, bedugta gyorsan a posztó alá a kezét, s minthogy a golyó a jobb kezében volt, jobb felé tette. Akkor jutott eszébe, amikor már betette, hogy a bal kezét is be kell dugnia, be is dugta, de későn, s még jobban összezavarodva, nagy hamar a hátsó sorokba takarodott.

- Százhuszonhat „választhat”. Kilencvenhárom „nem választhat”! - hallatszott a titkár „r” hangokat elnyelő kiáltása. Azután nevetés: az urnában egy gombot és két diót is találtak. A nemes szavazhatott, és az új párt győzedelmeskedett.

De a régi párt nem érezte legyőzöttnek magát. Levin hallotta, amint Sznyetkovot kéri, hogy csak jelöltesse magát; látta, hogy egész tömeg veszi körül a nemesi vezetőt, aki mond valamit. Levin közelebb ment. A nemeseknek válaszolva Sznyetkov a nemesség bizalmáról, az iránta érzett szeretetről beszélt, amelyet nem is szolgáltat meg, hisz minden érdeme: odaadása a nemesség iránt, amelynek tizenkét évi szolgálatát szentelte. Többször is elismételte a „szolgáltam, ahogy erőmből telt, hűséggel és igazsággal”, aztán a „megbecsülöm és hálásan köszönöm” szavakat, majd a fojtogató könnyektől hirtelen elakadt, s kiment a teremből. Az őt ért igazságtalanság tudata, a nemesség szeretete vagy helyzetének kényessége csalta-e elő a könnyeit - hisz mindenfelől ellenségektől érezte magát körülvéve -, de a fölindulás átragadt, a nemesek nagy része meg volt hatva, s maga Levin is gyöngédséget érzett iránta.

Az ajtóban a nemesi vezető Levinbe ütközött.

- Pardon, bocsásson meg, kérem - mondta, mint valami idegennek, majd ahogy Levint megismerte, félénken elmosolyodott. Levinnek úgy tetszett, hogy mondani akar valamit, de a fölindulástól nem képes rá. Arkifejezése, egész alakja - ahogy egyenruhájában, zsinóros fehér pantallójában, a keresztjeivel elsietett - Levint űzött vadra emlékeztette. A nemesi vezető arkifejezése Levint annál jobban megindította, mert hiszen gyámügyében tegnap volt csak nála, s a derék családfőt egész dicsőségében látta. A nagy ház a régi családi bútorokkal, a nem kinyalt, kicsit piszkos, de azért tiszteletre méltó, öreg inasok, akik gazdát nem cserélve, nyilván a jobbágyidőből maradtak meg itt, a jólelkű, kövér asszony csipke főkötőjében és török sáljában, amint egy csinos kis unokát, a lánya lányát becézgeti, a jóképű, hatodik gimnazista fiú, aki most jött meg a gimnáziumból, s köszönésekor az apja nagy kezét megcsókolja, a családfő hatásos és kedveskedő beszéde s mozdulatai - mindezek tegnap önkéntelen tiszteletet és rokonszenvet ébresztettek Levinben. Olyan megindító és szánalmas volt most ez az öregember, hogy Levin valami kellemeset akart mondani neki.

- Tehát megint a vezetők lesz - mondta.

- Aligha - mondta az öreg, ijedten körülnézve. - Fáradt és öreg vagyok már. Van méltóbb és fiatalabb, szolgáljon az.

Azzal eltűnt egy oldalajtón.

Elkövetkezett a legünnepélyesebb perc. Mindjárt elkezdődik a választás.

A két párt kortesei az ujjukon számolták a fehér és fekete golyókat.

A Florov-vita az új pártnak nemcsak Florov szavazatát szerezte meg; időt is nyertek, odahozhattak még három nemest, akiket a régi párt cselszövénye megakadályozott, hogy a választásokon részt vegyenek. Két nemest, akiknek gyöngéjük volt a bor, Sznyetkov kortesei lerészegítettek, a harmadikról az egyenruhát húzták le.

Az új párt, értesülve a dologról, a Florov-vita alatt bérkocsin küldte ki nagy sietve az embereit, hogy a nemest egyenruhába bújtassa; a két részeg egyikét sikerült is a gyűlésbe elhozni.

- Az egyiket becipeltem, leöntöttem vízzel - mondta az a földbirtokos, aki érte ment, Szvijazsszkijhoz lépve. - Sebaj, így is megteszi.

- Nem nagyon részeg, nem esik el? - csóválta Szvijazsszkij a fejét.

- Nem, kemény gyerek az. Csak itt is ne itassák. Megmondtam a büfésnek, nehogy adni merjen valahogy neki.

29

A szűk terem, amelyben dohányoztak és falatoztak, teli volt nemessel. Az izgalom egyre fokozódott; minden arcon észrevehető volt a nyugtalanság. Különösen a főkolomposok izgultak erősen, akik minden részletet ismertek, a szavazatok arányát is. Ők voltak a küszöbönálló összecsapás rendezői. A többiek, mint az ütközetre kész közkatonák, készültek a harcra, de addig is szórakozást kerestek. Egyesek állva vagy ülve az asztalnál falatoztak, mások cigarettázva föl-alá járkáltak a hosszú teremben, s rég nem látott barátaikkal beszélgettek.

Levinnek nem volt étvágya, és nem dohányzott; az övéihez, azaz Szergej Ivanovicshoz, Sztjepan Arkagyicshoz, Szvijazsszkijhoz és másokhoz odaszegődni - minthogy istállómeisteri egyenruhájában, élénken beszélgetve, Vronszkij is ott állt közöttük - nem akart. A választásokon már tegnap is látta őt, s gondosan kerülte; nem kívánta a találkozást. Az ablakhoz ment, és leült; a különféle csoportokat nézegette, s hallgatta, hogy körötte mit beszélnek. Az szomorította el különösen, hogy látta, mind milyen elevenek, gondterheltek és elfoglaltak, csak ő meg a közelébe telepedő igen-igen öreg, fogatlan szájával nyammogó tengerészruhás aggastyán ültek ott érdeklődés nélkül és dologtalan.

- Micsoda gazfickó! De megmondtam neki, azt nem! Hogy is ne! Három évig nem választhat - mondta erélyesen egy hajlott hátú, alacsony földbirtokos, akinek bepomádézott haja egyenruhája himzett gallérjára feküdt, s új csizmája sarkával, amelyet nyilván a választásokra vett föl, nagyokat kopogott. Aztán egy bosszús pillantást vetett Levinre, s hirtelen elfordult.

- Nem tiszta dolog, igaz, akármit beszélnek - mondta vékony hangon egy alacsony termetű földesúr.

Mindjárt utánuk egész raj birtokos tódult Levin felé; egy kövér tábornokot vettek körül. Nyilván olyan helyet kerestek, ahol nem hallják őket.

- Hogy meri azt mondani, hogy elloptam a nadrágját! Elitta, biztosan. Köpök rá, a hercegségére. Disznóság, ne merjen nekem ilyet mondani!

- De már megbocsásson! Ők a törvénycikkre hivatkoznak - mondták egy másik csoportban -, a feleségét nemesasszonyként kellett hogy bejegyezzék.

- Az ördög vigye a törvénycikküket! Én szívem szerint beszélek. Azért vagyunk nemesek! Legyünk bizalommal egymáshoz.

- Kegyelmes uram, gyerünk, *fine champagne*.¹⁵⁷

Nyomukban egy másik csoport egy ordítózó nemes után ment; az egyik részeg volt.

- Marja Szemjonovnáának mindig azt tanácsoltam, adja bérbe, különben nincs haszna belőle - mondta kellemes hangon egy ősz bajszerű birtokos, régi vezérkari ezredesi ruhában. Ugyanaz a birtokos volt, akivel Levin Szvijažsszkijnál találkozott. Rögtön megismerte. A birtokos is Levin felé nézett, s köszöntötték egymást.

- Nagyon örülök. Hogyne! Nagyon jól emlékezem. A múlt évben, Nyikolaj Ivanovicsnál, a nemesség vezetőjénél.

- Nos, hogy megy a gazdasága? - kérdezte Levin.

- Mindig egyformán, vesztességgel - állt mellé a birtokos megadó mosollyal, de azzal a nyugodt meggyőződéssel az arcán, hogy ennek így is kell lennie. - Hát ön hogy csöppent ide, a kormányzásunkba? - kérdezte. - Eljött, hogy részt vegyen a mi *coup d'état*-nkban?¹⁵⁸ - mondta magabiztosan, de rosszul ejtve a francia szavakat. - Egész Oroszország összeszaladt; a kamarások, kicsi híja a miniszterek is - és Sztjepan Arkagyics impozáns alakjára mutatott, aki fehér nadrágjában, kamarásmundérban egy tábornokkal sétált.

- Be kell vallanom - mondta Levin -, nagyon kevésbé értem, mi a jelentőségük a nemesi választásoknak.

A birtokos ránézett.

- Minek azt érteni? Nincs semmi értelme. Hanyatló intézmény, a tehetetlenség erejénél fogva él tovább. Nézze az egyenruhákat, azok is megmondják. Békebírók, állandó tagok meg más ilyenek gyülekezete, nem nemeseké.

- Akkor hát miért jön el? - kérdezte Levin.

- Részint szokásból. Aztán a kapcsolatokat is fönnt kell tartani. Bizonyos fokig erkölcsi kötelesség. Meg hogy az igazat megmondjam, megvan az érdekem is. A vőm állandó tagnak akarja jelöltetni magát: szegény emberek, be kell hozni valahogyan. Ezek az urak, mit gondol, miért jönnek el? - mondta a mérges úrra mutatva, aki a kormányzói asztalnál beszélt.

- Az új nemesi nemzedék.

- Újnak új. De nem nemesi. Földtulajdonosok, mi meg földesurak vagyunk. Mint nemesek, maguk emelnek kezét magukra.

- De hisz mondja, hogy elavult intézmény.

- Elavultnak elavult, de azért mégiscsak több tisztelettel kell bánni vele. Még ha Sznyetkov volna... Jók vagyunk vagy sem? Ezer éven át nőttünk. A ház előtt, gondolja el, kertet kell ültetnie, planíroztatni, s egy százéves fa hajt azon a helyen... Ha ágas-bogas és öreg is, holmi virágágyakért nem vágatja ki mégsem; azokat rendezi el úgy, hogy a fának is meglegyen benne a helye. Egy év alatt nem nevel olyat az ember - mondta vigyázatosan, s fordított is mindjárt a beszéden. - No és az ön gazdasága?

- Nem valami jó. Öt percent.

---

¹⁵⁷ Konyak. (francia)

¹⁵⁸ Államesíny. (francia)

- De saját magát nem számítja. Pedig ön is ér valamit! Magamról veszek példát. Addig, amíg nem gazdálkodtam, a hivatalomban háromezret kaptam. Most többet dolgozom, mint ott, s mit keresek, öt percentet, mint ön. Azt is: ha a jó Isten megadja. S a magam munkája ingyen van.

- Akkor mért csinálja? Ha egyszer tiszta veszteség?

- Csinálja az ember! Mit tegyen? Szokás; az ember tudja, hogy így kell. Többet mondok - folytatta beszédesebben, az ablakba könyökölve -, a fiamnak semmi kedve a gazdasághoz. Tudós lesz nyilván. Úgyhogy nincs, aki folytassa. És mégiscsak csinálja az ember. Most épp kertet ültettem.

- Úgy van - mondta Levin -, tökéletesen igaz. Én is ezt érzem mindig; nem találom meg igazán a gazdaságban a számításomat, s mégiscsak teszem... Valami kötelességérzet a föld iránt.

- Mit mondjak még önnek? - folytatta a birtokos. - Van egy kereskedő szomszédom, ott volt nálam. Végigmentünk a gazdaságon, a kerten. „Nem, Sztjepan Vasziljics - azt mondja -, rendben megy itt minden, hanem a kertjét azt elhanyagolja.” Persze, az is rendben van. „A magam esze szerint én ezt a hársfát kivágnám. Csak a nedvet szívja. Van ezer hársfája. Két szép deszka mindenikből kijön. Annak most van ára; hársgerendákat is faraghatnék belőlük.”

- S a pénzen marhát venne, vagy valami kis földcskét potom áron, és bérbe adná a parasztoknak - fejezte be Levin mosolyogva, mint aki nemegyszer botlott már hasonló számításba -, s vagyont szerezne belőle. S ön meg én? Adja Isten, hogy a magunkét megőrizzük, s a gyerekeinkre hagyhassuk.

- Hallottam, megnősült - mondta a birtokos.

- Meg - felelt Levin büszke örömmel. - Ez a különös, igen - folytatta -, itt élünk számvetés nélkül is, mintha ideállítottak volna, mint a hajdani Vestaszüzeket, valami tüzet őrizni.

A birtokos elmosolyodott a fehér bajsza alatt.

- Vannak köztünk is, a mi Nyikolaj Ivanics barátunk például, vagy most költözött ide ez a Vronszkij gróf, ők mezőgazdasági ipart akarnak üzni; de ez másra, mint a tőke elpocsékolására, nem vezet.

- De hát miért is nem teszünk úgy, mint a kereskedők? Mért nem vágjuk föl hársrönknek a kertet? - mondta Levin, a meglepő gondolathoz visszatérve.

- Őrizzük, ahogy mondja, a tüzet. Másként nem nemesi dolog. A mi nemesi dolgunkat nem itt végezzük mi a választásokon - otthon, a fészkünkben. Megvan az emberben a rendi ösztön, mit szabad, mit nem. A paraszt is így van vele, elnézem olykor; ha jó paraszt, annyi földet vállal, amennyit tud. Akármilyen rossz föld is, fölszántja. Ő is számvetés nélkül. Egyenesen veszteségre.

- Mi is így vagyunk, igen - mondta Levin. - Nagyon, nagyon örültem, hogy találkoztunk - tette hozzá aztán, a felé tartó Szvizjazsszkijt észrevéve.

- Most találkoztunk először, amióta önnél együtt voltunk - mondta a birtokos -, s elbeszélgettünk.

- Szidták az új rendet? - mondta Szvizjazsszkij mosolyogva.

- Persze, az sem maradt el.

- Könnyítettünk a lelkünkön.

Szvizjazsszkij karon fogta Levint, és vele együtt az övéihez ment.

Most már nem lehetett Vronszkijt elkerülni. Ott állt Sztyepan Arkagyiccsal és Szergej Ivanoviccsal, s egyenest a feléje tartó Levint nézte.

- Nagyon örülök - mondta Levinnek kezet adva -, úgy tetszik, volt szerencsém már találkozni önnel... Scserbackij hercegnőnél.

- Igen, nagyon jól emlékszem a találkozásunkra - mondta Levin bíborvörösre gyúlva, s el is fordult mindjárt, s a bátyjával kezdett beszélgetni.

Vronszkij elmosolyodott egy kicsit, s tovább beszélgetett Szvizjazsszkijjal; nyilván nem óhajtott semmiféle társalgást kezdeni Levinnel; de Levin, mialatt a bátyjával beszélt, szüntelen Vronszkijt nézte, s azon tűnődött, miről kezdjen beszélni vele, hogy gorombaságát elsimítsa.

- Miről van épp szó? - kérdezte Levin, Szvizjazsszkijra és Vronszkijra nézve.

- Sznyetkovról. Vagy vissza kell utasítania, vagy elfogadnia - felelte Szvizjazsszkij.

- No és ő elfogadta, vagy sem?

- Épp az, hogy sem ezt nem tette, sem azt - mondta Vronszkij.

- S ha visszautasítja, ki jelölteti magát? - kérdezte Levin, Vronszkijra nézve.

- Akinek kedve van - mondta Szvizjazsszkij.

- Maga? - kérdezte Levin.

- Én biztosan nem - mondta Szvizjazsszkij megzavarodva, s ijedt pillantást vetett a Szergej Ivanovics mellett álló mérges képű úrra.

- Akkor ki? Nyevedovszkij? - mondta Levin, és érezte, hogy belegabalyodik.

De ez még rosszabb volt. Nyevedovszkij és Szvizjazsszkij volt a két jelölt.

- Én aztán semmi esetre sem - felelte a mérges képű úr. Nyevedovszkij volt; Szvizjazsszkij összeismertette őt Levinnel.

- No, mi az, te is belemelegedtél? - hunyorított Sztyepan Arkagyics Vronszkijra. - Olyan ez, mint a lóverseny. Fogadni lehet.

- Igen, elkapja az embert - mondta Vronszkij. - És ha egyszer belefogott, csinálni akarja. Harc!

- mondta összeráncolva a szemöldökét, s erős állcsontját összeszorította.

- Milyen nagy mester ez a Szvizjazsszkij! Minden olyan tisztán áll előtte.

- Ó, igen - mondta Vronszkij szórakozottan.

Csönd támadt, Vronszkij, minthogy valamire muszáj volt néznie, ezalatt Levinre tekintett, a lábára, egyenruhájára, aztán az arcára, s komor, ráirányított szemét észrevéve, csak hogy mondjon valamit, megszólalt:

- Hogy lehet, hogy ön, aki állandóan falun lakik, nem békebíró? Nincs a körzetbírók egyenruhájában.

- Azt tartom ugyanis, hogy a békebírátság együgyű intézmény - felelte Levin komoran, miután egész idő alatt várta az alkalmat, hogy Vronszkijjal szóba ereszkedjék, s első gorombaságát elsimítsa.

- Én nem így látom, szerintem épp ellenkezőleg - mondta Vronszkij nyugodt csodálkozással.

- Játék - szakította félbe Levin. - Békebírákra nincs szükségünk. Nyolc év alatt nem volt egyetlen ügyem. S ami volt, fonákul intézték el. A békebíró negyven versztára van tőlem. Kétrubeles ügyekben tizenötbe kerül, hogy megbízottat küldjek.

S elmondta, hogy a paraszt lisztet lopott a molnárnál, s amikor a molnár a szemébe mondta, a paraszt rágalmozásért panaszt emelt ellene. Amit mondott, ostoba volt, és nem idetartozó; amíg beszélt, Levin maga is így érezte.

- Hát nem eredeti? - szólt Sztjepan Arkagyics a legmegvesztegetőbb mosolyával. - Hanem gyerünk, úgy látszik, szavaznak.

S szétoszlottak.

- Nem értem - mondta Szergej Ivanovics, aki észrevette öccse félszeg különcködését. - Nem értem, hogy lehet valaki minden politikai érzéknek ennyire híjával. Ez az, ami ránk, oroszokra olyan jellemző. A nemesi vezető ellenfelünk, s te *ami cochon*¹⁵⁹ vagy vele, megkéred, hogy jelöltesse magát. Vronszkij gróf pedig... barátommá nem teszem; meghívott ebédre, nem megyek el; de a mi emberünk, minek csináljunk ellenséget belőle? Aztán Nyevedovszkijt kérdezed meg, jelölteti-e magát. Ilyet nem csinál az ember.

- Eh, én semmit sem értek már! És különben is haszontalanság az egész - felelte Levin komoran.

- Azt mondd, semmiség, s ahogy hozzáfogsz, mindent összezavarsz.

Levin elhallgatott; a nagyterembe együtt mentek be.

A nemesi vezető, noha ott érezte a levegőben a készülő fondorlatot, s nem is mindenki kérte föl, mégiscsak jelöltette magát. A teremben minden zaj elnémult, a titkár fennhangon jelentette, hogy a kormányzósági vezetői állásra Mihail Sztjepanovics Sznyetkov lovaskapitány jelölteti magát.

A megyei vezetők tányérkáikkal, amin a golyók voltak, asztalaiktól a kormányzósági asztalhoz mentek, s elkezdődött a szavazás.

- Jobbra tedd - suttogetta Sztjepan Arkagyics Levinnek, amikor bátyjával együtt rögtön a vezető mögött az asztalhoz lépett. De Levin megfélemedett a haditervről, amit az előbb magyaráztak el neki, s félt, nem téved-e Sztjepan Arkagyics, mikor azt mondja: „jobbra”. Hisz Sznyetkov ellenfél volt. Ahogy az urnához lépett, a jobb kezében volt a golyó, de azt gondolta, téved, s közvetlenül az urna előtt bal kezébe vette, s úgy, hogy látni lehetett, balra is tette. Egy szakértő, aki az urnánál állt, s egyetlen könyökmozdulatról megmondta, ki hova tesz, elégedetlenül összehúzta a homlokát. Nem volt min gyakorolnia az éleselméjűségét.

Minden elnémult, csak a golyószámlálás hallatszott. Majd egy magányos hang az igennel és nemmel szavazók számát hirdette ki.

A vezetőt jelentős többséggel választották meg. Az egész terem megzajdult, s az ajtó felé nyomult. Sznyetkov bejött, a nemesség körülvette, s gratulált neki.

- No és most vége? - kérdezte Levin Szergej Ivanovicsot.

- Most kezdődik csak - mondta Szergej Ivanovics helyett Szvizjazsszkij mosolyogva. - A vezető jelöltje esetleg több szavazatot kaphat.

---

¹⁵⁹ Jó cimbora. (francia)

Levin erről teljesen megfeledkezett. Csak arra emlékezett már, hogy itt valami huncutság van, de unta észben tartani, mi is az. Csüggedés jött rá, ki szeretett volna keveredni ebből a tömegből.

Minthogy senki sem figyelt rá, s úgy látszik, szüksége sem volt rá senkinek, szép csendesen átment a kisterembe, ahol a harapnivaló volt, s ahogy az inasokat megint meglátta, nagy megkönnyebbedést érzett. Az öreg inas kínálgatta, és Levin vett is. Miután megevett egy tányér zöldbabot vagdalthússal, s az inassal az előbbi urairól eldiskurált, Levin nem kíváncszott vissza a terembe, ahol olyan rosszul érezte magát; fölsétált inkább a karzatra.

A karzat tele volt a korláton áthajoló kicsipett hölgyekkel, akik egy szót sem akartak elveszíteni abból, amit lenn beszéltek. A hölgyek körül elegáns ügyvédek, szemüveges gimnáziumi tanárok és katonatisztek ültek és álltak. Mindenütt a választásokról beszéltek, arról, hogy a nemesi vezető milyen elcsigázott volt, s a vita milyen szép. Az egyik csoportban a bátyja dicséretét hallotta. Egy hölgy azt mondta az ügyvédnek:

- Milyen boldog vagyok, hogy Koznisevet hallhattam! Megérte kicsit éhezni miatta. Gyönyörű volt! Milyen világos és tisztán hallható! Maguknál a bíróságon senki sem beszél így. Az egy Majgyel, de ő korántsem ilyen ékesszóló.

A korlátnál talált helyet; áthajolt rajta, s nézett és hallgatózott. A nemesség ott ült, járásonként, a korlátok mögött. A terem közepén egyenruhás ember állt, s vékony, de csengő hangon hirdette:

- A nemesség kormányzósági vezetőjének jelöltje, Jevgenyij Ivanovics Apuhtyin lovassági százados kerül szavazásra.

Halálos csönd állt be; egy gyenge, öreges hang hallatszott:

- Nem fogadom el!

- Pjotr Petrovics Bol udvari tanácsos kerül szavazásra - kezdte újra a hang.

- Nem fogadom el! - hangzott föl egy fiatal, sipító hang.

Megint ugyanaz jött, és megint „nem fogadom el”. Így folytatódott vagy egy óra hosszat. Levin a korlátra könyökölt; nézett és hallgatott. Kezdetben csodálkozott, s meg akarta érteni, mit jelent ez; de meggyőződve, hogy megérteni ezt nem tudja, elunta magát. Majd eszébe jutván mindaz az izgalom és harag, amit az arcokon látott, elszomorodott; eltökélte, hogy elmegy, s indul is lefelé. Ahogy a karzat előterén átment, egy föl-alá járó, kétségbeesett, dagadt szemű gimnazistával találkozott. A lépcsőházban egy párba botlott; egy hölgy volt, aki kopogó sarokkal rohant szembe, s az államügyész fürge helyettese.

- Mondtam, hogy nem késik el - mondta az ügyész, ahogy Levin a hölgynek utat engedve félreállt.

Levin már az előcsarnokban volt, s a kabátja számát szedte elő a mellényzsebéből, amikor a titkár elcsípte. - Konsztantyin Dmitrics, kérem, szavaznak.

Nyevedovszkijra szavaztak, aki oly határozottan utasította vissza a jelöltséget.

Levin odament a teremajtóhoz. Be volt zárva; a titkár kopogtatott, az ajtó kinyílt, s két kipirult birtokos surrant ki Levin mellett.

- Ezt nem lehet tovább hallgatni - mondta az egyik kipirult birtokos.

A birtokos nyomában a kormányzósági nemesi vezető dugta ki a fejét. Az arca rettenetessé vált a kimerültségtől és a félelemtől.

- Megmondtam, ne engedj ki senkit! - kiáltott rá az őrré.

- Én beengedtem, kegyelmes uram!

- Istenem! - A kormányzósági nemesi vezető mélyet sóhajtott, s fehér pantallójában, a fejét lehorgasztva, sápadtan surrant tovább, s a terem közepén a nagy asztalhoz ment.

Nyevedovszkijt, ahogy ki is számították, megválasztották, ő lett a kormányzósági nemesi vezető. Sokan jókedvűek voltak, sokan elégedettek, boldogok, sokan lelkesek, sokan elégedetlenek és boldogtalanok. A kormányzóság nemesi vezetője kétségbe volt esve, s ezt nem is tudta elrejtteni. Amikor Nyevedovszkij a teremből kiment, a tömeg körülvette, elragadtatva követte, ahogyan első nap az ülést megnyitó kormányzót vagy Sznyetkovot, amikor megválasztották.

31

Az újonnan megválasztott kormányzósági nemesi vezető s a modernnek diadalmaskodó pártjából még sokan Vronszkijnál ebédeltek ezen a napon.

Vronszkij azért jött el a választásokra, mert falun unatkozott, s jogát a szabadságra Anna előtt ki kellett nyilvánítania, meg azért is, hogy támogatásával meghálálja Szvizjazzskijnak, amiért a zemsztvo-választásokon annyit fáradt az érdekében; legfőképpen pedig hogy szigorúan teljesítse kötelességeit, amelyeket mint nemesember és földesúr magára vállalt. Azt azonban éppenséggel nem várta, hogy a választás ennyire lekösse, ennyire szíven fogja, s a dolgát ilyen jól végezze. Teljesen új ember volt a nemesek körében, de szemmel látható sikere volt, s nem tévedett, ha azt hitte, hogy befolyásra tett köztük szert. Befolyását a következő dolgok szerezték meg neki: gazdagsága és előkelősége, gyönyörű városi lakása, melyet régi ismerőse, Sirkov engedett át, aki most pénzügyekkel foglalkozott, s Kasinban virágzó bankot alapított; faluról hozott kitűnő szakácsa, barátsága a kormányzóval, aki iskolatársa, mégpedig pártfogolt iskolatársa volt, a leginkább azonban egyszerű, mindenkivel egyforma modora, amely igen hamar megváltoztatta vélt gőgösségéről a nemesség többségének a véleményét. Azon a hóbotos uraságon, a Kitty Scserbackaja urán kívül, aki veszett dühvel *à propos de bottes*¹⁶⁰ egy csomó haszontalan butaságot mondott neki, maga is érezte, hogy ahány nemessel csak összeismerkedett, mind hívévé vált. Világosan látta, s mások is elismerték, hogy Nyevedovszkij sikerében igen nagy része volt. S most, amikor Nyevedovszkij megválasztását az ő asztalánál ünnepelték, a diadal kellemes érzése fogta el jelöltje miatt. A választások annyira elbűvölték, hogy úgy gondolta, ha három év múlva nős lesz, akkor maga is jelölteti magát, mint amikor a zsokéja díjat nyert, s magának is kedve támadt a lovagláshoz.

Most a zsoké győzelmét ünnepelték. Vronszkij az asztalfőn ült, jobb keze felől a fiatal kormányzó, egy *à la suite*¹⁶¹ tábornok. A többiek szemében a kormányzóság ura. Ő nyitotta meg ünnepélyesen a választásokat, beszédet tartott, és tiszteletet, vagy ahogy Vronszkij látta, jobbagyi hódolatot gerjesztett sokakban, Vronszkij számára azonban csak Zsíros Kata volt - ez volt a gúnyneve az apródiskolában -, aki zavarba jött előtte, s akit ő igyekezett *mettre à son aise*.¹⁶² A balján Nyevedovszkij ült, fiatalos, rendíthetetlen, mérges képével. Vronszkij vele közvetlen és tiszteletteljes volt.

---

¹⁶⁰ Minden ok nélkül. (francia)

¹⁶¹ Az uralkodó kíséretéhez tartozó. (francia)

¹⁶² Felbátorítani. (francia)

Szvijazsszkij a kudarcát vidáman viselte. Nem is volt kudarc, s ahogy serlegével Nyevedovszkij felé fordulva maga is mondta: az új irány, amelyet a nemességnek követnie kell, jobb vezetőt nem is találhatott volna. A becsületérzés, mint mondta, épp ezért a mai siker mellett van, s ünnepli is.

Sztyepan Arkagyics is örült, hogy vidáman tölti az idejét, s mindenki elégedett. A kitűnő ebéd közben a választások epizódjait hányták-vetették meg. Szvijazsszkij a nemesi vezető könnybe fűlt beszédét utánozta komikusan; őkegyelmességének, jegyezte meg Nyevedovszkijhoz fordulva, más, a könnyeknél komplikáltabb pénzellenőrzési módot kell majd választania. Egy másik tréfás nemes azt mesélte el, hogy a kormányzósági nemesi vezető báljára harisnyás inasokat rendeltek, s ha az új vezető nem ad harisnyásinasos bált, most vissza kell küldeni őket.

Az ebéd alatt minduntalan Nyevedovszkijhoz fordultak, s más sem hallatszott, mint „a mi kormányzósági nemesi vezetőnk”, „kegyelmesség”.

Olyan gyönyörűséggel mondták, amilyenel a fiatalasszonyokat szólítják a férjük nevén és *madame*-nak. Nyevedovszkij úgy tett, mintha nemcsak közönyös lenne, hanem meg is vetné ezt a címet, pedig nyilvánvalóan boldog volt, s fékeznie kellett magát, nehogy elárulja elragadtatását, amely sehogy sem illett volna az ő új, szabadelvű légkörükhöz.

Ebéd után sürgönyöket küldtek szét a választás kimenetele iránt érdeklődőknek. Nagy kedvében Sztyepan Arkagyics is küldött Darja Alekszandrovnának a következő tartalommal: „Nyevedovszkijt tizenkét szótöbbséggel megválasztották. Gratulálok. Közöld mindenkivel.” Hangosan diktálta. „Meg kell örvendeztetnem őket” - jegyezte meg. Darja Alekszandrova, amikor a sürgönyt megkapta, sóhajtott egyet a kiadott rubelért; látta, hogy ebéd végén történt; Sztyivának gyöngéje, tudta, ebéd végén *faire jouer le télégraphe*.¹⁶³

Minden igen előkelő, egyszerű s vidám volt; a kitűnő ebéd, a nem orosz kereskedőktől való, külföldi töltésű borok is. A húsz fő körüli társaságot maga Szvijazsszkij válogatta össze, egygondolkodású, szabadelvű, de amellet jó eszű és rendes, új közéleti férfiakkól. Felköszöntötték, féltréfásan is, az új kormányzósági nemesi vezetőt, a kormányzót, a bankigazgatót s a „mi kedves házigazdánkat”.

Vronszkij meg volt elégedve. Nem várt a vidéken ilyen kedves modort.

Ebéd végével még fokozódott a jókedv. A kormányzó arra kérte Vronszkijt, jöjjön el a koncertre, amelyet a szláv testvérek javára rendez a felesége; szeretne megismerkedni vele.

- Bál is lesz, s meglátod a kormányzóság szépét. Igazán figyelemre méltó.

- *Not in my line*¹⁶⁴ - felelte Vronszkij, aki szerette ezt a kifejezést, de azért mosolygott, s megígérte, hogy elmegy.

Asztalbontás előtt, amikor mind rágyújtottak, Vronszkij komornyikja tálcán egy levelet hozott oda neki.

- Vozdvizsenszkojából futárral - mondta jelentős arccal.

- Csodálatos, mennyire hasonlít Szventyickij ügyész helyettesére - mondta az egyik vendég franciául a komornyikra, mialatt Vronszkij a homlokát ráncolva a levelet olvasta.

A levél Annától jött. Még el sem olvasta, már tudta a tartalmát. A választások, úgy hitte, öt nap alatt véget érnek; péntekre ígérte, hogy hazamegy. Most szombat volt, a levél tartalma,

¹⁶³ Visszaélni a sürgönyzéssel. (francia)

¹⁶⁴ Nem az én esetem. (angol)

tudta, szemrehányás, hogy nem jött meg időben. Az ő levele, amit előző este küldött, bizonyára nem ért még oda.

A tartalma az volt, amit várt: a formája azonban váratlan és rendkívül kellemetlen. „Annie nagyon beteg, a doktor azt mondja, talán tüdőgyulladás. Egyedül elveszítem a fejemet. Varvara hercegnő nem segítség, akadály. Vártalak tegnapelőtt, tegnap, s most elküldök megtudni, hol vagy, és mit csinálsz. Magam akartam menni, de meggondoltam; tudtam, hogy kellemetlen lenne. Felelj valamit, hogy tudjam, mihez tartsam magam.”

A gyerek beteg, s ő egyedül el akart jönni. A lányuk beteg, s ez az ellenséges hang.

A választások ártatlan vidámsága s ez a komor, nehéz szerelem, amelyhez vissza kell térnie, meghökkentette Vronszkijt az ellentétével. De mennie kellett, s éjszaka, az első vonattal hazautazott.

32

Mielőtt Vronszkij a választásokra utazott, Anna meggondolva, hogy a jelenetek, amelyek minden elutazáskor megismétlődtek, nemhogy hozzákötnék, elhidegítik csak tőle, eltökélte, hogy amennyire lehet, uralkodik magán, s nyugodtan viseli el a távollétet. De az a hideg, szigorú tekintet, amit Vronszkij akkor vetett rá, amikor az utazását bejelenteni odajött hozzá, megbántotta, és el sem ment még, az ő nyugalma szét volt már dűlve.

Magányában aztán megforgatta ezt a szabadságkövetelő pillantást, s oda jutott, ahova mindig megaláztatása beismeréséhez. „Neki joga van elmenni; ahova és amikor akar. Nemcsak elmennie, de engem itthagynia. Minden joga megvan, nekem meg semmi sem. De tudva ezt, nem volna szabad megtennie. De végül is mit tett?... Hidegen és szigorúan pillantott rám. Az ilyen dolog persze nem fogható meg és nem érzékelhető, eddig azonban nem volt; ez a pillantás sokat mond - gondolta. - Azt mutatja, hogy az elhidegülés megkezdődött.”

S noha meggyőzte magát, hogy az elhidegülés megkezdődött, nem volt mit tennie, a Vronszkijhoz való viszonyán lehetetlen volt bármit változtatni. Mint azelőtt is, csak a szerelmével, a vonzó voltával tarthatta vissza. S rettenetes gondolatait, hogy mi lesz, ha kiábrándul belőle, éppen úgy, mint eddig is, nappal elfoglaltsággal, éjjel morfiummal tudta csak elnyomni. Volt, igaz, még egyszer: nem visszatartani - hisz ő nem akart mást, csak a szerelmét -, hanem közelebb fűzni magához, olyan helyzetbe jutni, hogy ne hagyhassa el. Ez a szer a válás s a házasság volt. És most kezdte kívánni már, s eltökélte, hogy ha Vronszkij vagy Sztjiva szóvá teszik, az első alkalommal beleegyeznek.

Ilyen gondolatok közt töltött el nélküle öt napot, azokat, amelyek alatt Vronszkijnak távol kellett lennie tőle.

Sétált, Varvara hercegnővel beszélgetett, a kórházat látogatta, elsősorban pedig olvasott, egyik könyvet a másik után, ezzel telt el az ideje. De a hatodik nap, amikor a kocsis Vronszkij nélkül tért vissza, megérezte, hogy nincs többé ereje a gondolatait róla, s arról, hogy mit csinálhat ott, elfojtani. Ugyanekkor a lánya is megbetegedett. Anna magára vállalta az ápolást, de ez sem kötötte le, annál kevésbé, mert a betegség nem volt veszélyes. Akárhogy iparkodott, nem tudta ezt a kislányt szeretni, a szeretetben pedig nem tudott színlelni. Ezen a napon estefelé, amikor magára maradt, olyan félelem fogta el Vronszkij miatt, hogy eltökélte, bemegy a városba, de aztán jobban meggondolta, s akkor írta azt az ellentmondó levelet, amelyet Vronszkij megkapott; át sem olvasta, futárral küldte utána. Másnap reggel megkapta Vronszkij levelét, a magáét pedig megbánta. Borzalommal várta annak a szigorú pillantásnak megismétlődését,

amelyet elutazásakor vetett rá, különösen ha megtudja, hogy a lányka nem volt súlyos beteg. De azért mégiscsak örült, hogy megírta. Magában beismerte, hogy terhére van, hogy amikor visszatér hozzá, sajnálkozva hagyja ott a szabadságát, ennek ellenére örült, hogy megjön. Csak legyen terhére neki, de legyen itt vele; lássa, tudja minden mozdulatát.

Ott ült a szalonban a lámpa alatt, Taine új könyvével és olvasott, s a szél zúgására fülelt az udvaron, s a fogat érkezését várta minden pillanatban. Néhányszor úgy tűnt föl, kerézkörgést hall, de tévedett, végül nemcsak a kerézkörgést, hanem a kocsis kiáltását s valami tompa zajt is hallott a fedett lejáró alatt. Ebben a pasziánszát rakó Varvara hercegnő is megerősítette, Anna lángba borulva fölkelt, de ahelyett, hogy lement volna, ahogy már kétszer is megtette, állva maradt, s szégyen fogta el a csalása miatt; a legjobban azonban attól félt, Vronszkij milyen lesz hozzá. A megbántódása már elmúlt, csak a rosszkedvétől félt. Eszébe jutott, hogy a lányuk már másodnapja teljesen egészséges, még bosszús is volt, hogy pont akkor jött rendbe, amikor a levelet elküldte. Aztán megint az jutott eszébe, hogy itt van; a keze, a szeme, teljes egészében. Hallotta a hangját, s mindent elfeledve, örömmel szaladt elé.

- Annie? - kérdezte Vronszkij bátortalanul, a fentről eléje szaladó Annára nézve.

Vronszkij leült egy székre; az inas a meleg csizmát húzta le róla.

- Nincs semmi baj, jobban van.

- És te? - mondta Vronszkij, megrázva magát.

Anna mind a két kezével megfogta a kezét, s a szemét le nem véve róla, a derekára húzta.

- Nos, nagyon örülök - mondta Vronszkij, s hidegen nézett végig a frizuráján, a ruháján, amelyet, tudta, a kedvéért vett föl.

Mindez tetszett neki, de olyan sokszor tetszett már! S az a szigorú-kemény kifejezés ült ki az arcára, amelytől Anna annyira félt.

- Nos, nagyon örülök. Hát te egészséges vagy? - mondta, nedves szakállát kendőjével megtörölve, s kezet csókolt neki.

„Mindegy - gondolta Anna -, csak hogy itt van. Ha itt van, nem tud, nem mer nem szeretni.”

A vacsora boldogan és jókedvűen telt el, Varvara hercegnő is ott volt, s panaszkodott Vronszkijnak, hogy Anna, amíg nem volt itthon, morfiumot szedett.

- Mit tegyek? Nem tudtam aludni... A gondolataim nem hagytak. Ha ő itt van, nem veszek be soha. Majdnem hogy soha.

Vronszkij a választásokról beszélt, s Anna értett hozzá, hogy a kérdéseivel arra terelje, ami jókedvűvé teszi: a sikerére. S elmesélt mindent, ami az otthoni dolgokról érdekelhette. Csupa jó újság volt.

De késő este, amikor magukra maradtak, Anna látva, hogy Vronszkij megint teljesen a hatalmában van, el akarta tüntetni annak a pillantásnak, amit a levele miatt vetett rá, nyomasztó emlékét.

- Valld be - mondta -, bosszankodtál, amikor a levelem megkaptad, s nem hittél nekem?

Alig mondta ki, látta, hogy akármilyen szerelemmel van is most iránta, ezt nem bocsátotta meg.

- Igen - mondta. - Olyan különös levél volt. Majd hogy Annie beteg, majd meg te akarsz odajönni.

- Ez mind igaz volt.

- Nem is kételkedem benne.
- De, kételkedsz. Látom, hogy bánt.
- Egy percet sem. Legföljebb az bánt, ez igaz, hogy te mintha nem akarnád belátni, hogy vannak kötelezettségek.
- Koncertre menni?
- Ne beszéljünk erről - mondta Vronszkij.
- Miért ne beszéljünk? - szólt Anna.
- Csak azt akarom mondani, hogy előfordulhatnak kikerülhetetlen dolgok. Most például a ház ügyében Moszkvába kell mennem. Ó, Anna, miért is vagy olyan ingerlékeny? Hát nem tudod, hogy nélküled nem élhetek?
- Ha pedig így van - mondta Anna hirtelen más hangon -, akkor ez az élet van terhedre. Igen, megjössz egy napra, s elmegy, ahogy azok tesznek...
- Anna, ez kegyetlenség. Kész vagyok az életemet odaadni...

De Anna nem hallgatta meg.

- Ha Moszkvába mégy, én is megyek. Nem maradok itt. Vagy el kell hagynunk egymást, vagy együtt élünk.
- Hiszen tudod, hogy ez az egyetlen kívánságom. De azért...
- A válasz kell? Írok neki. Látom, nem tudok így élni... De Moszkvába veled megyek.
- Ez mintha fenyegetés akarna lenni. De hiszen semmit sem óhajtok úgy - mondta Vronszkij mosolyogva -, mint hogy ne kelljen elválnom tőled.

De ahogy ezeket a szavakat mondta, nemcsak hideg, de dühös pillantás - az üldözött és elkeseredett ember pillantása - villámlott föl a szemében. Anna látta ezt, s helyesen magyarázta.

„Ha így van, akkor az szerencsétlenség” - mondta ez a pillantás. Futó benyomás volt csak, de Anna nem felejtette sohasem el.

Írt az urának, kérte, egyezzen bele a válasba, s november végén, elbúcsúzva Varvara hercegnőtől, akinek Pétervárra kellett mennie, Vronszkijjal Moszkvába utazott. Ott napról napra várva a választ és utána a válást, házastársként egy lakásba költöztek.

HETEDIK RÉSZ

1

Levinék már harmadik hónapja éltek Moszkvában. Rég letelt a határidő, amikor a hozzáértők legbiztosabb számítása szerint Kittynek szülnie kellett volna, s még mindig hordta, és semmi sem jelezte, hogy a szülés ideje közelebb volna, mint két hónappal azelőtt. Az orvos, a szülésznő, Dolly, az édesanyja, de különösképpen Levin, aki nem tudott borzalom nélkül gondolni az elkövetkezőkre, türelmetlenek és nyugtalanok kezdtek már lenni, egyedül Kitty érezte magát tökéletesen nyugodtnak, boldognak.

Világosan fölismerte már, mint születik benne egy újfajta szeretet az eljövendő iránt, aki neki félig-meddig valóságos gyermek volt már, s gyönyörűséggel figyelt erre az érzésre. Ez a gyermek nem volt már egész az ő része, néha a maga független életét élte. Ez gyakran okozott fájdalmat, ugyanakkor azonban nevetnie kellett az új, különös örömtől.

Akit szeretett, mindenki vele volt, s mind olyan jók, úgy gondozták, annyira csak a kellemes részét láthatta mindennek; ha nem tudja s nem érzi, hogy az egésznek csakhamar véget kell érnie, jobb és kellemesebb életet nem is kívánt volna. Egy volt, ami ennek az életnek a szépségét megrontotta: az ura itt nem olyan volt, amilyennek ő szerette, amilyen falun.

Kitty szerette az ő otthoni nyugodt, nyájas, vendégszerető modorát. Városon állandóan nyugtalanforma és éber volt, mintha félne, nem bántja-e meg őt, s ami a fő, Kittyt, valaki. Falun nyilván a helyén érezte magát, sehová nem sietett, és soha nem volt foglalkozás nélkül. Itt városban folyton sürgött, mintha elmulasztana valamit; dolga pedig nem volt. Kitty sajnálta érte. Mások, tudta, nem látták őt ilyen szájalomra méltónak; ellenkezőleg, ha társaságban rápillantott, ahogy kedvesünkre szoktunk néha pillantani, idegenként igyekezve nézni őt, hogy megállapítsuk, másokra milyen benyomást tesz, azt látta, s féltékenysége el is rémült rajta, hogy nemcsak nem szájalomra méltó, de becsületessége, erőteljes alakja, kicsit régimódi, félénk udvariassága a nők iránt, s ahogyan rémlett, rendkívül kifejező arca, nagyon is vonzóvá teszi. Csakhogy ő nem kívülről, hanem belülről nézte, s azt látta, hogy itt nem az igazi; máshogyan meg sem tudta volna az állapotát magyarázni. Magában korholta is néha, hogy nem tud városban élni; máskor azonban beismerte, hogy valóban nehéz is volt úgy rendeznie be az itteni életét, hogy meg lehessen elégedve vele.

Mit is csináljon csakugyan? Kártyázni nem szeretett. A klubba nem járt el; hogy az Oblonszkij-féle mulatós emberek közt forogjon, Kitty tudta már, mit jelent: inni s ivás után elmenni valahová. Nem is tudott borzalom nélkül gondolni rá, hova jártak a férfiak ilyenkor. Társaságba menjen? Ehhez, tudta, örömet kell találnia benne, hogy fiatalasszonyokkal érintkezzék; ezt pedig nem kívánhatta. Üljön otthon vele, az anyjával, a nővéreivel? Neki magának akármilyen kellemesek és mulatságosak voltak is ezek a mindig egyforma beszélgetések - Alinák-Nagyinák, ahogy az öreg herceg a nővérek tereferéit nevezte -, az urát, tudta, untatniuk kell. Mi maradt hát neki? Írja tovább a könyvét? Megpróbálkozott vele, eleinte eljárt a könyvtárba, kivonatokat, jegyzeteket csinált a könyvéhez, de ahogy mondta, minél tovább nem csinált semmit sem, annál kevesebb ideje maradt. Azt is panaszkolta, hogy itt túl sokat beszél a könyvről, a gondolatai ettől összekuszálódnak, s már nem érdekesek.

A városi élet egyetlen előnye az volt, hogy itt sohasem veszekedtek. Azért-e, mert a városon mások a viszonyok, vagy ebben a tekintetben mind a ketten vigyázatosabbak s okosabbak lettek: Moszkvában sosem volt féltékenykedés köztük, pedig ez volt, amitől a városba jövet annyira rettegetek.

Ezen a téren egy mindkettőjükre nézve igen fontos esemény is történt. Kitty találkozott Vronszkijjal.

Az öreg Marja Boriszovna hercegnő, Kitty keresztanyja, aki mindig nagyon szerette őt, föltétlenül látni óhajtott. Kitty, aki mostani állapotában nem járt sehová, apjával elment a tiszteletre méltó öregasszonyhoz, s nála találkozott Vronszkijjal.

A találkozással kapcsolatban Kitty csak azt hányhatta föl magának, hogy amikor a civil ruhában a hajdan nagyon is jól ismert vonásokat fölismerte, a lélegzete elállt, a vér a szívére tódult, s az arcát, érezte, erős pír önti el. De ez csak néhány másodpercig tartott. Az apja, aki Vronszkijjal szántsándékkal hangos beszédbe kezdett, be sem fejezte még a mondókáját, ő teljesen fölkészült már, hogy Vronszkijra pillantson, s ha kell, ugyanúgy beszéljen vele, mint Marja Boriszovna hercegnővel, vagy még inkább, hogy a férje, akinek a láthatatlan jelenlétét ebben a percben ott érezte maga körül, az utolsó hangsúlyát és mosolyát is helyeselhesse.

Néhány szót váltott vele; a választásokról mondott tréfás megjegyzésén - a „mi parlamen-tünk”-nek nevezte - nagy nyugodtan még el is mosolyodott. (El kellett mosolyodnia, így mutatta, hogy megértette a tréfát.) De rögtön utána Marja Boriszovna hercegnőhöz fordult, s egyszer sem nézett rá, amíg csak Vronszkij búcsúzni föl nem állt; akkor rápillantott, de nyilván csak azért, mert udvariatlanság rá nem nézni arra, aki meghajol előtte.

Az apjának hálás volt érte, hogy egy szót sem szólt erről a találkozásról; de a herceg a vizit után, a szokott séta alatt, különösen gyöngéd volt iránta; s ebből látta, hogy meg van elégedve vele. Ő maga is meg volt magával elégedve. Egyáltalán nem várta, hogy lesz ereje valahová a lelke mélyére visszaszorítani a régi érzelm emlékeit, s nemcsak hogy teljesen közömbösnek és nyugodtnak látszik majd, de az is lesz valóban.

Levin sokkal nagyobbat pirult, amikor Kitty megmondta neki, hogy Marja Boriszovnánál Vronszkijjal találkozott. Nagyon nehéz volt megmondani, de még nehezebb volt a találkozás mozzanatairól tovább beszélni, minthogy az ura nem kérdezősködött, csak a homlokát ráncolva vizsgálta.

- Nagyon sajnálom, hogy nem voltál ott - mondta Kitty. - Nem azt, hogy a szobában nem voltál... előttem nem lettem volna annyira természetes. Most jobban pirulok, sokkal, sokkal jobban - mondta könnyekig pirulva. - De hogy egy résen át nem láthattál.

Becsületes szeme azt mondta Levinnek, hogy meg van elégedve magával, s annak ellenére, hogy elpirult, Levin tüstént megnyugodott: kérdezgetni kezdte, s ez volt az, amit Kitty is akart. Amikor mindent megtudott, egész az afféle apró részletekig, hogy Kitty csak az első pillanatban nem állhatta meg pirulás nélkül, utána azonban olyan egyszerűen és könnyen ment minden, mint bárkivel, aki az útjába akad, Levin tökéletesen felvidult; azt mondta, nagyon örül neki; ezután ő sem viselkedik már olyan ostobán, mint a választásokon, s ha Vronszkijjal megint találkozik, olyan nyájas igyekszik lenni, amilyen csak tud.

- Olyan kínos arra gondolni - mondta -, hogy van valaki, ellenség szinte, akivel nehéz találkoznom. Nagyon, nagyon örülök neki.

- Menj el kérlek, Bolékhoz - mondta Kitty az urának, amikor az tizenegy órakor, mielőtt hazulról elhajatott, bement hozzá. - A klubban ebédelsz, tudom; papa előjegyeztetett. De délelőtt mit csinálsz?

- Csak Katavaszovhoz megyek - felelte Levin.

- Hogyan, olyan korán?

- Megígérte, hogy összeismertet Metrovval - mondta Levin. - Szeretnék vele a munkámról beszélni, híres pétervári tudós.

- Aha, az ő cikkeit dicsérted annyira - mondta Kitty. - No és aztán?

- A bíróságra is elmegyek, lehet, a nővérem dolgában.

- És a hangversenyre? - kérdezte Kitty.

- Nem, mit menjek magam!

- Csak menj; azokat az új darabokat játsszák... Annyira érdekelt. Én a helyedben föltétlen elmennék.

- Akárhogy is, ebéd előtt hazajövök még - mondta Levin az órájára nézve.

- Öltözz feketébe, hogy Bol grófnőhöz is elmeless mindjárt.

- Ennek feltétlen meg kell lennie?

- Föltétlen! A gróf itt volt nálunk. Midbe kerül? Odamégy, leülsz, öt percet beszélsz az időjárásról, fölállsz és eljössz.

- Nem is hiszed, úgy elszoktam ettől, hogy szégyellem. Mi ez? Odajön egy idegen ember, leül, ott ül egy darabot, anélkül, hogy dolga volna, föltartja őket, a maga kedvét is elrontja, s továbbmegy.

Kitty elnevette magát.

- De hisz legénykorodban is viziteltél!

- Viziteltem, de mindig röstelltem, s most úgy elszoktam tőle, isten bizony, inkább két nap ne ebédeljek, mint egy ilyen vizit. Olyan szégyenletes! Úgy érzem mindig, hogy megsértődnek; azt mondják: mit jöttél ide, ha nincs dolgod?

- Dehogya sértődnek. Felelek érte - mondta Kitty, s nevetve nézett az arcába. Megfogta a kezét. - No, Isten veled. Eredj csak el, kérlek.

Megcsókolta a felesége kezét, s indulni akart már, de Kitty megállította.

- Tudod, Kosztja, hogy már csak ötven rubelem van?

- Jól van, majd bemegyek a bankba, és hozok. Mennyit? - mondta Levin azzal a kelletlen arckifejezéssel, amelyet Kitty ismert már.

- Nem, várj csak. - S a kezénél fogva visszahúzta. - Beszéljük csak meg, engem nyugtalanít. Énnekem úgy tetszik, semmi fölöslegesre nem költök, a pénz meg csak úgy folyik. Valami nincs rendjén.

- Dehogyis - mondta Levin köhécselve, s orvul rápillantott.

Ezt a köhécselést Kitty már ismerte. Ez annak volt a jele, hogy nagyon elégedetlen, nem vele, önmagával. S valóban elégedetlen volt, nem azért, mert sok pénz folyt el, hanem hogy arra emlékeztetik, amit ő, tudva, hogy itt valami nincs rendjén, el akar felejteni.

- Meghagytam Szokolovnak, adja el a búzát, s a malombért is vegye föl előre. Pénz mindenestre lesz.

- De én félek, hogy általában sokat...

- Dehogysis, dehogysis! - ismételte meg Levin. - No, Isten veled, lelkem.

- Igazán, néha sajnálom már, hogy magamra hallgattam. Milyen jó lett volna falun! Itt mindnyájatokat agyongyötörlek, s a pénzt is csak költjük...

- Dehogysis, dehogysis! Nem! Amióta nős vagyok, még sosem mondtam, hogy jobb volna másképp, mint ahogyan van...

- Igazán? - mondta Kitty, a szemébe nézve.

Gondolkodás nélkül mondta, csak hogy a feleségét megvigasztalja. De most, ahogy ránézett, s látta, hogy ezek a kedves, becsületes szemek kérdőn szegeződnek az övébe, teljes szívéből ismételte meg. „Végképp megfeledeztem róla” - gondolta, s az jutott eszébe, ami oly hamar bekövetkezik.

- No, meglesz már? Hogy érzed? - suttogta, mind a két kezét megfogva.

- Annyit gondoltam rá, hogy most már egyáltalán nem gondolok és nem is tudok semmit.

- És nem félsz?

Kitty megvetően mosolygott.

- Csöppet sem - mondta.

- Ha valami történik, Katavaszovnál vagyok.

- Nem, nem lesz semmi, ne is gondold rá. Sétálni megyek a körútra papával. Elmegyünk Dollyhoz is. Ebéd előtt várlak. Igaz is! Tudod, hogy Dolly helyzete kezd végképp tűrhetlenné válni? Teli van adóssággal, pénze nincs. Az este épp beszéltünk mamával és Arszenyijjel (így hívta Lvova nővérének a férjét); elhatároztuk, hogy titeket kettőtöket szabadítunk rá Sztivára. Teljes lehetetlenség már; papával nem lehet erről beszélni... De ha te és ő...

- De hát mit tehetünk mi? - mondta Levin.

- Menj el mégis Arszenyijhez, beszélj meg; ő majd megmondja, mit döntöttünk.

- Arszenyijel én előre egyetértek mindenben. Jól van, elmegyek hát hozzá. Épp kapóra jön, a hangversenyre majd Nathalie-val megyek. No, Isten veled.

A tornácon aggregény szolgája, az öreg Kuzma állította meg, aki még legénykorában szolgált mellette.

- Kraszavcsikot (ez volt a faluról felhozott bal oldali rudas) újrapatkolták - mondta -, s egyre sántít. Hogy méltóztatik rendelkezni?

Moszkvában az első időben a faluról felhozott lovai foglalták el Levint. A dolognak legalább ezt a részét minél olcsóbban és jobban akarta megoldani. De kiderült, hogy a maga lovai többbe kerülnek a bérkocsisokénál, s a végén mégiscsak fogadott bérkocsit.

- Küldj el a gyógykovácsért, meglehet, valami zúzódás.

- No és Katyerina Alekszandrovnának? - kérdezte Kuzma.

Levint most már nem lepte meg, mint moszkvai élete első idejében, hogy ha a Vozdvizsenkáról Szivcev Vrazsekre akartak átmenni, egy pár erős lovat kellett a nehéz kocsiba befogni, ezt a kocsit a csatakos havon negyedversztára elhúztatni, ott négy órát állni, s ezért öt rubelt fizetni. Ezt most már egészen természetesnek találta.

- Hagyd meg a bérkocsisnak, hozzon egy pár lovat a kocsinkba.

- Szolgálatjára.

S miután ezt a nehézséget, amely falun annyi személyes fáradságot és figyelmet kívánt volna, hála a városi viszonyoknak, ilyen egyszerűen és könnyedén elhárította, Levin kiment a ház elé, odakiáltotta a bérkocsist, s elhajtattott a Nyikitszkájára. Az úton nem gondolt a pénzzel; azon töprengett, hogy ismerkedik majd össze a szociológiával foglalkozó pétervári tudóssal, s hogy beszél vele a könyvéről.

Azok a falusi embernek furcsa, nem kamatozó, de elkerülhetetlen kiadások, amelyek Moszkvában mindenfelől húzták, csak az első időben döbbentették meg. Most már megszokta őket. Az történt vele, ami, mondják, a korhellyel szokott: az első pohár nehéz, mint az ólom, a második siklik, mint a sólyom, a harmadik s a többi, mint az apró madarak. Amikor az első százrubelest föl váltotta, hogy az inasnak és a kapusnak livrét vásároljon, akaratlanul is elgondolta, hogy ezek a semmirevaló livrék, amelyek - az után ítélve, hogy Kitty s a hercegnő az ő megjegyzésében, hogy livré nélkül is meg lehet lenni, mennyire elcsodálkoztak - mégiscsak kikerülhetetlenül szükségesek voltak: két nyári munkás bérébe, azaz húsvéttól böjtig, körülbelül háromszáz munkanapba, naponkénti kora reggeltől késő estig tartó nehéz munkába kerülnek, s ez a százrubeles bankó még ólomnehéz volt. De a következő, amelyet egy huszonnyolc rubeles ebéd kellékeire váltottak föl, amit a rokonoknak adtak, ha föl is idézett Levinben némi emlékeket, hogy huszonnyolc rubel: kilenc véka zab, amelyet izzadva s nyögve kaszáltak le, kötöttek be, csépeltek el, rostáltak ki, vetettek utána és öntöttek föl a hombárba - ez a bankó mégis könnyebben ment el. A most föl váltott bankók rég nem ébresztettek benne ilyen gondolatot, repültek, mint az apró madarak. Megfelel-e a pénzt szerző munka a gyönyörnek, amit a vásárolt holmi okoz: ez a megfontolás réges-rég megszűnt. A gazda számadása, hogy van egy bizonyos ár, amelynél olcsóbban egy bizonyos terményt nem lehet odaadni, szintén feledésbe ment. A rozs, aminek az árát olyan soká kitarította, vékánként ötven kopejkával olcsóbban ment el, mint amennyit egy hónappal előbb adtak érte. Hogy ilyen költsékezés mellett lehetetlen egy évet adósság nélkül áthúzni - ennek a számításnak sem volt már semmi jelentősége. Egy volt a lényeges: hogy a bankban pénzünk legyen; nem kérdezzük, honnét, csak mindig tudjuk, miből vesszük holnap a marhahúst. S erre a számításra ez ideig tekintettel is volt. Mindig volt pénze a bankban. Most azonban a bankban is kifogyott a pénz, s azt sem tudta jóformán, honnét vegye. Abban a pillanatban, amikor Kitty a pénzre emlékeztette, ez hangolta le; de nem is volt ideje gondolkozni rajta. Útközben Katavaszovra s a Metrovval való találkozásra gondolt.

3

Levin moszkvai tartózkodása alatt megint közel került hajdani egyetemi cimborájához, Katavaszov professzorhoz, akivel házassága óta nem találkozott. Katavaszovot világnézetének világossága és egyszerűsége miatt kedvelte. Katavaszov világnézetének világossága, Levin úgy gondolta, természete szegénységéből eredt. Katavaszov meg azt gondolta, hogy Levin gondolkodásának következtelensége elégtelen szellemi fegyelmének következménye. De Levin kedvelte Katavaszov világosságát, Levin fegyelmezetlen gondolatainak a bősége meg Katavaszovnak volt kellemes; úgyhogy szívesen találkoztak és vitatkoztak.

Levin felolvasott a művéből néhány részt, amelyek megtetszettek Katavaszovnak. Előző nap, egy nyilvános felolvasáson Katavaszov találkozott vele, s elmondta, hogy a híres Metrov, akinek a cikke Levinnek annyira megtetszett, Moszkvában van, s nagyon érdekli, amit Katavaszov Levin munkájáról elmondott neki. Metrov holnap reggel tizenegykor nála lesz, s nagyon fog örülni, ha megismerheti.

- Határozott javulás, bátyuska; öröm látni - mondta Katavaszov, a kis fogadószobában Levin elé menve. - Hallom a csöngőt; nem lehet, gondolom, hogy pontosan jöjjön... No, mit szól a montenegróiakhoz? Vérbeli harcosok.

- Mi történt? - kérdezte Levin.

Katavaszov elmondta néhány szóban az utolsó híreket, a dolgozószobájába lépve összeismer-tette őt egy alacsony, zömök, nagyon kellemes külsejű emberrel. Ez volt Metrov. A beszélgetés rövid időre a politikán állapodott meg, hogy a pétervári magasabb körökben hogy nézik az utóbbi eseményeket. Metrovnak hiteles forrásból volt híre, hogy az uralkodó s az egyik miniszter állítólag mit mondtak ebből az alkalomból; Katavaszov viszont megbízható helyről azt hallotta, hogy az uralkodó teljesen mást mondott. Levin olyan helyzetet próbált elképzelni, amelyben az egyiket és a másikat is mondhatta, s a társalgás erről a témáról elakadt.

- Íme ő - mondta Katavaszov -, csaknem kész van a könyvével, amit a munkás és a föld viszonyának természetes feltételeiről ír. Nem vagyok szakember, de mint természettudós, tet-szett, hogy nem úgy nézi az embert, mint aki a zoológia törvényein kívül áll; épp ellenkezőleg, látja függését a környezettől, s ebben a függőségben keresi kifejlődése törvényeit.

- Ez nagyon érdekes - mondta Metrov.

- Én tulajdonképpen egy mezőgazdasági könyvet kezdtem írni - mondta Levin elvörösödve -, de minthogy a mezőgazdaság fő tényezőjével, a munkással foglalkoztam, egész váratlan eredményre jutottam.

S óvatosan, kitapogatva szinte a talajt, elkezdte a nézetét előadni. Tudta, hogy Metrov cikket ír az általánosan elfogadott közgazdasági elmélet ellen, de azt nem tudta, s a tudós okos és nyugodt arcából nem is találta ki, hogy nézetei mennyire számíthatnak az együttérzésre.

- Miben látja ön az orosz munkás különös sajátosságát? - kérdezte Metrov. - Az ő, hogy úgy mondjam, zoológiai tulajdonságaiban vagy az életkörülményeiben?

Levin látta, hogy ebben a kérdésben már benne van a gondolat, amellyel nem értett egyet; de azért tovább fejtegette a maga gondolatát, hogy az orosz ember egész másképp nézi a földet, mint más népek. S hogy ezt bebizonyítsa, sietett hozzátenni, hogy véleménye szerint az orosz nép azért nézi másképp a földet, mert tudatában van hivatásának, hogy hatalmas, el nem foglalt területeket kell kelet felé betelepítenie.

- Az ember könnyen esik tévedésbe, ha egy nép általános hivatásából von le következtetéseket - szakította félbe Metrov Levint. - A munkás állapota mindig attól fog függeni, hogy viszonylik a földhöz és tőkéhez.

S meg sem engedve Levinnek, hogy gondolatát egészen kifejtse, a maga tanításának a lényegét kezdte fejtegetni.

Hogy tanításának mi volt a lényege, Levin nem értette meg, mert nem is igen igyekezett, hogy megértse. Hiába forgatta föl Metrov cikkében a közgazdaság tanait; az orosz munkás helyzetét éppen úgy, mint mások, ő is csak a tőke, a munkabér és a járadék szempontjából nézte. Ha el is kellett ismerni, hogy Oroszország nagyobbik, keleti részében a föld járadéka még nulla, hogy

a munkabér nyolcvanmillió orosz lakos kilenctized részének csak önmaga táplálását jelenti, tőke pedig nincs, csak a legegyszerűbb felszerelés formájában, azért ő mégiscsak ebből a szempontból nézett mindenféle munkást, ha a közgazdászokkal sokban nem is egyezett, s neki is megvolt az új elmélete a munkabérről, melyet Levinnek mindjárt ki is fejtett.

Levin kellenetlen hallgatta, s kezdetben ellent is mondott. Kedve lett volna Metrovot félbeszakítani, s a maga gondolatait mondani, ami véleménye szerint minden további fejtegetést fölöslegessé tenné. De aztán meggyőződött, hogy ők ezt a dolgot annyira különbözőképp nézik, hogy egymást sosem érthetik meg: nem is mondott már ellent, csak hallgatta. S noha most már egyáltalán nem érdekelte, amit Metrov mondott, abban, ahogy hallgatta, mégis talált némi élvezetet. Hiúságának hízelgett, hogy egy ilyen tudós ember ekkora figyelemmel s az ő tárgyismerete iránt ekkora bizalommal adja elő neki a gondolatait, egy-egy megjegyzésével a tárgy egész új oldalát mutatva meg. Ezt a maga érdemének tulajdonította: nem tudta, hogy miután bizalmas embereivel már megtárgyalta, Metrov minden új emberrel rendkívül szívesen beszélt erről a kérdéstről, s általában mindenkivel szívesen beszélt az esztétikai foglalkoztatást s maga előtt sem világos témákról.

- Csak hogy elkészünk ám - mondta Katavaszov az órájára nézve, mihelyt Metrov a fejtegetését befejezte.

- A Tudomány Barátainak Társaságában van ma ülésünk; Szvintyics ötvenedik születésnapját ünnepeljük - mondta Katavaszov Levin kérdésére -, oda készültünk Pjotr Ivaniccsal. Megígértem, hogy Szvintyics zoológiai munkáiról tartok felolvasást. Jöjjön velünk, igen érdekes lesz.

- Csakugyan, ideje - mondta Metrov. - Jöjjön velünk, s onnét, ha úgy tetszik, énhozzám. Nagyon szeretném a munkáját hallani.

- Nem, minek? Még nincs is kész. De az ülésre örömet elmegyek.

- Hallotta, bátyuska? Különvéleményt adtam be - szökött át Katavaszov frakkhúzás közben, a másik szobából.

Az egyetemi kérdésekről kezdtek el beszélni.

Az egyetemi kérdés igen jelentős esemény volt ezen a télen Moszkvában. Három öreg professzor nem fogadta el a tanácsban a fiatalok véleményét, s a fiatalok különvéleményt adtak be. Ez a vélemény egyesek szerint szörnyű volt, mások szerint a lehető legtermészetesebb és leghelytállóbb vélemény, s a professzorok két pártra oszlottak.

Az egyik, amelyhez Katavaszov tartozott, az ellenkező oldalon csak aljas denunciálást és ármítást látott; a másik gyerekeséget és tiszteletlenséget a tekintélyekkel szemben. Levin, ha nem is volt egyetemi ember, moszkvai tartózkodása alatt hallott és beszélt már néhányszor erről a dologról, úgyhogy megvolt a maga kialakult véleménye; most is részt vett a beszélgetésben, amely az utcán is folytatódott, amíg hármasban a régi egyetem épületéhez nem értek.

Az ülés már megkezdődött. A posztóval borított asztalnál, amelyhez Katavaszov és Metrov odaült, hatan ültek már, egyikük a kéziratához közel hajolva olvasott valamit, Levin leült az asztal körül álló üres székek egyikére, s megkérdezte sűgva egy ott ülő diáktól, hogy mit olvasnak. A diák bosszúsán mérte végig.

- Életrajz - mondta.

Levint a tudós életrajza nem érdekelte, de önkéntelen is odahallgatott, s néhány új és teljesen érdekes dolgot tudott meg a híres tudós életéről.

Amikor a felolvasás véget ért, az elnök megköszönte, s felolvasta Ment költőnek a jubileumra küldött versét, s néhány szóban köszönetet mondott a költőnek. Azután Katavaszov olvasta fel hangos, kiabáló hangon az írását a jubiláns tudományos munkáiról.

Amikor Katavaszov befejezte, Levin az órájára nézett, s látta, hogy kettőre jár, a hangverse nyig, úgy gondolta, nincs már ideje Metrovnak a művét felolvasnia, különben sem volt most már kedve hozzá. A felolvasás alatt is a beszélgetésükön gondolkozott. Most már tisztán látta, hogy bár Metrov gondolatainak is lehet jelentőségük, de az ő gondolatainak is van, s gondolataik csak akkor tisztázhatók s vezethetnek valamire, ha a maga választotta úton mindenikük külön dolgozik; gondolataik kicseréléséből azonban semmi jó nem származhat. Elhatározta hát, hogy Metrov meghívását visszautasítja, s az ülés végén odament hozzá.

Metrov megismertette Levint az elnökkel, akivel a legújabb politikai eseményekről beszélt. Metrov közben az elnöknek is elmesélte, amit Levinnek, s Levin is megtette ugyanazt a megjegyzést, amelyet már reggel is megtett, a változatosság kedvéért azonban új véleményét is elmondta, amely itt ötlött csak az eszébe. Ezután megint az egyetemi kérdésről kezdtek el beszélni. Minthogy Levin mindezt hallotta már, sietett Metrovnak is megmondani, hogy sajnálja, de nem élhet a meghívásával; meghajolt, és Lvovhoz hajtatott.

4

Lvov, Nathalie-nak, Kitty nővérének a férje, egész életét fővárosokban és külföldön töltötte; ott is nevelkedett, s szolgált diplomataként.

Az elmúlt évben otthagyta a diplomáciai szolgálatot, nem mintha kellemetlenségei lettek volna (soha senkivel nem volt kellemetlensége), s az udvarnagyi hivatal szolgálatába lépett át Moszkvában, hogy két fiának a legjobb nevelést adhassa.

Noha szokásaik és nézeteik a lehető legélesebb ellentétben álltak, s Lvov idősebb is volt, mint Levin, ezen a télen nagyon összeemelegedtek és megszerették egymást.

Lvov otthon volt, s Levin bejelentés nélkül lépett be hozzá. Ott ült a karosszékekben, öves házikabátban, szarvasbőr cipőben, s kék üveges cvikkerével egy állványra tett könyvből olvasott; szép keze közben óvatosan eltartotta magától a félig elhamvadt szivart.

Igen szép, finom, még fiatal arcán, amelynek a göndör, ezüstösen csillogó haj még nemesebb kifejezést adott, amikor Levint meglátta, mosoly sugárzott föl.

- Nagyszerű! Épp el akartam küldeni magukhoz. Hogy van Kitty? Üljön ide, kényelmesebb. - Fölállt, s odatolta a hintaszéket. - Olvasta a *Journal de St.-Pétersbourg* utolsó körlevelét? Kitűnőnek tartom - mondta némi franciás hangsúllyal.

Levin elmondta, amit Katavaszovtól hallott, hogy Pétervárott mit beszélnek, majd a politikát megtárgyalván, elmondta, hogy összeismerkedett Metrovval, s elment a gyűlésre. Lvovot ez nagyon érdekelte.

- Irigylem - mondta -, hogy bejárása van ebbe az érdekes, tudós világba. - S beszéd közben, ahogy szokása volt, azonnal a francia nyelvre tért át, amelyen könnyebben fejezte ki magát. - Igaz, hogy nekem erre nincs időm. Elveszi a szolgálat, a gyermekeim nevelése; aztán meg nem szégyellem bevallani, a műveltségem is nagyon tökéletlen.

- Nem gondolnám - mondta Levin mosolyogva; mint mindig, most is meghatotta, hogy olyan rossz véleménye van önmagáról; ez önála nem abból a vágyból fakadt, hogy szerénynek lássék, vagy az is legyen, hanem teljesen őszinte volt.

- Már hogyne! Most érzem csak, milyen kicsiny a műveltségem. Hogy a gyermekeimet nevelhessem, az emlékezetemben sokat kell fölfrissítenem, sőt egyszerűen megtanulnom. Nem elég, hogy tanítóik legyenek, felügyelőnek is kell lennie: ahogy a maga gazdaságában is vannak munkások és felvigyázók. Nézze, mit olvasok - mutatott Buszlajev¹⁶⁵ nyelvtanára az állványon. - Misától megkövetelik, pedig olyan nehéz... Magyarázza meg például. Azt mondja...

Levin meg akarta magyarázni, hogy ezt nem is lehet megérteni, meg kell tanulni; de Lvov nem értett egyet vele.

- Maga persze csak nevet ezen!

- Épp ellenkezőleg, ahogy magát nézem, nem is képzelem, mindig az előttem álló feladatra, a gyermeknevelésre készülök.

- Nincs mit tanulnia - mondta Lvov.

- Én csak azt tudom - szólt Levin -, hogy jobban nevelt gyerekeket a magáénál még nem láttam, s nem is kívánnék jobbakat, mint ők.

Lvov láthatólag türtőztetni akarta magát, hogy az örömét el ne árulja; a mosolya így is felragyogott.

- Csak énnálam legyenek különbek! Ez minden, amit kívánok. Nem tudja még - kezdte -, mennyi fáradtság van az ilyen fiúkkal, akik, mint az enyéme, külföldön élve úgy elhanyagolódtak.

- Majd kipótolja velük. Olyan jó képességű gyerekek. A fő az erkölcsi nevelés. Ezt tanulom, ahogy a gyerekeit nézem.

- Azt mondja: erkölcsi nevelés. El sem lehet képzelni, milyen nehéz az! Alig küzdötte le az egyik hajlamot, már más nő, új harc kezdődik. Ha a vallásban nem kap támogatást - emlékszik, egyszer beszéltünk erről -, annak a segítségével, a maga erejéből, nincs apa, aki nevelni tudna.

Beszélgetésüket, mely Levint mindig érdekelte, a szép Natalja Alekszandrovna szakította meg, aki már útra készen jött be.

- Nem is tudtam, hogy itt van - mondta; nyilván nemcsak hogy nem sajnálta, de örült is neki, hogy a rég ismert, unalmas beszélgetést félbeszakította. - Kitty hogy van? Maguknál ebédelek ma. Tudod mit, Arszenyij - fordult a férjéhez -, te majd kocsin mégy... - S férj és feleség közt elkezdődött a latolgatás, hogy töltsék el a napot. Minthogy a férjnek a hivatalában találkoznia kellett valakivel, a feleség meg a hangversenyre ment, onnét a délkeleti bizottság közgyűlésére, volt mit eldönteni és meggondolni. Levinnek, mint bizalmas emberüknek, részt kellett vennie a tervezetésben. Elhatározták, hogy Levin Nataljával elmegy a hangversenyre és a közgyűlésre; a fogatot onnét elküldik a hivatalba Arszenyijért; ő érte meg a feleségéért, s elviszi Kittyhez; vagy ha nem végez addigra, elküldi a kocsit, s Levin megy Nataljával.

- Elront engem ez az ember - mondta Lvov a feleségének. - Azt erősítgeti, hogy kitűnő gyerekeink vannak, amikor pedig tudom, hogy mennyi bennük a rossz.

- Arszenyij, mindig mondom, túlzásba viszi már - mondta a felesége. - Ha tökéletességet akarsz, nem leszel soha megelégedve. Igaza van papának, hogy a mi nevelésünk az egyik véglet volt: minket a félemeleten tartottak, s a szüléink lakták az emeleti lakosztályt; most

---

¹⁶⁵ Buszlajev, Fjodor Ivanovics - kiváló orosz nyelvész (1818-1897).

fordítva: a szülők a lomtárban, s a gyerekek az emeleten. A szülőknek már élniük sem szabad, minden a gyerekekért van.

- De ha így kellemesebb? - mondta Lvov szép mosolyával, a felesége kezét megérintve. - Aki nem ismer, azt gondolhatja, nem is anya vagy, mostoha.

- A túlzás semmiben sem jó - mondta Nathalie nyugodtan, férje papírvágó kését az asztalon helyére téve.

- No, gyertek hát ide, ti tökéletes gyerekek - mondta Lvov a belépő csinos fiúknak, akik Levin előtt meghajolva, az apjukhoz léptek, nyilván kérdezni akartak tőle valamit.

Levinnek kedve lett volna beszélgetni velük, meghallgatni, mit mondanak az apjuknak, de Nathalie beszédbe ereszkedett vele, majd Lvov hivatalára, Mahotyin lépett be udvari egyenruhájában a szobába, hogy velük együtt menjen valakihez, s meg nem szakadó beszélgetés kezdődött Hercegovináról, Korzinszkaja hercegnőről, a dumáról, Aprakszina hirtelen haláláról.

Levin el is feledkezett a megbízatásáról. Akkor jutott eszébe, amikor már az előszobában voltak.

- Kitty megbízott, hogy beszéljek meg magukkal valamit Oblonszkijról - mondta, amikor Lvov őt s a feleségét kikísérte, s a lépcsőházban megállt.

- Igen, igen, *maman* azt akarja, hogy mi, *les beaux-frères*,¹⁶⁶ nekiessünk - mondta Lvov elpirulva és elmosolyodva. - De végül is miért éppen én?

- Majd nekiesek akkor én - mondta Lvova elmosolyodva, fehér kutyaprémmel a beszélgetés végét várva. - No, gyérünk.

5

A délelőtti hangversenyen két igen érdekes darabot adtak elő.

Az egyik egy fantázia volt, *Lear király a pusztán*; a másik egy Bach emlékének szentelt vonósnygyes. Mind a két darab új volt, az új szellemben íródott, s Levin szeretett volna véleményt alkotni róluk. A sógornőjét a helyére vezette, s egy oszlophoz állt, eltökélve, hogy amennyire lehet, figyelmes, lelkiismeretes hallgató lesz. Azon volt, hogy érdeklődése el ne terelődjék, s élményét semmi el ne rontsa, sem a fehér nyakkendő dirigens hadonászása, amely a zene követését mindig oly kellemetlenül zavarja, sem a kalapos hölgyek, akik a hangversenyre nagy igyekezettel kötötték be szalagokkal a fülüket, sem az a sok más ember, aki vagy semmivel sem foglalkozott, vagy a legkülönbébb dologgal, csak zenével nem. A zeneértőkkel és szószátyárokkal is igyekezett elkerülni a találkozást; ott állt, maga elé nézett és hallgatott.

De minél tovább hallgatta a *Lear király* fantáziát, annál lehetetlenebbnek érezte, hogy bármiféle határozott véleményt alkosson róla. A zene minduntalan nekilódult, mintha egy érzés kifejezésére szedte volna össze magát, de rögtön ismét a zenei kifejezés új elemeinek töredékeire hullott szét, amelyek rendkívül bonyolultak voltak, de a szerző szeszélyén kívül néha semmi sem fűzte össze őket. Ezeknek a zenei kifejezéseknek azonban, bár olykor szépek voltak, még a töredékei is kellemetlenül hatottak, minthogy teljesen váratlanok voltak, és semmi nem készítette elő őket. Vidámság, bánat, kétségbeesés, gyöngédség és diadal

---

¹⁶⁶ Sógorai. (francia)

bukkantak föl egy őrült indulataiként, minden jogosultság nélkül. S mint az őrült indulatai, ezek is éppolyan váratlanul tűntek el.

Levin az előadás egész ideje alatt úgy érezte magát, mint a süket, aki táncolókat néz. Amikor a darab befejeződött, tökéletesen tanácstalan volt; a megfeszített és semmivel sem jutalmazott figyelem igen kifárasztotta. Hangos taps csattant föl mindenfelől. Mindenki fölállt, megindult, beszélni kezdett. Levin mások benyomásaival szeretne volna a maga tanácstalanságát eloszlatni; járkálni kezdett, műértőket keresett, s örült, amikor az ismert kritikusok egyikét meglátta, amint ismerőseivel, Peszcovval beszélgetett.

- Bámulatos! - mondta Peszcov vastag, mély basszusa.

- Jó napot, Konsztyantyin Dmitrics. Különösen szemléletes, hogy úgy mondjam, szobrászi s szingazdag ez a rész, ahol Cordelia közeledését érezni, s az asszony, *das ewig Weibliche*,¹⁶⁷ harcba száll a sorssal. Igaz?

- De mit keres itt Cordelia? - kérdezte félénken Levin, aki tökéletesen megfedkezett róla, hogy a fantázia Lear királyt ábrázolja a pusztában.

- Megjelenik Cordelia... itt van! - mondta Peszcov, s ujjával a kezében tartott atlaszfényű műsorra bökött, s odanyújtotta Levinnek.

Annak csak most jutott eszébe a fantázia címe, s gyorsan átolvasta a shakespeare-i sorok orosz fordítását, amit a program hátlapjára odanyomtattak.

- Enélkül lehetetlen követni - mondta Peszcov Levinhez fordulva, minthogy beszélgetőtársa elment, s nem volt kivel társalognia többé.

A szünetben Levin és Peszcov közt vita alakult ki a Wagner-féle zenei irány érdemeiről és fogyatkozásairól. Wagnernek és követőinek, Levin azt bizonygatta, hibájuk, hogy a zene náluk más művészetek területére akar átmenni; a költészet is ezt a hibát követi el, amikor arcvonásokat ír le, ami a festő dolga, s erre a hibára például egy szobrászt hozott föl, aki költői árnyképet akart márványból kifaragni, amint a költő alakját a talpazaton körülállják. „Annak a szobrásznak az árnyai olyan kevésbé árnyak, hogy a lépcső karfájára kapaszkodnak” - mondta Levin. Ez a mondat nagyon megtetszett neki, de nem emlékezett, hogy ugyanezt a mondatot nem mondta-e már előbb is, épp Peszcovnak, s ahogy kimondta, zavarba jött. Peszcov viszont azt bizonygatta, hogy a művészet egy, s legmagasabb megnyilatkozását csak összes ágainak az egyesítése révén érheti el.

A hangverseny második számára Levin nem tudott már odafigyelni, Peszcov, aki melléje állt, csaknem egész idő alatt beszélt, a darabot túlzott, affektált, ellenszenves egyszerűsége miatt elítélte, s a preraffaeliták festői egyszerűségéhez hasonlította. Kimenet Levin egy csomó ismerőseivel találkozott, akikkel politikáról, zenéről és közös ismerőseikről beszélt; többek közt Bol gróffal is, akinek a meglátogatásáról egész megfedkezett.

- Csak menjen oda most mindjárt - mondta neki Lvova, akivel közölte ezt. - Lehet, hogy nem fogadják; akkor jöjjön értem a gyűlésre. Még ott ér.

---

¹⁶⁷ Az örök nőiesség. (német)

- Nem is fogadnak talán? - mondta Levin Bol grófnő házának az előcsarnokába lépve.

- Fogadnak, tessék - mondta a portás, bundáját határozott mozdulattal lesegítve.

„Micsoda bosszúság - gondolta, mialatt az egyik kesztyűjét felsóhajtva lehúzta, s kalapját megigazította. - Minek is jövök ide? Mi beszélhatalóm van velük?”

Átment az első fogadószobán, s az ajtóban Bol grófnőbe akadt, amint szigorú, gondterhelt arccal a szolgának valami parancsot adott ki. Ahogy Levint meglátta, elmosolyodott, s a következő kis szalonba tessékelte, amelyből hangok hallatszottak ki. Ebben a szalonban a grófnő két lánya s egy ismerős moszkvai ezredes ült a karosszékekben. Levin odament hozzájuk, üdvözölte őket, s kalapját a térdén tartva, a dívány közelébe ült.

- Hogy van a felesége? Volt a hangversenyen? Mi nem mehettünk el. Mamának egy gyászmisére kellett mennie.

- Igen, hallottam - mondta Levin. - Milyen hirtelen halál...

Bejött a grófnő, leült a díványra; ő is a feleségét s a hangversenyt kérdezte.

Levin megfelelt, s újra Aprakszina hirtelen haláláról kezdett beszélni.

- Különben mindig gyengélkedett.

- Volt tegnap az operában?

- Igen, voltam.

- Lucca nagyon jó volt.

- Igen, nagyon jó - mondta Levin, s minthogy tökéletesen mindegy volt, mit gondolnak róla, elismételte, amit az énekesnő tehetségéről százszor is hallott már. Bol grófnő úgy tett, mintha odahallgatna. Amikor Levin eleget beszélt és elhallgatott, az idáig hallgató ezredes szólalt meg. Ő is az operáról és a világitásról beszélt. Végül a *folle journée*-ről¹⁶⁸ tett említést, amit Tyurinnál vettek tervbe, aztán elnevette magát, s nagy zajt csapva fölállt, és elment. Levin is fölkel, de a grófnő arcáról azt olvasta le, hogy elmenetelének még nincs itt az ideje. Vagy két perc még hiányzik. S leült.

De minthogy egyre azon gondolkozott, milyen ostobaság ez, nem is talált beszéd tárgyat, csak hallgatott.

- Nem megy el a nyilvános ülésre? Azt mondják, nagyon érdekes - kezdte a grófnő.

- De, megígértem a *belle-soeur*-ömnek, hogy elmegyek érte - mondta Levin.

Újabb hallgatás. Az anya megint összenézett a lányával.

„No, most már, úgy látszik, lehet” - gondolta Levin, és fölállt. A hölgyek kezet fogtak vele, és kérték, adjon át *mille choses*-t¹⁶⁹ a feleségének.

A portás, ahogy a bundáját feladta, megkérdezte:

- Hol méltóztatik lakni? - s rögtön beírta egy nagy, szépen bekötött könyvbe.

---

¹⁶⁸ Görbe napról. (francia)

¹⁶⁹ Ezer üdvözlét. (francia)

„Énnekem persze mindegy, de mégis szégyenletes és rettentő ostoba” - gondolta Levin, s azzal vigasztalta magát, hogy mindenki ezt teszi. Aztán elment a bizottság nyilvános ülésére, ahol a sógornőjével kellett találkoznia, hogy együtt menjenek haza.

A bizottság nyilvános ülésén sok nép volt s csaknem az egész jó társaság. Levin elcsípte még a beszámolót, amely, mint mindenki mondta, nagyon érdekes volt. Amikor a beszámoló felolvasása véget ért, a társaság egybevegyült; Levin Szvijaszkijjal találkozott, aki hívta, hogy estére okvetlen jöjjön el a Mezőgazdasági Egyesületbe, ahol egy nevezetes jelentést fognak felolvasni; majd Sztjepan Arkagyicsal találkozott, aki épp most jött a lóversenyről, és még sok más ismerőssel; közben különféle véleményeket hallott és mondott az ülésről, az új szindarabról s valami pörről. De bizonyára figyelmének a kifáradása miatt, amelyet érezni kezdett már: ahogy a pörről beszélt, hibát követett el, s erre a hibára többször is bosszúsággal emlékezett vissza. Egy külföldi várható büntetéséről beszélt, aki fölött Oroszországban ítéleztek, hogy milyen helytelen lenne kiutasításra ítélni, s újra elmondta, amit tegnap beszélgetés közben az egyik ismerőséről hallott.

- Kiutasítani - mondta - szerintem annyi, mint a csukát úgy büntetni, hogy visszaeresztik a vízbe. - Csak aztán jutott eszébe, hogy ez a gondolat, amit ő egy ismerősétől hallott s a maga mondásának adott ki, Krilov meséjéből való, s ismerőse egy újságcikknek szajkózta utána.

Hazavitte a sógornőjét, s Kittyt jókedvűnek és egészségesnek találván, elment a klubba.

7

Levin a legjobbkor ért a klubba. Több vendég és tag ért oda vele egyidőben. Már nagyon régen nem volt a klubban, azóta, hogy az egyetemről kikerülve, Moszkvában lakott, s társaságba járt. Emlékezett a klubra, berendezése külsőségeire, de egészen megfeledezett a benyomásról, amit akkoriban tett rá. Azonban alig ért a széles, félkör alakú udvarra, ahogy a kocsirol leszállva a feljáró lépcsőjére lépett, s jöttére a vállszalagos portás az ajtót nesztelen kinyitotta és meghajolt, ahogy a kapusfülkében ott látta a tagok bundáit és sárcipőit, akik kisebb fáradságnak tartották lenni vetni le a kalocsnit, mint fölvenni, s meghallotta a jöttét jelző titokzatos csengőt, és a szőnyeggel borított, kényelmesen emelkedő lépcsőházba lépve ott látta a lépcsőfordulóban a szobrot, a fönti ajtóban a klub livréjében az ismerős, megöregedett harmadik portást, amint az ajtót nem sietve és nem késve kinyitja, s a vendéget végignézi - Levint a klub régi hangulata fogta el: a pihenésé, kényelemé és illendőségé.

- Kérem a kalapot - mondta a portás Levinnek, aki elfeledte már a klub rendjét, hogy a kalapot a kapusfülkében kell hagyni. - Rég nem volt nálunk. A herceg tegnap előjegyezte. Sztjepan Arkagyics herceg nincs még itt.

A portás nemcsak magát Levint ismerte; hanem minden kapcsolatát, s a rokonait, legközelebbi embereit kezdte azonnal emlegetni.

Levin átment az első spanyolfalás átjárótermen, majd jobbra az elrekesztett szobán, ahol a gyümölcsárus ült, s egy lassan járó öregot elhagyva, a nyüzsgő ebédlőbe lépett.

A vendégeket nézegetve ment végig a csaknem teljesen elfoglalt asztalok közt. Majd itt, majd ott botlott a legkülönbébb öreg, fiatal, alig látott és egész közélről ismert emberekbe. Nem volt egyetlen haragos, gondterhelt arc. Az izgalmaikat, gondjaikat, úgy látszik, mind kinn hagyták kalapjukkal a kapusfülkében, s az élet anyagi áldásainak az élvezetére készültek szép kényelmesen. Itt volt Szvijaszkij, Scserbackij, Nyevedovszkij, az öreg herceg, Vronszkij, Szergej Ivanovics.

- Hát te miért késtél el? - mosolygott rá a herceg, a vállán át kezét adva neki. - Kitty? - tette hozzá aztán, a szalvétát, melyet a mellény gombja mögé dugott, megigazítva.

- Semmi, egészséges; otthon ebédelnek ma hármasan.

- Á, Alinák-Nagynak! Nálunk nincs már hely. Menj ahhoz az asztalhoz, s foglalj minél előbb helyet - mondta a herceg, s megfordulva egy tányér hallevest vett óvatosan maga elé.

- Levin, ide! - kiáltotta kissé távolabbról egy kedélyes hang. Turovcin volt. Egy fiatal katonával ült ott; mellettük két előredöntött szék. Levin örömmel ment oda, mindig szerette a dorbéz, jólelkű Turovcint, szerelmi vallomásának az emléke fűződött hozzá; de most a szellemi erőfeszítést kívánó beszédek után a kedélyes Turovcin látása különösen jólesett neki.

- A magáé s Oblonszkijé. Ő is mindjárt itt lesz.

A vidám, nevető szemű katona, aki olyan egyenesen tartotta magát, a pétervári Gagin volt, Turovcin összeismertette őket.

- Oblonszkij mindig elkésik.

- Nem, itt van már.

- Csak most jöttél? - mondta Oblonszkij, gyorsan odalépve hozzá. - Szervusz. Pálinkát ittál? Akkor gyerünk.

Levin fölkel, s odament vele a nagy asztalhoz, amely pálinkákkal s a legkülönfélébb előételekkel volt megrakva. Úgy látszott, vagy húsz előételből lehet kinek-kinek a kedvére választania, Sztjepan Arkagyics azonban valami különöset követelt, s az egyik ott álló libériás inas hozta is mindjárt, amit kívánt. Ittak egy pohárkával, s visszamentek az asztalhoz.

Gaginnak már a halleves alatt pezsgőt hoztak; négy pohárba töltetett belőle. Levin nem utasította vissza a kínált italt, s még egy palackkal rendelt. Megéhezett, nagy élvezettel evett-ivott, s még nagyobb élvezettel vett részt társai víg s egyszerű beszélgetésében. Gagin a hangját letompítva egy új pétervári adomát mondott el, ez az adoma, bár illetlen volt és buta, olyan mulatságos volt, hogy Levin hangosan föl kacagott, úgyhogy a szomszédjai mind odanéztek.

- Ez olyanféle, mint az „éppen ezt nem szenvedhetem”! Ismered? - kérdezte Sztjepan Arkagyics. - Ó, pedig kitűnő! Adj még egy palackkal - szólt oda az inasnak, s hozzáfogott, hogy elmondja.

- Pjotr Iljics Vinovszkij kéri - szakította félbe Sztjepan Arkagyicsot az öreg inas, két karcsú pohárban gyöngyöző pezsgőt hozva oda, s Sztjepan Arkagyics és Levin felé fordult. Sztjepan Arkagyics fogta a poharat, s a kopaszodó, vörös bajszú férfival, az asztal túlsó végén, összepillantva, mosolyogva intett oda neki a fejével.

- Ki ez? - kérdezte Levin.

- Találkoztál vele egyszer nálam, nem emlékszel? Jó fiú.

Levin követte Sztjepan Arkagyicsot, s megemelte a poharát.

Sztjepan Arkagyics adomája is nagyon mulatságos volt. Levin elmondta a magáét, az is nagyon tetszett. Aztán a lovakra tért a szó, a mai futamokra; hogy Vronszkij Atlasznija milyen karakánul nyerte el az első díjat. Levin észre sem vette, hogy múlt el az ebéd.

- Ó! Itt van ő! - mondta Sztjepan Arkagyics az ebéd végén már; s széke támláján hátrahajolva, a feléje tartó Vronszkijnek s egy magas gárdaezredesnek nyújtotta oda a kezét. Vronszkij

arcán is az a klubbeli, általános, vidám kedélyesség ragyogott. Jókedvűen könyökölt rá Sztjepan Arkagyics vállára, valamit súgott neki, s vidám mosollyal nyújtott Levinnek is kezét.

- Nagyon örülök, hogy találkoztunk - mondta. - Kerestem akkor a választásokon, de azt mondták, elutazott már.

- Igen, még aznap elutaztam. Épp az ön lováról beszélgettünk. Gratulálok - mondta Levin. - Ez aztán gyors futam volt.

- De hiszen önnek is vannak lovai.

- Nem, az apámnak voltak; de emlékszem rá, és értek hozzá.

- Te hol ebédeltél? - kérdezte Sztjepan Arkagyics.

- Mi a másik asztalnál, az oszlop mögött.

- Megünnepeltük - mondta a magas ezredes. - Második császárdíj; énnekem lenne ilyen szerencsém a kártyán, mint neki a lovakkal.

- No de mit vesztegetjük itt a drága időt? Megyek a „pokol”-ba - mondta az ezredes, s elment az asztaltól.

- Jasvin volt - felelte Turovcinnak Vronszkij, s leült a mellettük felszabaduló helyre. Kiitta az odakínált serleget, s rendelt egy palackkal. A klubhangulat vagy a megivott bor hatása alatt Levin a legjobb marhafajtákról kezdett Vronszkijjal beszélgetést, s nagyon örült, hogy semmiféle ellenségeséget sem érez ezzel az emberrel szemben. Többek közt azt is elmondta neki, amit a feleségétől hallott, hogy Marja Boriszovna hercegnőnél találkozott vele.

- Marja Boriszovna hercegnő, ó, ez nagyszerű! - szólt közbe Sztjepan Arkagyics, s elmondott róla egy adomát, ami mindnyájukat megnevettette. Vronszkij különösen oly kedélyesen kacagott, hogy Levin úgy érezte, egész megbékült vele.

- No, végeztünk? - állt föl Sztjepan Arkagyics, s elmosolyodott. - Akkor gyerünk!

8

Ahogy az asztaltól kifelé mentek, Levin azt érezte, hogy a két karja járás közben különös szabályossággal és könnyedséggel himbálódzik. Gaginnal a magas termeken át a biliárdozó felé tartott, s ahogy a nagytermen keresztülment, az apósába botlott.

- No, mi az? Hogy tetszik a semmittevésnek ez a szentélye? - fogta karon a herceg. - Gyere, sétáljunk egyet.

- Éppen én is azt akartam, végigmenni, megnézni. Érdekel.

- Téged érdekel. Engem azonban már más érdekel, mint téged. Te csak elnézed ezeket az aggastyánokat itt - mondta, s egy meggörbedt, lógó ajkú tagra mutatott, aki alig csosszantva puha csizmájában a lábát, épp szembejött velük. - Azt hiszed, ezek is ilyen gezemicéknek születtek?

- Hogy, gezemicéknek?

- Nem ismered ezt az elnevezést? Klubbeli terminus. Tudod, hogy gurigáznak a tojással; ha sokat gurítják, gezemice lesz belőle. A magunkfajta is így van; jársz a klubba, s egyszer csak gezemice vagy. Nevetsz, de a magunkfajta azt nézi, mikor jut maga is oda. Ismered

Csecsenszkij herceget? - kérdezte, s Levin látta már az arcán, hogy valami mulatságosat akar mondani.

- Nem, nem ismerem.

- Dehogynem! Csecsenszkij herceg, ismeri mindenki. No de mindegy. Mindig biliárdozni szokott. Három évvel ezelőtt még nem ment gezemiceszámba, s nagyban legénykedett. Ő hívott másokat gezemicének. De egyszer idejön, s a portás... Ismered Vaszilijt? Az a kövér. Nagy tréfagyártó. Csecsenszkij megkérdi tőle: „Vaszilij, ki van itt? Gezemicék vannak-e?” Az meg azt mondja: „Ön a harmadik.” Úgy bizony, testvér!

Köszöngetve, a szembejövő ismerősökkel el-elbeszélgetve, Levin s a herceg végigmentek a szobákon: a nagyon, ahol már álltak az asztalok, s az összeszokott játékosok kisebb tétekben játszottak: a pamlagoson, ahol sakkoztak - Szergej Ivanovics is itt ült, s valakivel beszélgetett - , a biliárdozón, ahol a szoba hajlatában a díványon vidám pezsgőző társaság verődött össze, köztük Gagin is; benéztek a „pokol”-ba, ahol az egyik asztalnál, amelynél Jasvin már ott ült, nagy csomó kibic tolongott. Vigyázva, hogy zajt ne csapjanak, a sötét olvasóba is bementek, az ernyős lámpák alatt ott egy haragos képű fiatalember ült, egyik folyóiratot a másik után emelte föl, meg egy kopasz tábornok, az olvasásba elmélyedten.

Bementek abba a szobába is, amelyet a herceg okos szobának hívott. Ebben a szobában három úr a legújabb politikai hírekről beszélt nagy hevesen.

- Herceg, tessék, készen van - mondta az egyik partnere, aki itt talált rá, s a herceg elment vele. Levin leült és hallgatott, de eszébe jutottak a ma reggeli beszélgetések, és egyszerre rettenetesen elunta magát. Fölkelt gyorsan, s ment Oblonszkij és Turovcin után, azokkal legalább mulat az ember.

Turovcin egy magas díványon ült a biliárdteremben; a kezében egy korsó ital. Sztyepan Arkagyics és Vronszkij a szoba túlsó sarkában, az ajtóban beszéltek valamiről.

- Nem unatkozik éppen, de helyzetének a bizonytalansága, határozatlansága - hallotta Levin. Gyorsan odább akart menni, Sztyepan Arkagyics azonban odahívta.

- Levin! - szólt rá, s Levin látta, hogy szemében, ha nem is könny, de az a nedvesség van, amely mindig ott szokott lenni, amikor ivott vagy érzékenyült. Most ez is, az is megtörtént. - Levin, ne menj el - s erősen megszorította könyökben a karját; semmi áron sem akarta nyilván elengedni.

- Ez az én őszinte s alighanem legjobb barátom - mondta Vronszkijnak. - Te pedig még közelebb állsz hozzám, és még drágább vagy. Azt akarom, s úgy is lesz, hogy barátok, egymás bizalmasai legyetek; hisz mind a ketten derék emberek vagytok.

- Akkor hát nem is marad más hátra, mint hogy összecsókolózzunk - mondta Vronszkij kedélyes tréfálkozással, s kezét adott.

Levin elkapta gyorsan a feléje nyújtott kezét, s erősen megszorította. - Nagyon, nagyon örülök.

- Pincér, egy palack pezsgőt - mondta Sztyepan Arkagyics.

- Én is nagyon örülök - mondta Vronszkij.

De hiába kívánta Sztyepan Arkagyics s ők is kölcsönösen, beszélínivalójuk, mindketten érezték, nem volt.

- Tudod, hogy nem ismeri Annát? - mondta Sztyepan Arkagyics Vronszkijnak. - Pedig föltétlenül el akarom vinni hozzá. Gyerünk el, Levin.

- Igazán? - mondta Vronszkij. - Nagyon örül majd. Én is hazamennék mindjárt - tette hozzá -, de Jasvin nyugtalanít; itt akarok maradni, amíg abba nem hagyja.

- Mi az, rosszul áll?

- Mindenét elveszti; csak én tudom visszatartani.

- No, mit játszunk, piramdkát? Levin, játszol? Akkor kitűnő - mondta Sztjepan Arkagyics. - Állítsd föl a piramdkát - fordult a markórhöz.

- Rég kész van - felelte a markőr,¹⁷⁰ aki elrendezte már a golyókat, s szórakozásból a vörössel gurigázott.

- Kezdjük hát.

Vronszkij és Levin a játszma után Gagin asztalához ültek, s Levin Sztjepan Arkagyics javaslatára az ászt tette meg; Vronszkij, a minduntalan hozzá lépő ismerősöktől körülvéve, majd az ő asztaluknál ült, majd a „pokol”-ba ment át Jasvinra felügyelni. A délelőtti szellemi erőfeszítés után Levinnek jólesett most a pihenés.

Örült, hogy Vronszkijjal az ellenségesség megszűnt, s a nyugalom, kényelem és illendőség benyomása az egész idő alatt ott volt benne.

Amikor a játszma véget ért, Sztjepan Arkagyics karon fogta Levint.

- Akkor hát elmegyünk Annához. Rögtön. Jó? Otthon van. Rég megígértem már neki, hogy elviszlek. Hova készültél ma este?

- Sehova különösképp - mondta Levin. - Szvizjazzszkijnak ígérkeztem el a Mezőgazdasági Egyesületbe. Menjünk, ha úgy tetszik.

- Kitűnő, menjünk! Nézz utána, megjött-e a kocsim - fordult Sztjepan Arkagyics az egyik inához.

Levin odament az asztalhoz, megadta az ászon elvesztett negyven rubelt, kifizette a klubbeli költségeit, amelyeket az ajtófélfánál álló öreg inas valami titokzatos módon már tudott, s a karjait különösen lóbálva, a termeken át a kijárat felé indult.

9

- Oblonszkij fogata! - kiáltotta haragos basszusán a portás. A kocsi odaállt, s ők ketten beleültek. A klubbeli nyugalom, kényelem s a környezet kétségtelen illendőségének az érzése Levinben csak egy darabig tartott, amíg a kocsi a klubkapun kifordult; de mihelyt az utcára értek, s az egyenetlen úton a fogat döccenéseit megérezte, a szembejövő bérkocsis dühös kiáltását meghallotta, egy kocsmá és bolt vörös cégérét a homályos világításban megpillantotta, ez a benyomás szétfoslott, s tűnődni kezdett a tettein: jól teszi-e, kérdezte magát, hogy Annához elmegy. Mit szól majd hozzá Kitty? De Sztjepan Arkagyics nem adott időt a tűnődésre, s mintha csak kitalálta volna a kétségeit, el is oszlatta őket.

- Milyen boldog vagyok - mondta -, hogy Annát megismered. Dolly, tudod, rég szeretné már; Lvov is volt nála, s máskor is elmegy. Noha a húgom - folytatta Sztjepan Arkagyics -, bátran mondhatom, kiváló nő. Majd meglátod te is. A helyzete nagyon nehéz, különösen most.

- Most miért különösen?

---

¹⁷⁰ Biliárdasztal mellé beosztott alkalmazott, aki a játékosok eredményeit számlálja és feljegyzi.

- Tárgyalunk a válásról az urával. Bele is egyezett, de nehézségek vannak a fiú miatt. A dolognak rég be kellett volna fejeződnie; három hónapja húzódik már. Mihelyt elváltak, hozzámegy Vronszkijhoz. Micsoda butaság ez az ócska szokás azzal a keringéssel és „Ujjongj, Ézsaiás”-sal; senki nem hisz benne, s mégis megakadályozza az emberek boldogságát! - szúrta közbe Sztjepan Arkagyics. - Akkor az ő helyzetük is rendezett lesz, mint az enyém vagy a tied.

- De mi hát a nehézség?

- Hosszú és unalmas történet. Nálunk ez mind olyan zavaros. A lényeg az, hogy itt várja a válást, három hónapja él Moszkvában, ahol mindenki ismeri őket; sehova nem jár, az asszonyok közül Dollyn kívül senkit meg nem látogat, mert nem akarja, érted, hogy könnyörületből menjenek el hozzá. Az a bolond Varvara hercegnő is elutazott, illetlennek találta a dolgot. Más asszony ilyen helyzetben nem tudná feltalálni magát. Ő, meglátod majd, milyen jól rendezte be az életét, milyen nyugodt és méltóságteljes. Balra a mellékutcában, a templommal szemben! - kiáltotta Sztjepan Arkagyics, a fogat ablakán kihajolva. - Phű, milyen meleg van! - mondta, s a tizenkét fok hideg ellenére még jobban szétnyitotta amúgy is kigombolt bundáját.

- De hiszen lánya van; bizonyára vele foglalkozik - mondta Levin.

- Te az asszonyokat, úgy látszik, csak nőstényeknek tudod elképzelni, *une couveuse*¹⁷¹ - mondta Sztjepan Arkagyics. - Ha elfoglaltság, az föltétlenül gyerek. Nyilván gyönyörűen neveli a lányát; róla azonban nem hallani. Más elfoglaltsága van, elsősorban is ír. Látom, ironikusan mosolyogsz; de hiába. Gyermekkönyvet ír, senkinek nem beszél róla; nekem azonban olvasott belőle, s én odaadtam a kéziratot Vorkujevnek... ismered azt a kiadót... maga is íróféle. Ért hozzá, s azt mondja, kitűnő. Azt gondolod, afféle asszonyszerző? Egyáltalán nem. Elsősorban melegszívű asszony, majd meglátod. Van ott most egy angol kislány, meg egy egész család, azokkal foglalja el magát.

- Hogyan, valami filantropikus¹⁷² dolog?

- Te mindent mindjárt a rossz oldaláról akarsz látni. Nem filantropikus, hanem szívbeli. Volt nekik, Vronszkijnak tudniillik, egy angol trénere, mester a dolgában, de részeges. Agyonította magát, delirium tremens, a családját otthagya. Anna meglátta őket, segítette, beleélte magát a dologba, s most az egész család az ő gondja; de nem úgy segít, pénzzel, a magasból; a fiúkat ő maga készíti elő oroszul a gimnáziumra; a lányt pedig magához vette. De hisz majd meglátod.

A kocsi behajtott az udvarra; Sztjepan Arkagyics a bejárónál, ahol egy szán állt, jó hangosan csöngetett.

Az ajtót nyitó inast meg se kérdezte, otthon vannak-e; mindjárt az előcsarnokba lépett; Levin utánament, mind erősebben kételkedve, jól vagy rosszul cselekszik-e.

Ahogy a tükörbe nézett, feltűnt, hogy nagyon piros, de meg volt győződve róla, hogy nem részeg, s megindult föl, a szőnyeges lépcsőn, Sztjepan Arkagyics után. Fönt Sztjepan Arkagyics megkérdezte az inast, aki mint a ház bennfentesét köszöntötte, ki van Anna Arkagyevnánál, s azt a választ kapta, Vorkujev úr.

- Hol vannak?

- A nappaliban.

Egy kisebb, sötét faburkolatú ebédlőn mentek át, s a süppedő szőnyegen a félhomályos nappaliba értek, amelyet csak egy nagy, sötét ernyős lámpa világított meg. A másik, fénytörő

---

¹⁷¹ Kotlós. (francia)

¹⁷² Emberbaráti. (latin)

lámpa a falon égett, s életnagyságú női portréra vetette a fényt. Levin akaratlanul is fölfigyelt rá. Anna képe volt, amit Mihajlov csinált Itáliában. Mialatt Sztjepan Arkagyics a rácsfal mögé ment, s a beszélő férfihang elhallgatott, Levin az arcképre nézett, amely a ragyogó megvilágításban szinte kilépett keretéből, s nem tudott elfordulni tőle. Azt is elfelejtette, hol van, nem hallgatott oda, mit beszélnek; nem vette le a szemét a csodálatos képről. Nem kép volt, gyönyörű, élő asszony; göndörödő fekete haj, meztelen vállak és karok; finom pihével borított ajkán tűnődő félmosoly, mialatt zavarba ejtő szemével győztesen és gyöngéden pillant az emberre. Csak azért nem volt élő, mert szebb volt, mint amilyen egy élő lehet.

- Nagyon örülök - hallotta egyszer csak maga mellett a hangot, amely nyilván neki szólt; ugyanannak az asszonynak a hangját, akiben a képen gyönyörködött. Anna jött kifelé a rács mögül, s Levin a szoba félhomályában az arcképbeli asszonyt látta, sötét, kék-tarka ruhában; a tartása, arckifejezése más, de a szépségnek ugyanazon a magasán, amelyen az arcképfestő elkapta őt. A valóságban nem volt olyan ragyogó, viszont az életben is volt valami új, vonzó, ami az arcképről hiányzott.

10

Anna felkelt, és elébe jött; nem rejtette el örömét, hogy megismerheti. Nyugodtságában, amellyel erélyes kis kezét odanyújtotta s Vorkujevvel megismertette, majd a kézimunkázgató, csinos, vörösés lánykára mutatott, akit pártfogoltjának nevezett, Levin a mindig nyugodt és természetes nagyvilági nő kellemes modorára ismert.

- Nagyon örülök - ismételte meg, s szájában ezek az egyszerű szavak Levin számára, ki tudja, miért, különös jelentőséget nyertek. - Én magát mint Sztjiva barátját, no meg a feleségéért is rég ismerem s szeretem. Csak igen rövid ideig voltam együtt vele, de úgy maradt meg bennem, mint gyönyörű virág, igen, virág. S hamarosan anya lesz már!

Fesztelenül és kényelmesen beszélt, tekintetét Levinről időnként a bátyjára fordítva. Levin érezte, hogy jó benyomást tett rá, s egyszeriben könnyedén, természetesen és kellemesen érezte magát vele, mintha gyermekkorától ismerné.

- Mi Iván Petroviccsal épp azért helyezkedtünk el Alekszej szobájában, hogy dohányozzunk - felelte Sztjepan Arkagyics kérdésére, hogy rágyújthat-e, majd Levinre nézett, s a kérdés helyett, hogy dohányzik-e, magához húzta a teknősbéka szivartartót, s egy szopókás cigarettát vett ki belőle.

- Az egészséged? - kérdezte a bátyja.

- Semmi különös. Az idegeim, mint rendesen.

- Szokatlanul jó, igaz? - mondta Sztjepan Arkagyics, észrevéve, hogy Levin az arcképet nézi.

- Jobb arcképet nem láttam még.

- És szokatlanul hasonlít is, igaz? - mondta Vorkujev.

Levin a képről az eredetire nézett. Anna arcát, mialatt a szemét magán érezte, különös fény világította meg. Levin elvörösödött, s hogy zavarát elrejtse, meg akarta kérdezni, rég találkozott-e Darja Alekszandrovnával, de Anna ekkorra megszólalt már:

- Iván Petroviccsal épp most beszélgettünk Vascsenkov utolsó képeiről. Látta őket?

- Igen, láttam - felelte Levin.

- De bocsánat, félbeszakítottam, mondani akart valamit...

Levin megkérdezte, rég találkozott-e Dollyval.

- Tegnap itt volt nálam; nagyon haragszik Grisa miatt a gimnáziumra. A latintanár, úgy látszik, nem volt igazságos hozzá.

- Igen, láttam a képeit. Nem nagyon tetszettek - tért vissza Levin a beszélgetéshez, amelyet Anna kezdett.

De most egyáltalán nem olyan szakszerűen beszélt a dologról, mint délelőtt. Beszélgetésükben minden szó különös jelentőséget kapott. S beszélnie vele kellemes volt, s hallgatnia még kellemesebb.

Anna nemcsak hogy természetesen és okosan beszélt, de okosan és fesztelenül is, gondolatainak semmiféle értéket sem tulajdonítva; annál jobban értékelte azét, akivel beszélgetett.

A társalgás az új művészi irányzatra tért; egy francia festő új bibliaillusztrációiról beszéltek. Vorkujev durvasággá fajuló realizmussal vádolta a festőt. Levin azt mondta, a franciák annyi merev szabályt vittek a művészetbe, mint senki más; ezért tartják különös érdemnek a visszatérést a realizmushoz. Abban, hogy nem hazudnak, már költészetet látnak.

Levinnek még egyetlen okos gondolata sem okozott ekkora örömet. Anna arca egész felsugárzott, amikor a gondolat értékét fölismerte. Elnevette magát.

- Nevetek - mondta -, ahogy akkor nevet az ember, ha találó arcképet lát. Amit mondott, tökéletesen jellemzi a mai francia művészetet; a festészetet, de az irodalmat is, Zolát, Daudet-t. De lehet, hogy ez mindig is így van, az írók megcsinálják a maguk *conception*-jaikat¹⁷³ kigondolt, elképzelt alakokról, azután amikor a csinált *combinaison*-okra,¹⁷⁴ a kigondolt alakokra ráuntak, azon vannak, hogy természetesebb, igazabb alakokat eszeljenek ki.

- Lám, ez tökéletesen igaz! - mondta Vorkujev.

- Tehát a klubban voltatok? - fordult Anna a bátyjához.

„Igen, igen, ez asszony!” - gondolta Levin elmerülve, s állhatatosan nézte Anna szép, mozgalmas arcát, amely most hirtelen egész megváltozott. Levin nem hallotta, hogy a bátyjához odahajolva mit beszél, de arca változása meglepte. Ez az arc, mely nyugodtságában az előbb gyönyörű volt, most különös kíváncsiságot, dühöt és büszkeséget fejezett ki. De ez csak egy percig tartott. Hunyorított, mintha valami az eszébe jutott volna.

- De különben ez senkit sem érdekel - mondta, s az angol lányhoz fordult: - *Please order the tea in the drawing-room.*¹⁷⁵

A lányka fölkelte és kiment.

- Levizsgázott? - kérdezte Sztyepan Arkagyics.

- Kitűnően. Nagyon tehetséges lány, s olyan kedves egyéniség!

- A végén jobban fogod szeretni a magadénál.

- Férfibeszed. A szeretetben nincs jobban és kevésbé. A lányomat egyféle szeretettel szeretem, őt másféleképp.

---

¹⁷³ Konceptióit. (francia)

¹⁷⁴ Kombinációkra. (francia)

¹⁷⁵ Adassa föl, kérem, a teát a szalonban. (angol)

- Épp mondom Anna Arkagyevnának - szólt Vorkujev -, hogy ha csak századannyi energiát fordítana az orosz gyermeknevelés ügyére, mint amennyit ebbe az angolba öl, nagy és hasznos dolgot végezne.

- Akármit mond, nem voltam képes rá. Alekszej Kirillics gróf is nagyon ösztökélt, hogy foglalkozzam a falunkbeli iskolával. (Ahogy az *Alekszej Kirillics gróf* szavakat kiejtette, félénk és kérdő pillantást vetett Levinre, amire ő önkéntelenül is tiszteletteljes és helybenhagyó pillantással felelt.) Elmentem néhányszor. Nagyon kedvesek, de nem tudott lekötni. Azt mondja, energia. De az energia szereteten alapszik. Szeretetet pedig nem lehet sehonnan venni, nem lehet megrendelni. Ebbe a lányba, én magam sem tudom, miért, beleszerettem.

És megint Levinre pillantott. S a mosolya és a pillantása is, mind azt mondta, hogy csak hozzá beszél, hogy a véleményét sokra becsüli, s előre tudja, hogy meg fogják érteni egymást.

- Ezt tökéletesen értem - felelte Levin. - Iskolára és az efféle intézményekre általában nem lehet az embernek a szívét föltennie, ez az oka, úgy gondolom, amiért az efféle filantróp alapítványok többnyire olyan csekély eredményt érnek el.

Elhallgatott, aztán elmosolyodott.

- Igen, igen - erősítette meg Anna. - Soha nem voltam képes rá. *Je n'ai pas le coeur assez large*,¹⁷⁶ hogy egy egész lelencházra való kellemetlen kislányt megszeressek. *Cela ne m'a jamais réussi*.¹⁷⁷ Hány nő van, aki ebből *position sociale*-t¹⁷⁸ csinált magának. S most még kevésbé - fordult bizalmas, szomorú pillantással látszat szerint a bátyjához, de nyilvánvalóan Levinhez. - Még most sem, amikor olyan nagy szükségem van valami elfoglaltságra. - S hirtelen elkomorodva (Levin megértette, hogy önmagára haragszik, amiért magáról beszél) másra terelte a szót. - Tudom magáról - mondta Levinnek -, hogy rossz polgár, s amennyire tőlem telt, védelmeztem is.

- Ugyan hogyan?

- Mindig aszerint, hogyan támadták... Nem parancsolnak különben teát? - Fölemelkedett, s egy szattyánbőrbe kötött könyvet vett a kezébe.

- Adja ide nekem, Anna Arkagyevna - mondta Vorkujev a könyvre mutatva. - Érdeemes kiadni.

- De nem, olyan kidolgozatlan még.

- Elmondtam neki - fordult Sztyepan Arkagyics a húgához, Levinre mutatva.

- Rosszul tetted. Az én írásom afféle faragott kosárka, amelyet Liza Merkalova szokott nekem a börtönökből eladogatni. A börtönöket ő adminisztrálta a társaságunkban - fordult Levinhez. - Azok a szerencsétlenek a türelem csodáit művelték.

Levin egy újabb vonást fedezett föl ebben az asszonyban, aki máris annyira megtetszett neki. Az eszén, bájosságán, szépségén kívül egyenesség is volt benne. Nem akarta elrejtteni előle súlyos helyzetét. Ahogy ezt mondta, fölsóhajtott, arca hirtelen szigorú kifejezést öltött, szinte megkövült. Ezzel a kifejezéssel az arcán még szebb volt, mint előbb; de ez a kifejezés új volt; kívül volt a boldogságot sugárzó és árasztó kifejezések körén, amelyeket a művész az arcképen elfogott. Levin még egyszer a képre nézett, aztán őrá magára, ahogy a bátyja kezét megfogva a magas ajtón kiment vele, s annyi gyöngédséget és részvétet érzett iránta, hogy maga is elcsodálkozott.

---

¹⁷⁶ Nem elég tág a szívem. (francia)

¹⁷⁷ Sohasem sikerült nekem. (francia)

¹⁷⁸ Társadalmi pozíció. (francia)

Anna megkérte Levint és Vorkujevet, menjenek át a szalonba; maga pedig ott maradt, hogy a bátyjával megbeszéljen valamit. „A válásról, Vronszkijról, hogy mit csinál a klubban, rólam?” - gondolta Levin. S annyira izgatta, mit beszél ott Sztjepan Arkagyiccsal, hogy alig hallotta, amit Vorkujev Anna Arkagyevna gyermekregényének az érdemeiről mondott.

Tea alatt ugyanaz a kellemes, tartalmas társalgás folyt tovább. Nemcsak hogy nem volt pillanat, amikor a beszédnek tárgyat kellett volna keresni, épp ellenkezőleg, az érződött, hogy nem jutnak hozzá, hogy mindent elmondjanak, amit szeretnének; de szívesen türtőztetik magukat, s hallgatják, amit a másik mond. S mindaz, amit beszéltek - nemcsak amit Anna, de Vorkujev, Sztjepan Arkagyics is -, Levinnek úgy tetszett, rendkívüli jelentőséget nyert Anna figyelme s megjegyzései révén.

Mialatt az érdekes beszélgetést követte, Levin folyton csak benne gyönyörködött: a szépségében, eszében, műveltségében, s ugyanakkor az egyszerűségében és szívélyességében. Levin figyelt, beszélt, s egész idő alatt rá gondolt, az ő belső életére, s az érzéseit igyekezett kitalálni, ő, aki azelőtt olyan szigorúan ítélte meg Annát, most valami furcsa gondolatmenet során felmentette; ugyanakkor sajnálta, s félt, hogy Vronszkij nem érti teljesen meg. Tizenegyre járt már, amikor Sztjepan Arkagyics fölkel, hogy induljon (Vorkujev előbb elment már), Levinnek úgy rémlett, hogy csak most jöttek. Nagy sajnálkozással ő is felállt.

- Isten vele - mondta Anna kezét fogva, s vonzó pillantással nézett a szemébe. - Nagyon örülök, *que la glace est rompue*.¹⁷⁹

Eleresztette a kezét, és ráhunyorított.

- A feleségének mondja meg, hogy úgy szeretem, mint régen, s ha nem tudja a helyzetem megbocsátani, azt kívánom, sohase bocsássa meg. Hogy megbocsáthasson, át kell élnie, amit én átéltem, s attól az Isten őrizze meg.

- Igen, töltetlen megmondom... - mondta Levin elpirulva.

11

„Milyen csodálatos, kedves, szájalomra méltó asszony” - gondolta, ahogy Sztjepan Arkagyiccsal kiértek a fagyos levegőre.

- No? Ugye mondtam? - szólt Sztjepan Arkagyics, látva, hogy Levin tökéletesen meg van hódítva.

- Igen - felelte Levin elgondolkozva -, kivételes asszony! Nemcsak hogy okos, de csodálatos szíve is van. Iszonyúan sajnálom!

- Most már, ha Isten úgy akarja, majd csak eligazodik minden. Ugye, mondtam, ne ítélj előre - szólt Sztjepan Arkagyics, a kocsai ajtaját kinyitva. - Isten veled, utaink elválnak.

Levin úgy érkezett haza, hogy állandóan Annára gondolt, arra a nagyon egyszerű beszélgetésre, amit folytattak, s közben arckifejezése minden árnyalatát földidézte, mindjobban belemélyedve helyzetébe s mind több részvétellel iránta.

Ahogy hazaért, Kuzma közölte, hogy Katyerina Alekszandrovna egészséges; a nénjei csak nemrég mentek el, s két levelet adott át. Levin mindjárt ott az előszobában elolvasta, nehogy később tereljék el a figyelmét. Egyik Szokolovtól jött, az ispántól. A búzáat, azt írta, nem lehet

---

¹⁷⁹ Hogy a jég megtört. (francia)

eladni; csak öt és fél rubelt adnak érte; pénzt pedig nem lehet sehonnét szerezni. A másik a nővérétől jött. Szemére hányta, hogy ügyét még mindig nem intézte el.

„Hát ha nem adnak többet, eladjuk öt és félért” - döntötte el Levin nyomban, szokatlan könnyedséggel, az első kérdést, amely korábban nagyon is nehéznek tűnt föl. „Csodálatos, hogy itt hogy el vagyok mindig foglalva” - gondolta a másik levélről. Bűnösnek érezte magát a nővérel szemben, hogy mind ez ideig nem intézte el, amire megkérte. „Ma megint nem mentem el a bíróságra, de ma igazán nem volt időm.” S elhatározva, hogy holnap föltétlenül elintézi, bement a feleségéhez. Útközben, emlékezetében, egész napját átfutotta. A nap eseménye csupa beszéd volt; beszéd, amit hallott, és amiben részt vett. Csupa olyan tárgyról, amivel, ha maga van és falun, soha nem foglalkozik; itt azonban nagyon érdekesek voltak. S mindenik beszélgetés szép volt, csak két helyen csúszott be hiba. Az egyik, amit a csukáról mondott; a másik meg: abban a gyöngéd szájalomban, amit Anna iránt érzett, volt valami nem helyénvaló.

Levin a feleségét rossz hangulatban találta, unatkozva. A három testvér ebédje igen vidáman ütött volna ki, de utána elkezdtek Levint várni és várni, s mindnyájan elunták magukat; a nővérei hazamentek, s Kitty maga maradt.

- No és te mit csináltál? - kérdezte Kitty, az ura rendkívül gyanúsán csillogó szemébe nézve. De nehogy megzavarja benne, hogy mindent elbeszéljen, elrejtette a figyelmét, s helyeslő mosollyal hallgatta végig, ahogy az estjéről beszámolt.

- Nagyon örültem, hogy Vronszkijjal találkoztam. Igen könnyen és egyszerűen ment. Csakhogy ennek a félszeg helyzetnek vége van, igyekszem majd, érted, soha nem találkozni vele - mondta, de eszébe jutott, azon való igyekezetében, hogy *ne találkozzék vele*, nyomban ellátogatott Annához, s elvörösödött. - Mi azt mondjuk, a nép iszik; de nem tudom, ki iszik többet, a nép-e vagy a magunkfajták. A nép csak ünnepeken, mi azonban...

Csakhogy Kittyt nem érdekelte az elmélkedés, hogy a nép hogyan iszik. Láta, hogy az ura elpirul, s tudni akarta, miért.

- No és hol voltál még?

- Sztyiva szörnyen kért, hogy menjek el Anna Arkagyevnához.

S ahogy ezt mondta, még jobban elpirult, s kétsége, hogy jól vagy rosszul tette-e, amikor Annához elment, végleg megszűnt. Most már tudta, hogy nem kellett volna elmennie.

Kitty szeme Anna nevére feltűnő tágra nyílt s fölillant; de erőt vett magán, elrejtette az izgalmát, s Levint is megtévesztette.

- Á! - csak ennyit mondott.

- Nem haragszol, hogy elmentem, remélem? Sztyiva kérte, és Dolly is kívánta - mondta tovább Levin.

- Ó, nem - szólt Kitty, de Levin látta a szemén, hogy erőt vesz magán, s ez nem ígért semmi jót.

- Nagyon kedves, nagyon, nagyon szájalomraméltó és derék nő - mondta, ahogy Annáról mesélt, a foglalatoságáról, s elmondta, amit üzent.

- Ó, persze, nagyon szájalomraméltó - mondta Kitty, amikor Levin befejezte. - Kitől kaptál levelet?

Megmondta, s mert hitt Kitty nyugodt hangjának, elment levetközni.

Amikor visszajött, Kittyt még mindig ugyanabban a karosszékből találta. Amikor hozzálépett, ránézett s felzokogott.

- Mi az, mi? - kérdezte Levin, bár előre tudta, hogy mi.

- Beleszerettél abba az undok nőbe, megbabonázott. Láttam a szemedet. Igen, igen! Mi sül még ki ebből? A klubban iszol, játszol, aztán elmegy, kihez? Nem, utazzunk el... Én holnap hazautazom.

Levin sokáig nem tudta a feleségét megnyugtatni. Végül is azzal nyugtatta meg, hogy beismerte, a részvét, a borral együtt, leverte őt a lábáról, s Anna álnok befolyása alá került, ezután azonban elkerüli. Az egyetlen, amit a legőszintebben ismert be, az volt, hogy hosszú moszkvai élete alatt folyton csak a beszélgetésnek, evésnek, ivásnak élt, s egészen elbutult. Éjjel három óráig beszélgettek. Háromra békültek csak meg annyira, hogy el tudtak aludni.

12

Azután, hogy a vendégeit kikísérte, Anna le sem ült; föl-alá kezdett járni a szobában. Egész este önkéntelenül is mindent elkövetett (az utóbbi időben minden fiatalemberrel így volt), hogy Levinnel megszerettesse magát, s ezt, amennyire becsületes nős embernél s egy este elérhető, tudta, hogy el is érte; de annak ellenére, hogy Levin igen megtetszett neki (ha férfiszempontból Vronszkij és Levin közt éles különbség volt is, ő mint nő, látta a közöset is bennük, ami miatt Kitty Vronszkijba és Levinbe is beleszerethetett), mihelyt a szobából kiment, rá sem gondolt többet.

Egyetlenegy gondolat üldözte, a legkülönfélébb formában, elháríthatatlanul. „Ha másokra, erre a szerelmes, családos emberre ilyen hatással vagyok, ő miért olyan hideg hozzám?... Azaz nem is arról van szó, hogy hideg, hisz szeret, ezt tudom. De valami új dolog furakodott közénk. Miért nincs itthon egész este? Sztyivával megüzente, hogy nem hagyhatja ott Jasvint, figyelnie kell a játékát. Hát gyerek ez a Jasvin? De tegyük föl, hogy igaz. Soha nem hazudik. E mögött az igazság mögött azonban egy másik van. Örül, ha megmutathatja, hogy más kötelessége is van. Én ezt tudom, s belenyugszom. De minek bizonygatja? Azt akarja megmutatni, hogy szerelmének nem szabad zavarnia a szabadságát. Csakhogy énnekem nem bizonyítékok kellene, nekem szerelem kell. Meg kellene értenie az én itteni moszkvai életem nehézségét. Hát élek én? Nem élek, csak várom a feloldozást, amely egyre húzódik, húzódik. Válasz már megint nincs! Sztyiva azt mondja, ő nem mehet el Alekszej Alekszandrovics-hoz. Én pedig nem írhatok újból. Semmit nem tehetek, semmit sem kezdek, semmin nem változtathatok. Türelmetem magam, várok, szórakozást, időtöltést találok ki: angol család, írás, olvasás; de ez mind csak ámitás, ugyanaz, ami a morfium. Meg kéne szánnia” - gondolta, s érezte, hogy az önmaga iránti részvét könnyei szöknek a szemébe.

Vronszkij szaggatott csöngetését hallotta, gyorsan letörölte a könnyeit, s nemcsak a könnyeit törölte le, a lámpához ült, kinyitotta a könyvét, s nyugalmat tettett. Meg kellett mutatnia neki, hogy elégedetlen vele, csak azt, hogy elégedetlen, amiért nem jött haza, ahogyan ígérte: de a bánatát, főként pedig hogy sajnálja magát, semmiképp sem volt szabad megmutatnia. Ő sajnálhatta magát, de Vronszkij őt nem. Nem akart harcot, Vronszkijt vádolta, hogy harcolni akar, de ő volt az, aki akaratlanul is harci állapotba helyezkedett.

- Nem unatkoztál? - mondta Vronszkij, elevenen és jókedvűen lépve hozzá. - Milyen rettenetes szenvedély ez a játék!

- Nem, nem unatkoztam, megtanultam rég, hogy ne unjam magam. Sztyiva és Levin voltak itt.

- Igen, hozzád készültek. No, hogy tetszett Levin? - mondta Vronszkij melléje ülve.
- Nagyon. Nemrég mentek el. Jasvin mit csinált már megint?
- Nyerőben volt, tizenhétezerrel. Hívtam. Már majdnemhogy eljött. De megint visszament, s most veszt.
- Akkor miért maradtál ott? - kérdezte Anna, s hirtelen ráemelte a szemét. Az arckifejezése hideg és ellenséges volt. - Sztyivának azt mondtad, azért maradsz, hogy Jasvint elhozd. S otthagytad.

Ugyanaz a hideg, harcra kész kifejezés jelent meg Vronszkij arcán is.

- Először is, én nem üzentem semmit, másodszor, soha nem mondok nem igazat. És ami a fő, ott akartam maradni, s ott maradtam - mondta a homlokát ráncolva. - Anna, miért? Mondd, miért? - szólalt meg hozzáhajolva, egypercnyi hallgatás után, s kinyitotta kezét, azt remélve, hogy Anna a magáét beleteszi.

Anna örült ennek a gyöngédségre hívásnak. De valamilyen különös, gonosz erő nem hagyta, hogy hajlandóságának engedjen, mintha a harc feltételei nem túrnék a megalázkodást.

- Hát persze, maradni akartál, s maradtál. Azt csinálod, amit akarsz. De miért mondod ezt nekem? Mit akarsz vele? - kérdezte mindjobban nekihevíülve. - Vitatja valaki a jogaidat? De te azt akarod, hogy igazad legyen. Hát legyen.

Vronszkij keze bezárult, elhúzódott, s arca még makacsabb kifejezést öltött, mint előbb...

- Nálad ez makacsság kérdése - mondta Anna, s mereven nézett rá, annak az arckifejezésnek, amely úgy felingerelte, hirtelen nevet találva -, pontosan makacsság. Neked az a kérdés, győztes maradsz-e velem szemben; nekem pedig... - Megint megszánta magát, s majdnem sírva fakadt. - Ha tudnád, miről van szó nálam! Amikor azt érzem, amit most, hogy ellenséges, igen, ellenséges érzéssel vagy velem szemben, ha tudnád, mit jelent ez nekem! Ha tudnád, milyen közel vagyok ezekben a percekben a szerencsétlenséghez, mennyire félek, rettegek magamtól!
- S elfordult, hogy a zokogását elrejtse.

- De hát miről beszélünk itt? - mondta Vronszkij, Anna kétségbeesésén elszörnyedve, s megint feléje hajolt, megfogta s csókolni kezdte a kezét. - Miért? Házon kívül keresek szórakozást? Nem kerülöm a nőtársaságot?

- De mennyire! - mondta Anna.

- Mondd, mit tegyek hát, hogy nyugodt légy? Mindent kész vagyok megtenni, hogy boldog lehess - mondta a kétségbeeséstől meghatva. - Mit meg nem tennék, Anna - mondta -, hogy az ilyen bánattól, mint a mostani, megkíméljelek!

- Semmi, semmi az egész - mondta Anna. - Magam sem tudom; a magányos élet, az idegeim... Ne is beszéljünk róla. Mi történt a lóversenyen? Nem mesélted el - kérdezte, s azon volt, hogy a győzelem diadalát, amely mégiscsak az ő oldalán volt, elrejtse.

Vronszkij vacsorát kért, s elmondta apróra a futamokat, de a modorán, egyre hidegebbé váló pillantásán Anna látta, hogy nem bocsátotta meg neki a győzelmét, az a makacsság, amely ellen harcolt, újra ott van benne. Hidegebb volt hozzá, mint előbb; mintha megbánta volna, hogy engedett neki. Anna visszaemlékezett a szavakra, amelyek a győzelmet megszerezték neki: „Közel vagyok a legszörnyűbb szerencsétlenséghez, rettegek magamtól”; s megértette, hogy ez a veszedelmes fegyver, s másodszor nem lehet használnia. S érezte, hogy a szerelemmel együtt, amely összekötötte őket, a harc gonosz szelleme állandósul köztük, amelyet nem tudott kiűzni sem a férfi s még kevésbé a saját szívéből.

Nincsenek viszonyok, amelyekhez az ember ne tudna hozzászokni, különösen ha azt látja, hogy akik körülveszik, mind ugyanúgy élnek. Három hónappal ezelőtt Levin nem hitte volna, hogy olyan körülmények közt, amilyenek közt most élt, nyugodtan el tudjon aludni, hogy céltalan, értelmetlen életet élve, amely anyagi erejét is fölülmúlja, azután, hogy részeg volt (nem nevezhette másképp a klubbeli dolgot), s abszurd módon összebarátkozott egy emberrel, akibe a felesége hajdan szerelmes volt, s még abszurdabb módon elment egy asszonyhoz, akit másnak, mint bukottnak nevezni nem lehetett, hogy ilyen körülmények között - az asszonytól megszédülve, a feleségét elkésesítve - nyugodtan el tudjon aludni. De a fáradtság, az álmatlan éjszaka s a megivott bor hatására mély és nyugodt álomba merült.

Öt óra körül egy nyíló ajtó nyikorgása verte föl. Fölugrott és körülnézett; Kitty nem volt mellette az ágyban. A válaszfal mögött valami fény mozgott, s Kitty lépteit hallotta.

- Mi az? - kérdezte álomtól bódultan. - Kitty! Mi az?

- Semmi - mondta Kitty, s gyertyával a kezében kijött a válaszfal mögül. - Nem jól érzem magam - mondta különösen kedves és jelentős mosollyal.

- Mit? Elkezdődött? - kérdezte Levin rémülten. - El kell szalajtani valakit - és sebesen öltözködni kezdett.

- Nem, semmi - mondta Kitty elmosolyodva, s visszafogta a kezét. - Csak egy kis rosszullét. El is múlt már.

S az ágyához ment, eloltotta a gyertyát, lefeküdt s elcsendesedett. Levinnek gyanús volt ugyan a csöndessége, mintha a lélegzetét fogná közben vissza, még inkább a különös gyöngédség és fölindulás, amivel a válaszfal mögül kilépve azt mondta: semmi; de olyan álmos volt, hogy azonnal elaludt. Csak később jutott eszébe a csendes lélegzete, s értette meg, mi ment végbe az ő drága, kedves lelkében, amíg moccanás nélkül, a női élet legnagyobb eseményét várva, ott feküdt mellette. Hét órakor arra ébredt, hogy Kitty keze a vállához ér, s csendes suttogást hall. A sajnálat, hogy fölébressze, s a vágy, hogy beszéljen vele, mintha harcban állt volna benne.

- Kosztya, ne ijedj meg. Semmi. De úgy látszik... el kell küldeni Lizaveta Petrovnáért.

A gyertya újra meggyúlt. Kitty ott ült az ágyon, kezében a kötés, amin az utolsó napokban dolgozott.

- Kérlek, ne ijedj meg, semmi. Csöppet sem félek - mondta Levin ijedt arcát megpillantva, s kezét előbb a melléhez, aztán az ajkához szorítva.

Levin gyorsan fölugrott; s magánkívül, feleségéről a szemét le nem véve, hálókabátjába bújt és megállt, s még mindig Kittyt nézte. Indulnia kellett, de nem bírta elfordítani róla a szemét. Nem szerette tán eléggé az arcát, nem ismerte eléggé a kifejezését, pillantását - soha nem látta ilyennek még. Milyen undoknak és szörnyűnek érezte magát előtte - amilyen most volt -, ahogy Kitty tegnapi elkéseredése eszébe jutott! Kipirult arca, az éjjeli főkötő alól kibuggyanó lágy haj keretében, örömtől s elszántságtól sugárzott.

Akármilyen kevés volt a mesterkéltségek és konvencionális Kitty jellemében, Levint mégis meglepte, ami most meztelenedett le előtte, amikor egyszerre minden lepel lehullt, s lelkének a magja fény lett a szemében. S ebben az egyszerűségben és meztelenségben az, akit ő szeretett, még láthatóbbá vált. Mosolyogva nézett az urára: de a szemöldöke hirtelen összerándult, fölkapta a fejét, gyorsan hozzálépett, kézen fogta, s a forró lélegzetével körülfogva, hozzá-

simult. Szenvedett, szinte panaszkodott neki a szenvedését. S Levinnek az első percben szokása szerint úgy is rémlett, hogy ő a hibás benne. De Kitty tekintetében gyöngédség volt, s az azt mondta, hogy nemcsak nem vádolja, de szereti is ezért a szenvedésért. „Ha nem én, ki hát a hibás benne?” - gondolta önkéntelenül, s a szenvedés okozóját kereste, hogy megbüntesse. Hibás azonban nem volt. Kitty szenvedett, panaszkodott és diadalmaskodott a szenvedésével, és örült neki és szerette. Levin látta, hogy valami gyönyörű megy végbe a lelkében, de hogy mi, nem tudta megérteni, meghaladta az értelmét.

- Elküldtem mamához. Te meg menj hamar Lizaveta Petrovnához... Kosztya! Semmi, már elmúlt.

Elment az ura mellől, és csengetett.

- No, menj most már, Pása jön. Semmi bajom.

Levin bámulattal látta, mint veszi a kötetést, amit az éjjel behozott, s fog újra hozzá.

Mialatt Levin az egyik ajtón kiment, hallotta, amint a lány a másikon bejött. Megállt az ajtóban, s még hallotta, hogy Kitty részletes utasítást ad neki, s maga kezdi odább tolni vele az ágyat.

Levin felöltözött, s mialatt a lovakat befogták - bérkocsi még nem volt -, megint fölszaladt a hálóbá; úgy rémlett neki, nem is lábujjhegyen, de szárnyakon. Két szobalány gondterhelten rendezett át a hálóban valamit. Kitty járkált és kötött, gyorsan hányta a szemeket, s rendelkezett.

- Megyek rögtön a doktorhoz, Lizaveta Petrovnáért már elmentek, de én is elmegyek. Nem kell valami? Igaz is, Dollyhoz?

Kitty ránézett, nyilván nem hallotta, mit mond.

- Igen, igen, menj, menj - mondta gyorsan, a homlokát ráncolva, s a kezével intett neki.

Már kint volt a szalonban, amikor a hálóban panaszos, de rögtön el is némuló nyögés hangzott föl. Levin megállt, és sokáig nem bírta fölfogni, mi ez.

„Igen, ő volt” - mondta magának, s fejéhez kapva lefutott.

- Uram, könyörülj! Bocsáss meg, segíts! - hajtogatta a valahogy váratlanul, egyszerre csak a szájára szökő szavakat, s ő, a hitetlen ember, ezeket a szavakat nemcsak a szájával hajtogatta. Ebben a percben azt látta, hogy nemcsak a kétségei nem akadályozták meg egyáltalán abban, hogy Istenhez forduljon, de önismerettel vallott ama meggyőződése sem, hogy az észére hallgatva képtelen lenne hinni. Mindez porként fúvódott most le a lelkéről. Kihez is fordulhatott máshoz, ha nem ahhoz, akinek a kezében ott érezte magát, a lelkét, a szerelmét?

A ló nem volt még befogva: de olyan rendkívüli testi feszültséget érzett magában, figyelme annyira a tennivalón volt, hogy egy percet sem akart elveszíteni, s nem várta be a lovat, gyalog indult neki, Kuzmának pedig meghagyta, hogy hajtson majd utána.

A sarkon egy siető éjjeli bérkocsissal találkozott. A kis szánban bársonybekecsében Lizaveta Petrovna ült, bekötött fejjel. „Hála Isten! Hála Isten!” - hajtogatta Levin, s elragadtatással ismerte fel a kicsiny, szőke haj övezte arcot, amely most különösen komoly, sőt szigorú kifejezést öltött. Nem állította meg a szánt, úgy futott mellette visszafelé.

- Két órája? Nem több? - kérdezte Lizaveta Petrovna. - Keresse fel Pjotr Dmitricset, de ne sietesse. És vegyen ópiumot a patikában!

- Azt gondolja, szerencsés lefolyású lehet? Uram, könyörülj, segíts! - mondta Levin, a kapun kiforduló lovát megpillantva. Fölugrott Kuzma mellé a szánba, s a doktorhoz hajtott.

A doktor még nem kelt föl, s az inas azt mondta: „Későn feküdt, s nem hagyta meg, hogy felkeltem; de nemsokára fönt lesz.” Az inas lámpaüveget tisztított, s ez, úgy látszik, nagyon elfoglalta. Figyelme az üveg s közönye az iránt, ami Levinben végbement, kezdetben csodálkozásba ejtette Levint, de jobban meggondolva belátta, hogy senki sem ismeri és nem is köteles ismerni az érzéseit, s csak annál nyugodtabban, meggondoltabban és elszántabban kell eljárnia, hogy a közönynek ezt a falát átüsse, s célhoz érjen. „Nem szabad elsietni, de elhagyni sem semmit” - mondta magában, egyre nagyobb dagályát érezve fizikai erejének s a rá váró tennivalókra irányzott figyelmének.

Megtudva, hogy a doktor még nem kelt föl, Levin a képzeletében megjelenő különféle tervek közül a következőkben állapodott meg: Kuzma menjen el egy levéllel egy másik orvoshoz, maga a patikába megy ópiumért, s ha a doktor még akkorra sem kelt föl, visszatérve megvesztegeti az inast, vagy ha nem lesz kapható rá, akármilyen áron, erőszakkal is fölveri a doktort.

A gyógyszerárban a szikár segéd a várakozó kocsis számára ugyanazzal a közönnyel zárt ostyába valami porokat, amivel az inas tisztította az üveget, s megtagadta az ópium kiadását. Levin igyekezett meggyőzni: azon volt, hogy ne hamarkodja el a dolgot, s ne jöjjön dühbe, megmondta a doktor és a szülésznő nevét, elmagyarázta, mire kell az ópium, és sikerült is meggyőznie. A segéd németül kért tanácsot, hogy kiadhatja-e, s a válaszfal mögül megkapván a beleegyezést, gyógyszeres üveget és tölcserőltet vett elő, a nagy üvegből kitöltött lassan a kicsibe, címkét ragasztott rá; Levin kérése ellenére, hogy ne tegye, még le is kötözte, sőt be is akarta csomagolni. De Levin ezt nem bírta már; egy elszánt mozdulattal kirántotta a gyógyszer a kezéből, s kifutott a nagy üvegajtón. A doktor még nem kelt fel, s az inas, aki a szőnyeg tisztításával volt elfoglalva, nem volt hajlandó felkelteni. Levin minden sietség nélkül egy tízrubeles bankjegyet húzott ki, s a szavakat lassan ejtve, de azért időt sem vesztve, odaadta neki a bankót, s kijelentette, hogy Pjotr Dmitrics (milyen nagynak és jelentősnek látszott most ez az előbb annyira jelentéktelen Pjotr Dmitrics!) megígérte, hogy bármikor rendelkezésükre áll, s bizonyára nem haragszik meg érte, hát keltse csak azonnal föl.

Az inas ráállt; fölment, s Levint a váróba tessékelte.

Az ajtón át hallotta, amint az orvos köhécselve járkál, mosdik, s valamit beszél. Vagy három perc telt el; Levinnek úgy tűnt föl, több volt egy óránál. Nem tudott tovább várni.

- Pjotr Dmitrics, Pjotr Dmitrics! - szólt könnyörgő hangon a nyitott ajtón. - Az Isten szerelmére, bocsásson meg! Fogadjon úgy, ahogy van. Már több mint két órája tart.

- Rögtön, rögtön! - felelte a hang, s Levin elámulva vette észre, hogy a doktor mosolyogva beszél.

- Egy percre csak...

- Rögtön.

Még vagy két perc telt el, mialatt a doktor a csizmáját húzta föl, s még kettő, mialatt a ruhájába bújt, és megfésülködött.

- Pjotr Dmitrics! - kezdte Levin újból panaszos hangon, de ekkorra már kijött a doktor, fölöltözve s megfésülködve. „Nincs lelkiismeret ezekben az emberekben - gondolta Levin. - Fésülködik, mialatt mi elpusztulunk.”

- Jó reggelt! - nyújtotta oda neki a kezét az orvos, mintha ugratni akarná a nyugalmával. - Ne siessen annyira! Nos?

Levin minél körülményesebb igyekezett lenni; minden szükségtelen részletet elmondott a felesége állapotáról; közben minduntalan kérésekkel szakította félbe a mondókáját, hogy a doktor azonnal induljon el vele.

- De hát ne siessen úgy! Látszik, hogy nem ért hozzá. Rám bizonyára nincs is szükség; de megígértem, hát jó, elmegyek. Sietni azonban nincs mit. Üljön csak le, kérem, kávét nem parancsol?

Levin ránézett; csak a tekintetével kérdezte, hogy csúfolódik-e. De a doktor nem is gondolt csúfolódásra.

- Ismerem, ismerem ezt - mondta a doktor mosolyogva. - Magam is családos ember vagyok; mi, férjek, a legszánalmasabb alakok vagyunk ilyenkor. Van egy páciensem, az ura ilyenkor mindig az istállóba szökik.

- De hát mit gondol, Pjotr Dmitrics? Azt hiszi, szerencsés lefolyású lehet?

- Minden jel szerencsés kimenetelre mutat.

- Szóval tüstént jön? - mondta Levin, s dühösen nézett a kávét behozó szolgára.

- Egy órácskán belül.

- De az Isten szerelmére!

- Ejnye, hadd igyam hát meg a kávém!

Az orvos odaült a kávéjához. Mindketten hallgattak.

- Hanem a törököt alaposan verik! Olvasta a tegnapi tudósítást? - kérdezte az orvos a zsemléjét rágcsálva.

- Nem, nem bírom! - szólt fölszökve Levin. - Tehát egy negyedóra múlva ott lesz?

- Fél óra múlva.

- Becsületszávára?

Levin együtt érkezett haza a hercegnővel, s együtt mentek föl a háló ajtajához. A hercegnőnek könnyű volt a szemében, keze reszketett. Ahogy Levint meglátta, átölelte és sírt.

- Nos, lelkem, Lizaveta Petrovna? - ragadta meg a hercegnő a buzgóságtól sugárzó arccal elébe siető Lizaveta Petrovna kezét.

- Jól halad - mondta Lizaveta Petrovna -, de beszélje rá, hogy lefeküdjék. Úgy könnyebb.

Attól a perctől, hogy fölébredt, s látta, miről van szó, Levin fölkészült rá, hogy gondolatait és érzéseit elzárva, okoskodás és találgatás nélkül, keményen viselje, ami rája vár; elhatározta, hogy a feleségét sem hangolja le, ellenkezőleg, megnyugtatta, s éleszti a bátorságát; még azt sem engedi meg magának, hogy arra gondoljon, mi lesz, hogy végződik. Az után ítélve, amit kérdezősködéseire a dolog szokásos tartalmáról hallott, képzeletben arra készült, hogy vagy öt órán át tűr, azalatt tartja magát, s ezt úgy hitte, meg is tudja tenni. De amikor a doktortól visszatért, s a szenvedő Kittyt megint meglátta, mind sűrűbben ismételte az „Uram, kegyelmezz, segíts”-et, föl-fölsóhajtott, fölfelé vetette a fejét, s félelem fogta el, hogy nem bírja ki, elsírja magát, vagy elszalad. Annyira gyöttrődött. Pedig még csak egy óra telt el.

Ez után az óra után pedig még egy, kettő, három következett; letelt mind az öt, amit tűrése legvégső határául tűzött ki, s a helyzet még mindig ugyanaz volt, s ő egyre tűrt, mint hogy mást

tenni, mint túrni, nem is tudott; minden percben azt gondolva, hogy a türelem végső küszöbére ért, s szíve a részvétől azonnal szétszakad.

De percek, órák és újabb órák teltek el; s szenvedése és borzadása nőtt, s mindjobban feszült.

Az élet megszokott feltételei, amik nélkül az ember el sem tud képzelni semmit, nem léteztek többé a számára. Elvesztette az idő tudatát. A percek, azok, melyekben Kitty magához hívta, s ő hol szokatlan erővel szorító, hol az övét ellökő, kiizzadt kezeit fogta, óráknak tündek föl, majd meg az órák tündek föl perceknek. Csodálkozott, amikor Lizaveta Petrovna megkérte, hogy a spanyolfal mögött gyújtson gyertyát, s megtudta, hogy délután öt óra van már. Ha azt mondták volna, hogy még csak reggel tíz van, éppolyan kevéssé csodálkozott volna, hogy hol volt ezalatt, éppolyan kevéssé tudta, mint azt, hogy mi mikor volt. Látta Kitty gyulladt, hol hökkent és szenvedő, hol elmosolyodó s őt megnyugtató igyekvő arcát. Látta a hercegnőt is vörösén, idegesen, ősz hajfürtjei kibomolva, amint erőszakkal nyeli, ajkát harapdálva, a könnyeit; látta Dollyt, a vastag cigarettákat szívó doktort és Lizaveta Petrovna kemény, határozott, megnyugtató arcát; az öreg herceget, amint elkomorodott arccal sétál a teremben. De hogy hogyan jöttek ki-be, s hogy hol voltak, nem tudta. A hercegnő a doktorral majd a hálóban volt, majd a dolgozóban, ahol hirtelen egy asztal terült; majd pedig nem ő volt már ott, hanem Dolly. Tisztán visszaemlékezett, hogy elküldték valahová. Egyszer azért küldték, hogy az asztalt és a díványt átvigye. Nagy buzgósággal csinálta, azt gondolta, Kittynek kell; aztán tudta csak meg, hogy magának készített éjjeli fekhelyet. Aztán a doktorhoz küldték a dolgozószobába, valamit megkérdezni. Az orvos felelt neki, s a dumabeli botrányokról beszélt. Utána a hercegnő hálójába küldték, hogy hozzon el onnan egy aranyozott, ezüstveretes ikont, s ő a hercegnő öreg komornájával fölmászott érte a szekrényre; eltörte a szentkép lámpácskáját, de a komorna megnyugtatta a felesége meg a lámpa felől is, ő pedig odavitte a képet, s gondosan a párna mögé dugva, Kitty fejéhez állította. De hogy mindez hol, mikor és miért volt, nem tudta. Azt sem értette, miért fogta őt kézen a hercegnő, s miért kéri részvételt pillantva rá, hogy nyugodjék meg, míg Dolly arra beszélt rá, hogy egyék valamit, s kivezette a szobából, sőt a doktor is komolyan és részvételt nézett rá, s cseppeket ajánlott.

Azt tudta s azt érezte csak, hogy ami végbemegy, ahhoz hasonló, ami egy éve a kormányzó-sági székhely szállójában történt, Nyikolaj bátyja halotti ágyánál. Csakhogy az bánat volt, ez meg öröm. De az a bánat és ez az öröm egyformán kiestek az élet szokásos feltételein; rések voltak szinte a megszokott életen, amin át valami felsőbbrendűbe látott. És ugyanolyan súlyosan, gyötrődve közeledett, aminek be kellett következnie, mint akkor, s e magasabb rendűt szemlélve olyan magasságba emelkedett a lelke, amilyen magasságról addig nem is tudott, s ahová az értelme nem juthatott már el.

„Uram, bocsáss meg, segíts!” - hajtogatta szüntelen magában; s hiába volt a nagyon is hosszú s teljesnek hitt elidegenedés, úgy érezte, éppen olyan bizalommal és egyszerűen fordul Istenhez, mint gyermekse s kora ifjúsága idején.

Az egész idő alatt két külön hangulat volt benne. Az egyik: ha nem Kittyvel volt, hanem a doktorral, aki az egyik vastag cigarettát a másik után szívta s nyomta el a teli hamutartó szélén, vagy Dollyval, vagy az öreg herceggel - itt ebédről, politikáról, Marja Petrovna betegségéről folyt a beszéd, s Levin egy-egy percre egészen elfeledkezett, mi történik, s úgy érezte magát, mint aki most ébredt föl. A másik hangulata - amikor Kitty mellett volt az ágy fejenél, ahol a szíve szét akart s mégsem szakadt széjjel a részvétől, s ahol szakadatlanul imádkozott. S valahányszor a hálóból jövő kiáltás a feledés percéből kirántotta, mindig ugyanabba az igen furcsa tévedésbe esett, ami az első percben érte. Ahányszor Kitty kiáltását meghallotta, fölszökött s szaladt, hogy mentegesse magát; útközben eszébe jutott, hogy nem bűnös, s óvni, segíteni szeretett volna; de ahogy ránézett, megint csak azt látta, hogy segítenie

nem lehet, s elborzadt. „Uram, bocsáss meg és segíts!” - mondogatta. És minél jobban múlt az idő, annál erősebbé vált mind a két hangulat: ha nem volt vele, teljesen megfélemedezett róla, mind nyugodtabb és nyugodtabb lett, Kitty szenvedése s a maga tehetetlensége pedig mindjobban gyötörte. Fölszökött, el szeretett volna futni valahová, s hozzá futott.

Néha, amikor a felesége újra és újra magához szólította, Levin még vádolta is. De ahogy alázatos, mosolygó arcát megpillantotta, s a szavait hallotta: „Nagyon meggyötörtelek”, az Istent vádolta már; majd, hogy Isten jutott az eszébe, arra kérte, hogy bocsásson meg, s könyörüljön rajta.

15

Nem tudta, késő van-e vagy korán. A gyertyák mind leégtek már, Dolly csak az imént volt a dolgozóban; a doktornak ajánlotta, hogy feküdjék le. Levin ült, a doktor elbeszélését hallgatta egy sarlatán delejezőről, s a cigarettája hamuját nézte. Fájásszünet volt, s ő elfeledkezett magáról. Teljesen elfelejtette, mi történik. A doktor elbeszélését hallgatta, s meg is értette. Hirtelen egy kiáltás hallatszott, de példátlan. Olyan szörnyű kiáltás volt, hogy Levin föl sem ugrott; lélegzetét visszafojtva, ijedt-kérdőn nézett a doktorra. A doktor oldalt fordította a fejét, hallgatózott, s helyeslően mosolygott. Az egész olyan rendkívüli volt, hogy Levint már nem lepte meg semmi sem. „Bizonyára így van jól” - gondolta, s ülve maradt. De ez kinek a sikoltása volt? Fölugrott, lábujjhegyen a hálóba futott, megkerülte Lizaveta Petrovnát, a hercegnőt, s a helyére állt, az ágy fejéhez. A kiáltás elhallgatott, de most valami változás állt be. Hogy mi, azt nem látta, nem értette, és nem is akarta látni és érteni. De ott látta a Lizaveta Petrovna arcán; ez az arc szigorú volt és sápadt, de éppen olyan határozott is, bár az álla remegett kicsit, s a szeme Kittyre meredt. Kitty kigyúlt, elgyötört arca a hozzáragadt, izzadt hajfürttel Levin felé fordult, a tekintetét kereste. Fölemelt kezei a kezét kérték. Izzadt kezeivel megfogta a Levin hideg kezeit, s az arcához szorította.

- Ne menj el, ne menj el! Nem félek, nem félek! - mondta gyorsan. - Mama, vegye ki a fülbevalómat. Zavar. Nem félsz? Hamar, hamar, Lizaveta Petrovna...

Gyorsan, igen gyorsan beszélt, s mosolyogni akart. De az arca egyszer csak eltorzult, s eltolta magától Levint.

- Nem, ez borzasztó! Meghalok, meghalok! Menj, menj! - kiabálta, s megint az a hasonlíthatatlan kiáltás hallatszott.

Levin a fejéhez kapott, s kiszaladt a szobából.

- Semmi, semmi, minden jól megy - szólt utána Dolly.

De akármit mondtak, ő tudta, hogy most már mindennek vége. Ott állt, fejével az ajtónak dőlve, a szomszéd szobában, s ha valami soha nem hallott sivítást, bőgést hallott, tudta, hogy ezt az kiáltotta, aki azelőtt Kitty volt. A gyereket rég nem kívánta már, csak azt, hogy ez a szörnyű szenvedés megszűnjék végre.

- Doktor! Mi ez? Istenem! - mondta a belépő doktor kezéhez kapva.

- A végéhez közeledik - mondta a doktor. S a doktor arca, ahogy ezt mondta, olyan komoly volt, hogy Levin a „végéhez közeledik”-et úgy értette: meghal.

Nem tudott magáról, úgy futott be a hálószobába. Az első, amit meglátott, Lizaveta Petrovna arca volt. Még komorabb volt és még szigorúbb. Kittynek nem is volt arca. Azon a helyen, ahol az előbb az arca volt, az erőfeszítés látványa s a hang is, ami kijött belőle, valami

szörnyűt mutatott. Levin fejével az ágy fájának dőlt, s a szíve, érezte, megszakad. A rettenetes kiáltás nem hallgatott el, még rettenetesebb követte, majd mintha a borzalom végső határához ért volna, hirtelen elnémult. Levin nem hitt a fülének, de nem lehetett kételkednie; a kiáltás elállt, csendes sürgés hallatszott, mocorgás és sietős lélegzet, s Kitty szakadozott, élő és gyöngéd, boldog hangja, amint csendben annyit mond: „Vége.”

Levin fölemelte a fejét, Kitty erőltlenül eresztette a kezét a takaróra; rendkívül szép volt és csendes; szótlánul nézett a férjére, akart és nem tudott mosolyogni.

S ebből a titokzatos, rettenetes, nem földi világból, amelyben huszonkét órán át élt, Levin úgy érezte, egy szempillantás alatt az ő korábbi, szokott világába került, de az a boldogságnak olyan új fényében ragyogott most, hogy nem tudta elviselni. A megfeszített húrok elszakadtak; a zokogás, az öröm előre nem látott könnyei olyan erővel tódultak föl s rázták a testét, hogy sokáig szólni sem engedték.

Térdre esett az ágy előtt, az ajka elé fogta s úgy csókolta a felesége kezét, s a kéz gyenge ujjmozgással felelt a csókjaira. Eközben ott az ágy végében Lizaveta Petrovna ügyes ujjai közt, mint a kis láng a lámpácska fölött, egy emberi lény élete himbált, aki idáig nem volt, s most már ugyanolyan jogon, magának éppoly fontosan, élni fog majd, s magához hasonlókat nemz.

- Él! Él! Méghozzá fiú! Ne nyugtalankodjék - hallotta Levin Lizaveta Petrovna hangját, amint remegő kézzel csapkodta a gyerek hátát.

- Mama, igaz? - hallatszott Kitty hangja.

A hercegnő csak felcsukló sírással felelt.

S a csend közepén, kétségtelen válaszul az anya kérdésére, egészen másféle hang hallatszott, mint a többi, szobabeli fojtott, beszélgető hang. Egy érthetetlen módon itt termett, új emberi lény merész, arcátlan, semmire nem hederítő kiáltása volt.

Ha Levinnek az előbb még azt mondják, hogy Kitty meghalt, és ő is vele együtt, s hogy a gyermekeik angyalok, s Isten itt van előttük - semmin se csodálkozott volna, most azonban, hogy a valóság világába visszatért, nagy szellemi erőfeszítésbe került megértenie, hogy Kitty él, ép, s ez a kétségbeesetten visító lény a fia. Kitty élt, a szenvedésnek vége volt. S ő kimondhatatlanul boldog. Ezt megértette, s az egész boldoggá tette. De a gyerek? Honnét, minek és kicsoda?... Sehogy sem tudta megérteni, nem tudott hozzászokni ehhez a gondolathoz. Valami fölöslegesnek, ráadásnak látszott, amihez sokáig nem tudott hozzászokni.

16

Tíz óra felé az öreg herceg, Szergej Ivanovics és Sztjepan Arkagyics Levinnél ültek; a szülő nőről beszéltek, s lassan távolabbi tárgyak is sorra kerültek. Levin hallgatta őket, s beszélgetésük alatt akaratlanul is eszébe jutott a múlt; az, ami a mai reggelig volt; s eszébe jutott önmaga is, amilyen tegnap volt. Mintha egy évszázad telt volna el azóta. Valamiféle elérhetetlen magasságban érezte magát, amelyről most iparkodott leereszkedni, nehogy megsértse azokat, akikkel beszélget. Beszélt, s szüntelenül a feleségére gondolt, mostani állapotának a részleteire, a fiára, akinek a létezéséhez igyekezett hozzászoktatni magát. A női világ, amely nőülésével új, addig nem ismert jelentőséget nyert, most olyan magasságokba emelkedett előtte, hogy nem is tudta a képzeletével utolérni. Hallgatta a társalgást a tegnapi klubbeli ebédéről, s azt gondolta: „Mi történik most Kittyvel, elaludt-e? Hogy van? Mire gondol? A fiam, Dmitrij, sír-e?” S beszéd közben, a mondat derekán, fölugrott, és kiment a szobából.

- Üzend meg, be lehet-e menni hozzá - mondta a herceg.

- Jó, rögtön - felelte Levin, s anélkül, hogy megállt volna, bement Kittyhez.

Kitty nem aludt, csendben beszélgetett az anyjával; a keresztelőről készített terveket.

Ott feküdt hanyatt, rendbe szedve, megfésülve, csinos, kék, díszes főkötőben, kezét a takarón nyugtatva, s ahogy a szemük találkozott, a pillantása magához hívta. Amúgy is fényes tekintete, ahogy közeledett hozzá, úgy lett még ragyogóbb. Arcán ugyanaz az átváltozás volt, a földiből a földöntúliba, ami az elhunytak arcán szokott lenni, csak ami ott búcsú, itt találkozás. Levint meg elfogta az izgalom, olyan, amelyet a szülés percében érzett. Kitty kézen fogta, s megkérdezte, aludt-e. Levin nem tudott felelni, s gyöngeségéről meggyőződve elfordult.

- Én aludtam, Kosztya - mondta Kitty. - És most nagyon jól vagyok.

Levin ránézett, de Kitty arckifejezése hirtelen elváltozott.

- Adjátok ide - mondta, meghallva a gyerek halk sírását. - Adja ide, Lizaveta Petrovna, ő is megnézi majd.

- No, nézze meg hát a papa is - emelt föl s vitt oda Lizaveta Petrovna valami vöröset, furcsát és imbolygót. - Várjunk, előbb rendbe szedjük magunkat. - Lizaveta Petrovna azt a vöröset és imbolygót az ágyra tette, a gyereket kigöngyölte, ujjával fölemelte, megforgatta, s valamivel behintve, megint begöngyölte.

Ahogy a piciny, szájalomra méltó lényre nézett, Levin reménytelen erőfeszítést végzett, hogy lelkében az atyai érzés valamiféle jelére találjon; azonban csak viszolygást érzett iránta. De amikor kipólyázták, s a vékony, vékony karocskák, a kis sáfrányszínű lábak, azon a kis ujjak, a többtől eltérő nagyujj is, feltűntek, látta, hogy Lizaveta Petrovna, lágy rugókként, hogy szorítja oda, s göngyöli be egy vászonruhába ezeket a kiterjesztett karocskákat, olyan szájalom fogta el ez iránt a lény iránt s olyan félelem, hogy a szülésznő esetleg kárt tehet benne, hogy megfogta a kezét.

Lizaveta Petrovna elnevette magát.

- Ne féljen, ne féljen!

Amikor a gyereket tisztába tették s egy kis kemény bábuvá változtatták, Lizaveta Petrovna, mintha csak a munkájával büszkélkedne, meghimbálta, és hátralépett, hogy Levin teljes szépségében láthassa a fiát.

Kitty, szemét le nem véve róla, oldalról ugyanoda nézett.

- Adja, adja csak! - mondta, s majdhogy fel nem emelkedett.

- Mit csinál, Katyerina Alekszandrovna? Ilyen mozdulatot nem szabad tennie! Várjon, majd odaadom. Csak megmutatjuk magunk a papának, hogy milyen legények vagyunk!

És Lizaveta Petrovna egy kézzel Levin felé emelte (a másik az ujjával csak az ingó tarkóját támogatta) ezt a különös, ingó, a fejét a pólya széle mögé rejtő vörös jószágot. De volt rajta orr is, kancsalító szem, cuppantó ajak.

- Gyönyörű gyerek! - mondta Lizaveta Petrovna.

Levin elkeseredetten sóhajtott. Ez a gyönyörű gyerek csak undort és sajnálkozást keltett benne. Egyáltalán nem az az érzés volt, amire várt.

Mialatt Lizaveta Petrovna a gyereket Kitty szoptatáshoz még nem szokott mellére tette, Levin elfordult.

Egy kacaj kapatta föl vele hirtelen a fejét; Kitty nevetett föl. A gyerek elfogadta a mellet.

- No, elég már, elég! - mondta Lizaveta Petrovna, de Kitty nem engedte el. A gyerek a karján aludt el.

- Most nézd meg - mondta Kitty, s odafordította felé, hogy láthassa. Az öreges arcocska hirtelen még több ráncba szedődött; a gyerek tüsszentett egyet.

Levin elmosolyodott, s alig tudta az ellágyulás könnyeit visszatartani, megcsókolta a feleségét, s kiment a sötét szobából.

Amit ez iránt a kis lény iránt érzett, egyáltalán nem az volt, amire várt. Semmi vidám és örömteli nem volt ebben az érzésben, ellenkezőleg, új, gyötrő félelem volt. A sebezhetőségek új területének tudata. S ez a tudat az első időben olyan kínos volt, a félelem, hogy ennek a tehetetlen teremtésnek szenvednie ne kelljen, olyan erős, hogy észre sem vette tőle az értelmetlen örömet, sőt büszkeséget, amit akkor érzett, mikor a gyermek eltüsszentette magát.

17

Sztyepan Arkagyics ügyei rosszul álltak.

Az erdőért kapott pénz harmada elfogyott már, s a tíz százalék levonást is beleszámítva csaknem a harmadik harmadot is felvette már a kupectól. A kereskedő nem adott több pénzt, annál kevésbé, mert Darja Alekszandrovna, ezen a télen első ízben, kereken bejelentette, hogy jogot formál a saját vagyonára, s megtagadta az erdő utolsó harmadáért járó pénzről a szerződés aláírását. Sztyepan Arkagyics hivatali fizetése az otthoni kiadásokra s az apróbb, nem halaszthatóbb adósságokra ment el. Pénzük egyáltalán nem volt.

Ez kellemetlen volt és kényelmetlen, s Sztyepan Arkagyics véleménye szerint nem mehetett így tovább. Szerinte mindennek az volt az oka, hogy nagyon kevés fizetést kapott. Az állás, amelyet betöltött, nyilván nagyon szép volt öt évvel ezelőtt, ma azonban már nem. Petrov mint bankigazgató tizenkétezret kapott; Szventyickij mint a Társaság tagja tizenhétézret, Mityin bankot alapított, és ötvenezret keresett. „Nyilván elaludtam, és elfelejtettek” - gondolta Sztyepan Arkagyics magában. S fülelni, nézelődni kezdett, s a tél végére igen jó állást nézett ki, s rohamot indított érte előbb Moszkvából, a nagynénjein, bácsikáin, barátain át; tavasszal pedig, amikor a dolog megérett, maga ment föl Pétervárra. Egyike volt azoknak az állásoknak, amelyekből ezertől ötvenezer évi fizetésig a legkülönbözőbb méretekben most több támadt, mint amennyi jó meleg, baksisos állás azelőtt volt. Bizottsági tagság volt a déli vasutak és bankintézetek kölcsönös hitelmérlegének egyesített képviselőjénél. Ez az állás, mint az ilyen állások mind, olyan hatalmas tudást és munkabírást követelt, amely egy emberben nehezen lehetett együtt. S minthogy olyan ember, akiben ezek a sajátságok együtt legyenek, nem volt, mégiscsak jobb, ha becsületes, mintha nem becsületes ember foglalja el. Sztyepan Arkagyics pedig nemcsak becsületes ember volt (hangsúly nélkül), de *becsületes* ember (hangsúllyal); abban a különös értelemben, amellyel Moszkvában bír ez a szó, amikor azt mondják: *becsületes* közéleti személyiség, *becsületes* író, *becsületes* újság, *becsületes* intézmény, *becsületes* irányzat, s ami nemcsak azt jelenti, hogy az az ember vagy intézmény nem becstelen, hanem hogy alkalomadtán egy kis szűrást is hajlandó megereszteni a kormány ellen. Sztyepan Arkagyics Moszkvában azokban a körökben forgott, ahol ez a szó használatos volt, és *becsületes* embernek tartották, tehát több joga volt ehhez az álláshoz, mint másnak.

Ez az állás hétezer és tízezer között hozott egy esztendőben, s Oblonszkijnak, hogy elláthassa, nem kellett az állami állást föladnia. Az állás két minisztériumtól, egy hölgytől és két zsidótól

függött, s habár az emberek mind elő voltak készítve már, Sztjepan Arkagyicsnak találkoznia kellett velük Pétervárott. Ezenkívül Anna húgának is megígérte, hogy Karenintől a válása ügyében végleges választ hoz. Ötven rubelt kért tehát Dollytól, s felutazott Pétervárra.

Ahogy most a Karenin dolgozószobájában ült, s előterjesztését hallgatta az orosz pénzügyek rossz állapotának az okairól, Sztjepan Arkagyics csak a pillanatot várta, mikor végez, hogy a maga ügyéről s Annáról kezdjen beszélni neki.

- Igen, ez nagyon igaz - mondta, amikor Alekszej Alekszandrovics a *pince-nez*-t,¹⁸⁰ ami nélkül mostanában nem tudott olvasni, levette, s kérdőn tekintett hajdani sógorára -, részletekben ez mind nagyon igaz, de a mi korunk alapelve mégis a szabadság.

- Igen, csakhogy én egy másik elvet állítok fel, amely a szabadság elvét is magában foglalja - mondta Alekszej Alekszandrovics, a „magában foglalja” kifejezést megnyomva, s megint föltekintett a *pince-nez*-t, hogy a helyet, ahol ezt kimondta, hallgatójának újra elolvassa.

S a szépen írt, hatalmas margójú kéziratot átlapozva, Alekszej Alekszandrovics újból elolvasta a meggyőző helyet.

- Én a védővamos rendszert nem a magánemberek, hanem a közjó szempontjából ellenzem, az alsóbb és felsőbb osztályokért egyaránt - mondta a *pince-nez* fölött Oblonszkijra nézve. - De *ők* nem képesek megérteni ezt, *őket* csak a magánügyeik érdeklik, s frázisokért lelkesednek.

Sztjepan Arkagyics tudta, hogy amikor Karenin arról kezd beszélni, amit *ők* csinálnak s gondolnak, vagyis azok, akik a terveit nem akarják elfogadni s Oroszországban minden rossz okai, akkor már vége felé járnak; épp ezért szívesen lemondott a szabadság elvéről, s mindenbe belenyugodott. Alekszej Alekszandrovics elhallgatott, s elgondolkozva lapozgatta a kéziratát.

- Igaz is - mondta Sztjepan Arkagyics -, meg akartalak kérni, alkalomadtán, ha Pomorszkijjal találkozol, szólj neki egy szócskát; nagyon szeretném, ha a déli vasutak és pénzügyek kölcsönös hitelmérlegének egyesített képviselőjénél a megürült bizottsági tagsági helyet megkaphatnám.

Sztjepan Arkagyics annyira hozzászólt már ennek a szívéhez közel álló állásnak a megnevezéséhez, hogy hiba nélkül és gyorsan mondta ki.

Alekszej Alekszandrovics kikérdezte, mi is a bizottság munkaköre, s elgondolkozott. Azt forgatta, nincs-e ebben a tevékenységben valami, ami ellenkezik a terveivel. De minthogy az új intézmény tevékenysége igen bonyolult volt, az ő tervei pedig igen nagy területet öleltek föl, nem tudta eldönteni mindjárt, s a *pince-nez*-t levéve így szólt:

- Kétségtől szólhatok; de miért óhajtod voltaképpen ezt az állást?

- Szép fizetéssel jár, kilencezerig, s az én jövedelemem...

- Kilencezer - ismételte meg Alekszej Alekszandrovics, és elkomorodott. A fizetés magas összege arra emlékeztette, hogy Sztjepan Arkagyics tervbe vett állása épp ebből a szempontból ellentétben állt tervei gondolatával: azok ugyanis mindig a takarékoságot tartották szem előtt.

- Én úgy látom - írtam is erről egy emlékiratot -, hogy manapság ezek az óriási fizetések a kormányzat fonák gazdasági *assiette*-jének¹⁸¹ a jelei.

---

¹⁸⁰ Csíptető. (francia)

¹⁸¹ Szó szerint tányér, átvitt értelemben: elrendezés. (francia)

- De mit akarsz hát? - mondta Sztjepan Arkagyics. - Tegyük fel, hogy egy bankigazgató tízezret kap, de hisz megérdemli. Vagy a mérnök, aki húszezret kap. Akárhogy nézed, életrevaló dolgot csinál!

- A fizetés, én azt tartom, egy áru ára, s a kereslet és kínálat törvényének kell alávetve lennie. Ha a megszabott fizetés eltér ettől a törvénytől, amikor azt látom például, hogy kijön a főiskoláról két mérnök, mindkettő ugyanannyit tud, ugyanolyan tehetséges, s az egyik negyvenezeret kap, a másik meg beéri kétezerrel, vagy hogy jogászokat és huszárokat neveznek ki óriási fizetéssel, minden szakképzettség nélkül bankigazgatónak, akkor arra következtetek, hogy a fizetést nem a kínálat és kereslet törvénye, hanem a cimboraság szabja meg. És ez visszaélés, önmagában is megvan a jelentősége, de az állami szolgálatra is károsan hat. Azt tartom, hogy...

Sztjepan Arkagyics sietett félbeszakítani a sógorát:

- Igen, de abban csak egyetértesz, hogy itt új, kétségtelenül hasznos intézmény létesül. Akárhogy nézed, életrevaló dolog! S különösen nagy súlyt helyeznek rá, hogy az ügyeket becsületesen vezessék - mondta Sztjepan Arkagyics hangsúllyal.

De a *becsületes* szó moszkvai jelentését Alekszej Alekszandrovics nem ismerte.

- A becsületesség - mondta - csak negatív sajátság.

- Mégis nagyon lekötelezel - mondta Sztjepan Arkagyics -, ha szólsz egy szót Pomorszkijnak. Úgy beszélgetés közben...

- De hisz ez, úgy látom, inkább Bolgarinovtól függ - mondta Alekszej Alekszandrovics.

- Bolgarinov a maga részéről teljesen mellette van - mondta Sztjepan Arkagyics elpirulva.

Bolgarinov említésére azért pirult el, mert aznap reggel volt a zsidó Bolgarinovnál, s ez a látogatás kellemetlen emlékeket hagyott benne. Sztjepan Arkagyics szilárdul meg volt győződve, hogy az ügy, melyet szolgálni akar, új, életrevaló és becsületes ügy; de ma délelőtt, amikor Bolgarinov, más kérelmezőkkel együtt, nyilván készakarva, két óra hosszat váratta a fogadójában, kényelmetlen érzése támadt.

Azért-e, mert ő, Rurik utódja, Oblonszkij herceg, két órát várt egy zsidó várószobájában, vagy mert életében először nem követte ősei példáját, akik mind a kormányt szolgálták, s új területre lépett - mindenesetre kényelmetlenül érezte magát. Ez alatt a kétórás várakozás alatt Sztjepan Arkagyics rendkívül elevenen járkált a váróban pofaszakállát igazgatva, közben beszélgetésbe ereszkedett más kérvényezőkkel, szójátékot eszelt ki arra, hogyan várt a zsidónál, s gondosan elrejtette a többiek, de még maga elől is az érzéseit.

De az egész idő alatt, maga sem tudta, miért, azért-e, mert a szójátékából: „éberen vártam a héberem”, semmi sem sült ki, vagy másvalami miatt, zavar és bosszúság maradt benne. Amikor pedig Bolgarinov rendkívüli udvariassággal és nyilvánvaló diadallal a megaláztatása miatt végre fogadta, s csaknem visszautasította, Sztjepan Arkagyics azon volt, hogy az egészet minél előbb elfeledje. Most azonban eszébe jutott, és elpirult.

- Még egy ügyem van, tudod is, mi: Anna - mondta Sztyepan Arkagyics, miután egy darabot hallgatott, s ezt a kellemetlen emléket lerázta.

Ahogy Oblonszkij Anna nevét kiejtette, Alekszej Alekszandrovics arca tökéletesen megváltozott; az előbbi elevenség helyett halálos fáradtság ült ki rá.

- Mit akartok tőlem voltaképpen? - mondta fészkelődve, s bekattantotta a *pince-nez*-ét.

- Döntést, akármilyet, de döntést, Alekszej Alekszandrovics. Nem úgy fordulok most hozzád („mint megbántott férjhez”, akarta mondani, de megijedt, hogy elrontja vele a dolgát, s kicserélte a szót), mint államférfihoz (ami itt nem volt helyén), egyszerűen mint emberhez, mégpedig jó emberhez és keresztényhez. Meg kell szánnod őt.

- De hát miért voltaképpen? - mondta Karenin halkan.

- Megszánnod, igen. Ha látnád, mint én - az egész telet vele töltöttem -, megsajnálta volna. Rettenetes a helyzete, igazán rettenetes.

- Én úgy látom - felelte Alekszej Alekszandrovics még vékonyabb, csaknem sipító hangon -, hogy Anna Arkagyevnának megvan mindene, amit ő maga akart.

- Alekszej Alekszandrovics, az Isten szerelmére, hagyjuk a vádaskodást! Ami elmúlt, elmúlt, s tudod, hogy ő mit vár és mit óhajt: a válást.

- Én azt gondoltam, hogy amennyiben a fiára igényt formálok, Anna Arkagyevna lemond a válásról, így is adtam meg a válaszom, s a dolog, azt hittem, be van fejezve. Én beleegyezettnek is tekintem! - rikácsolta Alekszej Alekszandrovics.

- De az Isten szerelmére, ne heveskedj - érintette meg Sztyepan Arkagyics a sógora térdét. - Nincs befejezve. Ha megengeded, hogy összefoglaljam, az ügy így áll: amikor szétmentetek, te nagy voltál, amilyen nagylelkű csak lehet valaki; megadtál neki mindent: a szabadságát, sőt még a válást is. Ő ezt méltányolta is. Nem, ne hidd! Valóban méltányolta. Annyira, hogy azokban az első percekben, érezve, mekkorát vétkezett ellened, nem is gondolt és nem is gondolhatott meg mindent. Mindenről lemondott. A valóság, az idő azonban megmutatta, milyen gyötrelmes és lehetetlen a helyzete.

- Anna Arkagyevna élete engem nem érdekelhet - szakította félbe Alekszej Alekszandrovics, a szemöldökét felhúzva.

- Engedd meg, hogy ne higgyem el - mondott ellent lágyan Sztyepan Arkagyics. - Ez a helyzet önéki gyötrelmem, és senkinek sincs haszna belőle. Azt mondod, rászolgált. Anna tudja ezt, s nem is kér, egyenesen megmondja, hogy nem mer semmit sem kérni. Mi, a rokonai, akik szeretjük, mi kérünk, könyörgünk neked. Miért vergődjék? Kinek lesz jobb ettől?

- Már engedd meg, ti, úgy látszik, vádlottnak tesztek meg - mondta Alekszej Alekszandrovics.

- De nem, nem, a világért sem; értsd meg már! - mondta Sztyepan Arkagyics, ismét a kezéhez érve, mintha meg lett volna győződve, hogy ez az érintés meglágyítja a sógorát. - Én csak egyet mondok: a helyzete gyötrő, s anélkül, hogy magad vesztenél valamit, könnyíthetsz rajta. Úgy elrendezem, hogy észre sem veszed. Hiszen megígérted.

- Az ígéretet régebben adtam. A fia dolga - az volt a föltevés - eldöntötte az egészet. Azonkívül abban reménykedtem, hogy Anna Arkagyevna lesz elég nagylelkű... - ejtette ki nagy nehezen, reszkető ajakkal az elsápadt Alekszej Alekszandrovics.

- Ő mindent a te nagylelkűségedre bíz. Egyet kér, egyetlen dologért könyörög; szabadítsd ki mostani lehetetlen helyzetéből. Nem kéri már a fiát. Alekszej Alekszandrovics, te jó ember vagy. Helyezkedj egy pillanatra a helyébe. A válasz az ő helyzetében élethalálkérdés. Ha te régebben nem ígéred meg, összébékül a helyzetével, lent maradt volna falun. De te megígérted, ő írt neked, s feljött. Hat hónapja él Moszkvában, ahol minden találkozás kés a szívébe, s napról napra várja a döntésedet. Ez ugyanaz, mintha egy halálraítéltnek hónapokon át nyakán tartják a hurkot azzal, hogy talán halál, talán kegyelem. Essék meg rajta a szíved; én magamra vállalom, hogy mindent elrendezek. „*Vos scrupules...*”¹⁸²

- Nem erről beszélek, nem erről... - szakította félbe Alekszej Alekszandrovics undorodva. - De hátha olyat ígértem, amit nem volt jogom megígérni.

- Megtagadod tehát, amit megígértél?

- Sohasem tagadtam meg, hogy ami lehetséges, megteszem; de időt akarok, meggondolni, hogy amit ígértem, mennyire lehetséges.

- De Alekszej Alekszandrovics! - szólalt meg fölszökve Oblonszkij. - Ezt nem akarom elhinni! Anna olyan boldogtalan, amilyen boldogtalan egy asszony csak lehet, s te nem tagadhatod meg ilyen...

- Amennyiben az ígért dolog lehetséges. *Vous professez d'être un libre penseur.*¹⁸³ Én azonban mint hívő ember, ilyen fontos ügyben nem járhatok el a keresztény tanítással ellentétben.

- Keresztény társadalmakban, s amennyire tudom, minálunk is, a válasz megengedett dolog - mondta Sztjepan Arkagyics. - A mi egyházunk is megengedi. És mi úgy látjuk...

- Megengedi, de nem ilyen értelemben.

- Alekszej Alekszandrovics, nem ismerek rád - mondta Oblonszkij egy kis hallgatás után. - Nem te vagy-e (s mi értékeltük ezt), aki mindent megbocsátottál, s épp keresztényi érzésedtől ösztönözve, kész voltál mindent föláldozni? Magad mondtad: ha a köntösöd elveszik, add oda az ingedet is, s most...

- Kérlek - szólalt meg talpra szökve, sápadtan, sipító hangon és reszkető állal Alekszej Alekszandrovics -, kérlek, hagyjuk abba, hagyjuk abba... ezt a beszélgetést.

- De nem! Bocsáss, bocsáss meg, ha keserűséget okoztam - mondta zavart mosollyal Sztjepan Arkagyics, a kezét nyújtva -, mint követ végül is csak a rám bízottat közöltem.

Alekszej Alekszandrovics kezet adott, s elgondolkozott.

- Meg kell gondolnom, útmutatást kell keresnem. Holnapután végleges választ adok - mondta, valamit forgatva magában.

19

Sztjepan Arkagyics menni készült már, amikor Kornyej belépett s jelentette:

- Szergej Alekszejics!

- Ki az a Szergej Alekszejics? - kezdte Sztjepan Arkagyics, de mindjárt eszébe is jutott.

---

¹⁸² A ti aggályaitok... (latin)

¹⁸³ Ti szabadgondolkodónak valljátok magatokat. (francia)

- Ah, Szerjozsa! - mondta. - „Szergej Alekszejics”, azt hittem, valami ügyosztályvezető. - „Anna is kért, hogy látogassam meg”, jutott eszébe.

Az a félénk, szájalomkeltő kifejezés jutott az eszébe, amivel Anna elbúcsúzott tőle. „Te mégiscsak találkozol vele - mondta -, tudd ki apróra, hogy van, ki van mellette. És Sztjiva... ha lehetséges! Hisz, ugye, lehetséges?” Sztjepan Arkagyics elértette, mit jelent, „ha lehetséges”; ha lehetséges, csinálja meg úgy a válást, hogy a fiát neki adják. Sztjepan Arkagyics látta most már, hogy erre gondolni sem lehet, de mégiscsak örült, hogy az unokaöccsével találkozik.

Alekszej Alekszandrovics figyelmeztette a sógorát, hogy a fia előtt nem beszélnek soha az anyjáról; őt is kéri, ne említse egy szóval sem.

- Az után a találkozás után, amit mi nem láttunk előre, nagybeteg lett - mondta Alekszej Alekszandrovics. - Még az életét is féltettük. De az ésszerű gyógykezelés, nyáron a tengeri fürdő rendbe hozta, s az orvos tanácsára most iskolába adtam. A társai valóban jó hatással vannak rá, teljesen egészséges, s jól is tanul.

- Hanem micsoda legény lett! Nem is Szerjozsa már, kész Szergej Alekszejics! - mondta Sztjepan Arkagyics mosolyogva, ahogy a csinos, széles vállú fiúra nézett, aki kék kabátjában s hosszúnadrágjában fürgén és fesztelenül lépett a szobába. A fiú egészségesnek és jókedvűnek látszott. Úgy hajolt meg a bátyja előtt, mint idegen előtt; de ahogy megismerte, elpirult, s mintha megsértődött vagy megharagudott volna valamiért, gyorsan elfordult tőle. Aztán az apjához lépett: odaadta neki az iskolai értesítőt.

- No, ez derék - mondta az apja -, elmehetsz.

- Soványabb lett és megnőtt; nem gyerek többé, hanem kis ifjú, ezt már szeretem - mondta Sztjepan Arkagyics. - De rám csak emlékszel?

A fiú hirtelen az apjára pillantott.

- Emlékszem, *mon oncle*¹⁸⁴ - felelte a nagybátyjára nézve, s megint lesütötte a szemét.

A bátyja odahívta és kézen fogta.

- No és hogy vagyunk? - mondta. Beszélgetést akart kezdeni, de nem tudta, mit mondjon.

A fiú elpirult, s nem felelt; csak kihúzta óvatosan a kezét a nagybátyja kezéből. Mihelyt Sztjepan Arkagyics eleresztette a kezét, kérdőn nézett az apjára, s mint a szabadjára engedett madár, gyors léptekkel kiment a szobából.

Egy év telt el azóta, hogy Szerjozsa utoljára látta az anyját. Azóta nem hallott róla többet. Ebben az évben iskolába adták, társai lettek, és megszerette őket. Azok az ábrándok s emlékek az anyja felől, amelyek találkozásuk után beteggé tették, nem foglalkoztatták többé. Ha rájöttek, erőszakkal üzte el, szégyenletesnek érezte, mint ami kislányhoz s nem fiúhoz illő. Az apja és az anyja közt, tudta, viszály van, amely elválasztja őket; sorsa pedig, tudta, az, hogy az apjánál maradjon, s igyekezett hozzászokni ehhez a gondolathoz.

Találkozása a nagybátyjával, aki annyira hasonlított az anyjához, kellemetlen volt, hisz épp azokat az emlékeket idézte föl benne, amelyeket szégyenletesnek tartott. Annál kellemetlenebb, mert abból a néhány szóból, amit a dolgozószoza ajtajában várakozva meghallott, főképpen pedig az apja s a nagybátyja arc kifejezéséből kitalálta, hogy köztük is az anyjáról folyhatott a szó. S hogy el ne kelljen ítélni az apját, akivel élt és akitől függött, főként pedig hogy át ne adja magát az érzékenykedésnek, amelyet annyira megalázónak tartott, azon volt,

---

¹⁸⁴ Bácsikám. (francia)

hogy rá se nézzen a bátyjára, aki eljött, hogy a nyugalját feldúlja, s ne gondoljon arra, amit az eszébe juttatott.

De mikor Sztjepan Arkagyics is kijött utána, s a lépcsőházban meglátva magához hívta, s megkérdezte, hogy az órák között mivel tölti az iskolában az időt, Szerjozsa most, hogy az apja nem volt ott, beszédesebb lett.

- Nálunk most a vasutazás járja - felelt a kérdésre. - Az úgy megy: kettő beül a padba. Ezek az utasok. Egy pedig föláll a pad tetejére. Aztán mind befogatják magukat. Lehet kézzel, övvel. S az egész termen végighúzzák. Az ajtókat előre kinyitják. Kalauznak azonban nagyon nehéz lenni!

- A kalauz az, aki áll? - kérdezte Sztjepan Arkagyics mosolyogva.

- Igen, ahhoz merészség és ügyesség kell, különösen ha hirtelen megállnak, vagy valaki leesik.

- Bizony, ez nem tréfadolog - pillantott Sztjepan Arkagyics szomorúan az Annától örökölt, eleven szemekbe, amelyek már nem voltak gyermekiek, sem teljesen ártatlanok. S noha Alekszej Alekszandrovicsnak megígérte, hogy nem beszél neki Annáról, nem tudta megállni.

- Anyádra emlékszel-e? - kérdezte hirtelen.

- Nem, nem emlékszem - mondta gyorsan Szerjozsa bíborra váltan, s lesütötte a szemét. S a bátyja semmi többet nem tudott kiszedni belőle.

Az orosz nevelő egy fél óra múlva ott találta növendékét a lépcsőházban, és soká nem tudta megérteni, haragszik-e vagy sír.

- Biztosan megütötte magát, amikor leesett - szólt a nevelő. - Mondtam, hogy veszedelmes játék. Szólnom kell már az igazgatónak.

- Ha megütöttem volna magam, senki sem venné észre, annyi bizonyos.

- Akkor hát mi baja?

- Hagyjon engem! Emlékszem, nem emlékszem... Mi köze hozzá? Minek emlékezzek? Hagyjanak nekem békét! - fordult most már nem a nevelőjéhez, hanem az egész világhoz.

20

Sztjepan Arkagyics, mint mindig, most sem töltötte az idejét hasztalan Pétervárott. Az ügyein, a húga válásán s az álláson kívül, mint mindig, most is szükségét érezte, hogy a moszkvai - ahogy mondani szokta - áporodottság után fölfrissüljön.

Moszkva *café chantant*-jai¹⁸⁵ és omnibuszai ellenére mégiscsak mocsár volt, állóvíz. Sztjepan Arkagyics mindig érezte ezt. Mialatt Moszkvában, különösen pedig a családja közelében élt, úgy érezte, egészen elveszti az életkedvét. Ha hosszabb időt töltött kiruccanások nélkül Moszkvában, oda jutott, hogy a felesége rossz hangulatai és szemrehányásai, a gyerekek egészsége, neveltetése, az apróbb szolgálati ügyek nyugtalanítani kezdték, sőt az is nyugtalanította már, hogy adósságai vannak. De elég volt Pétervárra utaznia, abban a körben élnie egy kicsit, amelyben ott forogni szokott - s amelyikben az ember élt, csakugyan élt s nem tengődött, mint Moszkvában -, s az efféle gondolatok, mint a viasz a tűz közelében, egyszeriben eltűntek, elolvadtak.

---

¹⁸⁵ Zenés kávéház. (francia)

A felesége?... Csak most beszélt Csecsenszkij herceggel. A hercegnek volt felesége és családja, felnőtt apród-gyerekei, de volt egy másik, nem törvényes családja is, és ott is voltak gyerekek. Habár első családja is jó volt, Csecsenszkij herceg boldogabbnak érezte magát a másodikban. A legidősebb fiát is bevezette ebbe a második családjába, s Sztjepan Arkagyicsnak elmondta, hogy szerinte a fiának ez hasznára válik, fejlődésében segíti. Mit szóltak volna ehhez Moszkvában?

A gyerekek? Pétervárott a gyerekek nem zavarták az apjukat abban, hogy éljen. Intézetben nevelték őket; nem volt meg az a Moszkvában egyre terjedő - Lvov lehet a példa - vad elképzelés, hogy az élet minden fényűzése a gyereké, a szülőé meg csak a munka s a gond. Itt belátták, hogy az embernek, ahogy az művelt lényhez illik, önmagáért kell élnie.

A szolgálat? A szolgálat sem volt itt az a makacs, reménytelen iga, amit Moszkvában húztak; a szolgálatnak itt megvolt az érdekessége. Egy találkozás, apró szívesség, helyénvaló szó, másoknak az ügyes utánzása - s az ember egyszeriben karriert csinál, mint Brjancev, akivel tegnap találkozott, s aki már magas méltóságot viselt. Az ilyen szolgálatnak megvan az érdekessége.

Különösen pénzügyekben hatottak Sztjepan Arkagyicsra a pétervári nézetek megnyugtatóan. Bartnyanszkij, aki az ő *train*-je¹⁸⁶ mellett legalább ötvenezret költött, figyelemre méltó dolgot mondott erről tegnap.

Ebéd előtt, beszélgetés közben, Sztjepan Arkagyics így szólt Bartnyanszkijhoz:

- Te, úgy látom, közel állsz Mordvinszkijhez. Megtehetnéd a szívességet, szólj, kérlek, egy szócskát az érdekemben. Van egy állás, meg szeretném kapni. Bizottsági tagság a...

- Mindegy; úgysem tudom megjegyezni... De hogy támadt kedved ezekhez a zsidós vasút-ügyekhez? Ahogy akarod, de mégiscsak undorító.

Sztjepan Arkagyics neki nem mondta, hogy életre való ügy; Bartnyanszkij nem értette volna meg.

- Pénzre van szükségem, nincs miből élnem.

- De hiszen élsz!

- Élek, de adósságaim vannak.

- Sok? - kérdezte részvétellel Bartnyanszkij.

- Nagyon sok, vagy húszezer.

Bartnyanszkij vidáman kacagott.

- Boldog ember! - mondta. - Nekem másfél millió, semmim sincs, s ahogy látod, mégiscsak élek.

Sztjepan Arkagyics nemcsak szavakból, tényekből látta, hogy úgy van. Zsivahovnak három-százezer rubel adóssága van, de sosincs egy árva kopejkája sem, s mégis élt, mégpedig hogyan! Krivcov grófot rég elparentálta mindenki, s két nőt tartott ki. Petrovskij ötmilliót herdált el, s ugyanúgy élt, sőt pénzügyeket bonyolított le, s húszezer rubel fizetése volt. Pétervár ezenkívül fizikailag is hatott Sztjepan Arkagyicsra. Megfiatalította. Moszkvában időnként ősz hajszálait nézegette, ebéd után elaludt, nyújtózkodott, nagyokat fújva, lépésben ment föl a lépcsőn, fiatal nők társaságában is unatkozott, a bálokon nem táncolt. Pétervárott mindig tíz évvel könnyebbnek érezte a csontjait.

---

¹⁸⁶ Életmód. (francia)

Pétervárott ő is azt tapasztalta, amit a külföldről most hazatért Oblonszkij herceg, a hatvanesztendős Pjotr mondott neki tegnap.

- Mi itt nem tudunk élni - mondta Pjotr Oblonszkij. - Hiszed-e, én Badenben töltöttem a nyarat, s mondhatom, egész fiatal embernek éreztem magam. Meglátok egy fiatal nőt, s a gondolataim... Megebédelsz, iszol egy kicsit, s csupa erő vagy és fürgeség... Hazajöttem Oroszországba; a feleségemhez kellett mennem, hozzá még falura, két hét múlva, nem hiszed el, házikabátba bújtam, s már az ebédhez sem öltözködtem föl. Hát még hogy nőcskékre gondoljak! Egész aggastyán lettem. Már csak az hiányzott, hogy az üdvösségemmel törődjek. Elmentem Párizsba, s megint rendbe jöttem.

Sztyepan Arkagyics ugyanazt a különbséget érezte, amit Pjotr Oblonszkij is. Moszkvában úgy elhagyta magát, hogy ha soká ott marad, ő is megéri csakugyan, hogy a végén még törődni kezd a lelke üdvösségével; de Pétervárott megint rendes embernek érezte magát.

Betsy Tverszkaja hercegnő és Sztyepan Arkagyics közt már nagyon régen egész különös viszony alakult ki. Sztyepan Arkagyics, csak úgy tréfából, folyton udvarolt neki, s megint csak tréfából, tudva, hogy ezt mindennél jobban szereti, a legilletlenebb dolgokat mondta. De utána való nap, hogy Kareninnal beszélt, a hercegnőhöz érkezve olyan fiatalnak érezte magát, hogy ebben a tréfás udvarlásban és fecsegésben váratlanul igen messze ment, s utóbb azt se tudta, miként retiráljon, szerencsétlenségére ugyanis a hercegnő nemcsak hogy nem tetszett, de kifejezetten ellenszenves volt neki. Ez a modor is csak azért állandósult köztük, mert ő meg nagyon tetszett a hercegnőnek. Úgyhogy nagyon örült, amikor Mjagkaja hercegnő beállított, s kettősüknek véget vetett.

- Á, maga itt van - mondta, meglátva Sztyepan Arkagyicsot. - Mit csinál a szegény húga? Ne nézzon úgy rám - tette hozzá. - Amióta azok, akik százezerszer rosszabbak voltak nála, mind rávetették magukat, az a véleményem, hogy gyönyörűen csinálta. Nem tudom megbocsátani Vronszkijnek, hogy amikor Anna Pétervárott volt, nem tudatta velem. Elmentem volna hozzá és vele mindenhová. Kérem, mondja el neki, hogy nagyon szeretem. No és most meséljen róla valamit.

- Igen nehéz a helyzete - kezdte mesélni Sztyepan Arkagyics, aki naivitásában Mjagkaja hercegnő szavait, hogy „a húgáról meséljen valamit”, készpénznek vette. A hercegnő szokása szerint rögtön félbeszakította, s maga kezdett el mesélni:

- Azt tette, amit rajtam kívül mind megtesznek, csak titkolják: ő nem akart csálni, s nagyon jól tette. Azt meg még jobban tette, hogy a maga féleszü sógorát otthagya. Már bocsásson meg. Mind azt mondták: okos, okos, csak én mondtam, ostoba. Most, amióta Ligyija Ivanovnával és Landauval adta össze magát, mind azt mondják, hogy féleszü: én örülnék, ha nem kellene egyetértenem velük, de ebben az esetben nem tehetem.

- De magyarázza meg, kérem - mondta Sztyepan Arkagyics -, mit jelent ez? Tegnap ott voltam nála a húgom ügyében, és határozott választ kértem. A választ nem adta meg, azt mondta, meggondolja; reggel pedig válasz helyett egy meghívást kaptam Ligyija Ivanovna grófnőhöz ma estére.

- Úgy, úgy! - szólt örömmel Mjagkaja hercegnő.

- Landautól kérdik meg, mit mondjon.

- Hogyan? Landautól? Miért? Ki ez a Landau?

- Hát nem ismeri Jules Landaut, *le fameux Landau, le clairvoyant*.¹⁸⁷ Az is féleszű, de a húga sorsa most tőle függ. Látja, mire vezet a vidéki élet, nem tud semmiről. Ez a Landau, látja, *commis*¹⁸⁸ volt egy párizsi üzletben, s elment a doktorhoz. A doktor várótermében elaludt, s álmában tanácsokat kezdett adni a betegeknek. Mégpedig csodálatos tanácsokat. Később Jurij Melegyenszkijnek - tudja, annak a betegnek - a felesége hallott valamit erről a Landaúról; elhívta az urához. Gyógyítja. Szerintem semmi jót nem tett, mert most is ugyanolyan gyenge, de ezek hisznek benne, és magukkal cipelik. Elhozták Oroszországba: itt mindenki megrohanta, s mindenkit gyógyítani kezdett. Bezzubova grófnőt kigyógyította, s az annyira beleszeretett, hogy fiává fogadta.

- Hogyhogy a fiává?

- Ahogy mondom. Nem Landau többé, hanem gróf Bezzubov. De nem erről van szó, hanem hogy Ligijja - nagyon szeretem, de a feje nincs a helyén - most természetesen erre a Landaúra vetette magát; nélküle sem ő, sem Alekszej Alekszandrovics semmit el nem határoznak; úgyhogy a maga húgának a sorsa most ennek a Landaunak, másképp Bezzubov grófnak a kezében van.

21

Miután kitűnően megebédelt, Bartnyanszkijnál alaposan bekonyakozott, Sztjepan Arkagyics a kitűzött időnél valamicskével később Ligijja Ivanovna grófnőhöz ért.

- Ki van még a grófnőnél? A francia? - kérdezte Sztjepan Arkagyics a kapust, Alekszej Alekszandrovics ismerős felöltőjét s egy furcsa csatos kabátot szemügyre véve.

- Alekszej Alekszandrovics Karenin és gróf Bezzubov - felelte a kapus szigorúan.

„Mjagkaja hercegnő eltalálta - gondolta Sztjepan Arkagyics, ahogy a lépcsőn felment. - Furcsa! Hanem a grófnővel jó lenne összebarátkozni; óriási befolyása van. Ha csak egy szócskát szól Pomorszkijnak, biztos a dolog.”

Odakint még világos volt, de Ligijja Ivanovna leeresztett függönyű szalonjában már lámpák égtek.

A kerek asztalnál, a lámpa alatt ott ült a grófnő és Alekszej Alekszandrovics, s valamiről csendben beszélgettek. A szoba másik végén egy alacsony, ösztövé ember állt, s a falon függő arcképeket nézegette; a csípője nőies, a lába térdben behajlítva, nagyon sápadt és szép, gyönyörű, ragyogó szemek, a kabátgallérra omló hosszú haj. Miután a háziasszonyt és Alekszej Alekszandrovicsot üdvözölte, Sztjepan Arkagyics akaratlanul is még egyszer az ismeretlen emberre nézett.

- Monsieur Landau! - fordult felé a grófnő, s hangjának szelídsége és óvatossága meglepte Oblonszkijt. Összeismertette őket.

Landau gyorsan hátranézett, odajött, s Sztjepan Arkagyics kinyújtott kezébe tette mosolyogva a nedves, mozdulatlan kezét, s odább is ment mindjárt, és tovább nézegette a képeket. A grófnő és Alekszej Alekszandrovics jelentőségteljes pillantást vetettek egymásra.

- Nagyon örülök, hogy láthatom, különösképp ma - mondta Ligijja Ivanovna grófnő, s Karenin mellett mutatott helyet Sztjepan Arkagyicsnak.

¹⁸⁷ A híres Landaut, a látnokot. (francia)

¹⁸⁸ Segéd. (francia)

- Úgy mutatta be, mint Landaut - mondta halk hangon, a franciára s utána mindjárt Alekszej Alekszandrovicsra pillantva -, de tulajdonképpen, amint valószínűleg tudja, Bezzubov gróf. Csak nem szereti ezt a címet.

- Igen, hallottam - felelte Sztjepan Arkagyics -, mondják, hogy Bezzubova grófnőt tökéletesen meggyógyította.

- A grófnő itt volt ma nálam, olyan szájalomra méltó! - fordult a grófnő Alekszej Alekszandrovics felé. - Ez a válás olyan rettenetesen megviseli. Akkora csapás!

- Hát igazán elutazik? - kérdezte Alekszej Alekszandrovics.

- Igen, Párizsba. Hangot hallott tegnap - mondta Ligijja Ivanovna grófnő Sztjepan Arkagyicsra pillantva.

- Ó, hangot! - ismételte meg Oblonszkij, érezve, hogy amennyire lehet, óvatosnak kell lennie ebben a társaságban, amelyben valami különös történik, vagy kellene történnie, amihez ő neki nincsen még kulcsa.

Egy percnyi csönd állt be; utána Ligijja Ivanovna grófnő, mint aki a beszélgetés fő tárgyára tér, finom mosollyal így szólt Oblonszkijhoz:

- Én magát rég ismerem, s nagyon örülök, hogy közelebből is megismerhetem. *Les amis de nos amis sont nos amis.*¹⁸⁹ De hogy az ember barát lehessen, bele kell élnie magát barátja lelkiállapotába, s félek, hogy maga, ami Alekszej Alekszandrovicsot illeti, ezt nem teszi meg. Érti, miről beszélek? - mondta gyönyörű, tűnődő szemeit ráemelve.

- Részben, grófnő; Alekszej Alekszandrovics helyzete, megértem... - mondta Oblonszkij, aki nemigen értette, miről is van szó, s az általánosságoknál akart maradni.

- A változás nem külső körülményekben van - mondta Ligijja Ivanonova szigorúan, miközben szerelmes pillantást vetett a fölálló s Landauhoz lépő Alekszej Alekszandrovics után. - A szíve változott meg, új szívet kapott, s én félek, hogy maga nem gondolta még egészen meg, milyen változás ment végbe benne.

- Azaz nagy vonásokban el tudom képzelni. Mindig barátok voltunk, s most is... - mondta Sztjepan Arkagyics, gyöngéd pillantással felelve a grófnő tekintetére; közben fontolóra vette, hogy a két miniszter közül melyikhez is áll közelebb a grófnő; hogy tudja, melyikhez kérjen protekciót.

- A változás, amely végbement benne, nem gyengítheti az érzéseit embertársai iránt ennek a változásnak, ellenkezőleg, erősítenie kell őket. De félek, nem ért meg. Nem kér teát? - mutatott szemével az inasra, aki tálcán teát szolgált föl.

- Nem egészen értem, grófnő. A szerencsétlenség, amely érte, természetesen...

- Igen, szerencsétlenség, amelyből a legnagyobb szerencse lett, azáltal, hogy a szíve megújult, s tele lett Vele - mondta a grófnő, szerelmesen pillantva Sztjepan Arkagyicsra.

„Azt hiszem, megkérhetem, hogy mindkettőnek szóljon” - gondolta Sztjepan Arkagyics.

- Hát persze, grófnő - mondta -, de én azt hiszem, hogy ezek a változások olyan intim természetűek, hogy senki, a hozzá legközelebb álló sem szeret beszélni róluk.

- Ellenkezőleg! Beszélünk kell, és segítenünk egymást.

---

¹⁸⁹ Barátaink barátai nekünk is barátaink. (francia)

- Igen, kétségkívül, de a meggyőződések közt akkora különbség szokott lenni, s épp ezért... - mondta Oblonszkij szelíd mosollyal.

- A szent igazság kérdésében nem lehet különbség.

- Ó, igen, ez természetes, de... - és Sztjepan Arkagyics zavartan elhallgatott. Most értette meg, hogy a vallásról van szó.

- Én úgy látom, rögtön elalszik - suttogta Alekszej Alekszandrovics, Ligyija Ivanovnához lépve, jelentősen.

Sztjepan Arkagyics odanézett, Landau az ablaknál ült, a szék karjára s hátára könyökölve, a fejét lehorgasztva. Ahogy a felé forduló pillantásokat észrevette, fölemelte a fejét, s gyermeki naivsággal elmosolyodott.

- Ne figyeljenek rá - mondta Ligyija Ivanovna, s könnyed mozdulattal széket tolt oda Alekszej Alekszandrovicsnak. - Azt vettem észre... - kezdett valamibe a grófnő, de egy inas lépett a szobába, levéllel. Ligyija Ivanovna gyorsan átfutotta a levelet, bocsánatot kért, rendkívüli gyorsasággal megírta és átadta a választ, s visszajött az asztalhoz. - Azt vettem észre - folytatta a megkezdett beszélgetést -, hogy a moszkvaiak, különösen pedig a férfiak, vallási dolgokban rendkívül közönyösek.

- Ó, nem, grófnő, a moszkvaiaknak, szerintem, épp az a hírük - felelte Sztjepan Arkagyics -, hogy igen hithűek.

- De amennyire én látom, maga, sajnós, a közönyösök közül való - fordult feléje Alekszej Alekszandrovics fáradt mosollyal.

- Hogy lehet valaki közönyös?! - kiáltotta Ligyija Ivanovna.

- Én ezen a téren nem közönyös vagyok, hanem várakozó - mondta Sztjepan Arkagyics a legszelídebb mosolyával. - Nem hiszem, hogy ezeknek a kérdéseknek az én számomra eljött volna az idejük.

Alekszej Alekszandrovics és Ligyija Ivanovna összenéztek.

- Mi magunk soha nem tudhatjuk, eljött-e az időnk, vagy sem - mondta Alekszej Alekszandrovics szigorúan. - Nem kell azon gondolkodnunk, készen vagyunk-e, vagy sem; a kegyelem nem az emberi nézetekhez igazodik, azokra, akik küzdenek érte, néha nem száll le, s a készületlenekre, Saulra például igen.

- Úgy látszik, most még nem - mondta Ligyija Ivanovna, aki ezalatt a francia mozdulatait követte.

Landau fölállt, és odament hozzájuk.

- Megengedik, hogy hallgassam? - kérdezte.

- Hogyne, nem akartam zavarni - mondta Ligyija Ivanovna gyengéd pillantással -, üljön le közénk.

- Csak nem szabad a szemünket becsukni, nehogy a fénytől megfosszuk magunkat - folytatta Alekszej Alekszandrovics.

- Ó, ha ismerné a boldogságot, amiben részünk van, itt érezve az Ő mindennapi jelenlétét a lelkünkben! - mondta Ligyija Ivanovna üdvözült mosollyal.

- De az ember néha képtelennek érezheti magát, hogy erre a magasságra fölemelkedjék - mondta Sztjepan Arkagyics. Érezte, hogy alakoskodik, amikor a vallás magasztosságát

elismeri, ugyanakkor nem tudta rászánni magát, hogy szabadgondolkodó voltát olyasvalaki előtt, aki a kívánt állást Pomorszkijnál egy szavával megszerezheti, beismerje.

- Azt akarja mondani, a bűn akadályozza? - szólt Ligijja Ivanovna. - Csakhogy ez téves nézet. Hivők számára nincs bűn; a bűnt megváltották. Pardon - tette hozzá, az újabb levelet hozó inasra pillantva. Átolvasta, és szóban adta meg a választ: „Mondja meg, hogy holnap a nagyhercegnőnél.” - A hívő számára nincs bűn - folytatta a beszélgetést.

- Igen, de a hit jó cselekedetek nélkül halott - mondta Sztjepan Arkagyics, akinek a katekizmusból jutott ez a mondat az eszébe, mosolyával őrizve csak a függetlenségét.

- Ez az, a Jakab apostol levele - mondta Alekszej Alekszandrovics, némi szemrehányással fordulva Ligijja Ivanovna felé; nyilván olyan dolog volt ez, amiről nemegyszer beszéltek már.

- Mennyi kárt okozott ennek a passzusnak a hazug magyarázata. Semmi sem távolít úgy el a hittől, mint ez a magyarázat. „Nincsenek jó cselekedeteim, tehát nem hihetek”; holott ezt nem mondják sehol. Épp az ellenkezője mondatik.

- Megdolgozni az Istennek, munkával, böjttel váltani meg lelkünket - mondta Ligijja Ivanovna grófnő megvető undorral. - Ezek a mi szerzeteseink barbár fogalmai... Holott ezt nem mondják sehol. Mindez sokkal egyszerűbb és könnyebb - tette hozzá, s ugyanazzal a bátorító mosollyal pillantott Oblonszkijra, amellyel az udvarnál bátorítgatta az új környezetükbe belezavarodott fiatal udvarhölgyeket.

- Azzal, hogy szenvedett érettünk, Krisztus megváltott bennünket. Minket a hit vált meg - hagyta helyben Alekszej Alekszandrovics a grófnő szavait.

- *Vous comprenez L'anglais?*¹⁹⁰ - kérdezte Ligijja Ivanovna, s igenlő választ kapva, fölállt, s polcán a könyvek közt kezdett keresgélni.

- Olvassam tán a *Safe and happy*-t vagy az *Under the wing*-et?¹⁹¹ - kérdezte Kareninra pillantva. A könyvet megtalálva, megint a helyére ült, s felütötte. - Igen rövid. Le van írva az út, amelyen a hit megszerezhető; s az a minden földit fölülmuló boldogság, amivel a lelket eltölti közben. A hívő ember nem lehet boldogtalan, hisz nincsen egyedül. No de majd meglátja. - Már hozzáfogott volna az olvasáshoz, amikor megint bejött az inas. - Borozgyina? Mondja meg, hogy holnap kettőkor. Igen - mondta, megjelölve ujjával a könyvben a helyet, és sóhajtván nézett gyönyörű, tűnődő szemével maga elé. - Így hat az igazi hit. Ismeri Mary Szanyinát? Tud a szerencsétlenségéről? Elvesztette az egyetlen gyermekét. Kétségbe volt esve. No és? Rátalált erre a mi barátunkra, s most hálát ad az Istennek a gyermeke haláláért, íme, ilyen boldogságot ad a hit.

- Ó, igen, ez nagyon... - mondta Sztjepan Arkagyics, örülve, hogy olvasni fognak, s időt nyer, hogy kicsit felocsúdjék. „Nem, nyilván jobb semmit sem kérni ma - gondolta -, csak kikerüljek innét, anélkül, hogy belegabalyodnék.”

- Magának unalmas lesz, nem tud angolul - mondta Ligijja Ivanovna grófnő Landau felé fordulva -, de nem tart soká.

- Ó, megértem én - mondta Landau ugyanazzal a mosollyal, s becsukta a szemét.

Alekszej Alekszandrovics és Ligijja Ivanovna jelentős pillantást váltottak; elkezdődött az olvasás.

---

¹⁹⁰ Ért angolul? (francia)

¹⁹¹ Biztonságban és boldogan; A szárny alatt. (angol)

Sztyepan Arkagyicsot az a számára új, különös beszéd, amit itt hallott, egészen elképesztette. A pétervári élet bonyolultsága általában serkentően hatott rá, kiragadta a moszkvai pangásból; ezt a bonyolultságot azonban csak a hozzá közel eső és ismerős szférákban szerette s értette; ebben az idegen szférában megdöbben, elkábult, s fel sem tudta az egészet fogni.

Ahogy Ligyija Ivanovna grófnőt hallgatta, s Landau ráirányított szép, naiv vagy pajkos tekintetét - maga sem tudta, milyen volt - magán érezte, Sztyepan Arkagyics valami különös súlyt kezdett a fejében érezni.

A legkülönbébb gondolatok kóvályogtak a fejében. „Mary Szanyina örül, hogy a gyereke meghalt... jó volna rágyújtani... Az üdvösséghez csak hit kell; a szerzetesek nem tudják, hogy kell ezt csinálni, de Ligyija Ivanovna grófnő tudja. Miért van a fejemben ez a súly? A konyaktól, vagy attól, hogy ez azért túlságosan furcsa? Eddig, úgy látom, azért semmi illetlent nem követtem el. Hanem megkérni rá mégsem lehet most már. Beszélnek, hogy megimádkoztatják az embert. Csak engemet ne. Túlságosan buta dolog lenne. S miféle zagyvaságot olvas itt; de a kiejtése jó. - Landau - Bezzubov. Miért Bezzubov?” Sztyepan Arkagyics egyszerre csak azt érezte, hogy az alsó állcsontja visszatarthatatlan ásitásra nyílik. Hogy az ásitást elrejtse, megigazította a pofaszakállát, s megrázkódott. De rögtön utána azt érezte, hogy már alszik is, s horkolni kezd. Abban a percben ocsúdott fel, amikor Ligyija Ivanovna azt mondta: „Aluszik.”

Sztyepan Arkagyics ijedten rebbent föl; bűnösnek és tetten értnek érezte magát. De rögtön meg is vigasztalódott, az „aluszik” szó, látta, nem rá, hanem Landaura vonatkozott. A francia éppen úgy elaludt, mint Sztyepan Arkagyics. Csakhogy az ő elalvása, Sztyepan Arkagyics úgy gondolta, megsértette volna őket (különben még tán erre sem gondolt, olyan különösnek tűnt föl neki minden), a Landau elalvása ellenben rendkívüli örömet szerzett nekik, különösen Ligyija Ivanovnának.

- *Mon ami* - mondta Ligyija Ivanovna, óvatosan emelve meg, nehogy zajt üssön, selyemruhája ráncait. Lelkesedésében még Karenint sem Alekszej Alekszandrovicsnak, hanem *mon ami*-nak nevezte csak. - *Donnez lui la main. Vous voyez?*¹⁹² Ss! - pissegett a megint belépő inasra. - Nem fogadok.

A francia aludt, vagy úgy tett, mint hogyha aludna, fejét a karosszék támlájának támasztotta, s térdén nyugvó izzadt kezével bágyadt mozdulatokat tett, mintha meg akarna fogni valamit. Alekszej Alekszandrovics fölállt, óvatos akart lenni, de belebotlott az asztalba, úgy ment oda, s kezét a francia kezébe tette. Sztyepan Arkagyics is fölállt, tágra nyitotta a szemét, föl szerette volna ébreszteni magát, ha netalán aludna, s hol az egyikükre, hol a másikukra nézett. De mindez ébren történt. Sztyepan Arkagyics úgy érezte, hogy a fejében minden egyre zavarosabbá válik.

- *Que la personne qui est arrivée la dernière, celle qui demande qu'elle sorte! Qu'elle sorte!*¹⁹³ - ismételte a francia, anélkül, hogy a szemét kinyitotta volna.

- *Vous m'excuserez mais vous voyez... Revenez vers dix heures, encore mieux demain.*¹⁹⁴

- *Qu'elle sorte!*¹⁹⁵ - ismételte meg a francia türelmetlenül.

¹⁹² Adja neki oda a kezét. Látja? (francia)

¹⁹³ Aki utoljára jött, aki kér, távozzék! Távozzék! (francia)

¹⁹⁴ Bocsásson meg, de látja... Jöjjön vissza tíz óra felé, még jobb lesz holnap. (francia)

- *C'est moi, n'est pas?*¹⁹⁶

S igenlő választ kapva, Sztjepan Arkagyics elfelejtette, amit Ligyija Ivanovnáól kérni akart, elfelejtette a húga dolgát is, egyetlen vágya volt csak, hogy minél előbb kijusson innen, lábujjhegyen kiment; aztán, mint valami fertőzött házból, az utcára futott, s hosszan elbeszélt és eltréfált a kocsisával; így akart minél előbb magához térni.

A Francia Színházban, ahova az utolsó felvonásra még odaért, majd a tatár vendéglőben pezsgő mellett Sztjepan Arkagyics a maga légkörében kifújta magát egy kicsit. Hanem azért ezen az estén mégsem volt elemében.

Ahogy Pjotr Oblonszkijhoz, akinél Pétervárott megszállt, hazaért, egy levél várta Betsytől. Azt írta, nagyon szeretné a megkezdett beszélgetést befejezni, kéri, jöjjön el holnap. Alig olvasta át ezt a levelet, s ráncolta össze a homlokát, letről súlyos léptekeket hallott, emberek valami nehezet cipeltek.

Sztjepan Arkagyics kiment megnézni, mi az. A megfiatalodott Pjotr Oblonszkij volt. Úgy berúgott, hogy a lépcsőn nem tudott feljönni, de ahogy Sztjepan Arkagyicsot meglátta, talpra állította magát, belekapaszkodott, bement vele a szobájába; ott aztán mesélni kezdte, hogy töltötte az estét, s el is aludt azonnal.

Sztjepan Arkagyics, ami ritkán esett meg vele, le volt törve, és sokáig nem tudott elaludni. Ami csak az eszébe jutott, mind undorító volt, de mindennél undorítóbb, szinte megszégyenítő: a Ligyija Ivanovna grófnőnél töltött este emléke.

Másnap Anna válási ügyében megkapta Alekszej Alekszandrovicstól a végleges elutasítást; a döntés alapja, tisztán látta, az volt, amit az este igazi vagy tettetett álmában a francia mondott.

23

Ahhoz, hogy a házasságban kezdeni lehessen valamit, a házastársak közt vagy teljes meghasonlásra, vagy szerelmes egyetértésre van szükség. Ha a házastársak viszonya bizonytalan, sem így, sem úgy nem lehet semmihez kezdeni.

Sok család éveken át ott marad a régi helyén, amelyiktől mind a két házastárs megcsömörlött, csak mert sem teljes meghasonlás, sem teljes egyetértés nincs köztük.

A porban és a hőségben, amikor a nap már nem tavasziasan, hanem nyáriasan sütött, a körutak fái régen kilombosodtak, s a lombokat is por borította, a moszkvai élet Vronszkij és Anna számára elviselhetetlenné vált. Mégsem költöztek le, ahogy rég elhatározták, Vozdvizsenszkojéba, hanem ott éltek tovább a mindkettőjüktől megutált Moszkvában, minthogy az utóbbi időben egyetértés nem volt köztük.

Az ingerültségnek, amely elválasztotta őket, nem volt semmiféle külső oka, a kimagyarázkodási kísérletek nemhogy rendbe nem hozták, de növelték csak. Belső ingerültség volt ez: Annában az volt az alapja, hogy Vronszkij szerelme csökkent, Vronszkijében a megbánás, hogy Anna kedvéért ilyen nehéz helyzetbe keveredett, s hogy ezt Anna, ahelyett, hogy könnyítene rajta, még nehezíti. Egyikük sem mondta ki ingerültsége okát, egymás viselkedését azonban igazságtalannak tartották, azon voltak, hogy ezt egymással lépten-nyomon éreztessék.

---

¹⁹⁵ Távozzék! (francia)

¹⁹⁶ Én, ugyebár? (francia)

Anna szemében Vronszkij a szokásaival, gondolataival, vágyaival, egész testi és lelki alkatával együtt csak szerelem volt a nő iránt, ez a szerelem pedig, amelynek érzése szerint mind őrá, egymagára kellett volna összpontosulnia, most csökkent; a szerelem egy részét, Anna véleménye szerint, tehát más nőkre vagy egy másik nőre kellett átvinnie - s féltékenykedett. Nem egy bizonyos asszonyra volt féltékeny, hanem a csökkenő szerelmére, minthogy féltékenysége nem volt még tárgya, hát keresett. A legkisebb jelre egyik tárgyról a másikra vitte át. Majd azokra a közönséges nőkre volt féltékeny, akikkel legénykori kapcsolatai révén olyan könnyen kerülhetett össze; majd nagyvilági nőkre, akikkel találkozhatott; majd meg egy elképzelt lánykára, akit, miután vele szakít, el akar venni. Az utóbbi féltékenység kínoztta legjobban, különösen amióta Vronszkij egy őszi este percében elég vigyázatlanul maga mondta el: az anyja oly kevéssé érti, hogy rá akarta beszélni, vegye el Szorokina hercegnőt.

S minthogy féltékenykedett, méltatlankodott is, és ürügyet keresett a méltatlankodásra. Mindazért, ami a helyzetét nehezítette, Vronszkijt vádolta. A várakozás kínos állapota, amit Moszkvában ég és föld között töltött, Alekszej Alekszandrovics lassúsága és határozatlansága, az elszigeteltsége - mindent az ő számlájára írt. Ha szeretné, megértené helyzete nehézségét, s kiragadná belőle.

Abban is Vronszkij volt a hibás, hogy Moszkvában élt s nem falun. Vronszkij nem tudott, ahogyan ő szerette volna, falun eltemetkezni. Neki kellett a társaság, ő taszította ebbe a rettenetes helyzetbe, amelynek a súlyát nem akarja megérteni. Abban is ő volt megint a bűnös, hogy a fiától örökre elválasztották.

Még a gyöngédség ritka percei sem nyugtatták meg, ha voltak is ilyenek; Vronszkij gyöngédségében most egy árnyalat nyugalmat, önhitséget érzett; régebben ez nem volt meg benne, s ingerelte.

Alkonyodott már. Anna egyedül várta őt haza egy legényebédéről, s föl-alá járkált a Vronszkij szobájában (ebben a szobában nem hallotta úgy az utca zaját), s tegnapi civódások kifejezéseit gondolta tüzetesen végig. A viszály emlékezetébe tapadt sértő szavairól visszajutott arra, ami ürügyet adott rá, s végre is rátalált a beszéd elejére. Sokáig nem tudta elhinni, hogy a veszekedés ilyen ártalmatlan, a szívügyeiktől ennyire távol álló beszédből indult ki. Pedig valóban így volt. Azon kezdődött, hogy Vronszkij kigúnyolta a leánygimnáziumokat, amelyek véleménye szerint haszontalanok, ő meg védelmébe vette. Vronszkij, aki általában tiszteletlenül beszélt a nők kérdéséről, azt mondta, hogy Hannának, Anna angol pártfogoltjának egyáltalán nincs szüksége arra, hogy a fizikához értsen.

Annát ez fölingerelte. Lenéző célzást látott benne a foglalatosságára, s olyan mondatot eszelt ki és mondott oda, amivel megfizethetett a neki okozott fájdalomért.

- Nem is várom - mondta -, hogy tekintettel legyen, ahogy egy szerető ember tekintettel lenne énám, az érzéseimre, de a pusztá tapintatot, azt elvártam.

Vronszkij a bosszúságtól csakugyan elpirult, s valami kellemetlent mondott. Nem emlékezett már, hogy ő mit felelt neki; de Vronszkij, nyilván hogy ő is fájdalmat okozzon, rögtön utána azt mondta valaminek:

- Az igaz, hogy engem a maga szenvedélye ez iránt a leány iránt nem érdekel; látom, hogy természetellenes.

Ez a kegyetlenség, amellyel az ő világát szétdúlta, azt, amit olyan keservesen épített föl, csak hogy nehéz életét elviselje, az igazságtalanság, hogy képmutatással, természetellenességgel vádolja, felbőszítette.

- Nagyon sajnálom, hogy csak a durvát és az anyagiast tartja érthetőnek és természetesnek - mondta, és kiment a szobából.

Amikor tegnap este Vronszkij bejött hozzá, nem említették e lefolyt veszekedést, de mindketten érezték, hogy a viszály csak elsimult, de el nem múlt.

Ma Vronszkij egész nap nem volt otthon, s ő olyan magányos volt, olyan nehezére esett, hogy haragban legyenek; mindent el akart feledni, megbocsátani, kibékülni, magát akarta vádolni, s neki igazat adni.

„Én vagyok a hibás - mondta magában. - Ingerült vagyok és esztelenül féltékeny. Kibékülök vele, s elmegyünk falura, ott nyugodtabb leszek.”

„Természetellenes” - jutott eszébe hirtelen nemcsak a mindennél sértőbb szó, de a szándék is, hogy fájdalmat okozzon neki.

„Tudom, hogy mit akart mondani; azt akarta, hogy amikor a lányomat nem szeretem, természetellenes egy idegen gyermeket szeretnem. Mit ért ő a gyermekszeretethez, az én szeretetemhez Szerjozsa iránt, akit őérte fölálodoztam? De csak hogy fájdalmat okozzon! Igen, más nőt szeret, nem lehet másképpen.”

S látva, hogy miközben meg akarja nyugtatni magát, csak a bejárt kört teszi meg újra, s régi ingerültségéhez tér vissza, elszörnyedt magán. „Valóban lehetetlen? Valóban nem tudom magamra vállalni? - mondta magában, s elkezdte előlről. - Igaz, becsületes, szeret engem. Én is szeretem, hamarosan meglesz a válás. Mi kell még? Nyugalom kell és bizalom, s mindent magamra vállalok. Igen, ahogy megjön, megmondom, hogy én voltam, ha nem is voltam, a bűnös, és elutazunk.”

S hogy ne gondolkozzék többet, s ne adja oda magát az ingerültségnek, csöngetett, koffereket hozatott be, s csomagolt falura.

24

Tíz órakor Vronszkij is megérkezett.

- No, jól mulattál? - kérdezte Anna, ahogy szelíd, bűnbánó arccal elébe ment.

- Mint rendesen - felelte Vronszkij; egy pillantást vetett csak rá, s rögtön látta, hogy jó hangulatban van. Hozzászokott már ezekhez a változásokhoz, s most különösen örült neki, mert maga is a lehető legjobb hangulatban volt.

- Mit látok? No, ez derék! - mondta az előszobában álló kofferekre mutatva.

- Igen, mennünk kell már. Kocsiztam egyet, olyan szép minden; megkívántam a falut. Téged semmi sem tartóztat?

- Egyet szeretnék még. Rögtön jövök, és megbeszéljük, csak átöltözöm. Hozass teát.

S átment a szobájába.

Volt valami sértő abban, ahogy azt mondta: „No, ez derék”; a gyerekkel beszélnek így, ha abbahagyja a szeszélyeskedést; még sértőbb volt azonban az ellentét a maga bűnbánó s Vronszkij magabiztos modora közt, s egy pillanatra a harc föltámadó vágyát érezte magában; de aztán erőt vett magán, elfojtotta, s ugyanolyan jókedvűen fogadta Vronszkijt.

Amikor Vronszkij kijött hozzá, Anna elmondta neki, részben az előre elkészített szavakat ismételve, a napját s útiterveit.

- Valóságos lelkesedés jött rám, tudod - mondta. - Mit várjuk itt a válást? Nem ugyanolyan jó falun? Nem tudok várni többet. Nem akarok reménykedni, nem akarok a válásról hallani. Nem lesz hatása többé, eltökéltem, az életemre. Egyetértesz ezzel?

- Hogyne! - mondta Vronszkij, s nyugtalansággal nézett fölindult arcába.

- S ti mit csináltatok, ki volt ott? - mondta Anna egy kis hallgatás után.

Vronszkij megnevezte a vendégeket.

- Az ebéd kitűnő volt, a csónakverseny is, elég kedves volt az egész; Moszkvában azonban semmit sem tudnak valami *ridicule* nélkül nyélbe ütni. Egy hölgy jelent meg, a svéd királyné úszómesternője, és bemutatta a művészetét.

- Hogyan? Úszott? - kérdezte Anna elkomorodva.

- Valami vörös *costume de natation*-ban,¹⁹⁷ öreg volt, idétlen. Mikor utazunk tehát?

- Micsoda ostoba ötlet! És olyan különösen úszik? - mondta Anna felelet helyett.

- Egyáltalán semmi különös. Én is ezt mondom: szörnyen ostoba. Mikor gondolod hát, hogy utazzunk?

Anna megrázta a fejét, mintha egy kellemetlen gondolatot akart volna elkergetni.

- Mikor? Minél előbb, annál jobb. Holnapra nem leszünk kész, holnapután.

- Helyes... de várj csak. Holnapután vasárnap, mamánál kell lennem - mondta Vronszkij megzavarodva, mert ahogy az anyja nevét kimondta, egy merő, gyanakvó tekintetet érzett magán. Zavara megerősítette Anna gyanúját. Elvörösödött, és elhúzódott tőle. Most már nem a svéd királyné úszómesternője, hanem Szorokina hercegnő volt a szeme előtt, aki Vronszkaja grófnővel egy Moszkva környéki faluban lakott.

- Elmehetsz - mondta - holnap is.

- Dehogy - felelte Vronszkij. - Abban az ügyben, amelyikben megyek, a pénzt és a meghatalmazást nem adják ki holnap.

- Ha így van, akkor egyáltalán nem megyünk.

- De hát miért?

- Később nem megyek; hétfőn vagy soha!

- De hát miért? - mondta Vronszkij elámulva szinte. - Ennek nincs értelme!

- A te számodra nincs, mert te egyáltalán nem törödsz velem. Nem akard az életemet megérteni. Az egyetlen, amivel elfoglaltam itt magam: Hanna. Te azt mondd, képmutatás. Tegnap azt mondtad, hogy nem szeretem a lányomat, s csak tettetem, hogy ezt az angol lányt szeretem, s hogy ez természetellenes. Szeretném tudni, miféle élet lehet itt nekem természetes?

Egy pillanatra felocsúdott, s elszörnyedt, hogy eltért a szándékától. De ha látta is, hogy tönkreteszi magát, nem tudott az indulatain erőt venni, meg nem mutatni, hogy mennyire nincs Vronszkijnak igaza, nem tudott megalázkodni előtte.

- Ezt sohasem mondtam; azt mondtam, hogy ezzel a hirtelen szeretettel nem tudok együtt érezni.

- Annyira kérkedsz az egyenességgel, miért nem mondd ki hát az igazat?

---

¹⁹⁷ Fürdőkosztüm. (francia)

- Én sohasem kérkedek, és sohasem mondok olyasmit, ami nem igaz - szólt Vronszkij halkan, gerjedő dühét visszatartva. - Nagyon sajnálom, ha nem tartod tiszteletben...

- A tiszteletet azért találták ki, hogy elrejtsek a puszta helyet, ahol a szeretetnek kellene lennie. Ha nem szeretsz többé, jobb és becsületesebb megmondanod...

- De ez már elviselhetetlen kezd lenni! - kiáltott föl Vronszkij a székéről felszökve. És Anna elé állt. - Miért teszed próbára a türelmemet? - mondta tagolva, olyanformán, mintha még sokat mondhatna, de visszatartja magát. - Van határa.

- Mit akar ezzel mondani? - kiáltott fel Anna, s iszonyodva tekintett a nyilvánvaló gyűlöletre, amely a férfi egész arcán ott volt, de különösképpen vad, fenyegető szemeiben.

- Azt akarom mondani... - kezdte Vronszkij, de megállt. - Meg kell kérdenem, mit akar tőlem?

- Mit akarhatnék? Azt akarhatom csak, hogy ne hagyjon el, ahogyan tervezi - mondta Anna, megértve, amit amaz nem mondott végig. - De én nem ezt akarom, ez másodsorban jön. Szerelmet akarok, s az nincs. Tehát mindennek vége!

Az ajtó felé indult.

- Várj! Vá-á-árj! - mondta Vronszkij; szemöldöke komor redőit nem húzta szét, de kézen fogta és megállította Annát. - Miről van szó? Azt mondtam, az elutazást három napra el kell halasztani; te erre azt mondod, hogy hazudok, és becsstelen ember vagyok.

- Igen, meg is ismétlem; aki a szememre hányja, hogy mindenét feláldozta értem - jutottak Anna eszébe egy régebbi vita szavai -, az rosszabb, mint becsstelen: szívtelen!

- Nem; van határa a türelmemnek is! - kiáltott fel Vronszkij, és elengedte gyorsan a kezét.

„Gyűlöl, ez világos” - gondolta Anna, és vissza se nézve, némán, bizonytalan léptekkel ment ki a szobából.

„Más asszonyt szeret, ez még világosabb - mondta magában, ahogy a szobájába bement. - Szeretetet akarok, s az nincs. Mindennek vége tehát - ismételte szavait -, és végét is kell vetni mindennek.”

„De hogy?” - kérdezte önmagától, s leült karosszékébe a tükör elé.

Arra gondolt, hova menjen most: a nagynénjéhez, akinél nevelkedett, Dollyhoz, vagy egyszerűen egyedül külföldre: aztán, meg hogy ő mit csinál most a szobájában; végleges-e az összeveszésük, vagy lehetséges még a kibékülés? Meg hogy mit fognak most mondani róla hajdani pétérvári ismerősei; mit szól hozzá Alekszej Alekszandrovics, s még sok más gondolat forgott a fejében, hogy mi lesz most a szakítás után - de nem adta át magát nekik teljesen. Egy homályos gondolat volt a lelkében, egyedül az érdekelte, de még nem tudott a tudatára ébredni. Ahogy megint Alekszej Alekszandrovicsra gondolt, eszébe jutott betegségének az ideje a szülés után, s az az érzés, ami akkor állandóan ott volt benne. „Miért nem haltam meg?” - jutottak eszébe az akkori szavai s érzése. És egyszerre megértette, mi van a lelkében. Igen, ez volt az a gondolat, amely mindent megoldhat. „Meghalni, igen!”

„A szégyen és gyalázat, Alekszej Alekszandrovicsé, Szerjocsáé, az én iszonyú szégyenem - a halál ezt mind lemossa. Akkor majd megbánja, sajnálni, szeretni fog, szenved majd miattam.” A bal kezéről le s újra fölhúzogatva a gyűrűket, a maga iránti részvét arcára tapadt mosolyával ült a karosszékbén, s Vronszkij érzései a halála után folyton más oldalukkal elevenedtek meg a képzeletében.

Közeledő léptek, Vronszkij lépései riasztották föl. Mintha a gyűrűi húzogatása foglalná el, nem is fordult felé. Vronszkij hozzálépett, megfogta a kezét, s csendesen ennyit mondott:

- Anna, ha úgy tetszik, utazzunk holnapután. Mindenbe beleegyezem.

Anna hallgatott.

- Nos? - kérdezte Vronszkij.

- Tudod te magad is - mondta Anna, abban a pillanatban már nem is volt ereje türtőztetni magát, felzokogott.

- Hagyj el, hagyj el! - mondta Anna zokogás közben. - Én holnap elutazom. S még többet is teszek. Ki vagyok én? Egy bukott asszony. Kő a nyakadon. Nem akarlak kínozni, nem. Megszabadítlak. Hisz nem szeretsz, mást szeretsz!

Vronszkij könyörgött, hogy nyugodjék meg, a leghalványabb alapja sincs, bizonygatta, a féltékenységének, soha nem szűnt meg s nem is szűnik meg szeretni, jobban szereti, mint előbb.

- Anna, minek így kínozni magadat, engemet? - mondta a kezét csókolgatva. Az arcán most gyöngédség volt, s Annának úgy tetszett, fülével hallja a könnyek neszét a hangjában, s a kezén is ott érezte a nedvességüket. S kétségbeesett féltékenysége egy pillanat alatt kétségbeesett, szenvedélyes gyöngédségbe ment át; átölelte, csókokkal borította a fejét, a nyakát, a kezeit.

25

Érezve, hogy a béke teljes, Anna nagy élénkséggel fogott hozzá, reggel már, az úti készülődéshez. Bár tegnap mind a ketten engedtek, s így nem volt eldöntve, hétfőn vagy kedden mennek, Anna azért szorgalmasan készült az utazásra, s most már tökéletesen mindegy volt neki, hogy egy nappal korábban vagy későbben indulnak-e. Ott állt szobájában a nyitott koffer előtt; a holmiját válogatta, amikor Vronszkij, felöltözve már, a szokottnál korábban bement hozzá.

- Most *maman*-hoz megyek, megmondom, hogy a pénzt Jegorov útján is elküldheti. Én kész vagyok - mondta - holnap elutazni.

Bármilyen jó hangulatban volt is, az, hogy Vronszkij kiutazik a nyaralóba az anyjához, megszúrta Annát.

- Nem, magam sem készülök el addig - mondta, s rögtön arra gondolt: „Tehát úgy is intézhette volna, ahogy én kívántam.” - Ahogy akarod, úgy csináld. Menj át az ebédlőbe, mindjárt megyek én is, csak ezeket a haszontalan holmikat szedem ki - mondta, s még valamit rárakott Annuska karjára, amelyen egy halom rongy ott volt már.

Vronszkij a bífsztekét ette, amikor Anna az ebédlőbe lépett.

- Nem is hiszed, mennyire megcsömöröltem ezektől a szobáktól - mondta, melléje ülve a kávéjához. - Nincs szörnyűbb ezeknél a *chambre garnie*-knál.¹⁹⁸ Nincs jellegük, lelkük. Ezek az órák, függönyök, s főként a tapéta - kész lidércnyomás. Úgy gondolok Vozdvizsenszkojára, mint az ígért földjére. A lovakat elküldöd előre?

- Nem, utánunk jöhetnek. S te elmégy valahová?

- Wilsonhoz akartam menni. Ruhát kell vinnem neki... Szóval el van határozva, hogy holnap? - mondta vidám hangon, de az arca hirtelen megváltozott.

---

¹⁹⁸ Bútorozott szoba. (francia)

Vronszkij komornyikja jött be, s egy pétervári sürgöny átvételi elismervényét kérte. Semmi különös nem volt benne, hogy Vronszkij sürgönyt kapott, de ő, mintha el akarna rejtetni valamit előle, azt mondta, hogy az elismervény a szobájában van, s gyorsan Annához fordult:

- Holnapra föltétlenül végzek mindennel.
- Kitől jött sürgöny? - kérdezte Anna, oda se hallgatva.
- Sztyivától - felelte Vronszkij kelletlenül.
- Miért nem mutattad meg? Miféle titka lehet Sztyivának előttem?

Vronszkij visszahívta a komornyikot, és behozatta a sürgönyt.

- Azért nem akartam megmutatni, mert Sztyivának szenvedélye a sürgönyözés. Minek sürgönyözni, amikor még nem dőlt el semmi?

- A válasz?

- Igen; azt írja, még semmit sem érhetett el. A napokban ígér végleges választ. Itt van, olvasd el.

Anna reszkető kezébe fogta a sürgönyt, s ugyanazt olvasta, amit Vronszkij mondott. A végén még ez állt: „Remény kevés van, de én minden lehetőt és lehetetlent elkövetek.”

- Megmondtam már tegnap, hogy nekem tökéletesen mindegy, mikor egyezik bele, vagy egyáltalán beleegyezik-e a válásba - mondta Anna elpirulva. - Nem volt semmi értelme eldugni előlem. - „Így rejtheti el és rejti is el - gondolta - az asszonyok leveleit.”

- Jasvin készül ide ma délelőtt Vojtovval - mondta Vronszkij. - Pevcovnak, úgy látszik, mindenét elnyerte, sőt többet is, mint amit ki tud fizetni; vagy hatvanezret.

- Várj - mondta Anna, akit felingerelt, hogy a témaváltással ilyen nyilvánvalóan kimutatja, hogy ingerültnek tartja -, azt gondolod, annyira érdekel ez a hír, hogy el kell titkolni előlem? Megmondtam, nem akarok rágondolni, s azt óhajtottam volna, hogy téged éppolyan kevésbé érdekeljen, mint engem.

- Azért érdekel, mert szeretem a világos helyzetet - mondta Vronszkij.

- A világosság nem a formában, hanem a szerelemben van - mondta Anna, nem a szavaitól, hanem attól a hideg, nyugodt modortól, amellyel Vronszkij beszélt, mind jobban és jobban fölingerülve. - Miért kívánod annyira?

„Szent Isten, megint a szerelem” - gondolta Vronszkij a homlokát ráncolva.

- Hiszen tudod, hogy miért - mondta. - Miattad és a születendő gyermekeink miatt.

- Gyermekeink nem születnek.

- Ez nagyon sajnálatos - mondta Vronszkij.

- A gyermekekért van rá szükséged - mondta Anna -, de énvelem nem gondolsz. - Egészen elfelejtette már, vagy nem is hallotta, hogy Vronszkij azt mondta: „*miattad* és a gyerekek miatt”.

Az a kérdés, lehet-e gyerekük, régi vita volt köztük, s Annát mindig fölingerelte. Vronszkij kívánságát, hogy gyerekei legyenek, azzal magyarázta, hogy nem értékeli eléggé a szépségét.

- De hisz azt mondtam: miattad. Leginkább miattad - ismételte meg Vronszkij, mint aki fájdalomtól húzza össze a homlokát. - Meg vagyok győződve, hogy ingerlékenységed is nagyrészt ebből a bizonytalan helyzetből ered.

„Igen, már nem is színlel; látni a hideg gyűlöletét” - gondolta Anna, s nem is hallgatott oda a szavaira, csak azt a hideg és kegyetlen bírót nézte elborzadva, aki olyan bősztően nézett reá a szeméből.

- Annak nem az az oka - mondta Anna -, nem is értem, hogy lehetne az én, ahogy nevezed, ingerlékenységemnek az az oka, hogy teljesen a hatalmadban vagyok. Miért határozatlan ez a helyzet? Épp ellenkezőleg.

- Nagyon sajnálom, hogy nem akarsz megérteni - szakította őt félbe Vronszkij makacsul, hogy a gondolatát kimondja végre -, a határozatlanság abban van, hogy te úgy látod, én szabad vagyok.

- Ebben a tekintetben egész nyugodt lehetsz mondta Anna, s elfordulva tőle, a kávéját kezdte inni.

A kisujját kinyújtva fölemelte s szájához vitte a csészét. Ahogy néhány kortyot ivott, ránézett Vronszkijra, arckifejezéséből világosan látta, hogy a keze, a mozdulata, még a hang is, amit az ajkával csinál, ellenszenves neki.

- Nekem tökéletesen mindegy, mit gondol az anyád, s hogy akar megnősíteni - tette le reszkető kézzel a csészét.

- De hisz nem erről beszélünk.

- De éppen erről. S hidd el, hogy egy szívtelen asszony - öreg vagy nem öreg, anyád vagy nem anyád -, hidd el, nem tud érdekelni; tudni sem akarok felőle.

- Anna, kérlek, ne beszélj tiszteletlenül az anyámról.

- Egy asszony, akinek a szíve nem súgja meg, hol van a fia boldogsága és becsülete, az szívtelen.

- Ismételten kérlek, hogy az anyámról, akit én tisztetek, ne beszélj tiszteletlenül - mondta Vronszkij megemelt hangon, szigorúan pillantva rá.

Anna nem felelt. Merően nézte az arcát, a kezét; eszébe jutott a tegnapi kibékülési jelenet minden kis részlete, szenvedélyes becézései. „Épp ilyen becézéseket pazarolt s fog és akar is pazarolni - gondolta - más asszonyokra is.”

- Nem is szereted az anyád. Csupa frázis, frázis, frázis és frázis! - mondta gyűlölettel pillantva rá.

- Ha pedig így van, akkor...

- Akkor döntenem kell, és én döntöttem - mondta Anna, és el akart menni. De ebben a pillanatban Jasvin lépett a szobába; Anna üdvözölte, és megállt.

Miért kellett ebben a percben, amikor a szívében vihar volt, s érezte, hogy élete fordulóponton áll, amelynek rettenetes következményei lehetnek, egy idegen ember előtt, aki előbb-utóbb úgyis megtud mindent, színlelni - azt nem tudta; de azonnal lecsendesítette magában a belső vihart, leült, s beszélni kezdett a vendéggel.

- No, hogy áll az ügye? Megkapta a pénzét? - kérdezte Jasvint.

- Szóra sem érdemes; úgy látszik, nem kapom meg az egészet, de szerdán utaznom kell. És maguk? - kérdezte Jasvin, s a szemét összehúзва Vronszkijra nézett. Nyilván megérezte a lefolyt veszekedést.

- Úgy látszik, holnapután - mondta Vronszkij.

- Egyébiránt elég rég készülődnek már.

- De most már aztán határozottan - mondta Anna, s olyan pillantással nézett Vronszkij szemébe, ami azt mondta, ne is gondoljon rá, hogy kibékülhessenek.

- S nem sajnálja ezt a szerencsétlen Pevcovot? - folytatta Jasvinnal a beszélgetést.

- Sose kérdeztem meg magamtól, Anna Arkagyevna, sajnálók-e vagy sem valakit. Az egész vagyonom itt van - az oldalzsebére mutatott. - Ebben a percben gazdag ember vagyok, elmegyek ma a klubba, s lehet, koldusként jövök ki. Aki leül velem, az is le akarja húzni az ingemet, s én is az övét. Küzdünk, ebben van a gyönyörűség.

- És ha nős volna? - mondta Anna. - Mi lenne a feleségéből?

Jasvin elnevette magát.

- Nyilván ezért nem nősültem meg, s nem is készültem soha.

- És Helsingfors? - mondta Vronszkij a beszélgetésbe elegyedve, s az elmosolyodó Annára nézett.

Ahogy a tekintetük találkozott, Anna arca hirtelen hideg és szigorú lett; mintha azt mondaná: „Nem feledtem el: minden a régiben.”

- Igazán szerelmes volt? - kérdezte Anna Jasvint.

- Nagy Isten! Hányszor! De látja, van, aki leülhet kártyázni, de csak úgy, hogy ha eljön a randevú ideje, föláll. Én meg foglalkozhatom szerelemmel, de csak úgy, hogy az esti kártyát el ne késsem. Ezt már így osztom be.

- De én nem az ilyeneket kérdem: az igazit. - Helsingforsot mondott volna, de nem akarta a szót, amit Vronszkij mondott, kiejteni.

Megjött Vojtov, aki egy csődört vásárolt Vronszkijtól. Anna fölállt, és kiment a szobából.

Mielőtt hazulról elment volna, Vronszkij bement hozzá. Anna úgy akart tenni, mint aki keres az asztalon valamit, de aztán elszégyellte magát, hogy színlel, s egy hideg pillantást vetett egyenesen az arcába.

- Mit akar? - kérdezte franciául.

- Gambetta passzusát viszem ki, eladtam - szólt Vronszkij olyan hangon, amely szónál világosabban mondta: „Magyarázatra nincs időm, de nincsen így értelme.”

„Nem vétettem semmit ellene - gondolta Vronszkij. - Ha meg akarja büntetni magát, *tant pis pour elle*.”¹⁹⁹ De ahogy kifelé indult, úgy tűnt föl neki, hogy Anna mondott valamit, s a szíve megremegett a részvétől.

- Szóltál, Anna? - kérdezte.

- Én nem - felelte ő éppoly hidegen s nyugodtan.

„Ha nem, *tant pis*” - gondolta Vronszkij újra elhidegedve, s megfordult és elment. Kimenőben a tükörben meglátta Anna sápadt arcát, reszkető ajkait. Meg is akart állni, egy vigasztaló szót mondani, de lábai, mielőtt elgondolta volna, mit mond, kivitték a szobából. Egész nap nem volt otthon, s amikor késő este megjött, a lány azt mondta, Anna Arkagyevnának fáj a feje, s kéri, ne menjen be hozzá.

---

¹⁹⁹ Annál rosszabb ránézve. (francia)

Egy egész nap még sohasem telt el úgy, hogy végig haragban lettek volna. Most történt meg először. De ez nem is összeveszés volt már, hanem a teljes elhidegülés nyilvánvaló bevallása. Lehet úgy pillantani rá, ahogy Vronszkij, amikor a passzusért bejött? Ránéz, látja, hogy a szíve megszakad a kétségbeeséstől, s elmegy mellette szótlanul a nyugodt-közönyös arcával? Nemcsak hogy elhidegedett, de gyűlöli is, mert más nőt szeret - ez világos.

S ahogy eszébe jutottak a kegyetlen szavak, amelyeket mondott, Anna újakat gondolt ki, amelyeket nyilván mondani akart s még mondhatott volna, s egyre ingerültebb lett.

„Én nem tartom vissza - mondhatta volna Vronszkij. - Mehet, ahová akar. Bizonyára azért nem akart az urától elválni, hogy visszatérhessen hozzá. Térjen vissza. Pénzre van szüksége? Adok. Hány rubel kell?”

A legkegyetlenebb szavakat, amiket csak egy durva ember mondani tud, képzeletben mind odamondatta vele, s éppúgy nem bocsátotta meg neki, mintha valóban mondta volna.

„De hát nem tegnap esküdött meg ő, az egyenes, becsületes ember, a szerelmére? Nem estem már sokszor ok nélkül kétségbe?” - mondta magának mindjárt utána.

Azt a két órát kivéve, amibe Wilsonék meglátogatása került, az egész napot kétségek közt töltötte el; vége van-e mindennek, vagy van-e még kibékülésre remény, el kell-e most mindjárt utaznia, vagy találkozzék egyszer még vele? Egész nap várta, s este, ahogy a szobájába vonult, megüzenve, hogy a feje fáj; magában pedig sorsot vetett: „Ha a szobalány szava ellenére bejön, azt jelenti, hogy szeret még, ha nem, akkor mindennek vége, s én tudom, mit kell tennem!”

Este hallotta, amint a hintója megáll; a csöngetést, a lépteit, a lánnyal a beszédet: elhitte, amit mondtak neki, nem akar többet tudni, s bemeleg a maga szobájába. Mindennek vége tehát.

S a halál az egyetlen szer, hogy szerelmét felébressze, megbüntesse, s a harcban, amelyet a szívébe költözött rossz szellem vívott kedvesével, győzelmet arasson, világosan és elevenen állt előtte.

Most már mindegy volt: utaznak-e vagy sem Vozdvizsenszkojéba, megkapja-e vagy sem az urától a válást; nem volt szüksége rá. Egy valamire volt szüksége: hogy megbüntesse Vronszkijt.

Amikor betöltötte magának a szokott adag morfiumot, s arra gondolt, hogy a halálhoz elég volna egy üvegcsét kiinni, ez olyan könnyűnek és egyszerűnek tűnt föl, hogy élvezettel kezdett ismét arra gondolni, hogy miként kínlódik majd, hogy bán meg mindent, s szereti majd, amikor késő lesz már, az emlékét. Nyitott szemmel feküdt az ágyban, egy gyertyacsonk világánál, a mennyezet domború párkányzatát nézte s a spanyolfal árnyékát, mely a párkányzat egy részét sötétbe vonta, s elképzelte, mit érez majd Vronszkij, amikor ő nem lesz már, amikor már csak emlék lesz neki.

„Hogy mondhattam neki ezeket a kegyetlen szavakat? - mondja majd. - Hogy mehettem ki úgy a szobából, hogy nem szóltam hozzá? De most már nincs többé! Örökre elment tőlünk! Ott van..” A spanyolfal árnya hirtelen megingott, az egész karnist, az egész mennyezetet elborította; másfelől más árnyak törtek felé; egy pillanatra összefutottak, aztán sebesen újra fölnyomultak, meginogtak és összefolytak, s minden elsötétedett. „A halál” - gondolta. S olyan borzalom jött rá, hogy sokáig nem tudta megérteni, hol van: reszkető ujjáival soká nem tudott gyufát találni, s a leégett és elaludt helyett új gyertyát keresni. „Nem, mindent, csak élni! Hiszen szeretem. Hisz ő is szeret! Előfordult már ilyesmi, s el is múlt” - mondta, s érezte, hogy

az életbe visszatérés könnyei csorognak az arcán. S hogy az ijedelmétől szabaduljon, átment gyorsan Vronszkij szobájába.

Vronszkij mély álomban feküdt. Odament hozzá, felülről az arcába világított, és sokáig nézte. Most, hogy aludt, annyira szerette, hogy nem tudta láttára a gyöngédség könnyeit visszatarítani; de ha fölébredne, tudta, a hideg, igazát érző pillantásával nézne rá, és mielőtt a szerelméről beszélhetne, be kellene bizonyítania neki, mekkorát vetkezett ellene. Nem keltette hát föl; visszament a maga szobájába, s reggel felé, a második adag morfium után, súlyos, nem teljes álomba merült, amelynek az ideje alatt az érzékei állandóan működtek.

Reggel felé az a szörnyű, lidércnyomásos kép, amely álmaiban néhányszor már a viszonyuk előtt is fölmerült, újra megjelent előtte, s felköltötte. A zilált szakállú kis öreg a vas fölé hajolva megint csinált valamit, s értelmetlen francia szavakat motyogott, ő meg, mint ebben az álomban mindig (ez volt épp a borzalom benne), érezte, hogy a parasztocska nem figyel rá, de valami rettenetesen csinál fölötte a vason. S hideg verejtékben ébredt.

Amikor fölkel, mint valami ködben, eszébe jutott a tegnapi nap.

„Veszekedtünk. Az volt, ami már néhányszor. Azt mondtam, fáj a fejem, s ő nem jött be. Holnap elutazunk, látnom kell őt, és fel kell készülnöm az utazásra” - mondta magában. S megtudva, hogy Vronszkij a dolgozószobában van, odaindult. Ahogy a szalonon végigment, a ház előtt, hallotta, kocsi állt meg, s ahogy az ablakon kinézett, hintót látott, ablakában egy lila kalapkás fiatal lány hajolt ki, s valami utasítást adott a csöngető inasnak. Az előszobai beszélgetés után valaki feljött; s oldalt a szalonból Vronszkij léptei hallatszottak. Gyors léptekkel ment le a lépcsőn. Anna megint odament az ablakhoz. Vronszkij kalap nélkül ment ki a ház elé, s a kocsihoz lépett. A lila kalapkás fiatal lány egy csomagot adott át neki; Vronszkij mosolygott, és mondott valamit. A kocsi elment, s ő gyorsan fölszaladt a lépcsőn.

A lelkét elborító köd egyszeriben szétoszlott, a tegnapi érzés új fájdalommal szorította össze beteg szívét. Már nem tudta megérteni, hogy alázhatta meg magát, hogy az egész napot az ő házában töltsen. Bement Vronszkij szobájába, hogy közölje az elhatározását.

- Szorokina volt itt a leányával, pénzt és iratokat hozott *maman*-tól. Tegnap már nem tudtam megkapni. Hogy van a fejed, jobban? - mondta Vronszkij nyugodtan, mint aki nem akar tudomást venni komor és ünnepélyes arckifejezéséről.

Anna ott állt a szoba közepén, és merőn nézte őt. Vronszkij rátekingett, egy pillanatra összeráncolta a homlokát, s tovább olvasta a leveleket. Anna megfordult, s lassan kiment a szobából. Még visszafordíthatta volna, de Anna már az ajtóhoz ért, s Vronszkij még mindig hallgatott, csak az elforgatott papírlap susogása hallatszott.

- Igaz - mondta Vronszkij, amikor Anna már az ajtónál volt. - Holnap most már biztosan utazunk? Ugye?

- Maga; de én nem - mondta Anna feléje fordulva.

- Anna, így nem lehet élni...

- Maga; de én nem - ismételte meg Anna.

- Ez kezd elviselhetetlenné válni!

- Maga... maga még megbánja ezt - mondta Anna, és kiment.

Vronszkijt megijesztette a kétségbeesett kifejezés, amivel ezt mondta. Fölugrott, és utána akart szaladni, de meggondolta magát, visszaült, s a fogait keményen összeszorítva, ráncba vont a homlokát. Ez az illetlen fenyegetés, ő legalább annak vette, valamiért fölingerelte. „Mindent

megpróbáltam - gondolta -, egy maradt: nem törődni vele.” Készült a városba, aztán megint az anyjához, akivel a meghatalmazást kellett aláírnia.

Anna hallotta a szobájában, aztán az ebédlőben léptei neszt. A szalonban megállt. De nem fordult be hozzá, csak azt hagyta meg, hogy adják át nélküle Vojtovnak a csődört. Aztán hallotta, hogy áll elő a kocsi, hogy nyílik az ajtó; Vronszkij megint kiment. De most megint visszajött az előcsarnokba; valaki fölfelé fut. A komornyik szaladt az ottfeledt kesztyűért. Anna odament az ablakhoz; látta, hogy veszi el, oda sem nézve, a kesztyűt, s a kocsis hátát megérintve, mond neki valamit. Aztán föl sem nézve az ablakra, beül megszokott tartásával a hintóba, lábait egymásra teszi, s a kesztyűjét húzva eltűnik a sarkon.

27

„Elment! Vége!” - mondta magában Anna, az ablakban állva; válaszul rá a kétféle emlék: az elaludt gyertya sötétsége s a rettenetes álom egybeolvadva hideg borzalommal töltötte el szívét.

- Nem, nem lehet! - kiáltott föl, s a szobán keresztülmenve, erőset csöngetett. Olyan rettenetes volt most egyedül maradnia, hogy be sem várta a szolga jöttét, maga ment elé.

- Tudja meg - szólt -, hova ment a gróf.

A szolga azt felelte, az istállóba.

- Meghagyta, jelentsem, hogy amennyiben ki méltóztatik kocsizni, a hintó mindjárt itt lesz.

- Jól van. Várjon csak. Azonnal írok egy levelet. Küldje el vele Mihailt az istállóhoz. De minél hamarabb.

Leült, és ezt írta:

Én vagyok a hibás. Gyere haza, ki kell magyarázkodnom. Az Isten szerelmére, gyere, rettenetesen érzem magam.

Leragasztotta, és odaadta az embernek.

Félt egyedül maradni, s utána rögtön ő is kiment a szobából, a gyerekszobába ment.

„De hisz ez nem a fiam! Hol van a kék szeme, a kedves és félénk mosolya?” - volt az első gondolata, amikor pufók, piros lánykáját találta ott a göndör, fekete hajával Szerjozsa helyett; zavartságában azt várta volna, hogy őt találja a gyerekszobában. A kislányka ott ült az asztalnál; makacsul és keményen dörömbölt rajta egy dugóval, s két áfonyafekete szemével értelmetlenül nézett az anyjára. Anna megfelelt az angol nevelőnő kérdéseire: igen, teljesen egészséges, s holnap utazik falura; aztán leült a kislányhoz; s az üveg dugót kezdte elforgatni előtte. De a gyerek hangos, csengő nevetése s szemöldökének a mozdulata olyan élénken emlékeztette Vronszkijra, hogy zokogását türtőztetve gyorsan fölkelt és kiment. „Igazán vége hát mindennek? Nem, nem lehet - gondolta -, vissza fog jönni. De hogy magyarázza meg azt a mosolyt, elevenséget, azután, hogy azzal a leánnyal beszélt? Ha nem is magyarázza meg, elhiszem neki. Ha nem hiszem, egy marad - s azt nem akarom.”

Az órára nézett. Tizenkét perc telt el. „Azóta megkapta a levelet, s visszafelé jön. Nem sok, még tíz perc... De mi lesz, ha nem jön? Nem, az nem lehet. Nem szabad kisírt szemmel látnia. Megyek, megmosdom. Igaz, megfésülködtem én ma, vagy nem?” - kérdezte magát. És nem tudott visszaemlékezni. Megtapogatta a fejét. „Igen, megfésülködtem, de hogy mikor, végképp nem emlékszem.” Még a kezének sem hitt, odament az állótükörhöz, hogy lássa, meg van-e

valóban fészülve. Meg volt. S nem tudott visszaemlékezni, mikor csinálta. „Ki ez?” - gondolta, ahogy a kigyúlt arcra s az ijedten rámeredő, furcsán csillogó szemekre nézett a tükörben. „Igen, ez én vagyok” - értette meg egyszerre, s végignézte magát, hirtelen ott érezte testén a csókjait, s ahogy összerendezte, a vállai megmozdultak. Aztán ajkához emelte a kezét, és megcsókolta.

„Mi ez, elveszttem az eszem?” - s a hálóba ment, ahol Annuska épp takarított.

- Annuska - állt meg előtte, s a szobalányra nézett, maga sem tudva, mit mondjon neki.

- Darja Alekszandrovnához akart menni - mondta a szobalány, mintha megértette volna.

- Darja Alekszandrovnához? Igen, elmegyek.

„Tizenöt perc oda, tizenöt perc vissza. Már jön, mindjárt itt lesz. - Elővette az óráját, s ránézett. - De hogy mehetett el, hogy hagyhatott ilyen lelkiállapotban? Hogy tud élni, amíg ki nem békült velem?” Az ablakhoz ment, az utcát kezdte nézni. Az időtől már visszajöhetett volna. De rosszul számíthatott, s újra gondolkodni kezdett, mikor ment el, s számolgatta a percek.

Azalatt, míg ő a nagy órához átment, hogy a magáéval összehasonlítsa, valaki a ház elé érkezett. Ahogy az ablakon kinézett, Vronszkij hintóját látta. De senki sem jött föl a lépcsőn. Lent hangok hallatszottak. A küldönc volt, aki a hintóban jött vissza. Anna lement hozzá.

- A grófot már nem találtuk ott. Elment a nyizsegorodi úton.

- Mi az? Mi? - fordult Anna a piros, jókedvű Mihailhoz, aki a levelet visszaadta.

„De hisz akkor nem kapta meg” - jutott az eszébe.

- Hajts ki a levéllel Vronszkaja grófnőhöz, tudod? És azonnal hozz választ - mondta a küldöncnek.

„És én, mit csinálok én addig? - gondolta. - Elmegyek Dollyhoz, különben megőrülök. Igen, még sürgönyözhetek is.” S megírta a sürgönyt: „Okvetlenül beszélünk kell; jöjjön rögtön.”

Miután a sürgönyt elküldte, ment s felöltözött. Kalapban s felöltözve már, ismét belenézett a házának indult, nyugodt Annuska szemébe. A jóságos szürke szemecskékben nyilvánvaló részvét volt látható.

- Annuska, kedves, mit tegyek? - mondta Anna zokogva, s tehetetlenül ereszkedett bele egy karosszékbe.

- Mit nyugtalankodik úgy, Anna Arkagyevna? Előfordul az ilyen. Kocsizzék egyet, foglalja el magát - mondta a szobalány.

- Igen, elmegyek - mondta Anna magához térve, s fölállt. - Ha addig, míg oda vagyok, sürgöny jön, küldd el Darja Alekszandrovnához... Nem, én magam jövök vissza.

„Igen, nem szabad gondolkozni, csinálni kell valamit; menni; a fő, elmenni ebből a házból” - mondta borzalommal figyelve a szívéből jövő iszonytató lüktetésre, és sietve kiment, s beült a hintóba.

- Hova parancsolja? - kérdezte Pjotr, mielőtt a bakra ült.

- A Znamenkára, Oblonszkijéhez.

Az idő derült volt. Egész délelőtt sűrű, apró szemű eső esett, de most nemrég kiderült. A vastetők, a járdakövek, az úttest kavicsa, a kerekek, a borszerszám, a fogatok reze és bádogja: mind ragyogott, villogott a májusi napban. Három óra volt, a legborzalmasabb idő az utcákon.

Anna ott ült a kényelmes hintó sarkában, amely a szürkék gyors futására a ruganyos rugókon alig himbálózott, s a kerekek el nem némuló zörgése közben, a tiszta levegőn gyorsan változó képeket követve, újra végigment az utóbbi napok eseményein, s egész más színben látta a helyzetét, mint otthon. A halál gondolata sem tűnt föl többé oly szörnyűnek s világosnak, maga a halál sem állt előtte olyan elkerülhetetlenül. Most már szemrehányást tett magának a megaláztatásért, amelybe belement. „Könyörgök a bocsánatáért. Megalázkodtam előtte. Beismertem, hogy vétkeztem. Miért? Tán nem tudok nélküle élni?” S nem felelve a kérdésére, hogy él majd nélküle, a cégéreket kezdte el olvasni. „Iroda és raktár. Fogorvos. Igen, elmondok mindent Dollynak. Ő nem szereti Vronszkijt. Szégyenletes és fájdalmas lesz, de mégiscsak elmondom. Szeret, és megfogadom a tanácsát. Nem alázkodom meg Vronszkij előtt, nem engedem, hogy kedvére formáljon. Filippov, kalácsos. Azt mondják, Pétervárra is szállít tésztát. A moszkvai víz olyan jó. Hát még a mityicsenyi források és palacsinták!” S visszaemlékezett, hogy rég, rég, amikor még tizenhét éves volt, Troicába utazott a nagynénjével. Lovas kocsin még. „Csakugyan én voltam az, a vörös kezemmel? Abból, ami akkor olyan szépnek és elérhetetlennek látszott, milyen sok semmi már, s ami akkor megvolt, most örökre elérhetetlen. Hittem volna-e akkor, hogy ilyen megaláztatásig süllyedhetek? Milyen büszke lesz, milyen önelégült, ha a levelem megkapja! De én majd megmutatom neki... Milyen rossz szaga van ennek a festéknek. Miért festenek és építkeznek egyre? Divat és pipere” - olvasta. Egy férfi odaköszönt neki: Annuska férje volt. „A mi parazitáink - jutott eszébe Vronszkij mondása. - A mienk? Miért a mienk? Az a szörnyű, hogy a múltat gyökerestül nem lehet kitépni. Nem lehet kitépni, de el lehet az emlékét rejteni. S én elrejttem.” Eszébe jutott a múltja Alekszej Alekszandroviccsal; mennyire kitörülte az emlékezetéből! „Dolly azt gondolja majd, hogy a második uram is otthagynom; bizonyára nincs igazam tehát. Hát talán azt akarom én, hogy igazam legyen? Nem bírom tovább!” - mondogatta, és sírhatnékja támadt. De rögtön megint arra kezdett gondolni, min mosolyoghat úgy az a két lány. Bizonyosan a szerelmen. Nem tudják, milyen szomorú dolog, milyen aljas... Körút és gyerekek! Három kisfiú szalad, lovast játszanak. „Szerjzsa! Mindent elveszítetek, s őt sem kapom vissza. Igen, ha ő vissza nem jön, mindent elveszítetek. Lehet, hogy lekéste a vonatot, s már vissza is jött. Megint meg akarsz alázkodni! - mondta magának. - Nem, elmegyek Dollyhoz; kereken megmondom: szerencsétlen vagyok; megérdemlem, bűnös vagyok, de mégiscsak szerencsétlen, segíts rajtam. Ezek a lovak, ez a hintó - hogy undorodom magamtól benne -, mind az övé; de többet nem látom őket.”

Elgondolta, szándékosan szaggatva a szívét, hogy Dollynak milyen szavakkal mond el mindent, s a lépcsőházba lépett.

- Van itt valaki? - kérdezte az előszobában.

- Katyerina Alekszandrovna Levina - felelte az inas.

„Kitty! Az a Kitty, akibe Vronszkij szerelmes volt - gondolta Anna -, ugyanaz, akire olyan szeretettel emlékezett vissza. Sajnálja, hogy nem őt vette el. Rám meg gyűlölettel emlékszik, s bánja, hogy összekerült velem.”

A testvérek, mikor Anna odaért, a gyermek táplálásáról tárgyaltak; Dolly egyedül ment ki a vendége elé, aki ebben a pillanatban zavarta a társalgásukat.

- Hát te nem utaztál el? Magam akartam fölmenni hozzád - mondta. - Most kaptam Sztjivától levelet.

- Mi is kaptunk sürgönyt - felelte Anna, s körülnézett, hogy Kitty fölfedezze.

- Azt írja, nem tudja megérteni, hogy Alekszej Alekszandrovics mit akar voltaképpen, de nem jön el válasz nélkül.

- Azt gondoltam, van nálad valaki. Átolvashatom a levelet?

- Igen, Kitty - mondta Dolly zavartan. - A gyerekszobában maradt. Nagyon beteg volt.

- Hallottam. Elolvashatom a levelet?

- Rögtön kihozom. De nem utasít vissza; ellenkezőleg, Sztjiva reménykedik - mondta Dolly, és megállt az ajtóban.

- Én nem reménykedem, s nem is óhajtom - mondta Anna.

„Mi az, Kitty megalázónak tartja, hogy találkozzék velem? - gondolta Anna, ahogy magára maradt. - Lehet, hogy igaza van. De neki, aki szerelmes volt Vronszkijba, épp neki nem kellene ezt kimutatnia, ha igaza is van. Tudom, hogy engem az én helyzetemben egyetlen tisztességes asszony sem fogadhat. Tudom, hogy az első perctől mindenemet föláldoztam neki! S íme, a jutalom! Ó, hogy gyűlölöm! Miért is jöttem ide? Még rosszabb, még nehezebb. - A másik szobából kihallatszott a beszélgető nővérek hangja. - És most mit mondok Dollynak? Örvendeztessem meg Kittyt, hogy szerencsétlen vagyok, vessem alá magam a gyámolításának? De hisz Dolly sem ért semmit. Semmi beszédem vele. De érdekes volna Kittyvel találkozni, megmutatni, mennyire megvetek mindent és mindenkit; mennyire mindegy most már minden.”

Dolly bejött a levéllel. Anna átolvasta, s némán visszadta.

- Ezt mind tudtam - mondta. - És egyáltalán nem érdekel.

- De miért nem? Én épp ellenkezőleg, reménykedem - mondta Dolly, s kíváncsian pillantott Annára. Sohasem látta még ilyen különös, ingerült állapotban. - Mikor utazol? - kérdezte.

Anna hunyorító szemmel nézett maga elé, és nem felelt.

- Kitty elbújik előlem? - mondta az ajtóra nézve, s elpirult.

- Micsoda badarság! Szoptat, s nem megy a dolog, azt tanácsoltam neki... Nagyon örül. Azonnal jön - mondta ügyetlenül a hazudni nem tudó Dolly. - De itt is van.

Megtudva, hogy Anna a vendég, Kitty nem akart kijönni, de Dolly rábeszélte. Összeszedte hát magát, kijött, pirulva odalépett hozzá, és kezet adott.

- Nagyon örülök - mondta reszkető hangon.

Kittyt megzavarta a benne folyó harc: az ellenségesség, amit ez iránt a rossz asszony iránt érzett, harcban állt a vágygal, hogy elnéző legyen hozzá; de ahogy Anna szép, rokonszenves arcát megpillantotta, az ellenségesség azonnal elmúlt.

- Nem csodálkoznék - mondta Anna -, ha nem akarna találkozni velem. Mindenhez hozzászóltam már. Beteg volt? Igen, nagyon megváltozott.

Kitty érezte, hogy Anna ellenségesen néz rá. Ezt az ellenségességet a félszeg helyzettel magyarázta, amiben ő, a hajdani pártfogó, érezhette előtte magát, s megsajnálta.

Kitty betegségéről, a gyerekről, Sztjiváról beszéltek; de Annát nyilván semmi sem érdekelt.

- Azért jöttem, hogy elbúcsúzzam tőled - mondta.

- Mikor utaztok?

De Anna megint nem felelt, hanem Kittyhez fordult.

- Nagyon örülök, hogy találkoztunk - mondta mosolyogva. - Annyit hallottam mindenfelől magáról, az urától is. Volt nálam, s igen megtetszett nekem - tette hozzá nyilvánvaló rossz szándékkal. - Hol van most?

- Falura utazott - mondta Kitty elpirulva.

- Adjátok neki az üdvözetem, okvetlen adjátok!

- Okvetlen! - ismételte meg Kitty naivul, részvétellel nézve a szemébe.

- Akkor hát Isten veled, Dolly! - És megcsókolta Dollyt, Kittyvel pedig kezét fogott, s gyorsan kisietett.

- Olyan, amilyen volt, éppen olyan vonzó! Nagyon szép! - mondta Kitty, ahogy a nénjével magára maradt. - De van valami szánalomraméltó benne. Rettenetesen szánalomraméltó.

- Nem, ma valami különös volt benne - mondta Dolly. - Ahogy az előszobába kikísértem, úgy rémlett, sírni akar.

29

Anna még rosszabb állapotban ült be a hintóba, mint amilyenben eljött. Az előbbi gyötrelmekhez most a sértettség és kitaszítottság érzése is hozzájárult, amit Kittyvel találkozáskor olyan tisztán érzett.

- Hova parancsolja? Haza? - kérdezte Pjotr.

- Igen, haza - mondta, rá se gondolva már, hogy hova megy.

„Úgy néztek rám, mint valami szörnyű, érthetetlen furcsaságra! Miről mesélhet ilyen hévvel a másoknak? - gondolta, két gyalogosra nézve. - Hát el lehet mondani másnak, hogy mit érzek? El akartam Dollynak mondani, s jó, hogy nem mondtam el. Hogy örült volna a boldogtalanságomnak! Titkolta volna, de a fő érzése az öröm lett volna, hogy megbűnhődtem a gyönyörért, amit úgy irigyelt tőlem. Kitty még jobban örülne. Hogy átlátok rajta! Tudja, hogy a szokásosnál kedvesebb voltam az urához. És féltékenykedik, és gyűlöl érte. És megvet. Az ő szemében én erkölcstelen asszony vagyok. Ha erkölcstelen asszony volnék, magamba bolondíthatnám az urát... ha akarnám. De hisz akartam is. Lám, ez meg van magával elégedve - gondolta egy szembejövő kövér, piros képű úrról, aki ismerősnek nézte. Fénylő kalapját megemelte a kopaszságtól ragyogó feje fölött, s csak aztán győződött meg róla, hogy tévedett. - Azt gondolta, ismer. És olyan kevésbé ismer, mint akárki más ezen a világon. Magam sem ismerem magam. Csak a gusztusomat ismerem, ahogy a franciák mondják. Kell nekik ez a mocskos fagyalt. Ezt, ezt aztán ismerik - gondolta a fagyaltost megállító két fiúra nézve, s a fagyaltosra, amint fejéről leveszi a dézsát, s kendőjével az arcát megtörli. - Mindnyájunknak az édes, a jóízű kell. Ha nincs cukor, ez a mocskos fagyalt. Kitty is így volt: ha nem Vronszkij, hát Levin. És irigyel. És gyűlöl. S mind gyűlöljük egymást. Én Kittyt, Kitty engem. Ez az igazság. *Tyutykin coiffeur. Je me fais coiffer par Tyutykin...*²⁰⁰ Elmondom neki, ha hazajön - gondolta és elmosolyodott. De ugyanebben a percben eszébe jutott, hogy amit mulatságosnak talál, nincs kinek elmondania. - És semmi sem nevetséges és mulatságos. Minden undok. Vecsernyére harangoznak, ez a kupec milyen akkurátusan veti a keresztet! Mintha félne, hogy

²⁰⁰ Tyutykin fodrász, Tyutykinnal fésültetem magam. (francia)

elejt valamit. Minek ezek a templomok, ez a harangozás, hazugság? Elrejtteni csak, hogy mind gyűlöljük egymást, mint ezek a kocsisok, akik olyan dühösen veszekednek. Jasvin azt mondja: Az ingem is el akarja venni, én meg az övét. Ez az igazság!”

Ezek a gondolatok annyira elfoglalták, hogy nem is gondolt többet a maga dolgára; arra riadt föl, hogy a házuk elé álltak. Ahogy a kijövő portást meglátta, akkor jutott csak eszébe a levél meg a sürgöny.

- Válasz van? - kérdezte.

- Mindjárt megnézem - felelte a portás, és kis fülkéjébe benézve, egy vékony, négyszögletes sürgönyborítékot vett fel.

„Tíz óránál előbb nem jöhetek, Vronszkij” - olvasta.

- A küldönc még nem jött vissza?

- Nem, még nem - felelte a portás.

„Hát ha így van, tudom, mit kell tennem - gondolta Anna, s határozatlan düh és bosszúvágy dagályát érezve magában, sietve fölment az emeletre. - Én magam megyek hozzá. Mielőtt örökre elutazom, megmondok neki mindent. Soha senkit sem gyűlöltem így - gondolta -, mint ezt az embert!” Ahogy Vronszkij kalapját a fogason meglátta, az undortól összerándult. Nem gondolta meg, hogy a sürgönye az ő sürgönyére a válasz, s hogy a levelét még nem kapta meg. Elképzelte, amint nyugodtan beszélget az anyjával és Szorokinával, örvendezve az ő szenvedésén. „Igen, gyorsan el kell utazni!” - mondta magának, nem tudva még, hogy hova megy. Minél előbb ki szeretett volna keveredni az érzések közül, amelyeket ebben a rettenetes házban ismert meg. Ebben a házban a személyzet, a falak, a tárgyak - minden undort és haragot ébresztett benne, s mint valami súly nehezedett rá.

„A vasútállomásra kell mennem, ha pedig nem oda, hát kimenni és tetten érni.” Megnézte az újságban a menetrendet. Az esti vonat nyolc óra két perckor indul. „Igen, még elérem.” Más lovakat fogatott be, s az útitársolyába néhány napra való holmit csomagolt. Tudta, hogy nem tér többé vissza ide. Homályosan eldöntötte magában más, az eszébe villanó tervek között, hogy az után, ami majd az állomáson vagy a grófnő birtokán történik, elutazik a nyizsegorodi vasútvonalon az első városig, és ott marad.

Az ebéd ott volt az asztalon; odament, megszagolta a kenyeret és sajtot, s meggyőződve, hogy minden ehetőnek a szagától undorodik, előállította a hintót, és kiment. A ház az egész utcán átvetette már árnyékát, derűs este volt, a napon még meleg is. Annuska, aki a holmijával kikísérte, Pjotr, aki a hintóba berakta, s a szemmel láthatóan elégedetlenkedő kocsis - mind ellenszenves volt neki; a szavuk, a mozdulatuk, minden felingerelte.

- Nincs szükségem rád, Pjotr.

- De hát a jegy?

- Ahogy akarod, nekem mindegy - mondta bosszúsan.

Pjotr felszökött a bakra, csípőre tette a kezét, s kiadta a parancsot, hogy a pályaudvarra hajtsanak.

„Itt van megint! Megint értek mindent” - mondta magának Anna, ahogy a hintó elindult, s a kavicsos úttesten himbálva megzördült, s újra váltani kezdték egymást a benyomások.

„Miről is gondolkoztam utoljára olyan jól? - igyekezett visszaemlékezni. - *Tyutykin coiffeur?* Nem, nem az. Igen, amit Jasvin mond: harc a létért és gyűlölet, ez az, ami az embereket összefűzi. Hiába mentek - fordult gondolatban egy négyes fogaton hajtó társaság felé, amely nyilván mulatni ment vidékre. - Az a kutya sem segít rajtatok, akit magatokkal visztek. Magatoktól nem szökhettek meg.” Egy pillantást vetett arra, amerre Pjotr fordult, s egy holtrészes, himbálózó gyári munkást pillantott meg; egy rendőr vitte őt valahová. „Lám, ez már inkább - gondolta. - Vronszkij gróf és én - mi sem találtuk meg a gyönyört, bár sokat vártunk tőle.” S Anna most először fordította azt az éles fényt, amelyben mindent látott, a kettejük viszonyára, amelyre addig nem akart gondolni. „Mit keresett ő bennem? Nem annyira szerelmet, inkább a hiúsága kielégítését.” Eszébe jutottak a szavai, alázatos vizslára emlékeztető arckifejezése viszonyuk első idejében. Minden emellett vallott. Igen, a hiúság diadala volt benne „Szerelem is, természetes, de a nagyobb rész a siker büszkesége. Büszkélkedett velem. Ez elmúlt, nincs mivel büszkélkedni. Nem büszkélkedni, szégyenkezni kell. Elvette tőlem, amit tudott, s most nincs szüksége rám. Terhére vagyok; azon van, hogy ne legyen becstelen velem szemben. Tegnap elszólta magát: válást és házasságot akar, hogy a hajóit fölégesse. Szeret, de hogy? *The zest is gone...*”²⁰¹ Ez bámulatba akar mindenkit ejteni, s nagyon meg van elégedve magával - gondolta egy piros kereskedősegedre nézve, aki egy lovardai lovon nyargalt. - Nincs már bennem a régi íz; ha elmegyek tőle, a lelke mélyén örülni fog.”

Nem föltevés volt ez - annál az átható fénynél, amely az élet s az emberi kapcsolatok értelmét most föltárta előtte, ezt egész világosan látta.

„Az én szerelmem mind szenvedélyesebbé és önzőbbé válik; az övé egyre erőtlenebb és erőtlenebb, ezért távolodunk - gondolta tovább. - S ezen nem lehet segíteni. Énnekem mindenem csak ő, s azt akarom, hogy mind jobban és jobban odaadja magát. S ő mind jobban és jobban szabadulna. A viszonyunkig csakugyan egymás felé haladtunk, azóta föltartóztatlanul távolodunk, s ezen nem lehet változtatni. Azt mondja, hogy értelmetlenül féltékeny vagyok, s én magam is azt mondom magamnak, hogy értelmetlenül féltékeny vagyok; ez azonban nem igaz. Nem féltékeny vagyok, elégedetlen. De... - kinyitotta a száját, s az izgalomtól, amit az eszébe ötlő gondolat keltett, megcserélte a helyét a hintóban. - Ha más tudnék lenni, mint a szeretője, aki csak a becézéseit kívánja szenvedélyesen; de nem tudok és nem akarok más lenni. S én ezzel a vágyammal undort ébresztek benne, ő meg énbennem haragot, s ez nem is lehet másképp. Nem tudom tán, hogy nem csap be, hogy nem akar semmit Szorokinával, nem szerelmes Kittybe, és nem fog megcsalni? Mindezt tudom, de ettől nem könnyebbülök meg. Ha nem szeret, csak *kötelességből* jó, gyöngéd hozzám, és amit én akarok, az nem lesz meg - ezerszer rosszabb, mint a harag. Az a pokol! És most ez van. Már réges-rég nem szeret. S ahol a szerelem véget ér, ott kezdődik a gyűlölet. Ezeket az utcákat egyáltalán nem ismerem. Hegyek, s mind ház, ház. S a házakban csupa ember... Mennyi van belőlük, nincs vége, s mind gyűlöli egymást. Nos, hadd eszelem hát ki, mit is akarok, mikor lennék boldog? Nos? Megkapom a válást. Alekszej Alekszandrovics ideadja Szerjocsát, s hozzámegyek Vronszkijhoz.” Ahogy Alekszej Alekszandrovics az eszébe jutott, szokatlan elevenséggel, mintha csak élne, mindjárt meg is jelent előtte: szelíd, élettelen, kialudt szemei, fehér kezén a kék erek, hanghordozása, ujjropogtatása; eszébe jutott a kettőjüket összekap-

²⁰¹ Elment az íze... (angol)

csoló érzés, amelyet szintén szerelemnek hívtak, s az undortól összerázkódott. „Nos, megkapom a válást, a Vronszkij felesége leszek; Kitty vajon nem néz rám úgy többet, ahogyan ma nézett? De. És Szerjozsa nem kérdezősködik vagy gondolkozik többet az én két férjemről? S köztem és Vronszkij közt miféle érzésre számíthatok? Lehetséges valami, ami ha nem is boldogság, de nem kín legalább? Nem és nem! - felelte önmagának, a legkisebb ingadozás nélkül. - Lehetetlen! Az élet eltávolít egymástól minket; én őt teszem boldogtalanná, ő engem, s mássá tenni sem őt, sem engem nem lehet. Minden kísérlet megtörtént, a csavar megszaladt. Koldusasszony a gyerekével. Azt gondolja, szánalomra méltó. Hát nem azért dobtak mindnyájunkat a világba, hogy gyűlölködjünk és kínozzuk egymást és magunkat? Gimnazisták jönnek, nevetnek. Szerjozsa? - jutott eszébe. - Én is azt hittem, szeretem, s meghatódtam a gyengédségemen. De megvoltam nélküle, egy más szerelemre cseréltem föl, s amíg az a szerelem kielégített, nem sajnáltam a cserét.” S undorral gondolt arra, amit annak a szerelemnek nevezett. És örült a világosságnak, amellyel a maga s a többi ember életét látta. „Ilyen vagyok én és Pjotr és Fjodor kocsis és ez a kereskedő, s azok, akik ott a Volga táján élnek, ahova ezek a hirdetések hívnak, mindenütt s mindenkor” - gondolta, amikor már a nyizsegorodi vasútállomás alacsony épületéhez ért, s a hordárok kifutottak elé.

- Obiralovkáig parancsolja? - kérdezte Pjotr.

Anna egészen elfeledte, hova tart s miért; csak a legnagyobb erőfeszítéssel tudta a kérdést megérteni.

- Igen - mondta neki, a pénztárcáját odaadva, s kis vörös útitársolyát a karjára véve kiszállt a hintóból.

Ahogy a tömegben az első osztályú váróterem felé tartott, apránként eszébe jutottak helyzetének a részletei s az elhatározások, amelyek közt ingadozott. S hol a remény, hol a kétségbeesés kezdte megint a régi, fájó helyeken elgyötört, rettenetesen dobogó szívének a sebeit szagztatni. Ahogy a vonatot várva a csillag alakú díványra ült, s undorral nézett a be- s kimenőkre (mind ellenszenvesek voltak neki), hol arra gondolt, hogy érkezik majd oda az állomásra s ír levelet, meg hogy mit ír majd neki; hol meg arra, hogy Vronszkij hogy panaszskodik most (nem értve meg az ő szenvedését) az anyjának, s ő hogy lép be a szobába, s mit mond majd neki. Majd megint arra gondolt, hogy lehetne még boldog az élete; hogy milyen gyötrelmesen szereti és gyűlöli őt, és milyen rettenetesen dobog a szíve.

31

Csöngetés hangzott föl; valami fiatal emberek mentek el előtte, idétlenek, nagy hangúak és sietősek; ugyanakkor a benyomásra is figyeltek, amelyet keltettek. Pjotr is átjött livréjében és félcipőjében, otromba, állati arcával a termen, s odalépett hozzá, hogy a vagonig kísérje. A zajongó férfiak, amikor a peronon végigment mellettük, elhallgattak; egyikük súgott a másiknak valamit róla, természetesen valami undorítót. Fölment a magas lépcsőn, s ott ült egyedül a kupében a hajdan fehér, most bemocskolt rugós ülésen. Ledobott útitársolya ugrott egyet a rugón, azután megnyugodott. Pjotr a búcsú jeléül hóbertos mosollyal emelte meg az ablakon át a zsinóros kalapját, a nyegle kalauz becsapta az ajtót s a reteszt. Lenn egy turnűrös, idétlen hölgy (Anna gondolatban levetkőztette ezt az asszonyt, s elborzadt rútságán) s egy természetellenesen nevető lányka futott el mellettük.

- Katyerina Andrejevnanál, minden önála van, *ma tante!*²⁰² - kiabálta a lány.

---

²⁰² Néném. (francia)

„Ez a lány is milyen idétlen, hogy majmoskodik” - gondolta Anna. Hogy senkit se lásson, gyorsan fölállt, s az üres vagonban a másik oldali ablakhoz ült. E mellett az ablak mellett egy mocskos, otromba paraszt ment el éppen, sapkája alól kócos haj meredt elő, s a vagon kerekeihez hajolt. „Van valami ismerős ezen az otromba paraszton” - gondolta Anna, s eszébe jutott az álma, s a félelemtől remegve a szemben levő ajtóhoz ment. A kalauz kinyitotta az ajtót, s egy férfit engedett be a feleségével.

- Ki óhajt szállni?

Anna nem felelt. A kalauz és a belépők nem vették észre arcán, a fátyol alatt a rémületet. Visszament a fülke sarkába, és leült. A házaspár az átellenes oldalra ült: figyelmesen, de orvul nézegették a ruháját. A férfit meg a feleségét is undorítónak találta. A férfi megkérdezte: megengedi-e, hogy dohányozzék; nyilván nem azért, hogy dohányozzék, hanem hogy beszéd-be ereszkedjék. Miután engedélyt kapott, a feleségével franciául kezdett beszélni olyasmiről, amire még kevesebb szüksége volt, mint hogy dohányozzék. Ostobaságokat beszélgettek nagy képmutatóskodva, csak hogy hallja őket. Anna tisztán látta, mennyire unják és gyűlölik egymást. Nem is lehetett nem gyűlölni ilyen szálnalmas torzszülötteket.

Fölhangzott a második csöngetés: utána poggyászok hurcolása, zaj, kiabálás, nevetés. Anna előtt olyan világos volt, hogy senkinek sincs örölnivalója, hogy ez a nevetés szinte fájdalmat okozott; be szeretne volna tömni a fülét, hogy ne hallja. Végül a harmadik csöngetés is felcsördült, egy fütty hallatszott, a mozdony sívítása; a vonat megrándult, s a férfi keresztet vetett magára. „Érdekes volna megkérdezni, mit akar ezzel” - pillantott rá Anna mérgesen. A hölgy mellett, az ablakon át, a vonatot kísérő s a peronon álló emberekre nézett, akik mintha csak hátrafelé moztak volna. A kocs, amelyben ült, a sínek lökéseire egyenletesen rázkódva, peron, kőfalak, jelzőkorongok s más vagonok mellett gördült el; a sima és olajos kerekek a síneken könnyed hangot adtak; az ablakot ragyogó esti nap világította meg, a függönnyel egy kis szellő játszott. Anna elfeledkezett kocsibeli szomszédairól, a könnyű himbálásra friss levegőt szítt be, s megint elgondolkozott.

„Igen, hol is hagytam abba? Ott, hogy nem tudok olyan helyzetet elképzelni, amelyben az élet gyötrelme ne lenne; mind arra teremtdtünk, hogy gyötrődjünk; tudjuk is mind, csak módokat eszelünk ki, hogy ámítsuk magunkat. De ha látjuk az igazat, mit tegyünk?”

- Azért kapott észet az ember, hogy megszabaduljon attól, ami nyugtalanítja - mondta franciául a hölgy, s nyilván meg volt elégedve az affektáló nyelvével és a mondatával.

Ezek a szavak mintha Anna gondolatára feleltek volna.

„Megszabaduljon attól, ami nyugtalanítja” - ismételte. S ahogy a vörös képű férjre s a sovány asszonyra pillantott, megértette, hogy ez a beteges nő meg nem értett asszonynak tartja magát, a férje pedig megcsalja, s megerősíti ebben a nézetében. Anna, mintha csak beléjük világítana, látta a történetüket, lelkük minden zegzugát. De érdekes nem volt semmi bennük, s ő tovább fűzte a gondolatát.

„Igen, engem nagyon nyugtalanít, s az észet azért kapta az ember, hogy megszabadítsa magát, tehát meg kell szabadulni. Miért ne oltsa el az ember a gyertyát, amikor nincs mire néznie többet, amikor mindenre olyan utálatos nézni? De hogyan? Ez a kalauz mit futkos itt a padlón? Miért kiabálnak abban a kocsiban azok a fiatalemberek? Miért beszélnek, és mit nevetnek? Mind nem igaz, minden, minden hazugság, minden csalás, minden rossz!...”

Amikor a vonat az állomásra ért, Anna az utasok tömegében szállt ki, s mint a leprásoktól húzódott el tőlük; aztán megállt a peronon, s próbált visszaemlékezni, miért is jött ide, mi volt a szándéka. Ami előbb lehetségesnek látszott, azt most olyan nehéz volt elképzelni; különösen itt, ezeknek az idétlen embereknek a tömegében, akik nem hagyják békében. Majd a hordárok

futottak oda hozzá, szolgálatukat ajánlva, majd a peron deszkáin a sarkukkal kopogó s hangosan társalgó fiatalemberek nézték meg; majd a szembejövők tértek ki rosszfelé. Eszébe jutott, hogy ha nincs válasz, tovább akart utazni; megállított hát egy hordárt, s megkérdezte, nincs-e itt egy kocsis, egy Vronszkij grófnak címzett levéllel.

- Vronszkij gróf? Épp most voltak itt tőlük. Szorokina hercegnő s a lánya elé jöttek. De milyen az a kocsis?

Mialatt ő a hordárral beszélt, a vörös és jókedvű Mihajla kocsis odalépett hozzá, hetyke kék ujjasában, óralánccal; nyilván büszke volt rá, hogy olyan jól teljesíti, amit rábíztak, és átadta neki a levelet.

Anna föltörte, s a szíve összeszorult, még mielőtt olvasta volna.

„Nagyon sajnálom, hogy a leveled nem ért ott. Tíz órára otthon leszek” - írta Vronszkij hanyag vonásokkal.

„Úgy! Ezt vártam!” - mondta magában gonosz mosollyal.

- Jó, akkor menj csak haza - mondta csendesen, Mihajlához fordulva. Halkan beszélt, mert a gyors szívverés akadályozta a lélegzésben. „Nem, nem hagyom kínozni magam” - gondolta, fenyegetően fordulva nem Vronszkij s nem önmaga, hanem a felé, aki gyötrődni készítette, s továbbment az állomás mellett a peronon.

A peronon járkáló két szobalány utánafordult, s fennhangon tett megjegyzést a ruhájára: „Valódi” - mondták a rajta levő csipkére. A fiatalemberek nem hagyták békén. Az arcába néztek, és úgy mentek el mellette, hogy természetellenes hangon és nevetve kiabáltak valamit. Az állomásfőnök, ahogy elment mellette, megkérdezte, utazik-e. Egy kvaszárus fiú nem vette le róla a szemét. „Istenem, hova menjek?” - gondolta, mind messzebb és messzebb menve a peronon. A végében megállt. A hölgyek és gyerekek, akik egy szemüveges úr elé jöttek, s hangosan nevettek és beszéltek, amikor egy vonalba került velük, megnézték s elhallgattak. Meggyorsította lépéseit, s elhúzódott tőlük, a peron szélére. Egy tehervonat épp akkor ért oda. A peron megrázkódott, s neki úgy rémlett, hogy megint vonaton van.

És váratlanul eszébe jutott az elgázolt ember, akit azon a napon látott, amikor először találkozott Vronszkijjal, és megértette, mit kell tennie. Gyors, könnyű léptekkel ment le a lépcsőn, amely a szivattyútól a sínekhez vitt, s megállt a szorosan mellette elhaladó vonat mellett. A kocsi aljára nézett, a csavarokra és láncokra, a lassan gördülő első vagon magas, öntöttvas kerekeire; szemmértékkel próbálta az első és hátulsó kerekek közt a távolság közepét s azt a pillanatot, amikor ez a közép szembekerül vele, eltalálni.

„Oda! - mondta magának, s a vagon árnyékában a szénnel elegy homokra nézett, amivel a talpfák köze fel volt szórva. - Oda a közepére, és megbüntetem őt, s megszabadulok mindenkitől.”

Az első vagon közepe alá akart esni, amikor egy vonalban lesz vele. De a vörös tarsoly, amelyet a karjáról épp leakasztott, visszatartotta, s elkésett; a kocsis közepe továbbment már. Meg kellett várnia a következő kocsit. Olyan érzés fogta el, mint amikor fürdés előtt a vízbe készült lépni - és keresztet vetett magára. A keresztvetés megszokott mozdulata egész sor leánykori és gyermekemléket idézett föl a lelkében, a homály, amely mindent elfödött előle, hirtelen fölszakadt; s az élet egy pillanatra elmúlt ragyogó örömeivel állt előtte. De a szemét nem vette el a második vagon odagördülő kerekeiről. S pont abban a pillanatban, amikor a kocsis közepe egy vonalba került vele, eldobta a vörös tarsolyt, válla közé húzta a fejét, s a vagon alá esett a kezére, s egy könnyű mozdulattal, mintha tüstént föl akarna állni, a térdére ereszkedett. Ugyanabban a pillanatban már el is borzadt attól, amit tett. „Hol vagyok? Mit

csinálok? Miért?” Föl akart emelkedni, hátravetni magát, de valami hatalmas, könyörtelen ellökte a fejét, s hátba taszította. „Uram, bocsáss meg mindent!” - mondta, a harc lehetetlenségét érezve. A kis motyogó paraszt ott dolgozott a vason. S a gyertya, amelynél az izgalommal, ámitással, bánattal és gonoszsággal teli könyvet olvasta, ragyogóbb fényre lobbant, mint valaha; ami odáig homályban volt, megvilágította: sercegett egyet, aztán homályosodni kezdett, s lassan örökre kialudt.

NYOLCADIK RÉSZ

1

Csaknem két hónap telt el. Felében voltak a forró nyárnak, s Szergej Ivanovics még csak most készült elmenni Moszkvából.

Szergej Ivanovics életének megvolt ez idő tájt a maga eseménye. Egy évvel ezelőtt fejezte be a könyvét, hatévi munka eredményét; a címe: *Kísérlet az állami lét alapjainak áttekintésére Európában és Oroszországban*. Ennek a könyvnek néhány fejezete és bevezetése a folyóiratokban már megjelent, más részeit Szergej Ivanovics olvasta föl társasága tagjai előtt, úgyhogy a mű gondolatai a közönségnek nem lehettek egészen újak; Szergej Ivanovics azt várta mégis, hogy műve megjelenésének komoly társadalmi hatása lesz, s ha a tudományban nem is jelent fordulatot, a tudósvilágban mindenesetre erős izgalmat vált ki.

A könyvet igen gondos kivitelben az elmúlt évben adták ki, s küldték szét a könyvkereskedőknek.

Szergej Ivanovics nem kérdezősködött felőle; barátai kérdésére, hogy fogy-e a könyve, kényszeredetten, tettetett közönnyel felelt; még a könyvkereskedőnél sem érdeklődött, hogy vásárolják-e, közben azonban éberem, feszült figyelemmel leste az első benyomást, amit könyve a társadalomban és az irodalomban kivált.

Elmúlt egy hét, a második, a harmadik, és semmiféle társadalmi hatást nem lehetett észrevenni; a barátai, szakemberek és tudósok, néha, nyilván udvariasságból, megemlítették. Azok az ismerősei, akiket a tudományos tartalmú könyve nem érdekelt, egyáltalán nem beszéltek róla. A társaságban pedig, amely most különben is mással volt elfoglalva, teljes volt a közöny; az irodalmi körökben sem esett hónapokon át egy szó sem a könyvről.

Szergej Ivanovics kiszámította apróra az időt, ami a bírálatok írásához kell, de elmúlt egy hónap, kettő, s még mindig tartott a hallgatás.

Csak a *Szevernij Zsuk*-ba szúrtak be - egy tréfás cikkbe, amely a hangját vesztő Drabanti énekesről szólt - néhány megvető szót Koznisev könyvéről, ami arra vallott, hogy erről a könyvről rég megvan mindenkinek az elítélő véleménye, s köznevetség tárgya.

Végül a harmadik hónapban, az egyik komoly folyóiratban egy kritika jelent meg. Szergej Ivanovics ismerte a cikk íróját. Találkozott egyszer vele Golubcovnál.

A cikk írója egy igen fiatal és beteges tárcaíró volt; írónak igen fürge, de a műveltsége rendkívül csekély; a személyes érintkezésben félénk.

Szergej Ivanovics, noha a szerzőt mélységesen lenézte, mélységes tisztelettel látott a cikk olvasásához. A cikk borzasztó volt.

A tárcaíró szemmel láthatóan úgy fogta föl az egész könyvet, ahogy nem lehetett fölfogni. De olyan ügyesen idézett belőle, hogy akik nem olvasták (s nyilván szinte senki sem olvasta), azok előtt egész világos lett, hogy a könyv semmi más, mint fellengzős szavak, s hozzá még (amint a kérdőjelek mutatták) rosszul alkalmazott fellengzős szavak gyűjteménye, s hogy a

könyv írója teljesen tudatlan ember. S mindez oly szellemesen történt, hogy a szellemességét Szergej Ivanovics is elfogadta volna - de éppen ez volt a borzasztó.

S a mélységes lelkiismeretesség ellenére, amellyel Szergej Ivanovics a bíráló érveinek a helyességét ellenőrizte, egy pillanatra sem állt meg a kigúnyolt tökéletlenségeknél és hibáknál - nagyon is nyilvánvaló volt, hogy mindezt szándékosan szedték ki a könyvből -, hanem találkozásuk és beszélgetésük lefolyását idézte rögtön a legkisebb részletig eszébe.

„Nem sértettem meg valamivel?” - kérdezte magától Szergej Ivanovics.

S amikor eszébe jutott, hogy találkozásukkor hogy igazította ki ennek a fiatalembernek néhány tudatlanságot eláruló szavát, megfejtette, mi is az értelme a cikknek.

Ez után a cikk után halálos hallgatás állt be nyomtatásban és előszóban is a könyvről, s Szergej Ivanovics látta, hogy műve, amelyet hat esztendőn át olyan szeretettel és fáradtsággal dolgozott ki, semmi nyomot nem hagy.

Szergej Ivanovics helyzetét még nehezebbé tette, hogy amióta könyvét befejezte, nem volt otthoni munkája, ami idáig az ideje nagy részét elfoglalta.

Szergej Ivanovics okos, művelt, egészséges és tevékeny ember volt, s most nem tudta, mire használja fel a munkakedvét. A beszéd vendéglőben, gyűléseken, összejöveteleken, bizottságokban, mindenütt, ahol csak beszélni lehet, elfoglalta ideje egy részét; de ő, a régi városlakó, nem engedte meg magának, ahogy tapasztalatlan öccse tette, amikor Moszkvában volt, hogy egészen elmerüljön a beszélgetésekben, és sok szabad ideje és szellemi ereje maradt.

De szerencséjére abban az időben, amely könyve kudarca miatt a legsúlyosabb volt számára, a máshitűek, az amerikai testvérek, a szamarai éhínség, a kiállítások és spiritizmus témáit a szláv kérdés váltotta fel, amely odáig lappangva parázslott csak a társadalomban, s Szergej Ivanovics, aki eddig is egyik szítója volt ennek a kérdésnek, most ebbe vetette magát.

Azoknak az embereknek a körében, akikhez Szergej Ivanovics is tartozott, ebben az időben semmi másról nem írtak és nem beszéltek, csak a szláv kérdésről és a szerb háborúról. Mindazt, amit a sok henyélő tenni szokott, hogy idejét agyonüsse, most a szlávok javára tette. Bálók, hangversenyek, ebédek, szónoklatok, hölgyparádék, sörök, vendéglők, minden a szlávok iránti együttérzés mellett tanúskodott.

Azzal, amit ebből az alkalomból mondtak és írtak, Szergej Ivanovics a részletekben sok mindennel nem értett egyet. Látta, hogy a szláv kérdés egyike lett azoknak a divatos passzióknak, amelyek egymást váltva, a társaságnak beszédanyagul szolgálnak; azt is látta, hogy a vele foglalkozók közül soknak csak nyerészkedés és becsvágy volt a célja. Beismerte, hogy az újságok sok fölösleges és túlzott dolgot kinyomtattak, azzal az egyetlen céllal, hogy a figyelmet magukra fordítsák, s a többieket túlkiáltsák. Látta, hogy ebben az általános társadalmi följajdulásban a bukottak és sértettek, hadsereg nélküli főparancsnokok, minisztérium nélküli miniszterek, újság nélküli újságírók, párthívek nélküli pártfőnökök szöktek az élre, s kiabáltak a többinél hangosabban. Látta, hogy sok a könnyelműség s a nevetnivaló, de a kétségbevonhatatlan s egyre növekvő lelkesedést is látta, amely a társadalom minden rétegét egybefogta, s amellyel lehetetlen volt együtt nem érezni. A hitsorsosok s szláv testvérek lemészárlása részvétet ébresztett a szenvedők s felháborodást az elnyomók iránt. A szerbek és montenegróiak hősiessége, akik olyan nagy ügyért küzdöttek, az egész nemzetben fölkelte a vágyat, hogy ne csak szóval, hanem tettel is segítsen testvéreinek.

Amellett volt egy másik jelenség is, amely Szergej Ivanovicsot megörvendeztette: a közvélemény megnyilvánulása. A társadalom határozott kifejezést adott óhajának. A néplélek

- ahogy Szergej Ivanovics mondta - megnyilatkozott. S minél többet foglalkozott ezzel az üggyel, annál nyilvánvalóbbnak látta, hogy ez olyan ügy, amelynek hatalmas méreteket kell öltenie, s korszakot alkotnia.

Egészen a nagy ügy szolgálatának szentelte hát magát; könyvéről pedig megfeledkezett.

Minden ideje el volt foglalva, úgyhogy nem is ért rá a hozzá érkező levelek és felszólítások mindenikére felelni.

Az egész tavaszt s a nyár egy részét is munkában töltötte, s csak július hónapban indult az öccséhez, falura.

Kétheti pihenésre ment, de egyszersmind a nemzet szentélyébe, a falu vadonjába, hogy a néplélek felemelkedésének a látványát élvezze, amelyről, mint minden fővárosi és városlakó, ő is teljesen meg volt győződve. Katavaszov, aki régen készült már rá, hogy ígéretét beváltsa s Levinhez elmenjen, együtt utazott le vele.

2

Alig ért ki Szergej Ivanovics Katavaszovval a ma különösen népes Kurszki pályaudvarra, ahol a kocsijából kiszállt s a holmijával utánahajtó inasát kereste, négy bérkocsin az önkéntesek is éppen akkor értek oda. A hölgyek csokrokkal fogadták őket, s az utánuk özönlő tömeg kíséretében mentek be az állomásépületbe.

Az önkénteseket fogadó hölgyek közül az egyik, a váróteremből kilépve, Szergej Ivanovicshoz fordult.

- Maga is kísérőként jött? - kérdezte franciául.

- Nem, magam is utazom, hercegnő. Az öcsémhez, pihenni. S maga egyre csak kísérget? - mondta Szergej Ivanovics alig észrevehető mosollyal.

- Azt nem is lehetne! - felelte a hercegnő. - Igaz, hogy tőlünk már nyolcszázan mentek el? Malvinszkij nem hitte el nekem.

- Többen, mint nyolcszázan. Ha azokat is hozzászámítjuk, akik nem egyenesen Moszkvából indultak, ezernél többen - mondta Szergej Ivanovics.

- No lám! Én is mondtam! - kapott rajta örömmel a hölgy. - S igaz az is, hogy már egymillió körül gyűlt össze?

- Több, hercegnő.

- S a mai sürgönyhír? A törököket megint megverték.

- Igen, olvastam - felelte Szergej Ivanovics. Az utolsó táviratról beszéltek, amely megerősítette, hogy a törököket három nap egymás után minden ponton megverték, megfutamították, s holnapra várják a döntő ütközetet.

- Jaj, igaz is, van itt, tudja, egy fiatalember; kitűnő fiú; ő is jelentkezett. Nem tudom, miért, nehézségeket támasztottak. Meg akartam kérni magát, ismerem a fiút, hogy legyen szíves, írjon egy levelet az érdekében. Ligijja Ivanovna küldte.

Szergej Ivanovics kikérdezte, amit a hercegnő a jelentkező fiatalemberről tudott; bement az első osztályú váróterembe, megírta a levelet annak, akitől a dolog függött, és átadta a hercegnőnek.

- Tudja, hogy Vronszkij gróf, az a bizonyos... ezzel a vonattal megy? - mondta a hercegnő ünnepélyes és sokat jelentő mosollyal, amikor Szergej Ivanovics újra rátalált, s a levelet átadta neki.

- Hallottam, hogy megy, de nem tudtam, mikor. Ezzel a vonattal?

- Láttam. Itt van, csak az anyja kísérte ki. Ez mégiscsak a legjobb, amit tehet.

- Hát persze...

Mialatt beszéltek, a tömeg az ebédlőasztal felé özönlött mellettük. Ők is előbbre húzódtak, egy úr erős hangját hallották, aki serleggel a kezében az önkéntesekhez intézett beszédet: „Szolgálni a hitért, emberiségért, testvéreinkért - mondta az úr, mind feljebb emelve a hangját. - Ehhez a nagy üggyhöz adja Moszkva anyuskánk az áldását reátok. Živeo!” - fejezte be hangosan és könnyesen.

Mindenki „Živeo”-t kiáltott; s újabb tömeg özönlött a terembe; a hercegnőt majd leverték a lábáról.

- Á, hercegnő, mit szól ehhez? - mondta Sztyepan Arkagyics, a tömeg közepén felbukkanva, örvendő-sugárzó mosollyal. - Nagyszerűen beszélt, szép melegen, igaz? Bravó! És Szergej Ivanovics! Maga is szólhatna, csak úgy magától, néhány szót bátorításképp, tudja, olyan jól érti - tette hozzá gyöngéd, tiszteletteljes és óvatos mosollyal, s karjánál fogva előretolta.

- Nem én, azonnal utazom.

- Hová?

- Az öcsémhez, falura - felelte Szergej Ivanovics.

- Akkor találkozik a feleségemmel, írtam neki, de maga előbb ér oda; mondja meg, kérem, hogy látott, és hogy *all right*. Ő érti már. Különben mondja csak meg neki, legyen olyan jó, hogy kineveztek bizottsági tagnak a déli vasutak... Nos, ő érti már! Ismeri, *les petites misères de la vie humaine*²⁰³ - fordult mentegetőzve szinte a hercegnőhöz. - Mjagkaja - nem Liza, Bibis - ezer puskát küld és tizenkét kedvesnővért. Mondtam már?

- Igen, hallottam - felelte kelletlen Koznisev.

- Kár, hogy elutazik - mondta Sztyepan Arkagyics. - Holnap ebédet adunk két utazó tiszteletére. Az egyik, Dimer-Bartnyanszkij Pétervárról, a másik a mi Veszlovskijunk, Grisa. Mind a kettő elmegy. Veszlovskij nemrég nősült. Az ám a legény! Igaz, hercegnő? - fordult a hölgyhöz.

A hercegnő nem felelt, Koznisevre nézett. De az, hogy Szergej Ivanovics és a hercegnő mintha el szerettek volna különülni tőle, egyáltalán nem zavarta Sztyepan Arkagyicsot. Mosolyogva nézett majd a hercegnő kalap tollára, majd mintha eltűnődne valamin, oldalvást. Amikor egy arra menő hölgyet a perselyével észrevett, odahívta, s egy ötrubeles bankjegyet dobott be.

- Nem tudom nyugodtan nézni ezeket a perselyeket - mondta -, ameddig pénzem van. S a mai hírek! Fenegyerekek ezek a montenegróiak!

- Micsoda! - kiáltott föl, amikor a hercegnő elmondta neki, hogy Vronszkij ezzel a vonattal megy. Sztyepan Arkagyics arca egy pillanatra elsomorodott, de amikor egy perc múlva, pofaszakállát igazgatva, kissé biccentő járásával abba a szobába lépett, ahol Vronszkij volt, teljesen elfeledkezett kétségbeesett zokogásáról a húga holtteste fölött, s már csak a hőst és a régi barátot látta benne.

---

²⁰³ Az emberi élet kis nyomorúságai. (francia)

- Minden hibája ellenére lehetetlen igazat nem adni neki - mondta a hercegnő Szergej Ivanovicsnak, ahogy Oblonszkij elment tőlük. - Ez a valódi orosz és szláv természet! De Vronszkijnek, félek, kellemetlen lesz találkozni vele. Akármit mond, engem meghat ennek az embernek a sorsa. Beszéljen vele az úton - mondta a hercegnő.

- Talán; ha úgy adódik.

- Én sohasem szerettem. De ezzel sokat levezelek. Nemcsak ő megy, egy századot visz a maga költségén.

- Igen, hallottam.

Fölhangzott a csengő. Mindenki az ajtó felé tódult.

- Ott van! - mondta a hercegnő Vronszkijra mutatva, aki hosszú felöltőben, széles karimájú fekete kalapban ment, az anyjába karolva. Oblonszkij mellette haladt, s élénken beszélt valamit.

Vronszkij összehúzott szemöldökkel nézett maga elé, mintha nem hallaná, hogy Sztjepan Arkagyics mit mond.

Bizonyára Oblonszkij mutatta meg őket, mert arra nézett, ahol Szergej Ivanovics és a hercegnő állt, s némán megemelte a kalapját. Megöregedett, szenvedő arca megkövültnek látszott.

Ahogy a peronra kimentek, Vronszkij némán, anyját előreengedve tűnt el a szakaszban.

A peronon fölhangzottak az „Isten óvd a cárt!”, aztán a „Hurrá!” és „Živeo!” kiáltások. Az egyik önkéntes, egy magas, nagyon fiatal, beesett mellű ember, különösen feltűnően búcsúzott, nemezkalapját s egy virágcsokrot lóbálva a feje fölött. Mögötte két tiszt s egy idős, nagy szakállú, zsírfoltos sapkájú ember hajolt ki, ők is integettek.

3

Szergej Ivanovics elköszönt a hercegnőtől, s az odaérkező Katavaszovval együtt a zsúfolt kocsiba szállt. A vonat elindult.

A caricini állomáson a vonatot fiatalemberek jól összehangolt dalárdája fogadta, a *Szlavjszjá*-t énekelték. Az önkéntesek megint integettek, és kidugták a fejüket, de Szergej Ivanovics nem hederített rájuk; elég dolga volt az önkéntesekkel, ismerte már a típusokat, s nem érdekelték többé. Katavaszovnak azonban tudományos munkája közben nem volt alkalma megfigyelnie őket, őt nagyon érdekelték az önkéntesek, s Szergej Ivanovicsot faggatta felőlük.

Szergej Ivanovics azt tanácsolta, menjen át a második osztályba, beszélgessen el maga velük. A következő állomáson Katavaszov megfogadta a tanácsát.

Az első megállónál átment a második osztályba, s összeismerkedett az önkéntesekkel. A kocsi sarkában ültek, hangosan beszélgettek, nyilván tudták, hogy az utasok s a belépő Katavaszov figyelme rajtuk van. Egy magas, beesett mellű ifjú beszélt a leghangosabban. Nyilván részeg volt, s valami történetet mondott el, ami az intézetükben történt. Szemben vele egy másik, korosabb ember ült, testőr kabátban, osztrák katonasapka a fején. Mosolyogva hallgatta az elbeszélőt, s meg-megállította. A harmadik, egy tűzéregyenruhás, a bőröndjén ült mellettük. A negyedik aludt.

Katavaszov beszélgetésbe ereszkedett a fiúval; megtudta, hogy gazdag moszkvai kereskedő, aki huszonkét éves korára nagy vagyont herdált el. Katavaszovnak nem tetszett, mert nyápic

volt, elkényeztetett s beteges. Nyilván meg volt győződve, különösen most, becsípetten, hogy hőstettet követ el, s a legkellemetlenebb módon kérkedett vele.

A másik, szolgálatból kilépett tiszt sem tett kellemesebb benyomást Katavaszovra. Látni lehetett, hogy olyan ember, aki mindent megpróbált már. Volt vasutas, intéző, maga alapított gyárakat; beszélt mindenről, ami az eszébe jutott, a tudományos kifejezéseket rosszkor alkalmazta.

A harmadik, a tűzér, épp ellenkezőleg, nagyon megtetszett neki. Csendes, szerény ember volt, nyilván meghajolt a hajdani testőr tudása, a kereskedő hősi önfeláldozása előtt, s önmagáról semmit sem mondott. Amikor Katavaszov megkérdezte, mi buzdította föl, hogy Szerbiába menjen, szerényen felelt:

- De hisz mindenki megy. Segítenem kell a szerbeken nekem is. Sajnálom őket.

- Magukból, tűzérekből, különösen kevés van ott - mondta Katavaszov.

- Én nem soká szolgáltam a tűzérségnél, lehet, hogy a gyalogsághoz vagy a lovassághoz osztanak be.

- Miért a gyalogsághoz, amikor tűzérségre van a legnagyobb szükségük? - mondta Katavaszov; a tűzér kora után ítélve azt gondolta, hogy számottevő rangja van már.

- Nem sokat szolgáltam én tűzérségnél; szolgálaton kívül hadapród vagyok - mondta, s elkezdte magyarázni, miért bukott meg a tiszti vizsgán.

Az egész együtt kellemetlen hatást tett Katavaszovra, s amikor az önkéntesek az állomáson kimentek inni, szeretne volna a maga kedvezőtlen véleményét egy kis beszélgetésben valakivel megosztani. Egy katonakabátos öreg, aki velük utazott, egész idő alatt odafülett Katavaszov és az önkéntesek beszélgetésére. Ahogy magára maradt vele, Katavaszov őhöz fordult.

- Milyen különböző sorsú emberek tartanak most oda - mondta határozatlanul; a maga véleményét is ki akarta mondani, de közben az öregét is puhatolta volna.

Az öreg két hadjáratot viselt katona volt. Tudta, mi a katonaember, s ezeket az urakat a képük és beszédük, no meg az elszántságuk után, amivel az útipalackjukat ürítették, rossz katonának tartotta. Azonkívül egy járási székhely lakója volt, s el szeretne volna mondani, hogy ment el a városukból egy elbocsátott, részeges és tolvaj katona, akit már munkára sem vett fel senki sem. De tapasztalatból tudta, hogy a mostani hangulatban veszedelmes dolog a közvéleménnyel ellentétes nézetet hangoztatni, különösképpen pedig az önkénteseket elítélni, így hát ő is csak kémlelgette Katavaszovot.

- Hát bizony, kellenek oda az emberek - mondta nevető szemmel. S a legutóbbi háborús hírekről kezdtek beszélgetni, elrejtve egymás előtt furcsállásukat, hogy kikkel várják holnapra az ütközetet, amikor a törököt az utolsó hír szerint minden ponton megverték. Úgy váltak el, hogy egyikük sem mondta ki a véleményét.

Katavaszov, a kocsijába visszatérve, önkéntelen képmutatással mondta el Szergej Ivanovicsnak, amit az önkénteseken észlelt, s az derült ki belőle, hogy mind kitűnő gyerek.

Egy nagyváros állomásán megint ének és kiabálás fogadta az önkénteseket: perselyeikkel megint megjelentek a gyűjtők és gyűjtőnők; a kormányzósági hölgyek csokrokat hoztak az önkénteseknek, s utánuk mentek a büfébe. De ez már mind sokkal gyengébb és kisebb méretű volt, mint Moszkvában.

Mialatt a kormányzósági székhelyen álltak, Szergej Ivanovics nem ment be a büfébe: a peronon kezdett föl-alá járkálni.

Ahogy első ízben ment el Vronszkij szakasza mellett, a függöny, amint észrevette, le volt eresztve. Amikor azonban másodszor haladt el arra, az öreg grófnő volt az ablakban. A grófnő odahívta őt magához.

- Megyek, elkísérem Kurszkig - mondta.

- Igen, hallottam - mondta Szergej Ivanovics, az ablaknál megállva s bepillantva. - Milyen gyönyörű vonás ez benne! - tette hozzá, észrevéve, hogy Vronszkij nincsen a szakaszban.

- Mit is tehet az után a szerencsétlenség után?

- Milyen szörnyű esemény! - mondta Szergej Ivanovics.

- Ó, hogy mit éltem én át! De jöjjön föl!... Hogy mit éltem át! - ismételte meg, amikor Szergej Ivanovics odaült mellé a pamlagra. - Azt el sem lehet képzelni! Hat héten át senkivel sem beszélt; s csak akkor evett, amikor könyörögtem neki. Egy pillanatra sem lehetett egyedül hagyni. Elszedtünk mindent, amivel megölhetné magát; a földszinten laktunk, de nem lehetett mindent előre látni. Hisz tudja, egyszer már magára lőtt miatta - mondta az öregasszony, s a szemöldöke összehúzódott erre az emlékre. - Úgy végezte, ahogy az ilyen asszonynak végeznie kell. Még halált is aljasat, hitványat választott.

- Nem a mi dolgunk, grófnő, hogy ítéljünk fölötte - mondta Szergej Ivanovics fölsóhajtva. - De megértem, hogy magának milyen nehéz volt.

- Ne is mondja! A birtokomon voltam épp; a fiam is ott volt nálam. Hoznak egy levelet. Megírta a választ, és elküldte. Nem tudtuk, hogy ott van az állomáson. Este, épp megyek a szobámba, akkor mondja az én Marym, hogy az állomáson egy hölgy a vonat elé vetette magát. Mintha fejbe vertek volna! Rögtön tudtam, hogy ő az. Az első, amit mondtam: ne szóljanak neki. De már megmondták. A kocsisa ott volt, és mindent látott. Amikor a szobájába futottam, már magánkívül volt. Rettenetes volt nézni is. Egy szót sem szólt, csak rohant oda. Azt már nem is tudom, ott mi történt, úgy hozták haza, mint a holtat. Nem ismertem volna meg. „*Prostration complète*”²⁰⁴, mondta a doktor. Ami aztán kezdődött, majdnemhogy dühöngés volt... De mit beszélek róla! - mondta a grófnő legyintve. - Rettenetes idők! Nem, akármit mond, rossz nő. Miféle kétségbeesett szenvedélyek! És mindez azért, hogy bebizonyítsa, milyen rendkívüli nő. Hát ezt aztán bebizonyította. Elpusztította magát s két nagyszerű embert: az urát s az én szerencsétlen fiamat.

- Az ura mit csinál? - kérdezte Szergej Ivanovics.

- Magához vette a lányát. Aljosa az első időben mindenbe beleegyezett. Most már rettenetesen bántja, hogy egy idegen embernek odaadta a lányát, de a szavát nem veheti vissza. Karenin lejött a temetésre. Azon voltunk, hogy ne találkozzék Aljosával. Neki, a férjnek, mégiscsak könnyebb. Őt megszabadította magától. De az én szegény fiam mindenét odaadta neki. Mindent eldobott: a pályáját, engem, s még akkor sem szánta meg; szántszándékkal egészen megölte. Nem, akármit mond, a halála is egy undok, vallástalan nő halála. Bocsássa meg az Isten, de ahogy a fiam pusztulását nézem, nem tudom az emlékét nem gyűlölni.

- S most hogy van?

---

²⁰⁴ Teljes levertség. (francia)

- Isteni segítség ez a szerb háború. Én öreg vagyok már, nem értek semmit se belőle, de neki az Isten küldte. Nekem, az anyjának, természetesen szörnyű, s ami a fő, azt mondják, *ce n'est pas très bien vu à Pétersbourg*.²⁰⁵ De mit tegyünk? Csak ez tudta megint talpra állítani. Jasvin, a barátja, mindenét eljátszotta, s Szerbiába készült. Eljött hozzá, és rábeszélte. Ez most elfoglalja. Beszéljen, kérem, vele, szeretném, ha kicsit elterelődnék a figyelme. Olyan szomorú. Hozzá még a foga is megfájdult. Magának nagyon fog örülni. Kérem, beszélgessen vele, arról az oldalról jön majd.

Szergej Ivanovics azt mondta, hogy nagyon szívesen, s átment a vonat másik oldalára.

5

Hosszú kabát, fölcsapott szélű kalap, kéz a zsebben: Vronszkij úgy járt, mint a vad a ketrecben, a peronra hányt zsákok ferde esti árnyékában, s vagy húszlépcsőre gyorsan megfordult. Szergej Ivanovicsnak, ahogy feléje ment, úgy rémlett, hogy Vronszkij látja őt, de teszi, mint hogyha nem látná. Szergej Ivanovics nem törődött ezzel. Vele kapcsolatban fölötte állt minden személyes szempontnak.

Szergej Ivanovics szemében Vronszkij ebben a percben egy nagy ügy fontos szereplője volt, kötelességének érezte, hogy buzdítsa, s helyeslését fejezze ki. Odalépett hozzá.

Vronszkij megállt, ránézett, felismerte, néhány lépést tett Szergej Ivanovics felé, s jó erősen kezét szorított vele.

- Lehet, hogy nem is kívánt találkozni velem - mondta Szergej Ivanovics -, de nem lehetnék valamiben a hasznára?

- Nincs senki, akivel olyan kevésbé volna kellemetlen találkoznom, mint önnel - mondta Vronszkij. - Bocsásson meg. Semmi sem kellemes az életemben.

- Megértem, csak a szolgálataimat akartam följánlani - mondta Szergej Ivanovics, Vronszkij szemmel láthatóan szenvedő arcára tekintve. - Nincs szüksége levélre, Riszticshez, Milánhoz?

- Ó, nincs! - mondta Vronszkij, mintha nehezen értené meg. - Ha önnek is mindegy, járkáljunk talán. A kocsikban olyan fülledt a levegő. Levél? Nem, köszönöm, a halálhoz nem kell ajánlólevél. Legföljebb a törökökhöz... - mondta csak a szájával mosolyogva. A szeme megőrizte haragos, szenvedő nézését.

- De talán könnyebb lesz, ha egy előkészített emberrel kerül kapcsolatba, erre mégiscsak feltétlen szükség van. Különben, ahogy akarja. Nagy örömmel hallottam elhatározását. Úgyis annyian kelnek ki az önkéntesek ellen, az olyan ember, mint ön, a közvélemény szemében fölemeli őket.

- Én mint ember - mondta Vronszkij - annyiban érhetek valamit, hogy az életemet nem tartom semmire. Van bennem annyi testi erő, hogy az ellenség négyzögébe betörjek, s szétverjem vagy elessek - ezt tudom! Örülök, hogy van miért odaadnom az életemet, amely nemcsak hogy nem kell, de csömörletes is nekem. Valakinek majd jó lesz - s arccsontja felett az izom idegesen megrándult a nem szűnő kínos fogfájás miatt, amely még abban is megakadályozta, hogy azzal a hangsúlyozással beszéljen, amivel akart.

---

²⁰⁵ Pétervárott nem szívesen látják a dolgot. (francia)

- Újjá fog születni, megjövendölöm - mondta Szergej Ivanovics meghatottan. - Testvéreink fölszabadítása az iga alól méltó cél életre-halálra. Az Isten adjon önnek külső sikert és belső békét - tette hozzá, s odanyújtotta a kezét.

Vronszkij erősen megszorította az odanyújtott kezét.

- Igen. Mint fegyver, jó lehetek még valamire. De mint ember, rom vagyok - mondta szaggatottan.

Fogának sajgó fájdalma, amely a száját nyállal töltötte el, akadályozta a beszédben. Elhallgatott; a síneken lassan és simán odagördülő szerkocsi kerekére nézett.

S egy pillanatra egész más, nem is fájdalom, hanem általános, kínos, belső feszengés feledtette el a fogfájást. Ahogy a szerkocsira s a sínekre nézett, a beszélgetés hatása alatt, melyet egy ismerősével folytatott, akivel a szerencsétlenség óta nem találkozott, ő jutott hirtelen az eszébe, azaz ami még megvolt belőle, amikor mint az eszeveszett, a vasúti állomás vasutasszállására futott; az asztalon az idegenek előtt szemérmetlenül kinyúlt, bevérzett test, teli még az iménti élettel: a hátravetett, ép fej, súlyos fonalaival, a halántékába és gyönyörű arcába kondorodó fürtökkel, s a piros, félig elnyílt száj, ajkán az a dermedt, különös, szájalomra méltó mosoly, a nyitva maradt szemekben pedig az a szörnyű kifejezés; mintha szavakkal mondaná ki a rettenetes fenyegetést, amit a veszekedésük alatt mondott - arról, hogy meg fogja még bánni.

Igyekezett úgy idézni föl, amilyen akkor volt, amikor először találkozott vele, akkor is az állomáson, mint titokzatos, gyönyörű, szerető nőt, aki boldogságot ad s keres, nem kegyetlen bosszúállót, amilyenként az utolsó percben állt előtte. Fel próbálta idézni legszebb perceiket, de ezek a percek örökre meg voltak mérgezve. Csak a győztesre emlékezett, aki beváltotta fenyegetését, amelyre nem volt senkinek szüksége - amelyet jóvá megbánás nem tehet. Nem érezte már a fogfájást; zokogás torzította el az arcát.

Miután vagy kétszer elment a zsákok mellett s úrrá lett magán, nyugodtan fordult Szergej Ivanovicsához:

- A tegnapiak óta nincsenek híreik? Igen, harmadszor is megverték, de holnapra várják a döntő ütközetet.

S miután egy darabot elbeszélgettek még Milán királlyá kiáltásáról, hogy milyen óriási következményei lehetnek, a második csengetés után elváltak, ki-ki a kocsijába.

6

Szergej Ivanovics nem tudta, mikor jöhet el Moszkvából, és így nem is sürgönyözött az öccsének, hogy küldjön ki elé. Levin nem is volt otthon, amikor Katavaszov és Szergej Ivanovics déli tizenkét órakor, az állomáson bérelt tarantászon porlepetten, mint két arab, a pokrovszkojei ház elé ért. Kitty az erkélyen ült az apjával és a nővérével; megismerte a sógorát, s leszaladt elébe.

- Nem szégyelli magát, hogy nem értesített bennünket? - nyújtott kezét Kitty, homlokát Szergej Ivanovics szája elé tartva.

- Teljes épségben megjöttünk; nem akartunk nyugtalanságot okozni - felelte Szergej Ivanovics.

- Olyan poros vagyok, hogy félek magához érni. Annyi dolgom van, nem tudtam, mikor téphetem ki magam. Maguk mindig a régiben - mondta mosolyogva -, élvezik nyugodt

boldogságukat, távol az ártól, a csendes öbölben, íme, a mi Fjodor Vasziljics barátunk is rászánta magát végre.

- De nem vagyok ám néger; ha kimosdok, emberhez hasonlítok - nyújtott kezét Katavaszov szokott tréfálkozásával, s ahogy elmosolyodott, fekete arcából különös fénnel csillogtak elő a fogai.

- Kosztja nagyon örül majd. A tanyára ment. Ideje lenne már, hogy jöjjön.

- Egyre a gazdasággal vesződik. Csakugyan: öböl - mondta Katavaszov. - Mi, a szerb háborún kívül mást sem hallunk. A barátom hogy gondolkozik róla? Bizonyára másképp, mint a többi ember.

- Nem, dehogy; úgy, mint a többiek - felelte Kitty, némi zavarral pillantva Szergej Ivanovicsra.

- Akkor hát elküldök érte. Papa is itt van nálunk látogatóban. Nemrég jött haza külföldről.

S miután intézkedett, hogy Levinért elküldjenek, a csupa por vendégeket kísérik el mosdani, egyiket a dolgozószobába, a másikat Dolly nagy szobájába, s adjanak reggelit nekik - maga élt a gyors mozdulatok jogával, amelytől terhessége alatt meg volt fosztva, s az erkélyre futott.

- Szergej Ivanovics van itt - mondta -, és Katavaszov, a professzor.

- Ebben a nyomasztó hőségben! - szólt a herceg.

- Nagyon kedves ember, papa; Kosztja is nagyon szereti - mondta Kitty mosolyogva, mintha kérlelné valamire, gúnyos kifejezést véve észre az apja arcán.

- No, rendben van.

- Menj, lelkecském, hozzájuk - fordult Kitty a nővéréhez -, foglalkozz velük. Találkoztak Sztivával az állomáson, egészséges. Én meg futok Mityához. Tea óta, vesztemre, nem szoptattam. Most ébredt föl: bizonyosan sír már. - S a tej feszülését érezve, gyors léptekkel a gyerekszobába ment.

Valóban nemcsak sejtette (gyerekével még nem szakadt meg a kapcsolata); arról, hogy a tej az ő mellét feszíti, bizonyosan tudta, hogy a gyerek éhes.

A gyerekszobába sem ért, már tudta, hogy sír. S valóban sírt. Hallotta a hangját, s meggyorsította a lépteit. De minél gyorsabban ment, a gyerek annál hangosabban sírt. A hang szép volt, egészséges, csak kiéhezett és türelmetlen.

- Rég sír már, daduska? - mondta szaporán Kitty, egy székre ülve, s nekikészült a szoptatásnak. - Adja csak hamar ide. Ej, dadus, de lassan megy, azt a főköttöt később is megkötheti!

A gyerek majd megszakadt a mohó visítástól.

- Nem lehet, mátuska - mondta Agafja Mihajlovna, aki majd mindig ott volt a gyerekszobában.

- Előbb tisztába kell tenni. Aja-ajaa! - énekelte a gyerek fölött, oda se hederítve az anyjára.

A dajka odahozta neki a gyermeket. Agafja Mihajlovna ott jött mögötte, a gyöngédségtől olvadozó arccal.

- Ismer, megismer. Isten bizony! Katyerina Alekszandrovna, mátuska, megismert! - kiabálta túl Agafja Mihajlovna a gyermeket.

De Kitty nem hallgatott rá. Az ő türelmetlensége éppúgy kitörőben volt, mint a gyermeké.

A türelmetlenségtől a dolog nem is akart jó darabig menni. A gyerek nem azt kapta meg, amit kellett, s megharagudott.

Végül egy kétségbeesett, levegő után kapkodó sikoltás és haszontalan, fuldokló kortyolások után a dolog sikerült, anya és gyermeke egyidőben érezték meg a nyugalmat, s mind a ketten elcsendesedtek.

- Ő is csupa izzadság, szegényke - suttogta Kitty a gyermeket megtapogatva. - Miért gondolja, hogy megismeri? - mondta azután, s odasandított a gyerek szemeire, amelyek, úgy tetszett neki, pajkosan tekingettek ki a felcsúszott fejkötő alól, az egyenletesen szuszogó orcácskára, vörös tenyerű kezecskéire, amelyekkel most körforma mozgásokat végzett.

- Nem lehet! Ha valakit megismerne, hát engem! - mondta Kitty Agafja Mihajlovna erősködésére, s elmosolyodott.

Azon mosolyodott el, hogy noha azt mondta, nem ismerheti meg, a szíve mélyén tudta, hogy nemcsak Agafja Mihajlovna ismeri meg, de mindent ismer, és sok olyasmit is megért, amit senki sem tud, amit ő, az anyja is csak az ő révén tudott meg s kezdett megérteni. Agafja Mihajlovna, a dajka, a nagyapja, még az apja szemében is Mitya olyan élőlény volt, aki csak anyagi gondozást igényel, az anyja szemében azonban már réges-rég erkölcsi lény ő, vele való lelki kapcsolatának egész története volt már.

- Ha fölébred, Isten adja, maga is meglátja. Ahogy így csinállok, szinte fölragyog a galambom. Fölragyog, akárcsak az a fényes napocska - mondta Agafja Mihajlovna.

- Jó, jó, akkor majd meglátjuk - suttogta Kitty. - De most menjen, elaluszik.

7

Agafja Mihajlovna lábujjhegyen kiment; a dajka leeresztette az elsötétítő függönyöket, a kiságy muszlinfüggönye alól kihajtotta a legyeket, majd az ablak üvegén vergődő lódarazsat is; leült, anya és gyermeke fölött egy fonnyadt nyírágot lóbálva.

- Ez a hőség, ez a hőség! Csak egy kis esőcskét adna a jó Isten - mondogatta.

- Igen, igen, s-s-s - felelte Kitty, könnyedén meghimbálva magát, s gyöngéden megszorította a csuklóban mintegy cérnaszállal átkötött, puffadt kacsot, amelyet Mitya, szemecskéit hol becsukva, hol kinyitva, még mindig lóbált egy kicsit. Ez a kezecske megzavarta Kittyt; kedve lett volna összecsókolgatni, de félt is, nem ébreszti-e fel. A kezecskék végre abbahagyták a mozgást, a szemek becsukódtak. A tovább szopó gyerek csak ritkán emelte föl hosszú, kunkori szempilláit, s pillantott a félhomályban feketének látszó, nedves szemével az anyjára. A dajka abbahagyta a legyezést, s elszunnyadt. Fönről az öreg herceg harsogása hallatszott s Katavaszov kacagása.

„Úgy látszik, nélkülem is belemelegedtek a beszédbe - gondolta Kitty -, de mégiscsak bosszantó, hogy Kosztya nincsen itt. Megint behúzódott, biztos, a méhesbe. Ha rossz is, hogy olyan sokat van ott, mégis örülök neki. Elszórakoztatja. Most vidámabb és jobban van, mint tavasszal. Akkor olyan komor volt, annyit gyötrődött, hogy féltetni kezdtem. De hogy milyen mulatságos ember!” - suttogta mosolyogva.

Tudta, mi kínozza az urát. A hitetlensége. Ha megkérdik, mit gondol, elkárhozik-e az ura, amiért nem hisz a túlvilágban, kénytelen lett volna azt mondani, hogy elkárhozik. A hitetlensége mégsem tette Kittyt boldogtalanná, s bár elismerte, hogy hitetlen ember nem üdvözülhet, s ezen a földön az ura lelkét szerette legjobban, mosolyogva gondolt a hitetlenségére, s azt gondolta magában, hogy mulatságos ember.

„Miért olvas már egy éve mindenféle filozófiákat? - gondolta. - Ha azokban a könyvekben ez mind benne van, meg is értheti. Ha meg nem igaz, ami bennük van, minek olvasni? Maga mondja, hogy szeretne hinni. Akkor miért nem hisz? Biztosan azért, mert sokat gondolkodik. Sokat pedig azért gondolkodik, mert magányos. Mindig csak egyedül, egyedül. Velünk nem lehet mindenről beszélnie. Ezek a vendégek, azt hiszem, kedvére lesznek majd, különösen Katavaszov. Szeret vitatkozni vele.” S gondolatban mindjárt arra ugrott át, hol lesz jobb Katavaszovot éjjelre elhelyezni - külön vagy Szergej Ivanovicsal. S hirtelen egy gondolat nyilallt belé, amely olyan nyugtalanító volt, hogy nemcsak ő remegett meg tőle, de még Mityát is felrezzentette; úgy, hogy szigorúan pillantott föl rá. „A mosónő mintha nem hozta volna még fel a fehérneműt, a vendégágynemű pedig kifogyott. Ha nem intézkedem, Agafja Mihajlovna használt ágyneműt ad Szergej Ivanovicsnak”, s a vér ennek már a gondolatára is Kitty arcába szökött.

„Igen, intézkednem kell” - határozta el, s visszatért iménti gondolatához; emlékezett, hogy valami fontos lelki dolgot nem gondolt még végig; s gondolkozni kezdett, hogy mit. „Igen, Kosztya nem hisz” - s ahogy eszébe jutott, megint elmosolyodott.

„Hát nem hisz! Inkább legyen ilyen, mint olyan, mint Mme Stahl, vagy amilyen akkor, külföldön, én akartam lenni. Nem, színlelni, azt ő aztán nem fog.”

Jóságának friss jele merült föl benne elevenen. Két, héttel ezelőtt Dolly bűnbánó levelet kapott Sztjepan Arkagyicsától. Könyörgött, mentse meg a becsületét: adja el a birtokát, hogy az ő adósságait kifizethesse. Dolly kétségbe volt esve, gyűlölte az urát, megvetette és sajnálta, s elhatározta, hogy elválik tőle, megtagadta a kérést, de végül is csak beleegyezett, hogy birtoka egy részét eladják. Kitty a megilletődés önkéntelen mosolyával emlékezett vissza a férje zavarára; milyen félszegen fogott hozzá többször is a szívét betöltő ügryhöz; hogy okoskodta ki végül az egyetlen módot, amivel anélkül, hogy megbántaná, Dolly segítségére siethet; azt ajánlotta Kittynek, amire magától nem jött rá, hogy adja oda az ő birtokrészét.

„Miféle hitetlen is ő? Az ő szívével, ezzel a félelemmel, hogy megbánt valakit, akár egy gyereket is! Mindent másoknak, semmit önmagának. Szergej Ivanovics azt hiszi, Kosztyának kötelessége, hogy az ispánja legyen. A nővére éppúgy. Most Dolly meg a gyermekei kerültek gyámsága alá. S a parasztok, akik mindennap fölkeresik, mintha kötelessége volna szolgálatukra lenni.”

„Igen, légy csak olyan, mint az apád; csak olyan” - mondogatta, Mityát a dajkának átadva, s arcocskáját az arcával megérintve.

8

Attól a perctől fogva, hogy szeretett bátyját haldokolni látta, s élet és halál kérdésére először tekintett azokkal az új, ahogy ő nevezte, meggyőződésekkel, amelyek húsz- és harmincnégy éves kora közt gyermeki és ifjúkori hiedelmeit, maga sem vette észre, hogyan, fölváltották - nem annyira a halálon szörnyedt el, inkább az életen, hogy halvány sejtelve sincs róla; honnan ered, mi célból, minek és mi az.

A szervezet, a szervezet felbomlása, az anyag kimeríthetlensége, az erők megmaradásának törvénye, fejlődés - ezekre a szavakra váltotta föl korábbi hitét. Ezek a szavak s a velük kapcsolatos fogalmak elméleti célokra nagyon jók voltak, az életnek azonban nem adtak semmit sem, s Levin egyszer csak úgy érezte magát, mint az az ember, aki a meleg bundáját csalánszövet ruhára cseréli, s a fagyon először győződik meg kétségtelenül, nem okoskodás

révén, hanem egész lényével, hogy gyakorlatilag meztelen, s kínok közt kell kikerülhetetlenül elpusztulnia.

Attól a perctől, ha nem is adott magának számot róla, s a régi módon élt is tovább, Levin állandóan ott érezte tudatlansága miatt a félelmet magában.

Homályosan azt is érezte, hogy amit meggyőződésnek nevezett, nemcsak tudatlanság volt, de olyan gondolkodásmód, amivel nem is lehet semmit sem megtudni, arról, amire szüksége volt.

Házassága első idejében az új örömök és kötelességek, amelyeket akkor ismert meg, teljesen elnyelték ezeket a gondolatokat; de az utóbbi időben, felesége szülése után, mialatt dologtalan élt Moszkvában, mind sűrűbben és követelően merült föl benne a megoldást követelő kérdés.

A kérdés, amit fölvetett, a következő volt: „Ha nem ismerem el a válaszokat, amelyeket a kereszténység ad életem kérdéseire, milyen válaszokat ismerek el helyettük?” S meggyőződése egész arzenáljában nemcsak hogy bármiféle választ nem tudott találni, de semmit sem, ami válaszra csak emlékeztet is.

Ahhoz az emberhez hasonlított, aki játék- és fegyverkereskedésekben keres élelmiszert.

Anélkül, hogy tudatára ébredt volna, minden egyes könyvben, beszélgetésben, emberben önkéntelen is azt kereste, hogy viszonylanak ezekhez a kérdésekhez s a megoldásukhoz.

Eközben az lepte meg és zavarta össze a leginkább, hogy körében és nemzedékében a legtöbben, akik régebbi hitvallásukat, éppúgy, mint ő, ugyanolyan új meggyőzésekre cserélték föl, nem láttak ebben semmiféle bajt, és teljesen elégedettek és nyugodtak voltak. A főkérdésen kívül így még más kérdések is kínozták: őszinték-e ezek az emberek? Nem tettetik-e magukat? Vagy tán valahogy másképp, világosabban fogják föl a válaszokat, amelyeket a tudomány ad az ő kérdéseire? S gondosan tanulmányozta ezeknek az embereknek a véleményét s a könyveket, amelyek ezeket a válaszokat megfogalmazták.

Amióta ezek a kérdések foglalkoztatták, egy dologra rájött: tévedett, amikor ifjúkori egyetemi társaságára emlékezve, azt tételezte föl, hogy a vallás ideje lejárt, s nem létezik többé. A jó emberek, akik életük révén közel álltak hozzá, mind hívők voltak. Az öreg herceg, Lvov, akit annyira megszeretett, Szergej Ivanovics, az asszonyok, mind hittek; a felesége éppen úgy hitt, mint kora gyermekkorában Levin. Az orosz nép kilencvenkilenc százaléka, az egész nép, amelynek az élete a legnagyobb tiszteletet gerjesztette benne, hívő volt.

A másik az volt, hogy elolvasva egy csomó könyvet, meggyőződött, hogy akik azt gondolták, amit ő, ugyanúgy értették is, mint ő, amit írtak, s hogy semmit meg nem magyarázva, egyszerűen tagadták, anélkül, hogy választ adtak volna, a kérdéseket, amelyek nélkül, érezte, nem tud élni, s egészen másféle kérdéseket próbáltak megoldani, amelyek őt nem tudták érdekelni, mint például a szervezetek fejlődése, a lélek mechanikus magyarázata stb.

Ezenkívül a felesége szülésekor különös esemény történt vele. Ő, a hitetlen, elkezdett imádkozni, s abban a percben, amikor imádkozott, hitt is. De az a perc elmúlt, s az akkori hangulatának nem tudott az életében semmiféle helyet találni.

Nem ismerhette el, hogy akkor tudta, mi az igazság, s most téved, hisz mihelyt nyugodtan kezdett gondolkodni a dolgon, az egész szilánkokra esett; de azt sem ismerhette be, hogy akkor tévedett, hisz akkori lelkiállapota becses volt neki, s ha elismeri, hogy csak gyengédségének adózott, meggyalázza azokat a percek. Kínos meg hasonlításban volt önmagával, s minden lelkierejét megfeszítette, hogy kijusson belőle.

Ezek a gondolatok kínozták-epesztették, hol jobban, hol gyengébben, teljesen azonban sohasem hagyták el. Olvasott, gondolkozott, s minél többet olvasott és gondolkozott, annál messzebb érezte magát kitűzött céljától.

Az utóbbi időben, Moszkvában s itthon is, meggyőződve, hogy a materialistáknál nem talál választ, elővette és újra átolvasta Platónt, Spinozát, Kantot, Schellinget, Hegelt, Schopenhauert, azokat a filozófusokat, akik nem materialista módon magyarázták az életet.

Amikor ellenérveiket olvasta, vagy maga gondolt ki ilyeneket más tanok, főként a materializmus ellen, a gondolatok gyümölcsözni látszottak; de valahányszor a kérdések megoldásáról olvasott, vagy maga eszelt ki ilyet, mindig ugyanaz következett be. Amíg az efféle homályos szavak, mint *lélek*, *akarat*, *szabadság*, *szubsztancia*, adott meghatározását követte, s a szavak csapdájába, melyet a filozófia állított föl neki vagy ő magamagának, készakarva belement, mintha kezdett volna érteni valamit. De elég volt elfeledkeznie a mesterséges gondolatmenetről, s az élet felől fordulni a felé, ami az adott fonalat követve gondolkodás közben kielégítette, s az egész mesterkélt építmény, mint a kártyavár, egyszerre összedőlt; s világossá vált, hogy ugyanazokból a mindig másképp csoportosított szavakból épült, függetlenül attól a valamitől, ami az életben fontosabb az értelemnél.

Egy időben, Schopenhauert olvasva, az ő *akarata* helyére a *szereetet* tette, s ez az új filozófia vagy két napig, amíg távolabb nem került tőle, megnyugtatta; de mihelyt az életből nézett vissza rá, ez is éppen úgy összeomlott, s meleget nem adó csalánszövet ruhának bizonyult.

A bátyja, Szergej Ivanovics, azt tanácsolta, olvassa át Homjakov²⁰⁶ teológiai műveit. Levin elolvasta Homjakov munkáinak a második kötetét, s noha a vitázó, elegáns, éles elméjű előadasmód kezdetben visszataszította, tanítása az egyházzal lenyűgözte. Eleinte meglepte őt a gondolat, hogy a teológiai igazságok megértése az embernek nem adatott meg, az emberek szeretetben egyesült összességének, az egyháznak azonban igen. Megörült annak a gondolatnak, hogy mennyivel könnyebb egy létező, most élő egyházban hinni, amely az embereknek biztonságot ad a hitben, feje az Isten, s így szent és csálhatatlan; Istennel, teremtésről, bűnbeesésről, megváltásról tőle venni át hittételeket, mint Istennel, egy távoli, titokzatos Istennel, teremtéssel stb. kezdeni. De aztán elolvasta egy katolikus író egyháztörténetét meg egy pravoszláv íróét, s azt látta, hogy noha lényegük szerint csálhatatlanok, mind a két egyház tagadja a másikat; kiábrándult hát Homjakov egyháztanából is, s ez a tanítás éppen úgy szétporlott, mint a filozófiai építmények.

Az egész tavaszon ki volt vetkőzve magából, s rettenetes percekét élt át.

„Nem tudva, mi vagyok s miért vagyok itt, lehetetlen élnem. Ezt pedig meg nem tudhatom; következésképp lehetetlen élnem” - mondta magának Levin.

„A végtelen világban, a végtelen anyagban, a végtelen térben kialakul egy szervbuborék; ez a buborék egy ideig tartja magát, aztán elpattan, s ez a buborék én vagyok.”

Gyötrelmes hazugság volt ez; de egyetlen és végső eredménye az emberi gondolat sokszázados munkájának ebben az irányban.

Ez volt a végső hitvallás, az emberi szellem kutatásai - szinte minden ágbán - erre épültek. Az uralkodó meggyőződés volt ez, s Levin minden más magyarázat közül mint mégiscsak a legvilágosabbat, maga sem tudva, hogyan, önkéntelen is éppen ezt fogadta el.

²⁰⁶ Homjakov, Alekszej Sztepanovics - orosz szlavofil író (1804-1860).

De ez nemcsak hazugság volt, ez valaminő gonosz erő kegyetlen csúfolódása, egy gonosz, undorító erőé, amelynek tilos behódolni.

Meg kellett szabadulni ettől az erőtől. S a szabadulás mindenkinek a kezében volt. Meg kellett szüntetni ezt a függőséget a gonosztól. S erre egyetlen eszköz volt: a halál.

S Levin, a boldog családapa, az egészséges ember, néhányszor olyan közel volt az öngyilkossághoz, hogy eldugta a zsineget, nehogy felakassza magát, s félt fegyverrel járni, mert attól tartott, hogy agyonlövi magát.

De nem lőtte agyon és nem akasztotta föl magát, hanem élt tovább.

10

Amikor Levin arra gondolt, mi ő és miért él, nem talált rá választ, s kétségbeesett, de amikor abbahagyta önmaga faggatását, mintha tudta volna, hogy micsoda s miért él, olyan szilárdan s határozottan cselekedett és élt, sőt ebben az utóbbi időben sokkal szilárdabban és határozottabban, mint azelőtt.

Amikor június elején visszatért a falujába, visszatért megszokott foglalatosságaihoz is. A gazdálkodás, a parasztokkal és szomszédokkal való érintkezés, a háztartás, nővérenek és bátyjának rábízott ügyei, kapcsolata a feleségével, rokonaival, a gyerek gondja, az új szenvedélye, a méhészet, amelyre ezen a tavaszon kapott rá, minden idejét elfoglalta.

Ezekkel a dolgokkal nem azért foglalkozott, mert valami általános nézőpontból helyesnek tartotta őket, mint ahogy régebben csinálta; ellenkezőleg, most, amikor egyfelől régibb, közhasznú vállalkozásainak a kudarca ábrándította ki, másfelől pedig gondolatai s a mindenünnen rázúduló ügyek kötötték le túlságosan, teljesen abbahagyott a köz haszna felől minden okoskodást; ezekkel a dolgokkal is csak azért foglalkozott, mert úgy érezte, hogy amit tesz, meg kell tennie - nem teheti másképp.

Régebben (ez csaknem gyerekkorában kezdődött már, s egyre fokozódott, érett férfikoráig), amikor olyasmit iparkodott tenni, amiből mindenkire, az emberiségre, Oroszországra, a falvakra jó származik, azt vette észre, hogy jólesett rágondolni, a cselekvés módja azonban esetlen volt, nem volt teljesen bizonyos benne, hogy a dolog föltétlen szükséges. És az a munka, amely kezdetben nagyon jelentékenynek látszott, egyre kisebbedett, s kisebbedve semmivé vált; míg most a házassága óta, amióta az életét egyre inkább önmagára korlátozta, ha a munkájára gondolva nem is érzett semmiféle örömet, mégis ott volt benne a bizonyosság, hogy az föltétlen szükséges, s azt látta, sokkal jobban boldogul is, mint azelőtt, s az egyre nagyobb és jelentékenyebbé válik.

Most, szinte akarata ellenére, mint az eke, mind mélyebbre és mélyebbre vágódott a földbe, s ki sem ránthatta magát anélkül, hogy barázdát ne fordítson belőle.

A családjának élni úgy, ahogy apái s nagyapái az életet megszokták, azaz a művelődés ugyanolyan föltételei közt, gyerekeit is ugyanazok közt nevelve: kétségtelen és szükségesség volt. Éppolyan szükségesség, mint az éhes embernek ebédelni! Ehhez pedig a gazdaság gépezetét éppolyan szükségesség volt Pokrovszkojében jövedelmezően vezetni, mint az ebédet elkészíteni. S mint ahogy az adósságot meg kell adni, a családi földet is kétségkívül olyan állapotban kellett tartania, hogy a fia, ha örökbe kapja, éppúgy köszönetet mondjon az apjának, mint ahogy ő is köszönetet mondott a nagyapának mindazért, amit épített és ültetett. S hogy ez így legyen, nem volt szabad a földet bérbe adni, hanem magának kellett gazdálkodnia, marhát tartani, a földeket trágyázni, erdőt ültetni.

Nem lehetett Szergej Ivanovics, a nővére s a tanácsért hozzá forduló s ehhez már hozzászokott parasztok ügyeit nem intéznie, amint nem lehetett eldobni a karján levő gyereket sem. Meghívott sógornőjének és gyermekeinek, a maga feleségének és gyerekének a kényelméről is gondoskodnia kellett, s lehetetlen volt, hogy a nap egy kis részét legalább velük ne töltsse.

Mindez a vadászattal s így méhészszenvedélyével együtt Levin egész életét betöltötte, noha ennek az életnek, amikor gondolkozott róla, nem volt semmilyen értelme.

De nemcsak azt tudta, mit kell tennie, éppoly pontosan tudta, hogyan kell tenni, s melyik dolog fontosabb, mint a másik.

Munkást fogadni, tudta, lehetőleg minél olcsóbban kell; de előre adni a pénzt, s a munkást uzsorára, értékénél olcsóbban venni fel, bár nagyon előnyös, nem volt szabad. Takarmányhiány idején, ha sajnálta is, adhatott el pénzért szalmát a parasztnak, de a fogadót és a kocsmát, bár az is jövedelmezett, be kellett szüntetni. Az erdőkihágást minél szigorúbban kellett büntetni, a tilosba hajtott jószágért azonban nem lehetett bírságot szedni, s az állatot, bár ez elkeserítette az erdőkerülőt és megszüntette a félelmet, nem lehetett vissza nem adni.

Pjotrnak, aki az uzsorásnak havi tíz percentet fizet, kölcsönt kellett adni, hogy kiszabadítsa; a nem fizető parasztoknak azonban az obrokot²⁰⁷ nem lehetett elengedni, vagy halasztást adni rá. Az ispánnak nem lehetett elnézni, hogy a kis rétet nem kaszálta le, s a fű kárba ment; a nyolcvan gyeszjatyina friss ültetésű erdőben viszont kaszáltatni volt lehetetlen. A munkásnak, aki dologidőben hazament, mert az apja meghalt, akárhogy sajnálta is, nem lehetett megbocsátani, s a drága napok elmulasztása miatt alacsonyabb bért számított neki; az öreg, tehetetlen cselédnek azonban lehetetlen volt havi járandóságát ki nem adni.

Azt is tudta, hogy hazaérve mindenekelőtt gyengélkedő feleségéhez kell bemennie; a parasztok pedig, akik három órája vártak már, várhattak még; de bármekkora gyönyörűsége volt neki egy méhraj befogása, tudta, hogy meg kell fosztania magát ettől az örömtől, az öregre hagyni, hogy befogja, s menni a méheshez jött parasztokkal tanakodni.

Jól járt-e vagy rosszul, nem tudta, s nemcsak hogy bizonygatni nem kezdte volna, de még a beszédet s a gondolkodást is kerülte róla.

Az elmélkedés kétségek közé vetette, s megakadályozta, hogy lássa, mit kell és mit nem kell tennie. Amikor azonban nem gondolkozott, hanem élt, egy csalhatatlan bírójelenségét érezte állandóan magában, ez döntötte el, hogy két lehetséges lépés közül melyik a jobb és melyik a rosszabb, s mihelyt nem úgy járt el, ahogyan kellett, azt rögtön megérezte.

Így élt, nem tudva s lehetőséget sem látva, hogy megtudja: mi ő, és mi végre él a világon, s ez a nemtudás annyira gyötörte, hogy az öngyilkosságtól félt; de egyidejűleg szilárdan építette a maga külön, meghatározott életútját.

11

Aznap, amikor Szergej Ivanovics Pokrovszkojéba érkezett, Levin egyik igen gyötrelmes napját élte.

A legégetőbb dologidő volt, amikor a munkára irányuló önfeláldozás az egész népből olyan rendkívüli erőfeszítést vált ki, amelyet az élet semmiféle más körülményei közt soha, s amelyet nagyra is becsülnének, ha maguk az emberek, akikben ez a türemény végbemegy, értékelnék,

²⁰⁷ Úrbér. Az 1861. évi reform előtt az orosz jobbágy természetben vagy pénzben járulékot fizetett földesurának. Ezt akkor is fizetnie kellett, ha a földesúr engedélyével másutt vállalt munkát.

ha évről évre meg nem ismétlődne, s az erőkifejtés következményei nem volnának olyan egyszerűek.

Learatni a rozsot és zabot, betakarítani, lekaszálni a rétet, megforgatni az ugart, elcsépelni a magot, elvetni az őszt egyszerű és mindennapi dolognak látszik, de hogy el is lehessen végezni, ahhoz az kell, hogy a falusiak apraja-nagyja ebben a három-négy hétben megszakítás nélkül háromszor annyit dolgozzon naponta, mint rendszeren, kvaszon, hagymán és fekete kenyéren éljen, éjszakánként csépeljen és gabonát hordjon, és három-négy óránál többet ne aludjon két napkelte között. S ez történik Oroszországszerte minden esztendőben.

Mivel élete nagyobb részét falun, a néppel szoros kapcsolatban töltötte Levin, ha eljött a munka dandárja, mindig úgy érezte, hogy ez az általános népi felbuzdulás rá is átragad.

Reggel megnézte a legkorábban vetett rozstáblát, aztán a kepekbe hordott zabot; amikor a felesége és sógornője felkelt, már otthon volt, megkávézott velük, s gyalog indult a majorba, ahol az újonnan beállított cséplőgépet kellett elindítani, hogy legyen vetőmag.

Ezen az egész napon át, amíg az ispánjával, a parasztjaival, otthon a feleségével, Dollyval, a gyerekekkel, az apósával beszélt, mindig csak azon az egyetlen dolgon gondolkozott, ami mostanában a gazdasági gondjai mellett elfoglalta; az ő kérdéseire: „Mi vagyok? Hol vagyok? Miért vagyok itt?” - keresett mindenben utalást.

Ott állt az újonnan fedett csűr hűvösében, amelynek mogyorófa rácsa a szalmatető frissen hántott nyárfa gerendájához szorulva, még le nem kopasztott levelektől illatozott - a nyitott kapun át, amelyben a cséplés száraz, keserű pora játszott és gomolygott, hol a szérű égő naptól megvilágított fűvére s a csűrből most kihordott friss szalmára nézett, hol a tarka fejű és fehér mellű fecskékre, amint füttyentve a tető alá szálltak, s a szárnyukkal verdesve megálltak a kapu rései fölött; hol megint a sötét és poros csűrben sürgő-forgó népre, s közben furcsa gondolatok jártak a fejében.

„Miért történik mindez? - gondolta. - Miért állok itt, és sarkallom őket a munkára? Miért fáradnak ők, és igyekeznek a buzgalmukat előttem kimutatni? Mit vergődik régi ismerősöm, a vén Matrjona is (én gyógyítottam, amikor a tűzvész közben a mestergerenda ráesett) - gondolta, ahogy a sovány asszonyra nézett, aki a magot gereblyézve, feketére sült meztelen lábával óvatosan lépdelt az egyenlőtlen, kemény szérűföldön. - Akkor meggyógyult, de ha nem ma vagy holnap, hát tíz év múlva csak elkaparják, és nem marad semmi sem belőle, sem ebből a vörös szoknyás, kackiás asszonyból, aki olyan ügyes, gyöngéd mozdulattal szedi ki a pelyvából a kalászt. Elkaparják őt is, éppúgy, mint ezt az almásszürke heréket is, nemsokára - gondolta, a hasával nehezen húzó, duzzadt orrlikaival sűrűn lélegző lóra nézve, amely éppen egy alatta forgó ferde kereket lépett át. - Őt is bekaparják, amint bekaparják Fjodort, az etetőt is, pelyvával teli, göndör szakállával, fehér vállán a szakadt inggel. Ő azonban szétvágja a kévét, vezényel, rákiabál az asszonyokra, egy gyors mozdulattal megigazítja a szíjat a lendítőkeréken. S ami a fő, nemcsak őket, engem is bekaparnak, s nem marad semmi belőlem. Mire jó mindez?”

Ezen gondolkozott, s ugyanakkor az óráját nézte, hogy kiszámítsa, mennyit csépelnek ki egy óra alatt. Tudnia kellett; eszerint adta ki a napi munkát.

„Mindjárt egy óra, s még csak most fogtak hozzá a harmadik asztaghoz” - gondolta. Odament az etetőhöz, s a gépzúgást túlkiabálva, rászólt, hogy ritkábban engedje.

- Lassabban etesd, Fjodor! Látod: eldugul, azért nem megy jól, egyengesd el!

Fjodor, aki az arcába ragadt portól egész fekete lett, kiáltott valamit, de csak nem úgy csinálta, ahogy Levin szeretne volna.

Odament a dobhoz, félreállította Fjodort, s maga kezdett el etetni.

A parasztek ebédjéig dolgozott, ahhoz nem sok hiányzott már; az etetővel ment ki a csűrből, s a szérún az akkurátus, magnak való sárga rozsasztag mellett megállt, s elbeszélgetett vele.

Az etető egy távoli faluból való volt, ahol Levin régebben szövetkezeti alapon adta ki a földet. Most egy udvaros bérelte.

Levin erről a földről beszélgetett Fjodor etetővel, megkérdezte, nem venné-e át jövőre Platon, egy ugyanazon falubeli gazdag és derék paraszt.

- Drága Konsztantyin Dmitrics, Platon nem találja meg a számítását benne - felelte a paraszt, s izzadt melléről leszededette a kalászsokat.

- Hát Kirillov megtalálja?

- Mityuha (megvetően csak így hívta a paraszt az udvarost) hogyan találná, Konsztantyin Dmitrics! Megszorongatja az embert, s kihozza a magáét! Nem sajnálja a felebarátját. Fokanics apó (így hívta az öreg Platont), az húzná le az emberről a bőrt? Hol kölcsönad, hol elenged. De nem vasalja be. Pedig ő is csak ember.

- De hát miért engedi el?

- Csak úgy. Az emberek, egyszóval, különfélék; az egyik ember csak a maga szükségének él, mint Mityuha, hogy a hasát tömjé, de Fokanics igazságos öreg, ő a lelkének él. Eszébe jut az Isten.

- Hogy jut az eszébe? Hogy él a lelkének? - mondta Levin csaknem fölkiáltva. ‘

- Tudni való, hogy: igazságosan, istenesen. Az emberek különfélék. Vegyük csak az urat, maga sem bánt meg senki emberfiát...

- Jó, jó, Isten veled! - mondta Levin az izgalomtól elfúlva, s megfordult, vette a sétabotját, s elindult gyorsan hazafelé. A paraszt szavára, hogy Fokanics a lelkének él, igazságosan, istenesen, csapatostul keringtek fejében a homályos, de jelentős gondolatok, mintha csak valami retesz mögül törtek volna ki, mind egy cél felé özönölve s elvakítva világosságukkal.

12

Levin nagy léptekkel ment az országúton, nem is annyira a gondolataira figyelt (még nem tudta megkülönböztetni őket), mint az idáig tapasztalt lelkiállapokra.

A paraszt szavai elektromos szikraként hatottak rá: az elszigetelt, erőtlén, különálló, de szüntelenül benne kóválygó gondolatok raja hirtelen átalakult, s egységes egésszé állt össze. Ezek a gondolatok, bár maga sem vette észre, azalatt is foglalkoztatták, amíg a föld bérbeadásáról beszélt.

Valami újat érzett a lelkében, s élvezettel tapogatta ezt az újat, nem tudva még, hogy mi. „Nem a maga szükségének, hanem Istennek élni. Miféle Istennek? Lehet-e értelmetlenebbet mondani annál, amit mondott? Azt mondta, nem a magunk szükségletének kell élni; azaz nem azért, amit értünk, ami vonz, amihez kedvünk van: hanem valami megfoghatatlanért, Istenért, akit sem megérteni, sem meghatározni nem tud senki sem. De mi ez?

Nem értettem tán meg Fjodornak ezeket az értelmetlen szavait? S megértvén, támadt kétségem a helyességük felől? Ostobának találtam, homályosnak, pontatlannak?

Nem, megértettem; tökéletesen úgy, ahogy ő értette: teljesen és világosabban értettem meg, mint akármit ebben az életben, és soha ebben az életben nem kételkedtem, s nem is kételkedhetem sohasem. Nemcsak én, mindenki, az egész világ ezt az egyet érti csak teljesen, ebben az egyben nem kételkedik, s csak ebben ért mindig egyet.

Fjodor azt mondta, hogy Kirillov udvaros a hasának él. Ez érthető, ésszerű. Mint értelmes lények, nem is élhetünk másképp, csak a hasunknak. De ez a Fjodor egyszer csak azt mondja, hogy a hasunknak élni rossz, az igazságnak, Istennek kell élni, s én egy célzásból megértem! Én és milliónyi ember, századokkal ezelőtt élők és mostaniak, parasztok, lelkiszegények és bölcsek, akik gondolkoztak és írtak erről, a maguk homályos nyelvén mind ezt mondják; ebben az egyben: hogy miért kell élni, és mi a jó, mindnyájan egyetértünk. Nekem s a többi embernek is, egyetlen szilárd, kétségtelen, világos tudásom van; ezt a tudást ész meg nem magyarázhatja - kívül van, nincs semmiféle oka, s nem lehet semmiféle következménye.

Ha a jónak oka van, már nem jó, ha következménye, jutalma, akkor sem jó. A jó tehát kívül van az okok és következmények láncán.

S én ismerem, s mindnyájan ismerjük.

S még csodákat kerestem, sajnáltam, hogy nem láttam csodát, ami meggyőzhetett volna. S íme, itt van a csoda, az egyetlen lehetséges és állandóan létező, amely minden oldalról körülvesz - s én nem vettem észre!

Miféle csoda lehet nagyobb ennél?

Valóban megtaláltam a megoldást mindenre: igazán véget értek a szenvedéseim?” - gondolta Levin, ahogy a poros úton lépdelt, észre sem véve sem a hőséget, sem a fáradtságot, nem érezve mást, csak a hosszú szenvedés enyhülését. Olyan örömdetes volt ez az érzés, hogy valószínűtlennek tűnt fel. Lihegett a felindulástól, s nem volt ereje továbbmenni; letért az útról az erdőbe, s egy nyárfa árnyékába ült, a kaszálatlan füre. Izzadt fejről levette a kalapot, könyökére támaszkodva a nedvdús, bojtortjános erdei pázsitra feküdt.

„Magamhoz kell térnem, megfontolnom - gondolta, s merőn nézett a le nem gázolt füre, egy zöld bogár mozgását követve, amely a tarack szárán mászott fölfelé, s egy angyalgökökér levele tartóztatta az útjában. - Nézzük előlről - mondta magában, elfordítva az angyalgökökér levelét, hogy a bogarat ne akadályozza, s egy másik fűszálat hajtott oda, hogy átmehessen rá. - Minek örülök, mit fedeztem föl?

Régebben azt mondtam, hogy a testemben, ennek a fűnek, ennek a bogárnak a testében (lám, nem akar átmenni a fűszálra, széttárta a szárnyát, és elröpült), a fizikai, vegyi, élettani törvények szerint anyagcsere folyik. És folyik mindnyájunkban, nyárfában, felhőben, ködfoltokban a fejlődés. Fejlődés, miből mibe? Végtelen fejlődés és harc... Mintha lehetne akármilyen irány és harc a végtelenben! És csodálkoztam, hogy akármekkora szellemi erőfeszítést tettem, az életem, buzgalmam és törekvéseim értelme ezen az úton nem táruul föl. Pedig a törekvéseim értelme bennem, magamban olyan világos, hogy állandóan szerintük élek, s csodálkoztam és megörültem, amikor a paraszt kiejtette előttem: Istennek, a lelkemnek élni.

Nem fedeztem föl semmit. Csak ráismertem arra, amit tudok. Megértettem az erőt, amely nemcsak a múltban adta az életemet, de most is adja. Megszabadultam a tévedéstől, megismertem a gazdát.”

S rövidre fogva elismételte magában utolsó két éve egész gondolatmenetét, amelynek a megindítója a halál világos, nyilvánvaló gondolata volt, szeretett, reménytelenül beteg bátyja láttán.

Akkor értette meg először világosan, hogy egyetlen ember előtt, öelötte sincs más, csak szenvedés, halál és örök feledés, s akkor döntötte el, hogy így nem lehet élni: vagy meg kell magyarázni az életét úgy, hogy valami ördög gonosz csúfolódásának ne képzelhesse, vagy agyon kell lőnie magát.

De nem tette sem ezt, sem mást, hanem tovább élt, elmélkedett és érzett, sőt éppen ebben az időben megnősült, sok öröme volt, s amikor élete értelmén nem töprengett, boldog is volt.

Mit jelentett ez? Azt, hogy helyesen élt, de rosszul gondolkozott.

Azok szerint a lelki igazságok szerint élt (anélkül, hogy tudta volna), amelyeket az anyatejjel szívott magába; de úgy gondolkozott, hogy nemcsak nem ismerte el ezeket az igazságokat, de gondosan kerülte is.

Most már világos volt, hogy csak annak a hitnek a jóvoltából tudott élni, amelyben fölnevelték.

„Mi lettem volna, s hogy éltem volna le az életemet, ha nem volna meg bennem ez a hit, s nem tudnám, hogy Istenért s nem a magam szükségletéért kell élnem? Raboltam, hazudtam, gyilkoltam volna. Abból, ami életem legnagyobb öröme, semmi sem létezne számomra.” Képzete a legnagyobb erőfeszítést tette, s mégsem tudta elképzelni a vadállati lényt, ami ő lett volna, ha nem tudja, miért kell élnie.

„Választ kerestem a kérdéseimre. De választ a gondolat nem adhatott - a gondolat összemérhetetlen ezzel a kérdéssel. Választ maga az élet adott, amikor felismertem, hogy mi jó s mi rossz. S ezt a tudást semmivel nem szereztem - mindenestül adatott -, mert hisz sehonnan sem vehettem.

Honnan vettem hát? Ésszel jöttem rá, hogy felebarátomat szeretni kell s nem megfojtani? Gyermekkoromban mondták, s örömet elhittem, mert azt mondták, ami a lelkemben volt. Ki fedezte föl? Nem az ész. Az ész a létért való harcot fedezte föl, a törvényt, mely arra ösztökél, hogy megfojtsak mindenkit, aki vágyaim kielégítésében akadályoz. Az észnek ez a bölcsessége. Hogy mást szeressek, az ész nem fedezhette föl, hisz ésszerűtlen.”

„Igen, a büszkeség” - mondta magának, a hasára henteredve, s azon volt, hogy bogra kössön néhány fűszálat, de úgy, hogy el ne törje.

„És nemcsak büszkesége az észnek, ostobasága is, s ami a legfőbb, a selmasága, pontosan: selmasága. Az ész gazembersége, igen” - ismételte meg.

13

Levinnek egy minapi jelenet jutott az eszébe Dollyval s a gyerekeivel. A gyerekek magukra maradtak, s a gyertya felett sütni kezdték a málnát, a tejet meg szökőkútformán öntötték egymás szájába. Az anyjuk rajtaérte őket, s Levin előtt kezdte magyarázni nekik, mekkora munkájukba kerül a felnőtteknek, amit ők szétrombolnak; hogy ez a munka értük van, hiszen ha a csészét eltörik, nem lesz miből teát inniuk, s ha a tejet szétlocsolják, nem lesz mit enniük, s éhen halnak.

Levint meglepte az a nyugodt, csüggedt bizalmatlanság, amellyel a gyerekek az anyjukat hallgatták. Azon bánkódtak csak, hogy szórakoztató játékuknak véget vetettek, s egy szót sem hittek el abból, amit az anyjuk mondott. Nem is hihették, hiszen azt, amiben részesültek, nem is tudták egész terjedelmében elképzelni; éppen ezért azt sem értették, hogy amit szétrombolnak, ugyanaz, amiből élnek.

„Ez mind magától van - gondolták -, semmi érdekes és fontos nincs benne, hisz mindig megvolt és meglesz. És mindig egy és ugyanaz. Ezen nincs mit gondolkoznunk, készen van; mi olyasmit akarunk kigondolni, ami a mienk és új. Azt találtuk ki tehát, hogy a csészébe málnát teszünk, s a gyertyán megsütjük, a tejet meg, mint valami szökőkútból, egyenest egymás szájába öntjük. Ez mulatságos és új, és semmivel sem rosszabb, mint csészékből inni.”

„Hát nem ugyanezt csináljuk mi, csináltam én, amikor az eszemmel kutattam a természeti erők jelentését s az emberi élet értelmét? - gondolkozott tovább.

Vagy nem ezt csinálják ezek a filozófiai elméletek, amikor a gondolat furcsa, embertől idegen útjain annak a belátására vezetik, amit már régen tud, mégpedig olyan biztosan, hogy nem is lehet meg nélküle? Vagy nem látni-e minden filozófus elméletének kibontakozásában, hogy az élet végső értelmét előre tudja, éppolyan kétségtelenül és semmivel sem világosabban, mint Fjodor muzsik; éppen csak kétes szellemi úton akar visszajutni ahhoz, ami mindenki előtt ismeretes?

De hagyjuk magukra a gyerekeket, hogy szerezzék, csinálják meg ők a csészét, fejjék a tehenet és így tovább. Rosszalkodnának-e? Meghálnának az éhségtől. Nos, hagyjatok bennünket is magunkra szenvedélyeinkkel, gondolatainkkal, az egyetlen Isten és Teremtő fogalma nélkül! A jó fogalma s az erkölcsi rossz magyarázata nélkül!

Rajta, építsetek föl ezek nélkül a fogalmak nélkül valamit!

Csak szétrombolni tudjuk, mert jól vagyunk lelkiileg lakatva; éppen úgy, mint a gyerekek!

Honnan van hát bennem az a paraszttal közös, örvendetes tudás, amely egyedül ad a lelkemnek nyugalmat? Honnan szedtem?

Isten fogalmában neveltek kereszténnyé; megtöltötték egész életemet azokkal a lelki javakkal, amelyeket a kereszténység adott, s telítve lévén velük és felhasználva őket, mint a gyerek, nem értettem meg őket; szétrombolom, azaz szét akarom rombolni, amiből élek. S mihelyt az élet fontos perce itt van, mint a gyerekek, ha fáznak és éheznek, hozzáfordulok, s még kevésbé érzem, mint a gyerekek, akiket gyermeki csínyjükért az anyjuk megszid, hogy az én gyermeki kísérleteim, hogy jó dologban a bőrömből kibújjak, nem számíttatnak be nekem.

Igen, amit tudok, nem az eszemmel tudom; úgy adatott, nyilatkoztatott ki, a szívemmel tudom, s a hitemmel abban a legfontosabban, amit az egyház vall.”

„Egyház? Egyház!” - ismételte Levin a másik oldalára fekve, s fölkönyökölve a messzeségbe nézett: a gulyára, amely abból az irányból a folyó felé tartott.

„De hihetek-e mindenben, amit az egyház prédikál? - tette próbára magát, mindent előhozva, ami mostani nyugalmit szétrombolhatja. Az egyháznak azokat a tanításait hozta föl, szándékosan, amelyek mindig a legkülönösebbnek tűntek föl előtte, s kísértésbe is ejtették. - A teremtés? De hát én mivel magyaráztam a létezőt? A létezővel? Semmivel? Ördög és bűn? Hát mivel magyarázzam a gonoszt? És a Megváltót?...

Semmit, semmit nem tudok és nem is tudhatok, csak ami a többiekkel együtt mondatott nekem is.”

S úgy tetszett, nincs egyetlen hittétele az egyháznak, ami a legfőbbet, az Istenbe s a jóba: az ember egyedüli rendeltetésébe vetett hitet megsértené...

Az egyház minden hittétele mögé lehet tenni a szükségletek szolgálata helyett az igazság szolgálatába vetett hitet. E tételek mindenike nemcsak hogy meg nem sérti, de nélkülözhetetlen is, hogy megvalósulhasson, az a legfőbb, a földön állandóan megnyilatkozó csoda, hogy minden egyes ember milliónyi különféle emberrel együtt, bölccsel, bolonddal, gyerekekkel és

öregekkel, mindenkivel: parasztokkal, Lvovval, Kittyvel, koldusokkal és cárokkal, mindenkivel, ugyanazt a dolgot kétségkívül megérthesse, s lelke életének, amelyért egyedül érdemes élni, amelyet egyedül becsülünk, az alapját megvethesse.

A hátán fekve, a magas, felhőtlen égre pillantott most. „Nem tudom tán, hogy ez is végtelen tér s nem kerek boltozat? De akárhogy hunyorítok, erőltetem a látásomat, nem tudom kereknek, végesnek nem látni, hiába tudom, hogy a tér végtelen. S kétségkívül igazam is van, amikor egy szilárd, kék boltot látok, inkább mint amikor megfeszítem az erőm, hogy túllássak rajta.”

Levin abbahagyta a gondolkodást, mintha csak titkos hangokra fülelne, melyek örömtelin és elmerülve beszélgetnek egymás közt valamiről.

„Ez valóban a hit? - gondolta, s félt hinni a boldogságának. - Istenem, köszönöm neked!” - mondta feltörő zokogását nyelve, s a szemét elöntő könnyeket törölve mind a két kezével.

14

Levin maga elé nézett, s előbb a gulyát látta meg, azután a bricskáját, amelybe Hollót fogták, s a kocsist, aki a gulyához érve valamit beszélt a pásztorral; majd egész közeli kerékszörgést hallott s egy jól táplált ló horkanását, de annyira el volt a gondolataiba merülve, hogy nem is gondolt rá, miért jön hozzá a kocsis.

Csak akkor jutott az eszébe, amikor már egészen odaért hozzá, s megszólította:

- Az úrnő küldött. Megjött a bátyja s még egy uraság.

Levin fölült a szekérre, s kezébe vette a gyeplőt.

Mintha álomból ébredt volna, jó soká nem is tudott magához térni. A kövér lovat nézegette, ahogy combja köze s a nyaka a szíj dörgölésében kihabzott, meg a mellette ülő Iván kocsist, s eszébe jutott, hogy hiszen várta a bátyját, felesége a hosszú távolléte miatt bizonyára nyugtalan már, s ki próbálta találni, ki a vendég, aki a bátyjával érkezett. S a bátyja, a felesége, az ismeretlen vendég, mind másképp jelent meg előtte, mint azelőtt: mostantól, úgy tetszett neki, mindenkivel egészen más lesz a viszonya.

„A bátyám mellett most majd nem fog el az idegenség, amely mindig ott volt köztünk, vita sem lesz; Kittyvel sem veszekszünk soha; a vendéghez, akárki, szívélyes és jó leszek; az emberekkel, Ivánnal is, egészen más.”

Türelmetlenségtől fúvó s vágtaba kéredző jó lovát feszes gyeplőn tartva, a mellette ülő Ivánra nézett, aki nem tudta, a dologtalan maradt kezével mit kezdjen; egyre az ingét gyűrögette, s ürügyet keresett, hogy beszédbe ereszkedjék. Levin azt akarta mondani, kár volt Ivánnak megemelni a hátszíjat, de ennek már szemrehányásszíne lett volna, s ő barátságos beszélgetésre vágyott. Más viszont nem jutott az eszébe.

- Jobbra méltóztassék, ott egy tuskó van - mondta a kocsis, és megrántotta Levin kezében a gyeplőt.

- Ne nyúlj hozzá, kérlek, és ne taníts! - mondta Levin, a kocsis beavatkozásán fölbosszankodva. Mint mindig, most is fölbosszantotta, ha a dolgába elegyedtek, és elszomorodva érezte azonnal, milyen téves volt az a föltevése, hogy egy lelkiállapot, ha a valósággal kerül érintkezésbe, mindjárt mássá teheti.

Negyedversztára a háztól az elébe futó gyerekeket, Grisát és Tányát pillantotta meg.

- Kosztya bácsi! Mama is jön, meg nagyapácska is, meg Szergej bácsi, meg még valaki - mondták a szekérre fölmászva.

- De kicsoda?

- Szörnyű különös! A kezével így tesz, ni - mondta Tánya a szekéren fölemelkedve, s Katavaszovot utánozta.

- De öreg vagy fiatal? - kérdezte mosolyogva Levin, akinek Tánya előadása eszébe juttatott valakit.

„Csak valami kellemetlen ember ne legyen!” - gondolta.

Alig hajtott az úthajlat mögé, a szembejövőket meglátva, Levin rögtön felismerte Katavaszovot a szalmakalapjában; éppen úgy hadonászott, ahogy Tánya mutatta.

Katavaszov nagyon szeretett filozófiáról beszélni, amihez épp annyit értett, mint az effélével soha nem foglalkozó természettudósok általában.

Levin Moszkvában is sokat vitatkozott vele az utóbbi időben.

Ahogy meglátta, egy ilyen beszélgetés jutott elsőül eszébe, amely után Katavaszov nyilván azt gondolta, hogy fölülmaradt.

„De vitatkozni nem fogok - gondolta -, s az eszméimet sem mondom el, semmi szín alatt, könnyelműen.”

Leszállt a szekérről, s a bátyját és Katavaszovot üdvözölve, azonnal a feleségéről kérdezte őket.

- Átvitte Mityát a Kolokba (a ház körüli erdőt hívták így), ott akarta - mondta Dolly - elhelyezni, a házban olyan forróság van.

Levin mindig lebeszélte róla a feleségét, hogy a gyereket az erdőbe vigye. Veszedelmesnek tartotta, s ez a hír kellemetlenül érte.

- Cipekedik vele egyik helyről a másikra - mondta mosolyogva a herceg. - Azt tanácsoltam neki, próbálja meg, vigye a jégverembe.

- A méheshez akart menni. Azt gondolta, ott vagy. Mi is oda tartunk - mondta Dolly.

- No, mit csinálsz? - maradt el Szergej Ivanovics, az öccse mellé kerülve, a többiektől.

- Semmi különös. A gazdasággal vesződöm, mint mindig - felelte Levin. - Hát te? Hosszabb időre jöttél? Olyan rég várunk!

- Vagy két hétre. Nagyon sok dolgom van Moszkvában.

A testvérek szeme ezeknél a szavaknál összevillant, s hiába volt Levinben mindenkor, most pedig különös erős vágy, hogy baráti, főként pedig közvetlen viszonyba jusson a bátyjával, érezte, hogy kényelmetlen ránéznie.

Lesütötte a szemét, nem tudta, mit mondjon.

Sorra vette, milyen beszéd tárgy esne jól s térítené el Szergej Ivanovicsot a szerb háborútól s a szláv kérdéstől, amikre moszkvai elfoglaltságát említve célzott. S a könyvről kezdett el beszélni.

- No, jelentek meg bírálatok a könyvedről? - kérdezte.

Szergej Ivanovics elmosolyodott a kérdés célzatosságán.

- Senki sem foglalkozik vele - mondta -, s én még kevésbé, mint mások. Nézze csak, Darja Alekszandrovna, egy kis esőt kapunk - tette hozzá, és esernyőjével a nyárfák csúcsa fölött jelentkező fehér felhőkre mutatott.

Ennyi elég is volt, hogy a két testvér között az a ha nem is ellenséges, de hideg viszony, amelyet Levin annyira el akart kerülni, megint kialakuljon.

Levin Katavaszovhoz lépett.

- Milyen jól tette - mondta neki -, hogy rászánta magát a lejövetelre.

- Rég készülődöm. Most majd kibeszéljük, kinézelődjük magunkat.

- Nem, nem egészen - mondta Levin. - Különben most már nincs is szükségem rá.

- Hogyhogy? Ez érdekes. Miért?

- Végleg meggyőződtem, hogy azoknak a kérdéseknek a megoldását, amelyek foglalkoztatnak, nem találok meg sem benne, sem a hozzá hasonlóiban. Most...

De Katavaszov arcának nyugodt, vidám kifejezése hirtelen meghökkentette, s annyira megsajnálta a hangulatát, amelyet ezzel a beszélgetéssel elront majd, hogy eszébe jutott szándéka, s megállt.

- Különben később beszélünk majd róla - tette hozzá. - Hanem ha a méhesbe megyünk, akkor erre, ezen az ösvényen - fordult mindannyiukhoz.

A szűk ösvényen kaszálatlan tisztáshoz értek, amelynek az egyik oldala élénk színű csormolyával volt benöve, köztük a zászpák sötétzöld, magas bokrai vetették águkat. Levin a fiatal nyárfák sűrű, friss árnyába helyezte el a vendégeit, a padokon és rönkökön, amelyeket a méhektől féltő látogatóknak készítettek már oda; maga pedig bement az elkerített részre, hogy a gyerekeknek és felnőtteknek kenyeret, uborkát s friss mézet hozzon.

Azon volt, hogy minél kevesebb gyors mozdulatot tegyen, s a mellette mind sűrűbben és sűrűbben röpködő méhekre fülelve, az ösvényen a házikóhoz ment. Közvetlenül a pitvar előtt egy méh a szakállába keveredett s dőnőgni kezdett, de óvatosan kigabalyította. Az árnyékos pitvarba lépve leakasztotta a falról arcvédőjét, amely egy cöveken függött ott; fölvette, majd zsebre dugott kézzel kiment a körülkerített méhesbe, ahol a lekaszált térség közepén, gúzzsal a karókhoz kötve, ott álltak egyenes sorokban az ismerős, régi méhkasok, mindenik a maga történetével; a sövényfalon meg a fiatal, idén befogott rajok. A kasok nyílása előtt a körözgető s egy helyre tolaikodó méhek és herék villantak a szembe; köztük, mind egy irányba - ki az erdőbe, a virágzó hársra, s vissza a kasokhoz -, a munkásméhek repültek zsákmányukkal és zsákmányukért.

Füleiben állandóan ott volt a különféle zaj, majd a dolgukkal elfoglalt, sebesen repülő munkásméheké, majd a henye, trombitálgató heréké, majd a megriadt, vagyionukat az ellenségtől oltalmazó, szűrni készülő öröké. A kerítés túlsó felén egy öregember abroncsot gyalult, s nem látta Levint. Levin anélkül, hogy megszólította volna, a méhes közepére állt.

Örült az alkalomnak, hogy magára maradhat, s fölocsúdkhat a valóságból, amely a hangulatát már úgyis annyira lehúzta magához. Eszébe jutott, hogy máris sikerült Ivánra megharagudnia, bátyja iránt a hidegségét kimutatni, s könnyelműen fecsegnie Katavaszovval.

„Igazán csak percnyi hangulat volt? - gondolta. - Elmúlik úgy, hogy nyomot sem hagy?”

De abban a pillanatban, amint a hangulatához visszatért, örömmel érezte meg, hogy valami új és fontos dolog ment végbe benne. A valóság csak egy időre takarta el megtalált lelki nyugalomát, maga a nyugalom épségben ott volt benne.

Ugyanúgy, ahogy most a körülötte kerengő, fenyegetőző, szórakozást szerző méhek is megfosztották őt teljes testi nyugalmatól, s arra kényszerítették, hogy elkerülve őket, összehúzza magát - mihelyt a szekérben ült, a gondok is megint belepték, megfosztották lelki szabadságától, ez azonban csak addig tartott, ameddig köztük volt. Ahogy testi ereje is megvolt épen, a méhek ellenére is, ugyanolyan ép volt a lelkiereje is, amelynek most újra tudatára ébredt.

15

- Tudod, Kosztja, kivel utazott Szergej Ivanovics ide jövet? - mondta Dolly, kiosztva az uborkát és mézet a gyerekeknek. - Vronszkijjal! Szerbiába megy.

- Mégpedig nem is egyedül; egy századot visz a maga költségén! - mondta Katavaszov.

- Ez rá vall - mondta Levin. - Hát még mindig mennek önkéntesek? - tette hozzá aztán, Szergej Ivanovicshoz fordulva.

Szergej Ivanovics nem felelt, egy méh beleragadt a folyós mézbe, azt vette ki, élve még, tompa késével a tálból, amelyben egy fehér lépes méz volt élére állítva.

- De még mennyire! Láta volna, mi volt tegnap az állomáson! - mondta Katavaszov, hersegőst harapva az uborkából.

- De hát hogy értsük ezt? Az Isten szerelmére, magyarázza meg, Szergej Ivanovics, hova mennek mindezek az önkéntesek, s kivel háborúznak? - kérdezte az öreg herceg, nyilván a Levin nélkül elkezdett beszélgetést folytatva.

- A törökkel - válaszolta Szergej Ivanovics, nyugodtan mosolyogva.

Kiszabadította a méztől megfeketedett, lábacskaival tehetetlenül mocorgó mehet, s késével egy kemény nyárfalevéltre ültette.

- De hát ki üzent háborút a töröknek? Iván Ivanics Ragozov vagy Ligijja Ivanovna grófnő és Madame Stahl?

- Senki sem üzent; de az emberek együtt éreznek a hozzájuk közel állók szenvedéseivel, és segíteni kívánnak rajtuk - mondta Szergej Ivanovics.

- De a herceg nem segítségről beszél - állt Levin az apósa mellé -, hanem háborúról. A herceg azt mondja, hogy magánember nem vehet részt a kormány engedélye nélkül háborúban.

- Kosztja, nézd ezt a méhet! Mindjárt megszúr minket! - mondta Dolly egy darazsat zavarva.

- Nem méh az, darázs - mondta Levin.

- No, rajta, mi az elmélete? - mondta Katavaszov Levinnek mosolyogva, nyilván vitára csalogatva. - Magánembereknek miért nincs joguk?

- Az én elméletem az, hogy a háború egyrészt olyan állati, kegyetlen és szörnyű dolog, hogy egyetlen ember sem vállalhatja, keresztényekről nem is beszélve, a megindításáért személyesen a felelősséget; ezt csak a kormány teheti, az van hivatva rá, és rendesen kikerülhetetlenül sodródik bele. Másrészről államügyekben, különösképpen pedig háború dolgában, a tudomány s a józan ész szerint is a polgár lemond a maga személyes akaratáról.

Szergej Ivanovics és Katavaszov készen volt már az ellenvetéssel, s mindketten egyszerre szólaltak meg:

- Épp ez a vicc, bátyuskám: lehet olyan eset, hogy a kormányzat nem teljesíti a polgárainak akaratát, s ilyenkor a társadalom nyilváníthatja a magáét - mondta Katavasov.

De Szergej Ivanovics láthatólag nem helyezte ezt az ellenérvet. Katavasov szavaira összeráncolta a homlokát, s mást mondott:

- Hasztalan állítod fel így a kérdést. Itt nem hadüzenetről van szó; egyszerűen az emberi, keresztény érzés kifejezéséről. A testvéreinket ölik, egyvérűeket, egyhitűeket. De tegyük fel, hogy nem is a testvéreinket, nem egyhitűeket, pusztán gyerekeket, asszonyokat, öregeket; az érzelmek fölháborodnak, orosz emberek rohannak oda, hogy ennek a szörnyűségnek segítsenek véget vetni. Képzeld el, hogy ott még az utcán, meglátod, hogy részeg emberek egy asszonyt vagy gyermeket vernek; azt hiszem, nem kezdenéd kérdezgetni, háborút üzentek-e ennek az embernek vagy sem, rávetnéd magad, s védened a megtámadottat.

- De nem ölném meg - mondta Levin.

- De megölnéd.

- Nem tudom. Ha látnám, átadnám magam a közvetlen érzéseimnek, de előre nem tudom megmondani. Csakhogy ilyen közvetlen érzésem a szorongatott szlávok iránt nincs, s nem is lehet.

- Neked, lehet, nincs. Másoknak van - vonta össze Szergej Ivanovics a homlokát bosszúsan. - A népben ott él a hagyomány az igazhitűekről, akik az „istentelen Agarjanok” igája alatt szenvednek. A nép hallott testvérei szenvedéséről, és megszólalt.

- Lehet - mondta Levin kitérően -, de én nem látom. Én is nép vagyok, és nem érzem ezt.

- És én sem - mondta a herceg. - Külföldön tartózkodtam, olvastam az újságokat, s bevallom, már a bolgár szörnyűségeknel sem értettem, miért szerettek bele úgy az oroszok egyszerre a szláv testvérekbe, amikor én semmiféle szeretetet sem érzek irántuk. Elkecserekedtem, azt gondoltam, valami szörnyeteg vagyok, vagy Karlsbad hat rám így. De ahogy idejöttem, megnyugodtam; látom, hogy kívülem is vannak, akiket csak Oroszország érdekel, nem a szláv testvérek. Konsztantyin például.

- Egyéni vélemény itt nem számíthat - mondta Szergej Ivanovics -, amikor egész Oroszország, a nép fejezi ki akaratát, nincs közünk az egyének nézetéhez.

- De bocsásson meg. Én ezt nem látom. A nép nem is tud róla - mondta a herceg.

- De papa... már hogyan! Hát a templomban vasárnap? - mondta Dolly, aki odafüledt a beszédre. - Adj, kérlek, egy törülközőt - szólt oda az öregnek, s közben mosolyogva nézett a gyerekeire. - Az nem is lehet, hogy mindenki...

- Mi volt a templomban vasárnap? A papnak meghagyták, hogy valamit felolvasson. Felolvasta. Azok semmit sem értettek; mint minden prédikációnál, sóhajtoztak - folytatta a herceg. - Aztán azt mondták nekik, hogy a templomban valami üdvös ügyre gyűjtenek; benyúltak hát a kopejkáért, s odaadták. De hogy mire, maguk sem tudják.

- A nép lehetetlen, hogy ne tudja; a népben mindig megvan sorsának a tudata, s ilyen percekben, mint a mostaniak, ki is nyilvánítja - mondta Szergej Ivanovics nagy bizonyossággal, s az öreg méhészre nézett.

A szép, őszesfekete szakállú öreg mozdulatlan állt ott a sűrű, ezüstös hajával, kezében egy tál méz, s termete magasából nyugodtan nézett az urakra; nyilván semmit sem értett, s nem is kívánt megérteni.

- Igenis, úgy van - bólintott Szergej Ivanovics szavára jelentősen.

- Itt van, kérdezzétek csak meg. Semmit sem tud, és nem is gondol semmit - mondta Levin. - Hallottál, Mihajlics - fordult hozzá -, a háborúról? Amit a templomban olvastak? Mit gondolsz? Kell-e a keresztényekért harcolnunk?

- Mit gondoljunk mi azzal? Alekszandr Nyikolajevics cár gondolkodott, s eztán is gondolkodik minden dolgunkban miértünk, ő látja, hogy mi van. Egy kis kenyérkét ne hozzak még? Adjak az úrficskának? - fordult Darja Alekszandrovnához, Grisára mutatva, aki a héját eszegette.

- Nekem nem kell megkérdenem - mondta Szergej Ivanovics -, száz és száz embert láttunk és látunk, akik mindenüket otthagyják, hogy az igaz ügyet szolgálják. Oroszország minden tájáról jönnek, s egyenesen és világosan kimondják, hogy mit gondolnak, és mi a céljuk. Hozzák a garasait, vagy maguk mennek el, s nyíltan kimondják, miért. Ez mit jelent eszerint?

- Szerintem azt jelenti - kezdett Levin belemelegedni -, hogy egy nyolcvanmilliós népben mindig találkoznak nem százával, mint most, de tízezzrel a társadalmi helyüket elvesztett, szeleverdi emberek, akik mindig készen állnak, ha Pugacsov bandája az, ha Híva²⁰⁸ vagy Szerbia.

- Én meg azt mondom neked, hogy nem százak és nem szeleverdi emberek, hanem a nép legjobb képviselői! - mondta Szergej Ivanovics olyan ingerülten, mintha az utolsó jószágát védené. - És a följajnlások? Itt már igazán az egész nép nyilvánítja az akaratát.

- A „nép” szó olyan határozatlan - mondta Levin. - A kerületi írnokok, tanítók, ezer parasztból egy, lehet, tudják, miről van szó. A többi nyolcvanmillió, mint Mihajlics is, nemcsak hogy nem nyilvánítja az akaratát, de a leghalványabb sejtelve sincs, miről kellene az akaratát nyilvánítani. Mi jogunk van hát azt mondani, hogy ez a nép akarata?

16

Szergej Ivanovics, aki gyakorlott vitatkozó volt, nem mondott ellent, hanem más térre vitte rögtön a beszélgetést:

- Igen, ha számtani úton akarod a nép lelkét megismerni, akkor persze nagyon nehéz hozzáférni. Szavazás nincs, s nem is lehet bevezetni nálunk, mert nem fejezi ki a nép akaratát; de van erre más út is. A levegőben van, érzi az ember szíve. Nem beszélek azokról a mélyvizű áramlatokról, amelyek az álló néptengerben járnak, s minden elfogulatlan ember előtt nyilvánvalóak; nézzük a szűkebb értelemben vett társadalmat. Az intelligencia legkülönbélebb pártjai - milyen ellenségek voltak addig - mind egybeolvadtak! Mindenféle viszálynak vége, minden társadalmi szervezet ugyanazt mondja, mind megérezte az elemi erőt, amely elkapta, s egy irányba viszi.

- Igen, az újságok mind ugyanazt mondják - szólt a herceg. - Ez igaz. Annyira egyek mind, mint a békák vihar előtt. Miattuk nem hallani semmi egyebet.

- Békák vagy nem békák, én nem adok ki újságot, s nem akarom védeni őket; én a művelt világ egyetértéséről beszélek - mondta Szergej Ivanovics az öccséhez fordulva.

Levin felelni akart, de az öreg herceg megelőzte.

- No, erről az egyetértésről mondhatnék valamit - szólt a herceg. - Van nekem egy vöm, Sztjepan Arkagyics, ismeritek. Valami bizottsági tagsági helyet kap most, s még valamit, már nem emlékszem. Dolga nem lesz vele - Dolly, ez nem titok! -, de lesz vagy nyolcezer rubel

---

²⁰⁸ Egykori kánság Nyugat-Turkesztánban. 1837-ben orosz fennhatóság alá került.

fizetése. Próbáljátok meg, és kérdezzétek meg tőle, hasznos-e az az állás; bebizonyítja, hogy a legnagyobb szükség van rá. Pedig becsületes ember, de a nyolcezer hasznosságában nem lehet nem hinni.

- Igaz, megkért, adjam át Darja Alekszandrovnának az üzenetét, hogy megkapta az állást - mondta Szergej Ivanovics rosszkedvűen; az öreg herceg, úgy találta, nem odavalót beszél.

- Ilyen az újságok egyetértése is. Nekem elmagyarázták, hogy ha a háború beüt, kétszer akkora lesz a jövedelmük, hát persze hogy azt tartják, hogy a nép sorsa meg a szlávok... meg más afféle...

- Sok újság van, amit nem szeretek, de ez nem igazságos - mondta Szergej Ivanovics.

- Én egy feltételt szabnék csak - folytatta a herceg. - Alphonse Karr kitűnően írta a porosz háború előtt: „Azt tartjátok, a háború elkerülhetetlen? Nagyszerű! Aki háborút prédikál, be egy külön légióba, s ki rohamra, támadásra, legelől!”

- Jó dolguk lesz a szerkesztőknek - nevetett föl hangosan Katavaszov, s el is képzelte már az ismerős szerkesztőket ebben a válogatott légióban.

- De hiszen elfutnának - mondta Dolly -, csak zavarják a többi.

- Ha pedig elfutnak, kartácsot vagy kozákostort beléjük hátulról - mondta a herceg.

- De ez, bocsásson meg, herceg, tréfa, s nem is jó tréfa - mondta Szergej Ivanovics.

- Nem látom be, miért volna tréfa - kezdte Levin, de Szergej Ivanovics félbeszakította.

- A társadalom minden tagjának megvan - mondta - a maga külön hivatása. A gondolat emberei akkor teljesítik a dolgukat, ha a közvéleményt kifejezik. S a közvélemény egyértelmű, teljes kifejezése: érdeme a sajtónak, s ugyanakkor öröndetes jelenség is. Húsz évvel ezelőtt hallgattunk volna; most azonban hallható már az orosz nép hangja, amely egy emberként kész felkelni s elnyomott testvéreiért föláldozni magát; ez nagy lépés, az erő nagy foglalója.

- De nemcsak áldozatról van szó, a törökök megöléséről - mondta félénken Levin. - A nép áldoz, s kész a lelkéért áldozatot hozni, de nem azért, hogy embert öljön - öltötte akaratlanul is beszédbe a gondolatokat, amelyek annyira foglalkoztatták.

- Hogyhogy a lelkéért? Egy természettudósnak ez nehéz kifejezés. Mi az a lélek? - mondta mosolyogva Katavaszov.

- De hisz tudja!

- Istenemre, a leghalványabb fogalmam sincs róla! - nevetett fel hangosan Katavaszov.

- „Nem azért jöttem, hogy békességet bocsássak a földre, hanem hogy fegyvert”, mondja Krisztus - vetette ellen a maga részéről Szergej Ivanovics is; olyan egyszerűen dobta be azt az evangéliumi idézetet, amely Levint mindig a legnagyobb zavarba hozta, mintha a legérthetőbb dolog volna.

- Igenis, úgy van - ismételte meg újra a mögöttük álló öreg, a véletlenül rávetett pillantásra felelve.

- Nem, bátyuska, le van verve, le, tökéletesen leverve! - kiáltott föl Katavaszov jókedvűen.

Levin elpirult a bosszúságtól, nem azért, mert legyőzték, hanem amiért nem türtőztette magát, s vitatkozni kezdett.

„Lehetetlen vitatkoznom velük - gondolta -, rajtuk áthatolhatatlan páncél van, én meg mezítelen vagyok.”

A bátyját s Katavasovot, látta, nem lehet meggyőzni, s még kevesebb lehetőségét látta, hogy maga egyetértsen velük. Amit ők prédikáltak, az az ész büszkesége volt, az, amely őt is majdnem elveszejtette. Nem érthetett egyet azzal, hogy egy tucatnyi embernek, köztük a bátyjának is, azon az alapon, amit a fővárosba jövő néhány száz, ékesszóló önkéntes mesél, joga van azt mondani, hogy ők az újságjaikban a nép akaratát és gondolkozását fejezik ki; mégpedig olyan gondolkozást, amely bosszút és emberölést követel. Nem érthetett egyet vele, hisz sem a népben nem látta - pedig közte élt - ezeknek a gondolatoknak megnyilvánulását, sem magában nem talált rá (noha másnak, mint az orosz népet alkotó emberek egyikének nem tarthatta magát); legfőképpen pedig, mert a néppel együtt ő sem tudta, nem is tudhatta, mi az a közjó; azt azonban határozottan tudta, hogy ez a közjó csak a jó törvényének szigorú betartásával érhető el, az pedig mindenki előtt föltárult, így hát nem kívánhatott és nem is prédikálhatott háborút semmiféle közjó érdekében. Ő azt mondta, amit Mihajlics és a nép is, amely a varjakok behívásakor a hagyomány szerint így fejezte ki felfogását: „Rendelkezzetek velünk, és uralkodjatok rajtunk. Mi örömmel ígérünk teljes alázatosságot. Minden fáradságot, minden megaláztatást, minden áldozatot magunkra veszünk, de határozni és ítélni nem fogunk.” Most azonban Szergej Ivanovics szerint a nép lemondott erről a drága áron vett jogáról.

Azt akarta volna még mondani, hogy ha a közvélemény csalhatatlan bíró, a forradalom, a kommün miért nem lehet éppolyan jogos dolog, mint a szláv mozgalom? De ezek is csak gondolatok voltak, amelyek úgysem dönthettek el semmit. Kétségtelenül egyet lehetett csak látni: a vita ebben a percben ingerelte Szergej Ivanovicsot, vitázni épp ezért csúnya lett volna; Levin elhallgatott hát, s arra fordította a vendégek figyelmét, hogy felhők gyülekeznek, s az eső elől jobb lesz hazamenni.

17

A herceg és Szergej Ivanovics fölült a szekérre s elhajtott, a társaság többi része, lépéseit meggyorsítva, gyalog ment haza.

De a felhő hol kivilágosodva, hol elsötétülve olyan gyorsan közeledett, hogy még jobban kellett iparkodniuk, hogy az eső előtt hazaérjenek. A felhő elülső foszlányai szokatlan sebességgel rohantak az égen, alacsonyan, s mint a kormos füst, feketén. A háztól még vagy kétszáz lépésre voltak, s már föltámadt a szél, s minden pillanatban várható volt a zápor.

A gyerekek ijedt és örömteli sivítással futottak előre. Darja Alekszandrovna alig bírta a lábához tapadó szoknyával; nem is ment, hanem, szemét a gyerekeiről le nem véve, szaladt. A ház előtt voltak már, amikor egy nagy csepp az ereszcsontra peremére hullott, s szétfröccsent rajta. A gyerekek, a nagyok is utánuk, víg beszéd közt futottak a tető védelmébe.

- Katyerina Alekszandrovna? - kérdezte Levin az előszobában kendőkkel és plédekkel elébük jövő Agafja Mihajlovna-tól.

- Azt hittük, magukkal van.

- És Mitya?

- Valószínűleg a Kolokban, a dajka is velük ment.

Levin fogta a plédet, s a Kolok felé futott.

Ez alatt a rövid idő alatt a felhő közepe úgy odanyomult a nap elé, hogy napfogyatkozási sötétség támadt. A szél makacsul fújta a magáét; meg-megállította Levint, levelet és virágot

tépett a hársfáról, s a nyír fehér ágait furcsán-csúnyán megkopasztva, akácot, virágokat, laput, fűvet, a fák csúcsát, mindent egyfelé hajlított. A kertben dolgozó lányok sivítva futottak be a cselédház eresze alá. A zápor fehér függőnye a távoli erdőt s a közeli szántóföld felét egészen elborította már, s gyorsan közeledett a Kolok felé. A levegőben érezni lehetett az apró cseppekre törő eső nedvességét.

Levin előrehajtotta a fejét, úgy küzdött a viharral, amely majdhogy ki nem tépte kezéből a kendőt, s a Kolok felé futott. Valamit látott is már fehérteni a tölgy mögött, amikor hirtelen minden föllobbant, az egész föld lángba borult, a feje fölött az égbolt mintha meghasadt volna. Ahogy elvakult szemét kinyitotta, az eső sűrű függönyén át, amely a Koloktól elválasztotta, elsőül az ismerős tölgy zöld csúcsát látta meg az erdő közepén, elszörnyedve, hogy mennyire megváltozott a helyzete. „Talán csak nem csapott bele?” Alig gondolhatta el, s a tölgy csúcsa egyre gyorsabban és gyorsabban ingadozva tűnt el a fák mögött, s a többire zuhanó hatalmas fa reccsenését lehetett hallani.

Villámfény, mennydörgés és a testén végigfutó hideg közös érzése: iszonyatba egyesültek Levin számára.

- Istenem! Istenem, csak őket ne! - mondogatta.

S noha rögtön eszébe jutott, milyen értelmetlen dolog azt kérni, hogy a tölgy, mely lezuhant már, csak ne őket üsse agyon, mégis megismételte, tudva, hogy ennél az értelmetlen imánál jobbat úgysem tehet.

Odafutott, ahol lenni szoktak, de nem találta ott őket.

Az erdő másik végében voltak, egy öreg hárs alatt, onnét szölongatták. Két sötét ruhás alak állt ott (azelőtt világosban voltak), valamire ráhajolva. Kitty s a dajka volt. A zápor már elállt, kezdett világosodni, amikor Levin futva odaért hozzájuk. A dajka ruhája alul száraz volt, de Kitty ruhája keresztülázott, s egészen hozzátapadt. Noha az eső nem esett már, még mindig ugyanabban a helyzetben álltak, mint a vihar kitörésekor. A zöld ernyős gyerekkocsi fölé hajoltak.

- Éltek? Megvagytok? Hála Isten! - mondta Levin, s beázott, cuppogó csizmáival az el nem tisztult vízen át tocsogva hozzájuk futott.

Kitty piros és nedves arcával feléje fordult, s az elváltozott alakú kalap alól félénken rámosolyodott.

- Hogy nem szégyelled magad! Nem értem, hogy lehet valaki ilyen elővigyázatlan! - esett neki a feleségének bosszúsán.

- Bizony isten, nem vagyok hibás. Éppen indulni akartunk, amikor kitört. Tisztába kellett tenni. S alighogy... - kezdett Kitty mentegetőzni.

Mitya ép és száraz volt, s tovább aludt.

- No, hála Isten! Azt sem tudom már, mit beszélek!

Összeszedték a nedves pelenkákat; a dajka kivette a gyereket, s úgy vitte. Levin ott ment a felesége mellett, büntudattal a bosszúsága miatt, s lopva, hogy a dajka észre ne vegye, megszorította a kezét.

A nap folyamán a legkülönbébb beszélgetésekben, amelyekben ő szinte csak az esze héjával vett részt - ha az átalakulásban, amelynek benne végbe kellett volna menni, csalódott is -, Levin nem szűnt meg szíve teljességének örülni.

Az eső után ahhoz, hogy sétálni menjenek, túl nedves volt minden; a zivatar felhői sem tűntek el a láthatárról; dörögve, feketélve vonultak át, hol itt, hol ott az ég peremén. A nap hátralevő részét az egész társaság otthon töltötte.

Vitára sor többé nem került, ellenkezőleg, ebéd után mind a legjobb hangulatban voltak.

Katavaszov kezdetben az ő eredeti tréfáival neveltette a hölgyeket, amelyek az ismeretség kezdetén mindig annyira tetszettek, de Szergej Ivanovics felszólítására, később a házilégyműveinek és nőstényeinek eltérő jelleméről, sőt fizionómiájáról meg az életükről mesélt el érdekes megfigyeléseket. Szergej Ivanovics is jókedvű volt, s mikor az öccse a tea mellett fölkerítette rá, kifejtette nézetét a keleti kérdés várható alakulásáról, mégpedig olyan jól és egyszerűen, hogy mind odafigyeltek.

Egyedül Kitty nem hallgathatta; őt Mitya fürdetéséhez hívták el.

Néhány perccel Kitty távozása után Levint is áthívták a gyerekszobába.

Otthagyták a teáját, és sajnálkozva kicsit az érdekes beszélgetés félbeszakítása miatt, ugyanakkor nyugtalanodva is, hogy miért hívják, hisz ez csak fontos esetben szokott megtörténni, átment a gyerekszobába.

Noha Szergej Ivanovics végig nem hallgatott terve, hogy a felszabadított negyvenmillió szláv világnak hogy kell Oroszországgal együtt a történelemben új korszakot kezdenie, mint előtte egészen új dolog, nagyon érdekelte, s a kíváncsiság és nyugtalanság is izgatta, hogy vajon miért hívatják, mielőtt a nappaliból kilépve egyedül maradt, rögtön a reggeli gondolatok jutottak eszébe. S az elképzelések a szláv elem jelentőségéről a világtörténelemben olyan semmisnek tündek föl ahhoz képest, ami a lelkében történt, hogy azon nyomban mindent elfelejtett, s már megint abba a hangulatba jutott, amiben délelőtt volt.

Nem emlékezett, ahogy máskor szokott lenni, egész gondolatmenetére (erre most nem volt szüksége). Az érzésbe talált bele rögtön, amely irányította, s ezekkel a gondolatokkal volt kapcsolatban, s ez az érzés még erősebb és határozottabb volt lelkében, mint előbb. Most nem az történt, ami a régebbi, kieszt megnyugtatóknál szokott, amikor az egész gondolatmenetet kellett rekonstruálnia, hogy az érzést megtalálja: épp fordítva, az öröm és megnyugvás érzése erősebb, élénkebb volt, mint előbb, s a gondolat nem ért az érzés nyomába.

Átment a teraszon; a sötétedő égen kiütöző két csillagra nézett, s egyszeriben eszébe jutott minden. „Az égre néztem, s azt gondoltam, hogy a boltozat, amelyet látok, nem hazugság, s eközben nem gondoltam valamit végig, valamit elrejtettem magam elől - gondolta -, de akármilyen volt is, ellenkezés nem lehetett. Elég végiggondolni, minden megvilágosodik!”

Már bent volt a gyerekszobában, akkor jutott eszébe, mi az, amit eltitkolt maga elől. Az, hogy ha az Isten létének fő bizonyítéka: kinyilatkoztatása, hogy a jó micsoda, akkor minek ezt a kinyilatkoztatást a keresztény egyházra korlátozni? S milyen viszonyban vannak ezzel a kinyilatkoztatással a buddhista, mohamedán vallások, amelyen szintén a jót vallják s gyakorolják?

Úgy tetszett neki, hogy megvan a válasza erre a kérdésre; de minthogy már belépett a gyerekszobába, nem sikerült még megfogalmaznia.

Kitty feltúrt ruhaujjal állt a kádnál a pacskoló gyerek fölött. Férje lépteit hallva, feléje fordította az arcát, s mosolyogva intette oda. Egyik kezét a hátán fekvő, lábacskáival rugdosó gyerek feje alá tartotta, a másik, egyenletesen feszülő izmokkal, a szivacsot nyomta ki rá.

- Gyere, nézd, nézd már! - mondta, mikor a férje hozzálépett, - Agafja Mihajlovnának igaza van. Megismer.

Arról volt szó, hogy Mitya a mai nappal kétségtelenül és szemmel láthatólag megismerte az övéit.

Ahogy Levin a kádhoz lépett, be is mutatták neki rögtön a kísérletet, s a kísérlet teljesen sikerült. A szakácsnő, akit épp azért hívtak oda, a gyerek fölé hajolt. A gyerek a homlokát ráncolta, s tiltakozóan rázta a fejét. Kitty hajolt fölé - mosolyra derült, kacsója a szivacsba kapaszkodott, s prüszkölő ajkaival olyan elégedett és furcsa hangot adott, hogy nemcsak Kitty s a dajka, de maga Levin is váratlan ujjongásban tört ki.

A gyereket karon tartva vették ki a kádból; vizet locsoltak rá, lepedőbe bugyolálták, megdörgölték, s egy átható visítás után odaadták az anyjának.

- Örülök, hogy kezded szeretni - mondta Kitty a férjének, miután a gyermekkel a mellén nyugodtan odaült a megszokott helyére. - Igazán örülök; már kezdtem elkeseredni. Azt mondtad, nem érzel semmit sem iránta.

- Azt mondtam, hogy nem érzek? Azt mondtam csak, hogy csalódtam.

- Hogy őbenne?

- Nem azt, hogy őbenne csalódtam. A magam érzésében; többet vártam. Azt vártam, hogy meglepetésszerűen egy új, kellemes érzés terjed szét bennem; ehelyett váratlanul viszolygás, szájalom...

Kitty vékony ujjaira húzta a gyűrűket, amelyeket Mitya fürdetéséhez levett, s a gyerekkel karjában figyelmesen hallgatta az urát.

- S főként sokkal több volt bennem a félelem és szájalom, mint az öröm. Ma, a vihar alatt, ez után az ijedelem után értettem meg, mennyire szeretem.

Kitty mosolyra derült.

- Nagyon megijedtél? - mondta. - Én is, de nekem most, hogy elmúlt, még rettenetesebb. Elmegyek, megnézem azt a tölgyet. Hanem ez a Katavaszov milyen kedves ember! Az egész nap általában olyan kellemes volt. Te is olyan szépen tudsz, ha akarsz, Szergej Ivanoviccsal banni... No, menj vissza hozzájuk. Fürdés után itt mindig hőség van és pára...

19

Ahogy a gyerekoszobából kilépett és egyedül maradt, Levinnek megint az iménti gondolata jutott az eszébe; még volt valami homály benne.

Ahelyett, hogy a nappaliba ment volna, ahonnét hangok hallatszottak, a teraszon állt meg, s a korlátra támaszkodva az eget kezdte nézni.

Már egészen besötétedett, de délen, amerre nézett, nem volt felhő. A felhők az ellenkező oldalon tornyosultak, ahol most egy villám lobbant föl, s távoli dörgés hallatszott. Levin a kerti hársfáról egyenletesen hulló csöppet fülelte, s az ismerős háromszögletű csillagképre nézett, s a közepén áthúzódó, elágazó tejútra. A villám lobbanásaira nemcsak a tejút, a ragyogó

csillagok is eltűntek; de alig aludt ki a villám, mintha egy biztos kéz dobna oda őket, ugyanazon a helyen ismét megjelentek.

„Nos, mi is az, ami zavar?” - mondta magában Levin; kételyeinek a megoldása - ha nem is ismeri még -, előre érezte, kész már a lelkében...

„Igen, az istenség egyetlen nyilvánvaló, kétségtelen megnyilvánulása: a jó törvényei, amelyek a kinyilatkoztatás révén jutottak a világ tudomására, s amelyeket én is érzek magamban, s amelyek elismerésével nem csatlakozó, hanem akarva-akaratlan egyesített vagyok más emberekkel a hívők közösségében, amelyet egyháznak neveznek. De hát a zsidók, mohamedánok, konfuciánusok, buddhisták, ők kicsodák? - adta föl magának ugyanazt a kérdést, amely az előbb veszélyesnek tetszett. - Ez a sokmilliónyi ember valóban meg van fosztva attól a fő jótól, ami nélkül az életnek nincs értelme? - Elgondolkozott, de rögtön ki is igazította magát. - Mit is kérdezek voltaképpen? - mondta magában. - Az emberiség különféle vallásainak viszonyát kérdezem az istenséghez, Isten egyetemes megnyilatkozását az egész világ számára, ködfoltjaival együtt. Mit csinálók tehát? Személy szerint nekem, a szívemnek kétségtelen tudás tárult föl, amelyhez ész nem juttat el, én pedig makacsul, ésszel és szóval akarom ezt a tudást kifejezni.

Tán nem tudom, hogy a csillagoknak nincs járásuk? - kérdezte magát, s a fényes bolygóra nézett, amely máris megváltoztatta helyzetét a nyírfa legmagasabb ágához viszonyítva. - De ahogy a csillagok mozgására nézek, nem tudom elképzelni a Föld forgását; igazam van tehát, ha azt mondom, hogy a csillagok mozognak.

A csillagászok meg tudnának tán érteni, ki tudnának számítani valamit, ha a Föld különféle bonyolult mozgásait mind számításba vennék? Csodálatos következtetések az égitestek távolságairól, súlyukról, mozgásaikról, zavarairól, mind a csillagok látható mozgásán alapulnak a mozdulatlan Föld körül, ugyanazon a mozgáson, amely most énelöttem is itt van, s a századok során az emberek milliói számára mindig ilyen volt, s mindig egyforma és ellenőrizhető marad. S ahogy a csillagászok következtetése henye és ingatag lenne, ha nem a látható égen tett, ugyanahhoz a délkörhöz, ugyanahhoz a horizonthoz viszonyuló megfigyeléseken alapulna, az én következtetésem ugyanolyan henyék és ingatagok volnának, ha nem a jónak azon a fogalmán alapulnának, amely mindig és mindenki számára egyforma volt és lesz, s amely az én számomra a kereszténységben tárult föl, s lelkemben mindig igazolható. Más vallásokról s viszonyukról az istenséghez nincs sem jogom, sem lehetőségem véleményt mondani.”

- Hát te nem mentél be? - szólalt meg hirtelen Kitty hangja, aki ugyanezen az úton tartott a nappaliba. - Mi az, csak nincs rosszkedved? - nézett a csillag fényénél az ura arcába figyelmesen.

Megnézni azonban nem tudta volna, ha egy villám, a csillagokat eltakarva, meg nem világítja. A villám fényénél az egész arcát láthatta, s látva, hogy nyugodt és örvendő, rámosolyodott.

„Megérti - gondolta Levin -, tudja, min gondolkozom. Megmondjam neki, vagy sem? Igen, megmondom, meg.” De abban a percben, amikor meg akart szólalni, Kitty is megszólalt:

- Ej, Kosztja, tégy meg egy szívességet - mondta -, menj be a sarokszobába, nézd meg, hogy helyezték el Szergej Ivanovicsot. Nekem kínos lenne. Az új mosdót betették-e?

- Jó, tüstént megyek - mondta Levin fölkelve, s megcsókolta.

„Nem, nem kell szólanom - gondolta, amikor elment előtte. - Erre a titokra csak nekem van szükségem, csak nekem fontos, szóval nem is fejezhető ki.

Ez az új érzés, éppúgy, mint amit a fiam iránt érzek, nem változtatott meg, nem tett boldoggá, nem világosított meg egyszeriben, mint ahogy reméltem. És nem volt részem semmiféle meglepetésben sem. S hit-e vagy nem hit - nem tudom, micsoda -, de szenvedéseim közben észrevétlenül jött, s eresztett a lelkemben gyökeret.

Éppen úgy fogok haragudni Iván kocsisra, éppen úgy vitatkozom, éppúgy kimondom rosszkor is a gondolataim, éppolyan fal lesz lelkem szentélye s a többiek, a feleségem közt is; éppúgy okolom majd az ijedelmemért, s éppúgy megbánom majd; az eszemmel éppúgy nem értem meg, miért imádkozom, s imádkozom; de az életem most, az egész életem, függetlenül mindattól, ami történhet velem, minden egyes perce nemcsak hogy értelmetlen, mint azelőtt, de a jó kétségtelen értelmével teljes, amellyel hatalmamban áll megtölteni.”

.oOo.